

ADANA İLİ POTANSİYEL YATIRIM KONULARI ARAŞTIRMASI

2016

Kalkınma
Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.

ADANA İLİ POTANSİYEL YATIRIM KONULARI ARAŞTIRMASI

Ocak 2016
ANKARA

Hazırlayanlar:

Fulya BAYRAKTAR - Kıdemli Uzman

Faruk SEKMEN – Uzman

EKONOMİK VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MÜDÜRLÜĞÜ

Ocak 2016

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

İÇİNDEKİLER ..... **i**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **iv**

GRAFİK LİSTESİ ..... **viii**

HARİTALAR LİSTESİ ..... **ix**

KISALTMALAR **10**

ÖNSÖZ **11**

YÖNETİCİ ÖZETİ **12**

GİRİŞ **25**

ADANA İLİ EKONOMİK VE SOSYAL DURUM PROFİLİ **27**

2.MEVCUT DURUM **31**

2.1. COĞRAFİ YAPI **31**

2.2. DEMOGRAFİK YAPI **36**

2.2.1. Nüfus ***36***

2.2.2. Eğitim ***43***

2.2.3. İstihdam ***51***

2.2.4. Sağlık ***61***

2.3. İKTİSADİ YAPI **65**

2.3.1. Tarım ***65***

2.3.1.1. Tarım Hasılasının Gelişimi ve Dağılımı 65

2.3.1.2. Tarım Alanlarının Dağılımı 67

2.3.1.3. Tarımsal İşletmelerin Yapısı 71

2.3.1.4. Bitkisel Üretim 73

2.3.1.5. Örtü Altı ve Organik Üretim 80

2.3.1.7. Hayvancılık 85

2.3.1.7.1. Hayvansal Ürünler Üretimi 86

2.3.1.7.2. Hayvan Varlığı ve Canlı Hayvanlar Değeri 89

2.3.1.7.3. Su Ürünleri Üretimi 93

2.3.1.7.4. Tarımsal Araç ve Gereç Durumu 95

2.3.2. Sanayi ***100***

2.3.2.1. Sanayi Hasılası 100

2.3.2.2. Elektrik Tüketimi ve Kişi Başı Elektrik Tüketimi 103

2.3.2.3. İmalat Sanayinin Yapısı 106

2.3.2.3.1. TR62 Bölgesi İmalat Sanayi Göstergeleri 106

2.3.2.3.2. TR62 Bölgesi Sanayi Yoğunlaşması ve Kümelenmesi 118

2.3.2.3.3. Adana İmalat Sanayi Profili 124

2.3.3. Hizmetler Sektörü ***137***

2.3.3.1. Hizmetler Sektörünün Gelişimi 137

2.3.3.2. İldeki Ticari Faaliyetler 141

2.3.3.3. Turizm 147

2.3.3.3.1. Tarihi ve Kültürel Değerler 148

2.3.3.3.2. Doğal Güzellikler ve Turizm Çeşitliliği 153

2.3.3.3.4. Turizm Arz ve Talebi 161

2.3.3.4. Bankacılık 167

2.3.3.4.1. Mevduat Durumu 168

2.3.3.4.2. Kredi Durumu 170

2.3.3.4.3. Kredi/Mevduat Oranı 172

3. TÜM SEKTÖRLERİ KAPSAYAN KÜMELENME ANALİZİ 175

3.1. ADANA İLİNDE İŞYERİ SAYSINA GÖRE KÜMELENME ANALİZİ SONUÇLARI 177
3.2. ADANA İLİNDE İSTIHDAM SAYSINA GÖRE KÜMELENME ANALİZİ SONUÇLARI 181

4. DIŞ TİCARET YAPISININ ANALİZİ 185

4.1. GENEL HATLARIYLA DIŞ TICARET GÖSTERGELERI 185
4.2. İHRACAT VE İTHALAT ANALİZİ 189
4.3. DIŞ TİCARETTE YOĞUNLAŞMA 194
4.4.1. Dış Ticarette Ülke ve Sektör Yoğunlaşması 195
4.4.1.1. Dış Ticarette Ülke Yoğunlaşma Oranları 196
4.4.1.2. Dış Ticarette Sektörel Yoğunlaşma Oranları 198
4.4.2. Herfindahl - Hirschman Endeksi 203
4.4.3. İhracatta Uzmanlaşma Katsayısı ve İl İhracatında Öne Çıkan Sektörlerin Belirlenmesi 205
4.4.3.1. İhracat Uzmanlaşma Katsayısı 205
4.4.3.2. Dış Ticarette Rekabet Gücüne Sahip Sektörler 209
4.5. İMALAT SANAYİ DIŞ TİCARETİNDE TEKNOLOJİ DÜZEYİ 212
4.5.1. İmalat Sanayide Teknoloji Yapısı 212
4.5.2. İmalat Sanayinde Teknoloji Düzey Puanı 216

5. ALTYAPI OLANAKLARI 224

5.1. YERALTI KAYNAKLARI 224
5.1.1. Madenler 224
5.1.2. Su Kaynakları 227
5.1.3. Ormanlık Alanlar ve Ormancılık 229
5.2. ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME 231
5.2.1. Karayolları 231
5.2.2. Demiryolları 234
5.2.3. Havayolları 235
5.2.4. Denizyolu Ulaşımı 237
5.3. SANAYİ ALTYAPISI 239
5.3.1. Serbest Bölgeler 239
5.3.2. Organize Sanayi Bölgesi (OSB) 240
5.3.3. Küçük Sanayi Siteleri 242
5.3.4. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB) – Teknoparklar 243
5.3.5. AR-GE ve Yenilik Faaliyetleri 245
5.4. ENERJİ 252
5.5. KAMU YATIRIM HARCAMALARI 258

6. BÖLGENİN GELİŞMİŞLİK DURUMU VE EKONOMİK-SOSYAL GÖRÜNÜM 260

6.1. GAYRİ SAFİ KATMA DEĞER AÇISINDAN TR62 BÖLGESI 260
6.2. SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK DÜZEYI AÇISINDAN ADANA 263
6.3. İNSANİ GELİŞME ENDEKSI (İGE) AÇISINDAN ADANA 267
6.4. YAŞAM MEMNUNİYETİ 269
6.6. ADANA'DA SOSYAL VE KÜLTÜREL YAŞAM 271

7. YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMLARI (DESTEK UNSURLARI) 276

7.1. GENEL DURUM 276
7.2. YENİ TEŞVİK SİSTEMİ VE ADANA 277
7.2.1. Genel Teşvik Uygulamaları 277
7.2.2. Bölgesel Teşvik Uygulamaları 278
7.2.3. Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki 282

7.2.4. Öncelikli Yatırımlar: ... 286
7.2.5. Kümelenme Yatırımları: ... 287
7.2.6. Stratejik Yatırımların Teşviki ... 287
7.3. ADANA İLİNİN YATIRIM TEŞVİKLERİNDEN YARARLANMA DÜZEYİ ... 289

8. SWOT ANALİZİ VE GELİŞİM BİLEŞENLERİ ... 293

8.1. GÜÇLÜ YÖNLER ... 293
8.2. ZAYIF YÖNLER ... 296
8.3. FIRSATLAR ... 298
8.4. TEHDİTLER ... 299
8.5. GELİŞİM BİLEŞENLERİNİN BULUNABİLİRLİĞİ ... 300

9. ADANA İLİNİN GELİŞİM POTANSİYELİ VE ÖNERİLEN YATIRIM KONULARI ... 301

9.1. İLİN SEKTÖREL GELİŞME EKSENLERİ ... 301
9.2. ADANA İÇİN ÖNERILEN YATIRIM KONULARININ TESPİTİ ... 302
9.2.1. İmalat Sanayi Rekabet ve Performans Analizi ... 304
9.2.2. İldeki Sektörel Yatırım Eğilimleri ... 313
9.2.3. Girdi-Çıktı Analizi ... 315
9.2.3.1. Sektörlerarası Etkileşim ve "Kısmî Bağlantı Katsayıları" ... 319
9.2.3.2. Önerilen Yatırım Konularının Belirlenmesinde Girdi-Çıktı Analizi Yaklaşımı ... 328
9.2.4. Kümelenme Analizi Neticesinde İmalat Sanayinde Öne Çıkan Sektörler ... 331
9.2.5. Sektörel Bazda Potansiyel Yatırım Konuları ... 335
9.2.6. Yatırım Önerilerinin Değerlendirme Kriterlerine Göre Sınıflandırılması ... 346
9.2.7. Kuruluş Yeri Faktörleri Açısından Önerilen Yatırım Konularının Değerlendirilmesi ... 363

10. SEÇİLMİŞ BAZI YATIRIM KONULARININ SEKTÖRLERARASI ETKİLEŞİMİ VE ETKİ ANALİZİ ... 367

10.1. SEÇİLMİŞ BAZI YATIRIM KONULARI İÇIN SEKTÖRLERARASI ETKİLEŞİM ... 367
10.1.1 Seçilmiş Sektörlerin Kısmî Bağlantı Katsayıları ... 370
10.1.1.1. Seçilmiş Sektörlerin Kısmî Doğrudan Geri Bağlantı Katsayıları ... 370
10.1.1.2. Seçilmiş Sektörlerin Kısmî Toplam Geri Bağlantı Katsayıları ... 373
10.1.1.3. Seçilmiş Sektörlerin Kısmî Toplam İleri Bağlantı Katsayıları ... 376
10.1.1.4. Önemli Katsayılar Analizi ... 378
10.2. ADANA İÇİN 2023 İHRACAT VİZYONU ÇERÇEVESİNDE ETKİ ANALİZİ ... 381
10.2.1. Seçilen Senaryo Bazında Adana İli İçin Etki Analizi ... 388

11. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ ... 394

EKLER ... 399

KAYNAKLAR ... 422

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1: Türkiye, TR62 Bölgesi ve Adana Nüfus Göstergeleri 37
Tablo 2: İl Nüfusunun Yerleşim Merkezlerine Göre Dağılımı (Kişi) 40
Tablo 3: Adana, Mersin ve TR62 Bölgesinde Göç Durumu ve Net Göç Hızı 41
Tablo 4: Okur-Yazarlık Durumuna Göre 6 Yaş ve Üzeri Nüfus (Kişi) 44
Tablo 5: 2014 Yılı İtibariyle Eğitim Durumuna Göre 15 Yaş ve Üzeri Nüfusun Dağılımı (%) 45
Tablo 6: Okul Gruplarına ve Cinsiyete Göre Net Okullaşma Oranları (2014-2015 Yılı) (%) 46
Tablo 7: Eğitim Kademelerine Göre Okul Şube ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları (2014-2015) 47
Tablo 8: Adana'daki Üniversite Öğretim Elemanları ve Öğrenci Sayısı (2014-2015) 49
Tablo 9: Kurumsal Olmayan Nüfusun İşsizlik ve İstihdam Oranları (2014) 51
Tablo 10: Adana ve Türkiye İstihdam Göstergeleri (%) 51
Tablo 11: : İstihdamın Sektörel Dağılımı (Bin, %) (2014) 52
Tablo 12: İstihdamın İşyeri Büyüklüğüne Göre Dağılımı (Bin, %) (2014) 53
Tablo 13: Sigortalı İşçi İstihdamının Sektörel Dağılımı (Kişi) 53
Tablo 14: Sigortalıların Sektörel Dağılımı (2015, %) 54
Tablo 15: Türkiye İş Kurumu'na Yapılan Başvurular ve İşe Yerleştirilenler (2014) 55
Tablo 16: Adana'da Kayıtlı İşsizlerin Mesleki Dağılımı (2014) 56
Tablo 17: İş Girişimlerinin Sektörel Dağılımı (2013) 57
Tablo 18: Sektörlere Göre Kayıt Dışı İstihdam Göstergeleri, 2014 (%) 58
Tablo 19: Kayıt Dışı İstihdam Göstergeleri, 2014 (%) 59
Tablo 20: Adana İli Yataksız Tedavi Kurumlarına Ait Veriler (2013) 61
Tablo 21: Adana İli, TR62 Bölgesi ve Türkiye Sağlık Personeli Verileri (2013) 62
Tablo 22: Tarım Sektörü Gayri Safi Katma Değerin Gelişimi (Milyon TL) 66
Tablo 23: Adana Genel Arazi Dağılımı (hektar) (2014) 68
Tablo 24: Tarım Alanlarının Kullanış Amaçlarına Göre Dağılımı (ha) (2013) 68
Tablo 25: Sulanan Tarım Alanları (Hektar) (2014) 70
Tablo 26: İlçelere Göre Sulanan Tarım Alanları (Dekar) (2014) 70
Tablo 27: Çiftçi kayıt Sistemine Kayıtlı Çiftçi ve Alan (2014) 73
Tablo 28: Adana Tarımsal Üretim Değerinin Gelişimi (Milyon TL) 74
Tablo 29: Bitkisel Üretim Değerinin Gelişimi (Milyon TL) 74
Tablo 30: Tahılların Ekim Alanlarının Dağılımı (Hektar/Ton) 75
Tablo 31: Tarla Ürünleri Üretimi ve Verim Durumu (2014) 76
Tablo 32: Önemli Ürünlerin Gelişimi (Dekar/Ton) 76
Tablo 33: Sebze Ürünleri Üretimi (2014) 78
Tablo 34: Meyve Ürünleri Üretimi ve Ortalama Verim Düzeyi (2014) 79
Tablo 35: Adana ve Türkiye'de Örtü Altı Tarımın Gelişimi* 81
Tablo 36: Örtü Altı Tarımın Dağılımı (2015) 81
Tablo 37: Organik Tarımın Gelişimi 84
Tablo 38: İyi Tarım Uygulamalarının Gelişimi 85
Tablo 39: Hayvansal Ürünler Üretim Değeri (Milyon TL) 87
Tablo 40: Süt Üretimi ve Hayvan Başına Verim (2014) 88
Tablo 41: Kesilen ve Sağılan Hayvan Sayıları 88
Tablo 42: Canlı Hayvan Değeri (Milyon TL) 90
Tablo 43: Hayvan Varlığı (2014) 91
Tablo 44: Kümes Hayvanı Varlığı (2014) 92
Tablo 45: Arıcılık Faaliyetleri (2013) 92
Tablo 46: Su Ürünleri Yetiştiriciliği Üretimi (Ton) 94

Sayfa No

TABLO 47: TATLISU AVCILIĞI (TON)..... 95
TABLO 48: TARIMSAL ARAÇ VE GEREÇ SAYISI (2013)..... 96
TABLO 49: SANAYİ SEKTÖRÜ GSKD'SİNİN GELİŞİMİ VE TÜRKİYE İÇİNDEKİ YERİ..... 101
TABLO 50: ADANA VE TÜRKİYE TOPLAM ELEKTRİK TÜKETİMİ (MWH)..... 104
TABLO 51: KİŞİ BAŞI ELEKTRİK TÜKETİMİ (KWH)..... 104
TABLO 52: SANAYİ ELEKTRİK TÜKETİMİ (MWH)..... 105
TABLO 53: KİŞİ BAŞI SANAYİ ELEKTRİĞİ TÜKETİMİ (KWH)..... 105
TABLO 54: SANAYİ ELEKTRİĞİ TÜKETİMİNİN TOPLAM ELEKTRİK TÜKETİMİ İÇİNDEKİ PAYI (%)..... 106
TABLO 55: TR62 BÖLGESİ İMALAT SANAYİ GÖSTERGELERİ..... 107
TABLO 56: TR62 BÖLGESİ İMALAT SANAYİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI (2012)..... 108
TABLO 57: SEKTÖRLERİN PAY DAĞILIMLARI (2012, YÜZDE PAY)..... 109
TABLO 58: TR62 BÖLGESİ SEKTÖRLERİNİN TÜRKİYE İÇİNDEKİ PAYLARI (2012, YÜZDE PAY)..... 110
TABLO 59: TR62 BÖLGESİ İMALAT SANAYİNDE YOĞUNLAŞMA (2012, YÜZDE PAY)..... 111
TABLO 60: TR62 BÖLGESİ VE TÜRKİYE ORTALAMA ÜCRET KARŞILAŞTIRMASI (2012, ENDEKS)..... 113
TABLO 61: TR62 VE TÜRKİYE İMALAT SANAYİ KARŞILAŞTIRMASI (2012, ENDEKS)..... 115
TABLO 62: TR62 BÖLGESİ İMALAT SANAYİİNDE ÖNE ÇIKAN SEKTÖRLER..... 117
TABLO 63: TR62 BÖLGESİ İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNİN KÜMELENME ANALİZİ (2012)..... 121
TABLO 64: TR62 BÖLGESİ İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNİN KÜMELENMESİ..... 122
TABLO 65: KAPASİTE RAPORLARINDAKİ İLK 5 FAALİYET VE ÜRÜN..... 126
TABLO 66: ADANA'DAKİ İMALAT SANAYİ İŞYERLERİ GÖSTERGELERİ..... 127
TABLO 67: NET SATIŞLARA GÖRE BÜYÜKLÜK, BAŞATLIK, UZMANLIK ANALİZİ (2014)..... 128
TABLO 68: NET SATIŞLARA GÖRE BAŞATLIK VE TEKNOLOJİ DÜZEYİ ANALİZİ (2014)..... 129
TABLO 69: NET SATIŞLARA GÖRE ÜÇ YILDIZ/KÜMELENME ANALİZİ (2014)..... 130
TABLO 70: ADANA İLİNDE İŞYERİ SAYISINA GÖRE KÜMELENME ÖZELLİĞİ GÖSTEREN İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİ..... 133
TABLO 71: ADANA İLİNDE İSTİHDAM SAYISINA GÖRE KÜMELENME ÖZELLİĞİ GÖSTEREN İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİ..... 134
TABLO 72: TÜRKİYE, AKDENİZ BÖLGESİ VE ADANA'DA HİZMETLER SEKTÖRÜ HASILASININ GELİŞİMİ*..... 137
TABLO 73: TR62 BÖLGESİNİN HİZMETLER SEKTÖRÜ GSKD'NİN BÖLGE VE TÜRKİYE İÇİNDEKİ YERİ..... 138
TABLO 74: ADANA TİCARET ODASINA KAYITLI ÜYELERİN SEKTÖREL DAĞILIMLARI (2013-2014)..... 143
TABLO 75: ADANA TİCARET BORSASI'NDA BAŞLICA İŞLEM GÖREN MADDELER (2010-2014)..... 144
TABLO 76: KURULAN, TASFİYE EDİLEN VE KAPANAN ŞİRKET SAYILARI..... 145
TABLO 77: ADANA'DAKİ İŞYERLERİNİN AKTİF BÜYÜKLÜĞÜ VE NET SATIŞLARI (MİLYON TL)..... 146
TABLO 78: ADANA İLİNİN EN ÇOK TİCARET YAPTIĞI İLLER..... 146
TABLO 79: ADANA İLİNDEKİ TURİZM İŞLETME VE YATIRIM BELGELİ KONAKLAMA TESİSLERİ (2014)..... 162
TABLO 80: TURİZM İŞLETME BELGELİ TESİSLERİN KONAKLAMA VE GECELEME İSTATİSTİKLERİ (2014)..... 163
TABLO 81: BELEDİYE BELGELİ TESİSLERİN KONAKLAMA VE GECELEME İSTATİSTİKLERİ (2014)..... 165
TABLO 82: ADANA VE TÜRKİYE GENELİ BANKACILIK İSTATİSTİKLERİ..... 167
TABLO 83: BANKA MEVDUATININ GELİŞİMİ (2014)..... 168
TABLO 84: MEVDUATIN TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI (2014)..... 169
TABLO 85: TÜRKİYE VE ADANA'DA BANKA KREDİLERİNİN GELİŞİMİ (2014)..... 170
TABLO 86: TÜRKİYE VE ADANA'DA KREDİ TÜRLERİNİN DAĞILIMI (MİLYON TL)..... 171
TABLO 87: TÜRKİYE VE ADANA'DA KREDİ/MEVDUAT ORANI (%)..... 172
TABLO 88: İŞYERİ SAYISINA GÖRE ADAY KÜME ÖZELLİĞİ GÖSTEREN SEKTÖRLER..... 178
TABLO 89: TABLO : İŞYERİ SAYISINA GÖRE POTANSİYEL KÜME ÖZELLİĞİ GÖSTEREN SEKTÖRLER..... 179
TABLO 90: TABLO : İŞYERİ SAYISINA GÖRE OLGUN KÜME ÖZELLİĞİ GÖSTEREN SEKTÖRLER..... 180
TABLO 91: İSTİHDAMA GÖRE GÖRE ADAY KÜME ÖZELLİĞİ GÖSTEREN SEKTÖRLER..... 182
TABLO 92: İSTİHDAMA GÖRE GÖRE POTANSİYEL KÜME ÖZELLİĞİ GÖSTEREN SEKTÖRLER..... 183
TABLO 93: TABLO : İSTİHDAMA GÖRE GÖRE OLGUN KÜME ÖZELLİĞİ GÖSTEREN SEKTÖRLER..... 184
TABLO 94: DIŞ TİCARETİN GELİŞİMİ (MİLYON USD)..... 186

Sayfa No

TABLO 95: ANA SEKTÖRLERE GÖRE İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI (%) 187
TABLO 96: İHRACATÇI FİRMA SAYILARI VE FİRMA BAŞINA İHRACAT 188
TABLO 97: İTHALATÇI FİRMA SAYILARI VE FİRMA BAŞINA İTHALAT 189
TABLO 98: ADANA GÜMRÜKLERİNDEN YAPILAN İHRACAT VE İTHALAT (MİLYON USD) 190
TABLO 99: İHRACATIN ANA SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI (MİLYON USD) 190
TABLO 100: İHRACATIN VE İTHALATIN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI (2014, MİLYON USD) 191
TABLO 101: KİŞİ BAŞI İHRACAT VE İTHALAT (USD) 192
TABLO 102: ÇALIŞAN SAYISINA GÖRE DIŞ TİCARET PROFİLİ (2014, MİLYON USD) 193
TABLO 103: ÇALIŞAN SAYISINA GÖRE DIŞ TİCARET PROFİLİ (2014, MİLYON USD) 193
TABLO 104: ADANA DIŞ TİCARETİNDE ÜLKE YOĞUNLAŞMA ORANLARI (2014) 196
TABLO 105: ADANA DIŞ TİCARETİNDE ÜLKE YOĞUNLAŞMA ORANLARI (2010-2014) 197
TABLO 106: DIŞ TİCARETTE 2'Lİ DİJİTTE YOĞUNLAŞMA ORANLARININ GELİŞİMİ 198
TABLO 107: DIŞ TİCARETTE 2'Lİ DİJİTTE SEKTÖREL YOĞUNLAŞMA ORANLARI 200
TABLO 108: DIŞ TİCARETTE 4 DİJİTTE SEKTÖR YOĞUNLAŞMA ORANLARI 202
TABLO 109: ADANA DIŞ TİCARETİNDE ÜLKELERE GÖRE HERFİNDAHL - HİRSCHMAN ENDEKSİ (HHI) 204
TABLO 110: ADANA DIŞ TİCARETİNDE SEKTÖRLERE GÖRE HERFİNDAHL - HİRSCHMAN ENDEKSİ 205
TABLO 111: UZMANLAŞMA KATSAYISINA GÖRE İHRACATTA ÖNE ÇIKAN SEKTÖRLER (2 DİJİT) 207
TABLO 112: UZMANLAŞMA KATSAYISINA GÖRE İHRACATTA ÖNE ÇIKAN SEKTÖRLER (4 DİJİT) 208
TABLO 113: RCA SKORLARINA GÖRE REKABET GÜCÜ OLAN SEKTÖRLER (2 DİJİT) 210
TABLO 114: RCA SKORLARINA GÖRE REKABET GÜCÜ OLAN SEKTÖRLER (4 DİJİT) 211
TABLO 115: İMALAT SANAYİ DIŞ TİCARETİNİN TEKNOLOJİ DÜZEYİNE GÖRE GELİŞİMİ 213
TABLO 116: TÜRKİYE İMALAT SANAYİ DIŞ TİCARETİNİN TEKNOLOJİ DÜZEYİNE GÖRE GELİŞİMİ 215
TABLO 117: İMALAT SANAYİ İHRACAT VE İTHALATININ TEKNOLOJİ DÜZEYİ PUANI (TDP) 218
TABLO 118: ADANA İLİNDE BULUNAN BARAJLAR VE TEKNİK ÖZELLİKLERİ 228
TABLO 119: ADANA, TR62 BÖLGESİ VE TÜRKİYE SU TÜKETİM İSTATİSTİKLERİ (2012) 228
TABLO 120: TÜRKİYE, TR62 BÖLGESİ VE ADANA'DA KARAYOLLARI DURUMU (KM) (2014) 231
TABLO 121: ADANA VE TÜRKİYE GENELİ TAŞIMACILIK DEĞERLERİ (2014) (MİLYON) 233
TABLO 122: SEÇİLMİŞ BAZI KARA TAŞITLARININ BÖLGE VE TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI (2014) 233
TABLO 123: DEMİRYOLU YOLCU TAŞIMA İSTATİSTİKLERİ (TON) 234
TABLO 124: ADANA İLİ DEMİRYOLU YÜK TAŞIMA İSTATİSTİKLERİ (TON) 235
TABLO 125: ADANA HAVAALANINDAN KALKAN UÇAK, TAŞINAN YÜK VE YOLCU İSTATİSTİKLERİ 236
TABLO 126: ADANA HACI SABANCI OSB'DEKİ FİRMALARIN FAALİYET DURUMLARI VE SEKTÖREL DAĞILIMLARI 241
TABLO 127: ADANA İLİNDE TAMAMLANMIŞ VE FAALİYETTE OLAN KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİ (*) 243
TABLO 128: PATENT, FAYDALI MODEL, ENDÜSTRİYEL TASARIM VE MARKA BAŞVURULARI 248
TABLO 129: TÜRKİYE VE ADANA İLİNİN NET SATIŞLARI VE AR-GE HARCAMALARININ GELİŞİMİ (MİLYON TL) 249
TABLO 130: ADANA'DA TOPLAM ELEKTRİK KURULU GÜCÜ VE ÜRETİM 253
TABLO 131: ADANA İLİNDE YÜRÜRLÜKTE, DEĞERLENDİRMEDE OLAN VE UYGUN BULUNAN LİSANSLAR 254
TABLO 132: ADANA İLİ RÜZGAR ENERJİSİ POTANSİYELİ 256
TABLO 133: KAMU YATIRIM HARCAMALARININ GELİŞİMİ (CARİ FİYATLARLA, BİN TL) 258
TABLO 134: 2015 YILI KAMU YATIRIM HARCAMALARININ SEKTÖREL DAĞILIMI (CARİ FİYATLARLA BİN TL) 259
TABLO 135: TR62 DÜZEY 2 BÖLGESİ GSKD'NİN GELİŞİMİ VE BÖLGE VE TÜRKİYE İÇİNDEKİ YERİ (1,000 TL) 260
TABLO 136: KİŞİ BAŞINA GSKD AÇISINDAN DÜZEY 2 BÖLGELERİ (USD) 262
TABLO 137: AKDENİZ BÖLGESİ İLLERİ SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI 264
TABLO 138: GELİŞMİŞLİK ENDEKSİNE GÖRE KADEMELİ İL GRUPLARI (2011) 266
TABLO 139: İLÇELER İTİBARİYLE SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK DURUMU 267
TABLO 140: TR6 AKDENİZ BÖLGESİ VE ADANA İLİ İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ (2004) 268
TABLO 141: DÜZEY 2 BÖLGELERİ BAZINDA İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ 269
TABLO 142: ADANA İLİNDE CİNSİYETLERE GÖRE MUTLULUK (%) 270

Sayfa No

TABLO 143: CİNSİYETLERE GÖRE UMUT DÜZEYİ (%) 270
TABLO 144: EĞİTİM VE SAĞLIK HİZMETLERİNDEN MEMNUNİYET DÜZEYİ (%) 271
TABLO 145: YENİ TEŞVİK SİSTEMİNE GÖRE BÖLGELER 279
TABLO 146: ADANA'DA BÖLGESEL TEŞVİKLERDEN YARARLANABİLEN SEKTÖRLER VE ASGARİ YATIRIM TUTARLARI 280
TABLO 147: TEŞVİK SİSTEMİNE GÖRE BÜYÜK ÖLÇEKLİ YATIRIM KONULARI 282
TABLO 148: YENİ TEŞVİK SİSTEMİNDE YATIRIMA KATKI ORANI 283
TABLO 149: YENİ TEŞVİK SİSTEMİNDE VERGİ İNDİRİMİ 284
TABLO 150: YENİ TEŞVİK SİSTEMİNDE SİGORTA PRİMİ İŞVEREN HİSSESİ DESTEĞİ 285
TABLO 151: BÜYÜK ÖLÇEKLİ VE BÖLGESEL YATIRIMLARIN TEŞVİKİ ÖZET TABLOSU 285
TABLO 152: STRATEJİK YATIRIMLARA SAĞLANAN DESTEKLER 288
TABLO 153: ADANA VE TÜRKİYE YATIRIM TEŞVİK İSTATİSTİKLERİ 289
TABLO 154: YATIRIM TEŞVİKLERİNİN ANA SEKTÖRLER İTİBARİYLE DAĞILIMI 290
TABLO 155: YATIRIM TEŞVİKLERİNİN ALT SEKTÖRLER İTİBARİYLE DAĞILIMI 291
TABLO 156: SERMAYE TÜRLERİNE GÖRE YATIRIM TEŞVİK İSTATİSTİKLERİ 292
TABLO 157: PERFORMANS ANALİZİNDE KULLANILAN KRİTERLER 304
TABLO 158: 2005-2013 DÖNEMİ TOPLULAŞTIRILMIŞ SONUÇLARINA GÖRE KRİTERLER BAZINDA SEKTÖRLERİN SIRA DEĞERLERİ 306
TABLO 159: HER KRİTER BAZINDA EN İYİ SKOR DEĞERİNE GÖRE SEKTÖRLER 307
TABLO 160: YILLAR İTİBARİYLE SEKTÖRLERİN SIRALAMASI 308
TABLO 161: ÜÇLÜ DİJİTTE EN İYİ SKOR ELDE EDEN SEKTÖRLER VE SKORLARI SIRALAMASI 310
TABLO 162: SEKTÖRLERİN PERFORMANS KRİTERLERİNDEN ALDIKLARI SIRA DEĞERLERİ (1 İLE 82 ARASI) 312
TABLO 163: İKTİSADİ FAALİYET KOLLARI BAZINDA SABİT SERMAYE YATIRIMLARI (% PAY) 313
TABLO 164: İMALAT SANAYİ ALT SEKTÖRLERİNİN TEŞVİKLERDEN ALDIĞI PAY (%) 314
TABLO 165: YATIRIM TEŞVİKLERİ ADANA-TÜRKİYE FARKLILAŞMASI 315
TABLO 166: TOPLULAŞTIRMA SONRASI SEKTÖRLER 316
TABLO 167: SEKTÖRLERİN BAĞLANTI KATSAYILARI 318
TABLO 168: İMALAT SANAYİ KISMÎ DOĞRUDAN GERİ BAĞLANTI KATSAYILARI 320
TABLO 169: İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNİN KISMÎ TOPLAM GERİ BAĞLANTI KATSAYILARI 322
TABLO 170: İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNİN TOPLAM KISMÎ İLERİ BAĞLANTI KATSAYILARI 324
TABLO 171: İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNİN BAĞLANTI KATSAYILARI 326
TABLO 172: I/O TABLOSUNDA YER ALAN İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİ 329
TABLO 173: TOPLAM GERİ BAĞLANTI KATSAYISI BÜYÜKLÜĞÜNE GÖRE İLK 18 İMALAT SANAYİ SEKTÖRÜ 331
TABLO 174: ADANA İÇİN İMALAT SANAYİ KAPSAMINDA ANALİZE TABİ TUTULAN SEKTÖRLERİN (3'LÜ DÜZEY) GENEL PERFORMANS AÇISINDAN SIRALANMASI VE DEĞERLENDİRMESİ 340
TABLO 175: TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ KURULUŞ YERİ FAKTÖRLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ 350
TABLO 176: İMALAT SANAYİ SEKTÖRÜNDE ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ KURULUŞ YERİ FAKTÖRLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ 352
TABLO 177: ENERJİ SEKTÖRÜNDE ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ KURULUŞ YERİ FAKTÖRLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ 360
TABLO 178: LOJİSTİK VE TURİZM SEKTÖRÜNDE ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ KURULUŞ YERİ FAKTÖRLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ 361
TABLO 179: KÜLTÜR, SANAT, EĞLENCE VE DESTEK HİZMETLERİ SEKTÖRÜNDE ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ KURULUŞ YERİ FAKTÖRLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ 362
TABLO 180: ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ ÖZET DEĞERLENDİRMESİ 365
TABLO 181: ADANA İLİ İÇİN GİRDİ-ÇIKTI ANALİZİ YARDIMIYLA İNCELENECEK SEKTÖRLER 368
TABLO 182: SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN BAĞLANTI KATSAYILARI VE KATMA DEĞER ORANLARI 368
TABLO 183: İLGİLİ SEKTÖRLERİN KISMÎ DOĞRUDAN GERİ BAĞLANTI KATSAYILARI İLE EN YÜKSEK KATSAYIYA SAHİP İLK 5 SEKTÖR 371
TABLO 184: SEÇİLEN SEKTÖRLERİN KISMÎ TOPLAM GERİ BAĞLANTI KATSAYILARI 374
TABLO 185: SEÇİLEN SEKTÖRLERİN KISMÎ TOPLAM İLERİ BAĞLANTI KATSAYILARI 377

Sayfa No

TABLO 186: ET VE ET ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜNÜN ÖNEMLİ KATSAYI ANALİZİ 380
TABLO 187: ADANA İLİ İÇİN HESAPLANAN UZMANLAŞMA KATSAYILARI (LQi) 384
TABLO 188: 2023 YILINDA ADANAKİ SEKTÖRLERİN TAHMİNİ İHRACATI (MİLYON USD) 387
TABLO 189: DÖNÜŞÜM İÇİN DETAYLANDIRMA/TOPLULAŞTIRMA UYGULANAN SEKTÖRLER 388
TABLO 190: ADANA İLİ 2023 SENARYOSUNUN SEKTÖREL ETKİ ANALİZİ SONUÇLARI (MİLYON USD) 390

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa No

GRAFİK 1: ADANA NÜFUS PİRAMİDİ (2014) 39
GRAFİK 2: TR62 BÖLGESİ NÜFUS PİRAMİDİ (2014) 39
GRAFİK 3: TÜRKİYE NÜFUS PİRAMİDİ (2014) 39
GRAFİK 4: 2008-2013 DÖNEMİ İŞSİZLİK ORANININ GELİŞİMİ (%) 52
GRAFİK 5: DÜZEY 2 BÖLGELERİ TARIMSAL KATMA DEĞERLERİ-2011 (MİLYAR TL) 66
GRAFİK 6: ARAZİNİN KULLANIMA GÖRE DAĞILIMI (%) 67
GRAFİK 7: TARIMSAL İŞLETME SAYISININ ARAZİ BÜYÜKLÜĞÜNE GÖRE DAĞILIMI (DEKAR) 72
GRAFİK 8: BUĞDAY VE PAMUK ÜRETİMİNİN GELİŞİMİ (TON) 77
GRAFİK 9: MISIR, PATATES, AYÇİÇEĞİ VE SOYA ÜRETİMİNİN GELİŞİMİ (TON) 77
GRAFİK 10: BUĞDAY VE PAMUK ÜRETİMİNİN GELİŞİMİ (TON) 92
GRAFİK 11: SANAYİ SEKTÖRÜ GSKD ENDEKSİ GELİŞİMİ (2004=100) 101
GRAFİK 12: KİŞİ BAŞINA DÜŞEN SANAYİ SEKTÖRÜ GAYRİ SAFİ KATMA DEĞERİNİN GELİŞİMİ (CARİ FİYATLARLA) 102
GRAFİK 13: DÜZEY 2 BÖLGELERİ KİŞİ BAŞINA DÜŞEN SANAYİ SEKTÖRÜ GAYRİ SAFİ KATMA DEĞERİ (2011) 103
GRAFİK 14: HİZMETLER SEKTÖRÜ GSKD ENDEKSİ GELİŞİMİ (2004=100) 139
GRAFİK 15: KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GAYRİ SAFİ HİZMETLER KATMA DEĞERİNİN GELİŞİMİ (CARİ FİYATLARLA) 140
GRAFİK 16: DÜZEY 2 BÖLGELERİ KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GAYRİ SAFİ HİZMETLER KATMA DEĞERİ (2011) 140
GRAFİK 17: BANKA MEVDUATININ GELİŞİMİ (% ARTIŞ) 169
GRAFİK 18: BANKA KREDİLERİNİN GELİŞİMİ 171
GRAFİK 19: KREDİ MEVDUAT ORANLARININ GELİŞİMİ 173
GRAFİK 20: ADANA DIŞ TİCARETİNİN GELİŞİMİ (MİLYON DOLAR) 186
GRAFİK 21: İMALAT SANAYİ İHRACATININ TEKNOLOJİ DÜZEYİNE GÖRE GELİŞİMİ 214
GRAFİK 22: İMALAT SANAYİ İTHALATININ TEKNOLOJİ DÜZEYİNE GÖRE GELİŞİMİ 215
GRAFİK 23: 2014 YILI ADANA DIŞ TİCARETİNİN TEKNOLOJİ DÜZEYİNE GÖRE DAĞILIMI (%) 216
GRAFİK 24: 2014 YILI TÜRKİYE İMALAT SANAYİ DIŞ TİCARETİNİN TEKNOLOJİ DÜZEYİNE GÖRE DAĞILIMI (%) 216
GRAFİK 25: İMALAT SANAYİ İHRACAT VE İTHALATININ TEKNOLOJİ DÜZEY PUANINA GÖRE GELİŞİMİ 219
GRAFİK 26: İMALAT SANAYİ İHRACATININ TEKNOLOJİ DÜZEY PUANINA GÖRE TÜRKİYE VE BÖLGELER 220
GRAFİK 27: İMALAT SANAYİ İTHALATININ TEKNOLOJİ DÜZEY PUANINA GÖRE TÜRKİYE VE BÖLGELER 220
GRAFİK 28: TOPLAM AR-GE HARCAMALARININ İBBS DÜZEY 1 BÖLGELERİ BAZINDA DAĞILIMI (2013) 247
GRAFİK 29: TÜRKİYE VE ADANA'NIN YILLAR İTİBARIYLA AR-GE HARCAMALARININ GELİŞİMİ 250
GRAFİK 30: ADANA PV TİPİ-ALAN-ÜRETİLEBİLECEK ENERJİ (KWH-YIL) 257
GRAFİK 31: KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GAYRİ SAFİ KATMA DEĞERİN GELİŞİMİ (USD) 261
GRAFİK 32: DÜZEY 2 BÖLGELERİ KİŞİ BAŞI GAYRİ SAFİ KATMA DEĞER (2011-USD) 261

HARİTALAR LİSTESİ

Sayfa No

HARİTA 1: ADANA İL HARİTASI 34
HARİTA 2: ADANA İLİ DEPREM HARİTASI 35
HARİTA 3: ADANA'DA ALTERNATİF TURİZM TÜRLERİNİN DAĞILIMI VE TURİZM GELİŞME BÖLGELERİ 156
HARİTA 4: ADANA İLİ MADEN HARİTASI 226
HARİTA 5: ADANA KARAYOLLARI ULAŞIM AĞI 232
HARİTA 6: TR62 BÖLGESİ ENERJİ SANTRALLERİ VE GELİŞİM ALANLARI HARİTASI 253
HARİTA 7: ADANA İLİ RÜZGAR KAYNAK BİLGİLERİ (REPA) 255
HARİTA 8: HARİTA: ADANA GÜNEŞ ENERJİSİ POTANSİYEL ATLASI (GEPA) 256
HARİTA 9: YENİ TEŞVİK SİSTEMİ BÖLGELER HARİTASI 278

KISALTMALAR

Ar-Ge	Araştırma Geliştirme
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan
ÇKA	Çukurova Kalkınma Ajansı
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
EİE	Elektrik İşleri Etüt İdaresi
FAO	Dünya Gıda ve Tarım Örgütü
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GW	Gigawatt
GWh	Gigawatt Saat
HES	Hidroelektrik Santral
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSS	Küçük Sanayi Sitesi
km	Kilometre
km²	Kilometrekare
Kwh	Kilowatt Saat
m	Metre
m^3	Metreküp
MÜSİAD	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
MW	Mega Watt
MTA	Maden Tetkik Arama
MWe	Megawatt Elektrik
NACE	Nomenclature statistique des Activites economiques de la Communaute
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
RES	Rüzgâr Enerjisi Santrali
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TEİAŞ	Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi
TGB	Teknoloji Geliştirme Bölgesi
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TPE	Türk Patent Enstitüsü
TSO	Ticaret ve Sanayi Odası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

ÖNSÖZ

Bu rapor T.C. Çukurova Kalkınma Ajansı ile Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. arasında yapılan protokol gereği, Adana ilinin potansiyel yatırım faaliyetlerinin araştırılması amacıyla hazırlanmıştır.

Rapor Türkiye Kalkınma Bankası'nın uzman kadrosu tarafından güvenilir olarak kabul edilen kaynaklardan elde edilen verilerle hazırlanmıştır. Raporda yer alan görüşler ve öngörüler rapor kapsamında belirtilen ve kullanılan yöntemlerle üretilen sonuçları yansıtmaktadır.

Raporda belirtilen sonuçlar, görüşler, düşünceler ve öngörüler, Türkiye Kalkınma Bankası tarafından açık ya da gizli olarak bir garanti ve beklenti oluşturmaz. Bir başka ifadeyle; bu raporda yer alan tüm bilgi ve verilerin kullanım ve uygulama sorumluluğu, doğrudan veya dolaylı olarak, bu rapora dayanarak yatırım kararı veren ya da finansman sağlayan kişilere ait olup, bu konuda her ne şekilde olursa olsun Türkiye Kalkınma Bankası sorumlu tutulamaz.

© Bu raporun tüm hakları saklıdır. T.C. Çukurova Kalkınma Ajansı'nın ve/veya Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.'nin yazılı onayı olmadan raporun içeriği kısmen veya tamamen kopyalanamaz, elektronik, mekanik veya benzeri bir araçla her hangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz, fotokopi veya teksir edilemez, dağıtılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.

YÖNETİCİ ÖZETİ

İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre TR62 Bölgesinde yer alan Adana ili, binlerce yıllık tarihi geçmişi, günümüze kadar gelmiş olan sayısız tarihi eserleri, mutfağı, doğal kaynakları ve güzellikleri, coğrafi ve iklim özellikleri, verimli toprakları ile ekonomik ve kültürel açıdan oldukça zengin bir ilimizdir. Bölgenin ekonomik aktivitesinde başat bir rol oynayan il, tarım, sanayi, ticaret ve turizm faaliyetleriyle ülke ekonomisine de büyük katkılarda bulunmuştur. Son yıllarda, pek çok ekonomik ve sosyal gösterge açısından, özellikle de iller arası ve Türkiye geneli ile yapılan karşılaştırmalarda geriye düşmüş görünen Adana'nın, kalkınmasının itici gücünü oluşturacak öncü sektörler belirlemesi, kaynaklarını etkin bir şekilde ve uygun alanlara yönlendirmesi oldukça önemli görünmektedir.

- ✓ **Türkiye nüfusunun %2.8'sini bünyesinde barındıran Adana ili, nüfus büyüklüğü bakımından 6. büyük ildir**. İldeki nüfus yoğunluğu, Türkiye nüfus yoğunluğunun oldukça üzerindedir (2014 yılında Türkiye'de 101 kişi/km² iken, Adana'da 156 kişi/km²). İldeki nüfus artış hızı, 2010 yılından bu yana Türkiye ve TR62 Bölgesi nüfus artış hızının altındadır (2014 yılında ‰7.57). İl bu rakamla iller arası sıralamada 43. sırada bulunmaktadır. Adana ve TR62 Bölgesi, Türkiye geneline göre nispeten daha genç bir nüfusa sahiptir. Adana ili, hem göç alıp hem göç vermekle birlikte, net göç veren iller arasında bulunmakta olup (2014 yılında net göç hızı ‰-5.35) 2014 yılında en çok göç veren iller arasında 46. sıradadır. Özellikle alınan göç, ilde alt yapı sorunlarına, ekonomik ve sosyal sorunlara neden olmaktadır.
- ✓ **Adana ilinde okuryazarlık oranı (%95.65) Türkiye ortalamasının (%96.13) altındadır.** 2014 yılında, okuryazar nüfus oranı sıralamasında 40. sırada yer alan ilde, özellikle kadınların okuma yazma bilmeme oranı oldukça yüksektir (%7.18). Okul kademelerine göre okullaşma oranları, okul öncesi, ortaokul ve mesleki ve teknik ortaöğretim kademesinde Türkiye ortalamasının altındadır. 15 yaş üzeri nüfusun eğitim durumuna bakıldığında Adana, ilköğretim, ortaokul ve lise kademelerinde TR62 Bölgesi ve Türkiye ortalamalarının üzerinde yer alırken, yüksekokul, yüksek lisans ve doktora kademelerinde Türkiye ve Bölge ortalamalarının altında kalmıştır. Adana ili, okul başına düşen öğrenci, şube başına düşen öğrenci ve öğretmen başına düşen öğrenci sayıları itibarıyla bütün eğitim kademelerinde Türkiye ve Bölge ortalamalarından daha olumsuz şartlara sahip bulunmaktadır.

- ✓ **Adana'da, eğitim olanakları ve kalitesi açısından bölgesel farklılıklar oldukça belirgindir.** Özellikle kuzeydeki ilçelerde, diğer ilçelere göre olumsuz koşullar ve sonuçlar söz konusudur. Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının fazlalığı, il açısından bir avantaj olarak sayılabilir. Ancak, yükseköğretime girme oranı oldukça düşüktür. 2013 yılında, 81 il arasında Adana, lisans düzeyine öğrenci yerleştirmede 69. sırada, ön lisans düzeyine öğrenci yerleştirmede 59. sırada ve açık öğretime öğrenci yerleştirmede 4. sırada yer almıştır. Adana, 2012 yılı SBS sınav sonuçlarındaki başarı sıralamasında da 47. sırada bulunmaktadır.
- ✓ **Adana, Türkiye ortalamasına göre daha yüksek bir işsizlik oranına sahiptir.** İşgücüne katılma oranı ve istihdam oranı bakımından da Türkiye'nin gerisindedir. İlin işgücü piyasası krizlere oldukça duyarlıdır. Kriz yıllarında işsizlik oranı hızla yukarı tırmanmış, 81 il içindeki en yüksek işsizlik oranına ulaşmıştır. TR62 (Adana Mersin) Bölgesinde istihdam genelde hizmetler sektöründe yoğunlaşmıştır. Bölge istihdamında tarımın payı %21.1, sanayinin payı %23.8 iken, hizmetler sektörünün payı %55.2'dir.
- ✓ **TR62 Bölgesi istihdamında, Türkiye ile benzer şekilde mikro ölçekli işletmeler hâkimdir.** Bölge istihdamının %57'si 1-9 işçi çalıştıran işyerlerine aittir. 2014 yılı itibarıyla Adana'da sigortalı işçi çalıştıran yaklaşık 38 bin işyeri mevcut olup, bu işyerlerinde yaklaşık 287 bin sigortalı işçi çalışmaktadır. Adana'da SGK'ya kayıtlı işyerlerinin %83'ü, sigortalı işçilerin ise %72.3'ü hizmetler sektöründedir. İşyerlerinin %13.8 ve işçilerin %22.8'i imalat sanayi sektöründedir. Tarım sektörü ise işyerlerinin %2.4'ünü, işçilerin ise %2.6'sını barındırmaktadır.
- ✓ **TR62 Bölgesi %46.7 kayıt dışı istihdam oranıyla 26 düzey 2 bölgesi içinde 11. sırada, kayıt dışı istihdam sayısı (570 bin kişi) ile de 2. sırada yer almaktadır.** TR62 Bölgesi'nde tarım sektöründe kayıt dışılık oranı %83.3 iken, sanayi sektöründe %39.4 ve hizmetler sektöründe %34.2'dir. Adana'da ve TR62 Bölgesinde eğitim düzeyi ve işyeri büyüklüğü arttıkça kayıt dışı istihdam azalmaktadır. TR62 Bölgesi kayıt dışı istihdam göstergelerinin tümünde Türkiye ortalamasından daha kötü performans çizmektedir.
- ✓ **Adana, sağlık hizmetleri açısından Türkiye ortalamasının üzerinde bir görünüme sahiptir.** İlde, 2013 yılında 15'i özel kurumlara, 11'i Sağlık Bakanlığı'na ve 2'si de üniversiteye ait olmak üzere toplam 29 hastane ve bu hastanelere ait 6,317 hastane yatağı bulunmaktadır. 2013 yılında Adana, iller arası sıralamada toplam hastane sayısında

10'uncu sırada, toplam yatak sayısında 5'inci sırada ve yüz bin kişi başına düşen toplam hastane yatak sayısında da 21'inci sırada yer almıştır. Hastane ve yatak sayısı açısından, Türkiye ortalamalarının üzerinde ve iyi bir konumda görünse de, çevre illerden gelen hasta çokluğu, ikinci basamak sağlık kuruluşlarında yığılmalara neden olmaktadır. İlde, toplam 1,550 yatak kapasiteli, 3 farklı hastaneyi kapsayan bir Entegre Sağlık Kampüsü yapılmaya başlanmıştır. Tesisin tamamlanmasıyla, Adana'nın, Bölge genelinde tam anlamıyla bir Sağlık Merkezi olarak yapılanması beklenmektedir.

- ✓ **TR62 Bölgesi'nde tarım sektörü, istihdam içindeki öncelikli konumunu (%21) ve önemli bir geçim kaynağı olma özelliğini korumaktadır.** Adana topraklarının %38'i tarım alanlarından oluşmaktadır (Türkiye toplam tarım alanlarının %2.3'ü). 2011 yılı itibarıyla Türkiye Gayri Safi Katma Değeri (GSKD)'nin %9'u tarım sektörüne ait iken, TR62 Bölgesinde bu oran %14.7 düzeyindedir (düzey 2 bölgeleri içinde 3. sırada). Bölge, Türkiye geneline göre daha tarım ağırlıklı bir ekonomik yapıya sahip olmakla birlikte, yıllar itibarıyla tarım sektörünün Bölge ekonomisi içindeki payında gerileme söz konusudur.
- ✓ **Su kaynakları bakımından zengin olan Adana'da, 539 bin hektar tarım arazisinin %46'sı (250 bin hektar) sulanmaktadır (Türkiye ortalaması %24).** Adana'da sulamaya elverişli tarım alanlarının %65'i sulanmakla birlikte, Yedigöze Barajının faaliyete geçmesi ile bu oranın %85'e ulaşması beklenmektedir.
- ✓ **2014 yılında Adana'ya ait tarımsal üretim değerinin (5 milyar TL) %73'ünü bitkisel ürünler üretimi oluşturmaktadır (Türkiye genelinden aldığı pay %2.4).** 3.7 milyar TL'lik bitkisel üretim değeri ile, 81 il içinde 6. sırada yer almaktadır. Adana'da son yıllarda buğday ve pamuk ekimi/üretimi gerilerken, mısır, patates ve soya ekimi ve üretiminde artış dikkati çekmektedir. Adana tarımında tahıllardan sonra en önemli üretim alanı sebzeciliktir. İlde üretilen bitkisel ürünler içinde sebze üretimi yaklaşık %25 gibi önemli oranda pay almaktadır. Adana'da yaklaşık 28 bin hektar alanda sebzecilik, 51 bin hektar alanda meyvecilik, 12 bin hektar alanda zeytincilik ve 5 bin hektar alanda bağcılık yapılmaktadır.
- ✓ **Adana, seracılıkta hem üretim hem alan bakımından Antalya ve Mersin'den sonra 3. sırada gelmektedir.** 2014 yılı itibarıyla Adana'da yaklaşık 94 bin dekar alanda 625 bin ton örtü altı sebze-meyve üretimi gerçekleştirilmiştir. İl, örtü altı tarımda sahip olduğu üretim alanıyla Türkiye'den %14.6, toplam üretimde ise %9.5 pay almaktadır. Ancak, 2008-2014

döneminde Türkiye genelinde örtü altı tarım alanları %20, örtü altı sebze-meyve üretimi %32 artış göstermişken, Adana'da örtü altı tarım alanları %31, örtü altı sebze-meyve üretimi %15 oranında düşüş göstermiştir.

- ✓ **Adana ili, organik tarım ürünleri açısından da önemli bir potansiyele sahiptir.** 2014 yılı itibarıyla Adana'da 350 çiftçi, 3,270 hektar alanda organik tarım faaliyetiyle uğraşmakta olup toplam üretim miktarı 24,152 tondur.
- ✓ **Adana'da iyi tarım uygulamaları her yıl artarak önemli gelişim kaydetmektedir.** 2014 yılı itibarıyla 638 çiftçi, 220 bin dekar alanda 2 milyon ton ürün elde etmiştir (Türkiye üretiminin %49'u).
- ✓ **Adana'da 2014 yılı itibarıyla 5 milyar TL olarak gerçekleşen tarımsal üretim değerinin %9'unu hayvansal ürünler üretim değeri oluşturmaktadır.** Adana, 452 milyon TL'lik hayvansal ürünler üretim değeri ile Türkiye'den %1 pay alırken, hayvansal ürünler üretim değerinin büyüklüğü açısından 81 il içerisinde 18. sırada yer almaktadır. 2014 yılı itibarıyla Adana'da canlı hayvan değeri 894 milyon TL düzeyinde olup, 62.5 milyar TL olan Türkiye canlı hayvan değerinin %1.4'lük bölümünü oluşturmaktadır. İl canlı hayvan değerinin büyüklüğü açısından 81 il içerisinde 24. sırada yer almaktadır.
- ✓ Adana, sahip olduğu zengin bitki örtüsü nedeniyle arıcılık açısından oldukça yüksek bir potansiyel barındırmaktadır. İldeki arı kovanı sayısı, Türkiye'deki toplam arı kovanı sayısının %6.5'ini oluştururken, toplam bal üretiminin de %9.5'ini karşılamaktadır. Adana toplam bal üretiminde ve kovan sayısında 81 il içerisinde 3. sırada yer almaktadır.
- ✓ **Adana'da tarımsal faaliyetler içerisinde su ürünleri üretimi gelecek dönem için potansiyel vaat eden bir sektör olarak belirmektedir.** 2005-2014 döneminde Adana'nın balık yetiştiriciliğinde Türkiye'den aldığı pay %0.4'ten %0.9'a çıkmıştır. Yetiştiricilik ürünlerinin tamamına yakını tatlısu yetiştiriciliği kapsamında yapılmaktadır.
- ✓ **Adana'da tarımsal üretim faaliyetlerinde alet ve makine kullanımı oldukça yaygındır.** İl yeni üretim tekniklerine ve teknolojilere hızlı ve kolay adapte olabilmektedir.
- ✓ **TR62 Bölgesinde yer alan Adana ve Mersin illeri, sanayi sektörünün gelişebilme olanakları açısından, sahip oldukları yer altı, yer üstü kaynakları, tarımsal çeşitliliği ve iklimi, işgücü potansiyeli, ulaşım olanakları, limanları ve zengin kültürel yapıları ile sanayi yatırımları için cazip konumdadırlar.** Ancak Bölge ekonomisi içinde sanayi sektörünün payı düşüş eğilimindedir. 2014 yılı itibarıyla, Adana'daki toplam istihdamın

%23'ü, toplam işyeri sayısının ise %13.7'si imalat sanayi sektörüne aittir. Türkiye sanayi sektöründeki istihdamın %2'si ilde bulunmaktadır.

- ✓ **2011 yılında TR62 Bölgesi'nde sanayi sektörü GSKD'i 9.6 Milyar TL olup Türkiye sanayi katma değerinin %3'ü dolayındadır.** Bölge, sanayi GSKD'nin büyüklüğü bakımından düzey 2 bölgeleri içinde 8. sırada bulunmaktadır. Bölge, 2004-2011 döneminde sanayi sektörü katma değerinin artışı bakımından Türkiye ortalamasının altında performans sergilemiştir. Türkiye'de kişi başına gayri safi sanayi katma değeri 4,262 TL iken TR62 Bölgesi'nde 2,549 TL seviyesinde olup, kişi başına düşen sanayi sektörü gayri safi katma değeri açısından düzey 2 bölgeleri içinde 17. sırada yer almaktadır.
- ✓ **Adana sanayisi, Türkiye sanayisindeki elektrik kullanımdan %2.4 pay almaktadır.** 2007-2013 döneminde Türkiye'de sanayide elektrik kullanımı %26.4 artarken, Adana'da %11 artmıştır. İl, kişi başı sanayi elektriği kullanımında da Türkiye'nin gerisinde bulunmaktadır.
- ✓ Türkiye imalat sanayi işletmelerinin %4.2'si, imalat sanayi çalışanlarının %3'ü, maaş ve ücretlerin %2.6'sı, cironun %3.1'i ve yatırımların da %3'ü TR62 Bölgesinde bulunmaktadır.
- ✓ **İmalat sanayi işletme sayısı bakımından düzey 2 bölgeleri içinde 5. sırada yer alan TR62 Bölgesi, çalışan sayısı açısından 10., maaş ve ücret ödemeleri açısından 8., ciro açısından 9. ve brüt yatırımlar bakımından ise 10. sırada yer almaktadır.** Bölgede faaliyet gösteren imalat sanayi işletmelerinin alt sektörlere göre dağılımı incelendiğinde öne çıkan sektörler; işyeri sayısı açısından Metal eşya, Mobilya imalatı, Gıda ürünleri, Giyim eşyaları sektörleri; istihdam açısından Gıda ürünleri, Giyim eşyaları, Metal eşya, Tekstil ürünleri, Kauçuk & plastik; ciro açısından Gıda ürünleri, Kimyasal ürünler, Tekstil ürünleri, Mineral ürünler, Kauçuk & plastik, Metal Eşya; maaş ve ücret ödemeleri açısından Gıda ürünleri, Mineral ürünler, Tekstil ürünleri, Kimyasal ürünler, Giyim eşyaları, Metal eşya; brüt yatırımlar açısından ise Tekstil ürünleri, Gıda ürünleri, Mineral ürünler, Kauçuk & plastik, Ağaç ve ağaç ürünleri, Motorlu kara taşıtı olarak sıralanmaktadır. TR62 Bölgesinde imalat sanayinde ortalama ücretler Türkiye imalat sanayi ortalamasının altında olup, işgücü maliyeti bakımından Bölge görece avantajlı durumdadır.
- ✓ **TR62 Bölgesi için yapılan üç yıldız kümelenme analizi neticesinde**, farklı kriterlerde 6 sektörün üç yıldız alarak "***olgun küme"*** özelliği taşıdığı görülmüştür (Gıda, Kauçuk&Plastik, Metal eşya, Mobilya, Kimyasal ürünler ve Mineral ürünler imalatı). Bölgede iki yıldız alarak

"***potansiyel küme"*** niteliği taşıyan 10 sektör ve ***"Aday küme"*** özeliği gösteren (tek yıldız alan) 6 sektör bulunmaktadır.

- ✓ **Adana'da 2014 yılı verileriyle kapsamlı bir kümelenme çalışması yapılmıştır.** ***3'lü kırılıma*** göre 86 sektörlü imalat sanayi kümelenme analizinde ***istihdam kriterine*** göre ***18 olgun küme***; ***26 potansiyel küme ve 10 aday küme*** özelliği gösteren sektör bulunmaktadır. ***İşyeri kriterine*** göre ise ***11 olgun küme; 38'i potansiyel küme; 25 aday küme*** mevcuttur.
- ✓ **TR62 (Adana, Mersin) Bölge ekonomisi içinde hizmetler sektörü en fazla paya sahip olan sektördür.** Bölgede, hizmetler sektörü 2004-2011 döneminde GSKD içindeki payını 4.6 puan artırmıştır. 2011 yılında hizmetler sektörünün GSKD'den aldığı pay TR62 Bölgesinde %63.5, Akdeniz Bölgesi'nde %65.0 ve Türkiye genelinde %64.2 düzeyindedir. Kişi başına düşen hizmetler sektörü gayri safi katma değeri açısından, Düzey 2 Bölgeleri sıralamasında 26 bölge içinde 11. sırada yer almaktadır.
- ✓ **Adana, gelişmiş bir ticaret sektörü altyapısına sahiptir.** Önemli ticaret yollarının üzerinde olması, çok eski tarihlerden bu yana Adana'nın bir ticaret merkezi olmasını sağlamış, ticaret sanayiye paralel bir gelişme göstermiştir. İç ticarete konu olan mallar ağırlıklı olarak tarımsal hammaddelerden ve tarımsal hammaddelerden mamul mallardan oluşmaktadır. İl genelinde 3 Ticaret Odası, 3 Ticaret Borsası bulunmaktadır. Adana Ticaret Borsasında, miktar ve işlem değeri açısından en fazla işlem gören maddeler; hububat, tekstil hammaddeleri, yağlı tohumlar, nebati yağlar ve yaş ve kuru meyvelerdir. Genel olarak TR62 Bölgesi ve Adana ili, tüm taşımacılık olanaklarını barındırması açısından kombine taşımacılığa uygun bir konumundadır. Yenice'de kurulması planlanan Lojistik Merkez'in, Adana'nın lojistik gücünü artırması beklenmektedir.
- ✓ **İlde önemli bir turizm potansiyeli mevcuttur.** Adana ili, sahip olduğu tarihi, kültürel, jeolojik mirasları, doğal güzellikleri ve değerleri ile turizm faaliyetleri için oldukça zengin bir potansiyel taşımaktadır. Ancak, ilin turizm altyapısında önemli eksiklikler bulunmaktadır. Adana ili, Akdeniz Bölgesindeki turizm işletme ve yatırım belgeli toplam tesis sayısından %5.1, oda kapasitesinden %1.9 ve yatak kapasitesinden %1.8 oranında pay alırken, Türkiye genelindeki tesis sayısından %1.4, oda ve yatak kapasitesinden ise %0.8 oranında pay almaktadır. Turizm işletme belgeli tesislerin doluluk oranı 2014 yılı itibarıyla Türkiye genelinde %51.8 dolaylarında iken, Adana ilinde bu oran %35.5 dolayındadır. İle gelen turistlerin geceleme süreleri oldukça düşüktür. Turistlerin ildeki

geceleme sürelerini artıracak turizm çeşitliliğinin sağlanması büyük önem taşımaktadır. İlde, turizm alanındaki en büyük eksiklikler; konaklama tesislerinin nicelik ve nitelikleri ile dağılımları, dinlenme ve eğlence merkezlerinin yetersizliği, kültürel varlıkların korunması, cazip destinasyonların oluşturulamamış olması, tanıtım ve nitelikli personel konusundadır.

- ✓ **Adana'da bankacılık hizmetleri, Türkiye ortalamasının altında görünmektedir.** Adana'da, 2014 yılı sonu itibarıyla 21 ayrı banka, 261 şubesi ile bankacılık faaliyetinde bulunmaktadır. Adana, toplam banka şubesi sayısı açısından 81 il arasında 6. sırada, ATM sayısı ve POS sayısı açısından 8. sırada, ATM başına düşen ortalama nüfus açısından (azdan çoğa) 36. sırada, şube başına düşen ortalama nüfus açısından 37. sırada (azdan çoğa), toplam mevduat büyüklüğü açısından 7. sırada, kişi başına ortalama mevduat açısından 18. sırada, kredi kullanımında 7. sırada, ildeki kişi başına kredi tutarı sıralamasında 10. sırada yer almaktadır. İldeki kişi başına düşen mevduat tutarı (7,264 TL), Türkiye ortalamasının (12,795 TL) %56.8'ine karşılık gelmektedir. Kişi başına düşen kredi (11,144 TL) ise, 14,828 TL olan Türkiye ortalamasının yaklaşık %75'i düzeyindedir. Adana ili, 2014 yılı itibarıyla, kredi mevduat oranının büyüklüğü (%153.4) açısından, iller arası sıralamada 40. sırada bulunmaktadır. Bu rakamlara bakıldığında, nüfus büyüklüğü de dikkate alındığında, Adana'da bankalaşma oranının, Türkiye ortalamasının altında olduğu söylenebilir.
- ✓ **Adana ili, özelikle de Çukurova Bölgesi fosil, hidrolik ve yenilenebilir kaynaklara dayalı enerji üretim potansiyeli açısından zengindir.** Yenilenebilir kaynaklardan güneş enerjisi ve biyokütle enerjisi açısından oldukça avantajlı görünen Adana ilinin, rüzgâr enerjisi potansiyeli ise sınırlıdır.
- ✓ **Türkiye'deki önemli petrol boru hatlarının kesişme noktası olması ile Bölge, bir enerji koridoru haline gelmiştir.** Mersin'de Türkiye'nin ilk nükleer enerji santrali ve Adana'da Ceyhan Enerji Endüstri İhtisas Bölgesi kurulacağı düşünüldüğünde, Bölge enerji konusunda dikkat çekici bir konumda bulunmaktadır.
- ✓ **Adana, üretim çeşitliliği, tarımsal potansiyeli, limanı, serbest bölgesi ve dışa açık ekonomik yapısıyla, dış ticaret hacmi giderek artan, gelişmeye açık bir ildir.** Ancak, sahip olduğu kaynaklar ve jeopolitik konumu dikkate alındığında, ihracatının yeterli düzeyde olduğu söylenemez. 1.9 milyar USD olan il ihracatının Türkiye toplam ihracatı içindeki payı %1.2'dir. Adana'da ihracat imalat sanayinde yoğunlaşmıştır. İl ihracatının %86'sı imalat

sanayi, %11'i de tarım ve ormancılık sektörü tarafından gerçekleştirilirken, ithalatının %81'i imalat sanayi, %18'i de tarım ve ormancılık sektöründe gerçekleşmektedir. Adana, 164 ülkeye ihracat yapmakta, 117 ülkeden de ithalat yapmaktadır. İhracatta ilk 10 ülke sırasıyla; Irak, Almanya, İspanya, Rusya Federasyonu, İtalya, ABD, Fransa, Suriye, Hollanda ve İngiltere'dir. En çok ithalat yapılan ülkeler ise sırasıyla Çin, ABD, Suudi Arabistan, Almanya, Hindistan, Güney Kore, Rusya Federasyonu, Hollanda ve Tayland'dır. Ortadoğu ülkeleri ve Rusya kaynaklı siyasi belirsizlikler il ihracatı için riskler oluşturmaktadır.

- ✓ **Adana dış ticarette net ithalatçı konumundadır.** 2014 yılında 1.9 milyar USD ihracata karşılık 2.4 milyar USD ithalat yapmış ve 535 milyon USD dış ticaret açığı vermiştir. Dış ticaret açığı son yıllarda düşme eğilimindedir. Türkiye'de ihracatın ithalatı karşılama oranı %65 düzeyinde iken Adana'da %78'dir. Adana'da kişi başı ihracat rakamında önemli gelişmeler kaydedilmesine rağmen, henüz Türkiye ortalamasının altında bulunmaktadır. Türkiye'de kişi başı 2,029 USD ihracat yapılırken, Adana'da 881 USD kişi başı ihracat yapılmaktadır. Adana dış ticaret hacmini büyük şirketler ve orta büyüklükteki şirketler şekillendirmektedir. İhracatın %65'ini, ithalatın ise %79'unu iki işletme grubu gerçekleştirmektedir. Adana'da büyük ve orta-büyük ölçekli işletmeler dış ticaret açığı verirken, mikro ve küçük ölçekli işletmeler dış ticaret fazlası vermektedir.
- ✓ **Ülke bazında yoğunlaşma analizi sonuçlarına göre Adana'da hem ihracatta hem de ithalatta ülke yoğunlaşması yüksek düzeydedir.** İl ithalatı ihracata göre daha az ülkeye dayalıdır, başka bir deyişle ithalatta ülke yoğunlaşması ihracattan fazladır. Bununla birlikte zaman içerisinde ihracatta ülke yoğunlaşması artarken, ithalatta azalmıştır. Dış ticarette zaman içerisinde sektör çeşitlenmesinin azaldığı, böylece daha az sektöre dayalı bir dış ticaret yapısı oluştuğu gözlenmektedir.
- ✓ **Adana ihracatında öne çıkan sektörler;** *17-Tekstil ürünleri imalatı (%20.2), 15-Gıda ürünleri ve içecek imalatı (%16.4), 24-Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı (%16.2), 1-Tarım ve hayvancılık (%11.1) ve 34-Motorlu kara taşıtı ve römorklar (%7)* sektörleridir. Adana ithalatında önemli sektörler ise; *24-Kimyasal madde ve ürünler (%38.6), 1-Tarım ve hayvancılık (%17.8), 29-Makine ve teçhizat imalatı (%8.6), 34-Motorlu kara taşıtı (%7.6), 17-Tekstil ürünleri imalatı (%5.2) ve 27-Ana metal sanayi (%4.9)* sektörleridir.
- ✓ **İhracatta uzmanlaşma sağlanan sektörler belirlenmiştir.** 2'li dijitte 8 sektör, 4'lü dijitte ise 42 sektör ihracatta uzmanlaşma sağlamaktadır. Buna göre 2'li dijitte uzmanlaşma

katsayısı (LQ) en yüksek sektörler sırasıyla; *51-Atık ve hurdalar, 24-Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, 1-Tarım ve hayvancılık, 20-Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç), 15-Gıda ürünleri ve içecek imalatı, 17-Tekstil ürünleri imalatı, 21-Kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı ve 13-Metal cevherleri* olarak sıralanmaktadır. Adana'da dış ticarette en yüksek rekabet gücüne sahip sektörler belirlenmiştir. Yapılan rekabet analizi (RCA) sonucunda 2'li dijitte 17 sektör, 4'lü dijitte ise 78 sektör dış ticarette rekabet gücüne sahiptir.

- ✓ **Adana imalat sanayi ihracatı düşük ve orta ileri teknoloji ağırlıklıdır.** Yıllar itibarıyla yüksek teknolojinin payı azalırken düşük ve orta düşük teknolojili ürünlere doğru bir dönüşümün yaşandığı görülmektedir. Adana ithalatı ise ihracatının aksine yüksek ve orta yüksek teknolojiye dayalıdır. Adana imalat sanayi daha düşük teknolojili ürün ihraç ederken daha yüksek teknolojiye sahip ürünler ithal etmektedir. Adana imalat sanayi dış ticareti teknoloji açığı vermektedir.
- ✓ **Adana ili sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi açısından 16. sırada yer almaktadır.** *"İllerin ve Bölgelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"*na göre, 2003 yılında Adana ülke genelinde 8. sırada yer alırken, 2011 yılında yapılan çalışmaya göre 16. sırada yer almıştır. Adana ili, sosyoekonomik gelişmişlik endeks değeriyle ikinci kademe gelişmişlik grubunda yer almaktadır.
- ✓ **Adana, İnsani Gelişme Endeksi (İGE)'ne göre, iller arası sıralamada, orta insani gelişme grubunda yer almaktadır.** Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yapılan **"**2004 İnsani Gelişme Raporu" verilerine göre, Adana ili 0.751 endeks değeri ile Türkiye'deki tüm iller arasında 24. sırada yer almaktadır.
- ✓ 2013 yılı Yaşam Memnuniyeti Araştırmasına göre; Türkiye genelinde *mutlu* olduğunu ifade edenler %59.0, *umutlu* olduğunu ifade edenler %77.01 iken, Adana'da bu oranlar %53.0 ve %70.38'dir. İl, bu oranlarla sırasıyla iller arasında 70. ve 76. sıralarda bulunmaktadır.
- ✓ **Adana'da, eğitim ve sağlık hizmetlerinden "memnun olma" yüzdesi Türkiye ortalamalarının altındadır.** Adana, 81 il arasında eğitim memnuniyeti açısından 72. sırada, sağlık memnuniyeti açısından da 63. sırada yer almaktadır.
- ✓ **Adana'da, hareketli ve zengin bir sosyal yaşam kültürü bulunmakla** birlikte, modern yaşam kültürünün tam olarak yerleşmediğini, sosyal yaşam olanakları ve ihtiyaçlara erişimin bölgelere göre oldukça farklılık gösterdiğini söylemek mümkündür.

- ✓ **Sanatsal faaliyetler açısından nüfus ölçeğinde altyapının bulunmadığı ilde, sanatsal aktivitelerden yararlanma düzeyi de düşüktür.** İlde, önemli sanatsal ve kültürel festivaller düzenlenmekte olup bu festivaller Adana'nın tanıtımına, turistik altyapısının geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.
- ✓ **Adana ili gelişim bileşenlerinin bulunabilirliği açısından yeterli bir görünüm arz etmektedir.** Temelde kuruluş yeri faktörlerini içeren ve yatırımların karlılığı ve verimliliği üzerinde etkili olan 22 gelişim bileşeninin 16'sının yeterli, 6'sının kısmen yeterli olduğu değerlendirilmektedir. Bölgede gelişim bileşenleri açısından yetersiz düzeyde olan herhangi bir faktör bileşeni bulunmamaktadır.
- ✓ **Adana'nın sektörel gelişme eksenleri tarım, turizm, imalat sanayi ve yenilenebilir enerji alanlarındadır.** Adana ilinin sahip olduğu kaynaklar ve bu kaynakların kullanılabilme potansiyelleri ve yeni teşvik sisteminde belirlenen sektörel teşvikler dikkate alındığında, Adana ilinin temel olarak Tarım, İmalat Sanayi, Turizm ve Yenilenebilir Enerji olmak üzere dört ana sektör çerçevesinde gelişme potansiyelinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu sektörel gelişme eksenleri, bölgenin tarım, tekstil gibi geleneksel yapı arz eden sektörlerini kapsadığı gibi, aynı zamanda yeni gelişim alanlarını içeren sektörleri de kapsamaktadır.
- ✓ **Adana için önerilen yatırım konularını tespiti için çok sayıda teknik eşanlı olarak kullanılmıştır.** Adana için önerilen yatırım konularının tespitinde öncelikle ilin sahip olduğu kaynaklar ve bu kaynakların kullanılabilme potansiyelleri dikkate alınmakla birlikte, imalat sanayine ilişkin yatırım önerilerinin belirlenmesinde sektörel performans değerlendirmesi, girdi-çıktı analizi, yatırım eğilimi, sektörel yoğunlaşma, kümelenme analizi, dış ticaret performansı, ihracatta uzmanlaşma durumu (LQ) ve rekabet gücü (RCA) gibi farklı teknikler de kullanılmıştır. Güncel verilerden oluşan ve yenilenen sektörel performans analizi, en son verilerden yararlanılarak hesaplanan kümelenme analizi ve dış ticaret performansları imalat sanayi için yatırım konusu belirlemede öncelikle dikkate alınmıştır.
- ✓ **Tespit edilen yatırım konularının değerlendirilmesinde ise "Kuruluş Yeri Faktörleri" analizi kullanılmıştır.** Değerlendirmede, tarım, sanayi ve turizm-lojistik-diğer hizmetler sektörlerine yönelik olmak üzere üç ayrı değerlendirme kriteri uygulanmıştır. Her bir yatırım konusu kendi kategorisindeki kuruluş yeri faktörleri açısından değerlendirilerek, il açısından uygun olup olmadığı belirlenmiştir.

- ✓ **İl için 2 farklı senaryo ile etki analizi yapılmıştır.** İlk kısımda Çukurova Kalkınma Ajansı tarafından belirlenen 15 sektör için ileri-geri bağlantılar ortaya konulup, bu sektörlerin en fazla ilişkili olduğu sektörler belirlenerek önemli sektörler analizi yapılmıştır. Etki analizi ile, seçilen hedef sektörlerin belirlenmesi durumunda bu sektörlerle etkileşimde olan sektörlerin ne ölçüde gelişmesi gerekeceği, hedef sektörün tetiklediği diğer sektörlerin hangileri olduğu belirlenmiştir. İkinci kısımda ise **2023 yılına yönelik geliştirilen bir senaryo için etki analizi yapılmıştır.** Adana'nın ihracatçı sektörleri, ihracat potansiyeli taşıyan sektörleri ve turizm gelirleri için 2023 yılı için bir senaryo bazında hedefler belirlenerek, bu hedeflerin gerçekleşmesi durumunda il içerisinde gerçekleşecek üretim tutarı ve il dışından tedarik edilmesi gereken üretim ihtiyacı belirlenmiştir. Bu sayede gelecek dönem hedeflerinin gerçekleşmesi için (gerçekleşmesi durumunda) Adana'da hangi sektörlerde ne kadar üretim gerçekleşeceği ve hedefin karşılanması için hangi sektör ürünlerinden ne kadarının il dışından karşılanacağı hesaplanmıştır. Türkiye'nin 2023 vizyonu ve 500 milyar USD ihracat hedefi kapsamında Adana için belirlenen ihracat hedefinin gerçekleşmesi durumunda Tekstil&Dokuma, Tahıllar, Meyve, Sebze, Ana Kimyasallar, Temizlik Maddeleri, Toptan Ticaret, Karayolu Taşımacılık ve Motorlu Kara Taşıtı sektörlerinin belirlenen ihracat hedeflerine göre ilde en fazla üretim artışı sağlayacak sektörler olduğu görülmektedir. Genel olarak, il için belirlenen 2023 yılı hedefi 6.9 milyar USD'lik ihracat hedefine göre; bu ihracat için gerekli toplam 17.2 milyar USD'lik üretimin 14.9 milyar USD'lik kısmı (toplam üretim ihtiyacının %87'si) Adana ili içinde gerçekleştirilebilecek, 2.3 milyar USD'lik kısmı ise (toplam üretim ihtiyacının %13'ü) il dışından karşılanacaktır.
- ✓ **Yapılan değerlendirmeler neticesinde 65 yatırım konusu önerilmiştir.** Yörenin doğal, sosyal ve ekonomik koşulları ve potansiyel gelişme eksenleri dikkate alınarak NACE Revize 2 faaliyet sınıflaması bazında üçlü kırılıma göre belirlenen 37 sektörden seçilen dörtlü kırılımdaki 65 yatırım konusu kuruluş yeri faktörlerine göre değerlendirilmiştir.
- ✓ **Adana için kuruluş yerinin uygunluğu açısından önerilen yatırım konularının 24'ü A grubunda, 41'i de B grubundadır.**

  A grubu içerisinde bulunan yatırım konularına bakıldığında;

*- Hem performans değerlemesinden hem de kuruluş yeri faktörlerinden de **A notunu** alan (AA notuna sahip faaliyet alanları) **12** yatırım konusu,*

*- Performans değerlemesinden B, kuruluş faktörleri açısından A notunu alan (**BA notuna** sahip faaliyet alanları) **2** yatırım konusu,*

*-Gerek imalat sanayi dışında yer aldığı gerekse de performans değerlemesi yapılamadığı için performans notu bulunmayan, ancak kuruluş faktörleri açısından A notunu alan (**A notuna** sahip faaliyet alanları) **10** yatırım konusu bulunmaktadır.*

B grubu içerisinde bulunan yatırım konularına bakıldığında;

*- Performans değerlemesinden A, kuruluş faktörleri açısından B notunu alan (**AB notuna** sahip faaliyet alanları) **10** yatırım konusu,*

*- Hem performans değerlemesinden hem de kuruluş yeri faktörlerinden de B notunu alan (**BB notuna** sahip faaliyet alanları) **10** yatırım konusu,*

*- Performans değerlemesinden C, kuruluş faktörleri açısından B notunu alan (**CB notuna** sahip faaliyet alanları) **9** yatırım konusu,*

*-Gerek imalat sanayi dışında yer aldığı gerekse de performans değerlemesi yapılamadığı için performans notu bulunmayan, ancak kuruluş faktörleri açısından B notunu alan (**B notuna** sahip faaliyet alanları) **12** yatırım konusu bulunmaktadır.*

Önerilen yatırım konularının değerlendirmeleri neticesinde aldıkları notlar, ana ve alt faaliyet dallarına göre aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Ana Faaliyet Alanı		Notu	Faaliyet Sayısı	Faaliyet Adı (NACE Rev. 2)
TARIM		**A**	**7**	**01.11-Tahıl, baklagil ve yağlı tohumların yetiştirilmesi,** 01.13-Sebze yetiştirilmesi, **01.19-Yem bitkileri ve çiçek/kesme çiçek yetiştirilmesi,** 01.1-Seracılık**, 01.41-Süt besiciliği (Büyükbaş),** 01.42- Et Besiciliği (Büyükbaş)**, 01.45-Et besiciliği (Küçükbaş)**
		B	**4**	**01.23- Turunçgiller** 01.28- Baharatlık, aromatik bitkilerin yetiştirilmesi**, 01.1- Organik sebze ve meyve yetiştirilmesi,** 03.22- Tatlısu ürünleri yetiştiriciliği
SANAYİ	**İmalat Sanayi**	**AA**	**12**	**10.39-Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması,** 25.11-Metal yapı parçaları imalatı**, 25.12-Metalden kapı ve pencere imalatı,** 25.91- Çelik varil vb. muhafazaların imalatı**, 25.92-Metalden paketleme malzemeleri İmalatı,** 27.11-Elektrik motorlarının, jeneratörlerin ve transformatörlerin imalatı**, 27.12-Elektrik dağıtım ve kontrol cihazları imalatı,** 27.40-Elektrikli aydınlatma ekipmanları imalatı**, 29.31-Motorlu kara taşıtları için elektrik ve elektronik donanımların imalatı,** 29.32-Motorlu kara taşıtları için diğer parça ve aksesuar imalatı**, 31.01-Büro ve mağaza mobilyaları (Tasarım ürünler),** 31.09-Diğer mobilyaların (kanepe, yatak odaları, oturma odaları vb.) imalatı (Tasarım ürünler)
		AB	**10**	**10.11-Etin İşlenmesi, saklanması**, 10.13-Et ürünleri imalatı, **10.51-Süthane işletmeciliği ve peynir imalatı**, 22.21- Plastik tabaka, levha, tüp ve profil imalatı, **22.22-Plastik torba, çanta, poşet, kutu, damacana, şişe, makara imalatı**, 22.23-Plastik inşaat malzemesi, **27.20-Akümülatör ve pil imalatı**, 27.51-Elektrikli ev aletleri imalatı, **29.20-Motorlu kara taşıtları karoseri, (kaporta) treyler (römork) ve yarı römork imalatı**, 31.02-Mutfak mobilyaları imalatı
		BA	**2**	**28.21-Fırın, sanayi ocakları ve brülör imalatı**, 28.25-Soğutma ve havalandırma donanımlarının imalatı
		BB	**10**	**13.10-Tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi**, 13.92-Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünleri, **22.19-Diğer kauçuk ürünlerin imalatı**, 25.21-Merkezi ısıtma radyatörleri, **25.29-Metalden tank, rezervuar ve konteyner imalatı**, 28.15-Rulman, dişli, şanzıman ve tahrik elemanları imalatı, **28.41-Metal işleme makineleri**, 28.49-Diğer takım tezgâhları, **28.93-Gıda ve içecek işleme makineleri imalatı**, 28.96-Plastik ve kauçuk makineleri imalatı
		CB	**9**	**10.41-Sıvı ve katı yağların imalatı (Ayçiçek ve zeytinyağı),** 13.20-Dokuma, **20.11-Sanayi gazları imalatı**, 20.15-Kimyasal gübre ve azot bileşiklerinin imalatı , **20.16-Birincil formda plastik hammadde imalatı**, 20.17-Birincil formda sentetik kauçuk imalatı, **20.60-Suni ve sentetik elyaf imalatı** , 25.61-Metallerin işlenmesi ve kaplanması, **25.62-Metallerin makinede işlenmesi ve şekil verilmesi**
	Enerji	**B**	**2**	**35.11. Elektrik enerjisi üretimi (Güneşten),** 35.11- Elektrik enerjisi üretimi (Biyokütle)
LOJİSTİK		**A**	**1**	52.10- Depolama ve Ambarlama
TURİZM		**A**	**2**	**55.10- 4 Yıldızlı Otel**, 55.10- Butik Otel
		B	**1**	**56.10- Lokantalar ve Turistik Dinlenme Tesisleri**
DİĞER DESTEK FAALİYETLERİ		**B**	**2**	**79.11- Seyahat acentesi faaliyetleri**, 79.12- Tur operatörü faaliyetleri
KÜLTÜR, SANAT, EĞLENCE		**B**	**3**	91.03- Tarihi alanlar ve turistik yerlerin işletilmesi, 93.21- Eğlence parkı ve lunaparkların faaliyetleri, 93.29- Eğlence ve dinlence faaliyetleri, fuar ve gösteriler

GİRİŞ

Sahip olduğu tarihi, doğal, kültürel güzellikleri, coğrafi yapısı, iklimi, verimli toprakları ile birçok uygarlığın geçiş ve kesişme noktasında bulunmuş olan Adana ili, günümüzde de ekonomik ve stratejik açıdan cazibesini koruyan önemli bir ilimizdir. Yeraltı ve yerüstü kaynaklara sahip bulunan, yüzyıllar öncesinden gelen ticaret kültürüne ek olarak belli bir sanayi kültürü de kazanmış olan Adana, ülke ekonomisine önemli katkılarda bulunan ve gelişme potansiyeli bulunan illerimizden birisidir.

Bu çalışmada, Adana ilinin sosyoekonomik yapısı incelenerek çok yönlü profilinin çıkarılması ve il için uygun yatırım konularının belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla çalışmanın birinci bölümünde, Adana ilinin ekonomik ve sosyal durum profilini özetleyen belirli göstergeler, Türkiye ile karşılaştırmalı olarak verilerek ile ilişkin genel ve özet bir tablo sunulmuştur.

İlin mevcut durumunun, TR62 Bölgesi ve Türkiye içindeki konumu itibarıyla irdelendiği ikinci bölümde, ilin coğrafi yapısı (yeryüzü şekilleri ve iklim özellikleri), demografik yapısı (nüfus, eğitim, istihdam ve sağlık), iktisadi yapının bileşenleri (tarım ve hayvancılık, sanayi ve hizmetler sektörleri bazında) ayrıntılı olarak incelenmiş ve imalat sanayine ilişkin olarak yoğunlaşma ve kümelenme analizi yapılmıştır.

Üçüncü bölümde bir önceki bölümde imalat sanayi için yapılan kümelenme analizi tüm sektörleri kapsayacak şekilde (252 sektör) genişletilmiştir. Böylece ilde tüm sektörlerinin Türkiye'ye göre kümelenme durumları ortaya koyulmuştur.

Dördüncü bölümde, Adana'nın dış ticareti, ülkeler ve sektörler bazında ayrıntılı olarak incelenerek, il ihracatı ve ithalatında öne çıkan ülke ve sektörlerin yoğunlaşma analizleri yapılmıştır. Ayrıca Adana ve Türkiye için ihracat ve ithalatta teknoloji düzey puanları hesaplanmış, dış ticarete konu mallarda teknoloji açığının boyutu tespit edilmiştir.

Beşinci bölümde ise ilin alt yapı olanakları, yeraltı kaynakları, ulaşım ve haberleşme imkânları, sanayi altyapısı, enerji kaynakları ve potansiyeli ile ilin kamu yatırımlarından yararlanma düzeyi bağlamında incelenmiştir.

Altıncı bölümde, ilin sosyoekonomik gelişmişlik durumu; gelir, İnsani Gelişmişlik Endeksi ve seçilmiş belirli göstergelerle (ilin diğer iller arasındaki sırası da belirtilerek) ele alındıktan sonra, yedinci ve sekizinci bölümlerde sırasıyla yatırımlarda devlet yardımları kapsamında

Adana'nın teşviklerden yararlanma düzeyi ve ilin SWOT analizine göre güçlü ve zayıf yönleri, il için fırsatlar ve tehditler irdelenmiştir.

Nihayet çalışmanın en belirleyici bölümlerinden ve bir bakıma diğer bölümlerin bir nevi sonucu hükmünde olan dokuzuncu bölümde, Adana için önerilen yatırım konularının tespit edilmesi, yatırım eğilimlerinin belirlenmesi ve ilde potansiyel taşıyan/taşıyabilecek faaliyet konuları; yatırım eğilimi, sektörlerarası etkileşim, performans analizi, kümelenme analizi gibi çeşitli analizlere tabi tutularak, çıkan sonuçlara göre yatırım önerilerinin değerlendirme kriterlerine ve kuruluş yeri faktörlerine göre analizi yapılmıştır.

Çalışmanın onuncu bölümünde Adana için önerilen yatırım konularından öne çıkanların sektörlerarası etkileşim ve sektörerarası bağlantıları hesaplanarak, bu yatırım konularının sektörel karakteristikleri detaylı olarak incelenmiştir. Bu bölümde, ayrıca, Adana ili için 2023 yılı hedeflenerek gerçekleştirilen bir senaryoya göre, ilde ihracat potansiyeli taşıyan sektörlerin belirlenen ihracat hedeflerini gerçekleştirmeleri durumunda il ekonomisinde yaratacağı etkiler ve ilin dışarıdan tedarik edeceği sektörel üretimler belirlenmiştir.

Çalışma genel değerlendirme ve sonuç bulgularının yer aldığı onbirinci bölümle sona ermektedir.

ADANA İLİ EKONOMİK VE SOSYAL DURUM PROFİLİ

	Türkiye	Adana
COĞRAFİ VE DEMOGRAFİK GÖSTERGELER		
Yüzölçümü (km^2)	783,562	14,045
Nüfus (2014 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine Göre)(Kişi)	77,695,904	2,165,595
Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı (2013–2014) (Binde)	13.32	7.57
Nüfus Yoğunluğu (2014) (kişi/ km^2)	101	156
Net Göç Hızı (2013–2014) (Binde)	-	-5.35
EĞİTİM GÖSTERGELERİ		
Okur-Yazar Nüfus Oranı (2014) (Yüzde)	99.13	95.65
İlkokulda Okullaşma Oranı (2014) (Yüzde)	96.30	96.30
Erkek (Yüzde)	94.04	96.03
Kız (Yüzde)	96.57	96.58
Ortaokulda Okullaşma Oranı (2014) (Yüzde)	94.35	93.96
Erkek (Yüzde)	94.39	93.58
Kız (Yüzde)	94.30	94.35
Ortaöğretimde Okullaşma Oranı (2014) (Yüzde)	79.37	80.48
Erkek (Yüzde)	79.46	81.77
Kız (Yüzde)	79.26	79.14
İSTİHDAM GÖSTERGELERİ		
İşgücüne Katılma Oranı (2013) (Yüzde)	50.8	49.9
İstihdam Oranı (2013) (Yüzde)	45.9	43.3
İşsizlik Oranı (2013) (Yüzde)	9.7	13.2
Tarımda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (2014) (Yüzde)*	21.1	21.1
Sanayide Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (2014) (Yüzde)*	27.9	23.8
Hizmetlerde Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (2014) (Yüzde)*	51.0	55.2
SAĞLIK GÖSTERGELERİ		
Hastane Sayısı (2013) (Adet)	1,526	29
Yüz Bin Kişiye Düşen Yatak Sayısı (2013) (Adet)	264	294
Aile Hekimliği Başına Hasta Sayısı (2013) (Kişi)	3,621	3,535
Doktor Başına Hasta Sayısı (2013) (Kişi)	573	562

*: Adana verisi bulunmayan durumda TR62 Bölgesi (Adana, Mersin) verisi kullanışmıştır.

ADANA İLİ EKONOMİK VE SOSYAL DURUM PROFİLİ

	Türkiye	Adana
SANAYİ SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ		
GSKD İçinde Sanayinin Payı (Cari Fiyatlarla) (2011) (Yüzde)*	27.5	21.0
Sanayi GSKD Türkiye Sanayi GSKD İçindeki Payı (%)*	-	3.0
Kişi Başına Sanayi Gayri Safi Katma Değeri (2011) (TL)*	4,262	2,549
İmalat Sanayi İşyeri Toplam İşyeri Sayısı İçindeki Payı (2012) (Yüzde)	12.9	11.6
İmalat Sanayi İstihdamının Toplam İstihdam Sayısı İçindeki Payı (2012) (Yüzde)	27.0	20.9
Sanayi Elektrik Kullanımının Türkiye İçindeki Payı (2013) (Yüzde)		2.4
Kişibaşı Sanayi Elektriği Tüketimi (KWh)	1,216	1,021
TARIM SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ		
Tarım Alanlarının Toplam Alan İçindeki Payı (2014) (Yüzde)	30.3	**38.4**
Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Payı (2014) (Yüzde)	-	2.4
Kişi Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri (TL-2014)	2,636	2,314
Kişi Başına Düşen Bitkisel Üretim Değeri (TL-2014)	1,261	1,692
Kişi Başına Düşen Hayvancılık Üretim Değeri (TL-2014)	805	413
GSKD İçinde Tarımın Payı (Cari Fiyatlarla) (2011) (Yüzde)*	9.0	14.7
Kişi Başına Tarım Gayri Safi Katma Değeri (2011) (TL)*	1,386.9	1,775.5
Çiftçi Başına İşletme Büyüklüğü (2014) (Hekkar)	6.8	8.9
Traktör Başına Düşen Arazi (2014) (dekar)	193	178
Sulanabilir Alanın Toplam Tarım Alanı İçindeki Payı (2014) (Yüzde)	36	71
Sulanan Alanın Toplam Tarım Alanı İçindeki Payı (2014) (Yüzde)	46	24
Sulanan Alanın Toplam Sulanabilir Alan İçindeki Payı (2014) (Yüzde)	66	65
Banka Sayısı	47	21
Banka Şube Sayısı (2014) (Adet)	11,142	261
Banka Mevduatı (2014) (Milyon TL)	994,086	15,730
Banka Kredileri (2014) (Milyon TL)	1,152,056	24,134
Kişi Başına Düşen Banka Mevduatı (2014) (TL)	12,795	7,264
Kişi Başına Düşen Banka Kredisi (2014) (TL)	14,828	11,144
Kredi/Mevduat Oranı (2014) (Yüzde)	113.6	153.4

*: Adana verisi bulunmayan durumda TR62 Bölgesi (Adana, Mersin) verisi kullanışmıştır.

ADANA İLİ EKONOMİK VE SOSYAL DURUM PROFİLİ

	Türkiye	Adana
TURİZM SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ		
Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisi Sayısı (2014) (Adet)	4,248	39
Tesis Sayısının Türkiye İçindeki Payı (2014) (Yüzde)	-	1.4
Turizm İşletme Belgeli Tesislerin Yatak Kapasitesi (2014) (Adet)	1,162,872	6,030
Yatak Sayısının Türkiye İçindeki Payı (2014) (Yüzde)	-	0.8
Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Doluluk Oranı (2014) (Yüzde)	51.8	35.8
Belediye Belgeli Tesis Sayısı (2014)	9,188	90
Belediye Belgeli Tesislerin Yatak Kapasitesi (2014)	514,000	4,112
Belediye Belgeli Tesislerde Doluluk Oranı (2014) (Yüzde)	36.3	33.0
DIŞ TİCARET GÖSTERGELERİ		
Dış Ticaret Hacmi (2014) (Milyon USD)	399,787	4.352
Dış Ticaret Dengesi (2014) (Milyon USD)	-84,566	-535
İhracat (2014) (Milyon USD)	157,610	1,909
Kişi Başına Düşen İhracat (2014) (USD)	2,029	881
İthalat (2014) (Milyon USD)	242,177	2,444
Kişi Başına Düşen İthalat (2014) (USD)	3,117	1,128
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (2014) (%)	65	78
İhracatçı Firma Sayısı (2014)	1,101	63,586
İhalatçı Firma Sayısı (2014)	67,799	1,086
Firma Başına İhracat (Bin USD) (2014)	2,479	1,733
Yüksek ve Orta Yüksek Teknolojinin İhracattaki Payı (2014 (Yüzde))	35.0	34.2
Yüksek ve Orta Yüksek Teknolojinin İthalattaki Payı (2014 (Yüzde))	56.1	69.7
DİĞER GÖSTERGELER		
Yatırım Teşvik Belgesi Sayısı (2004-2015) (Adet)	40,721	774
Teşvik Belge Sayısının Türkiye İçindeki Payı (2004-2015 Ocak)(Yüzde)	-	1.9
Yatırım Teşvikleri Sabit Yatırım Tutarı (2004-2015 Ocak) (Milyon TL)	510,664	27,732
Sabit Yatırım Tutarının Türkiye İçindeki Payı (Yüzde)	-	5.4
Yatırım Teşvikleri İstihdamı (2004-2015 Ocak)	1,520,991	37,738
Teşvik İstihdamının Türkiye İçindeki Payı (%)	-	2.5
Kamu Yatırım Harcamaları (2015) (Bin TL)	62,240,302	574,314
Kamu Yatırım Harcamasının Türkiye İçindeki Payı (2015) (%)	-	0.9
Kişi Başına Düşen Kamu Yatırım Harcaması (2015) (TL)	587.5	273.4
Elektrik Tüketimi (2013) (Milyon MWh)	198	5
Kişi Başına Elektrik Tüketimi (2013) (Kwh)	2,583	2,331

2.MEVCUT DURUM

2.1. COĞRAFİ YAPI

İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasına (İBBS) göre Adana ve Mersin illerinden oluşan TR62 Bölgesi Akdeniz Bölgesi'nde yer almaktadır. Çalışmanın konusunu oluşturan Adana ili, 14,045 km² yüzölçümü ile Türkiye yüzölçümünün %1.8'sini kapsamakta, 35-38 kuzey enlemleri ile 34- 36 doğu boylamları arasında yer almaktadır. Kuzeyinde Kayseri, doğusunda Kahramanmaraş, Osmaniye ve Gaziantep, güneydoğusunda Hatay, batısında Niğde, İçel illeri ve Akdeniz ile çevrilidir. Güneyi 160 km'yi bulan Akdeniz kıyılarıyla sınırlanmıştır. Şehir merkezinin denizden yüksekliği 23 m olup rakım farkı 5 ile 3,756 m arasında değişmektedir. Adana ili yer şekilleri bakımından dağlık ve ovalık olarak ayrılmıştır. Tüm ova Adana Ovası olarak adlandırılır, fakat güney bölümünde kalan parçaya Çukurova, kuzey tarafta kalan bölüme ise Yukarı ova veya Anavarza denmektedir.

Adana ilinin genel jeolojik yapısı dağlık kesim ve ovalık kesim olarak iki kesimde incelenebilir.

DAĞLAR VE TEPELER

Şehrin kuzeybatısı, kuzeyi ve kuzeydoğusu Orta Toroslar adı verilen dağ sistemleri ile çevrilmiştir. Şehrin doğu sınırı Toroslar dağ sisteminin bir parçası olan Amanos Dağlarına uzanmaktadır. Doğudaki sınır Orta Toroslar'da üç farklı dağ dizisi görülmektedir. Bunlar batıdan başlayan Bolkar Dağları, Aladağlar ve Tahtalı Dağlar'dır.

Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusundaki **Bolkar Dağları**'nın uzunluğu yaklaşık 150 km, genişliği ise 40-50 km'yi bulmaktadır. Batıda tepecik olarak başlayan Bolkar Dağları, kuzeydoğuya doğru sıradağ halini alır. Yükselti, kütlenin batısında 2,500 m'yi geçmediği halde, orta kesimlerde 3,000 m'yi aşar. Kuzeydoğuya gidildikçe, 3,500 m'yi aşan dağların, en yüksek tepesi olan Medetsiz Tepesi de (3,524 m) bu kesimdedir. Diğer önemli doruklar; Gâvur Dağı (3,337 m), Yıldız Tepe (3,314 m), Meydan Dağı (3,132 m) ve Hacıhalil Dağı'dır (3,107 m).

En yüksek tepelerin bulunduğu **Aladağlar**, kuzeydoğu yönünde yaklaşık 100 km uzanır. Genişliği ise 40 km kadardır. Aladağlar, Zamantı Suyu, Eğlence Deresi, Çakıt Suyu ve bunların kolları ile parçalanmıştır. Bu dağlar üzerindeki Pozantı, Çamalan, Tekir, Bürücek yaylaları bir plato özelliği gösterirler. Aladağlar üzerindeki başlıca yükseklikler, Demirkazık Tepesi (3,756 m) Torosan Dağı ve Kaldı Dağı (3,374 m), Kol Tepesi (3,588 m) ve Karanfil Dağı'dır (3,059 m).

Seyhan Irmağı ile Zamantı (Sanvantı) Göksu kolları arasındaki dağlar **Tahtalı Dağları'**dır. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusundaki bu dağların üzerinde, Koç Dağı, Soğanlı Dağı, Beydağı, Alaylı Dağı, Bakır Dağı gibi doruklar sıralanır. Tahtalı Dağları; Seyhan ve Ceyhan vadileri arasında uzanan Binboğa Dağları'yla birlikte eskiden antitoros denilen dağların bir koludur. Dağlar güneye doğru vadilerle parçalanmıştır. Orta Toros Sistemi'ndeki dağlar üzerinde Gülek Boğazı'ndan başka, Kozan'ın Akçalıuşağı Köyü'nden sonraki Elmedere Geçidi bulunmaktadır.

OVALAR

Bütünüyle Adana Ovası adı verilen havzanın güneyde kalan bölümüne **Çukurova**, kuzeyde kalan bölümüne ise yukarı ova, **Anavarza** denir. İki ovayı Misis Dağları ayırır. Tepe özelliği gösteren bu dağların en yüksek noktası olan Cebelinur Dağı'nın yüksekliği 770 m'dir. Çukurova, Türkiye'nin en geniş delta ovasıdır. Seyhan ve Ceyhan nehirleri ile Berdan (Tarsus) Çayı'nın getirdiği alüvyonlardan oluşmuştur ve karışık yapılıdır. Orta Toros eteklerinden Akdeniz'e kadar uzanan ovanın bütünü **Adana Ovası** adıyla anılır ve daha çok sayıda ova birimlerine ayrılır. Yüreğir, Misis, Ceyhan, Haruniye, Osmaniye ve Yumurtalık ovaları gibi. Bu ovaların en büyüğü 205,000 hektar genişliğindeki Ceyhan Ovası, diğeri ise 125,000 hektarlık Yüreğir Ovası'dır. Adana ovası, il topraklarının %27'sini kaplamaktadır.

NEHİRLER, BARAJLAR VE GÖLLER

Akdeniz Bölgesinin en büyük ırmakları olan Seyhan ve Ceyhan, Adana toprakları içinden akar. Düzensiz rejime sahip olan Seyhan Nehri; Toros Dağları'ndan Zamantı adıyla çıkar, çeşitli kollardan sonra Göksu ile birleşerek **Seyhan** adını alır ve batıda İçel sınırında Deli Burnu'nda denize dökülür. Seyhan Nehri'nin uzunluğu 560 km.'dir.

Ceyhan Nehri (509 km) Adana ve Akdeniz Bölgesi'nin ikinci büyük ırmağıdır. Elbistan'ın kuzeyindeki dağlardan doğar. Hurma suyu, Söğütlü Deresi, Göksu Çayı ile birleşen Ceyhan Irmağı yaklaşık 2,500 yıl öncesine kadar, Seyhan gibi Karataş'ın batısında denize ulaşırken, sonradan Bebeli Boğazını yararak doğuya dönmüş ve İskenderun Körfezine dökülmeye başlamıştır. 1935 yılındaki taşma sonucunda güneye yönelmiştir. O tarihten beri Hurma Boğazında denize dökülmektedir. Ceyhan Nehri'nin uzunluğu ise 509 km'dir.

İl'de bulunan Seyhan Barajı ve gölü, Kozan Barajı ve gölü, Nergizlik Barajı ve gölü, Çatalan Barajı ve gölü ülke genelinde de önemli barajlardır. Güneyde kıyıda denize açılan Ağyatan,

Akyayan, Akyatan ve Tuzla Gölü gibi birkaç kıyı gölü, Aladağlar üzerinde Yedigöller adı verilen küçük buzul göller, Karaisalı'nın Barak Köyü sınırları içinde Karstik Dipsiz Göl bulunmaktadır.

İKLİM

Adana, Akdeniz iklim özelliklerini taşımaktadır. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. Bölgede meydana gelen yağışlar, genellikle yamaç yağışları ve gezici hava kütlelerinin karşılaşması ile oluşmaktadır. Ortalama yağış miktarı 625 mm'dir. Yılın ortalama 74 günü yağışlı geçer. Yağışlar %51 kışın, %26 ilkbaharda, %18 sonbaharda, %5 yazın düşmektedir. Yazın bir alçak basınç merkezi olan Çukurova'ya denizden ve Toroslar'dan hava akımı olmakta, böylece dinamik nedenli bir yüksek basınç merkezi oluşmaktadır. Yazları nemli, sıcak bir hava görülmektedir. Ortalama nisbi nem %66 olmakla beraber, yazın %90'ın üzerine çıkmaktadır. 37 yıllık ortalama sıcaklık 18.7 ºC'dir. En soğuk ay Ocak, en sıcak ay Ağustos'tur. Ocak ayı ortalaması 9 ºC, Ağustos ayı ortalaması 28 ºC'dir. Ovanın sıcak olmasına karşılık, ilin topraklarında yükselti ve yüzey şekillerine göre iklim şartları çok değişkendir. Dağlık kesimde yağışlar daha fazla görülmektedir (Feke'de 930.5 mm, Saimbeyli'de 805 mm). Ovada ender olarak görülen kar, dağlarda erken başlar ve bazen aylarca kalır. Adana'da yılın 195.6 günü yaz günü, bu günlerin de 134.4'ü tropik gün olarak belirlenmiştir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ

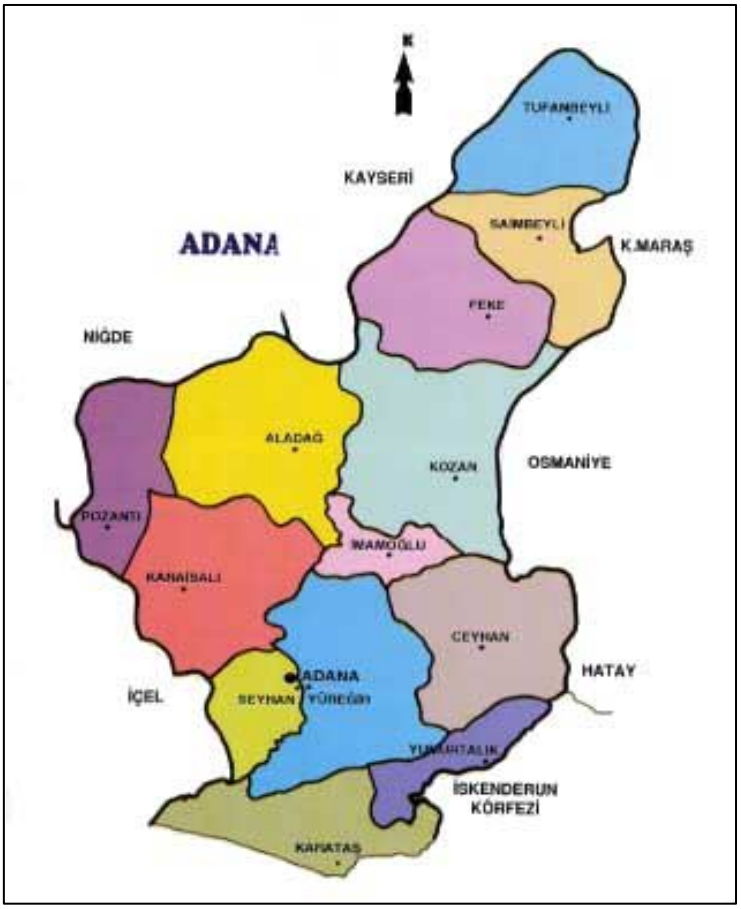
Adana çevresindeki bitki örtüsü, Akdeniz iklim özelliklerini taşımaktadır. 700-800 m'ye kadar bodur ağaçlardan oluşan makiler görülmektedir. Özellikle yerleşim ve tarım alanlarının yer aldığı alçak düzlüklerde, doğal bitki örtüsü insan eliyle büyük tahribata uğramış, çoğu yerde bütünüyle ortadan kaldırılmıştır. Doğal bitki örtüsü, dayanıklı kızılçam ve bazı meşe ormanları iken, bütün Akdeniz bölgesinde geniş yayılma gösteren maki topluluğu, ormanların yok edilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Kıyı gerisinde başlayan ve 800 m'ye çıkan maki toplulukları içinde, küçük kızılçam orman kalıntıları bulunmaktadır.

800 m'den başlayan ormanlar, daha alçak düzeylerde yayvan yapraklı ağaçlardan (çoğunlukla meşe), daha yükseklerde ise iğne yapraklı ağaçlardan (sedir) oluşmaktadır. Yaz mevsiminin kuraklığı ve uzunluğu bitki örtüsündeki çeşitliliği azaltmaktadır. 2,800 m'den sonra yavaş yavaş seyrelen sedir toplulukları, yerlerini Alp, Alp altı ve Alp tipi çayırlara bırakmaktadır.

Türkiye yüzölçümünün %1.8'ini kaplayan Adana ili, TR62 Bölgesi'nin ise %47.5'ini kaplamaktadır. Toplam 1.4 milyon hektar yüzölçümüne sahip olan Adana ili topraklarının

%38'i tarım alanı, %39'u orman ve fundalık alan, %4'ü çayır ve mera arazisi ve %19'u da tarım dışı araziden oluşmaktadır. İdari olarak, Adana kent merkezi 5 ilçeden, Adana ili ise toplam 15 ilçeden oluşmaktadır.

Harita 1: Adana İl Haritası

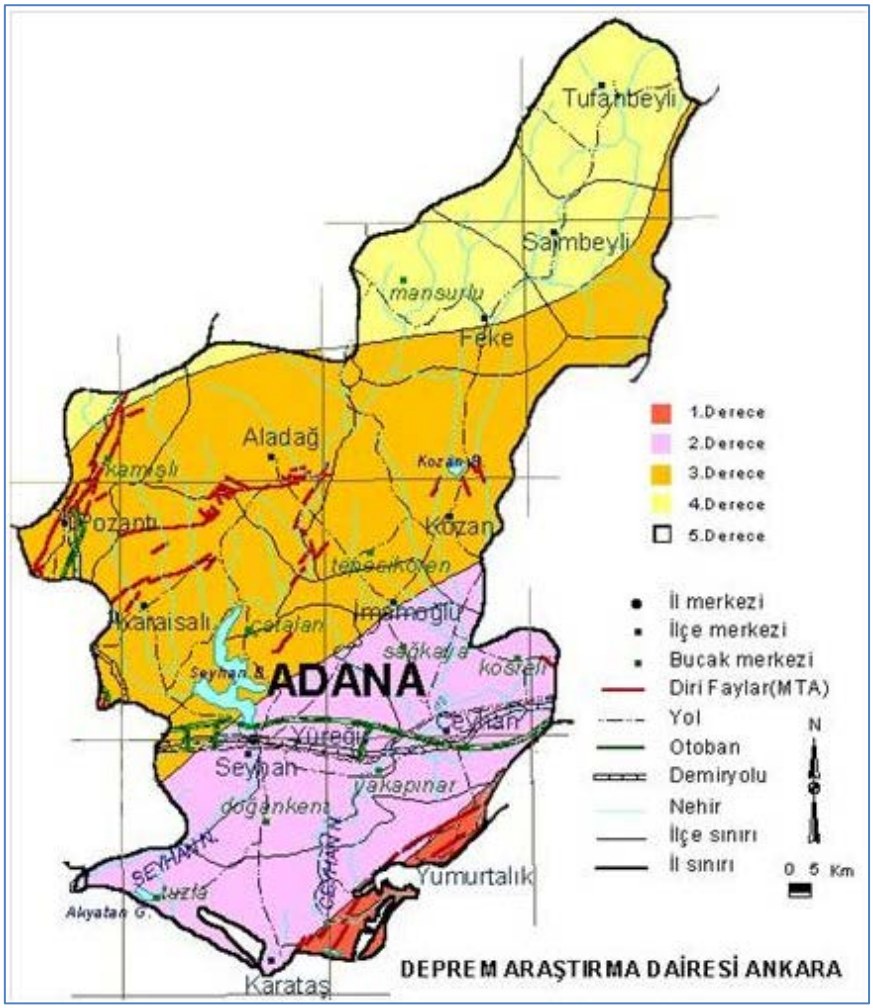

Kaynak: Google Harita

Adana ilinin, yüzölçümü en büyük ilçesi 1,690 km² ile Kozan, en küçük ilçesi ise 424 km² ile İmamoğlu ilçesidir. Merkez ilçeler dışında, Adana'nın şehir merkezine en yakın ilçesi 45 km ile İmamoğlu, en uzak ilçesi ise 196 km ile Tufanbeyli ilçesidir.

Adana ili, ilçeleri arasında farklılık olmakla beraber deprem riski olan bir bölgede bulunmaktadır. İlde, batıdan doğuya doğru gidildikçe deprem riski artmaktadır. Özellikle Yumurtalık ve Karataş ilçeleri, birinci derecede deprem bölgeleridir.

Harita 2: Adana İli Deprem Haritası

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü

Özet olarak;

- ✓ **Adana ili, coğrafi konumu, doğal yapısı, orman ve su varlığı, verimli toprakları, bitki çeşitliliği, ekolojik tarıma uygun arazi varlığı, uygun iklim koşulları, tarihi ve turistik değerleriyle iktisadi açıdan önemli illerimizden birisidir.**

2.2. DEMOGRAFİK YAPI

2.2.1. Nüfus

Adana ili, nüfus varlığı bakımından Türkiye'nin altıncı büyük ilidir. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2014 yılı verilerine göre 2,165,595 olan il nüfusu, ülke nüfusunun %2.79'unu, Adana ve Mersin illerinden oluşan TR62 Bölgesi nüfusunun ise %55.63'ünü oluşturmaktadır.

2007 yılında il nüfusunun %80.30'u il ve ilçe merkezlerinde yaşarken yıllar itibarıyla artış göstererek bu oran 2012 yılında %88.76'ya yükselmiştir. 2013 yılında ise belde ve köy tüzel kişiliği kaldırıldığından, ildeki tüm nüfus il ve ilçe merkezleri nüfusuna dahil olmuştur. Türkiye genelinde olduğu gibi, TR62 Bölgesinde ve Adana ilinde de kırsal nüfus oranı muhtemelen azalmaktadır. Merkez ilçeler ile Ceyhan ve Kozan dışındaki ilçeler nüfus kaybetmektedir. Kentsel nüfus oranı en düşük ilçeler; Saimbeyli, Aladağ ve Feke'dir.

Nüfus artış hızı Adana'da yıllar itibarıyla hep pozitif olarak gerçekleşmiştir. 2013-2014 döneminde yıllık nüfus artış hızının, Türkiye genelinde ‰13.32 iken Adana'da ‰7.57 olduğu ve böylece ilin nüfus artış hızının ülke ortalamasının altında gerçekleştiği görülmektedir. Aynı dönemde TR62 Bölgesi nüfus artış hızı ise ‰9.76 olarak gerçekleşmiştir. 2007-2008 döneminde ‰9.82 nüfus artış hızı ile iller arası nüfus artış hızı sıralamasında 43. sırada yer alan Adana ili, 2012-2013 döneminde ‰11.05 nüfus artış hızı ile 40. sıraya yükselmiş, ancak 2013-2014 döneminde ‰7.57 nüfus artış hızı ile tekrar 43. sıraya düşmüştür.

Tablo 1: Türkiye, TR62 Bölgesi ve Adana Nüfus Göstergeleri

Yıllar	Bölgeler	Toplam Nüfus	İl ve İlçe Merkezleri Nüfusu	Payı (%)	Belde ve Köyler Nüfusu	Payı (%)	Yıllık Nüfus Artış Hızı (‰)
2007	Türkiye	70,586,256	49,747,859	70.48	20,838,397	29.52	-
	TR62	3,602,588	2,667,593	74.05	934,995	25.95	-
	Adana	2,006,650	1,611,262	80.30	395,388	19.70	-
2008	Türkiye	71,517,100	53,611,723	74.96	17,905,377	25.04	13.10
	TR62	3,629,227	2,992,782	82.46	636,445	17.54	7.37
	Adana	2,026,319	1,763,351	87.02	262,968	12.98	9.82
2009	Türkiye	72,561,312	54,807,219	75.53	17,754,093	24.47	14.50
	TR62	3,703,114	3,075,766	83.06	627,348	16.94	20.15
	Adana	2,062,226	1,805,145	87.53	257,081	12.47	17.57
2010	Türkiye	73,722,988	56,222,356	76.26	17,500,632	23.74	15.88
	TR62	3,733,124	3,117,480	83.51	615,644	16.49	8.07
	Adana	2,085,225	1,836,432	88.07	248,793	11.93	11.09
2011	Türkiye	74,724,269	57,385,706	76.80	17,338,563	23.20	13.49
	TR62	3,776,744	3,167,609	83.87	609,135	16.13	11.62
	Adana	2,108,805	1,864,591	88.42	244,214	11.58	11.24
2012	Türkiye	75,627,384	58,448,431	77.28	17,178,953	22.72	12.01
	TR62	3,808,483	3,214,494	84.40	593,989	15.60	8.37
	Adana	2,125,635	1,886,624	88.76	239,011	11.24	7.95
2013	Türkiye	76,667,864	70,034,413	91.35	6,633,451	8.65	13.66
	TR62	3,855,034	3,855,034	100.00	0	0.00	12.15
	Adana	2,149,260	2,149,260	100.00	0	0.00	11.05
2014	Türkiye	77,695,904	71,286,182	91.75	6,409,722	8.25	13.32
	TR62	3,892,850	3,892,850	100.00	0	0.00	9.76
	Adana	2,165,595	2,165,595	100.00	0	0.00	7.57

Kaynak: TÜİK, ADNK Sistemi.

Göller hariç 13,914.8 km^2 yüzölçümüne sahip olan Adana'da 2007 yılında 144 kişi/km^2 ve 2010 yılında 150 kişi/km^2 olan nüfus yoğunluğu, 2014 yılı itibarıyla 156 kişi/km^2 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye nüfus yoğunluğunun 101 kişi/km^2 olduğu dikkate alındığında, Adana'nın görece daha yoğun bir yerleşim yapısına sahip olduğu söylenebilir. İlin nüfus yoğunluğunun ülke ortalamasına göre yüksek olması, ekonomik potansiyelin ülke geneline göre daha yüksek olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir. Bu nüfus yoğunluğuyla Adana ili, iller arası nüfus yoğunluğu sıralamasında 13. sırada yer almaktadır.

2014 yılı verilerine göre, Adana, TR62 Bölgesi ve Türkiye için nüfus piramitleri incelendiğinde, TR62 Bölgesi'nin ve Adana'nın Türkiye'ye göre daha genç bir nüfus yapısına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'de toplam nüfus içinde 15-64 yaş grubunda bulunan çalışma çağındaki nüfusun payı %67.75, 0-14 yaş grubunda bulunan genç nüfusun payı %24.28 ve 65

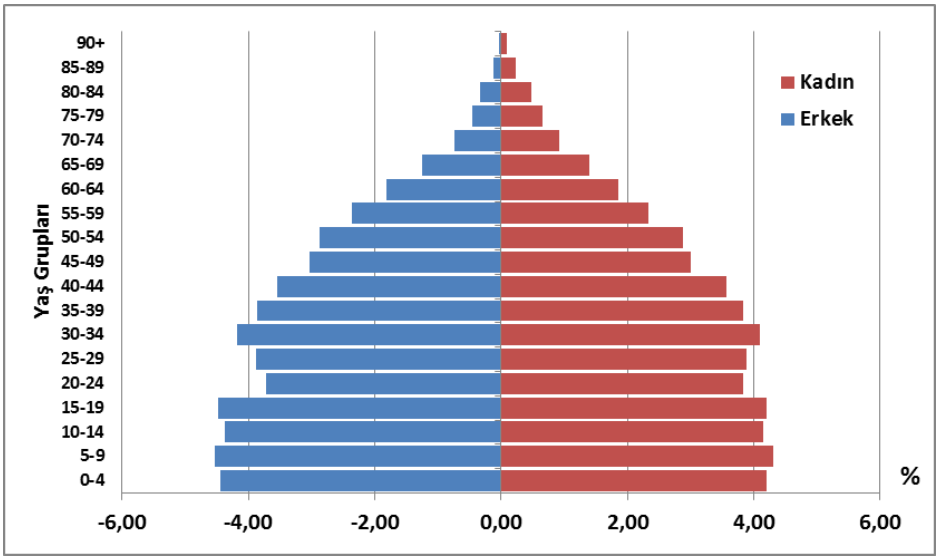
ve daha yukarı yaş grubunda bulunan yaşlı nüfusun payı ise %7.97 iken, Adana'da toplam nüfus içinde 15-64 yaş grubunda bulunan çalışma çağındaki nüfusun payı %67.29, 0-14 yaş grubunda bulunan genç nüfusun payı %26.02 ve 65 ve daha yukarı yaş grubunda bulunan yaşlı nüfusun payı ise %6.69'dur.

Adana ili nüfusunun ülke geneline göre nispeten daha genç bir nüfusa sahip olması, ilin genç bağımlılık oranının yüksek olduğuna ve ilin işgücü potansiyelinin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Çalışma çağındaki nüfus oranının ülke geneline çok yakın olması, olası yeni yatırım girişimlerinin işgücü taleplerinin karşılanmasında sorun yaşanmayacağı anlamına gelmektedir. Yaşlı nüfus oranının ise nispeten ülke ortalamasına göre daha düşük olması, ekonomik faaliyetlere katkısı olmayan nüfusun azlığını göstermesi açısından olumlu bir şekilde yorumlanmalıdır.

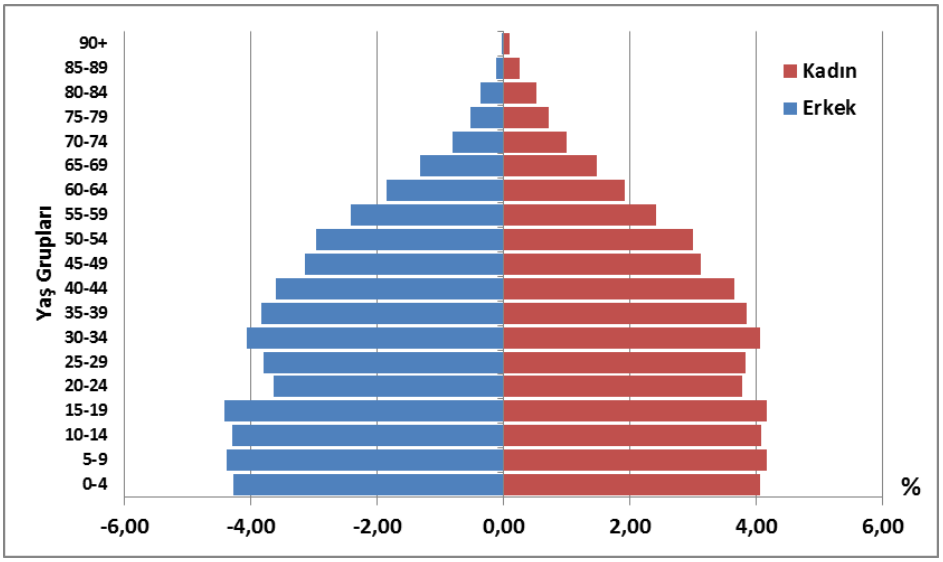
2014 yılı itibarıyla Türkiye genelinde genç bağımlılık oranı %35.83, yaşlı bağımlılık oranı %11.76 ve toplam yaş bağımlılık oranı %47.60 iken, Adana ili için genç bağımlılık oranı %38.66, yaşlı bağımlılık oranı %9.95 ve toplam yaş bağımlılık oranı %48.61 olarak gerçekleşmiştir. Adana ili bu oranlar itibarıyla iller arası sıralamada, genç bağımlılık oranında 24., yaşlı bağımlılık oranında 64. ve toplam yaş bağımlılık oranında 42. sırada yer almıştır.

2014 yılı itibarıyla Adana, TR62 Bölgesi ve Türkiye için nüfus piramitleri aşağıdaki grafiklerde verilmektedir.

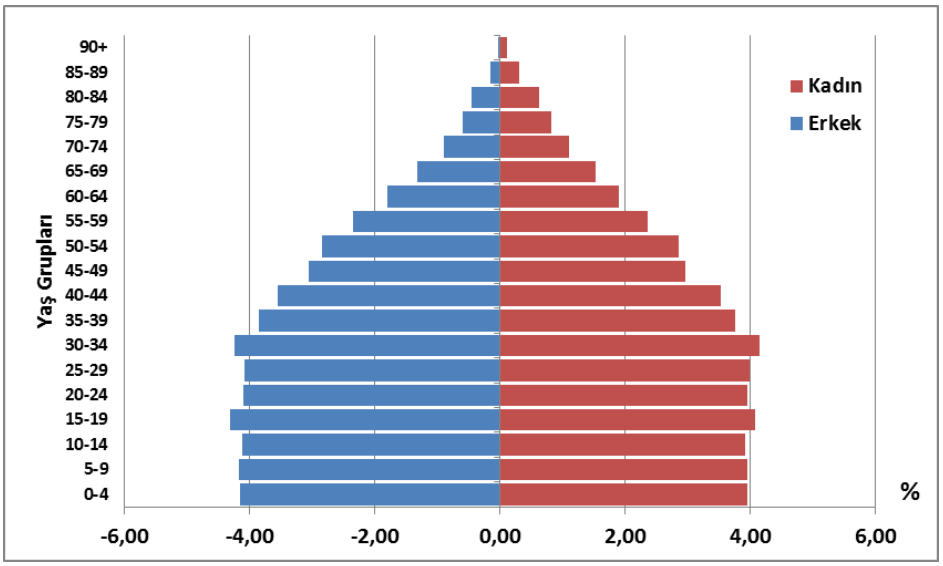
Grafik 1: Adana Nüfus Piramidi (2014)

Grafik 2: TR62 Bölgesi Nüfus Piramidi (2014)

Grafik 3: Türkiye Nüfus Piramidi (2014)

2014 yılı ADNKS sonuçlarına göre, Adana ili nüfusunun %49.99'unu (1,082,497 kişi) erkekler, %50.01'ini (1,083,098 kişi) ise kadınlar oluşturmaktadır.

İlçeler itibarıyla 2014 yılı ADNKS sonuçlarına göre; nüfus büyüklüğü açısından en büyük ilçe Seyhan olup il toplam nüfusunun %35.98'i bu ilçede yaşamaktadır. Seyhan'dan sonra sırasıyla %19.36 nüfus payıyla Yüreğir, %16.33 payla Çukurova, %7.36 payla Ceyhan ve %5.95 payla Kozan en fazla nüfusa sahip ilçelerdir. Bu beş büyük ilçeden üçü Merkez ilçe sınırları içerisindedir. Nüfus büyüklüğü açısından en az nüfusa sahip ilçe ise Saimbeyli'dir (%0.74). 2014 yılı itibarıyla nüfus artış hızının en yüksek olduğu ilçeler ‰50.8 ile Tufanbeyli, ‰38.4 ile Sarıçam ve ‰20.5 ile Çukurova ilçeleri, en düşük olduğu ilçeler ise Pozantı ve Feke'dir. İlde, nüfus yoğunluğu en yüksek olan ilçe Seyhan, en düşük olan ilçe ise Aladağ'dır.

Tablo 2: İl Nüfusunun Yerleşim Merkezlerine Göre Dağılımı (Kişi)

Yerleşim Yeri	2014		
	Toplam Nüfus	Pay (%)	Nüfus Artış Hızı (‰)
Aladağ	17,113	0.79	-6.3
Ceyhan	159,454	7.36	1.3
Çukurova	353,680	16.33	20.5
Feke	17,820	0.82	-39.3
İmamoğlu	29,111	1.34	-21.6
Karaisalı	21,682	1.00	-25.0
Karataş	22,178	1.02	14.4
Kozan	128,893	5.95	5.8
Pozantı	20,004	0.92	-46.4
Saimbeyli	16,000	0.74	-35.1
Sarıçam	143,547	6.63	38.4
Seyhan	779,232	35.98	9.4
Tufanbeyli	19,184	0.89	50.8
Yumurtalık	18,457	0.85	-0.3
Yüreğir	419,240	19.36	-5.3
Toplam	**2,165,595**	**100**	**7.6**

Kaynak: Veri Tabanları, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt İstatistikleri, TÜİK

2013 yılı ADNKS sonuçları idari bağlılık ve tüzel kişilik değişiklikleri ile birleşme ve katılmalar, belediye ve köy tüzel kişiliğinin kaldırılmasına ve bir beldenin köye dönüştürülmesine dair kararları içerdiğinden, belde ve köyler nüfusu il ve ilçe merkezleri nüfusuna dahil edilmiş olup tüm nüfus il ve ilçe merkezleri (şehir nüfusu) kategorisinde yer almıştır. Dolayısıyla 2013 yılından itibaren il nüfusunun şehir ve köy dağılımına bakmak çok anlamlı görünmemektedir.

TÜİK tarafından yapılan nüfus projeksiyonuna göre; 2023 yılında Türkiye nüfusunun 84,247,088, TR62 Bölgesi nüfusunun 4,096,298, Adana nüfusunun ise 2,286,790 kişi olması beklenmektedir. Bu durumda, Adana ilinin gerek Bölge gerekse Türkiye toplam nüfusundan aldığı pay çok küçük oranlarda (%1'in altında) düşmüş olacaktır.

Adana'da ve genel olarak da Bölgede, ülke genelinde sıklıkla karşılaşılan, köyden kente göç olgusu çok yoğun görülmemektedir. Bunun en önemli nedeni il topraklarının verimli olması ve bu topraklarda yapılan tarımın verimliliğinin yüksek olması nedeniyle yerleşik halkın göçe gereksinim duymayacak oranda gelir elde edebilmesidir. Net göç ve net göç hızı verilerine bakıldığında, Adana ilinin yıllar itibarıyla göç veren iller arasında bulunduğu ve net göç hızının inişli çıkışlı bir seyir izlediği görülmektedir. Nitekim 2008 yılında ‰-6.31 olan net göç hızı yıllar itibarıyla iniş ve çıkışlar gösterip 2014 yılında ‰-5.35 olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılında net göç hızı itibarıyla en çok göç veren iller arasında 55. sırada yer alan Adana ili, 2014 yılında 46. sıraya düşmüştür. Göç eden nüfus itibarıyla bakıldığında ise, Adana ili tüm iller arasında 11. sırada yer almaktadır.

Tablo 3: Adana, Mersin ve TR62 Bölgesinde Göç Durumu ve Net Göç Hızı

Yıl	Bölgeler	Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (‰)
2008	Adana	2,026,319	45,493	58,316	-12,823	-6,31
	Mersin	1,602,908	46,776	50,110	-3,334	-2,08
	TR62	3,703,114	90,768	92,024	-1,256	-0,34
2009	Adana	2,062,226	53,685	54,109	-424	-0,21
	Mersin	1,640,888	48,377	49,209	-832	-0,51
	TR62	3,703,114	90,768	92,024	-1,256	-0,34
2010	Adana	2,085,225	53,096	57,402	-4,306	-2,06
	Mersin	1,647,899	50,430	51,739	-1,309	-0,79
	TR62	3,733,124	92,051	97,666	-5,615	-1,5
2011	Adana	2,108,805	50,523	62,402	-11,879	-5,62
	Mersin	1,667,939	51,328	54,630	-3,302	-1,98
	TR62	3,776,744	90,599	105,780	-15,181	-4,01
2012	Adana	2,125,635	45,927	59,294	-13,367	-6,27
	Mersin	1,682,848	46,721	53,523	-6,802	-4,03
	TR62	3,808,483	81,855	102,024	-20,169	-5,28
2013	Adana	2,149,260	50,598	62,933	-12,335	-5,72
	Mersin	1,705,774	51,468	55,482	-4,014	-2,35
	TR62	3,855,034	90,700	107,049	-16,349	-4,23
2014	Adana	2,165,595	51,562	63,181	-11,619	-5,35
	Mersin	1,727,255	55,598	54,843	755	0,44
	TR62	3,892,850	95,785	106,649	-10,864	-2,79

Kaynak: TÜİK

2008 yılından itibaren bakıldığında, Adana'da verilen göç sayısı alınan göç sayısından hep daha fazladır. Oysa Adana ili işsizlik verilerindeki iller sıralamasında sürekli ilk sıralarda yer almaktadır. Bu durum; verilen göçün vasıflı, eğitimli iş gücünü, alınan göçün ise vasıfsız ve eğitimsiz iş gücünü kapsadığı şeklinde yorumlanabilmektedir.

Adana ile aynı Düzey 2 Bölgesinde bulunan Mersin ili ve genel olarak TR62 Bölgesi de sürekli net göç veren konumda olup Mersin ili 2014 yılında net göç alan il konumuna gelmiştir. Adana'nın net göç hızı (- 6,27) Mersin'den (- 4,03) daha yüksektir. Adana'nın ve Mersin'in en çok göç aldığı iller incelendiğinde; Adana'nın en çok Mersin'den, Mersin'in de en çok Adana'dan göç aldığı görülmektedir. Adana'nın en çok göç aldığı iller; sırasıyla, Mersin, İstanbul, Şanlıurfa, Osmaniye, Mardin, Hatay ve Diyarbakır, en çok göç verdiği iller ise; Mersin, Ankara, Antalya, Osmaniye, Hatay, Şanlıurfa ve Gaziantep'tir.

Adana'da, göç olgusuna bağlı olarak; çarpık kentleşme, alt yapı sorunları ve konut yetersizliği gibi sorunların yanında, eğitim düzeyinde gerileme, sağlıksız yaşam koşullarının yaygınlaşması, kentsel kültürün oluşamaması, sokak çocuklarındaki artış gibi sosyal boyutlu sorunlar ile yetersiz istihdam ve işsizlik, niteliksiz iş gücü birikimi ve işportacılık gibi sosyo-ekonomik boyutlu sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Özet olarak;

- ✓ **Adana ili, nüfus varlığı açısından Türkiye'nin 6. büyük ilidir. Adana'nın, Türkiye nüfusundan aldığı pay, 1990'lı yıllardan bu yana %2.7 ile %2.8 arasında değişmektedir (1990 yılında %2.7, 2010 ve 2014 yılında %2.8).**
- ✓ **İlde nüfus artış hızı, 2009 yılından bu yana Türkiye nüfus artış hızının, 2010 yılından bu yana da hem Türkiye hem de TR62 Bölgesi nüfus artış hızının altındadır (2014 yılında ‰7.57) ve il bu rakamla iller arası sıralamada 43. Sırada bulunmaktadır.**
- ✓ **İlde nüfus yoğunluğu, sürekli artmakta olup Türkiye nüfus yoğunluğunun oldukça üzerindedir (2014 yılında Türkiye'de 101 kişi/km^2 iken, Adana'da 156 kişi/km^2).**
- ✓ **Adana ve TR62 Bölgesi, Türkiye geneline göre nispeten daha genç bir nüfusa sahiptir. Toplam nüfus içinde, 15-64 yaş grubunda bulunan çalışma çağındaki nüfusun payı %67.29'dur.**

- ✓ **Adana ili, uzun yıllardan bu yana hem göç alan hem de göç veren konumda olmakla birlikte, net göç veren iller arasında bulunmaktadır (2014 yılında net göç hızı ‰-5.35). İl, 2014 yılında en çok göç veren iller arasında 46. sırada bulunmaktadır. Özellikle alınan göç, ilde alt yapı sorunlarına, ekonomik ve sosyal sorunlara neden olmaktadır.**

2.2.2. Eğitim

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre; Adana ilinde 6 yaş ve üzeri nüfus grubunda, okuryazar nüfus oranı 2010 yılında %93.20 iken 2014 yılında %95.65'e yükselmiştir. Türkiye genelinde okuryazar nüfus oranı ise %93.96'dan %96.13 seviyesine ulaşmıştır. Her iki dönemde de, Adana'daki 6 yaş ve üzeri nüfusun okuryazarlık oranı Türkiye ve TR62 Bölgesi genelinden düşüktür. Yine her iki dönemde de, Türkiye, TR62 Bölgesi ve Adana'da okuryazar erkek nüfus oranı kadın nüfus oranından yüksektir. İl bazında okuma yazma bilmeyenlerin oranı 2010 yılında %6.80 iken 2014 yılında %4.35'e gerilemiş ise de Türkiye ortalaması olan %3.87'den yüksektir. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı erkeklerde %1.50, kadınlarda ise %7.18'dir. 2014 yılı itibarıyla, TR62 Bölgesi, okuryazarlık oranının yüksekliği açısından, 26 Düzey 2 Bölgesi arasında 12. sırada yer alırken (%96.4), Adana ili iller arası okuryazar nüfus oranı sıralamasında 40. sırada yer almaktadır.

Adana'da okuma yazma bilmeyen oranının en yüksek olduğu ilçeler Karaisalı, Tufanbeyli, Saimbeyli ve Aladağ ilçeleridir. Kadınlar için okuma yazma bilmeme oranı da aynı ilçelerde diğer ilçelerden daha yüksektir. Okuryazarlığın en yüksek olduğu ilçe ise Çukurova ilçesidir.

İl nüfusunun okur-yazarlık durumu, Türkiye ve TR62 Bölgesi ile karşılaştırmalı olarak aşağıda verilmiştir.

Tablo 4: Okur-Yazarlık Durumuna Göre 6 Yaş ve Üzeri Nüfus (Kişi)

2010	Türkiye			TR62 Bölgesi			Adana		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
6 yaş ve üzeri toplam nüfus	**66,133,461**	**33,154,580**	**32,978,881**	**3,342,768**	**1,658,187**	**1,684,581**	**1,858,596**	**922,398**	**936,198**
Okuma yazma bilmeyen	3,825,644	700,400	3,125,244	198,623	36,511	162,112	121,467	22,054	99,413
Okuma yazma bilen	59,525,746	30,983,102	28,542,644	3,018,795	1,553,117	1,465,678	1,665,530	861,245	804,285
Bilinmeyen	2,782,071	1,471,078	1,310,993	125,350	68,559	56,791	71,599	39,099	32,500
Okuma yazma bilmeyen oranı	***6,04***	***2,21***	***9,87***	***6,17***	***2,30***	***9,96***	***6,80***	***2,50***	***11,00***
Okuma yazma bilen oranı	***93,96***	***97,79***	***90,13***	***93,83***	***97,70***	***90,04***	***93,20***	***97,50***	***89.00***
2014									
6 yaş ve üzeri toplam nüfus	**69,657,731**	**34,878,159**	**34,779,572**	**3,481,491**	**1,730,889**	**1,750,602**	**1,930,311**	**961,058**	**969,253**
Okuma yazma bilmeyen	2,663,096	454,760	2,208,336	123,809	21,875	101,934	83,035	14,227	68,808
Okuma yazma bilen	66,066,330	33,967,372	32,098,958	3,319,370	1,689,954	1,629,416	1,825,093	935,837	889,256
Bilinmeyen	928,305	456,027	472,278	38,312	19,060	19,252	22,183	10,994	11,189
Okuma yazma bilmeyen oranı	***3,87***	***1,32***	***6,44***	***3,60***	***1,28***	***5,89***	***4,35***	***1,50***	***7,18***
Okuma yazma bilen oranı	***96,13***	***98,68***	***93,56***	***96,40***	***98,72***	***94,11***	***95,65***	***98,50***	***92,82***

Kaynak: TÜİK , Bölgesel İstatistikler

Not: Yabancılar dahil değildir.

Eğitim durumuna göre 15 yaş ve üzeri nüfusun dağılımı incelendiğinde; 2014 yılında, Adana ili sadece ilköğretim, ortaokul ve lise kademelerinde Bölge ve Türkiye ortalamalarının üzerinde yer alırken, yüksekokul, yüksek lisans ve doktora kademelerinde hem Türkiye hem de Bölge ortalamalarının altında kalmıştır. 2014 yılı itibarıyla yüksekokul veya fakülteden mezun olanların oranı Türkiye genelinde %12.8 iken TR62 Bölgesi'nde %12.2 ve Adana'da %12.0 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran ile Adana ili iller arası sıralamada 25. sırada yer almıştır.

Tablo 5: 2014 Yılı İtibariyle Eğitim Durumuna Göre 15 Yaş ve Üzeri Nüfusun Dağılımı (%)

Bitirilen öğretim kurumu	Türkiye			TR62 Bölgesi			Adana		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
İlkokul mezunu	25.4	21.8	29.0	25.4	22.3	28.4	23.8	20.6	26.9
İlköğretim mezunu	18.2	20.7	15.7	18.0	20.9	15.2	18.2	21.4	15.1
Ortaokul veya dengi okul mezunu	8.5	10.0	7.1	8.9	10.2	7.6	9.2	10.5	7.8
Lise veya dengi okul mezunu	21.6	25.0	18.2	22.1	25.0	19.3	22.8	25.7	19.9
Yüksekokul veya fakülte mezunu	12.8	14.2	11.3	12.2	13.5	10.9	12.0	13.3	10.8
Yüksek lisans mezunu	1.0	1.2	0.8	0.7	0.8	0.5	0.7	0.8	0.6
Doktora mezunu	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2	0.1	0.2	0.2	0.2

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler

Adana'da 2014-2015 eğitim öğretim dönemleri itibarıyla okul kademelerine göre okullaşma oranlarının, okul öncesi, ortaokul ve Mesleki ve Teknik Ortaöğretim kademesinde Türkiye ortalamasının altında olması dikkat çekicidir. Okullaşma oranları cinsiyete göre ele alındığında, okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve mesleki ve teknik ortaöğretim kademelerinde erkek nüfusun okullaşma oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Adana'da 2014-2015 eğitim öğretim dönemi itibarıyla 572 okul öncesi eğitim, 570 ilkokul, 365 ortaokul, 121 genel ortaöğretim ve 102 tane de mesleki ve teknik ortaöğretim olmak üzere toplam 1,953 eğitim kurumu bulunmaktadır. Bu okullarda toplam 726,588 öğrenci, 25,172 şubede öğrenim görmekte olup 35,226 öğretmen görev yapmaktadır.

Adana ili, okul başına düşen öğrenci, şube başına düşen öğrenci ve öğretmen başına düşen öğrenci sayıları itibarıyla bütün eğitim kademelerinde Türkiye ve Bölge ortalamalarından daha olumsuz şartlara sahip bulunmaktadır. İlde, Bölge ve Türkiye ortalamalarına göre daha kalabalık okul ve sınıflarda eğitim yapılmaktadır.

Tablo 6: Okul Gruplarına ve Cinsiyete Göre Net Okullaşma Oranları (2014-2015 Yılı) (%)

		Türkiye	Adana
Okul öncesi (6 yaş)	**Toplam**	**53.78**	**50.39**
	Erkek	55.27	52.43
	Kadın	52.21	48.23
İlkokul	**Toplam**	**96.30**	**96.30**
	Erkek	96.04	96.03
	Kadın	96.57	96.58
Ortaokul	**Toplam**	**94.35**	**93.96**
	Erkek	94.39	93.58
	Kadın	94.30	94.35
Ortaöğretim (Lise)	**Toplam**	**79.37**	**80.48**
	Erkek	79.46	81.77
	Kadın	79.26	79.14
Genel Ortaöğretim	**Toplam**	**35.35**	**43.46**
	Erkek	33.34	40.13
	Kadın	37.47	46.95
Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	**Toplam**	**44.02**	**37.02**
	Erkek	46.12	41.63
	Kadın	41.79	32.19

Kaynak: MEB, Eğitim İstatistikleri

Not: 18.08.1997 tarihli ve 4306 sayılı Kanun ile 1997/'98 öğretim yılından itibaren 8 yıllık kesintisiz eğitim, 30.03.2012 tarihli ve 6287 sayılı Kanun ile 2012/'13 öğretim yılından itibaren de 12 yıllık kademeli zorunlu eğitime geçilmiştir.

2014-2015 döneminde; İlkokulda okul başına düşen öğrenci sayısının Türkiye ortalaması 197 öğrenci iken Adana'da 291 öğrencidir. Aynı şekilde ortaokulda okul başına düşen öğrenci sayısı Türkiye'de 292 iken Adana'da 404 öğrencidir. Bir önceki yıla göre ilkokul başına düşen öğrenci sayısında %3.9 artış ortaokul başına düşen öğrenci sayısında da %5.8 azalış gerçekleşmiştir. Türkiye ortalamasında ise ilkokulda %1 artış, ortaokulda %3.9 azalış gerçekleşmiştir.

Öğretmen başına düşen öğrenci sayısına bakıldığında da; Adana'da öğretmen başına ilkokul ve ortaokulda 19 öğrenci, Türkiye'de ise ilkokulda 18, ortaokulda 17 öğrenci düşmektedir. Orta öğretimde, genel ve mesleki ve teknik ortaöğretim okullarında da öğretmen başına düşen öğrenci sayıları Adana ilinde Türkiye ortalamalarının üzerindedir. Ortaöğretimde okul başına düşen öğrenci sayısı Türkiye ortalaması 466 öğrenci iken, Adana'da 571 öğrenci, genel ortaöğretimde Türkiye ortalaması 446 öğrenci iken, Adana' da 551 öğrenci ve Mesleki ve teknik ortaöğretimde ise Türkiye ortalaması 481 öğrenci iken Adana'da 595 öğrencidir. Okul öncesi eğitimde, Çukurova, Sarıçam, Seyhan ve Pozantı ilçeleri, ilkokul düzeyinde, Sarıçam,

Seyhan, Yüreğir ve Ceyhan ilçeleri, genel liselerde ise İmamoğlu ilçesi öğretmen başına öğrenci sayısının en fazla olduğu yerler olarak dikkat çekmektedir.

Adana, iller arası sıralamada; ilkokul kademesinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısında 21'inci, şube başına düşen öğrencide 10'uncu, ortaokul kademesinde öğretmen başına düşen öğrencide 13'üncü, şube başına düşen öğrencide 13'üncü, ortaöğretim kademesinde ise öğretmen başına düşen öğrencide 24'üncü, şube başına düşen öğrencide 5. sırada yer almıştır.

Okul öncesi eğitimde Sarıçam, Çukurova ve Seyhan ilçeleri, ilköğretim düzeyinde Çukurova, Seyhan ve Yüreğir ilçeleri, genel liselerde ise Çukurova, Seyhan, Feke ve Kozan ilçeleri şube başına öğrenci sayısının en fazla olduğu yerlerdir. Aşağıdaki tabloda eğitim kademelerine göre ildeki okul, öğretmen ve şube başına düşen öğrenci sayıları Bölge ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 7: Eğitim Kademelerine Göre Okul Şube ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları (2014-2015)

	Türkiye	TR62 Bölgesi	Adana
1. İLKOKUL			
-Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı	197	274	291
-Öğret. Başına Düşen Öğrenci Sayısı	18	17	19
-Şube Başına Düşen Öğrenci Sayısı	21	22	23
2. ORTAOKUL			
-Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı	292	351	404
-Öğret. Başına Düşen Öğrenci Sayısı	17	17	19
-Şube Başına Düşen Öğrenci Sayısı	25	25	26
3. ORTAÖĞRETİM TOPLAMI (4+5)			
-Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı	466	546	571
-Öğret. Başına Düşen Öğrenci Sayısı	14	14	15
-Şube Başına Düşen Öğrenci Sayısı	21	22	24
4. GENEL ORTAÖĞRETİM			
-Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı	446	538	551
-Öğret. Başına Düşen Öğrenci Sayısı	14	15	16
-Şube Başına Düşen Öğrenci Sayısı	22	23	25
5. MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM			
-Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı	481	554	595
-Öğret. Başına Düşen Öğrenci Sayısı	14	14	14
-Şube Başına Düşen Öğrenci Sayısı	21	21	23

Not: Toplam öğretmen, kadrolu öğretmenleri kapsar.

Kaynak: T.C. MEB, Eğitim İstatistikleri

Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları, ekonomik faaliyetlerin hemen hemen tüm sektörlerinin ihtiyaç duyduğu ara eleman yetiştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. İl genelinde mevcut ortaöğretim kurumlarının %46'sı, öğrenci sayısının %41'i ve şube sayısının %49'u mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarından oluşmaktadır.

Seyhan Baraj Gölü'nün doğu yakasında 20 bin dekar arazi üzerine kurulu olan Çukurova Üniversitesi, ülkemizin sayılı üniversiteleri arasında yer almaktadır. 1973 yılında kurulan Üniversitede; 16 Fakülte, 5 Yüksekokul, 13 Meslek Yüksekokulu, 1 Devlet Konservatuvarı, 3 Enstitü ve 25 Araştırma ve Uygulama Merkezi bulunmaktadır. 2014-2015 yılı öğretim döneminde, Çukurova Üniversitesinde 2,130 Akademik Personel görev yapmış, 30,297'si lisans, 12,225'i ön lisans ve 4,542'si lisansüstü olmak üzere toplam 47,064 öğrenci eğitim görmüştür. Akademik personelin 468'i profesör, 178'i doçent ve 338'i yardımcı doçent konumundadır. [1]

Adana'da, 2011 yılında kurulan, ilk öğrencilerini 2013-2014 öğretim döneminde alan, eğitim dili İngilizce olan, Bilim ve Teknoloji Üniversitesi bulunmaktadır. Üniversitede çoğunluğu mühendislik bölümleri olmak üzere, 9 fakülte, 1 yüksekokul, 2 enstitü ve 2 araştırma ve uygulama merkezi bulunmaktadır. Üniversitede lisansüstü eğitim de verilmektedir.

TÜİK verilerine göre de; 2014-2015 öğretim yılında, Adana'da ön lisans ve lisans seviyesinde 54,148 öğrenci mevcut olup Türkiye toplam ön lisans ve lisans öğrenci sayısının ancak %0.8'i kadardır. Adana üniversitelerindeki toplam 2,366 olan öğretim elemanı sayısı, Türkiye genelindeki öğretim elemanları toplamının %1.6'sını oluştururken, TR62 Bölgesinden aldığı pay %56.5'dir.

2014-2015 öğretim döneminde Adana üniversitelerindeki öğretim elemanları ve öğrenci sayılarının TR62 Bölgesi ve Türkiye karşılaştırması aşağıda verilmektedir.

[1] Çukurova Üniversitesi www.cu.edu.tr

Tablo 8: Adana'daki Üniversite Öğretim Elemanları ve Öğrenci Sayısı (2014-2015)

	Türkiye	TR62 Bölgesi	Adana	Adana/Türkiye (%)	Adana/TR62 (%)
Ön Lisans ve Lisans	**6,928,169**	**105,593**	**54,148**	**0.8**	**51.3**
Yeni Kayıt	1,285,607	21,290	10,663	**0.8**	**50.1**
Öğrenci	5,642,562	84,303	43,485	**0.8**	**51.6**
Öğretim Elemanları	**148,903**	**4,187**	**2,366**	**1.6**	**56.5**
Profesör	20,879	724	472	**2.3**	**65.2**
Doçent	14,140	362	205	**1.4**	**56.6**
Yardımcı Doçent	33,323	731	369	**1.1**	**50.5**
Diğer	80,561	2,370	1,320	**1.6**	**55.7**

Kaynak: TÜİK

Milli Eğitim Bakanlığı'nın ülke genelinde, kamu-özel ortaklığı ile hayata geçirmeyi düşündüğü 20 şehirdeki 33 adet eğitim kampüsünün birisi Adana'da bulunmaktadır. Projenin en önemli kısmını kent merkezlerinde sıkışmış durumdaki liselerin şehir dışına taşınması oluşturmaktadır. Şehir merkezinde okullar, ilkokula dönüştürülecek, liseli öğrenciler ise şehir dışında tam donanımlı okullarda eğitim görecektir. Bu kampüslerde farklı eğitim programları uygulayan Anadolu Lisesi, fen lisesi, sosyal bilimler lisesi ve meslek liseleri binaları bir arada bulunacaktır. Bu yeni eğitim kampüslerine, güçlü toplu ulaşım imkânları sağlanacak, entegre kampüslerde farklı liseler ortak altyapıyı kullanacaktır.

Bu kapsamda yapılacak olan Adana Seyhan-Şambayadı Eğitim Kampüsü'nün toplam inşaat alanı 129,686,91 m² olup kampüste, 417 adet derslik, 1 kütüphane, 42 adet laboratuvar, 5 adet destek eğitim alanı, 4 adet çok amaçlı salon, 1,000 seyircilik 1 adet konferans salonu, 600 seyircilik 1 adet kapalı spor salonu, 400 seyircilik 1 adet kapalı yüzme havuzu, 10 adet kantin-kafeterya, 1 adet yemekhane, 1 adet yönetim hizmetleri binası, 1 adet sosyal merkez, 1 adet sağlık merkezi, 1 adet ibadethane, 1 adet gözlem evi-planetaryum, 1 adet 1,000 öğrencilik kız öğrenci yurdu, 1 adet 1,000 öğrencilik erkek öğrenci yurdu, 1 adet 8 derslikli kreş-anaokulu, 1 adet teknik merkez bulunacaktır. [2]

[2] (iegb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_07/18025026_kapak_egitimkampusleri.pdf)

Özet olarak;

- ✓ **Adana ilinde okuryazarlık oranı Türkiye ortalamasına paralel bir şekilde artmakla birlikte, 2014 yılında Türkiye ortalamasının (%96.13) altında bulunmaktadır (%96.13). Okuma yazma bilmeyenlerin oranının %4.35 olduğu ilde, özellikle kadınların okuma yazma bilmeme oranı oldukça yüksektir (%7.18).**
- ✓ **TR62 Bölgesi, okuryazarlık oranı açısından, 26 Düzey 2 Bölgesi arasında 12. sırada yer alırken (%96.4), Adana ili iller arası okuryazar nüfus oranı sıralamasında 40. sırada yer almaktadır.**
- ✓ **15 yaş üzeri nüfusun eğitim durumuna bakıldığında; Adana ili sadece ilköğretim, ortaokul ve lise kademelerinde Bölge ve Türkiye ortalamalarının üzerinde yer alırken, yüksekokul, yüksek lisans ve doktora kademelerinde Türkiye ve Bölge ortalamalarının altında kalmıştır.**
- ✓ **Adana'da 2014 yılında, okul kademelerine göre okullaşma oranları, okul öncesi, ortaokul ve mesleki ve teknik ortaöğretim kademesinde Türkiye ortalamasının altındadır.**
- ✓ **Adana ili, okul başına düşen öğrenci, şube başına düşen öğrenci ve öğretmen başına düşen öğrenci sayıları itibarıyla bütün eğitim kademelerinde Türkiye ve Bölge ortalamalarından daha olumsuz şartlara sahip bulunmaktadır.**
- ✓ **İl genelinde mevcut ortaöğretim kurumlarının %46'sı, öğrenci sayısının %41'i ve şube sayısının %49'u gibi önemli bir bölümünün mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarından oluşması, il açısından bir avantaj olarak değerlendirilebilir.**
- ✓ **Adana'da, eğitim olanakları ve düzeyi açısından bölgesel farklılıklar oldukça belirgindir. İlin kuzeydeki ilçelerinde, hemen hemen tüm eğitim göstergelerinde diğer ilçelere göre olumsuz koşullar ve sonuçlar söz konusudur.**
- ✓ **İldeki yükseköğretim kurumlarındaki öğrenci ve öğretim elemanları sayısı, Türkiye genelinden oldukça küçük paylar almaktadır.**
- ✓ **İlde, yükseköğretime girmeyi hak eden öğrencilerin düşük bir oranı yükseköğretime yerleşebilmektedir. 2010 yılında %50.8 olan bu oran, 2012 yılında %49'a düşmüştür. 2013 yılında, 81 il arasında Adana, lisans düzeyine öğrenci yerleştirmede 69. sırada, ön lisans düzeyine öğrenci yerleştirmede 59. sırada ve açık öğretime öğrenci yerleştirmede 4. sırada yer almıştır.**
- ✓ **Eğitimde kaliteyi ve başarıyı ölçen göstergelerden, ortaöğretimde okul terk oranı, sınıf tekrar oranı gibi olumsuz değişkenlerde Adana Türkiye ortalamalarının üstünde yer alırken, 2012 yılı SBS sınav sonuçlarındaki başarı sıralamasında 47. sırada yer almıştır (Mersin ili 9. sıradadır).**

2.2.3. İstihdam

TÜİK tarafından istihdama ilişkin veriler, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus (15+ yaş) üzerinden yayınlanmakta olup kurumsal olmayan nüfus; okul, yurt, otel, çocuk yuvası, huzurevi, hastane, hapishane, kışla ya da orduevinde ikamet edenler dışında kalan nüfus olarak tanımlanmıştır. İşgücü ise istihdam edilenler ve işsizlerin oluşturduğu nüfusu kapsamaktadır. Buna göre Türkiye, TR62 Bölgesi ve Adana için işgücüne katılma oranı, işsizlik oranı ve istihdam oranına ilişkin bilgiler aşağıdaki tablolarda verilmektedir.

Tablo 9: Kurumsal Olmayan Nüfusun İşsizlik ve İstihdam Oranları (2014)

	Nüfus (15+, Bin)	İşgücü (Bin)	İstihdam (Bin)	İşgücüne Katılma Oranı(%)	İşsizlik Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)
Türkiye	56,986	28,786	25,933	50.5	9.9	45.5
TR62 Bölgesi	2,840	1,397	1,247	49.2	10.7	43.9
Adana				49.9	13.2	43.3
Mersin				50.7	12.4	44.4

Kaynak: TÜİK
***:** İller bazında kurumsal olmayan nüfus, işgücü ve istihdam miktarları yayınlanmamaktadır. İl verileri 2013 yılına aittir.

2014 verilerine göre Adana ve Mersin illerinden oluşan TR62 Bölgesinde 15 yaşın üzerindeki kurumsal olmayan nüfus yaklaşık 2.8 milyon iken, işgücüne katılan 1.4 milyon kişiden 1,247 bini istihdam edilmektedir. Böylece Bölgede işgücüne katılma oranı %49.2, istihdam oranı %43.9 ve işsizlik oranı da %10.7 olarak gerçekleşmiştir. 2014 itibarıyla Türkiye'de işgücüne katılma oranı %50.5 iken, istihdam oranı %45.5 ve işsizlik oranı da 9.9'dur. TR62 Bölgesi işsizlik, işgücüne katılma oranı ve istihdam oranında Türkiye'den daha düşük performans sergilemektedir. İl bazında verilerin en son yayınlandığı 2013 verilerine göre Adana'da işgücüne katılma oranı 49.9, istihdam oranı %43.3 ve işsizlik oranı da %13.2'dir. Adana istihdam göstergelerinde Mersin'den ve Türkiye'den daha olumsuz bir tablo çizmektedir.

Tablo 10: Adana ve Türkiye İstihdam Göstergeleri (%)

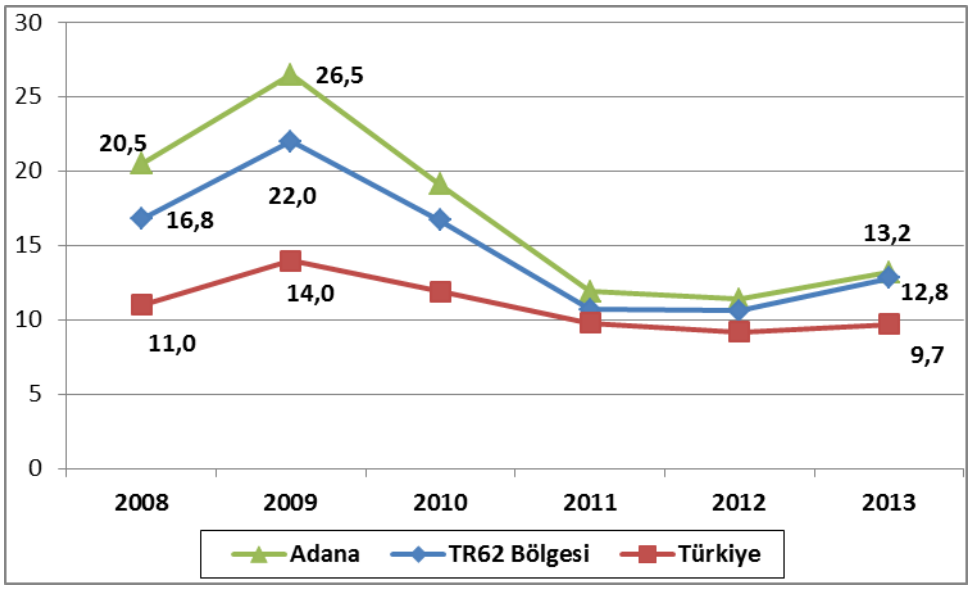
	İşgücüne Katılma Oranı		İşsizlik Oranı		İstihdam Oranı	
	Adana	Türkiye	Adana	Türkiye	Adana	Türkiye
2008	45.6	46.9	20.5	11.0	36.2	41.7
2009	49.0	47.9	26.5	14.0	36.0	41.2
2010	50.9	48.8	19.1	11.9	41.2	43.0
2011	50.3	49.9	11.9	9.8	44.3	45.0
2012	48.6	50.0	11.4	9.2	43.1	45.4
2013	49.9	50.8	13.2	9.7	43.3	45.9

Kaynak: TÜİK

Adana 2013 yılında %13.2 işsizlik oranıyla en yüksek işsizlik oranı bakımından 81 il içerisinde 9'ncu sırada yer almaktadır. 2009 ve 2010 yılında Türkiye'deki en yüksek işsizlik oranına sahip

olan ilde, son yıllarda işsizlik oranının önemli ölçüde gerilediği görülmektedir. Nitekim küresel ekonomik krizin zirve yaptığı 2009 yılında ildeki işsizlik oranı %26.5'e kadar çıkmıştır. 2009 yılında etkileri en derin şekilde hissedilen küresel ekonomik krizin işgücü piyasaları üzerindeki etkilerinin incelenmesi, ilin işgücü piyasasının krize karşı duyarlılığının ölçülmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda Adana işgücü piyasasının küresel krize karşı oldukça duyarlı olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye'de işsizlik oranının küresel ekonomik krizin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %11'den %14'e yükselerek en yüksek seviyesine çıktığı dönemde, Adana'da bu oranın %26 düzeyinde olduğu dikkati çekmektedir.

Grafik 4: 2008-2013 Dönemi İşsizlik Oranının Gelişimi (%)

Kaynak: TÜİK

TR62 Bölgesi ve Türkiye istihdamının sektörel dağılımı aşağıda verilmektedir. Buna göre Türkiye istihdamının %21.1'i tarım, %27.9'u sanayi ve %51'i ise hizmetler sektörüne ait iken, TR62 Bölgesinde tarımın payı Türkiye ile aynı değerde %21.1, sanayinin payı %23.8 ve hizmetler sektörünün payı da %55.2 olarak gerçekleşmiştir. Bölge Türkiye'ye görece daha fazla hizmetler sektörü ağırlıklı bir işgücü piyasasına sahiptir.

Tablo 11: : İstihdamın Sektörel Dağılımı (Bin, %) (2014)

	Toplam İstihdam (Bin Kişi)	Tarım (Bin Kişi)	Sanayi (Bin Kişi)	Hizmetler (Bin Kişi)	Tarım Pay (%)	Sanayi Pay (%)	Hizmetler Pay (%)
Türkiye	**25,933**	5,470	7,227	13,235	21.1	27.9	51.0
TR62 Bölgesi	**1,247**	263	297	688	21.1	23.8	55.2
TR62/TR (%)	***4.8***	*4.8*	*4.1*	*5.2*			

Kaynak: TÜİK

TR62 Bölgesi istihdamında, Türkiye ile benzer şekilde mikro ölçekli işyerlerinin hâkim olduğu görülmektedir. Nitekim Bölge istihdamının %57'si 1-9 işçi çalıştıran işyerlerine aittir. En fazla istihdam sağlayan ikinci grup %23.8 pay ile 50 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri grubu iken, onu %10.8 pay ile 20-49 işçi çalıştıran işyerleri izlemektedir.

Tablo 12: İstihdamın İşyeri Büyüklüğüne Göre Dağılımı (Bin, %) (2014)

İşyeri Büyüklüğü	TR62 Bölgesi (Adana Mersin)		Türkiye	
	Kişi (Bin)	*Pay(%)*	*Kişi (Bin)*	*Pay(%)*
1-9 işçi çalıştıran	712	57.1	14,608	56.3
11-19 işçi çalıştıran	56	4.5	1,329	5.1
20-49 işçi çalıştıran	135	10.8	3,333	12.9
50 veya daha fazla işçi çalıştıran	289	23.2	6,124	23.6
Bilinmiyor	56	4.5	540	2.1
Toplam	1,247	100.0	25,932	100.0

Kaynak: TÜİK

İşyeri sayısı ve istihdamın sektörlere göre dağılımını gösteren Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) sigortalı işçi (4-1/a) verilerine göre; 2014 yılı itibarıyla Adana'da sigortalı işçi çalıştıran yaklaşık 38 bin işyeri mevcut olup, bu işyerlerinde yaklaşık 287 bin sigortalı işçi çalışmaktadır. İldeki sigortalı işçi çalıştıran işyeri sayısının Türkiye toplam sigortalı işçi çalıştıran işyeri sayısı içindeki payı %2.3 iken, bu işyerlerinde çalışan toplam sigortalı işçi sayısı Türkiye'deki toplam sigortalı işçi sayısının %2.2'sini oluşturmaktadır. Adana ve Türkiye'nin sigortalı işçi istihdamının sektörel bazda dağılımına ilişkin göstergeler aşağıda verilmektedir.

Tablo 13: Sigortalı İşçi İstihdamının Sektörel Dağılımı (Kişi)

Sektörler	Kişi			Pay (%)	
	Adana	Türkiye	Adana/TR	Adana	Türkiye
İşyeri Sayısı					
Tarım	940	18,897	5.0	2.4	1.0
Madencilik	138	6,741	2.0	0.4	0.4
İmalat Sanayi	5,285	266,110	2.0	13.8	15.8
Elektrik, Gaz, Su	179	24,849	0.7	0.5	1.5
Hizmetler	31,836	1,363,393	2.3	83.0	81.2
Toplam	38,378	1,679,990	2.3	100	100
İstihdam					
Tarım	7,520	151,557	5.0	2.6	1.1
Madencilik	2,447	132,318	1.8	0.9	1.0
İmalat Sanayi	65,290	3,580,914	1.8	22.8	27.0
Elektrik, Gaz, Su	4,044	201,464	2.0	1.4	1.5
Hizmetler	207,485	9,173,869	2.3	72.3	69.3
Toplam	286,786	13,240,122	2.2	100	100

Kaynak: SGK veri tabanı

2014 yılı itibarıyla Adana'da SGK'ya kayıtlı işyerlerinin %83'ü hizmetler sektöründe faaliyet göstermektedir. İlde hizmetler sektöründen sonra ikinci sırada %13.8 pay ile imalat sanayi sektörü gelirken, üçüncü sırada ise %2.4 pay ile tarım sektörü yer almaktadır. Sigortalı işçilerin %72.3'ü hizmetler sektöründe, %22.8'i imalat sanayinde %2.6'sı ise tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Adana hizmetler sektörü payı bakımından Türkiye ile benzerlik göstermektedir. Tarım sektöründe hem işyeri hem de istihdam bakımından Türkiye'ye kıyasla daha yüksek orana sahipken, imalat sanayinde daha düşük paylara sahip olduğu dikkati çekmektedir. Nitekim Adana'da işyerlerinin %13.8'i, istihdamın da %22.8'i imalat sanayinde bulunurken, Türkiye'de bu oranlar sırasıyla %15.8 ve %27'dir. SGK'ya kayıtlı işyeri sayısı ve istihdamının dağılımı Türkiye verileri ile karşılaştırıldığında, tarım ve hizmetler sektörleri, Türkiye ortalamasının üzerinde pay almaktadırlar.

Adana'da Sosyal Sigortalar kurumuna kayıtlı işyerleri ve sigortalıların faaliyet kollarına göre dağılımı aşağıda verilmektedir. Buna göre ildeki sigortalıların %9.1'i perakende ticarette, %9.1'i inşaat sektöründe, %5.3'ü eğitim sektöründe, %4.7'si bina ve çevre düzenlemede ve %4.6'sı da toptan ticaret kolunda çalışmaktadırlar. İldeki işyerlerinin ise %17.1'i perakende ticaret, %7.3'ü bina inşaatı, %7.1'i kara ve boru taşımacılığı, %6.9'u toptan ticaret ve %6'sı da yiyecek ve içecek hizmetleri sektörlerinde faaliyet göstermektedirler. İlde hem sigortalılar hem de işyerleri açısından hizmet/ticaret sektörlerinde yoğunlaşma olduğu görülmektedir.

Tablo 14: Sigortalıların Sektörel Dağılımı (2015, %)

Faaliyet Kolları	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı
Perakende ticaret	9.1	***17.1***
Bina inşaatı	9.1	***7.3***
Eğitim	5.3	1.6
Bina ve çevre düzenleme faaliyetleri	4.7	3.2
Toptan ticaret	4.6	***6.9***
Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri	4.2	***6.0***
Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı	4.1	***7.1***
Giyim eşyaları imalatı	3.5	2.0
Gıda ürünleri imalatı	3.1	2.4
Tekstil ürünleri imalatı	3.0	1.0
Fabrikasyon metal ürünleri (mak.tec.hariç)	2.9	2.1
Büro yönetimi, büro desteği faaliyetleri	2.8	3.0
Konaklama	2.7	1.1
Özel inşaat faaliyetleri	2.5	3.1
Bina dışı yapıların inşaatı	2.5	0.9

Kaynak: SGK Adana İl Müdürlüğü

Türkiye İş Kurumu'na yapılan başvurular ve işe yerleştirmelere bakıldığında, 2014 yılında İŞKUR Adana İl Müdürlüğü'nde yaklaşık 154 bin işgücü ve yaklaşık 86,530 işsiz kayıtlıdır. 2014 yılında yaklaşık 78 bin kişinin kuruma iş başvurusu yaptığı, 22,868 kişinin işe yerleştirildiği görülmektedir. Adana'da hem kayıtlı işgücünde hem de işsizlerde erkek nüfusu hâkimdir. Türkiye genelinde ise 4.8 milyon işgücünün kayıtlı olduğu, 2.7 milyon kişinin işsiz olduğu, yıl içerisinde 2.4 milyon iş başvurusu yapıldığı ve 701 bin kişinin işe yerleştirildiği görülmektedir. Türkiye İş Kurumu'na yapılan başvuru ve işe yerleştirmeler dikkate alındığında, iş yaratma kapasitesinin Türkiye genelinde %29.5, Adana'da ise %29.2 düzeyinde olduğu görülmektedir.

Tablo 15: Türkiye İş Kurumu'na Yapılan Başvurular ve İşe Yerleştirilenler (2014)

	Türkiye	Adana	Adana/Türkiye
Yıl İçinde Yapılan Başvuru	**2,375,583**	**78,286**	**3.3**
- Erkek	1,500,064	51,320	3.4
- Kadın	875,519	26,966	3.1
Yıl İçinde Alınan Açık İş	**1,735,892**	**44,014**	**2.5**
İşverene Yapılan Takdim	**8,782,612**	**256,017**	**2.9**
- Erkek	6,029,904	178,544	3.0
- Kadın	2,752,708	77,473	2.8
Yıl İçinde İşe Yerleştirme	**701,435**	**22,868**	**3.3**
- Erkek	478,839	16,681	3.5
- Kadın	222,596	6,187	2.8
Kayıtlı İşgücü	**4,839,211**	**153,799**	**3.2**
- Erkek	3,024,155	98,850	3.3
- Kadın	1,815,056	54,949	3.0
Kayıtlı İşsizler	**2,747,978**	**86,530**	**3.1**
- Erkek	1,633,255	52,437	3.2
- Kadın	1,114,723	34,093	3.1

Kaynak: Türkiye İş Kurumu

Adana'da İŞKUR'a kayıtlı 153,799 işgücünün %23.5'i 25-29 yaş grubunda, %18.9'u 30-34 yaş grubunda, %16.5'i 20-24 yaş grubunda ve %15.1'i de 35-39 yaş grubunda bulunmaktadır. Adana'da Türkiye İş Kurumu tarafından yapılan işe yerleştirmelerin tamamına yakını özel sektörde ve tarım dışı sektörlerde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca işe yerleştirmelerde birinci sırada 20-24 yaş grubu (%23) gelirken onu 25-29 yaş grubu (%22.8) ve 30-34 yaş grubu (%17.3) izlemektedir. Diğer taraftan yapılan işe yerleştirmelerin %51.5'i ilköğretim mezunlarından, %30.7'si ortaöğretim mezunlarından, %7.4'ü önlisans mezunlarından ve %5.2'si de lisans mezunlarından gerçekleştirilmiştir. İşe yerleştirmelerin sadece %4'ü İŞKUR tarafından yapılan kurslar sonrası yapılırken, %96'sı normal yerleştirmelerdir.

Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü tarafından 2014 yılında yapılan 22,868 işe yerleştirmenin %56'sı (12.783 kişi) hizmetler sektöründe, %42'si (9.620 kişi) sanayi sektöründe, %2'si (465 kişi) tarım, ormancılık ve balıkçılık sektöründe faaliyet gösteren işyerlerine

gerçekleştirilmiştir. En fazla işe yerleştirilen alt sektörler; imalat sanayi, toptan/perakende ticaret ve taşıtların tamiri, idari ve destek hizmet faaliyetleri ile inşaat sektörleridir.

Adana'da Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü'ne kayıtlı işsizlerin %23'ü 25-29 yaş grubunda, %18'i 30-34 yaş grubunda ve %17'si de 20-24 yaş grubundadır. 20-34 yaş grubu toplam işsizlerin %57.8'ini oluşturmaktadır. Yine ilde kayıtlı işsizlerin %45.7'si ilköğretim mezunu, %28.3'ü ortaöğretim mezunu, %11.2'si önlisans ve %11'i de lisans mezunudur.

Adana'da kayıtlı işsizlerin meslek dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Buna göre kayıtlı işsizlerin %34.2'sinin nitelik gerektirmeyen meslekler grubunda (vasıfsız eleman) olduğu dikkati çekmektedir. Daha sonra sırasıyla hizmet ve satış elemanı, büro hizmetlerinde çalışanlar ile tesis ve makine operatörleri ve montajcıları gelmektedir.

Tablo 16: Adana'da Kayıtlı işsizlerin Mesleki Dağılımı (2014)

	Kadın	Erkek	Toplam	Pay (%)
Büro Hizmetlerinde Çalışanlar	***8,060***	***3,484***	***11,544***	***13.3***
Hizmet ve Satış elemanı	***6,314***	***6,984***	***13,298***	***15.4***
Nitelik Gerektirmeyen Meslekler	***11,289***	***18,264***	***29,553***	***34.2***
Nitelikli Tarım Ormancılık ve Su Ürünleri Çalışanları	62	528	590	0.7
Profesyonel Meslek Mensupları	4,041	3,419	7,460	8.6
Sanatkârlar	788	6,233	7,021	8.1
Silahlı Kuvvetlerle İlgili Meslekler	0	21	21	0.0
Teknisyenler, Teknikerler	2,823	4,584	7,407	8.6
Tesis ve Makine Operatörleri ve Montajcılar	***452***	***8,357***	***8,809***	***10.2***
Yöneticiler	263	560	823	1.0
Diğer Meslekler	1	3	4	0.0
Toplam	**34,093**	**52,437**	**86,530**	**100.0**

Kaynak: Adana İl İstihdam Ve Mesleki Eğitim Kurulu 2014 Yılı Faaliyet Raporu s.8

İlde, Çalışma ve İş Kurumu Müdürlüğü tarafından istihdam garantili ve istihdam garantisiz kurslar düzenlenerek, nitelikli eleman sorununa çözüm aranmaktadır. 2014 yılında 267 kursiyerin katıldığı 16 ayrı istihdam garantili kurs düzenlenmiş olup yılsonunda biten kurslardan mezun olan kursiyerlerden 117'si istihdam edilmiştir. Ayrıca pek çok kurs ve program açılarak hem iş başında eğitimler hem de yeni meslek edinimleri sağlanmıştır. Yıl boyunca 840 ayrı kurs ve programda mesleki eğitim, işbaşında eğitim ve girişimcilik eğitimi ile kısa dönemli iş olmak üzere toplam 9,304 kişiye eğitim ve hizmet verilmiş olup, 6,340 kişi işe yerleştirilmiştir. 1,162 kursiyerin katıldığı 85 ayrı işgücü yetiştirme kursu düzenlenmiş, tamamlanan 38 kurstan mezun olan 343 kursiyerden 218'i istihdam edilmiştir.

TÜİK tarafından yayınlanan iş istatistiklerine göre 2013 yılında Adana'da 85,714 girişim faaliyet göstermektedir. Girişimlerinin sektörel dağılımı incelendiğinde, gerek Adana'da

gerekse Türkiye'de hizmetler sektörü alt kalemlerinden olan "toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı" sektöründeki girişimlerin ilk sırayı aldığı görülmektedir. Bu sektöre yapılan iş girişimleri Adana'da %39.3 paya sahiptir. İmalat sektöründeki girişimler Türkiye ve Adana'da "ulaştırma ve depolama" sektörü iş girişimlerinden sonra üçüncü sırada yer alırken "konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri" dördüncü sırada yer almıştır.

Tablo 17: İş Girişimlerinin Sektörel Dağılımı (2013)

Sektörler	Türkiye	TR62 Bölgesi	Adana	Pay (%)
Madencilik ve taş ocakçılığı	7,324	272	136	0,2
İmalat	426,785	16,779	9,600	11,2
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	4,578	97	63	0,1
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	3,612	158	81	0,1
İnşaat	253,747	8,992	4,453	5,2
Toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı	1,241,728	62,943	33,717	39,3
Ulaştırma ve depolama	561,113	24,241	11,935	13,9
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	305,526	14,706	6,911	8,1
Bilgi ve iletişim	40,790	1,539	810	0,9
Finans ve sigorta faaliyetleri	25,964	1,091	625	0,7
Gayrimenkul faaliyetleri	51,399	2,002	897	1,0
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	192,896	7,719	4,070	4,7
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	48,825	2,042	1,149	1,3
Eğitim	28,821	1,476	802	0,9
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	42,838	1,844	1,053	1,2
Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor	34,456	1,930	1,136	1,3
Diğer hizmet faaliyetleri	228,748	12,748	6,640	7,7
Toplam	**3,529,541**	**162,994**	**85,714**	100,0

Kaynak: TÜİK

İstihdam konusunda Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri de hiç şüphesiz kayıt dışı istihdamdır. Son yıllarda Türkiye'de kayıt dışı istihdamın azaltılmasında önemli aşamalar kaydedilmiştir. 2000'den 2004 yılına kadar olan beş yıllık dönemde %50'ler seviyesinde bulunan (beş yılın ortalaması %51.5) kayıt dışı istihdam oranı sürekli azalarak 2014 yılında %35 seviyesine gerilemiştir. Ancak bu görece iyileşmeye karşın, kayıt dışı istihdam oranı hâlâ yüksek bir seviyede bulunmaktadır. 2014 yılı itibarıyla Türkiye'de Düzey 2 bölgeleri içinde kayıt dışı istihdamın en düşük olduğu bölgeler sırasıyla TR51 Ankara (%17.4), TR10 İstanbul (%18.8) ve TR41 Bursa, Eskişehir, Bilecik (%20.4) alt bölgeleridir.

Adana ve Mersin'den oluşan TR62 Bölgesinde kayıt dışı istihdam oranı çok yüksektir. TR62 Bölgesinde istihdamın %45.7'si Sosyal Güvenlik Kurumu'na kayıtlı olmadan çalışmaktadır.

Türkiye genelinde kayıt dışı çalışan ortalaması ise %35'tir. Bölgede 1,247 bin olan istihdamın 570 bini kayıt dışı çalışmaktadır. Bölge, 570 bin kişi ile İstanbul'dan sonra en fazla kayıt dışı istihdam rakamına sahip ikinci bölge konumundadır. Bununla birlikte %45.7 olan kayıt dışı istihdam oranı itibarıyla de 26 düzey 2 bölgesi içinde 16'ncı sırada yer almaktadır.

Tablo 18: Sektörlere Göre Kayıt Dışı İstihdam Göstergeleri, 2014 (%)

Bin kişi	TR62 Bölgesi (Adana Mersin)			Türkiye		
	Kayıtlı	Kayıt Dışı	Toplam	Kayıtlı	Kayıt Dışı	Toplam
Tarım	44	219	263	970	4,500	5,470
Sanayi	180	117	297	5,451	1,777	7,228
Hizmetler	453	235	688	10,443	2,791	13,234
Toplam	**677**	**570**	**1,248**	**16,864**	**9,068**	**25,932**
Pay (%)						
Tarım	16,7	83,3	100	17,7	82,3	100
Sanayi	60,6	39,4	100	75,4	24,6	100
Hizmetler	65,8	34,2	100	78,9	21,1	100
Toplam	***54.2***	***45.7***	***100***	***65.0***	***35.0***	***100***

Kaynak: TÜİK

Toplam kayıt dışı istihdamın %35 olduğu Türkiye'de, tarım sektöründe kayıt dışı oranı %82.3 olarak gerçekleşirken, sanayi sektöründe %26.6 ve hizmetler sektöründe ise %21.1 olarak gerçekleşmiştir. TR62 Bölgesi'nde ise tarım sektöründe kayıt dışılık oranı %83.3 iken, sanayi sektöründe %39.4 ve hizmetler sektöründe %34.2 olarak gerçekleşmiştir. TR62 Bölgesi kayıt dışı istihdam oranı bakımından tüm sektörlerde Türkiye ortalamasının üzerinde oranlara sahiptir. Kayıt dışı çalışanların profilini irdelemek için Türkiye ve TR62 Bölgesi için ayrıntılı kayıt dışı istihdam göstergeleri aşağıda verilmektedir.

2014 yılı itibarıyla Türkiye'de kayıt dışı istihdam oranı erkek nüfusta %29.3 iken, kadınlarda bu oran %48.4'e yükselmektedir. TR62 Bölgesi'nde erkek nüfusta kayıt dışı istihdam oranı %40 iken kadınlarda %60.3'e çıkmaktadır. Cinsiyete göre bakıldığında da, hem kadınlarda hem de erkeklerde, TR62 Bölgesi'nde kayıt dışı istihdam oranının Türkiye ortalamasından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Türkiye'de 2014 yılı itibarıyla yaş gruplarına göre en fazla kayıt dışı istihdam görülen gruplar 55 üstü (%74) ve 15-19 genç yaş grubu (%66.6) olarak sıralanmaktadır. Türkiye'de kayıt dışı istihdamın en az olduğu yaş grupları ise 25-34 yaş grubu (%22.7) ve 35-54 yaş grubudur (%31). TR62 Bölgesi için ise kayıt dışı istihdamın en fazla olduğu yaş grupları 15-19 genç yaş grubu (%80.2) ve 55 üstü (%80) iken, kayıt dışı istihdamın en az olduğu yaş grupları 25-34 yaş

grubu (%34.1) ve 35-54 yaş grubudur (%39.3). TR62 Bölgesi'nde 15-19 yaş grubu ve 20-24 yaş gruplarında yani genç nüfusta çok yüksek düzeyde kayıt dışı istihdam olması dikkat çekmektedir. Ayrıca bütün yaş gruplarında Türkiye ortalamasının üzerinde kayıt dışılık oranına sahip olduğu da göze çarpmaktadır.

Tablo 19: Kayıt Dışı İstihdam Göstergeleri, 2014 (%)

İstihdam Göstergeleri (15+ yaş)	TR62 Bölgesi	Türkiye
Cinsiyete Göre Kayıt Dışı Çalışanların Oranı		
Kayıt Dışı İstihdam Oranı	45.7	35.0
Kadınlar	60.3	48.4
Erkekler	40.0	29.3
Eğitim Durumlarına Göre Kayıt Dışı Çalışanların Oranı		
Okuma Yazma Bilmeyen	92.3	89.7
Lise altı	58.1	46.8
Lise Mezunu	30.2	18.6
Üniversite Mezunu	12.9	5.8
Yaş Grubuna Göre Kayıt Dışı Çalışanların Oranı		
15-19 yaş grubu	80.2	66.6
20-24 yaş grubu	49.1	34.5
25-34 yaş grubu	34.1	22.7
35-54 yaş grubu	39.3	31.0
55 üstü	80.0	74.0
İşteki Durumuna Göre Kayıt Dışı Çalışanların Oranı		
Ücretli veya yevmiyeli	35.1	19.6
İşveren veya kendi hesabına	59.3	51.4
Ücretsiz aile işçisi	90.1	89.3
İşyeri Büyüklüğüne Göre Kayıt Dışı Çalışanların Oranı		
1-10 işçi çalıştıran	65.3	55.7
11-24 işçi çalıştıran	33.9	16.6
25-49 işçi çalıştıran	28.4	10.9
50 üstü işçi çalıştıran	5.9	3.1

Kaynak: TÜİK

Türkiye genelinde 2014 yılı itibarıyla eğitim durumu bazında en fazla kayıt dışı istihdam, okuma yazma bilmeyenlerde (%89.7) gerçekleşmiştir. Yine Türkiye'de yüksekokul/fakülte mezunlarında kayıt dışı istihdam oranı %5.8, lise mezunlarında %18.6 ve lise altında %46.8'dir. TR62 Bölgesi'nde ise okuma yazma bilmeyen nüfusta kayıt dışı istihdam oranı %92.3 iken, lise altı mezuniyette %58.1, lise mezunlarında %30.2 ve yüksekokul/fakülte mezunlarında %12.9 olarak gerçekleşmiştir. Hem Türkiye açısından hem de TR62 Bölgesi

açısından eğitim düzeyi yükseldikçe kayıt dışı istihdam oranının önemli ölçüde düşüş kaydettiği görülmektedir.

Gerek Türkiye gerekse TR62 Bölgesi açısından işyeri büyüklüğü arttıkça kayıt dışı çalıştırmanın azaldığı da tablodan çıkan bir diğer sonuç olarak dikkat çekmektedir. Nitekim Bölge'de 1-9 işçi çalıştıran işyerlerinde kayıt dışı istihdam oranı %65.3 düzeyinde iken 11-24 arası işçi çalıştıran işyerlerinde %33.9, 25-49 arası işçi çalıştıran işyerlerinde 28.4 ve 50 üstü işçi çalıştıran işyerlerinde ise sadece %5.9 olarak kaydedilmiştir. Benzer şekilde, ücretsiz aile işçisi ile işveren veya kendi hesabına çalışanlarda kayıt dışı istihdam oranı çok yüksek iken, ücretli ve yevmiyeli olarak çalışanlarda bu oran düşüş kaydetmektedir.

Özet olarak:

- ✓ **Adana ili, Türkiye'ye kıyasla daha yüksek işsizlik oranına sahiptir. Ayrıca işgücüne katılma oranı ve istihdam oranı bakımından da Türkiye'nin gerisindedir.**
- ✓ **Adana işgücü piyasası krizlere karşı oldukça duyarlıdır. İlde, kriz yıllarında işsizlik oranı hızla yukarı tırmanmış, 81 il içindeki en yüksek işsizlik oranına ulaşmıştır.**
- ✓ **TR62 (Adana Mersin) Bölgesinde istihdam genelde hizmetler sektöründe yoğunlaşmıştır. Bölgede sağlanan istihdamda tarımın payı %21.1, sanayinin payı %23.8 iken, hizmetler sektörünün payı %55.2'dir.**
- ✓ **TR62 Bölgesi istihdamında, Türkiye ile benzer şekilde mikro ölçekli işyerleri hâkimdir. Bölge istihdamının %57'si 1-9 işçi çalıştıran işyerlerine aittir.**
- ✓ **2014 yılı itibarıyla Adana'da sigortalı işçi çalıştıran yaklaşık 38 bin işyeri mevcut olup, bu işyerlerinde yaklaşık 287 bin sigortalı işçi çalışmaktadır.**
- ✓ **Adana'da SGK'ya kayıtlı işyerlerinin %83'ü, sigortalı işçilerin ise %72.3'ü hizmetler sektöründedir. İşyerlerinin %13.8 ve işçilerin %22.8'i imalat sanayi sektöründedir. Tarım sektörü ise işyerlerinin %2.4'ünü, işçilerin ise %2.6'sını barındırmaktadır.**
- ✓ **TR62 Bölgesi %46.7 kayıt dışı istihdam oranıyla 26 düzey 2 bölgesi içinde en yüksek orana göre 11'nci sırada, kayıt dışı istihdam sayısı (570 bin kişi) ile de 2'nci sırada yer almaktadır. TR62 Bölgesi'nde tarım sektöründe kayıt dışılık oranı %83.3 iken, sanayi sektöründe %39.4 ve hizmetler sektöründe %34.2 olarak gerçekleşmiştir.**
- ✓ **Adana'da ve TR62 Bölgesinde eğitim düzeyi ve işyeri büyüklüğü arttıkça kayıt dışı istihdam azalmaktadır. TR62 Bölgesi kayıt dışı istihdam göstergelerinin tümünde Türkiye ortalamasından daha kötü performans çizmektedir.**

2.2.4. Sağlık

Adana ilinde 2010 yılında kamu, özel ve üniversite hastaneleri olarak toplam 25 hastane ve bu hastanelere ait 5,918 hastane yatağı bulunmakta iken, 2013 yılında hastane sayısı 29'a, hastane yatağı sayısı ise 6,317'ye yükselmiştir. İldeki mevcut hastanelerin 15'i özel kurumlara, 11'i Sağlık Bakanlığı'na, 2'si Üniversiteye ait bulunmaktadır. Bu rakamlarla, Adana ili, Türkiye'deki toplam hastanelerin %1.9'unu, toplam hasta yatağının ise %1.3'ünü bünyesinde barındırmaktadır. TR62 Bölgesinde yer alan toplam 53 hastanenin 29'u, 9,677 hasta yatağının ise 6,317'si Adana ilinde bulunmaktadır.

İller arası sıralamada Adana ili toplam hastane sayısında 10'uncu sırada, toplam yatak sayısında ise 5'inci sırada yer almaktadır. Yüz bin kişi başına düşen toplam hastane yatak sayısına göre de, iller arası sıralamada Adana ili 294 yatak ile 21'inci sırada yer almıştır. Türkiye genelinde yüz bin kişi başına düşen ortalama yatak sayısı 264'tür.

Her ne kadar hastane ve yatak sayısı açısından Adana ili Türkiye ortalamalarının üzerinde ve iller arası sıralamada iyi bir konumda gibi görünse de, özellikle çevre illerden ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinden gelen çok sayıda hastanın varlığı, ikinci basamak sağlık kuruluşlarında yığılmalara neden olmaktadır.

İlde yataklı tedavi kurumlarının yanında yataksız tedavi hizmeti veren çeşitli sağlık kurumları bulunmaktadır. İl Halk Sağlığı Müdürlüğü verilerine göre yataksız sağlık kurumlarına ait bilgiler aşağıda verilmektedir.

Tablo 20: Adana İli Yataksız Tedavi Kurumlarına Ait Veriler (2013)

Yataksız Sağlık Kurumları	Adet
Aile Sağlığı Merkezi	160
Aile Hekimliği Birimi	608
Halk Sağlığı Laboratuvarı	1
Toplum Sağlığı Merkezi	15
İlçe Sağlık Müdürlüğü	6
İl Ambulans Servisi	62
Acil Sağlık Hizmeti İstasyonu	44
Toplam	**896**

Kaynak: Adana Valiliği, İl Halk Sağlığı Müdürlüğü ve Sağlık Bakanlığı

2013 yılı yataksız tedavi kurumlarına ilişkin verilere göre; Aile Hekimliği başına düşen nüfus Adana ilinde 3,535 kişi, Türkiye genelinde ise 3,621 kişidir. 112 Acil İstasyon sayısı başına düşen nüfus ilde 48,847 kişi, Türkiye genelinde 37,002 kişidir. İldeki ambulans sayısı başına

düşen nüfus Adana'da 34,665 kişi, Türkiye genelinde 22,838 kişidir. Aile Hekimliği birimi sayısına göre avantajlı durumda görünen il, acil durumlarla ilgili sağlık donanımı açısından Türkiye ortalamalarına göre oldukça kötü durumda görünmektedir.

2013 yılı itibarıyla Adana'da toplam 3,824 hekim görev yapmaktadır. Hekimlerin %56.1'i uzman hekim, %30.3'ü pratisyen hekim ve %13.6'sı da asistan hekimdir. Toplam hekim sayısı itibarıyla Adana ili TR62 Bölgesinden %61.6 oranında, Türkiye genelinden ise %2.9 oranında pay almaktadır.

Tablo 21: Adana İli, TR62 Bölgesi ve Türkiye Sağlık Personeli Verileri (2013)

Meslek Grupları	Türkiye	TR62 Bölgesi	Adana
Uzman Hekim	73,886	3,461	2,145
Pratisyen Hekim	38,572	2,022	1,158
Asistan Hekim	21,317	724	521
Toplam Hekim	133,775	6,207	3,824
Diş Hekimi	22,295	1,031	581
Eczacı	27,012	1,355	724
Sağlık Memuru	134,488	6,374	3,610
Hemşire	139,544	6,238	3,631
Ebe	53,427	2,945	1,404
Diğer Sağlık Personeli	134,488	6,374	3,610

Kaynak: Tüik, Bölgesel Göstergeler (29.09.2015), Sağlık İstatistikleri Yıllığı, Sağlık Bakanlığı

Sağlık sektöründe donanım ve personel sayısı açısından Türkiye geneline göre daha iyi durumda olan Adana ili, toplam hekim sayısı açısından iller arası sıralamada 6. sırada olup bu özelliğiyle Güneydoğu'da komşu olduğu iller için, sağlık sorunlarında sıkça başvurulan bir il konumundadır. Türkiye genelinde 573, TR62 Bölgesinde 621 olan hekim başına düşen nüfus, Adana'da 562 kişidir. Adana ili, hekim başına düşen nüfus açısından (çoktan aza) iller arası sıralamada 81 il arasında 61. sırada bulunmaktadır.

Hekim sayısı ve yatak sayısı açısından ildeki bölgesel gelişmişlik farklılıklarına paralel bir durum söz konusudur. Adana'nın kuzey ve güney ilçelerinde sağlık donanımı açısından eksiklikler bulunmaktadır. Karataş, Yumurtalık, Pozantı, Aladağ, Feke ve Saimbeyli'de kişi başına düşen hekim sayısı il ortalamasının oldukça altındadır.[3]

Sağlık Bakanlığı'nın pek çok ilde kamu-özel ortaklık modeli ile gerçekleştirmeye çalıştığı Entegre Sağlık Kampüsü Projelerinden birisi de Adana'ya aittir. Adana, Osmaniye ve Hatay

[3] Çukurova Bölgesi İlçe Raporu, Çukurova Kalkınma Ajansı, 2015.

illerine hizmet vermesi beklenen proje, Türkiye'nin güneyinde Adana ilinin Yüreğir ilçesinde yer alacak ve toplam 328,820 m² alan üzerine kurulacaktır. Proje ile ilgili olarak bir özel sektör kuruluşu ile Sağlık Bakanlığı arasında 27 Haziran 2013 tarihinde bir anlaşma imzalanmış ve inşaat çalışmalarına başlanmıştır. Bu anlaşma uyarınca, özel sektör kuruluşu, 28 yıllık proje süresi boyunca detaylı tasarım, inşaat, belli ekipmanların tedariği, finansman ve Entegre Sağlık Kampüsünün bakım işlerinden sorumlu olacak, sağlık hizmetlerinin sunulması Sağlık Bakanlığı'nın sorumluluğunda olacaktır. 28 yıllık proje süresi sonunda Entegre Sağlık Kampüsü Sağlık Bakanlığı'na devredilecektir.

Proje, toplam 1,550 yatak kapasiteli 3 farklı hastaneyi kapsayan bir entegre sağlık kampüsü projesidir. Bu hastaneler, 1,300 yatak kapasiteli Ana Hastane, 150 yatak kapasiteli Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi ve 100 yatak kapasiteli Yüksek Güvenlikli Adli Psikiyatri Hastanesidir. Ana hastane içerisinde şu hastaneler bulunacaktır:

- 182 yatak kapasiteli Onkoloji Hastanesi ve 185 yatak kapasiteli Kardiyoloji ve Kardiyovasküler Hastanesi,
- 349 yatak kapasiteli Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi,
- 285 yatak kapasiteli Genel hastane,
- 299 yatak kapasiteli Genel hastane ve
- Bütün hastaneler için ortak bir "Teşhis ve Tedavi Merkezi".

Kampüste ayrıca, sağlık destek tesisleri, ticari alanlar, teknik servis binası ve helikopter platformu da bulunacaktır.[4]

Özet olarak:

- ✓ **2013 yılında Adana, iller arası sıralamada toplam hastane sayısında 10'uncu sırada, toplam yatak sayısında 5'inci sırada ve yüz bin kişi başına düşen toplam hastane yatak sayısında da 21'inci sırada yer almıştır. Hastane ve yatak sayısı açısından, Türkiye ortalamalarının üzerinde ve iyi bir konumda görünse de, çevre illerden gelen hasta çokluğu, ikinci basamak sağlık kuruluşlarında yığılmalara neden olmaktadır.**
- ✓ **Aile hekimliği birimi açısından Türkiye geneline göre iyi durumda görünen Adana ili, acil**

[4] www.pppadanahastanesi.com

durumlarla ilgili sağlık donanımı açısından oldukça kötü bir durumdadır.

- ✓ **Adana ili, toplam hekim sayısı açısından iller arası sıralamada 6., hekim başına düşen nüfus açısından (çoktan aza) 61. sırada bulunmaktadır. İl, özellikle Güneydoğu'daki komşu illerdeki hastalar tarafından sıkça ziyaret edilmektedir.**
- ✓ **İlde, toplam 1,550 yatak kapasiteli, 3 farklı hastaneyi kapsayan bir Entegre Sağlık Kampüsü yapılmaya başlanmıştır. Tesisin tamamlanmasıyla, Adana'nın, Bölge genelinde tam anlamıyla bir Sağlık Merkezi olarak yapılanması beklenmektedir.**

2.3. İKTİSADİ YAPI

2.3.1. Tarım

Tarım, canlıların hayatlarını devam ettirmesi açısından besin kaynağı olmasının yanında birçok sektöre hammadde temin eden ve istihdam yaratan çok önemli bir sektördür. Türkiye ekonomisi için son derece önemli bir yeri olan tarımsal faaliyetlerin milli gelirdeki payı, özellikle son dönemlerde hizmetler sektörünün hızlı gelişimi karşısında giderek düşmüştür. Tarım sektörünün Türkiye Gayrisafi Yurtiçi Hasılasındaki (GSYH) payı 1987 yılında %17.2 iken, 2001 yılında %8.8'e ve 2014'te ise %7.1'e gerilemiştir. Ancak özellikle kırsal nüfusun yoğun olduğu yerlerde tarımsal faaliyetler halen en önemli üretici sektördür.

Adana ve Mersin illerinden oluşan TR62 Bölgesi'nde tarım sektörü, istihdam içindeki öncü konumunu ve belli başlı geçim kaynağı olma özelliğini hâlâ muhafaza etmektedir. Hem Türkiye'de hem de TR62 Bölgesinde istihdamın %21.1'i tarım sektöründedir.

2.3.1.1. Tarım Hasılasının Gelişimi ve Dağılımı

Adana ve Mersin illerinden oluşan TR62 Bölgesi'nde tarım sektörünün ağırlığını ölçebilmek için 2004-2011 dönemi için yayınlanan Gayri Safi Katma Değer (GSKD) verilerinden yararlanılacaktır. İl bazında yayınlanan son veriler 14 yıl öncesinde kaldığı için il bazında Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (GSYH) verilerini kullanmak anlamlı olmayacaktır. TR62 Bölgesinin tarım sektörü hasılası ve toplam hasıladan aldığı pay Türkiye ile karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tarımsal hasılanın toplam hâsıla içindeki payı Türkiye ile karşılaştırıldığında, TR62 Bölgesinin Türkiye'nin üzerinde paylara sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'ye kıyasla TR62 Bölgesi, tarım ağırlıklı bir ekonomik yapıya sahip görünmektedir. Nitekim Türkiye'de tarımın toplam GSKD içindeki payı %9 iken TR62 Bölgesinde %14.7 düzeyindedir. Bununla birlikte yıllar itibarıyla tarım sektörünün TR62 Bölgesi ekonomisi içindeki payında önemli düzeyde gerileme kaydedilmiştir. 2004'de %17.4 olan tarımın Bölge hasılası içindeki payı 2011'de %14.7'ye düşmüştür.

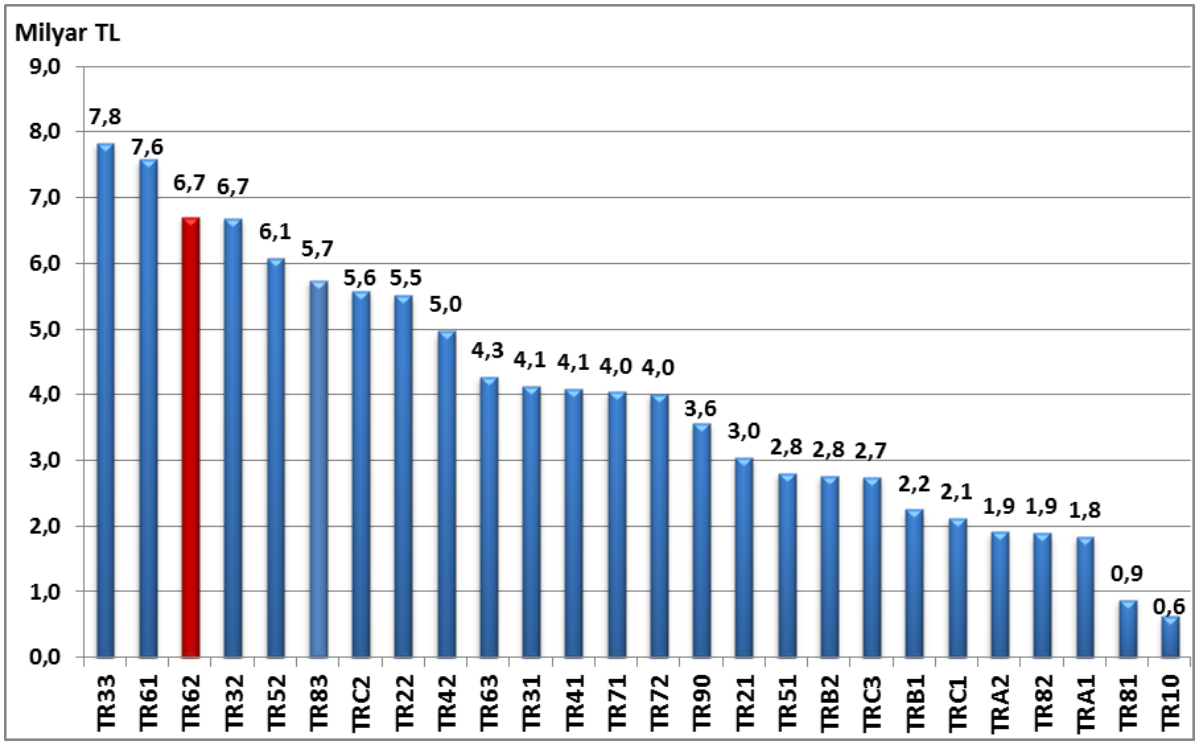
Tablo 22: Tarım Sektörü Gayri Safi Katma Değerin Gelişimi (Milyon TL)

Yıllar	TR62 Bölgesi			TÜRKİYE			TR62/TR (%)		Bölgeler Arası Sıralama
	Tarım	GSKD	Tarım Pay (%)	Tarım	GSKD	Tarım Pay (%)	Tarım	GSKD	
2004	3,491	20,120	17.4	52,998	494,884	10.7	6.6	4.1	3
2005	4,348	23,417	18.6	60,714	571,714	10.6	7.2	4.1	2
2006	4,467	27,180	16.4	62,663	668,418	9.4	7.1	4.1	2
2007	5,014	30,709	16.3	64,332	754,385	8.5	7.8	4.1	1
2008	5,263	34,120	15.4	72,275	854,585	8.5	7.3	4.0	2
2009	5,698	34,687	16.4	78,776	864,450	9.1	7.2	4.0	2
2010	6,349	39,909	15.9	92,739	980,547	9.5	6.8	4.1	3
2011	6,706	45,529	14.7	103,635	1,150,453	9.0	6.5	4.0	3

Kaynak: TÜİK

2011 yılı verilerine göre Türkiye tarımsal GSKD'i 104 milyar TL iken, TR62 Bölgesinde 6.7 Milyar TL olup, Bölgenin Türkiye tarımsal hasılası içindeki payı %6.5 düzeyindedir. Bölge, 26 düzey 2 bölgesi içinde tarımsal hasılanın büyüklüğü bakımından 3'üncü sırada bulunmaktadır. Yıllar itibarıyla incelendiğinde TR62 Bölgesi tarımının Türkiye tarımsal hasılası içindeki payının düşüş kaydetmekte olduğu göze çarpmaktadır. 2004-2011 döneminde Bölge tarımsal hasılası %92 artarken Türkiye tarımsal hasılası ise %96 artış kaydetmiştir. Aynı dönemde Bölge toplam GSKD'i %126 artarken, Türkiye genelinde GSKD ise %132 artış göstermiştir. *TR62 Bölgesi 2004-2011 döneminde hem tarımsal katma değer hem de toplam katma değer artışı bakımından Türkiye ortalamasının gerisinde performans sergilemiştir.*

Grafik 5: Düzey 2 Bölgeleri Tarımsal Katma Değerleri-2011 (Milyar TL)

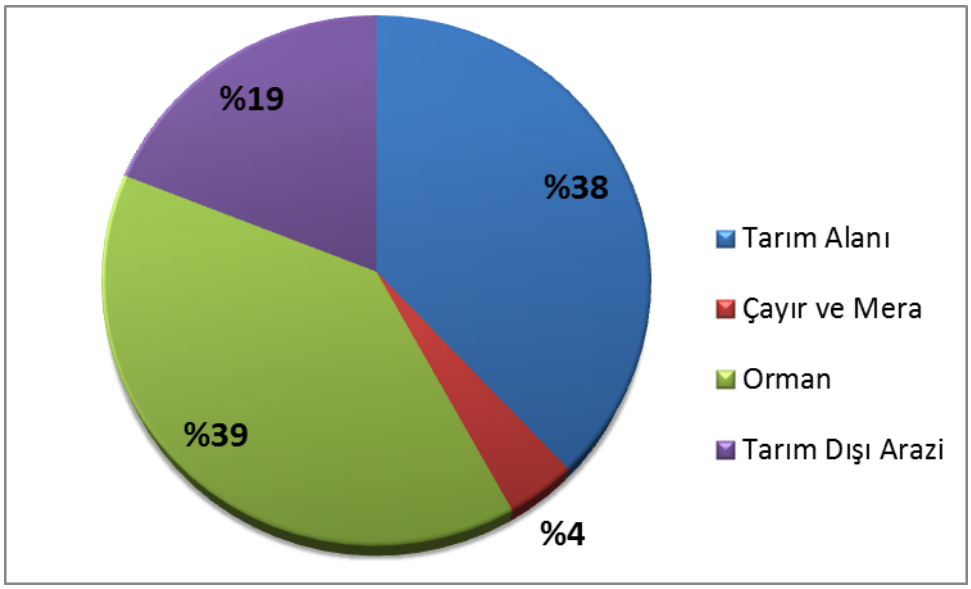
Kaynak: TÜİK

TR62 Bölgesi 2004-2011 dönemi içerisinde tarımsal hasılasının büyüklüğü bakımından 26 düzey 2 bölgesi içerisinde 1'nci sıraya kadar yükselmesine rağmen son yıllarda TR33 Bölgesi (Manisa, Afyon, Kütahya ve Uşak) ile TR61 Bölgesinin (Antalya, Isparta ve Burdur) gerisinde kalmıştır.

2.3.1.2. Tarım Alanlarının Dağılımı

Toplam 1.4 milyon hektar yüzölçümüne sahip olan Adana ili topraklarının %38'i tarım alanı, %39'u orman ve fundalık alan, %4'ü çayır ve mera arazisi ve %19'u da tarım dışı araziden oluşmaktadır.

Grafik 6: Arazinin Kullanıma Göre Dağılımı (%)

Kaynak: Adana Tarım Stratejisi 2013-2017, sf. 57

Yaklaşık 78 milyon hektar alana sahip olan Türkiye topraklarının ise %30'luk bölümü tarım alanı olarak kullanılırken, %28'i orman, %19'u çayır ve mera; %23'ü de tarım dışı arazidir. *Adana ili Türkiye'ye kıyasla hem tarım arazisi hem de orman arazisi oranı bakımından daha yüksek değerlere sahip olup, ilde tarım ve ormancılık faaliyetleri büyük potansiyel taşımaktadır.*

Adana ilinde tarım arazilerinin %60'ı birinci sınıf kullanım kabiliyetine sahip bulunmaktadır. Yaklaşık 323 bin hektar olan birinci sınıf tarıma elverişli arazi Türkiye'deki birinci sınıf tarım arazisinin %6.5'ini oluşturmaktadır. İlin tarım arazilerinin %30'u ise ikinci sınıf kullanım kabiliyetine sahip (işlemeli tarıma elverişli) bulunmaktadır.

Tablo 23: Adana Genel Arazi Dağılımı (hektar) (2014)

	Adana	Türkiye	Adana/TR
Tarım Alanı	539,000	23,810,672	2.3
Çayır ve Mera	48,970	14,617,000	0.3
Orman	547,730	21,678,000	2.5
Tarım Dışı Arazi	267,300	18,429,028	1.5
Toplam	1,403,000	78,534,700	1.8
Yüzde (%)	**Adana**	**Türkiye**	
Tarım Alanı	38.4	30.3	
Çayır ve Mera	3.5	18.6	
Orman	39.0	27.6	
Tarım Dışı Arazi	19.1	23.5	
Toplam	100.0	100.0	

Kaynak: Adana İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, TÜİK.

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre Adana'daki tarım alanları, Türkiye'de işlenen toplam tarım alanlarının %2.1'ini oluşturmaktadır. İl, toplam tarla alanlarında Türkiye toplamının %2.1'ini, ekilen tarla alanların %2.5'ini, sebze alanının %3.5'ini, meyve alanın ise %2.6'sını oluşturmaktadır.

Adana tarım alanlarının kullanım durumuna göre dağılımı incelendiğinde, tarım alanlarının büyük bölümünün tarla alanı olarak kullanıldığı dikkati çekmektedir. Tarım arazisinin %86.5'i tarla alanı (tahıllar, sebze ve diğer bitkisel ürünler alanı) olarak kullanılırken, %13.5'i ise uzun ömürlü bitkiler alanı (meyve, bağ ve zeytin) olarak kullanılmaktadır. Türkiye'de nadasa bırakılan tarım alanlarının oranı %17 iken, Adana'da bu oran sadece %1.7 düzeyindedir.

Tablo 24: Tarım Alanlarının Kullanış Amaçlarına Göre Dağılımı (ha) (2013)

	Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürün. Alanı			Sebze Alanı	Meyve Alanı	Bağ Alanı	Zeytin Ağaçları Alanı	Yem Bitkisi	Toplam Tarım Alanı
	Ekilen	Nadas	Toplam						
Adana	394,597	8,384	19,896,205	28,203	50,829	4,847	11,831	15,534	498,705
TR62 Bölgesi	*602,845*	*29,852*	*632,697*	*58,969*	*114,723*	*27,508*	*49,607*	*40,926*	*883,569*
Türkiye	**15,788,587**	**4,107,618**	**402,981**	**804,144**	**1,944,628**	**467,093**	**826,092**	**1,884,471**	**23,943,053**
Yüzde (%)									
Adana	79.1	1.7	80.8	5.7	10.2	1.0	2.4	3.1	100.0
TR62 Bölgesi	*68.2*	*3.4*	*71.6*	*6.7*	*13.0*	*3.1*	*5.6*	*4.6*	*100.0*
Türkiye	**65.9**	**17.2**	**83.1**	**3.4**	**8.1**	**2.0**	**3.5**	**7.8**	**100.0**
Adana/TR	**2.5**	**0.2**	**2.0**	**3.5**	**2.6**	**1.0**	**1.4**	**0.8**	**2.1**

Kaynak: TÜİK

Tarım alanlarının kullanış amaçlarına göre dağılımına bakıldığında Adana ilinin hem meyve üretim alanlarının hem de sebze üretim alanlarının payının Türkiye ortalamasının üzerinde

olduğu görülmektedir. İlde toplam tarım alanlarının %5.7'sinde sebze üretimi; %10.2'sinde de meyve üretimi yapılmaktadır. Türkiye'de ise bu oranlar sebze için %3.4 iken meyvecilikte %8.1dir. Ancak özellikle son zamanlarda hayvancılık için oldukça kritik bir önem taşıyan yem bitkileri için ayrılan alanların payı Türkiye ortalamasının oldukça gerisindedir. Bunda ilde hayvancılıktan çok bitkisel üretimin ön plana çıkmasının büyük etkisi bulunmakla birlikte, yem bitkisi üretiminin ildeki hayvancılık için yeterli olduğu belirtilmektedir.

Sulama

Adana, su kaynakları bakımından oldukça zengindir. Akdeniz Bölgesi'nin önemli ırmaklarından olan Seyhan ve Ceyhan, Adana ili toprakları içinde yer almaktadır. 4 adet baraj gölü, 22 adet gölet, yaklaşık 1,500 km uzunluğunda drenaj kanalları, yer altı suları ve Toroslarda çok sayıda soğuk su kaynağı Adana'nın su kaynaklarını oluşturmaktadır.[5] Seyhan ve Ceyhan nehirleri yerüstü toplam su kaynağının tamamını oluşturmakta olup, il toplam su kaynaklarının %95'ini temsil etmektedir. Su kaynağının %5'ini oluşturan yer altı su kaynakları da sulama amaçlı kullanılmaktadır. Adana'da tarımsal sulama, Seyhan ve Ceyhan nehirleri ile bunların kolları üzerine inşa edilmiş bulunan su alma ve depolama yapıları ve yeraltı suyundan yararlanılarak yapılan tesisler vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir.

Adana ili sulanabilir alan bakımından çok önemli potansiyel taşımaktadır. Adana Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü verilerine göre ildeki 539 bin hektar tarım arazisinin yaklaşık %71'i (385 bin hektar) sulanabilir tarım arazisidir. Toplam tarım alanlarının %46'sına ve sulanabilir alanların ise %65'ine tekabül eden 250 bin hektar alanda sulu tarım yapılmaktadır. Adana ili, hem sulanan alanın toplam tarım alanı içindeki payı hem de sulanabilir arazinin payı açısından Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir. Türkiye'de tarım alanlarının %24'ü sulanabilmekte iken, Adana'da bu oran %46'dır. Yine Türkiye'de sulanabilir tarım arazisinin toplam tarım alanı içindeki payı %36 iken, Adana'da bu oran %65 düzeyindedir. İlde sulanabilir alanların tamamında sulu tarıma geçilmesi durumunda tarımsal ürün kapasitesi ve verimlilik önemli ölçüde artış gösterecektir.

[5] Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Adana Tarımsal Sulama Altyapısının Analizi Sulamanın Sorunları ve Çözüm Önerileri, 2013

Tablo 25: Sulanan Tarım Alanları (Hektar) (2014)

	Toplam Tarım Alanı	Sulanabilir Alan	Sulanan Alan	Sulanan Alan/Toplam Tarım Alanı (%)	Sulanan Alan/Sulanabilir Alan (%)	Sulanabilir Alan/Toplam Tarım Alanı (%)
Adana	539,000	384,579	250,473	46	65	71
Türkiye	*23,810,672*	*8,500,000*	*5,630,000*	*24*	*66*	*36*
Adana/TR (%)	**2.3**		**4.4**			

Kaynak: TÜİK, Adana Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

İlde sulanabilir alanların büyüklüğü ve sulanan alan açısından Ceyhan ilçesi birinci sırada yer alırken, onu Yüreğir, Kozan, Karataş ve Seyhan ilçeleri izlemektedir. İl genelinde sulanabilir arazinin toplam tarım alanları içindeki payı %65 iken, Seyhan'da %85, Karataş'ta %83, Ceyhan'da ise %63 düzeyindedir.

Tablo 26: İlçelere Göre Sulanan Tarım Alanları (Dekar) (2014)

İlçe	Toplam Tarım Arazisi (Da)	Sulanabilir Tarım Arazisi (Da)	Sulanan Arazi (Da)	Sulanan Arazinin Top. Araziye Oranı (%)
Aladağ	78.000	25.670	5.880	7,53
Ceyhan	1.117.000	1.025.000	703.037	62,9
Çukurova	83.100	27.770	20.807	25,03
Feke	96.950	17.000	6.300	6,49
İmamoğlu	347.500	260.000	52.500	15,10
Karaisalı	239.400	105.000	33.264	13,89
Karataş	470.000	465.000	390.600	83,10
Kozan	606.500	474.390	274.688	45,29
Pozantı	49.800	28.500	17.724	35,59
Saimbeyli	117.000	15.350	11.577	9,89
Sarıçam	485.500	210.000	109.200	22,49
Seyhan	295.000	295.000	251.800	85,35
Tufanbeyli	320.000	82.000	33.600	10,50
Yumurtalık	304.250	119.500	87.317	28,69
Yüreğir	780.000	695.610	506.436	64,92
TOPLAM	5.390.000	3.845.790	2.504.730	65,13

Kaynak: Adana Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, tarımsal veriler brifingi.

Adana'da sulamaya elverişli tarım alanlarının %65'i sulanmakta birlikte, Yedigöze Barajının faaliyete geçmesi ile bu oranın %85'e ulaşması beklenmektedir. Türkiye'nin en verimli arazilerine sahip Çukurova'da 75,000 hektar arazinin sulanmasını sağlayacak olan Yedigöze HES ve Sulama Barajı Aladağ, Kozan ve İmamoğlu ilçeleri arasında Seyhan Nehri üzerinde kurulmuştur. Barajın toplam rezervuar hacmi 643 Milyon m^3 ve rezervuar alanı 14.3 km olup sulamaya ilave olarak içme ve kullanma suyu ile taşkınları da önleyecektir. Proje kapsamında 317 megavat saat kurulu güç ve yıllık yaklaşık 1,000 GWH (1 milyar kilovat saat) enerji

üretimi hedeflenmektedir. Barajın sulama kanalları tamamlandığında İmamoğlu, Kozan ve Ceyhan'da 53 köyde 75,000 ha alanın sulanması ve 50,000 çiftçinin sulu tarıma geçmesi öngörülmektedir. Sulu tarımın yaygınlaşmasıyla ürün çeşitliliği, verimi ve üretim miktarı artmakla birlikte, yörede kayda değer ölçüde yeni istihdam sağlanacağı beklenmektedir.[6]

Özellikle Adana Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü'nün, il tarımının geliştirilmesi ve üretim hacminin artırılması için yapmayı hedeflediği çalışmaları bulunmaktadır. Yörenin arazi yapısına uygun, katma değeri yüksek bitkilerden oluşan ürün deseni oluşturulması, uygun sulama sistemleri ve teknikleri konusunda yöre çitçilerine eğitimler verilmesi, kapalı sistem basınçlı sulama ve damlama sulama gibi doğru ve verimli sulama tekniklerinin öğretilmesi ve uygulanması için çalışmalar ve çalışma grupları oluşturulması planlanmaktadır. Doğru sulama tekniklerinin uygulanmasıyla arazilerin çoraklaşması önlenecek, taban suyu seviyesi ile çevre korunacak ve kaynak israfının önüne geçilerek katma değerin artırılması sağlanacaktır.

2.3.1.3. Tarımsal İşletmelerin Yapısı

Sürdürülebilir tarım, kırsal alanda üretim yapan çiftçilerin faaliyetlerini sürdürebilmelerini ve hak ettikleri refah düzeyine ulaşmalarını, çiftçilere altyapı, eğitim ve sağlık hizmetlerinin götürülmesini, yerel potansiyelin değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını ve böylece kırsal kalkınmanın sağlanmasını hedeflemektedir. Tarımda ve kırsal kalkınmada yaşanacak başarılı bir dönüşüm, sadece bulunduğu alanı değil geniş bir çevreyi de etkileyerek, kırsal alandan şehirlere göçü durduracak, altyapı ve sosyal sorunların ortaya çıkmasını da engellemiş olacaktır. Bunun için de öncelikle tarımsal işletmelerin sağlıklı bir yapıya kavuşması, kaliteli ve planlı üretim aşamasına geçmesi gerekmektedir. Miras bölüşümleri sonucu küçük aile işletmeleri olarak küçük ölçekli çalışan işletmelerin yerini ölçekten getiri sağlayan, ürün planlaması yapan ve profesyonel yönetilen işletmelerin almasıyla ileri teknikler daha etkin kullanılacak, üretim ve verim düzeyi artacaktır.

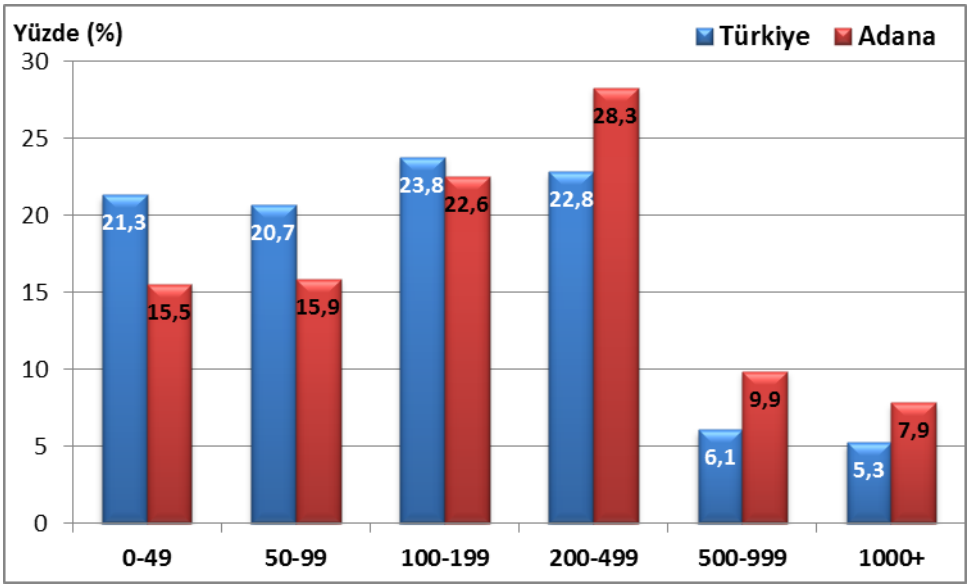
Türkiye'de işletmeler genellikle çok parçalı küçük araziler üzerinde üretim yapmakta ve bitkisel üretim ile hayvancılığı bir arada yürütmektedir. Küçük parsellere dağılmış mikro işletmelerin hâkim olduğu tarımsal faaliyetlerin ülke bazında ve küresel bazda rekabet edebilmesi oldukça güçtür. Tarım sektörünün uluslararası pazarda fiyatlanabilmesi, ihracata

[6] Adana Tarım Stratejisi 2013-2017, sf 88

konu olabilmesi için en önemli şartlardan biri işletmelerin yeteri miktarda ve standart ürün tedarik etmesidir. Sürdürülebilir ve belli standartta tek tip ürün tedariki sağlanamadığından hem yurtiçi hem yurtdışı pazarından yeterince pay alınamamaktadır. Tarımda üretim-pazarlama ağının kurulamaması sonucu tarımdan beklenen gelir elde edilememekte, böylece tarımsal aktivitenin yeterli gelmemesi sonucu köyden kente göç hızlanmaktadır.

Türkiye'de genellikle küçük aile işletmeleri tarafından yürütülmekte olan tarımsal faaliyetler Adana'da daha büyük ölçekte yapılmaktadır. Adana'da büyük işletme olarak tanımlanabilecek ve Avrupa standartlarında ticari üretim yapabilecek tarım işletmesi oranı Türkiye genelinden daha fazladır. 2001 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre Türkiye'de çoğunlukla küçük ve orta ölçekte tarım işletmeleri mevcut olup işletme başına ortalama arazi büyüklüğü 60 dekardır. Adana'da ise işletme başına ortalama arazi büyüklüğü 77 dekar olup büyük işletmelerin oranı daha fazladır. Aşağıdaki grafikte Adana ve Türkiye'nin arazi büyüklüğüne göre tarımsal işletme sayıları karşılaştırılmıştır.

Grafik 7: Tarımsal İşletme Sayısının Arazi Büyüklüğüne Göre Dağılımı (Dekar)

Adana tarımsal üretiminde küçük ölçekteki işletmeler Türkiye'ye kıyasla daha az pay almaktadır. Nitekim 0-49 dekar, 50-99 dekar ve 100-199 dekar araziye sahip işletmelerin oranında Adana, Türkiye ortalamasının altında değerlere sahiptir. Ancak orta-büyük ve büyük ölçekli işletmeler bakımından durum tersine dönmektedir. 200 dekardan büyük araziye sahip şirketlerin oranı bakımından il, Türkiye ortalamasının üzerinde paylar almaktadır.

Aşağıdaki tabloda Çiftçi Kayıt Sistemi'ne (ÇKS) göre Adana ve Türkiye'deki tarımsal işletme sayısı ve işledikleri arazi miktarı verilmektedir. Buna göre 2014 yılı itibarıyla Adana'da, ÇKS'ye kayıtlı 35,395 çiftçi bulunmakta olup 313 bin hektar alan kayıt altına alınmıştır. Sisteme kayıtlı alan il toplam tarım alanlarının %63'ünü oluşturmaktadır. Türkiye'de ise 2.2 milyon çiftçi ve 15 milyon hektar alan kayıt altına alınmış olup, kayıtlı alanın toplam tarım alanlarına oranı da %62'dir. Adana'daki ÇKS'ye kayıtlı alan Türkiye'nin %2.1'ini oluşturmaktadır.

Tablo 27: Çiftçi kayıt Sistemine Kayıtlı Çiftçi ve Alan (2014)

	Çiftçi Sayısı	ÇKS'ye Kayıtlı Alan (ha)	Toplam Tarım Alanı	Çiftçi Başına Alan (ha)
Adana	35,395	313,470	498,705	8.9
Türkiye	2,206,874	14,927,689	23,943,053	6.8
Adana/Türkiye (%)	1.6	2.1	2.1	

Kaynak: GTHB, Tarım Genel Müdürlüğü verileri

ÇKS'ye göre Adana, çiftçi başına düşen alan bakımından Türkiye genelinden daha iyi durumdadır. Adana genelinde çiftçi başına 8.9 hektar alan düşerken, bu oran Türkiye'de 6.8 hektardır. Adana'da tarımsal faaliyetler Kıyı Akdeniz Havzası ve Fırat Havzası olmak üzere iki havzada yapılmaktadır. Kıyı Akdeniz Havzası ildeki toplam tarla alanlarının %87'sini, meyve alanlarının %89'unu, sebze alanlarının da %96'sını oluşturmaktadır. Kıyı Akdeniz havzasındaki ortalama işletme büyüklüğü 9 hektar iken, Fırat Havzası'nda 4.3 hektardır.

Adana'da kooperatifçilik ve birlikler oldukça yaygındır. İlde önemli sayıda kooperatif bulunmaktadır. 115 kalkınma kooperatifi, 23 sulama kooperatifi ve 13 su ürünleri kooperatifi olmak üzere 151 tarımsal amaçlı kooperatif bulunmaktadır.

2.3.1.4. Bitkisel Üretim

Tarımsal üretimi ile öne çıkan Adana'nın tarımsal üretim değerinin en önemli kısmını bitkisel üretim değeri oluşturmaktadır. TÜİK verilerine göre 2014 yılı itibarıyla il genelinde 5 milyar TL tarımsal üretim değeri[7] elde edilmiş olup bunun %73'ünü bitkisel ürünler üretimi oluşturmaktadır. Adana 3.7 milyar TL'lik bitkisel üretime karşılık, 894 milyon TL canlı hayvanlar değeri ve 452 milyon TL de hayvansal üretim değerine sahiptir. Adana 5 milyar

[7] 2011 den itibaren kırmızı et, beyaz et, yumurta ve deri il ve bölge üretim miktarları olmadığı için bu ürünlerin il ve bölge üretim değeri hesaplanamamıştır. Dolayısıyla il ve bölgeye ait hayvansal üretim değeri ve tarımsal üretim değeri bu dört ürüne ait üretim değerini içermemektedir.

TL'lik tarımsal üretim değeri ile Türkiye'den %2.4 pay almaktadır. Adana'nın Türkiye içindeki payı 2010 yılına kadar yükseliş eğiliminde iken, 2011'de %3'ten %2.4'e düşmüştür.

Tablo 28: Adana Tarımsal Üretim Değerinin Gelişimi (Milyon TL)

Yıllar	Bitkisel Üretim	Canlı Hayvanlar	Hayvansal Üretim	Toplam Tarımsal Üretim Değeri	Türkiye Tarımsal Üretim Değeri	Adana/Türkiye (%)
2004	1,699	236	168	2,102	79,649	2.6
2005	1,935	277	215	2,427	88,365	2.7
2006	2,076	316	263	2,656	96,357	2.8
2007	2,350	341	322	3,013	104,375	2.9
2008	2,463	399	368	3,230	115,348	2.8
2009	2,587	481	451	3,519	123,024	2.9
2010	3,137	792	969	4,897	165,039	3.0
2011	3,249	1,031	328	4,608	191,628	2.4
2012	2,999	1,228	401	4,628	200,815	2.3
2013	3,434	913	400	4,747	190,568	2.5
2014	3,664	894	452	5,010	204,833	2.4

Kaynak: TÜİK

Adana ili 2014 yılı itibarıyla 3.7 milyar TL'lik bitkisel üretim değeriyle Türkiye bitkisel üretim değerinin %3.7'sini oluşturmaktadır. Adana ili bitkisel üretim değerinin büyüklüğü açısından 81 il içinde 6'ncı sırada yer almaktadır. Bitkisel ürünler üretiminin gelişimi incelendiğinde Adana'da 2004-2014 döneminde bitkisel üretim yaklaşık olarak %116 oranında artarken, Türkiye'de %115 artış sağlanmıştır.

Tablo 29: Bitkisel Üretim Değerinin Gelişimi (Milyon TL)

Yıllar	Türkiye		TR62 Bölgesi		Adana		Adana/TR Pay (%)
	Değer	Kişi Başı Değer (TL)	Değer	Kişi Başı Değer (TL)	Değer	Kişi Başı Değer (TL)	
2004	45,680	658	3,779	1,062	1,699	877	3.7
2005	50,940	730	4,529	1,268	1,935	987	3.8
2006	54,515	777	5,068	1,413	2,076	1,047	3.8
2007	56,787	805	5,946	1651	2,350	1,171	4.1
2008	66,010	923	6,370	1755	2,463	1,216	3.7
2009	68,267	941	6,560	1771	2,587	1,255	3.8
2010	80,038	1,086	7,170	1921	3,137	1,504	3.9
2011	88,979	1,191	7,580	2007	3,249	1,541	3.7
2012	87,947	1,162	7,328	1924	2,999	1,411	3.4
2013	92,490	1,206	7,652	1985	3,434	1,598	3.7
2014	97,988	1,261	8,345	2144	3,664	1,692	3.7

NOT: 2004-2006 dönemine ilişkin kişi başına bitkisel üretim değerleri hesaplanırken, 2000-2007 yılları arası nüfus artış oranlarına göre hesap edilen nüfus projeksiyonları dikkate alınmıştır.
Kaynak: TÜİK

Bitkisel ürünler üretiminde kişi başına düşen değerler incelendiğinde, Adana'da kişi başına düşen bitkisel üretim değerinin Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde olduğu görülmektedir. 2014 yılı itibarıyla Adana'da kişi başına düşen bitkisel üretim değeri 1,692 TL iken, bu değer Türkiye genelinde 1,261 TL'dir. Kişi başı bitkisel üretim değeri açısından Adana, iller arası sıralamada 37'nci sırada yer almaktadır.

Tarla Ürünleri Üretimi

Adana ili tarla ürünleri üretimi içinde ekiliş alanı itibarıyla en fazla alanı %60 pay ile tahıllar grubu oluştururken, bunu %14.4 pay ile saman ve ot grubu, %14.1 pay ile yağlı tohumlar, %4.0 pay ile patates-kuru baklagiller-yenilebilir kök ve yumrular ve %2.7 pay ile tekstil hammaddeleri izlemektedir.

Tablo 30: Tahılların Ekim Alanlarının Dağılımı (Hektar/Ton)

	Alan	Yüzde (%)	Üretim Miktarı	Yüzde (%)
Tahıllar	301,508	67.6	1,601,736	59.8
Saman ve Ot	15,496	3.5	385,544	14.4
Yağlı Tohumlar	77,474	17.4	376,538	14.1
Patates-Kuru Baklagiller-Yenilebilir Kök ve Yumrular	14,173	3.2	215,423	8.0
Parfümeri-Eczacılık Vb.Bitkiler – Tohumları	236	0.1	662	0.0
Tekstilde Kullanılan Ham Bitkiler	36,389	8.2	73,608	2.7
Şekerpancarı	601	0.1	24,949	0.9
Toplam	**445,876**	**100.0**	**2,678,460**	**100.0**

Kaynak: TÜİK

Çukurova Bölgesi, zengin toprak örtüsü ve iklimi sayesinde birçok ürün grubunda Türkiye üretiminin önemli kısmını karşılamaktadır. Aşağıdaki tabloda, Adana ili tarla ürünleri üretiminde önde gelen ürünler üretim miktarına göre sıralanmıştır. Buna göre tahıl üretimi içerisinde en önemli ürünler sırasıyla *mısır, buğday, patates, pamuk, soya ve ayçiçeği* olarak öne çıkmaktadır. Adana 1 milyon ton mısır üretimi ile Türkiye toplam mısır üretiminden %16.9, soya üretiminden %60.6, yerfıstığı üretiminden ise %57.7 pay almaktadır. Adana'da bir dönem çok yaygın olarak yetiştirilen pamuğun Türkiye'den aldığı pay ise %8.7'dir.

Tablo 31: Tarla Ürünleri Üretimi ve Verim Durumu (2014)

Ürün adı	Türkiye		Adana		Adana/TR (%)
	Üretim (ton)	Verim (kg/da)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)	
Mısır (Dane)	5,950,000	907	1,005,651	1,094	16.9
Buğday (Diğer)	15,700,000	240	582,916	286	3.7
Mısır (Silajlık)	18,563,390	4,630	280,565	4,351	1.5
Patates (Diğer)	4,166,000	3,245	206,120	3,605	4.9
Pamuk (Kütlü)	2,350,000	503	204,467	562	8.7
Soya	150,000	437	90,869	447	60.6
Ayçiçeği (Yağlık)	1,480,000	269	89,565	256	6.1
Fiğ (Adi) (Yeşil Ot)	2,682,995	926	76,382	1,067	2.8
Yerfıstığı	123,600	371	71,045	383	57.5
Şekerpancarı	16,572,790	5,765	24,949	4,151	0.2
Yonca (Yeşil Ot)	13,432,968	1,954	23,462	1,852	0.2
Arpa (Diğer)	5,819,000	228	12,003	241	0.2

Kaynak: TÜİK

Aşağıda yer alan tabloda ise Adana'da en çok üretilen tarla ürünlerinin son dönemlerdeki ekim alanları ve üretim miktarları verilerek, il tarımının ürün desenindeki değişim vurgulanmaya çalışılmıştır. Buna göre Adana'da son yıllarda buğday ve pamuk ekimi/üretimi gerilerken, mısır, patates ve soya ekimi ve üretimindeki artış dikkati çekmektedir. Adana tarımında son dönemlerde pamuktan mısıra doğru bir geçiş yaşanmaktadır. Adana için çok önemli yeri olan pamuk üretimi eski cazibesini kaybetmektedir.

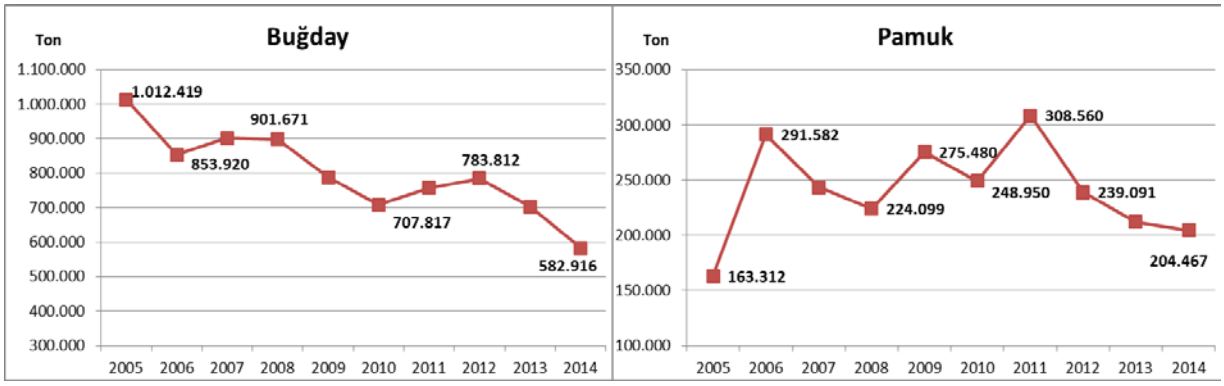
Tablo 32: Önemli Ürünlerin Gelişimi (Dekar/Ton)

Alan (Dekar)	Ayçiçeği	Buğday	Mısır (Silajlık)	Pamuk (Kütlü)	Pamuk (Lif)	Pamuk Tohumu	Patates	Soya
2005	191,130	2,864,730	10,650	342,900	342,900	342,900	33,870	28,930
2006	274,303	2,400,000	23,149	502,833	502,833	502,833	36,130	51,060
2007	256,089	2,331,921	24,910	467,420	467,420	467,420	39,630	23,000
2008	282,777	2,209,852	33,875	495,027	495,027	495,027	38,630	32,090
2009	402,272	2,205,426	31,800	558,679	558,679	558,679	37,635	38,680
2010	376,675	2,167,738	34,428	479,200	479,200	479,200	48,240	157,508
2011	399,351	2,112,689	43,064	567,723	567,723	567,723	66,389	172,642
2012	399,613	1,985,670	54,261	455,836	455,836	455,836	63,594	198,802
2013	345,087	1,896,635	56,860	381,475	381,475	381,475	50,288	282,798
2014	349,345	2,045,428	64,630	363,898	363,898	363,898	57,180	203,100
Üretim (Ton)	**Ayçiçeği**	**Buğday**	**Mısır (Silajlık)**	**Pamuk (Kütlü)**	**Pamuk (Lif)**	**Pamuk Tohumu**	**Patates**	**Soya**
2005	40,143	1,012,419	33,105	163,312	60,428	96,678	80,015	10,432
2006	68,017	853,920	114,045	291,582	107,809	172,693	83,385	23,946
2007	64,535	901,671	114,649	243,431	91,240	142,946	140,410	8,930
2008	65,292	898,246	158,153	224,099	82,917	132,668	146,610	12,220
2009	89,937	787,511	150,453	275,480	101,927	163,084	136,295	14,621
2010	78,739	707,817	144,050	248,950	94,373	147,379	154,330	60,034
2011	103,860	757,727	176,137	308,560	114,168	182,668	220,256	68,877
2012	108,220	783,812	231,598	239,091	88,465	141,541	200,417	75,922
2013	100,677	703,716	248,310	212,035	82,706	121,268	179,775	119,074
2014	89,565	582,916	280,565	204,467	73,608	121,045	206,120	90,869

Kaynak: TÜİK

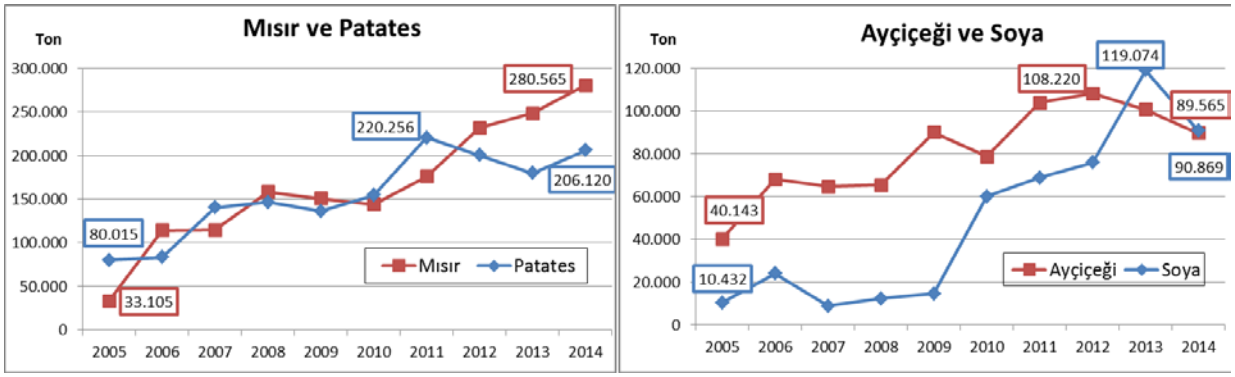
İlde buğday üretiminden endüstri bitkilerine doğru bir yönelim görülmektedir. İlde buğday ekim alanlarında küçük bir düşüş yaşanmasına karşın, buğday üretiminde yarı yarıya bir gerileme göze çarpmaktadır. Bunun nedeni ise verimdeki düşüştür. Nitekim 2005'te dekar başına 353 kg olan buğday verimi 2014'te 286 kg'a gerilemiştir. İncelenen dönem içerisinde verimi düşen tek ürün buğday olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan 500 bin dekarın üzerine çıkan pamuk ekimi son yıllarda önemli düzeyde gerileyerek 364 bin dekara düşerken, 300 bin tonun üzerine çıkan üretim de 200 bin tona düşmüştür. Pamuk üretiminin ekim alanlarına göre daha az gerilemesinde kısmen de olsa verimlilik artışı etkili olmuştur.

Grafik 8: Buğday ve Pamuk Üretiminin Gelişimi (Ton)

Son dönemlerdeki tarımsal üretimde en büyük gelişim soya bitkisinde gerçekleşmiştir. 2005'de 29 bin dekarda soya hasadı yapılırken, 2013'te hasat edilen alan 283 bine kadar çıkmıştır. Üretiminde de dönem içerisinde 10 bin tondan 90 bin tona hızlı bir artış göze çarpmaktadır. Dönem içerisinde kg başına verimlilik de 361 kg'dan 447 kg'a çıkmıştır.

Grafik 9: Mısır, Patates, Ayçiçeği ve Soya Üretiminin Gelişimi (Ton)

Soya ile birlikte son yıllarda Adana'da en rağbet gören ürünler mısır ve patatestir. 2005'te yaklaşık 10 bin dekarda silajlık mısır ekimi yapılırken, 2014'te 64 bin dekar alanda mısır ekimi ve hasadı yapılmıştır. Aynı dönemde mısır üretimi de %748 artışla 33 bin tondan 280 bin tona

yükselmiştir. Söz konusu dönemde patates ekim alanları 34 bin dekardan 57 bin dekara çıkarken, patates üretimi de %158 artışla 80 bin tondan 206 bin tona çıkmıştır.

Sebze Ürünleri Üretimi

Adana tarımında tahıllardan sonra en önemli üretim alanı sebzeciliktir. İlde üretilen bitkisel ürünler içinde sebze üretimi yaklaşık %25 gibi önemli oranda pay almaktadır. İl tarım alanlarının sadece %5.7'si (28 bin hektar) sebze üretimi için ayrılırken, sebze üretim miktarının toplam bitkisel üretimin %25'ini karşılıyor olması dikkat çekmektedir. 2014 yılı itibarıyla Adana'da üretimi en çok yapılan sebze ürünlerinin üretim miktarı ve verim değerleri aşağıdaki tabloda verilmektedir. Buna göre *karpuz, soğan, kavun, domates, marul, patlıcan, biber ve hıyar* en fazla üretilen sebzelerdir. İlde sebze ürünleri üretiminde birçok ürün Türkiye üretimi içindeki payı itibarıyla önem arz etmektedir. Adana, tere üretiminde Türkiye toplam üretiminde %58.7 paya sahipken, karpuz üretiminde %18.7, marulda %18.6, kuru soğanda %10.4, kavunda %7.5, bezelyede %4 ve patlıcanda %3.7 paya sahiptir.

Tablo 33: Sebze Ürünleri Üretimi (2014)

Ürün adı	Türkiye		Adana		Adana/TR (%)
	Üretim (ton)	Verim (kg/da)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)	
Karpuz	3,885,617	4,070	726,030	6,338	18.7
Soğan (Kuru)	1,790,000	2,981	185,497	4,553	10.4
Kavun	1,707,302	2,157	128,428	4,916	7.5
Domates (Sofralık)	7,935,110	6,446	124,030	4,405	1.6
Marul (Göbekli)	230,755	2,207	42,808	2,909	18.6
Patlıcan	827,380	3,406	30,887	4,017	3.7
Biber (Salçalık, Kapya)	829,809	2,781	16,725	2,451	2.0
Hıyar (Sofralık)	1,701,708	5,438	10,047	3,376	0.6
Biber (Sivri)	907,126	2,894	7,059	1,194	0.8
Kabak (Sakız)	299,858	3,251	6,550	2,885	2.2
Lahana (Beyaz)	492,610	3,515	6,276	3,402	1.3
Lahana (Kırmızı)	164,069	3,359	5,666	2,458	3.5
Tere	8,732	1,373	5,124	2,486	58.7
Turp (Kırmızı)	169,935	3,087	4,305	2,432	2.5
Bezelye (Taze)	105,279	942	4,203	1,038	4.0
Soğan (Taze)	148,255	1,580	3,796	1,466	2.6

Kaynak: TÜİK
Not: Tabloda Adana'da üretimi en fazla yapılan sebze ürünleri, üretim miktarına göre sıralanmaktadır.

Oldukça verimli topraklara sahip olan Adana, birçok sebze ürününde Türkiye'ye kıyasla daha yüksek verimliliğe sahiptir. Özellikle karpuz, kuru soğan, kavun, marul, patlıcan ve tere üretiminde verimlilik avantajına sahiptir. Domates, hıyar, biber, kabak ve lahanada ise Türkiye'ye kıyasla daha düşük verimliliğe sahiptir.

Adana 2014 yılında 26 milyon dolarlık sebze ve bahçe ürünleri ihracatı gerçekleştirmiştir. Sebzecilikte 5 milyon dolarlık da ithalat yapılmıştır. Sebze ürünleri en çok Rusya, Irak, Ukrayna, Japonya, Bulgaristan ve İtalya'ya ihraç edilmiştir.

Meyve Ürünleri Üretimi

Adana'da yaklaşık 51 bin hektar alanda meyvecilik, 12 bin hektar alanda zeytincilik ve 5 bin hektar alanda bağcılık yapılmaktadır. Toplam tarım arazisi içinde meyvecilik, zeytincilik ve bağcılık yapılan arazinin payı yaklaşık olarak %13.5'dir. Meyvecilik alanı toplam tarım alanlarının %13.5'ini oluşturmasına rağmen meyvecilik üretim miktarı toplam bitkisel üretimin %23'ünü karşılamaktadır. 2014 yılı itibarıyla Adana'da üretimi en çok yapılan meyvelerin üretim miktarı ve verim değerleri aşağıdaki tabloda verilmektedir. Buna göre *portakal, mandalina, portakal, greyfurt, limon, nar, zeytin (yağlık), üzüm (sofralık-çekirdekli) ve şeftali,* en çok üretilen meyvelerdir. İl özellikle turunçgiller üretiminde Türkiye üretiminden önemli bir pay almaktadır. Adana, greyfurt üretiminde Türkiye toplam üretiminde %74.3 paya sahipken, mandalinada %27.3, portakal üretiminde %22.6, Trabzon hurmasında %57.7, limon üretiminde %18.3, nar üretiminde %10, erik üretiminde %5.7 ve şeftali üretiminde %5 paya sahiptir.

Tablo 34: Meyve Ürünleri Üretimi ve Ortalama Verim Düzeyi (2014)

Ürün adı	Türkiye		Adana		Adana/TR (%)
	Üretim (ton)	Verim (kg/da)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)	
Portakal (Diğer)	382,231	120	213,208	139	55.8
Mandalina (Diğer)	314,335	96	201,124	91	64.0
Portakal (Washington)	1,329,939	133	174,126	122	13.1
Greyfurt (Altıntop)	229,555	175	170,652	184	74.3
Limon	725,230	109	132,953	84	18.3
Mandalina (Clementin)	82,289	99	45,060	111	54.8
Nar	397,335	34	39,740	46	10.0
Mandalina (Satsuma)	643,725	98	38,043	117	5.9
Zeytin (Yağlık)	1,330,000	14	35,381	24	2.7
Üzüm (Sofralık-Çekirdekli)	1,580,585	688	30,508	647	1.9
Şeftali (Diğer)	531,850	39	26,332	65	5.0
Erik	265,490	31	15,234	42	5.7
Zeytin (Sofralık)	438,000	10	14,387	18	3.3
Şeftali (Nektarin)	76,663	47	14,005	59	18.3
Elma (Diğer)	462,255	32	10,662	42	2.3
Trabzon Hurması	33,470	38	8,586	60	25.7

Kaynak: TÜİK
Not 1: Tabloda Adana'da üretimi en fazla yapılan tarla ürünleri, üretim miktarına göre sıralanmaktadır.
Not 2: Verim değerleri Ağaç başına ortalama verimdir

Adana 2014 yılında 134 milyon dolarlık meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri ürünleri ihracatı gerçekleştirmiştir. Meyvecilikte 21 milyon dolarlık da ithalat yapılmıştır.

Meyve ürünleri en çok Irak, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Almanya, İngiltere, Polonya, Norveç ve İtalya'ya ihraç edilmiştir. Meyve ihracatında Irak (%35) ve Rusya (%14) toplam ihracatın %49'unu karşılamaktadır. Bu iki ülkede son dönemlerde yaşanan siyasi ve askeri riskler ve belirsizlikler il tarım ürünleri ihracatını da olumsuz etkileme potansiyeli taşımaktadır. Sebze ve meyve üreticilerinin önümüzdeki dönemde bu riskleri minimuma indirmek için pazar çeşitliliğine gitmeleri, üreticilerin ise ekstra desteklenmeleri gerekecektir.

Adana ili hem tahıl, hem sebze hem de meyve üretiminde yüksek kapasiteye ve üretim imkânlarına sahiptir. İl tarımında genellikle yeni teknolojiler kullanılmaktadır. Arazi yapısı, iklimi, teknolojiye erişimi üst düzey olan Adana'nın bu imkânları bir arada efektif kullanamadığı belirtilmektedir.[8] Çiftçilerin genellikle az uğraş gerektiren, ekimi ve hasadı kolay ürünler tercih ettiği, bu nedenle daha fazla uğraş ve ilgi gerektiren ancak daha yüksek katma değer sağlayan ürünlerden kaçındıkları düşünülmektedir.

2.3.1.5. Örtü Altı ve Organik Üretim

Adana örtü altı (seracılık), organik tarım ve iyi tarım uygulamalarında Türkiye'nin öncü kentlerinden biridir. Bu bölümde ildeki örtü altı bitkisel üretimi, organik tarım üretimi ve iyi tarım uygulamaları hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilecektir.

2.3.1.5.1. Örtü Altı Üretim

Adana seracılıkta hem üretim hem alan bakımından Antalya ve Mersin'den sonra 3'ncü sırada gelmektedir. İldeki seralar genellikle erkenci turfanda ürün elde etmek amacıyla kullanılmakta olup hemen hemen tamamı alçak tünel seralardan oluşmaktadır. Örtü altı tarımı Karataş başta olmak üzere Yüreğir, Seyhan, Yumurtalık ve Ceyhan ilçelerinde yoğunlaşmaktadır.

Adana, örtü altı tarımında Türkiye'nin öncü illerinden olmakla beraber son yıllarda hem alan hem de toplam üretimde gerileme kaydetmiştir. Nitekim 2008-2014 döneminde Türkiye genelinde örtü altı tarım alanları %20, örtü altı sebze-meyve üretimi %32 artış göstermişken Adana'da örtü altı tarım alanları %31, örtü altı sebze-meyve üretimi ise %15 oranında düşüş göstermiştir. 2014 yılı itibarıyla Adana'da yaklaşık 94 bin dekar alanda 625 bin ton örtü altı

[8] Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü

sebze-meyve üretimi gerçekleştirilmiştir. İl, örtü altı tarımda sahip olduğu üretim alanıyla Türkiye'den %14.6, toplam üretimde ise %9.5 pay almaktadır.

Tablo 35: Adana ve Türkiye'de Örtü Altı Tarımın Gelişimi*

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Adana							
Üretim Alanı (da)	136,042	138,414	119,954	118,514	98,962	94,365	94,479
Üretim (ton)	731,896	776,443	677,739	669,263	632,270	620,413	625,200
TR62 Bölgesi							
Üretim Alanı (da)	260,541	261,819	242,667	271,898	254,500	243,138	253,324
Üretim (ton)	1,635,397	1,684,238	1,554,064	1,765,024	1,730,520	1,657,858	1,834,883
Türkiye							
Üretim Alanı (da)	542,158	567,180	563,805	611,451	617,760	615,124	649,118
Üretim (ton)	5,063,265	5,524,777	5,750,466	6,138,937	6,170,827	6,273,927	6,564,125
Adana/Türkiye (%)							
Üretim Alanı	25.1	24.4	21.3	19.4	16.0	15.3	14.6
Üretim	14.5	14.1	11.8	10.9	10.2	9.9	9.5

***:** Örtü altı süs bitkileri üretimi dahil değildir
Not: Ekilen alan ve üretime birden fazla ekilişler dahildir.
Kaynak: TÜİK

2008-2014 döneminde, Adana'da örtü altı üretim miktarı ve üretim alanının Türkiye içerisindeki payı erime kaydetmiştir. Bu dönemde ilin Türkiye genelinden aldığı pay, alan bakımından %25.1'den %14.6'ya, üretim miktarında ise %14.5'den %9.5'e gerilemiştir. Bu gerilemenin en önemli nedeni olarak, ildeki çiftçilerin daha zahmetsiz üretim biçimini tercih etmeleri olarak vurgulanmaktadır.

İlin örtü altı üretiminde en önemli ürünler karpuz, kavun, domates, patlıcan, hıyar, kabak, çilek, biber ve taze fasulye olarak sıralanmaktadır. Örtü altı tarımda toplam üretim miktarının %70'ini karpuz oluştururken, onu %12.8 ile kavun ve %11.7 ile domates oluşturmaktadır. İlk 3 ürünün toplam üretimden aldığı pay %95'dir.

Tablo 36: Örtü Altı Tarımın Dağılımı (2015)

Sebze-Meyve	Üretim	
	Ton	Pay (%)
Karpuz	440,655	70.5
Kavun	79,953	12.8
Domates	73,287	11.7
Patlıcan	15,500	2.5
Hıyar	7,725	1.2
Kabak (Sakız)	5,670	0.9
Çilek	1,440	0.2
Biber	810	0.1
Taze Fasulye	160	0.0
Toplam	**625,200**	**100.0**

Kaynak: TÜİK

Adana'da örtü altı üretim faaliyetlerinde alçak tünel yoğun olarak kullanılmaktadır. 2014 yılı itibarıyla ilde örtü altı tarım faaliyetlerinin %95.5'i alçak tünel, %3.7'si de yüksek tünel olarak gerçekleştirilmektedir.

İlde Yumurtalık, Ceyhan ve Tufanbeyli ilçeleri başta olmak üzere seracılığın yaygınlaştırılması, alternatif enerji kaynaklarının seralarda kullanılmasının sağlanması seracılığın geleceği için çok önemlidir.

2.3.1.5.2. Organik Tarım

Organik Tarım, ekolojik sistemde hatalı uygulamalar sonucu kaybolan doğal dengeyi yeniden kurmaya yönelik, insana ve çevreye dost üretim sistemlerini içermekte olup, esas olarak sentetik kimyasal tarım ilaçları, hormonlar ve mineral gübrelerin kullanımını yasaklaması yanında, organik ve yeşil gübreleme, münavebe, toprağın muhafazası, bitkinin direncini artırma, doğal düşmanlardan faydalanmayı tavsiye eden, üretimde sadece miktar artışının değil aynı zamanda ürün kalitesinin de yükselmesini amaçlayan alternatif bir üretim şeklidir.

Bitkisel üretimde; uygun yöntemlerle minimum toprak işleme, toprak verimliliğinin korunmasına ve artırılmasına yönelik çalışmalar, kimyasal gübre yerine organik gübre kullanımı, dayanıklı, sağlıklı tohum ve bitki çeşitlerinin seçimi, uygun ekim-dikim yöntemi, bitki korumada ekolojik yöntem, girdi kullanımı ve hasat, depolama, işleme ve paketleme faaliyetlerinin ekolojik yöntemler içinde yürütülmesi olarak özetlenebilecek olan organik tarım, hayvansal üretimde ise, sağlıklı hayvan yetiştiriciliği, uygun ahır koşulları, organik yemlerden yararlanma ile damızlık ve ırk seçiminde ekolojik uygunluk olarak özetlenebilmektedir.

Ülkemizde üretilen ekolojik ürünler büyük ölçüde yurt dışı pazarlara gönderildiğinden, ekolojik ürün üretim miktarı ve çeşitliliği yurt dışından gelen talepler doğrultusunda şekillenmektedir. İhracat organizasyonunun gerekliliğinden dolayı üretimler organizasyon kuruluşları tarafından sözleşmeli olarak çiftçilere yaptırılmaktadır. Sözleşmeli tarım, üreticilere fiyat ve satış garantisi getirerek avantaj sağlamaktadır. Yapılan sözleşmede taraflar üretim ile ilgili koşulları, fiyat ve varsa prim miktarını açıklayarak mahkemeye başvurma hakkı saklı olmak koşulu ili kanuni güvence altına alınmaktadır. Ekolojik üretimde belirli yasakların olması ve 2-3 yıllık bir geçiş sürecinden sonra ekolojik üretime geçilebilmesi, uzun dönem üretim planlamasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle yapılan araştırmaların

yasal geçerliliğinin olması ve tarafların kurallara uyması ekolojik tarımın başarısı için çok önemli görülmektedir. Kontrol ve sertifikasyon, organik tarımın önemli basamaklarından biridir. İç ve dış piyasalarda bir ürünün organik olarak satılabilmesi için Organik Ürün Sertifikasına sahip olması gerekmektedir. Sertifika sistemi ürünlerin ekolojik standartlara göre üretildiğinin, işlendiğinin, paketlendiğinin garantisini vermektedir.[9]

Adana ili, ürün çeşitliliği, toprak zenginliği ve iklim koşullarının elverişliliği dikkate alındığında organik tarım ürünleri açısından da önemli bir potansiyele sahiptir. Ancak işletmelerin küçük ve parçalı oluşu, üreticilerin gelir ve eğitim düzeylerinin düşük oluşu organik tarım uygulamalarında önemli darboğazlar olarak ortaya çıkmaktadır. Organik tarım yapmanın önündeki önemli zorluklardan birisi de birbirine yakın bahçelerde üretim yapılması ve diğer bahçelerde kullanılan ilaçlamanın organik tarım yapılan bahçeleri de olumsuz etkilemesidir.

2014 yılı itibarıyla Adana'da 350 çiftçi, 3,270 hektar alanda organik tarım faaliyetiyle uğraşmakta olup toplam üretim miktarı 24,152 tondur. Adana, Türkiye organik tarım üretiminin %1.5'ini, organik tarımla uğraşan çiftçilerin ise %0.5'ini kapsamaktadır. 2014 yılı verilerine göre organik tarım faaliyeti yapılan iller arasında, organik tarımla uğraşan çiftçi sayısı açısından 33'ncü sırada yer alırken, organik tarım kapsamındaki üretim miktarı açısından 15'nci sırada yer almaktadır. Adana'da organik üretim yapan işletmelerin Türkiye'ye kıyasla daha büyük ölçekte üretim yaptığı dikkati çekmektedir. Adana'nın organik tarım üretiminde Türkiye genelinden aldığı payın, 2008-2014 döneminde gerilediği görülmektedir. 2008-2014 döneminde ildeki organik tarım faaliyetinde bulunan çiftçilerin Türkiye genelindeki organik tarım çiftçileri içindeki payı durağan görünüm arz ederken, organik tarım kapsamındaki üretimden aldığı pay %2.6'dan %1.5'e gerilemiştir. Organik tarım alanlarının payında görülen dalgalanmalar, organik üretim deseni ile ilgilidir. Nitekim organik tarım ya tapulu arazide ya da doğal toplama (doğadan toplama) alanlarında yapılmaktadır. Adana'da 2014 yılında alan bazında görülen düşüş, doğadan toplama alanlarının yıldan yıla farklılık göstermesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle üretim miktarı bazında karşılaştırma yapmak daha uygun olmaktadır.

[9] Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş, İzmir İli Potansiyel Yatırım Konuları Araştırması, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, 2012.

Tablo 37: Organik Tarımın Gelişimi

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Adana							
Çiftçi Sayısı	84	92	123	120	215	308	350
Üretim Alanı (hektar)	3,481	3,557	8,494	36,628	38,488	35,285	3,270
Üretim (ton)	13,714	10,420	11,126	11,611	13,558	25,856	24,152
TR62 Bölgesi							
Çiftçi Sayısı	507	468	443	376	580	715	841
Üretim Alanı (hektar)	18,523	11,015	18,449	55,296	52,885	147,153	104,964
Üretim (ton)	25,084	22,897	24,094	20,103	25,522	42,116	48,841
Türkiye							
Çiftçi Sayısı	14,926	35,565	42,097	42,460	54,635	60,797	71,474
Üretim Alanı (hektar)	166,883	501,641	510,033	614,618	702,909	769,014	875,835
Üretim (ton)	530,224	983,715	1,343,737	1,659,543	1,750,127	1,620,466	1,642,236
Adana/Türkiye (%)							
Çiftçi Sayısı	0.6	0.3	0.3	0.3	0.4	0.5	0.5
Üretim Alanı (hektar)	2.1	0.7	1.7	6.0	5.5	4.6	0.4
Üretim (ton)	2.6	1.1	0.8	0.7	0.8	1.6	1.5

Kaynak: TÜİK

İlde organik tarımla üretilen ürünlerin başlıcaları; *nar, yabani elma, dut, portakal ve limondur. Bu ürünleri sırasıyla mandarin, greyfurt, mısır, çilek, domates, ayçiçeği, havuç, zeytin ve soğan* takip etmektedir.

2.3.1.5.3. İyi Tarım Uygulamaları

İyi tarım uygulamaları, Dünya Gıda ve Tarım Örgütü tarafından (FAO) tarımsal üretim sistemini sosyal açıdan yaşanabilir, ekonomik açıdan kârlı ve verimli, insan sağlığını koruyan, hayvan sağlığı ve refahı ile çevreye önem veren bir hale getirmek için uygulanması gereken işlemler olarak tanımlanmaktadır. İyi Tarım Uygulamalarının amacı insan sağlığına ve çevreye zarar vermeyecek üretimin yapılmasıdır. Bunun için de zararlılarla entegre mücadele ve entegre ürün yetiştiriciliği tekniklerinin, üretimde birlikte uygulanması gerekmektedir. Bunun yanı sıra üretim sonrası hasat ve depolamada hijyenik koşulların sağlanması ve ürüne herhangi bir bulaşmanın önlenmesi de önem arz etmektedir. İyi Tarım Uygulamaları ile tarımsal üretimde hijyen kalite ile birlikte, tarımsal üretimin yapıldığı çevre ve üretimde çalışanların refahı da göz önünde bulundurulmaktadır. Bu nedenle Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları (Hazard Analysis Critical Control Point - HACCP), ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi, ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi, OHSAS 18001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi standartları da kullanılmaktadır. Böylece iyi tarım uygulamaları şartlarına uygun şekilde elde edilen ürünün, insan sağlığına zararlı kimyasal, mikrobiyolojik ve fiziksel kalıntılar

içermediği; çevreyi kirletmeden ve doğal dengeye zarar vermeden üretildiği; üretimi sırasında insan ve diğer canlıların olumsuz etkilenmediği; üretildiği ve tüketildiği ülkelerin tarımsal mevzuatına uygun olarak üretildiği belge ile garanti altına alınmış olmaktadır.

İyi Tarım Uygulamalarına göre üretim yapan üreticiler, ürettikleri ürünler için (sağlık yönünden güvenilir olduğu için), daha kolay müşteri bulur ve daha yüksek fiyatla satılabilirler. Ayrıca toprağı erozyon ve tuzlanma gibi tehlikelerden korudukları için birkaç yıllığına değil uzun dönem bol ürün alabilirler. İyi Tarım Uygulamalarına göre üretim yapan üreticiler ve üretici birlikleri tarımsal desteklemelerden öncelikli olarak faydalandırılmaktadırlar.

Türkiye'de 2014 yılında 53 ilde 21,332 çiftçi 2 milyon dekar alanda iyi tarım uygulamaları kapsamında üretim yapmaktadır. Adana'da iyi tarım uygulamaları her yıl artarak önemli gelişim kaydetmektedir. 2014 yılı itibarıyla 638 çiftçi, 220 bin dekar alanda 2 milyon ton ürün elde etmiştir. Adana 2014 yılı üretimiyle Türkiye'deki iyi tarım uygulaması kapsamındaki üretimin %49'unu karşılamıştır.

Tablo 38: İyi Tarım Uygulamalarının Gelişimi

	Üretici Sayısı	Üretim Alanı (Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)	Destek Tutarı (TL)
2012	378	169,095	431,130	2,995,000
2013	401	172,639	480,706	3,675,000
2014	638	220,576	2,021,986	10,104,000

Kaynak: Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı veri tabanı

İyi tarım uygulamasına verilen destekler de her yıl artmaktadır. 2014 yılında dekar başına 50 TL destek verilirken, örtü altı uygulamalara ise 150 TL destek verilmektedir. Adana ili, iyi tarım uygulamalarındaki desteklerden en fazla yararlanan illerden biridir. 2014 yılı itibarıyla 10 milyon TL destek almıştır.

2.3.1.7. Hayvancılık

Hayvancılık sektörü, yeterli ve dengeli beslenme, milli gelire yaptığı katkı, sağladığı döviz ve döviz tasarrufu, kırsal nüfusun önemli bir kesimi için geçim kaynağı olması itibarıyla ülkemiz açısından çok önemli bir yere sahiptir. Adana tarımsal faaliyetleri içinde hayvancılık, bitkisel üretime kıyasla, daha geri planda bulunmaktadır. Nitekim 2014 yılı itibarıyla ilde, 3.7 milyar TL'lik bitkisel üretime karşılık, 894 milyon TL'lik canlı hayvanlar değeri ve 452 milyon TL'lik hayvansal ürünler üretim değeri bulunmaktadır. İl toprakları içerisinde çayır ve mera

alanlarının azlığı ile tarım alanlarının bitkisel üretime elverişliliği çiftçileri genel olarak bitkisel üretime yönlendirmiştir. 2001 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre ilde yer alan tarım işletmelerinin %52'si bitkisel üretim ve hayvancılığı birlikte yapmaktadır. Sadece bitkisel üretim yapan işletmelerin oranı %45 iken, sadece hayvancılık faaliyetinde bulanan işletmelerin oranı ise yalnızca %3'tür. Hayvancılık faaliyetleri genel olarak hayvansal ürünler üretimi, hayvan varlığı ve su ürünleri üretimi olarak üç bölümde incelenecektir.

2.3.1.7.1. Hayvansal Ürünler Üretimi

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre Adana'da 2014 yılı itibarıyla 5 milyar TL olarak gerçekleşen tarımsal üretim değerinin %9'unu hayvansal ürünler üretim değeri oluşturmaktadır. 2011 yılından itibaren il ve bölge bazında hayvansal ürünlerden kırmızı et, beyaz et, yumurta ve deri üretim miktarları yayınlanmadığı için bu ürünlerin il ve bölge üretim değeri hesaplanamamıştır. Bu nedenle 2011 yılı ve sonrası il ve Bölge üretim değerleri, önceki yıllarla karşılaştırılmamalıdır. Adana'da hayvansal üretimin gelişimi incelendiğinde 2004-2010 döneminde hayvansal ürünler üretiminin %478 oranında arttığı görülmektedir. Aynı dönemde Türkiye genelinde hayvansal ürünler üretimi %145 oranında artış göstermiştir. 2014 yılı itibarıyla Adana'da gerçekleşen 452 milyon TL'lik hayvansal ürünler üretim değeri, Türkiye genelinin %1'ini oluştururken, hayvansal ürünler üretim değerinin büyüklüğü açısından 81 il içerisinde 18'nci sırada yer almaktadır.

Hayvansal ürünler üretiminde kişi başına düşen değerler incelendiğinde, Adana'da kişi başına düşen hayvansal ürünler üretim değerinin 2010 öncesinde Türkiye ortalamasının altında olmakla beraber hızla artış gösterdiği ve Türkiye değerlerine yaklaştığı görülmektedir. Hayvansal ürünlerden kırmızı et, beyaz et, yumurta ve deri üretim miktarlarının il ve bölge bazında hesaplanamadığı 2011 yılından sonra ise Türkiye ortalamasının çok altında kaldığı izlenmektedir. Hesaplama yöntemi değişikliğinden önceki artış performansı Adana'da hayvancılık adına oldukça umut vericidir. 2014 yılı değerleri itibarıyla hayvansal ürünler üretim değeri açısından 81 il içerisinde 18'nci sırada yer alan Adana, kişi başına düşen hayvansal ürünler üretim değeri açısından ise 72'nci sırada bulunmaktadır.

Tablo 39: Hayvansal Ürünler Üretim Değeri (Milyon TL)

Yıllar	Türkiye		TR62 Bölgesi		Adana		Adana/TR Pay (%)
	Değer	Kişi Başı Değer (TL)	Değer	Kişi Başı Değer (TL)	Değer	Kişi Başı Değer (TL)	
2004	15,574	224	393	111	168	87	1.1
2005	16,506	237	475	133	215	110	1,3
2006	18,898	269	534	149	263	133	1.4
2007	22,922	325	607	168	322	161	1.4
2008	23,817	333	683	188	368	182	1.5
2009	26,611	367	787	212	451	219	1.7
2010	38,128	517	1,475	395	969	464	2.5
2011	42,572	570	616	163	328	155	0.8
2012	49,322	652	740	194	401	189	0.8
2013	40,459	528	689	179	400	186	1.0
2014	44,333	571	766	197	452	209	1.0

Kaynak: TÜİK

Not1: 2011 yılından itibaren hayvansal ürünlerden kırmızı et, beyaz et, yumurta ve deri üretim miktarları il ve bölge bazında olmadığı için bu ürünlerin il ve bölge üretim değeri hesaplanamamıştır.
Bu nedenle 2011 yılı ve sonrası il ve bölge üretim değerleri, önceki yıllarla karşılaştırılmamalıdır.

Not2: 2004-2006 dönemine ilişkin kişi başına hayvansal ürünler üretim değerleri hesaplanırken, 2000-2007 yılları arası nüfus artış oranlarına göre hesaplanan nüfus projeksiyonları dikkate alınmıştır.

Adana hayvansal ürünler üretimi incelendiğinde; 2014 yılı itibarıyla ilde 265 bin ton süt üretildiği ve süt üretiminin yaklaşık olarak %88'inin büyükbaş hayvanlardan elde edildiği görülmektedir. İlde üretilen süt miktarı, Türkiye toplam süt üretiminin %1.4'ünü, oluşturmaktadır. İl, süt üretim miktarı ile 81 il içinde içerisinde 27'nci sıradadır. Adana'daki süt üretiminin %51'i melez sığır ırkından elde edilirken, %35'i kültür sığırından elde edilmektedir. Yerli sığır ırkının payı ise ancak %2.3'tür. Koyundan elde edilen sütün ildeki süt üretiminden aldığı pay %4 iken oldukça değerli olan keçi sütünün payı %7'dir. Türkiye'de 2008 yılına kadar üretimi düşen, ancak 2008 yılından itibaren üretimini her yıl artıran ve son yıllarda oldukça rağbet gören manda sütü üretiminde 2014 yılı üretim miktarı 55 bin tondur. Adana'da ise henüz manda yetiştiriciliği rağbet görmemektedir.

Süt üretiminde hayvan başına verim düzeyi incelendiğinde, Adana'da büyükbaş hayvanlarda süt veriminin Türkiye genelinden biraz düşük olduğu görülmektedir. Bununla birlikte küçükbaş hayvanlarda koyun ve keçi sütünde ise verim, Türkiye ortalamasının üzerinde

kalmaktadır. Adana ve Türkiye'de türlerine göre süt üretimi ve hayvan başına verim düzeyleri aşağıda verilmektedir.

Tablo 40: Süt Üretimi ve Hayvan Başına Verim (2014)

Hayvan Türü	Türkiye			Adana			Adana/TR (%)
	Sağılan Hayvan Sayısı	Üretim (Ton)	Verim (Kg)	Sağılan Hayvan Sayısı	Üretim (Ton)	Verim (Kg)	
Sığır (Kültür)	2,411,557	9,319,392	3,864	25,575	92,759	3,627	1.0
Sığır(Melez)	2,404,943	6,563,876	2,729	51,789	135,015	2,607	2.1
Sığır (Yerli)	750,676	984,151	1,311	4,800	6,072	1,265	0.6
Manda	54,795	54,687	998	63	78	1,238	0.1
Koyun(Yerli)	13,575,321	1,068,700	79	125,845	12,333	98	1.2
Koyun(Merinos)	936,670	44,430	47	1,046	81	77	0.2
Keçi (Kıl)	4,323,507	460,642	107	163,036	18,749	115	4.1
Toplam	***24,457,469***	***18,495.878***	***756***	***372,154***	***265,087***	***712***	***1.4***

Kaynak: TÜİK

Hayvansal ürünlerin bir diğer kalemi olan et üretimi ile ilgili veriler 2009 yılından sonra yayınlanmamıştır. 2009 yılı itibarıyla Adana'da; 152,909 büyükbaş, 17,887 küçükbaş olmak üzere toplam 170,796 baş hayvan kesimi yapılmış ve 7,483 ton et elde edilmiştir. Et üretiminin yaklaşık %58'inin büyükbaş hayvanlardan, %42'sinin de küçükbaş hayvanlardan elde edildiği görülmektedir. İlde üretilen et miktarı, Türkiye et üretiminin %1.8'ini oluşturmaktadır. Et üretiminde hayvan başına verim düzeyi incelendiğinde, hem büyükbaş hem de küçükbaş hayvanlarda karkas ağırlıklarının Türkiye genelinden yüksek olduğu dikkati çekmektedir.

Tablo 41: Kesilen ve Sağılan Hayvan Sayıları

	Türkiye	Adana	Adana/TR (%)
Kesilen Hayvan Sayısı (2009)	6,110,320	170,796	2.8
Büyükbaş	1,506,930	17,887	1.2
Küçükbaş	4,603,390	152,909	3.3
Et (ton) (2009)	412,600	7,483	1.8
Büyükbaş	326,291	4,368	1.3
Küçükbaş	86,308	3,115	3.6
Hayvan başına verim (kg) (2009)			
Büyükbaş	217	244	
Küçükbaş	19	20	
Sağılan Hayvan Sayısı (2014)	24,535,135	372,165	1.5
Büyükbaş	5,621,971	82,227	1.5
Küçükbaş	18,913,164	289,938	1.5

Kaynak: TÜİK

Adana'da 85,227 büyükbaş, 289,938 küçükbaş olmak üzere toplam 372,165 baş hayvan sağılmaktadır. Hem büyükbaş hem de küçükbaşta sağılan hayvanların Türkiye'deki payı %1.5'tir.

2.3.1.7.2. Hayvan Varlığı ve Canlı Hayvanlar Değeri

Tarım bölgesi olan Çukurova'da sadece bitkisel üretim yapılmamakta, verimli topraklarda yetiştirilen yem bitkileri sayesinde hayvancılık için de uygun bir ortam sağlanmaktadır. Adana zengin ve verimli topraklarla birlikte çok elverişli bir iklime de sahip olması sonucu, bitkisel üretimde yüksek düzeyde verim sağlamakta, dolayısıyla bitkisel üretim hayvancılığın önüne geçmiş bulunmaktadır. Ancak il, hayvancılık için de oldukça uygun şartlara sahiptir. Nitekim ilde önemli sayıda keçi ve koyun yetiştirilmektedir. Hayvancılık için oldukça önem arz eden konuların başında yeterli besin kaynaklarının bulunabilirliği gelmektedir. Hayvancılıkta girdi maliyetlerinin yaklaşık %70'ini yem maliyetleri oluşturmaktadır. Adana ili, besin kaynağını teşkil eden yem sektörü bakımından geniş yem bitkileri ekiliş alanlarına sahiptir. İlin yem bitkisi üretim potansiyelinin yüksek olması, verimli ve zengin ürün çeşitliliğinin bulunması, yem sanayinin gelişmiş olması, maliyetlerin nispeten uygun olması ilde hayvancılık yapmak için belli başlı nedenlerden öne çıkanlardır.

2014 yılı itibarıyla Adana'da canlı hayvan değeri 894 milyon TL düzeyinde olup, 62.5 milyar TL olan Türkiye canlı hayvan değerinin %1.4'lük bölümünü oluşturmaktadır. İl, canlı hayvan değerinin büyüklüğü açısından 81 il içerisinde 24'ncü sırada yer almaktadır. 2004-2012 döneminde sürekli artış gösteren canlı hayvanlar değeri son iki yıldır düşüş kaydetmektedir. Canlı hayvanlar değerinde 2013'te önceki yıla göre Türkiye genelinde %9.3 düşüş yaşanırken, Adana'da %25.6 oranında düşüş kaydedilmiştir. Bunda özellikle ildeki sığır sayısının düşmesinin önemli etkisi vardır. 2014 yılı itibarıyla Türkiye'de kişi başına düşen canlı hayvan değeri 805 TL iken, bu değer Adana'da 413 TL olarak gerçekleşmiştir. Adana, kişi başına canlı hayvan değerinin büyüklüğü açısından 81 il içerisinde 74'ncü sıradadır.

2004-2014 döneminde canlı hayvan değerleri Adana'da %279 artış gösterirken, artış oranı Türkiye genelinde %240 olarak gerçekleşmiştir. Adana canlı hayvanlar değeri, bitkisel üretim değerinde olduğu gibi Türkiye ortalamasının üzerinde gelişim göstermiştir.

Tablo 42: Canlı Hayvan Değeri (Milyon TL)

Yıllar	Türkiye		TR62 Bölgesi		Adana		Adana/TR Pay (%)
	Değer	Kişi Başı Değer (TL)	Değer	Kişi Başı Değer (TL)	Değer	Kişi Başı Değer (TL)	
2004	18,395	265	648	182	236	122	1.3
2005	20,919	300	532	149	277	141	1.3
2006	22,943	327	584	163	316	160	1.4
2007	24,666	349	664	184	341	170	1.4
2008	25,521	357	749	207	399	197	1.6
2009	28,146	388	887	240	481	233	1.7
2010	46,873	636	1,549	415	792	380	1.7
2011	60,077	804	1,943	515	1,031	489	1.7
2012	63,547	840	2,346	616	1,228	578	1.9
2013	57,656	752	1,842	478	913	425	1.6
2014	62,512	805	1,907	490	894	413	1.4

Not2: 2004-2006 dönemine ilişkin kişi başına canlı hayvan değerleri hesaplanırken, 2000-2007 yılları arası nüfus artış oranlarına göre hesaplanan nüfus projeksiyonları dikkate alınmıştır.
Kaynak: TÜİK

Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Varlığı

Adana hayvan varlığı içerisinde ağırlıklı olarak küçükbaş hayvanlardan keçi ve koyun, büyükbaş hayvanlardan ise sığır (melez) bulunmaktadır. Türkiye genelinde ise küçükbaş hayvanlardan koyun yetiştiriciliği ön plana çıkarken onu keçi, sığır (kültür ve melez) takip etmektedir. İlde kıl keçisi yetiştiriciliği ön plandadır. Türkiye'deki kıl keçilerinin %4'ü Adana'da yetiştirilmektedir. Adana'nın tüm ilçelerinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır. İlde keçi yetiştiriciliğinin en yoğun yapıldığı ilçeler sırasıyla; Kozan, Karaisalı, Feke, Saimbeyli, Aladağ, Sarıçam ve Pozantı'dır. Koyun yetiştiriciliği ise daha çok Kozan, Sarıçam, Karataş, Aladağ, Ceyhan, Karaisalı ve Saimbeyli ilçelerinde yoğunlaşmaktadır.

Adana'da küçükbaş hayvan varlığının %58'ini keçi, %42'sini de koyun oluşturmaktadır. 2014 yılı itibarıyla il genelinde 412 bin baş keçi bulunurken, 298 bin baş koyun bulunmakta olup Türkiye genelinden aldıkları pay sırasıyla %4.1 ve %1'dir. Keçilerin tamamına yakını kıl keçisinden oluşmakta iken koyunlarda ise yerli ırk hâkimdir.

Tablo 43: Hayvan Varlığı (2014)

Hayvan Adı	Türkiye			Adana			Adana/TR
	Yetişkin	Genç-Yavru	Toplam	Yetişkin	Genç-Yavru	Toplam	
Manda	96,757	25,069	121,826	111	18	129	0.1
Sığır (Kültür)	4,530,310	1,609,500	6,139,810	48,495	16,380	64,875	1.1
Sığır(Melez)	4,594,357	1,410,732	6,005,089	93,665	26,397	120,062	2.0
Sığır(Yerli)	1,537,838	440,110	1,977,948	9,811	4,288	14,099	0.7
Büyükbaş Toplam	**10,759,262**	**3,485,411**	**14,244,673**	**152,082**	**47,083**	**199,165**	**1.4**
Keçi(Kıl)	7,585,131	2,584,217	10,169,348	305,423	106,759	412,182	4.1
Keçi(Tiftik)	134,743	43,068	177,811	18	8	26	0.0
Koyun (Yerli)	21,888,957	7,122,589	29,011,546	234,131	61,870	296,001	1.0
Koyun(Merinos)	1,607,326	496,318	2,103,644	1,650	543	2,193	0.1
Küçükbaş Toplam	**31,216,157**	**10,246,192**	**41,462,349**	**541,222**	**169,180**	**710,402**	**1.7**

Kaynak: TÜİK

Adana büyükbaş hayvan varlığı içinde sığır ağırlıklı bir yer tutmakta olup, en çok melez ve kültür ırkı yetiştirilmektedir. 2014 yılı verilerine göre ilde toplam 199 bin baş sığır bulunmaktadır. İl sığır mevcudunun yaklaşık olarak %60'ı melez, %33'ü kültür, %7'si de yerli ırk sığırdan oluşmaktadır.

Adana'da büyükbaş besiciliğin en yoğun olarak yapıldığı ilçeler; melez sığırda Kozan, Ceyhan, Seyhan, Yüreğir, Sarıçam, Karataş ve Karaisalı ilçeleridir. Kültür sığır yetiştiriciliğinde ise Sarıçam, Yüreğir, Kozan, İmamoğlu, Yumurtalık ve Tufanbeyli öne çıkmaktadır.

Adana'da her yönüyle avantajlı olan besicilik faaliyetleri, özellikle yem bitkisini de kendisi üretecek entegre büyük işletmeler olarak kurulacak tesislerde yapılırsa, önemli ve kârlı bir yatırım olacaktır. Entegre tesislerde et/süt işleme tesislerinin de kurulması hayvancılıktaki katma değerin tamamının içerde kalmasını sağlayacaktır.

Kümes Hayvanları Varlığı

Adana'da kümes hayvanları yetiştiriciliğinde hem et hem yumurta tavukçuluğu yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bununla beraber, et tavukçuluğu ön plandadır. Adana 2014 yılında sahip olduğu 4.5 milyon baş kümes hayvanı ile 294 milyon baş olan Türkiye toplamından %1.6 oranında pay almaktadır. Et tavukçuluğunda Türkiye'den aldığı pay %1.9'a çıkarken yumurta tavukçuluğunda ise %0.8 pay alabilmektedir.

Tablo 44: Kümes Hayvanı Varlığı (2014)

	Adana	Türkiye	Adana/TR (%)
Et Tavuğu	3,806,290	199,976,150	1.9
Yumurta	748,414	93,751,470	0.8
Kümes	4,554,704	293,727,620	1.6
Hindi	2,743	2,990,304	0.1
Kaz	3,068	911,990	0.3
Ördek	2,691	399,820	0.7

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de de yumurta tavukçuluğundan ziyade et tavukçuluğu daha fazla yapılmaktadır. Adana'da önemli bir yetiştiricilik kolu olan et tavukçuluğu, yaygın olarak Seyhan (%34), Yüreğir (%21), Ceyhan (%15), Sarıçam (%9) ve Çukurova'da (%8) yapılmaktadır. Kanatlı hayvan işletmeleri genellikle Kıyı Akdeniz Havzasında toplanmıştır. Yumurta tavukçuluğu ise Sarıçam(%38), Ceyhan(%27), Seyhan(%15) ve Kozan'da (%6) yoğunlaşmıştır.

Arıcılık Faaliyetleri

Adana, sahip olduğu zengin bitki örtüsü nedeniyle arıcılık açısından oldukça yüksek bir potansiyel barındırmaktadır. İldeki arı kovanı sayısı, Türkiye'deki toplam arı kovanı sayısının %6.5'ini oluştururken, toplam bal üretiminin de %9.5'ini karşılamaktadır. Adana toplam bal üretiminde ve kovan sayısında 81 il içerisinde Muğla ve Ordu'dan sonra 3'ncü sırada yer almaktadır. Türkiye'de yaygın satış ağı olan Binboğa ve Anavarza gibi birçok marka bulunmaktadır.

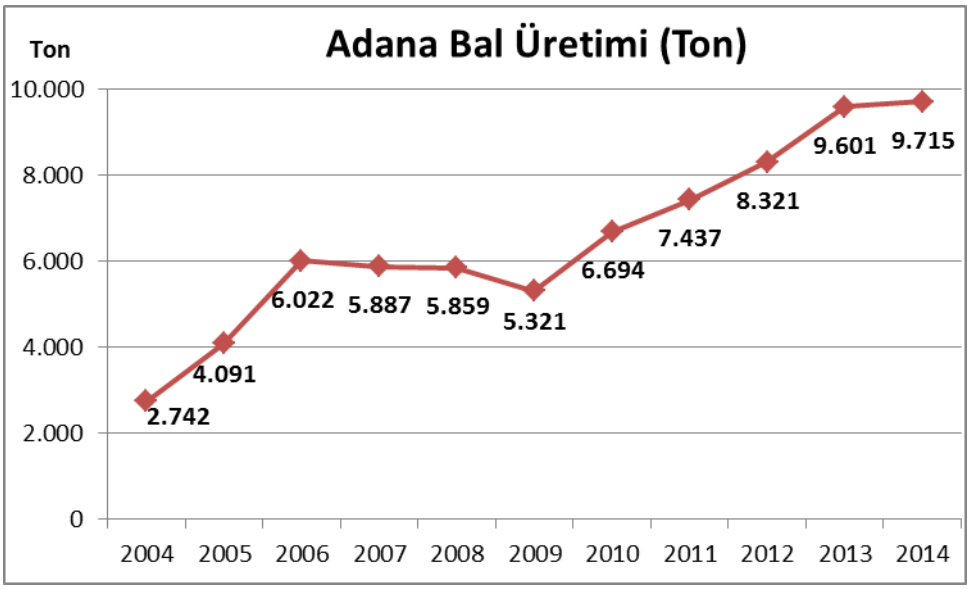
Tablo 45: Arıcılık Faaliyetleri (2013)

	Adana	Türkiye	Adana/TR
İşletme Sayısı	2,337	104,709	2.2
Toplam Kovan	457,953	7,060,973	6.5
Bal Üretimi	9,715	102,486	9.5
Balmumu Üret.	398	4,024	9.9

Kaynak: TÜİK

Adana bal üretimi hızla büyümektedir. Aşağıda yer alan grafikten de izleneceği üzere 2004-2014 döneminde bal üretimi %254 artışla 2,742 tondan 9,715 tona yükselmiştir. 2014 yılı itibarıyla toplam bal üretiminin %45.6'sı Kozan ilçesinde, %15.7'si Yüreğir'de, %13.8'i de İmamoğlu ilçesinde bulunmaktadır. İldeki kovanların tamamına yakın bölümü (%99.5) yeni kovanlardan oluşmaktadır.

Grafik 10: Buğday ve Pamuk Üretiminin Gelişimi (Ton)

Adana'da kovan başına ortalama 21 kg bal elde edilmektedir. Türkiye ortalaması 14.6 kg olduğu düşünülürse, Adana kovan başına verimlilikte de öne çıkmaktadır. Adana kovan başına verimlilikte, Ordu ve Gümüşhane'den sonra 3'ncü sırada gelmektedir. Ancak bu verim düzeyi yeterli görülmeyip, bu rakamı artırma yolları araştırılmalıdır. Adana'da bal üretiminin dışında ikincil ürünler olan ve her birinin ayrı ayrı kullanım alanları olan *bal mumu, polen, propolis, arı sütü* gibi ürünlerin de üzerinde yoğunlaşmalıdır. İlde organik tarımın yoğun olması ve temiz üretim alanlarının bulunabilirliği organik tarım kapsamında yapılacak arıcılık gibi alt üretim alanları için önemli bir potansiyel sağlamaktadır.

2.3.1.7.3. Su Ürünleri Üretimi

Doğal stokların giderek azalması, dünya çapında hızla artan nüfusun protein ihtiyacının karşılanmasında kültür balıkçılığının önemini artırmıştır. Gıda ve Tarım Örgütü'ne (FAO) göre, su ürünleri yetiştiricilik sektörü son yıllarda dünya çapında en çok gelişen gıda üretim sektörü olmuştur. Nitekim 2000-2011 döneminde dünya nüfusu yıllık ortalama %1.28 oranında artmışken, su ürünleri yetiştiricilik sektörü yıllık ortalama %5.4 oranında büyüme kaydetmiştir. Sektördeki bu gelişmenin sonucu olarak, dünyada yetiştiricilik yoluyla kişi başı balık tüketim miktarı 2011 yılında 9.1 kg'a ulaşmıştır.

Su ürünleri avcılığı ve yetiştiriciliği bakımından büyük bir potansiyele sahip olan Türkiye, üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımada konumunda olup 8 bin km uzunluğunda bir kıyı şeridine sahiptir. Ayrıca 177,714 km uzunluğundaki 33 adet akarsuyu, 200 doğal ve 206 yapay gölü ve 953 adet kapalı rezervuarları ile birlikte toplam 26 milyon hektar deniz ve iç su alanına

sahiptir. Türkiye, 2011 yılında toplam 703,545 tonluk su ürünleri üretimiyle, dünya su ürünleri üretiminden ancak ‰4.6 pay alabilmektedir. Tarım sektörü içerisinde ve milli ekonomide yarattığı katma değer bakımından su ürünleri sektörünün payı ülkenin sahip olduğu su potansiyeline karşılık düşük kalmaktadır. 2013 yılı itibarıyla balıkçılık hasılasının tarım hasılası içindeki payı %2.8, ülke hasılası içindeki payı ise sadece ‰2 seviyesindedir.

Türkiye'de su ürünleri üretiminin önemli bir bölümünü avcılık ürünleri oluştururken, dünyadaki trende paralel olarak kültür balıkçılığının toplam üretim içindeki payı son yıllarda sürekli artmaktadır. 1986 yılı itibarıyla 583 bin tonluk su ürünleri üretiminin %99.5'i (%93'ü deniz ürünleri avcılığı ve %7'si tatlısu avcılığı) avcılıktan sağlanırken, 2014 yılına gelindiğinde avcılık ürünlerinin payı %56'ya gerilemiş, kültür balıkçılığının payı ise %44'e yükselmiştir.

Akdeniz'e kıyısı olan ve Seyhan ve Ceyhan nehirlerini il sınırları içerisinde barındıran Adana'da, tarımsal faaliyetler içerisinde su ürünleri üretimi gelecek dönem için potansiyel vaat eden bir sektör olarak belirmektedir. Nitekim 2005-2014 döneminde Adana'nın balık yetiştiriciliğinde Türkiye'den aldığı pay iki katına çıkarak %0.4'ten %0.9'a yükselmiştir. İlde 2014 yılı itibarıyla yetiştirilen su ürünleri miktarı 2,156 tondur. Yetiştiricilik ürünlerinin tamamına yakını tatlısu yetiştiriciliği kapsamında yapılmaktadır. 2014 yılı itibarıyla yetiştirilen balıkların %96.7'si tatlısularda yetiştirilen alabalık türü olup, geri kalanı ise denizde yetiştirilen çipura ve levrek türüdür. 2005-2014 döneminde ildeki yetiştiricilik üretimi 453 tondan 2,156 tona yükselirken, yetiştirilen balık türü bakımından çeşitlilik sağlanamamıştır.

Tablo 46: Su Ürünleri Yetiştiricilik Üretimi (Ton)

Yıllar	Adana	Türkiye	Adana/TR (%)
2005	453	118,277	0.4
2006	535	128,943	0.4
2007	836	139,873	0.6
2008	991	152,186	0.7
2009	1,451	158,729	0.9
2010	1,246	167,141	0.7
2011	1,251	188,790	0.7
2012	1,422	212,410	0.7
2013	1,748	233,394	0.7
2014	2,156	235,133	0.9

Kaynak: TÜİK

Adana'da 2015 yılı Haziran ayı itibarıyla 38'i iç sularda, 4'ü de denizde olmak üzere 42 yetiştiricilik tesisi bulunmaktadır. Bu tesislerde 3,795 tonu iç su tesislerinde, 228 tonu da

deniz tesislerinde olmak üzere 3,567 ton kültür balığı yetiştiricilik kapasitesi bulunmaktadır. Türkiye'de ise 248 bini iç sularda 227 bini de denizlerde olmak üzere 475 bin ton yetiştiricilik kapasitesi mevcuttur. 2014 yılı itibarıyla 2,156 ton kültür balığı yetiştirilen Adana'da kapasite kullanım oranı %57 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de %49 olan bu oranın düşük olmasında nispeten, yetiştiricilik sektörünün yapısal sorunları, finansal problemler ve sürdürülebilir kaliteli yem teminindeki güçlükler önemli rol oynamaktadır.

Adana'da iç sularda önemli düzeyde balık avcılığı yapılmaktadır. 2014 yılı itibarıyla avlanan tatlısu ürünleri miktarı 2 bin ton olup, daha ziyade salyangoz (%56), kurbağa (%22) ve sazan (%14) türlerinden oluşmaktadır. Bu üç tür, avlanan tatlısu türlerinin %92'sini oluşturmaktadır. Adana'da avlanan tatlısu ürünleri, Türkiye genelinin %5.7'lik bölümünü oluşturmaktadır. Adana'nın tatlısu avcılığındaki payı ve üretimi artış kaydetmektedir.

Tablo 47: Tatlısu Avcılığı (Ton)

Yıllar	Adana	Türkiye	Adana/TR (%)
2005	2,114	46,115	4.6
2006	1,909	44,082	4.3
2007	1,889	43,321	4.4
2008	1,585	41,011	39
009	2,205	39,187	5.6
2010	2,088	40,259	5.2
2011	1,398	37,097	38
2012	1,308	36,120	3.6
2013	1,880	35,074	5.4
2014	2,053	36,134	5.7

Kaynak: TÜİK

2.3.1.7.4. Tarımsal Araç ve Gereç Durumu

Adana'da tarımsal üretim faaliyetlerinde alet ve makine kullanımı oldukça yaygındır. İl, yeni üretim tekniklerine ve teknolojilere hızlı ve kolay adapte olabilmektedir. Adana 2014 yılı itibarıyla, Türkiye traktör sayısının %2.2'sini, biçerdöver sayısının %7.1'ini, ürün kurutma makinelerinin %6.6'sını, gübre dağıtma makinelerinin ise %4'ünü barındırmaktadır. İl özellikle yerfıstığı harman makinelerinin %52'sine, yerfıstığı hasat makinelerinin ise %27.8'ine sahiptir. İlin sabit süt sağım tesisi ve seyyar süt sağım makinesi sayısındaki payı ise sırasıyla %0.6 ve %0.8'dir. Aşağıdaki tabloda Adana ve Türkiye'de bulunan tarımsal araç-gereçler ve tesisler karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 48: Tarımsal Araç ve Gereç Sayısı (2013)

Birim/Bölge Adı	Türkiye	Adana	Adana/Türkiye
Biçerdöver	15,899	1,124	7.1
Traktör	1,243,300	27,955	2.2
Su pompası	670,337	8,973	1.3
Sabit süt sağım tesisi	9,274	54	0.6
Seyyar süt sağım makinesi	282,433	2,250	0.8
Yem hazırlama makinesi	26,924	128	0.5
Damla sulama tesisi	362,033	1,969	0.5
Yağmurlama tesisi	247,520	4,499	1.8
Mısır silaj makinesi	24,486	215	0.9
Ürün kurutma makinesi	927	61	6.6
Ürün sınıflandırma makinesi	14,577	7	0.1
Gübre dağıtma makinesi	396,536	15,924	4.0
Ekim makinesi	434,860	8,410	1.9
Pulluk	1,359,942	28,383	2.1
Yerfıstığı Harman Makinası	265	138	52.1
Yerfıstığı Hasat Makinası	320	89	27.8

Kaynak: TÜİK

Türkiye genelinde tarımsal üretimde makineleşme ve modernizasyon çalışmalarının hızlı bir şekilde gelişmesiyle birlikte, tarımsal araç ve gereç sayısında ciddi artışlar meydana gelmiştir. Adana 81 il içerisinde traktör sayısı bakımından 12'nci, biçerdöver sayısında 3'ncü, gübre dağıtma makinesi sayısında 3'ncü, ekim makinesi sayısında 16'ncı sıradadır. 2014 yılı itibarıyla Türkiye genelinde traktör başına düşen tarım alanı miktarı 193 dekar iken, Adana'da 178 dekardır.

Tarım sektörü Adana ekonomisi için hayati önem taşımaktadır ve yüksek büyüme potansiyeline sahiptir. İlde tarım sektörünün gelişimi için tüm kurum ve kuruluşların sorumluluk alması, politikalar geliştirmesi ve bunların uygulamaya taşıması önem arz etmektedir.

Adana'da tarım sektörü yatırımlar için oldukça cazip bir saha oluşturmaktadır. Adana'da tarım sektörüne yatırım yapmak için onlarca nedenden öne çıkanlar şöyle sıralanabilir:

- ✓ Coğrafi yapının ve iklim koşullarının uygunluğu, tarımsal ürün yelpazesinin ve çeşitliliğinin yüksek olması,
- ✓ Baraj ve göletlerin varlığı, sulanan ve sulamaya elverişli tarım alanlarının fazla olması, yeni sulamaya açılacak verimli alanların bulunması,
- ✓ Verimli topraklar sayesinde birim alandan yüksek verim alınması ve 2. ürün üretiminin olması,

- ✓ Süt ve besi sığırcılığı için uygun iklim koşullarına sahip olması, yetiştiricilik için hayati öneme haiz yem bitkisi ekiliş potansiyelinin yüksek olması,
- ✓ Arıcılık ve ürünlerini elde etmek için çok uygun floraya sahip olması, bal sektöründe kurumsal firmaların varlığı,
- ✓ Dağlık bölgelerde ve içme suyu havzasında organik tarım için geniş potansiyel alanların bulunması,
- ✓ Seracılık için uygun iklim koşullarının olması,
- ✓ 163 km kıyı uzunluğu, 5 lagünü ile kültür balıkçılığı için uygun alanlara sahip olması,
- ✓ Pazarlama maliyetleri açısından uygun konuma sahip olması ve ulaşım ağının gelişmiş olması,
- ✓ Havalimanının varlığı ve Mersin limanına yakın olması,
- ✓ Tarımsal sanayinin ve teknoloji kullanımının gelişmiş olması, tarımsal sanayi için hammadde bulunması ve sanayide doğalgazın kullanılabiliyor olması,
- ✓ Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Adana İl Müdürlüğü'nün çiftçilere yönelik çalışmaları ve destekleri

Özet olarak:

- ✓ **Türkiye topraklarının yaklaşık %30'u, Adana topraklarının ise %38'i tarım alanlarından oluşmaktadır. Türkiye toplam tarım alanlarının %2.3'ünü barındıran Adana, Türkiye'ye kıyasla hem tarım arazisi hem de orman arazisi bakımından daha zengindir.**
- ✓ **TR62 Bölgesi'nde tarım sektörü, istihdam içindeki öncü konumunu ve belli başlı geçim kaynağı olma özelliğini korumaktadır. Türkiye'de ve TR62 Bölgesinde istihdamın %21'i tarım sektöründedir.**
- ✓ **2011 yılı itibarıyla Türkiye Gayri Safi Katma Değeri (GSKD)'nin %9'u tarım sektörüne ait iken, TR62 Bölgesinde bu oran %14.7 düzeyindedir. Bölge, Türkiye geneline kıyasla daha tarım ağırlıklı bir ekonomik yapıya sahiptir. Ancak yıllar itibarıyla tarım sektörünün Bölge ekonomisi içindeki payında gerileme söz konusudur.**
- ✓ **TR62 Bölgesi, 6.7 milyar TL tarımsal hasılası ile Türkiye tarım GSKD'inden %6.5 pay almaktadır. Bölge, 26 düzey 2 bölgesi içinde tarımsal hasılanın büyüklüğü bakımından 3'ncü sırada bulunmaktadır.**
- ✓ **Bölge tarım arazisinin %80.8'i tarla alanı (tahıllar ve diğer bitkisel ürünler alanı) olarak**

kullanılırken, %5.7'i sebze alanı ve %10.2'si de meyve alanı olarak kullanılmaktadır.

- ✓ **Adana, su kaynakları bakımından oldukça zengindir. İlde 539 bin hektar tarım arazisinin yaklaşık olarak %46'sı (250 bin hektar) sulanmaktadır (Türkiye ortalaması %24). İlde sulanabilir tarım arazisinin toplam tarım alanı içindeki payı %71 olup, Türkiye ortalamasının (%36) oldukça üzerindedir. Adana'da sulamaya elverişli tarım alanlarının %65'i sulanmakla birlikte, Yedigöze Barajının faaliyete geçmesi ile bu oranın %85'e ulaşması beklenmektedir.**
- ✓ **Türkiye'de çiftçi başına ortalama arazi büyüklüğü 6.8 dekar iken Adana'da 8.9 dekardır.**
- ✓ **2014 yılında Adana'da yaklaşık 5 milyar TL tarımsal üretim değeri elde edilmiş olup bunun %73'ünü bitkisel ürünler üretimi oluşturmaktadır.**
- ✓ **Adana, 3.7 milyar TL'lik bitkisel üretime karşılık, 894 milyon TL canlı hayvanlar değeri ve 452 milyon TL de hayvansal üretim değerine sahiptir. Adana 5 milyar TL'lik tarımsal üretim değeri ile Türkiye'den %2.4 oranında pay almaktadır.**
- ✓ **Adana, 3.7 milyar TL'lik bitkisel üretim değeri ile 81 il içinde 6'ncı sırada yer almaktadır.**
- ✓ **Adana'da son yıllarda buğday ve pamuk ekimi/üretimi gerilerken, mısır, patates ve soya ekimi ve üretiminde artış dikkati çekmektedir. Adana tarımında son dönemlerde pamuktan mısıra doğru bir geçiş yaşanmaktadır.**
- ✓ **Adana tarımında tahıllardan sonra en önemli üretim alanı sebzeciliktir. İlde üretilen bitkisel ürünler içinde sebze üretimi yaklaşık %25 gibi önemli oranda pay almaktadır.**
- ✓ **Adana'da yaklaşık 51 bin hektar alanda meyvecilik, 12 bin hektar alanda zeytincilik ve 5 bin hektar alanda bağcılık yapılmaktadır. Toplam tarım arazisi içinde meyvecilik, zeytincilik ve bağcılık yapılan toplam arazinin payı yaklaşık olarak %13.5'tir. Meyvecilik alanı toplam tarım alanlarının %13.5'ini oluşturmasına rağmen meyvecilik üretim miktarı toplam bitkisel üretimin %23'ünü karşılamaktadır.**
- ✓ **Adana seracılıkta hem üretim hem alan bakımından Antalya ve Mersin'den sonra 3'ncü sırada gelmektedir. 2014 yılı itibarıyla Adana'da yaklaşık 94 bin dekar alanda 625 bin ton örtü altı sebze-meyve üretimi gerçekleştirilmiştir. İl, örtü altı tarımda sahip olduğu üretim alanıyla Türkiye'den %14.6, toplam üretimde ise %9.5 pay almaktadır.**
- ✓ **Adana, örtü altı tarımında öncü illerden olmakla beraber, son yıllarda hem alan hem de toplam üretimde gerilemiştir. 2008-2014 döneminde Türkiye genelinde örtü altı tarım alanları %20, örtü altı sebze-meyve üretimi %32 artış göstermişken, Adana'da örtü altı tarım alanları %31, örtü altı sebze-meyve üretimi %15 oranında düşüş göstermiştir.**
- ✓ **Adana ili, ürün çeşitliliği, toprak zenginliği ve iklim koşullarının elverişliliği dikkate alındığında organik tarım ürünleri açısından da önemli bir potansiyele sahiptir. 2014 yılı itibarıyla Adana'da 350 çiftçi, 3,270 hektar alanda organik tarım faaliyetiyle uğraşmakta**

olup toplam üretim miktarı 24,152 tondur.

- ✓ **Türkiye'de 2014 yılında 53 ilde 21,332 çiftçi 2 milyon dekar alanda iyi tarım uygulamaları kapsamında üretim yapmaktadır. Adana'da iyi tarım uygulamaları her yıl artarak önemli gelişim kaydetmektedir. 2014 yılı itibarıyla 638 çiftçi, 220 bin dekar alanda 2 milyon ton ürün elde etmiştir. Adana 2014 yılı üretimiyle Türkiye'deki iyi tarım uygulaması kapsamındaki üretimin %49'unu karşılamaktadır.**
- ✓ **Adana'da 2014 yılı itibarıyla 5 milyar TL olarak gerçekleşen tarımsal üretim değerinin %9'unu hayvansal ürünler üretim değeri oluşturmaktadır. Adana, 452 milyon TL'lik hayvansal ürünler üretim değeri ile Türkiye'den %1 pay alırken, hayvansal ürünler üretim değerinin büyüklüğü açısından 81 il içerisinde 18'nci sırada yer almaktadır.**
- ✓ **2014 yılı itibarıyla Adana'da canlı hayvan değeri 894 milyon TL düzeyinde olup, 62.5 milyar TL olan Türkiye canlı hayvan değerinin %1.4'lük bölümünü oluşturmaktadır. İl canlı hayvan değerinin büyüklüğü açısından 81 il içerisinde 24'ncü sırada yer almaktadır.**
- ✓ **Adana, sahip olduğu zengin bitki örtüsü nedeniyle arıcılık açısından oldukça yüksek bir potansiyel barındırmaktadır. İldeki arı kovanı sayısı, Türkiye'deki toplam arı kovanı sayısının %6.5'ini oluştururken, toplam bal üretiminin de %9.5'ini karşılamaktadır. Adana toplam bal üretiminde ve kovan sayısında 81 il içerisinde 3'ncü sırada yer almaktadır.**
- ✓ **Akdeniz'e kıyısı olan ve Seyhan ve Ceyhan nehirlerini il sınırları içerisinde barındıran Adana'da tarımsal faaliyetler içerisinde su ürünleri üretimi gelecek dönem için potansiyel vaat eden bir sektör olarak belirmektedir. 2005-2014 döneminde Adana'nın balık yetiştiriciliğinde Türkiye'den aldığı pay iki katına yükselerek %0.4'ten %0.9'a çıkmıştır. Yetiştiricilik ürünlerinin tamamına yakını tatlısu yetiştiriciliği kapsamında yapılmaktadır.**
- ✓ **Adana'da tarımsal üretim faaliyetlerinde alet ve makine kullanımı oldukça yaygındır. İl yeni üretim tekniklerine ve teknolojilere hızlı ve kolay adapte olabilmektedir.**

2.3.2. Sanayi

Sanayileşme, kalkınmanın ve gelişmenin vazgeçilmez bir süreci olup, bilgi ve teknoloji toplumuna erişmenin temel taşlarından biridir. Sanayileşerek ve teknoloji geliştirerek yeni alanlar ve ürünler oluşturma yarışı her geçen gün daha ileri bir boyuta ulaşırken, bunu başaran şirketler ve devletler dünya rekabet ortamında büyük bir avantaj elde etmektedir. Bu yarışta başarılı olmak ise standart ve kaliteli sürdürülebilir üretim, teknolojiyi doğru kullanma, ileri teknolojiye ulaşma, ürün skalasında çeşitlilik, eğitimli, nitelikli iş gücü ve uygun maliyetle üretime bağlıdır. Bu noktada üretim yapılacak yörenin kaynakları doğru tespit edilerek, hammadde ve emek yoğun bir üretim yapısı mı yoksa bilgiye ve teknolojiye dayalı bir üretim yapısı mı geliştirileceği önem taşımaktadır. Bu aşamada ilk olarak yörenin kaynaklarının ve potansiyelinin gerçekçi bir yaklaşımla belirlenmesi öncelikli ihtiyaçtır.

Adana sanayi sektörünün gelişmesi ve böylece sosyoekonomik gelişmenin ve kalkınmanın sağlanabilmesi açısından elverişli bir potansiyele sahiptir. Sahip olduğu kaynaklar, sanayi alt yapısı, iş gücü potansiyeli, ulaşım olanaklarının çeşitliliği, limana yakınlığı ve kültürel zenginliği il sanayisinin gelişmesinde ana etkenlerdir. 2014 yılı itibarıyla, Adana'daki toplam istihdamın %23'ü işyerlerinin %13.7'si imalat sanayi sektörüne aittir. Türkiye sanayi sektöründeki istihdamın %2'si Adana'da bulunmaktadır.

2.3.2.1. Sanayi Hasılası

2001 yılına kadar iller itibarıyla Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla değerleri TÜİK tarafından yayınlanmakta iken bu yıldan sonra yayınlamaktan vazgeçilmiştir. 2004 yılından itibaren yeni coğrafi sisteme geçilerek düzey 2 bazında Gayri Safi Katma Değer (GSKD) verileri yayınlanmaya başlamıştır. Bu nedenle il bazında Gayrisafi Katma Değer verileri elde edilemediğinden, bu bölümde Düzey 2 bazında değerlendirme yapılacaktır. Adana ve Mersin illerinden oluşan TR62 Bölgesi sanayi sektörü Gayri Safi Katma Değer (GSKD) istatistikleri incelendiğinde, Bölgenin 2011 yılında 9.6 milyar TL sanayi GSKD'si ürettiği görülmektedir. Türkiye sanayi GSKD'nin ise 316.3 miyar TL olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bölge GSKD gelişme hızı açısından değerlendirildiğinde, 2004-2011 yılları arasında Türkiye sanayi katma değerindeki gelişiminin altında bir gelişme kaydettiği dikkat çekmektedir. Nitekim bu dönemde, Türkiye sanayi GSKD'i %129 oranında artış gösterirken, TR62 bölgesi sanayi GSKD'i %107 oranında artış göstermiştir.

Sanayi bakımından Türkiye'nin önde gelen bölgelerinden olan TR62 Bölgesi'nde, 2011 itibarıyla Gayri Safi Katma Değerin %21'i sanayi sektöründe üretilmektedir. 2004 yılında bu oranın %23 olduğu dikkate alındığında, sanayinin katma değerdeki payının gerilediği söylenebilir. Türkiye toplam GSKD'nin %4'ünü üreten TR62 Bölgesi, Türkiye sanayi katma değerinin ise %3'ünü üretmektedir. TR62 Bölgesi, Türkiye sanayi GSKD'ne yaptığı katkı açısından 26 düzey 2 bölgesi içinde 8'nci sırada bulunmaktadır.

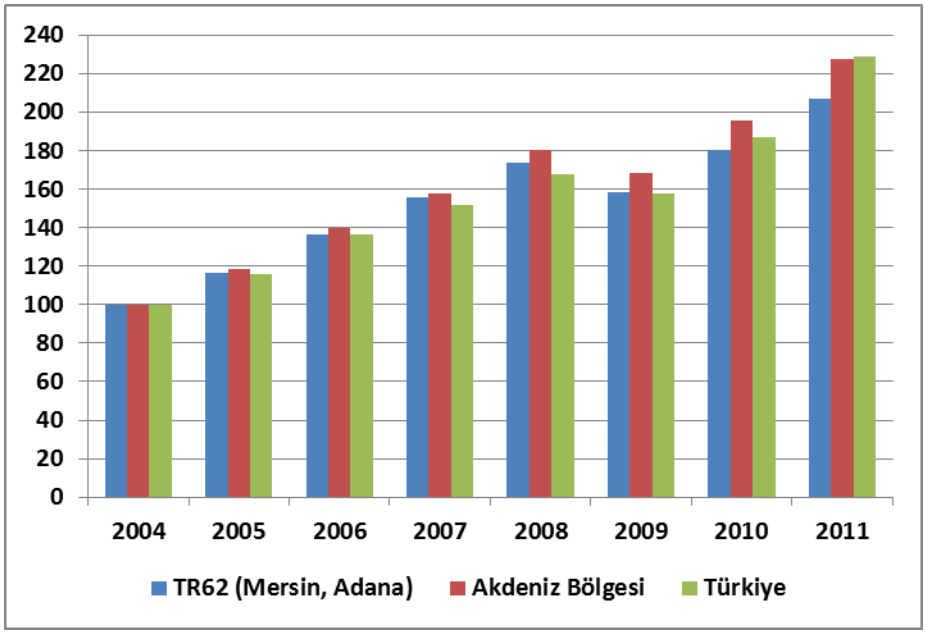
Tablo 49: Sanayi Sektörü GSKD'sinin Gelişimi ve Türkiye İçindeki Yeri

Yıllar	TR62 Bölgesi			TÜRKİYE			TR62/TR (%)		Bölgeler Arası Sıralama
	Sanayi	GSKD	Sanayi Pay (%)	Sanayi	GSKD	Sanayi Pay (%)	Sanayi	GSKD	
2004	4,630	20,120	23.0	138,412	494,884	28.0	3.3	4.1	8
2005	5,394	23,417	23.0	160,331	571,714	28.0	3.4	4.1	7
2006	6,308	27,180	23.2	188,647	668,418	28.2	3.3	4.1	7
2007	7,192	30,709	23.4	209,515	754,385	27.8	3.4	4.1	7
2008	8,042	34,120	23.6	232,475	854,585	27.2	3.5	4.0	8
2009	7,318	34,687	21.1	218,623	864,450	25.3	3.3	4.0	8
2010	8,318	39,909	20.9	259,022	980,547	26.4	3.2	4.1	8
2011	9,571	45,529	21.0	316,326	1,150,453	27.5	3.0	4.0	8

Not (*) : Cari Fiyatlarla Milyon TL
Kaynak: TÜİK

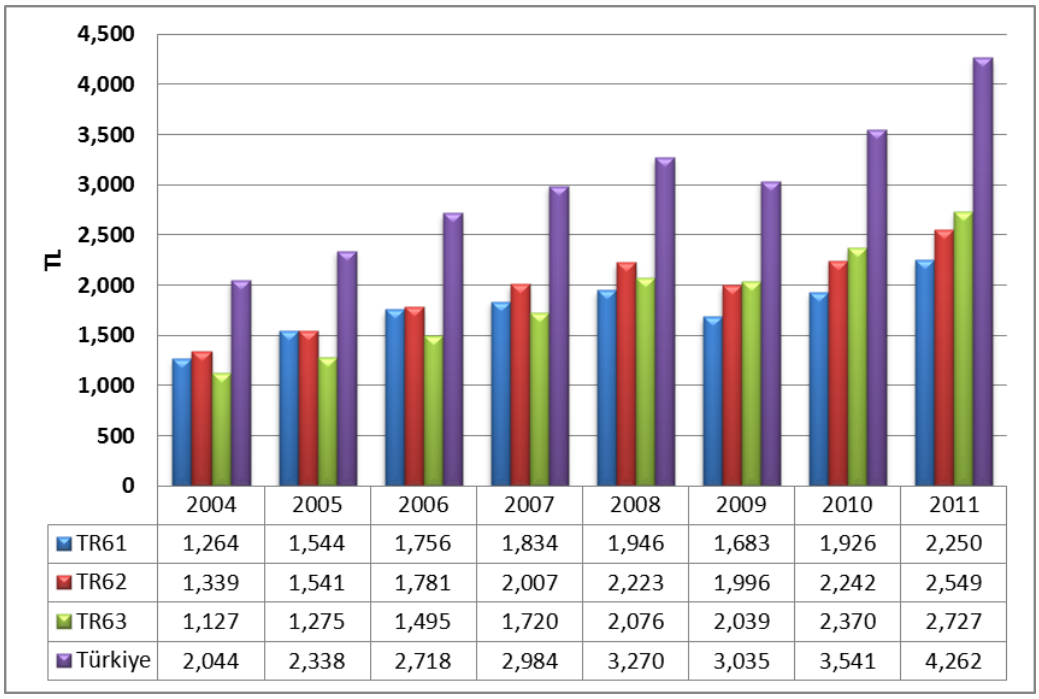
2004-2011 dönemi sanayi gayri safi katma değerindeki gelişmeleri daha net ortaya koyabilmek için 2004 yılı baz yıl olarak kabul edilerek (2004=100) endeks oluşturulmuştur. TR62, Akdeniz Bölgesi ve Türkiye endeks değerlerinin gelişimi aşağıdaki grafikte verildiği gibidir.

Grafik 11: Sanayi Sektörü GSKD Endeksi Gelişimi (2004=100)

TR62 Bölgesi kişi başına sanayi katma değeri 2004-2011 döneminde %90.3 oranında artarak 2011 yılında 2,549 TL düzeyine yükselmiştir. Aynı dönemde kişi başına sanayi katma değer artış oranı Türkiye genelinde %108.5 olarak gerçekleşmiştir. Akdeniz Bölgesinde üç Düzey 2 Bölgesi bulunmaktadır. Bunlar; Antalya, Isparta, Burdur illerinden oluşan TR61, Adana, Mersin illerinden oluşan TR62 ve Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye illerinden oluşan TR63 Düzey 2 Bölgeleridir. Adana'nın içinde yer aldığı TR62 Bölgesi ve diğer Akdeniz Bölgesi Düzey 2 Bölgeleri ve Türkiye ortalama kişi başına sanayi gayri safi katma değerleri aşağıdaki grafikte verilmektedir.

Grafik 12: Kişi Başına Düşen Sanayi Sektörü Gayri Safi Katma Değerinin Gelişimi (Cari Fiyatlarla)

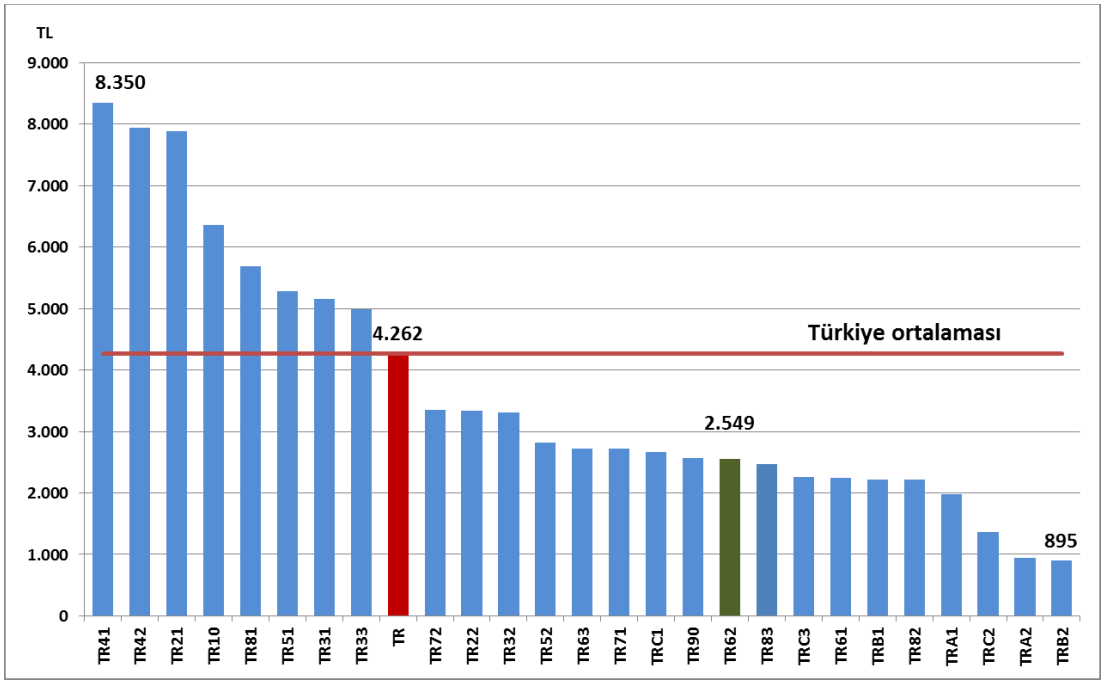

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
TR61	1,264	1,544	1,756	1,834	1,946	1,683	1,926	2,250
TR62	1,339	1,541	1,781	2,007	2,223	1,996	2,242	2,549
TR63	1,127	1,275	1,495	1,720	2,076	2,039	2,370	2,727
Türkiye	2,044	2,338	2,718	2,984	3,270	3,035	3,541	4,262

Kaynak: TÜİK

Kişi başına düşen sanayi sektörü gayri safi katma değeri açısından Düzey 2 bölgeleri içinde Akdeniz Bölgesi'nde ikinci sırada bulunan TR62 Bölgesinin, Türkiye'nin tamamının oluşturan 26 bölge içinde 17'nci sırada yer aldığı görülmektedir.

Grafik 13: Düzey 2 Bölgeleri Kişi Başına Düşen Sanayi Sektörü Gayri Safi Katma Değeri (2011)

Kaynak: TÜİK

2.3.2.2. Elektrik Tüketimi ve Kişi Başı Elektrik Tüketimi

2001 yılından beri iller itibarıyla GSYH verileri yayınlanmadığından ilin gelir düzeyi veya gelişmişliği hakkında net sonuçlara ulaşılamamaktadır. Bu noktada gelir düzeyine benzer olan, ilin gelişimini yansıtan yardımcı değişkenler devreye girmektedir. İşte bu değişkenlerden biri de, toplam harcama düzeyiyle ve gelişmişlik düzeyiyle doğrudan ilişkili olduğu düşünülen toplam elektrik kullanımı ve kişi başı elektrik tüketimidir. Çünkü teknolojinin hayatımıza girmesiyle elektrikli eşya kullanımı dolayısıyla elektrik tüketimi artmaktadır. Bu bağlamda aşağıdaki tabloda Adana, TR62 Bölgesi ve Türkiye'nin 2007-2013 dönemi boyunca toplam elektrik tüketimi yer almaktadır. Buna göre 2013 yılında Adana 5 milyon MWh elektrik kullanırken, Adana ve Mersin illerinden oluşan TR62 Bölgesi 8.8 MWH ve Türkiye ise 198 milyon MWh elektrik kullanmıştır. Türkiye toplam elektrik kullanımı içerisinde Adana'nın payının %2.5 düzeyinde olduğu ve 7 yıllık dönem içinde küçük bir düşüş gösterdiği görülmektedir. 2007-2013 döneminde Adana'da toplam elektrik kullanımı %21 oranında artarken, TR62 Bölge'sinde %26.4 ve Türkiye'de ise %27.7 oranında artış kaydetmiştir. Adana'da toplam elektrik tüketimindeki artış, Türkiye'nin ve TR62 Bölgesinin altında gerçekleşmiştir.

Tablo 50: Adana ve Türkiye Toplam Elektrik Tüketimi (MWh)

Yıllar	Adana	TR62 Bölgesi	Türkiye	Adana/TR62	Adana/Türkiye
2007	4,135,636	6,938,821	155,135,260	59.6	2.7
2008	4,112,090	7,062,067	161,947,528	58.2	2.5
2009	3,874,304	6,704,910	156,894,070	57.8	2.5
2010	4,003,428	7,083,602	172,050,628	56.5	2.3
2011	4,794,955	8,103,414	186,099,551	59.2	2.6
2012	5,152,654	8,711,481	194,923,349	59.1	2.6
2013	5,009,294	8,771,410	198,045,181	57.1	2.5
Artış (%)	***21.1***	***26.4***	***27.7***	**-**	**-**

Kaynak: TÜİK

Aşağıda yer alan tabloda ise kişi başı elektrik tüketimleri yer almaktadır. Buna göre Adana'da kişi başı elektrik kullanımı 2,331 KWh iken TR62 Bölgesinde 2,275 KWh ve Türkiye'de ise 2,583 KWh düzeyindedir. Adana kişi başı tüketimde Türkiye'nin gerisinde kalmaktadır.

Tablo 51: Kişi Başı Elektrik Tüketimi (KWh)

Yıllar	Adana	TR62 Bölgesi	Türkiye
2007	2,061	1,926	2,198
2008	2,029	1,946	2,264
2009	1,879	1,811	2,162
2010	1,920	1,897	2,334
2011	2,274	2,146	2,490
2012	2,424	2,287	2,577
2013	2,331	2,275	2,583

Gelişmişliğin önemli göstergelerinden kabul edilen toplam elektrik tüketiminin yanı sıra bu çalışmanın da odaklandığı konu olan sanayi veya imalat sanayinin toplam elektrik tüketimi de ilde veya bölgede sanayileşmenin düzeyi hakkında önemli ipuçları verecektir. Aşağıdaki tabloda Adana, TR62 Bölgesi ve Türkiye sanayisinin 2007-2013 dönemi boyunca toplam elektrik tüketimi yer almaktadır. Buna göre Türkiye'de sanayi sektörü toplam elektrik kullanımı içerisinde Adana sanayisinin payının %2.4 düzeyinde olduğu ve 7 yıllık dönem içinde küçük dalgalanmalar gösterdiği görülmektedir. 7 yıllık dönemde Adana sanayisinin toplam elektrik tüketimi %11 oranında artarken, TR62 Bölgesi sanayisinde %23.8 ve Türkiye sanayi sektörü ise %26.4 oranında artış kaydetmiştir. Adana'da sanayi sektöründeki elektrik tüketim artışı, Türkiye'nin ve TR62 Bölgesinin altında gerçekleşmiştir.

Tablo 52: Sanayi Elektrik Tüketimi (MWh)

Yıllar	Adana	TR62 Bölgesi	Türkiye	Adana/TR62	Adana/Türkiye
2007	1,976,255	3,023,951	73,794,540	65.4	2.7
2008	1,818,862	2,893,486	74,850,263	62.9	2.4
2009	1,535,477	2,494,045	70,470,076	61.6	2.2
2010	1,486,207	2,650,622	79,330,651	56.1	1.9
2011	2,260,743	3,480,061	87,980,191	65.0	2.6
2012	2,223,263	3,601,872	92,301,731	61.7	2.4
2013	2,193,612	3,743,779	93,251,788	58.6	2.4
Artış (%)	***11.0***	***23.8***	***26.4***	**-**	**-**

Kaynak: TÜİK

Aşağıda yer alan tabloda ise kişi başı sanayi elektriği tüketimleri yer almaktadır. Buna göre Adana'nın kişi başı sanayi elektriği tüketimi 1,021 KWh iken TR62 Bölgesi'nin 971 KWh ve Türkiye'nin ise 1,216 KWh düzeyindedir. Adana kişi başı sanayi elektriği tüketimde de Türkiye'nin gerisinde bulunurken, TR62 Bölgesinin üzerinde yer almaktadır.

Tablo 53: Kişi Başı Sanayi Elektriği Tüketimi (KWh)

Yıllar	Adana	TR62 Bölgesi	Türkiye
2007	985	839	1,045
2008	898	797	1,047
2009	745	673	971
2010	713	710	1,076
2011	1,072	921	1,177
2012	1,046	946	1,220
2013	1,021	971	1,216

Kaynak: TÜİK

Son olarak sanayi elektriği tüketiminin toplam elektrik tüketimi içerisindeki payına bakarak ilin sanayileşme düzeyi hakkında ipuçları bulunabilir. Bu bağlamda aşağıdaki tabloda sanayi elektriği tüketiminin toplam elektrik tüketimi içerisindeki payları verilmektedir. Buna göre Adana'da toplam elektrik tüketimi içerisinde sanayinin payı %43.8 düzeyindedir. ilde yıllar itibarıyla sanayinin payı dalgalanmalar kaydetmiştir. TR62 Bölgesi toplam elektrik tüketiminden sanayinin aldığı pay %42.7 düzeyinde iken Türkiye'de ise %47 düzeyindedir.

Tablo 54: Sanayi Elektriği Tüketiminin Toplam Elektrik Tüketimi İçindeki Payı (%)

Yıllar	Adana	TR62 Bölgesi	Türkiye
2007	47.8	43.6	47.6
2008	44.2	41.0	46.2
2009	39.6	37.2	44.9
2010	37.1	37.4	46.1
2011	47.1	42.9	47.3
2012	43.1	41.3	47.4
2013	43.8	42.7	47.1

Kaynak: TÜİK

Sonuç olarak Adana hem toplam elektrik/sanayi elektriği tüketiminde hem de kişi başı elektrik/sanayi elektriği tüketiminde Türkiye'nin altında değerlere sahiptir. Ayrıca 2007-2013 döneminde hem toplam elektrik hem de sanayi elektriği kullanımda dönem artışı bakımından da Türkiye'den daha düşük performans sergilemiştir. İl bazında GSYH verilerinin yayınlanmadığı günümüzde, elektrik kullanımı ve özellikle sanayi elektrik kullanımı ilin sanayi gelişimi hakkında önemli ipuçları vermektedir. Bu noktada son yıllarda Adana sanayi sektörünün Türkiye içindeki göreli payında iyileşme olmadığı anlaşılmaktadır.

2.3.2.3. İmalat Sanayinin Yapısı

Bu bölümde önce TÜİK tarafından yayınlanan sanayi ve hizmet istatistiklerinden hareketle TR62 Bölgesi imalat sanayi için 2'li kırılımda pay-oran analizleri ve kümelenme analizi yapılacaktır. Daha sonra Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'ndan alınan Girişimci Bilgi Sistemleri verilerine göre Adana imalat sanayisinin mevcut durumu ortaya konulacaktır. Son olarak da Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan alınan güncel verilerle 3'lü kırılımda imalat sanayi kümelenme analizi yapılacaktır.

2.3.2.3.1. TR62 Bölgesi İmalat Sanayi Göstergeleri

Bu alt bölümde TR62 Bölgesi imalat sanayi için "İşyeri Sayısı", "İstihdam", "Ciro", "Maaş ve Ücret Toplamı" ve "Yatırımlar" kriterlerine göre sektörel dağılımı, yoğunlaşması ve pay oran analizleri yapıldıktan sonra Bölge için kümelenme analizi yapılacaktır. İmalat sanayi verileri TÜİK iş ve hizmet istatistiklerinden elde edilmiştir. TÜİK tarafından en son 2012 yılı için yayınlanan iş ve hizmet istatistikleri verileri düzey 2 bazında olup, il bazında veri yayınlanmamaktadır.

TR62 Düzey 2 Bölgesi imalat sanayiinde 2012 yılı itibarıyla 15,450 işletme faaliyet göstermektedir. Bu işletmelerde toplam 101,563 kişi çalışmakta olup, çalışanlara maaş ve ücret olarak 1.6 milyar TL ödeme yapılmıştır. Bölge imalat sanayiinin 2012 yılı cirosu yaklaşık 24 milyar TL olup, imalat sanayiinde yapılan brüt yatırımların toplam tutarı ise 1.4 milyar TL'dir. TR62 Bölgesi imalat sanayi işletmeleri bölgede faaliyet gösteren toplam işletme sayısının %11.6'sını oluşturmakta olup, bu işletmelerde çalışanların toplam çalışanlara oranı ise %20.'dur. Bölgede 2011 yılında yapılan brüt yatırımların %35.8'i, maaş ve ödemelerin %27.7'si ve cironun da %22.9'u imalat sanayiinde gerçekleşmiştir.

TR62 Bölgesi, Türkiye ile karşılaştırıldığında, Türkiye imalat sanayi işletmelerinin %4.2'si, imalat sanayi çalışanlarının %3'ü, maaş ve ücretlerin %2.6'sı, cironun %3.1'i ve yatırımların da %3'ü Bölgede bulunmaktadır. İmalat sanayi işletme sayısı bakımından 26 Düzey 2 bölgesi içinde 5'nci sırada yer alan TR62 Bölgesi, çalışan sayısı açısından 10'ncu, maaş ve ücret ödemeleri açısından 8'nci, ciro açısından 9'ncu ve brüt yatırımlar bakımından ise 10'ncu sırada yer almaktadır.

Tablo 55: TR62 Bölgesi İmalat Sanayi Göstergeleri

	Yerel birim	İstihdam	Maaş ve ücret*	Ciro*	Yatırımlar*
			Toplam		
Türkiye	2,857,809	12,526,549	181,114	2,735,815	142,933
TR62 Bölgesi	132,812	486,203	5,653	104,084	3,923
TR62/TR pay	4.6	3.9	3.1	3.8	2.7
Düzey 2 sırası	7	8	7	6	8
			İmalat sanayi		
Türkiye	369,492	3,384,702	59,243	778,383	46,176
TR62 Bölgesi	15,450	101,563	1,565	23,874	1,405
TR62/TR pay	4.2	3.0	2.6	3.1	3.0
Düzey 2 sırası	5	10	8	9	10
TR İmalat/TR Toplam	12.9	27.0	32.7	28.5	32.3
TR62 İmalat/TR62 Toplam	11.6	20.9	27.7	22.9	35.8

Kaynak: TÜİK *: Milyon TL

TR62 Bölgesinde faaliyet gösteren imalat sanayi işletmelerinin alt sektörlere göre dağılımı incelendiğinde öne çıkan sektörler; ***işyeri sayısı açısından*** 25-Metal Eşya, 31-Mobilya imalatı, 10-Gıda ürünleri, 14-Giyim eşyaları sektörleri; ***istihdam açısından*** 10-Gıda ürünleri, 14-Giyim eşyaları, 25-Metal Eşya, 13-Tekstil ürünleri, 22-Kauçuk & plastik; ***ciro açısından*** 10-Gıda ürünleri, 20-Kimyasal ürünler, 13-Tekstil ürünleri, 23-Mineral ürünler, 22-Kauçuk & plastik, 25-Metal Eşya; ***maaş ve ücret ödemeleri açısından*** 10-Gıda ürünleri, 23-Mineral ürünler, 13-

Tekstil ürünleri, 20-Kimyasal ürünler, 14-Giyim eşyaları, 25-Metal Eşya; ***brüt yatırımlar açısından*** ise 13-Tekstil ürünleri, 10-Gıda ürünleri, 23-Mineral ürünler, 22-Kauçuk & plastik, 16-Ağaç/ağaç ürünleri, 29-Motorlu kara taşıtı olarak sıralanmaktadır.

Tablo 56: TR62 Bölgesi İmalat Sanayinin Sektörel Dağılımı (2012)

Kriter/Sektör	İşyeri sayısı	İstihdam	Maaş + Ücret*	Ciro*	Yatırım*
10-Gıda	2 431	17 094	271	6 214	222
11-İçecek	22	434	24	457	10
13-Tekstil	626	10 809	169	2 306	309
14-Giyim Eşyası	2 399	14 317	140	741	29
15-Deri ve Ürünleri	122	627	7	112	3
16-Ağaç, Ağaç ürünleri	820	2 505	24	466	118
17-Kağıt ve Kağıt Ürünleri	72	1 493	31	411	55
18-Basım Yayın	185	1 046	10	65	3
19-Kok kömürü, rafine petrol ürünleri	14	179	2	126	10
20-Kimyasal Ürünler	277	4 671	156	4 237	37
21-Temel Eczacılık	24	758	31	103	5
22-Kauçuk&Plastik	874	7 649	94	1 916	136
23-Mineral Ürünler	474	6.973	216	2 229	222
24-Ana Metal	75	1.949	34	755	22
25-Metal Eşya	2.878	12.022	111	1 582	80
27-Elektrikli Teçhizat	316	1425	13	214	4
28-Makine ve Ekipman	441	5.273	84	730	27
29-Motorlu kara taşıtı vb	78	2.909	80	635	93
30-Diğer Ulaşım Araçları	11	106		23	
31-Mobilya	2.518	6.744	45	354	15
32-Diğer İmalatlar	436	1.254	12	108	3
33-Kurulum, Onarım	357	1.326	12	90	2
İmalat Sanayi	***15,450***	***101,563***	***1 565***	***23 874***	***1 405***
Toplam	***132,812***	***486,206***	***5 653***	***104 084***	***3 923***

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle hesaplanmıştır. *: Milyon TL

TR62 Bölgesi imalat sanayinde tüm göstergelerde öne çıkan sektörler gıda, tekstil, kauçuk&plastik ve metal eşya sektörleridir. Bu sektörler Bölge imalat sanayinde işyeri sayısı, istihdam, maaş ve ücret ödemesi, ciro ve yatırımlar kriterlerinde önemli oranda pay alarak, Bölgenin öncü sektörleri olmuşlardır. Mineral ürünler sektörü ve giyim eşyası sektörleri de Bölgede önemli yere sahip sektörlerdir. Sektörlerin her bir kriter bazında aldıkları paylar aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 57: Sektörlerin Pay Dağılımları (2012, Yüzde Pay)

NACE Rev. 2 Sektörler	İşyeri Sayısı	İstihdam	Maaş+Ücret	Ciro	Yatırımlar
10-Gıda	**15,7**	**16,8**	**17,3**	**26,0**	**15,8**
11-İçecek	0,1	0,4	1,5	1,9	0,7
13-Tekstil	4,1	**10,6**	**10,8**	**9,7**	**22,0**
14-Giyim Eşyası	**15,5**	**14,1**	**8,9**	3,1	2,1
15-Deri ve Ürünleri	0,8	0,6	0,4	0,5	0,2
16-Ağaç, Ağaç ürünleri	**5,3**	2,5	1,5	2,0	8,4
17-Kağıt ve Kağıt Ürünleri	0,5	1,5	2,0	1,7	3,9
18-Basım Yayın	1,2	1,0	0,7	0,3	0,2
19-Kok kömürü, rafine petrol ürünleri	0,1	0,2	0,1	0,5	0,7
20-Kimyasal Ürünler	1,8	4,6	**10,0**	**17,7**	2,6
21-Temel Eczacılık	0,2	0,7	1,9	0,4	0,4
22-Kauçuk&Plastik	**5,7**	**7,5**	**6,0**	**8,0**	**9,7**
23-Mineral Ürünler	3,1	**6,9**	**13,8**	**9,3**	**15,8**
24-Ana Metal	0,5	1,9	2,2	3,2	1,6
25-Metal Eşya	**18,6**	**11,8**	**7,1**	**6,6**	**5,7**
27-Elektrikli Teçhizat	2,0	1,4	0,8	0,9	0,3
28-Makine ve Ekipman	2,9	**5,2**	**5,4**	3,1	1,9
29-Motorlu kara taşıtı vb	0,5	2,9	**5,1**	2,7	**6,6**
30-Diğer Ulaşım Araçları	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0
31-Mobilya	**16,3**	**6,6**	2,9	1,5	1,0
32-Diğer İmalatlar	2,8	1,2	0,8	0,5	0,2
33-Kurulum, Onarım	2,3	1,3	0,8	0,4	0,1
İmalat Sanayi Toplamı	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**

Kaynak: TÜİK hareketle kendi hesaplamamız.

TR62 Bölgesi imalat sanayi Türkiye imalat sanayi içinde işyeri sayısı bakımından %4.2, istihdamdan %3, maaş ve ücret toplamından %2.6, cirodan %3.1, ve yatırımlardan %3 pay almaktadır. Alt sektörler itibarıyla Bölgede öncü sektörlerden gıda ürünleri imalatı ve metal eşya sektörleri işyeri sayısı bakımından Türkiye'den %5.1 pay alırken, kimyasal ürünler imalatı sektörü %6.2, mobilya imalatı %5.9, eczacılık %4.8, petrol ürünleri %4.6 ve kauçuk plastik ürünleri %4.4 pay almaktadır. Ciro bakımından kimyasal ürünleri imalatı Türkiye'den %10.8 pay alırken, içecek imalatı %6.9, gıda imalatı %5.3, mineral ürünler %5 ve kauçuk plastik ürünleri %4.6 pay almaktadır. Yatırımlardan ise ağaç ve ağaç ürünleri %9.2, tekstil %6.3 ve mineral ürünler %4.4 pay almıştır.

Tablo 58: TR62 Bölgesi Sektörlerinin Türkiye İçindeki Payları (2012, Yüzde Pay)

NACE Rev. 2 Sektörler	İşyeri Sayısı	İstihdam	Maaş+Ücret	Ciro	Yatırımlar
10-Gıda	5,1	3,9	3,7	5,3	3,8
11-İçecek	3,2	3,0	5,1	6,9	2,5
13-Tekstil	2,5	2,7	3,1	3,5	6,3
14-Giyim Eşyası	4,1	2,8	2,3	1,5	1,4
15-Deri ve Ürünleri	1,5	1,0	1,0	1,6	0,9
16-Ağaç, Ağaç ürünleri	3,3	3,5	3,3	4,3	9,2
17-Kağıt ve Kağıt Ürünleri	2,9	2,9	2,6	2,6	4,3
18-Basım Yayın	1,4	1,6	1,2	0,9	0,6
19-Kok kömürü, rafine petrol ürünleri	4,6	2,2	0,4	0,3	1,9
20-Kimyasal Ürünler	6,2	7,0	7,3	10,8	2,1
21-Temel Eczacılık	4,8	2,6	2,0	1,1	0,9
22-Kauçuk&Plastik	4,4	4,0	2,8	4,6	3,8
23-Mineral Ürünler	3,0	3,1	5,1	5,0	4,4
24-Ana Metal	2,5	1,6	0,9	0,8	0,5
25-Metal Eşya	5,1	3,8	2,5	3,6	3,1
27-Elektrikli Teçhizat	4,1	1,1	0,4	0,5	0,3
28-Makine ve Ekipman	3,4	2,8	2,3	2,1	1,0
29-Motorlu kara taşıtı vb	1,9	1,8	1,8	1,0	2,4
30-Diğer Ulaşım Araçları	1,2	0,4	0,0	0,4	0,0
31-Mobilya	5,9	3,4	2,2	2,1	1,6
32-Diğer İmalatlar	4,8	2,2	1,6	1,1	0,6
33-Kurulum, Onarım	3,6	2,4	1,2	1,8	0,2
	4.2	**3.0**	**2.6**	**3.1**	**3.0**

Kaynak: TÜİK hareketle kendi hesaplamamız.

TR62 Bölgesi ve Türkiye imalat sanayinin işyeri sayısı, istihdam, maaş ve ücretler toplamı, ciro ve yatırımlar bakımından alt sektörler itibarıyla yoğunlaşma oranları (Concentration Ratio – CR) hesaplanarak aşağıdaki tabloda verilmiştir. Buna göre gıda, metal eşya, giyim eşyaları, tekstil ürünleri, kimyasal ürünler ve mobilya sektörleri ilk sıralarda yer alan ortak sektörlerdir. Özellikle gıda sektörünün her kriter bazında baskınlığı dikkat çekmektedir. Bölgedeki toplam imalat sanayi cirosu bakımından 10-Gıda ürünleri, 20-Kimyasal ürünler, 13-Tekstil ürünleri, 23-Mineral ürünler, 22-Kauçuk & plastik ve 25-Metal Eşya sektörleri ön plana çıkmaktadır. İstihdam açısından bakıldığında; 10-Gıda ürünleri, 14-Giyim eşyaları, 25-Metal Eşya, 13-Tekstil ürünleri ve 22-Kauçuk & plastik sektörleri öne çıkmaktadır. İlk 4 sektörün payını gösteren Cr_4 ve ilk 8 sektörün payını gösteren Cr8 yoğunlaşma oranlarına bakıldığında işyeri sayısı, ciro ve yatırımlar bakımından yüksek yoğunlaşma oranlarının gerçekleştiği görülmektedir. İlk 4 sektörün payı işyeri sayısında %66.2 iken, istihdamda %53.4, maaş ve ücretlerde %51.9, ciroda %62.8 ve yatırımlarda %63.3 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 59: TR62 Bölgesi İmalat Sanayinde Yoğunlaşma (2012, Yüzde Pay)

Sıra	İşyeri Sayısı	Pay	CR	İstihdam	Pay	CR	Maaş ve Ücret	Pay	CR	Ciro	Pay	CR	Yatırımlar	Pay	CR
Cr_1	25-Metal Eşya	18,6	18,6	10-Gıda ürünleri	16,8	16,8	10-Gıda ürünleri	17,3	17,3	10-Gıda ürünleri	26,0	26,0	13-Tekstil ürünleri	22,0	22,0
Cr_2	31-Mobilya imalatı	16,3	34,9	14-Giyim eşyaları	14,1	30,9	23-Mineral ürünler	13,8	31,1	20-Kimyasal ürünler	17,7	43,8	10-Gıda ürünleri	15,8	37,8
Cr_3	10-Gıda ürünleri	15,7	50,7	25-Metal Eşya	11,8	42,8	13-Tekstil ürünleri	10,8	42,0	13-Tekstil ürünleri	9,7	53,4	23-Mineral ürünler	15,8	53,6
Cr_4	14-Giyim eşyaları	15,5	66,2	13-Tekstil ürünleri	10,6	53,4	20-Kimyasal ürünler	10,0	51,9	23-Mineral ürünler	9,3	62,8	22-Kauçuk & plastik	9,7	63,3
Cr_5	22-Kauçuk & plastik	5,7	71,8	22-Kauçuk & plastik	7,5	60,9	14-Giyim eşyaları	8,9	60,9	22-Kauçuk & plastik	8,0	70,8	16-Ağaç/ağaç ürünleri	8,4	71,7
Cr_6	16-Ağaç/ağaç ürünleri	5,3	77,2	23-Mineral ürünler	6,9	67,8	25-Metal Eşya	7,1	68,0	25-Metal Eşya	6,6	77,4	29-Motorlu kara taşıtı	6,6	78,4
Cr_7	13-Tekstil ürünleri	4,1	81,2	31-Mobilya imalatı	6,6	74,4	22-Kauçuk & plastik	6,0	74,0	24-Ana metal sanayii	3,2	80,6	25-Metal Eşya	5,7	84,1
Cr_8	23-Mineral ürünler	3,1	84,3	28-Makine-ekipman	5,2	79,6	28- Makine-ekipman	5,4	79,4	14-Giyim eşyaları	3,1	83,7	17-Kâğıt/kâğıt ürünleri	3,9	88,0
Cr_9	28-Makine-ekipman	2,9	87,1	20-Kimyasal ürünler	4,6	84,2	29-Motorlu kara taşıtı	5,1	84,5	28- Makine-ekipman	3,1	86,7	20-Kimyasal ürünler	2,6	90,6
Cr_{10}	32-Diğer imalatlar	2,8	89,9	29-Motorlu kara taşıtı	2,9	87,1	31-Mobilya imalatı	2,9	87,3	29-Motorlu kara taşıtı	2,7	89,4	14-Giyim eşyaları	2,1	92,6
Cr_{11}	33-Kurulum- onarım	2,3	92,3	16-Ağaç/ağaç ürünleri	2,5	89,6	24-Ana metal sanayii	2,2	89,5	16-Ağaç/ağaç ürünleri	2,0	91,4	28- Makine-ekipman	1,9	94,5
Cr_{12}	27-Elektrikli teçhizat	2,0	94,3	24-Ana metal sanayii	1,9	91,5	17-Kâğıt/kâğıt ürünleri	2,0	91,5	11-İçeceklerin imalatı	1,9	93,3	24-Ana metal sanayii	1,6	96,1
Cr_{13}	20-Kimyasal ürünler	1,8	96,1	17-Kağıt/kağıt ürünleri	1,5	93,0	21-Eczacılık	1,9	93,4	17-Kâğıt/kâğıt ürünleri	1,7	95,0	31-Mobilya imalatı	1,0	97,2
Cr_{14}	18-Basım yayın	1,2	97,3	27-Elektrikli teçhizat	1,4	94,4	11-İçeceklerin imalatı	1,5	94,9	31-Mobilya imalatı	1,5	96,5	11-İçeceklerin imalatı	0,7	97,9
Cr_{15}	15-Deri	0,8	98,1	33-Kurulum - onarım	1,3	95,7	16-Ağaç/ağaç ürünleri	1,5	96,4	27-Elektrikli teçhizat	0,9	97,4	19-Kok kömürü, rafine petrol	0,7	98,6
Cr_{16}	29-Motorlu kara taşıtı	0,5	98,6	32-Diğer imalatlar	1,2	96,9	27-Elektrikli teçhizat	0,8	97,2	19-Kok kömürü, rafine petrol	0,5	97,9	21-Eczacılık	0,4	99,0
Cr_{17}	24-Ana metal sanayii	0,5	99,1	18-Basım yayın	1,0	97,9	33-Kurulum ve onarım	0,8	98,0	15-Deri	0,5	98,4	27-Elektrikli teçhizat	0,3	99,3
Cr_{18}	17-Kâğıt/kâğıt ürünleri	0,5	99,5	21-Eczacılık	0,7	98,7	32-Diğer imalatlar	0,8	98,8	32-Diğer imalatlar	0,5	98,8	18-Basım yayın	0,2	99,5
Cr_{19}	21-Eczacılık	0,2	99,7	15-Deri	0,6	99,3	18-Basım yayın	0,7	99,4	21-Eczacılık	0,4	99,3	32-Diğer imalatlar	0,2	99,7
Cr_{20}	11-İçeceklerin imalatı	0,1	99,8	11-İçeceklerin imalatı	0,4	99,7	15-Deri	0,4	99,9	33-Kurulum - onarım	0,4	99,6	15-Deri	0,2	99,9

Kaynak: TÜİK hareketle kendi hesaplamamız.

Aşağıda yer alan tabloda TR62 Bölgesi ve Türkiye imalat sanayinin ortalama ücretleri endeksler yoluyla karşılaştırılmıştır. Türkiye'de en yüksek ortalama ücret Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ile temel eczacılık ürünleri sektörlerinde bulunurken, TR62 Bölgesinde içeceklerin imalatı ile temel eczacılık ürünleri sektörlerindedir. TR62 Bölgesinde bu iki sektörden sonra en yüksek ortalama maaş/ücretler sırasıyla Kimyasal ürünlerin imalatı, mineral ürünlerin imalatı ve motorlu kara taşıtlarının imalatı sektörlerindedir.

Tablonun ilk sütununda Türkiye'deki ilgili sektör değeri 100 kabul edildiğinde o sektörün TR62 Bölgesinde kaç endeks değerine tekabül ettiği gösterilirken, ikinci ve üçüncü sütunda hem Türkiye hem de TR62 Bölgesi imalat sanayileri ortalamaları 100 kabul edildiğinde sektörlerin değerleri verilmektedir. Buna göre Bölge ve Türkiye ortalama ücret karşılaştırmasında, Bölgede Türkiye'den daha yüksek ücret veren sektörler 11 nolu İçeceklerin imalatı, 23 nolu Mineral ürünlerin imalatı ve 13 nolu Tekstil ürünleri imalatı sektörleridir. Gıda ürünleri, motorlu kara taşıtları ve ağaç ürünleri sektörleri Türkiye ortalamasıyla hemen hemen aynı düzeyde ücret sağlamaktadır. Diğer sektörler Türkiye ortalamasının altında ücret/maaş sağlamaktadır. TR62 Bölgesinde imalat sanayi ortalaması 100 kabul edildiğinde en yüksek ortalama ücretler içecek imalatı, temel eczacılık ürünleri, kimyasal ürünler, kağıt ürünleri, mineral ürünler, motorlu kara taşıtları ve ana metal sektörlerinde bulunmaktadır. Türkiye imalat sanayi ortalama ücreti 17,503 TL iken TR62 Bölgesi imalat sanayi ortalama ücreti 15,410 TL olup, Türkiye değeri 100 kabul edildiğinde Bölge imalat sanayi ortalama ücreti 88 olmaktadır.

Tablo 60: TR62 Bölgesi ve Türkiye Ortalama Ücret Karşılaştırması (2012, Endeks)

NACE Rev. 2 Sektörler	TR=100 için	İmalat Sanayi=100 için		Ortalama ücretler (TL)	
	Ortalama Ücret TR62	Ortalama Ücret TR62	Ortalama Ücret TR	TR	TR62
10-Gıda	94,4	103,0	96,1	16.818	15.872
11-İçecek	168,8	354,3	184,8	32.353	54.604
13-Tekstil	113,0	101,7	79,2	13.870	15.675
14-Giyim Eşyası	82,6	63,5	67,7	11.847	9.781
15-Deri ve Ürünleri	100,8	72,3	63,1	11.052	11.145
16-Ağaç, Ağaç ürünleri	96,1	61,1	56,0	9.801	9.423
17-Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri	89,4	133,4	131,4	22.992	20.556
18-Basım Yayın	71,5	63,9	78,7	13.768	9.842
19-Kok kömürü, rafine petrol	18,7	80,7	380,3	66.557	12.437
20-Kimyasal Ürünler	103,9	217,3	184,2	32.242	33.490
21-Temel Eczacılık	75,5	261,2	304,3	53.268	40.243
22-Kauçuk&Plastik	70,4	80,2	100,3	17.554	12.354
23-Mineral Ürünler	164,7	200,8	107,3	18.785	30.948
24-Ana Metal	56,8	113,0	175,2	30.664	17.415
25-Metal Eşya	64,4	59,7	81,5	14.270	9.192
27-Elektrikli Teçhizat	34,2	57,3	147,6	25.838	8.825
28-Makine ve Ekipman	83,2	103,7	109,8	19.214	15.984
29-Motorlu kara taşıtı vb	97,2	177,9	161,2	28.208	27.406
31-Mobilya	63,9	43,3	59,6	10.438	6.667
32-Diğer İmalatlar	71,5	60,9	75,0	13.120	9.383
33-Kurulum, Onarım	50,4	57,6	100,6	17.603	8.873
İmalat Sanayi Toplamı	**88.0**	**100.0**	**100.0**	**17,503**	**15,410**

Kaynak: TÜİK hareketle kendi hesaplamamız.

TR62 Bölgesi sektörlerinin ayrı ayrı analizini kolaylaştırmak için, geliştirilecek bir yöntemle sektörlerin Türkiye geneline göre yoğunlaşma özelliklerini belirlenecek kriterler bazında oluşturulacak bir endeksleme ile değerlendirilmesi mümkündür. Bu amaçla hazırlanan aşağıdaki tabloda ilk kısma ait sütunlarda alt sektörlerin Türkiye imalat sanayi içindeki payları 100 kabul edilerek TR62 Bölgesi payları hesaplanmıştır. İkinci kısma ait sütunlarda ise Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinin hesaplanan dört oran 100 kabul edilerek, Bölge için imalat sanayi alt sektörlerinin endeks değerleri bulunmuştur. Burada hesaplanan oranlarla ilgili kısaca bilgi vermek gerekirse;

İstihdam/İşyeri Oranı: Türkiye için alt sektörler bazında sektör istihdamı/sektördeki işyeri sayısı oranı 100 kabul edilerek, TR62 Bölgesi için alt sektörler bazında sektör istihdamı/işyeri sayısı endeks değeridir. Bu oran Türkiye'yi 100 kabul ederek alt sektör bazında işyeri başına düşen istihdamı, bu anlamda da alt sektördeki işyerinin istihdam kriterine göre Türkiye

geneline göreli büyüklüğünü ifade etmektedir. Oranın 100'den büyük çıkması, bu sektör için birim istihdam açısından Türkiye ortalamasının üzerinde bir işletme büyüklüğü olduğunu gösterecektir.

Ciro/İşyeri Oranı: Türkiye için alt sektörler bazında sektör cirosu/sektördeki işyeri sayısı oranı 100 kabul edilerek, TR62 Bölgesi için alt sektörler bazında sektör cirosu/işyeri sayısı endeks değeridir. Bu oran Türkiye'yi 100 kabul ederek alt sektör bazında işyeri başına düşen ciroyu, bu anlamda da alt sektördeki işyerinin ciro kriterine göre Türkiye geneline göreli büyüklüğünü ifade etmektedir. Oranın 100'den büyük çıkması, bu sektör için birim işletmede üretilen ciro açısından Türkiye ortalamasının üzerinde bir satış potansiyeli olduğunu gösterecektir.

Ciro/İstihdam Oranı: Türkiye için alt sektörler bazında sektör cirosu/sektördeki istihdam oranı 100 kabul edilerek, TR62 Bölgesi için alt sektörler bazında sektör cirosu/istihdam endeks değeridir. Bu oran Türkiye'yi 100 kabul ederek alt sektör bazında çalışan başına düşen ciroyu, bu anlamda da alt sektörün verimlilik oranının Türkiye geneline göreli düzeyini ifade etmektedir. Oranın 100'den büyük çıkması, bu sektör için birim çalışan başına elde edilen ciro açısından Türkiye ortalamasının üzerinde bir verimlilik düzeyi olduğunu gösterecektir.

Ücret/İstihdam Oranı: Türkiye için alt sektörler bazında sektör ortalama ücreti/sektördeki istihdam oranı 100 kabul edilerek, TR62 Bölgesi için alt sektörler bazında sektör ücret/istihdam endeks değeridir. Bu oran Türkiye'yi 100 kabul ederek alt sektör bazında çalışan başına düşen ücreti ifade etmektedir. Oranın 100'den büyük çıkması, bu sektör için birim çalışan başına elde edilen ücret açısından Türkiye ortalamasının üzerinde bir kazanç düzeyi olduğunu gösterecektir.

Tablo 61: TR62 ve Türkiye İmalat Sanayi Karşılaştırması (2012, Endeks)

NACE Rev. 2 Sektörler	Türkiye Payı=100 için TR62 Endeksleri					Türkiye Oranları=100 için TR62 endeksleri			
	İşyeri Sayısı	İstihdam	Maaş+Ücret	Ciro	Yatırımlar	İstihdam/İşyeri	Ciro/İşyeri	Ciro/İstihdam	Ücret/İstihdam
10-Gıda	***121***	***130***	***139***	***174***	***125***	77	***105***	***137***	94
11-İçecek	75	***100***	***192***	***225***	83	95	***219***	***230***	***169***
13-Tekstil	60	91	***116***	***113***	***206***	***108***	***137***	***127***	***113***
14-Giyim Eşyası	98	92	86	49	45	67	37	55	83
15-Deri ve Ürünleri	35	33	38	51	29	68	***107***	***159***	***101***
16-Ağaç, Ağaç ürünleri	78	***116***	***127***	***139***	***303***	***107***	***131***	***123***	96
17-Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri	69	97	99	83	***140***	***100***	88	88	89
18-Basım Yayın	33	54	44	30	19	***120***	67	56	71
19-Kömür, petrol ürünleri	***109***	75	16	8	63	49	6	11	19
20-Kimyasal Ürünler	***147***	***234***	***277***	***351***	71	***114***	***175***	***153***	***104***
21-Temel Eczacılık	***114***	87	74	35	31	55	23	42	76
22-Kauçuk&Plastik	***105***	***134***	***107***	***150***	***126***	92	***105***	***114***	70
23-Mineral Ürünler	71	***103***	***192***	***165***	***143***	***104***	***170***	***164***	***165***
24-Ana Metal	61	54	35	26	15	64	31	48	57
25-Metal Eşya	***123***	***127***	93	***118***	***102***	75	71	95	64
27-Elektrikli Teçhizat	98	36	14	17	10	27	13	48	34
28-Makine ve Ekipman	82	94	88	68	32	81	60	74	83
29-Motorlu kara taşıtı vb	46	60	67	34	80	94	54	57	97
30- Diğer Ulaşım Araçları	29	14	0	12	1	33	29	88	0
31-Mobilya	***140***	***115***	83	70	54	59	36	62	64
32-Diğer İmalatlar	***116***	74	60	37	19	46	24	52	72
33-Kurulum, Onarım	85	81	46	57	8	68	49	72	50

Kaynak: TÜİK hareketle kendi hesaplamamız.

Not: Renkli hücrelerdeki değerler, TR62 Bölgesinin göreli büyüklüğünü/üstünlüğünü göstermektedir.

Tablo 61 için İmalat Sanayi genel sonuçları TR62 Bölgesi bazında değerlendirildiğinde, işyeri sayısı, istihdam, ciro, maaş ve ücret toplamı ile yatırımlar açısından her bir sektörün Türkiye içindeki payı 100 kabul edildiğinde, Bölgedeki payını vermektedir. Buna göre *işyeri sayısına göre* gıda, kömür ve petrol ürünleri, kimyasal ürünler, temel eczacılık, kauçuk ve plastik, metal eşya, mobilya imalatı ve diğer imalatlar sektörleri; *istihdam sayısına göre* gıda, içecek, ağaç ve ağaç ürünleri, kimyasal ürünler, kauçuk ve plastik, mineral ürünler, metal eşya ve mobilya imalatı sektörleri; *ciroya göre*; gıda, içecek, tekstil, ağaç ve ağaç ürünleri, kimyasal ürünleri, kauçuk ve plastik, mineral ürünler ve metal eşya sektörleri uzmanlaşma sağlanan sektörler olarak ön plana çıkmaktadır. Türkiye'ye oranla daha fazla yatırım yapılan sektörler ise; gıda, tekstil, ağaç ve ağaç ürünleri, kağıt ve kağıt ürünleri, kauçuk&plastik, mineral ürünler ve metal eşya sektörleridir.

Bölge imalat sanayi profilinin *işletme büyüklüğüne* istihdam açısından bakıldığında (işyeri başına istihdam) 6 sektörde Türkiye ortalamasının üzerinde değer aldığı, ciro kriteri için bakıldığında ise 8 sektörde Türkiye ortalamasını geçtiği dikkati çekmektedir. Türkiye geneli imalat sanayi 100 kabul edildiğinde *istihdam başına ciro (verimlilik)* kriterinde gıda imalatı, içecek, tekstil, deri ürünleri, ağaç ve ağaç ürünleri, kimyasal ürünler, plastik&kauçuk ve mineral ürünler imalatı 100'ün üzerinde değer alarak verimlilikte öne çıkan sektörlerdir.

Sektörler bazında Tablo 61 bulgularını özetlemek için Tablo 62 hazırlanmıştır. Tablo 62'de TR62 Bölgesinin alt sektörler itibarıyla Türkiye geneli ile kıyaslanarak, gerek göreli öneme göre (tablonun ilk beş sütunundaki değerler), gerekse de göreli büyüklüğe ve üstünlüğe göre kriterler bazında öne çıkan sektörler özetlenmiştir.

Tablo 62: TR62 Bölgesi İmalat Sanayiinde Öne Çıkan Sektörler

NACE Rev. 2 Sektörler	Türkiye Payı=100 için TR62 Endeksleri					Türkiye Oranları=100 için TR62 endeksleri			
	İşyeri Sayısı	İstihdam	Ciro	Maaş+ Ücret	Yatırımlar	İstihdam/ İşyeri	Ciro/İşyeri	Ciro/ İstihdam	Ücret/ İstihdam
10-Gıda	X	X	X	X	X		X	X	
11-İçecek		X	X	X			X	X	X
13-Tekstil			X	X	X	X	X	X	X
15-Deri ve Ürünleri							X	X	X
16-Ağaç, Ağaç ürünleri		X	X	X	X	X	X	X	
17-Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri					X	X			
20-Kimyasal Ürünler	X	X	X	X		X	X	X	X
22-Kauçuk&Plastik	X	X	X	X	X		X	X	
23-Mineral Ürünler		X	X	X	X	X	X	X	X
25-Metal Eşya	X	X		X	X				
31-Mobilya	X	X							

Kaynak: TÜİK hareketle kendi hesaplamamız.

Tablo 62 verileri kullanılarak Bölgede farklı kriterler ve oranlar bazında öne çıkan sektörlerin analiz edilmesi mümkün olacaktır. Bu noktada, yapılan analizin mutlak üstünlük analizi değil, göreli üstünlük analizi olduğu ve tüm kriterler için Türkiye ortalaması değerlerinin üzerinde kalan sektörlerin oransal değerlendirmesi yapıldığı unutulmamalıdır. Ayrıca Tablo 61 kriterler bazında (yatay olarak) yorumlanabileceği gibi, sektörlerin öne çıktığı kriterler bazında birbirlerine göre üstünlüklerine göre (dikey olarak) de yorumlanabilir. Buna göre imalat sanayi alt sektörleri TR62 Bölgesi için incelenirse;

Gıda *ve* **Kauçuk&Plastik Ürünleri** sektörleri; Bölgede işyeri sayısı, istihdam, ciro, maaş ve ücret ile yatırımlar kriterlerinin tamamında Türkiye'ye oranla öne çıkmış sektörlerdir. Bu iki sektör ayrıca işyeri başına ciro ve verimlilikte (ciro/istihdam) de öne çıkmaktadır.

Mineral ürünler sektörü; Bölgede işyeri sayısı hariç diğer 8 kriterlerde öne çıkmaktadır.

Kimyasal ürünler sektörü; Bölgede yatırımlar hariç diğer 8 kriterlerde öne çıkmaktadır.

Tekstil ürünleri sektörü; işyeri sayısı ve istihdam hariç diğer 6 kriterde öne çıkmaktadır.

Ağaç ve Ağaç Ürünleri Sektörü; işyeri sayısı ve ücret/istihdam hariç diğer 6 kriterde öne çıkmaktadır.

2.3.2.3.2. TR62 Bölgesi Sanayi Yoğunlaşması ve Kümelenmesi

TR62 Bölgesi imalat sanayi sektörleri için "Üç Yıldız Tekniği" kullanılarak kümelenme analizi gerçekleştirilecektir. Üç yıldız analizi, Avrupa Komisyonu'nca finanse edilen European Cluster Observatory[10] platformu tarafından geliştirilen bir tekniktir.

Üç yıldız tekniğinde hemen tüm uygulamalarda sektörel istihdamlar (kısıtlı sayıdaki bazı çalışmalarda işyeri sayısı) temel olarak alınmaktadır. TR62 Bölgesi için yapılacak bu analizde ise istihdamın yanı sıra işyeri sayısı ve ciro verileri de kullanılacak ve bu verilerin her birisine göre ayrı ayrı üç yıldız tekniği uygulanacaktır. Üç yıldız analizinde üç temel kriter seçilmekte ve her sektör (bölge) için bu kriterlerin değerleri hesaplanmaktadır. Bu kriterleri ifade etmek gerekirse;

Büyüklük (Size) (e_i/E_i): Bölgedeki sektör verisinin, sektörün toplam (Türkiye) verisine oranı,

Baskınlık (Dominance) (e_i/e_n): Bölgedeki sektör verisinin, bölge toplam verisine oranı,

Uzmanlaşma (Specialization) [(e_i/e_n) / (E_i/E_n)][11]: Sektörün bölgedeki payının, sektörün ülkedeki payına oranını göstermektedir. Burada;

e_i: TR62 Bölgesindeki i sektörü değerini,
E_i: i sektörünün Türkiye toplam değerini,
e_n: TR62 Bölgesinin toplam değerini,
E_n: Türkiye toplam değerini,
ifade etmektedir. Üç yıldız analizinde, her bir kriter (büyüklük, baskınlık ve uzmanlaşma) için bir eşik değer belirlenmekte ve kriterin hesaplanan değeri bu eşik değerini aşarsa, ilgili sektör bu kriterden bir yıldız almaktadır. Bölgeler bazında analiz edilen sektörler eşik değeri aştığı her kriter bazında bir yıldız aldığından, herhangi bir kriterin eşik değerini aşan sektör bir yıldız, herhangi iki kriterin eşik değerini aşan sektör iki yıldız, üç kriterde de eşik değerini aşan sektör üç yıldız almaktadır. Üç yıldız alan sektörün o bölgede "kümelenme" gösterdiği kabul edilmektedir.

[10] www.clusterobservatory.eu

[11] Buradaki katsayı, Location Quotitent (LQ) katsayısı olarak farklı alanlarda (coğrafi uzmanlaşma, ihracat uzmanlaşması vb.) da kullanılmaktadır.

Üç yıldız analizinde temel sorun, eşik değerin belirlenmesidir. Eşik değerin uygulanmasında; genelde ilk iki kriter için (büyüklük ve baskınlık) farklı eşik değerler baz alınırken, uzmanlaşma katsayısı genellikle 1 olarak alınmaktadır. Burada bilhassa, ilk iki kriter için seçilecek değerin teorik ya da tematik bir değeri bulunmadığından, farklı çalışmalarda farklı eşik değerler kullanıldığı görülmektedir. TR62 Bölgesi için yapılacak bu değerlendirmede ise, imalat sanayinin mekânsal dağılımında ve eşik değerin belirlenmesinde daha objektif ve daha rasyonel bir değer tespit edilmesi için şu yöntem izlenmiştir:

- Analiz imalat sanayi için yapılacağından işyeri sayısı, istihdam ve ciro rakamları için imalat sanayi toplamı dikkate alınmıştır. TUİK verileri[12] Düzey 2 (NUTS 2) bölgeleri (26 bölge) bazında ve NACE Revize 2 ikili kırılım düzeyinde açıklandığından, ikili sektör kodlamaları kullanılmıştır.
- TR62 Bölgesinde imalat sanayiinin verisi bulunan 22 alt sektör bulunmaktadır.
- Sonuç olarak, eşik değerin belirlenmesinde;
    - Büyüklük kriteri için bölgedeki ilgili sektörün sektör Türkiye toplamı içindeki payı **(e_i/E_i)** kriteri için toplam 26 Düzey 2 bölgesi olduğundan ve her bir bölgede bu sektörün ülke geneli içindeki payının beklenen değeri (1/26=0.03846154) olacağından, bu değer büyüklük kriteri için eşik değer olarak alınmıştır.
    - Baskınlık kriteri için **(e_i/e_n)**, değerlendirmeye alınan imalat sanayi 22 alt sektörü bulunduğundan ve her bir alt sektörün bölgedeki imalat sanayi içindeki payının beklenen değeri de (1/22=0.0454545) olacağından, bu değer eşik değer olarak kabul edilmiştir.
    - Uzmanlık katsayısı için de **[(e_i/e_n) / (E_i/E_n)]** beklenen değer 1 olacağından (sektörün bölgedeki payının sektörün ülkedeki payına oranının eşit olması bekleneceğinden), eşik değer olarak 1 alınmıştır.

Dolayısıyla üç yıldız analizinde sektörlerin yıldızlarının belirlenmesinde;

[12]Hesaplamalar TUİK, İş İstatistikleri, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, 2012 verileri kullanılarak yapılmıştır.

Büyüklük (Size) (e_{ij}/E_i) >0.03846154 ise sektör bir yıldız (daha)[13],

Baskınlık (Dominance) (e_{ij}/e_{nj}) > 0.0454545 ise sektör bir yıldız (daha)

Uzmanlaşma (Specialization) [(e_{ij}/e_{nj}) / (E_i/E_n)] > 1 ise sektör bir yıldız (daha)almaktadır.

Çalışmamızda kullanılan ve imalat sanayinin mekânsal dağılımını yoğunlaşmayı da içerecek şekilde verecek olan üç yıldız analizinde, yalnızca eşik değerlerini aşan sektörlerin dikkate alındığı bir kez daha vurgulanmalıdır. Sektörlerin aldıkları yıldızlara göre kümelenme karakteristiklerinin isimlendirilmesinde; üç yıldız alan sektörler için "olgun kümeler", iki yıldız alan sektörler için "potansiyel kümeler" ve tek yıldız alan sektörler için de "aday kümeler" ifadeleri kullanılacaktır.

TR62 Bölgesi için işyeri sayısı, istihdam ve ciro kriterlerine göre yapılan kümelenme analizi sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Gösterim rahatlığı için sektörlerin hesaplanan değerleri tabloda yüzde olarak ifade edilmiştir.

[13]Buradaki "daha" ifadesi sektörlerin yıldız almasında bunları hangi kriterden aldığının önemli olmadığını göstermek için kullanılmaktadır. Örneğin bir sektör büyüklük ve uzmanlaşma kriterinden, büyüklük ve baskınlık kriterinden ya da baskınlık ve uzmanlaşma kriterinden iki yıldız alabilmektedir.

Tablo 63: TR62 Bölgesi İmalat Sanayi Sektörlerinin Kümelenme Analizi (2012)

Ölçüm Birimi	İşyeri Sayısı			İstihdam			Ciro		
Sektörler/Kriterler	e_i/E_i	e_i/e_t	$(e_i/e_t)/(E_i/E_t)$	e_i/E_i	e_i/e_t	$(e_i/e_t)/(E_i/E_t)$	e_i/E_i	e_i/e_t	$(e_i/e_t)/(E_i/E_t)$
10-Gıda	5.1	15.7	1.2	3.9	16.8	1.3	5.3	25.9	1.8
11-İçecekler						1.0	6.9		2.3
13-Tekstil					10.6			9.6	1.1
14-Giyim Eşyası	4.1	15.5			14.0				
16-Ağaç, Ağaç ürünleri		5.3				1.2	4.3		1.4
19-Kok kömürü, rafine petrol	4.6		1.1						
20-Kimyasal Ürünler	6.2		1.5	7.0	4.6	2.4	10.8	17.6	3.6
21-Eczacılık	4.8		1.1						
22-Kauçuk&Plastik	4.4	5.7	1.0	4.0	7.5	1.3	4.6	8.0	1.5
23-Mineral Ürünler					6.8	1.0	5.0	9.3	1.7
25-Metal Eşya	5.1	18.6	1.2		11.8	1.3		6.6	1.2
27-Elektrikli Teçhizat	4.1								
28-Makine ekipman imalatı					5.2				
31-Mobilya	5.9	16.3	1.4		6.6	1.2			
32-Diğer İmalatlar	4.8		1.2						

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak yapılmıştır.

Not: *1. katsayı büyüklüğü (e_i/E_i), 2. katsayı baskınlığı (e_i/e_n), 3. katsayı ise uzmanlaşmayı [$(e_i/e_n) / (E_i/E_n)$] göstermektedir.*

Tablo 63 verilerinden hareketle özet bir değerlendirme yapabilmek amacıyla, TR62 Bölgesinde herhangi bir şekilde (aday, potansiyel ya da olgun) kümelenme özelliği gösteren sektörler, kümelenme özelliği gösterdiği katsayılara göre (büyüklük, baskınlık, uzmanlaşma) aşağıda verilmiştir.

Tablo 64: TR62 Bölgesi İmalat Sanayi Sektörlerinin Kümelenmesi

	Hangi Katsayılara Göre	Hangi Kritere Göre	Sektörler
Olgun Küme	Büyüklük, Baskınlık, Uzmanlık	İşyeri Sayısı	Gıda, Kauçuk&Plastik, Metal Eşya, Mobilya
		İstihdam	Gıda, Kimyasal Ürünler, Kauçuk&Plastik
		Ciro	Gıda, Kimyasal Ürünler, Kauçuk&Plastik, Mineral Ürünler
Potansiyel Küme	Büyüklük ve Baskınlık	İşyeri Sayısı	Giyim Eşyası
		İstihdam	
		Ciro	
	Büyüklük ve Uzmanlık	İşyeri Sayısı	Kok kömürü ve rafine petrol ürünleri, Kimyasal ürünler, Eczacılık, Diğer İmalatlar
		İstihdam	
		Ciro	İçecek İmalatı, Ağaç ve ağaç ürünleri
	Baskınlık ve Uzmanlık	İşyeri Sayısı	
		İstihdam	Mineral ürünler, Metal Eşya, Mobilya
		Ciro	Tekstil, Metal Eşya
Aday Küme	Büyüklük	İşyeri Sayısı	Elektrikli Teçhizat
		İstihdam	
		Ciro	
	Baskınlık	İşyeri Sayısı	Ağaç ve ağaç ürünleri
		İstihdam	Tekstil, Giyim Eşyası, Makine ekipman imalatı
		Ciro	
	Uzmanlık	İşyeri Sayısı	
		İstihdam	İçecek İmalatı, Ağaç ve ağaç ürünleri
		Ciro	

Kaynak: Tablo 75 verileri

Tablo 63'ün yorumlanmasının kolaylığı ve tablonun sistematiğinin açıklanması açısından şu noktanın belirtilmesi faydalı olacaktır: Tablo 64'de herhangi bir kriterde (işyeri sayısı, istihdam ya da ciro) örneğin üç yıldız alarak o kriter bazında olgun küme özelliği gösteren bir sektör, aynı kriter bazında potansiyel küme ya da aday küme kategorisinde yer almamalıdır (Örneğin; Gıda sektörü işyeri sayısı kriterine göre üç yıldız aldığı için potansiyel ya da aday kümelerin işyeri sayısı kriterlerinin yer aldığı satırlarda yer almamıştır). Aynı açıklama

potansiyel ya da aday kümelerde yer alan sektörler için de geçerlidir. Bunun yanında, herhangi bir sektör üç yıldız almadığı bir kriter için iki ya da tek yıldız alarak potansiyel ya da aday küme özelliği gösterebilir (Örneğin; Mineral ürünler sektörü istihdam kriterinden üç yıldız almamış ancak bu kriter için baskınlık ve uzmanlık katsayısına göre potansiyel küme statüsünde yer alabilmiştir).

Genel olarak, herhangi bir sektör aynı anda ancak ve ancak bir kriterin yer aldığı satırda yer alabilir, buna karşın farklı kriterlerde farklı katsayılar bazında olgun küme, potansiyel küme ya da aday küme içinde yer alabilir.

Tablo 64'den TR62 Bölgesinde farklı kriterlerde 6 sektörün üç yıldız alarak "***olgun küme"*** özelliği taşıdığı görülmektedir: *Gıda, Kauçuk&Plastik, Metal Eşya ve Mobilya* sektörleri *işyeri sayısı açısından*, *Gıda, Kimyasal Ürünler ve Kauçuk&Plastik* sektörleri *istihdam açısından; Gıda, Kimyasal Ürünler, Kauçuk&Plastik ve Mineral Ürünler* ise *ciro kriterinden olgun küme* özelliği taşımaktadırlar.

TR62 Bölgesinde iki yıldız alarak ***"büyüklük ve baskınlık"*** kriterinden iki yıldız alarak ***"potansiyel küme"*** özelliği gösteren tek sektör Giyim Eşyası imalatı sektörüdür. ***"Büyüklük ve uzmanlık"*** kriterlerine göre "***potansiyel küme"*** niteliği taşıyan sektörler şöyle sıralanabilir: Kok kömürü ve rafine petrol ürünleri, Kimyasal ürünler, Eczacılık, Diğer İmalatlar sektörleri *işyeri sayısına* göre; İçecek İmalatı, Ağaç, Ağaç ürünleri sektörleri *ciro kriterine* göre; *potansiyel küme* özelliği göstermektedirler. Bölgede ***"baskınlık ve uzmanlık"*** kriterine göre "***potansiyel küme"*** niteliği taşıyan sektörler şöyle sıralanabilir: Mineral ürünler, Metal Eşya, Mobilya sektörleri istihdama göre; Tekstil ve Metal Eşya sektörleri *ciro kriterine* göre; *potansiyel küme* özelliği göstermektedirler.

"Aday küme" özeliği gösteren (tek yıldız alan) sektörlere bakıldığında, Bölgede büyüklük (Türkiye içerisindeki payı) kriterine göre işyeri sayısı açısından Elektrikli Teçhizat sektörü aday küme özelliği taşımaktadır. ***Baskınlık*** kriterine göre tek yıldız alarak aday küme olan sektörler; *işyeri sayısına göre* Ağaç ve ağaç ürünleri; *istihdama göre* Tekstil, Giyim Eşyası ile Makine ekipman imalatı sektörleri tek yıldız alarak aday küme olmuşlardır. ***Uzmanlık*** kriterine göre tek yıldız alan sektörler İçecek İmalatı ile Ağaç ve ağaç ürünleri sektörleri *istihdam kriterine göre* aday küme olmuşlardır.

2.3.2.3.3. Adana İmalat Sanayi Profili

Sanayi Sicil Belgeli İşletmeler Açısından Adana[14]

T.C. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Genel Müdürlüğü tarafından tutulan kayıtlara göre 2014 yılı itibarıyla sanayi sicil belgesi almış ve işletme cetveline ekli (güncel) sanayi işletmeleri, başta İstanbul(%31) olmak üzere, Bursa(%8), Ankara(%7), İzmir(%5), Konya(%4), Gaziantep(%3), Denizli(%3), Kocaeli(%2), Adana(%2), Tekirdağ(%2), Kayseri(%2), Mersin(%2) olmak üzere; toplam %71'i 12 ilde yoğunlaşmaktadır. Bölgelere göre bir değerlendirme yapıldığında; sanayi işletmelerinin %48'i Marmara Bölgesinde, %17'si İç Anadolu Bölgesinde, %14'ü Ege Bölgesinde, %8'i Akdeniz Bölgesinde, %6'sı Karadeniz Bölgesinde, %5'i Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, %2'si Doğu Anadolu Bölgesindedir.

2014 yılı itibarıyla Adana ilinde sanayi siciline kayıtlı sanayi işletmesi sayısı 1.832'dir. Toplam sanayi işletmesi içerisinde %2'lik bir oran ile sanayisi gelişmiş 12 il arasında yer almaktadır. Akdeniz Bölgesi'ndeki illerin sanayi bakımından değerlendirmesi yapıldığında, %25'lik bir oran ile Adana ilk sırada yer almaktadır. Adana ilini takip eden iller sırasıyla; Mersin(%19), Antalya(%16), Hatay(%13), Kahramanmaraş(%11), Burdur(%6), Isparta(%6) ve Osmaniye(%4) olarak görülmektedir.

Adana sanayisi tarıma dayalı imalat sanayi ekseninde gelişmiştir. Gıda, tekstil (hazır giyim) ve metal eşya gibi geleneksel sektörler ile birlikte kimyasal ürünler sektörü de gelişmiştir. İlde sanayi siciline kayıtlı sanayi işletmelerinin sektörel dağılımına bakıldığında, işletmelerin %20'si gıda ürünleri imalatı, %10'u Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı, %9'u Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizatı hariç), %8'i başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı sektörlerinde yer almaktadır. Daha sonra sırasıyla; %7 tekstil ürünleri imalatı, %5 Giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması, %5 Kimyasalların ve kimyasal ürünleri imalatı, %4 Ağaç ve mantar ürünleri imalatı(mobilya hariç), %4 Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, %4 Ana metal sanayi, %4 Mobilya imalatı, %3 Diğer madencilik ve taş ocakçılığı imalatı sektörleri gelmektedir.

[14] Bu alt bölüm Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yayınlanan 81 İl Sanayi Durum Raporu'ndan yararlanılarak yazılmıştır.

İl sanayisinde çalışanların %17'si tekstil ürünleri imalatı sektöründe, %16'sı gıda ürünlerinin imalatı sektöründe istihdam edilmektedir. Sanayi istihdamının %70'i işçi, %4'ü mühendistir.

Adana ilinde bulunan sanayi işletmelerinin %45'i mikro ölçekli, %44'ü küçük ölçekli, %9'u orta ölçekli, %2'si büyük ölçekli işletmelerdir.

İstanbul Sanayi Odası tarafından açıklanan "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu" araştırmasına göre Adana'da listeye girebilen sanayi firması sayısı 13'ten 15'e yükselmiştir. Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu 2014 Araştırması" sonuçlarına göre, Adana sanayi firmaları Sasa Polyester 66'ncı, Temsa Global 126'ncı, Beyteks Tekstil 132'nci, Marsa Yağ 169'ncu, Elita Gıda 224'ncü, Adana Çimento 228'nci, Bossa 254'ncü, Amylum Nişasta 287'nci, Indorama Ventures Adana Pet 319'nci, Akyem 352'nci, Karteks Tekstil 394'nci, Güney Çelik Hasır 406'ncı, Özmaya 449'ncu, geçen yıl İkinci 500'de bulunan Gürsoy Yem 479'ncu ve Oğuz Tekstil 484'ncü sırada yer aldı. İSO'nun araştırmasında, Türkiye'nin en büyük ikinci 500 sanayi kuruluşları sıralamasında ise Adana'dan 9 firma yer aldı. İlk 500 sanayi kuruluşu listesinden 6, ikinci 500 listesinden ise 8 firma Adana Hacı Sabacı Organize Sanayi Bölgesi'nde (AOSB) bulunmaktadır.

Kapasite Raporları Açısından Adana

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından tüm Türkiye'de sanayi sektörlerindeki işletmelerin kapasite bilgileri toplanmakta ve istatistiki olarak yayınlanmaktadır. Buna göre 2014 yılı itibarıyla TOBB bilgi sisteminde Türkiye'de 71,825 kapasite raporu ve rapor bildiren işletmelerde 2.8 milyon çalışan mevcuttur. Adana'da ise 1,586 kapasite raporu ve 56,119 çalışan bulunmaktadır. Türkiye'de en fazla kapasite raporu sırasıyla İstanbul, Bursa, Ankara, İzmir, Konya, Gaziantep ve Kocaeli'nde bulunmaktadır. Adana Türkiye'de en çok kapasite raporuna sahip 8'nci, Akdeniz Bölgesinde ise 1'nci il konumundadır.

Tablo 65: Kapasite Raporlarındaki İlk 5 Faaliyet ve Ürün

Sıra	Kodu	İlk 5 Faaliyet	Rapor Sayısı
1	25.11	Metal yapı ve yapı parçaları imalatı	89
2	13.10	Tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi	79
3	10.41	Sıvı ve katı yağ imalatı	72
4	22.22	Plastik torba, çanta, poşet, çuval, kutu, damacana, şişe, makara vb. paketleme malzemelerinin imalatı	70
5	10.39	Meyve ve sebzelerin işlenmesi ve saklanması	67
Sıra	**Kodu**	**İlk 5 ürün**	**Rapor Sayısı**
1	38.32.33.00.01	Plastik ikincil hammaddeler	47
2	23.63.10.00.00	Hazır beton	38
3	10.41.41.90.02	Pamuk tohumu yağı üretiminden arta kalan küspe ve katı atıklar	36
4	10.71.11.00.01	Ekmek - normal	34
5	82.92.10.00.01	Gıda maddelerinin ambalajlanması ve dolumu	33

Girişimci Bilgi Sistemi Verileri Açısından Adana

T.C. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmekte olan Girişimci Bilgi Sistemi projesi kapsamında farklı kamu kurum ve kuruluşların idari kayıtlarında bulunan işletmelere ait ekonomik faaliyetlere ilişkin veriler, ortak standartlar çerçevesinde bir veri tabanında toplanmaktadır. Bu kayıtlar sanayi sicil belgesi almış işletmelerin tutulduğu sanayi sicil kayıtlarına göre çok daha fazla işletmeyi kapsaması ve bu işletmelerin net satışlarını ve aktif büyüklüklerini de vermesi bakımından daha işlevsel ve güvenilir niteliktedir. Buna göre Girişimci Bilgi Sistemi kayıtlarına göre Türkiye'de imalat sanayide yaklaşık 197 bin işletmede yaklaşık 3.5 milyon kişi istihdam edilmektedir. Bu işletmelerin toplam net satışları ve aktif büyüklükleri yaklaşık olarak 1 trilyon TL düzeyinde olup tüm sektörlerin toplamından %25 pay almaktadırlar. Türkiye'de iamlat sanayi net satışları ve cirosu, tüm sektörlerden 4'te 1 pay almaktadır. Adana imalat sanayide ise 2014 yılı itibarıyla Girişimci bilgi Sisitemi veri tabanına 3,724 işletme kayıtlı olup, bu işletmelerde 63,163 kişi istihdam edilmektedir. İlin imalat sanayi cirosu ve aktif büyüklüğü 22 milyar TL olup, ildeki cironun %25'ini, aktif büyüklüğünün de %24'ünü oluşturmaktadır.

Net Satışlara Göre Büyüklük, Başatlık, Uzmanlık ve Kümelenme Analizi

Adana'da faaliyette bulunan işletmelerin 2014 yılı itibarıyla yaptıkları net satışların alt sektörlere göre analizi, sektörlerin ciro bakımından durumunu verecektir. Aşağıdaki tabloda Girişimci Bilgi Sistemi verilerine göre Adana ilindeki işyerlerinde bulunan imalat sanayi işletmelerinin işyeri sayısı, istihdamı, net satışları ve aktif büyüklükleri verilmektedir. buna göre ilde yapılan satışlar/cirolar bakımın ilk sırada gıda ürünleri imalatı gelmektedir. Gıda

sektörünü sırasıyla, kimyasal ürünler, tekstil ürünleri, kauçuk&plastik ürünleri ve metal ürünleri imalatı izlemektedir.

Tablo 66: Adana'daki İmalat Sanayi İşyerleri Göstergeleri

SEKTÖR	İşyeri Sayısı	Çalışan Sayısı	Net Satışlar	Aktif Toplam	Net Satış Payı
10 - GIDA	617	8.503	4.306	2.746	19,6
20 - KİMYASAL ÜRÜNLER	134	2.909	2.811	2.107	12,8
13 - TEKSTİL ÜRÜNLERİ	176	12.918	2.626	2.981	12,0
22 - KAUÇUK VE PLASTİK	279	4.675	2.147	1.728	9,8
25 - METAL ÜRÜNLERİ	458	5.909	1.290	1.602	5,9
23 - MİNERAL ÜRÜNLERİN İMALATI	174	3.106	1.072	1.699	4,9
29 - MOTORLU KARA TAŞITI	53	2.390	1.070	930	4,9
33 - KURULUM VE ONARIM	346	3.834	1.005	2.509	4,6
24 - ANA METAL SANAYİİ	145	2.811	1.005	827	4,6
11 - İÇECEKLER	30	1.017	705	1.787	3,2
32 - DİĞER İMALATLAR	119	656	680	171	3,1
28 - BYS MAKİNE VE EKİPMAN İMALATI	211	2.670	676	572	3,1
16 - AĞAÇ, AĞAÇ ÜRÜNLERİ	138	1.509	525	708	2,4
14 - GİYİM EŞYALARININ İMALATI	234	4.242	478	338	2,2
17 - KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ	56	1.317	453	355	2,1
31 - MOBİLYA İMALATI	229	2.505	380	368	1,7
19 - KOK KÖMÜRÜ, RAFİNE PETROL	19	128	168	202	0,8
27 - ELEKTRİKLİ TEÇHİZAT İMALATI	91	723	164	160	0,7
15 - DERİ	70	655	146	108	0,7
18 - MEDYA BASIM VE YAYIN	109	783	131	184	0,6
26 - BİLGİSAYAR,ELEKTRONİK,OPTİK	21	146	85	30	0,4
30 - DİĞER ULAŞIM ARAÇLARI	6	142	37	112	0,2
21 - ECZACILIK ÜRÜNLERİ	9	65	13	21	0,1
Genel Toplam	**3.724**	**63.613**	**21.971**	**22.244**	**100,0**

Kaynak: Girişimci Bilgi Sistemleri **Not**: Sıralama Net Satış büyüklüğüne göre yapılmıştır.

Aşağıda yer alan tabloda "***Büyüklük***" bir sektörün ne kadarının ilde olduğunu (Adana'nın o sektörde Türkiye'den aldığı payını), "***Başatlık***" ise herhangi bir sektörün Adana toplam net satışları içerisindeki payını göstermektedir. İlk oran bir sektörün illere göre dağılımını göstermesi, ikinci oran ise Adana'daki faaliyetin faaliyet kollarına dağılımını göstermesi açısından anlamlıdır. Bir sektörün bir il/bölgenin değerinden aldığı pay kadar bu payın ülke genelindeki görüntüden farklılaşma oranı da önemli bir bilgi sağlamaktadır. Sektörün bir ildeki payının, aynı sektörün ülke genelindeki payına oranı bir "***uzmanlaşma***" göstergesi olarak kullanılmaktadır. Buna göre net satışlara göre Adana'daki işyerleri 11- İçeceklerin imalatı sektöründeki cironun %7.3'ünü, 20- Kimyasal ürünlerin imalatı sektöründeki cironun %5.5'ini 32- Diğer imalatlar sektöründeki cironun %4.3'ünü gerçekleştirmektedir. Büyüklük

bakımından öne çıkan diğer sektörler 22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı, 16 - Ağaç, ağaç ürünleri imalatı ile 10 - Gıda ürünlerinin imalatı sektörleridir.

Adana'da gerçekleştirilen cironun sektörel dağılımına bakıldığında sırasıyla 10 - Gıda ürünlerinin imalatı (19.6), 20- Kimyasal ürünlerin imalatı (%12.8), 13 - Tekstil ürünlerinin imalatı (%12), 22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı (%9.8) pay almaktadır.

Tablo 67: Net Satışlara Göre Büyüklük, Başatlık, Uzmanlık Analizi (2014)

SEKTÖRLER	Büyüklük	Başatlık	Uzmanlık	Teknoloji Düzeyi
10 - Gıda ürünlerinin imalatı	**3,0%**	**19,6%**	**1,4**	Düşük
11 - İçeceklerin imalatı	**7,3%**	3,2%	**3,5**	Düşük
12 - Tütün ürünleri imalatı	0,0%	0,0%	0,0	Düşük
13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	2,9%	**12,0%**	**1,4**	Düşük
14 - Giyim eşyalarının imalatı	0,8%	2,2%	0,4	Düşük
15 - Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	1,4%	0,7%	0,7	Düşük
16 - Ağaç, ağaç ürünleri imalatı	**3,2%**	2,4%	**1,5**	Düşük
17 - Kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatı	2,3%	2,1%	**1,1**	Düşük
18 - Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	0,9%	0,6%	0,4	Düşük
19 - Kok kömürü ve rafine ed. petrol ürünleri	0,4%	0,8%	0,2	Orta Düşük
20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	**5,5%**	**12,8%**	**2,6**	Orta Yüksek
21 - Eczacılık ürünleri imalatı	0,2%	0,1%	0,1	Yüksek
22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	**3,7%**	**9,8%**	**1,8**	Orta Düşük
23 - Mineral ürünlerin imalatı	1,9%	**4,9%**	0,9	Orta Düşük
24 - Ana metal sanayii	0,9%	4,6%	0,4	Orta Düşük
25 - Fabrikasyon metal ürünleri imalatı	1,4%	**5,9%**	0,7	Orta Düşük
26 - Bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünleri	0,6%	0,4%	0,3	Yüksek
27 - Elektrikli teçhizat imalatı	0,4%	0,7%	0,2	Orta Yüksek
28 - Başka yerde sınıf. Makine/ekipman imalatı	1,9%	3,1%	0,9	Orta Yüksek
29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler	1,4%	**4,9%**	0,7	Orta Yüksek
30 - Diğer ulaşım araçlarının imalatı	0,4%	0,2%	0,2	Orta Yüksek
31 - Mobilya imalatı	1,8%	1,7%	0,9	Düşük
32 - Diğer imalatlar	**4,3%**	3,1%	**2,1**	Düşük
33 - Makine ve ekipman kurulumu ve onarımı	1,9%	4,6%	0,9	Orta Düşük

Kaynak: Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Girişimci Bilgi Sistemleri İstatistikleri

Adana'nın ciro bakımından Türkiye'ye göre uzmanlaştığı sektörler ise sırasıyla 20- Kimyasal ürünlerin imalatı (%2.6), 32 - Diğer imalatlar (2.1), 22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı (%1.8), 16 - Ağaç, ağaç ürünleri imalatı (1.5), 10 - Gıda ürünlerinin imalatı (1.4), 13 - Tekstil ürünlerinin imalatı (1.4), 17 - Kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatı (1.1) sektörleridir.

Tablo 68: Net Satışlara Göre Başatlık ve Teknoloji Düzeyi Analizi (2014)

	ADANA				MERSİN			
Sıra	**Sektör**	**Pay**	**Cr_i**	**Teknoloji Düzeyi**	**Sektör**	**Pay**	**Cr_i**	**Teknoloji Düzeyi**
1	10 - Gıda	19,6	19,6	Düşük	10 - Gıda	26,6	26,6	Düşük
2	20 - Kimyasallar	12,8	32,4	Orta Yüksek	23 - Mineral	18,4	45,0	Orta Düşük
3	13 - Tekstil	12,0	44,3	Düşük	20 - Kimyasallar	12,9	57,9	Orta Yüksek
4	22 - Kauçuk&Plastik	9,8	54,1	Orta Düşük	24 - Ana Metal	9,1	67,1	Orta Düşük
5	25 - Metal Eşya	5,9	60,0	Orta Düşük	25 - Metal Eşya	5,2	72,3	Orta Düşük
6	23 - Mineral	4,9	64,9	Orta Düşük	16 - Ağaç ve Ürünleri	5,1	77,3	Düşük
7	29 - Kara Taşıtları	4,9	69,7	Orta Yüksek	22 - Kauçuk&Plastik	4,4	81,7	Orta Düşük
8	33 - Kurulum&Onarım	4,6	74,3	Orta Düşük	33 - Kurulum&Onarım	3,6	85,4	Orta Düşük
9	24 - Ana Metal	4,6	78,9	Orta Düşük	14 - Konfeksiyon	3,0	88,4	Düşük
10	11 - İçecek	3,2	82,1	Düşük	11 - İçecek	2,4	90,8	Düşük
	İlk 10 Sektör Toplam	**82,1**			**İlk 10 Sektör Toplam**	**90,8**		
	Diğer 14 Sektör	**17,9**			**Diğer 14 Sektör**	**9,2**		
	İmalat Sanayi	**100,0**			**İmalat Sanayi**	**100,0**		
	TEKNOLOJİ DÜZEYİ DAĞILIMI				**TEKNOLOJİ DÜZEYİ DAĞILIMI**			
	Düşük Teknoloji Payı - (İl Sırası)		%47.5 - (46)		Düşük Teknoloji Payı - (İl Sırası)		%42.2 - (53)	
	Orta Düşük Teknoloji Payı - (İl Sırası)		%30.4 - (50)		Orta Düşük Teknoloji Payı - (İl Sırası)		%41.2 - (32)	
	Orta Yüksek Teknoloji Payı - (İl Sırası)		%21.7 - (12)		Orta Yüksek Teknoloji Payı - (İl Sırası)		%16.4 - (20)	
	Yüksek Teknoloji Payı - (İl Sırası)		%0.4 - (24)		Yüksek Teknoloji Payı - (İl Sırası)		%0.1 - (40)	
	Teknoloji Skoru (1-4 arası) - (İl Sırası)		2 - (25)		Teknoloji Skoru (1-4 arası) - (İl Sırası)		2 - (26)	

Kaynak: Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Girişimci Bilgi Sistemleri İstatistiklerinden hareketle hesaplamamız.

Adana'da faaliyette bulunan işyerlerinin net satışlarına göre (ciro) 3 yıldız analizi yapılmıştır. Böylece ilde net satışlara göre olgun küme, potansiyel küme ve aday küme olan sektörler belirlenmiştir. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda özetleniştir. Buna göre Adana'da net satışlara göre 4 adet olgun küme *(10-Gıda imalatı, 13-Tekstil ürünleri, 20-Kimyasal ürünler imalatı ve 22-Kauçuk&plastik ürünlerin imalatı)* bulunmaktadır. Ciroya göre yapılan kümelenme analizinde Adana'da 8 adet potansiyel küme ve 4 adet de aday küme bulunmaktadır.

Tablo 69: Net Satışlara Göre Üç Yıldız/Kümelenme Analizi (2014)

	Kriterler			Yıldız Aldığı Kriter				
SEKTÖRLER	**Büyüklük (e_i/E_i) (%)**	**Başatlık (e_i/e_n) (%)**	**Uzmanlık ($(e_i/e_n)/E_i/E_n$))**	**Büyüklük**	**Başatlık**	**Uzmanlık**	**Yıldız Sayısı**	**Küme Durumu**
10 - Gıda	2,98	19,60	1,43	*	*	*	3	Olgun Küme
11 - İçecek	7,29		3,49	*		*	2	Potansiyel Küme
13 - Tekstil	2,91	11,95	1,39	*	*	*	3	Olgun Küme
15 - Deri	1,37			*			1	Aday Küme
16 - Ağaç ve Ürünleri	3,24		1,55	*		*	2	Potansiyel Küme
17 - Kâğıt	2,29		1,10	*		*	2	Potansiyel Küme
20 - Kimyasallar	5,51	12,79	2,64	*	*	*	3	Olgun Küme
22 - Kauçuk&Plastik	3,73	9,77	1,79	*	*	*	3	Olgun Küme
23 - Mineral	1,85	4,88		*	*		2	Potansiyel Küme
24 - Ana Metal		4,57			*		1	Aday Küme
25 - Metal Eşya	1,40	5,87		*	*		2	Potansiyel Küme
28 - Makine Ekipman	1,87			*			1	Aday Küme
29 - Kara Taşıtları	1,36	4,87		*	*		2	Potansiyel Küme
31 - Mobilya	1,80			*			1	Aday Küme
32 - Diğer İmalat	4,30		2,06	*		*	2	Potansiyel Küme
33 - Kurulum&Onarım	1,89	4,58		*	*		2	Potansiyel Küme
Tek Yıldız Aldığı Sektör Sayısı (Aday Küme)			**4**					
İki Yıldız Aldığı Sektör Sayısı (Potansiyel Küme)			**8**					
Üç Yıldız Aldığı Sektör Sayısı (Olgun Küme)			**4**					

Kaynak: Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Girişimci Bilgi Sistemleri İstatistiklerinden hareketle hesaplamamız.

2.3.2.3.4. Adana İmalat Sanayinin Üçlü Sektör Kırılımında Kümelenme Analizi

Bu bölümde Adana için, il bazında olması ve güncel olması nedeniyle SGK işyeri sayısı ve istihdam verileri ile imalat sanayi sektörlerini kapsayan kümelenme analizi yapılacaktır. "Üç Yıldız Tekniği" kullanılarak yapılan kümelenme analizi daha önceki bölümde ayrıntılı olarak anlatıldığından burada sonuçlar üzerinden değerlendirme yapılmış ve analizin kuramsal çerçevesine değinilmemiştir.

Üç yıldız tekniği hemen tüm uygulamalarda sektörel istihdamlar (kısıtlı sayıdaki bazı çalışmalarda işyeri sayısı) temel olarak alınmaktadır. Adana için yapılacak analizde ise hem istihdam hem de işyeri sayısı verileri kullanılacak ve üç yıldız tekniği uygulanacaktır. Üç yıldız analizinde üç temel kriter seçilmekte ve her sektör (bölge) için bu kriterlerin değerleri hesaplanmaktadır. Bu kriterleri ifade etmek gerekirse;

Büyüklük (Size) (e_i/E_i): İldeki sektör verisinin, sektörün toplam (Türkiye) verisine oranı,

Baskınlık (Dominance) (e_i/e_n): İldeki sektör verisinin, il toplam verisine oranı,

Uzmanlaşma (Specialization) [(e_i/e_n) / (E_i/E_n)]: Sektörün ildeki payının, sektörün ülkedeki payına oranını göstermektedir. Burada;

e_i: İldeki i sektörü değerini,

E_i: i sektörünün Türkiye toplam değerini,

e_n: İlin toplam değerini,

E_n: Türkiye toplam değerini, ifade etmektedir.

Üç yıldız analizinde, her bir kriter (büyüklük, baskınlık ve uzmanlaşma) için bir eşik değer belirlenmekte ve kriterin hesaplanan değeri bu eşik değerini aşarsa, ilgili sektör bu kriterden bir yıldız almaktadır. İller bazında analiz edilen sektörler eşik değeri aştığı her kriter bazında bir yıldız aldığından, herhangi bir kriterin eşik değerini aşan sektör bir yıldız, herhangi iki kriterin eşik değerini aşan sektör iki yıldız, üç kriterde de eşik değerini aşan sektör üç yıldız almaktadır. Üç yıldız alan sektörün o bölgede "kümelenme" gösterdiği kabul edilmektedir.

Adana ili için yapılacak bu değerlendirmede eşik değerleri şu yöntemle belirlenmiştir:

- Analiz imalat sanayi sektörlerini kapsayacağından imalat sanayi işyeri ve istihdam rakamları dikkate alınmıştır. İl bazında SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) verileri[15] kullanılarak NACE Rev. 2 dörtlü sektör kırılımında temin edilen veriler üçlü kırılıma göre yeniden düzenlenerek hesaplamalar yapılmıştır.
- Türkiye'de tüm sektörler dahil toplam 272 sektör verisi olup, Adana'da üçlü kırılıma göre verisi bulunan sektör sayısı 252'dir. Türkiye verileri il verileri ile eşleştirilmiş ve 252 alt sektör verisi ve bunların toplamı üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Bu 252 sektörün 86'sı imalat sanayi alt sektörüdür.
- Adana ili için eşik değerin belirlenmesinde;
    - *Büyüklük kriteri için, illerdeki ilgili sektörün sektör Türkiye toplamı içindeki payı* ***(e_i/E_i)*** *kriteri için toplam 81 Düzey 3 bölgesi (il) olduğundan ve her bir ildeki ilgili sektörün ülke geneli içindeki payının beklenen değeri (1/81=0.012346) olacağından, bu değer büyüklük kriteri için eşik değer olarak alınmıştır.*
    - *Baskınlık kriteri için* ***(e_i/e_n)****, değerlendirmeye alınan 86 imalat sanayi alt sektörü bulunduğundan ve her bir alt sektörün ildeki payının beklenen değeri de (1/86=0.0116279) olacağından, bu değer eşik değer olarak kabul edilmiştir.*
    - *Uzmanlık katsayısı için de* ***[(e_i/e_n) / (E_i/E_n)]*** *beklenen değer 1 olacağından (sektörün ildeki payının sektörün ülkedeki payına oranının eşit olması bekleneceğinden), eşik değer olarak 1 alınmıştır.*

Çalışmada kullanılan üç yıldız analizinde, yalnızca eşik değerlerini aşan sektörlerin dikkate alındığı bir kez daha vurgulanmalıdır. Sektörlerin aldıkları yıldızlara göre kümelenme karakteristiklerinin isimlendirilmesinde; üç yıldız alan sektörler için "olgun kümeler", iki yıldız alan sektörler için "potansiyel kümeler" ve tek yıldız alan sektörler için de "aday kümeler" ifadeleri kullanılacaktır.

Adana için işyeri sayısı ve istihdam kriterlerine göre yapılan kümelenme analizi sonuçlarına göre kümelenme özelliği gösteren alt sektörlerin hangi kriterden kümelenme özelliği gösterdikleri aşağıdaki iki tabloda peş peşe verilmiştir.

[15] Hesaplamalar Türkiye Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı'ndan temin edilen 2014 verileri kullanılarak yapılmıştır. Bu kapsamda, "istihdam" terimi ilgili işyerlerine kayıtlı ve herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı tüm kişileri ifade etmektedir.

Tablo 70: Adana İlinde İşyeri Sayısına Göre Kümelenme Özelliği Gösteren İmalat Sanayi Sektörleri

Olgun küme	Potansiyel küme	Aday küme
107-Fırın ve unlu mamuller imalatı	203-Boya, vernik ve benzeri kaplayıcı maddeler ile matbaa mürekkebi ve macun imalatı	102-Balık, kabuklu deniz hayvanları ve yumuşakçaların işlenmesi ve saklanması
108-Diğer gıda maddelerinin imalatı	205-Diğer kimyasal ürünlerin imalatı	103-Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması
161-Ağaçların biçilmesi ve planyalanması	206-Suni veya sentetik elyaf imalatı	105-Süt ürünleri imalatı
222-Plastik ürünlerin imalatı	211-Temel eczacılık ürünleri imalatı	204-Sabun ve deterjan, temizlik ve parlatıcı maddeleri; parfüm; kozmetik ve tuvalet malzemeleri imalatı
236-Beton, çimento ve alçıdan yapılmış eşya imalatı	235-Çimento, kireç ve alçı imalatı	212-Eczacılığa ilişkin ilaçların imalatı
275-Ev aletleri imalatı	241-Ana demir ve çelik ürünleri ile ferro alaşımların imalatı	221-Kauçuk ürünlerin imalatı
282-Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı	242-Çelikten tüpler, borular, içi boş profiller vb. bağlantı parçalarının imalatı	231-Cam ve cam ürünleri imalatı
310-Mobilya imalatı	243-Çeliğin ilk işlenmesinde elde edilen diğer ürünlerin imalatı	233-Kilden inşaat malzemeleri imalatı
321-Mücevherat, bijuteri eşyaları ve ilgili ürünlerin imalatı	252-Metal tank, rezervuar ve muhafaza kapları imalatı	239-Aşındırıcı ürünlerin ve başka yerde sınıflandırılmamış metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı
331-Fabrikasyon metal ürünlerin, makinelerin ve ekipmanların onarımı	253-Buhar jeneratörü imalatı, merkezi ısıtma sıcak su kazanları (boylerleri) hariç	244-Değerli ana metaller ve diğer demir dışı metallerin imalatı
332-Sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu	262-Bilgisayar ve bilgisayar çevre birimleri imalatı	245-Metal döküm sanayii
Potansiyel küme	267-Optik aletlerin ve fotografik ekipmanların imalatı	255-Metallerin dövülmesi, preslenmesi, baskılanması ve yuvarlanması; toz metalürjisi
101-Etin işlenmesi, saklanması, et ürünlerinin imalatı	272-Akümülatör ve pil imalatı	263-İletişim ekipmanlarının imalatı
104-Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	281-Genel amaçlı makinelerin imalatı	271-Elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazlarının imalatı
106-Öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta/nişastalı ürün.	283-Tarım ve ormancılık makinelerinin imalatı	279-Diğer elektrikli ekipmanların imalatı
109-Hazır hayvan yemleri imalatı	292-Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı; treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	284-Metal işleme makineleri ve takım tezgahları imalatı
110-İçeceklerin imalatı	323-Spor malzemeleri imalatı	289-Diğer özel amaçlı makinelerin imalatı
131-Tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi	141-Kürk hariç, giyim eşyası imalatı	291-Motorlu kara taşıtlarının imalatı
171-Kağıt hamuru, kağıt ve mukavva imalatı	152-Ayakkabı, bot, terlik vb. imalatı	293-Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı
172-Kağıt ve mukavva ürünleri imalatı	162-Ağaç, mantar, kamış ve örgü malzeme ürünü imalatı	302-Demir yolu lokomotifleri ve vagonlarının imalatı
182-Kayıtlı medyanın çoğaltılması	181-Basım ve basım ile ilgili hizmet faaliyetleri	309-Başka yerde sınıflandırılmamış ulaşım araçlarının imalatı
191-Kok fırını ürünlerinin imalatı	237-Taş ve mermerin kesilmesi, şekil verilmesi ve bitirilmesi	324-Oyun ve oyuncak imalatı
192-Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	251-Metal yapı malzemeleri imalatı	325-Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı
201-Temel kimyasal maddeler, kimyasal gübre ve azot bileşikleri, birincil formda plastik/sentetik kauçuk imalatı	256-Metallerin işlenmesi ve kaplanması; makinede işleme	329-Başka yerde sınıflandırılmamış imalatlar
202-Haşere ilaçları ve diğer zirai-kimyasal ürünlerin imalatı	259-Diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	139-Diğer tekstil ürünlerinin imalatı

Kaynak : SGK verileri baz alınarak hesaplanmıştır.

Tablo 71: Adana İlinde İstihdam Sayısına Göre Kümelenme Özelliği Gösteren İmalat Sanayi Sektörleri

Olgun küme	Potansiyel küme	Aday küme
101-Etin işlenmesi, saklanması ile et ürünleri imalatı	102-Balık, kabuklu deniz hayvanları ve yumuşakçaların işlenmesi ve saklanması	141-Kürk hariç, giyim eşyası imalatı
104-Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	109-Hazır hayvan yemleri imalatı	103-Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması
106-Öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta/nişastalı ürün.	161-Ağaçların biçilmesi ve planyalanması	152-Ayakkabı, bot, terlik vb. imalatı
107-Fırın ve unlu mamuller imalatı	171-Kâğıt hamuru, kâğıt ve mukavva imalatı	242-Çelikten tüpler, borular, içi boş profiller vb. bağlantı parçaları
110-İçeceklerin imalatı	182-Kayıtlı medyanın çoğaltılması	245-Metal döküm sanayii
131-Tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi	191-Kok fırını ürünlerinin imalatı	252-Metal tank, rezervuar ve muhafaza kapları imalatı
132-Dokuma	192-Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	282-Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı
162-Ağaç, mantar, kamış ve örgü malzeme ürünü imalatı	201-Temel kimyasal maddelerin, kimyasal gübre ve azot bileşikleri, birincil formda plastik ve sentetik kauçuk imalatı	289-Diğer özel amaçlı makinelerin imalatı
172-Kağıt ve mukavva ürünleri imalatı	202-Haşere ilaçları ve diğer zirai-kimyasal ürünlerin imalatı	321-Mücevherat, bijuteri eşyaları ve ilgili ürünlerin imalatı
206-Suni veya sentetik elyaf imalatı	203-Boya, vernik vb. kaplayıcı maddeler ile matbaa mürekkebi ve macun imalatı	325-Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı
222-Plastik ürünlerin imalatı	204-Sabun, deterjan, temizlik, parlatıcı maddeleri; parfüm; kozmetik, tuvalet malz.	-
236-Beton, çimento ve alçıdan yapılmış eşya imalatı	205-Diğer kimyasal ürünlerin imalatı	-
244-Değerli ana metaller ve diğer demir dışı metallerin imalatı	211-Temel eczacılık ürünleri imalatı	-
251-Metal yapı malzemeleri imalatı	235-Çimento, kireç ve alçı imalatı	-
256-Metallerin işlenmesi ve kaplanması; makinede işleme	243-Çeliğin ilk işlenmesinde elde edilen diğer ürünlerin imalatı	-
291-Motorlu kara taşıtlarının imalatı	253-Buhar jeneratörü imalatı, merkezi ısıtma sıcak su kazanları (boylerleri) hariç	-
331-Fabrikasyon metal ürünlerin, makinelerin ve ekipmanların onarımı	262-Bilgisayar ve bilgisayar çevre birimleri imalatı	-
332-Sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu	267-Optik aletlerin ve fotografik ekipmanların imalatı	-
	281-Genel amaçlı makinelerin imalatı	-
	283-Tarım ve ormancılık makinelerinin imalatı	-
	292-Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı; treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	-
	133-Tekstil ürünlerinin bitirilmesi	-
	139-Diğer tekstil ürünlerinin imalatı	-
	181-Basım ve basım ile ilgili hizmet faaliyetleri	-
	259-Diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	-
	310-Mobilya imalatı	-

Kaynak : SGK verileri baz alınarak hesaplanmıştır.

Adana'da 3'lü kırılıma göre 86 sektörlü imalat sanayi kümelenme analizinde istihdam kriterine göre 18 ***olgun küme***; 26 ***potansiyel küme*** ve 10 ***aday küme*** özelliği gösteren sektör bulunmaktadır. İşyeri kriterine göre ise 11 ***olgun küme***; 38'i ***potansiyel küme***; 25 ***aday küme*** mevcuttur.

Adana sanayi kültürü olan şehirlerimizdendir. İlde tarım ve sanayi uzun süre bütünleşik bir yapı sergilemiştir. Son dönemlerde tarımda pamuktan endüstri bitkilerine doğru bir dönüşüm yaşanmakta olup, bu durum pamuğa dayalı imalat sanayi yapısının da değişmesini beraberinde getirmiştir. Teşvik destek unsurları bakımından görece dezavantajlı konuma itilen ilde, son dönemlerde sanayinin ilerleme kaydedemediği vurgulanmaktadır. Yeniden büyük sanayi yatırımlarını çekmeye hazır olan ilde, sanayi sektörüne kalifiye eleman yetiştirecek meslek lisesi ve meslek yüksekokullarına verilen önemin ve ilginin artması, üniversite-sanayi işbirliğinin uygulanabilir projelerle realize edilmesi, Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin özendirilmesi ve bu konuda yeni teşvikler geliştirilmesi, OSB'de genişleme projesinin tamamlanması, girişimcilerin ihracat motivasyonunun artırılması, ihracatçıların pazarlama ve dış ticaret konularında eğitimlerle desteklenmesi ilin sanayi üretiminin ve ihracat potansiyelinin etkin kullanılmasında önemli katkı yapacaktır.

Özet olarak:

- ✓ TR62 Bölgesi illeri olan Adana ve Mersin, sanayi sektörünün gelişimi açısından gelişim potansiyeline sahip bulunmaktadır. Bölge, sahip olduğu doğal yer altı ve yer üstü kaynakları, tarımsal çeşitliliği ve iklimi, işgücü potansiyeli, ulaşım olanakları, limanı ve zengin kültürel yapısı ile sanayi yatırımları için cazip konumdadır.
- ✓ TR62 Bölgesi ekonomisi içinde sanayi sektörünün payı düşüş eğilimindedir.
- ✓ 2014 yılı itibarıyla, Adana'daki toplam istihdamın %23'ü, toplam işyeri sayısının %13.7'si imalat sanayi sektörüne aittir. Türkiye sanayi sektöründeki istihdamın %2'si ilde bulunmaktadır.
- ✓ 2011 yılı verilerine göre TR62 Bölgesi'nde sanayi sektörü GSKD'i 9.6 Milyar TL iken, Türkiye'de 316 milyar TL olup, Bölge Türkiye sanayi katma değerinden %3 pay almaktadır. TR62 Bölgesi, sanayi sektörü katma değerinin büyüklüğü bakımından 26 düzey 2 bölgesi içinde 8'nci sırada bulunmaktadır. TR62 Bölgesi 2004-2011 döneminde sanayi sektörü katma

değerinin artışı bakımından Türkiye ortalamasının altında performans sergilemiştir.

- ✓ 2011 yılı itibarıyla Türkiye'de kişi başına gayri safi sanayi katma değeri 4,262 TL iken TR62 Bölgesi'nde 2,549 TL seviyesinde olup, kişi başına düşen sanayi sektörü gayri safi katma değeri açısından Düzey 2 bölgeleri içinde 17'nci sırada yer almaktadır.
- ✓ Adana, Türkiye sanayisindeki elektrik kullanımdan %2.4 pay almaktadır. 2007-2013 döneminde Türkiye'de sanayide elektrik kullanımı %26.4 artarken, Adana'da %11 artmıştır. Adana kişi başı sanayi elektriği kullanımında da Türkiye'nin gerisinde bulunmaktadır.
- ✓ Türkiye imalat sanayi işletmelerinin %4.2'si, imalat sanayi çalışanlarının %3'ü, maaş ve ücretlerin %2.6'sı, cironun %3.1'i ve yatırımların da %3'ü TR62 Bölgesinde bulunmaktadır. İmalat sanayi işletme sayısı bakımından 26 Düzey 2 bölgesi içinde 5'nci sırada yer alan TR62 Bölgesi, çalışan sayısı açısından 10'ncu, maaş ve ücret ödemeleri açısından 8'nci, ciro açısından 9'ncu ve brüt yatırımlar bakımından ise 10'ncu sırada yer almaktadır.
- ✓ TR62 Bölgesinde faaliyet gösteren imalat sanayi işletmelerinin alt sektörlere göre dağılımı incelendiğinde öne çıkan sektörler; işyeri sayısı açısından Metal eşya, Mobilya imalatı, Gıda ürünleri, Giyim eşyaları sektörleri; istihdam açısından Gıda ürünleri, Giyim eşyaları, Metal eşya, Tekstil ürünleri, Kauçuk & plastik; ciro açısından Gıda ürünleri, Kimyasal ürünler, Tekstil ürünleri, Mineral ürünler, Kauçuk & plastik, Metal Eşya; maaş ve ücret ödemeleri açısından Gıda ürünleri, Mineral ürünler, Tekstil ürünleri, Kimyasal ürünler, Giyim eşyaları, Metal eşya; brüt yatırımlar açısından ise Tekstil ürünleri, Gıda ürünleri, Mineral ürünler, Kauçuk & plastik, Ağaç ve ağaç ürünleri, Motorlu kara taşıtı olarak sıralanmaktadır.
- ✓ TR62 Bölgesinde imalat sanayinde ortalama ücretler Türkiye imalat sanayi ortalamasının altında olup, işgücü maliyeti bakımından görece avantaja sahiptir.
- ✓ TR62 Bölgesi için yapılan üç yıldız kümelenme analizi neticesinde, farklı kriterlerde 6 sektörün üç yıldız alarak "***olgun küme"*** özelliği taşıdığı görülmüştür (Gıda, Kauçuk&Plastik, Metal eşya, Mobilya, Kimyasal ürünler ve Mineral ürünler imalatı).
- ✓ TR62 Bölgesinde iki yıldız alarak "***potansiyel küme"*** niteliği taşıyan 10 sektör ve ***"Aday küme"*** özeliği gösteren (tek yıldız alan) 6 sektör bulunmaktadır.
- ✓ Adana'da 2014 yılı verileriyle kapsamlı bir kümelenme çalışması yapılmıştır. ***3'lü kırılıma*** göre 86 sektörlü imalat sanayi kümelenme analizinde ***istihdam kriterine*** göre ***18 olgun küme***; ***26 potansiyel küme ve 10 aday küme*** özelliği gösteren sektör bulunmaktadır. ***İşyeri kriterine*** göre ise ***11 olgun küme; 38'i potansiyel küme; 25 aday küme*** mevcuttur.

2.3.3. Hizmetler Sektörü

2.3.3.1. Hizmetler Sektörünün Gelişimi

Adana ilinde toplam hasıla içerisinde hizmetler sektörünün payı oldukça yüksektir. 1987 yılında %52.4 olan hizmetler sektörünün payı, 2000 yılında %60.7'ye, 2001 yılında ise %61.6'ya yükselmiştir. Türkiye geneli ve Akdeniz Bölgesinde hizmetler sektörünün GSYİH içindeki payı 2001 yılında Adana'ya göre daha yüksek düzeydedir.

Adana ilinde hizmetler sektöründe yaratılan hasılanın, Türkiye hizmetler sektörü hasılası içindeki payına bakıldığında, 1987'de %3.2 olan payın giderek azaldığı 2001 döneminde %2.9'a düştüğü görülmektedir. Adana'nın, Akdeniz Bölgesi hizmetler sektöründen aldığı pay da bu dönem içerisinde düşmüştür.

Tablo 72: Türkiye, Akdeniz Bölgesi ve Adana'da Hizmetler Sektörü Hasılasının Gelişimi*

	1987	1991	1995	2000	2001
Adana	**1,357**	**11,421**	**140,932**	**2,310,100**	**3,270,120**
Akdeniz Bölgesi	**4,822**	**42,573**	**557,136**	**9,492,532**	**14,095,056**
Türkiye	**42,132**	**370,733**	**4,501,883**	**78,015,045**	**111,009,933**
Adana/Akdeniz(%)	**28.1**	**26.8**	**25.3**	**24.3**	**23.2**
Adana/Türkiye (%)	**3.2**	**3.1**	**3.1**	**3.0**	**2.9**
Adana Hizmet Hasılasının GSYİH Payı (%)	**52.4**	**54.1**	**50.5**	**60.7**	**61.6**
Akdeniz Bölgesi Hizmet Hasılasının GSYİH Payı (%)	**54.0**	**58.2**	**57.8**	**63.2**	**64.5**
Türkiye Hizmetler Hasılasının GSYİH Payı (%)	**56.4**	**58.8**	**58.0**	**62.6**	**62.2**

Not (*) : Cari Fiyatlarla Milyar TL
Kaynak: TÜİK

Adana'da hizmetler sektörü içerisinde ticaret sektörü (özellikle toptan ve perakende ticaret) ile ulaştırma ve haberleşme sektörü ağırlıklı konumda olup inşaat sektörü göreli olarak daha düşük düzeyde bulunmaktadır. 2001 yılı itibarıyla cari fiyatlara göre, Adana hizmetler hasılası içerisinde ticaret sektörü %30.3 oranında bir paya sahip iken, ulaştırma ve haberleşme sektörü %28.7, konut sahipliği %5.0, serbest meslek hizmetleri %5.7, inşaat sektörü %5.6 ve malî kuruluşlar %8.2 oranında pay almıştır.

2001 yılından bu yana TÜİK tarafından GSYİH verileri yayınlanmamakta, 2004 yılından bu yana da Düzey 2 bazında gayri safi katma değer verileri yayınlanmaktadır. Bu nedenle burada

Adana'nın içinde yer aldığı TR62 Bölgesi (Adana, Mersin) verilerinden hareketle gayri safi katma değer incelemesi yapılmıştır.

Hizmetler sektörü gayri safi katma değeri 2004 yılında TR62 Bölgesinde 12 milyar TL, Akdeniz Bölgesinde 32 milyar TL ve Türkiye'de 303 milyar TL civarında gerçekleşmiştir. 2004-2011 döneminde hizmetler sektörü gayri safi katma değer (GSKD) gelişimi incelendiğinde, Türkiye'nin hizmetler sektörü GSKD'sinin %140.8, Akdeniz Bölgesi hizmetler sektörü GSKD'sinin %145.1 ve TR62 Bölgesi hizmetler sektörü GSKD'sinin ise %143.8 oranında arttığı görülmektedir. 2004-2011 döneminde, TR62 Bölgesi hizmetler sektörü Türkiye genelinin üzerinde Akdeniz Bölgesi hizmetler sektörünün altında bir artış kaydetmiştir.

2004-2011 döneminde TR62 bölgesi, Akdeniz Bölgesi ve Türkiye geneline ait hizmetler sektörü GSKD'sinin toplam GSKD içindeki payı artmıştır. Hizmet sektörünün gayrisafi katma değer içindeki payındaki en yüksek artış ise TR62 Bölgesinde olmuştur. 2011 yılı itibarıyla hizmetler sektörünün GSKD'den aldığı pay TR62 bölgesinde %64.2 iken, Akdeniz Bölgesi'nde %65.0 ve Türkiye genelinde ise %63.5 düzeyindedir.

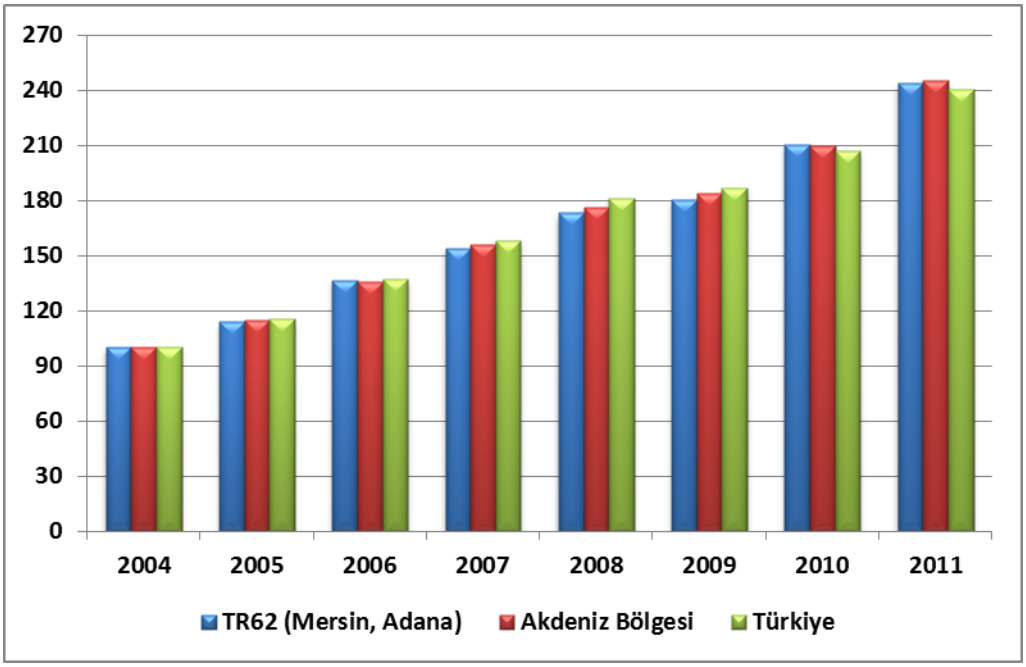
İncelenen dönem içerisinde TR62 Bölgesi hizmetler sektörünün toplam GSKD'i içindeki payı %59.6'dan %64.2'ye yükselirken, Türkiye hizmetler sektörünün toplam GSKD'si içindeki payı %61.3'ten %63.5'e yükselmiştir. 2011 yılında, TR62 Bölgesi hizmetler sektörünün Akdeniz Bölgesi hizmetler sektörü içindeki payı %37.2, Türkiye hizmetler sektörü içindeki payı %4.0 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 73: TR62 Bölgesinin Hizmetler Sektörü GSKD'nin Bölge ve Türkiye İçindeki Yeri

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
TR62 (Mersin, Adana)	12,000	13,675	16,406	18,503	20,815	21,670	25,225	29,252
Akdeniz Bölgesi	32,097	36,925	43,490	50,007	56,679	59,030	67,251	78,662
Türkiye	303,475	350,670	417,109	480,538	549,836	567,051	628,786	730,491
TR62/Akdeniz Bölgesi (%)	37.4	37.0	37.7	37.0	36.7	36.7	37.5	37.2
TR62/Türkiye (%)	4.0	3.9	3.9	3.9	3.8	3.8	4.0	4.0
Akdeniz Bölgesi/Türkiye (%)	10.6	10.5	10.4	10.4	10.3	10.4	10.7	10.8
TR62 Hizmet. / TR62 GSKD (%)	59.6	58.4	60.4	60.3	61.0	62.5	63.2	64.2
Akdeniz B. Hizmet. / GSKD(%)	62.2	61.4	62.8	63.3	63.7	64.8	63.7	65.0
Türkiye Hizmet./ GSKD(%)	61.3	61.3	62.4	63.7	64.3	65.6	64.1	63.5

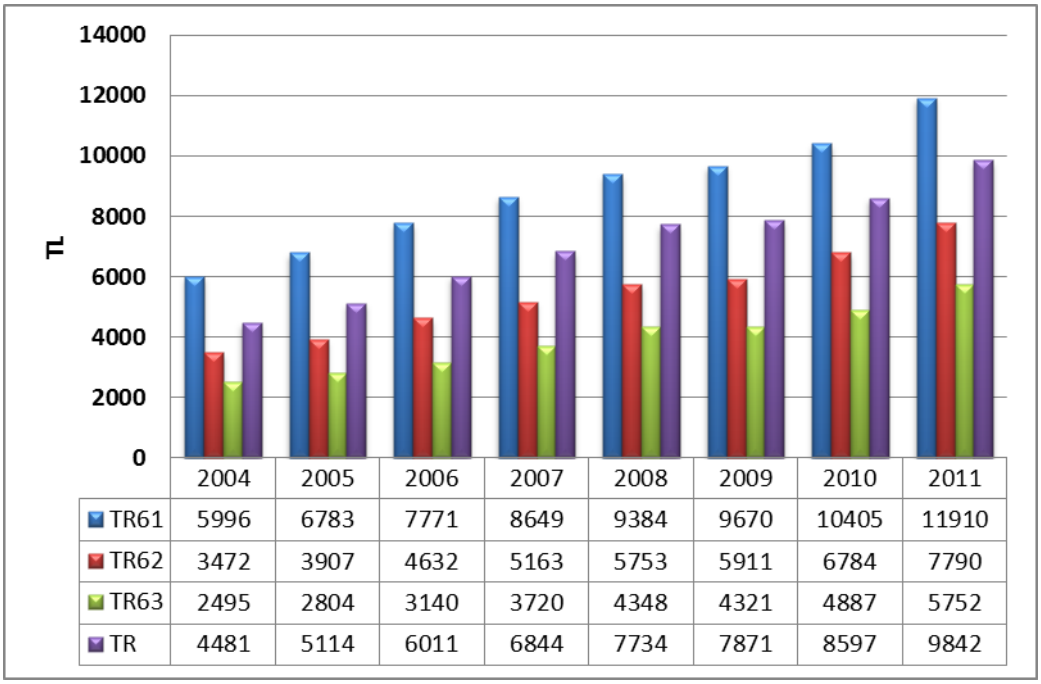
Not: Cari Fiyatlarla, Milyon TL)
Kaynak: TÜİK

Grafik 14: Hizmetler Sektörü GSKD Endeksi Gelişimi (2004=100)

TR62 Bölgesi kişi başına gayri safi hizmetler katma değeri açısından incelendiğinde, 2004 yılı itibarıyla 3,472 TL seviyesinde olan bölge kişi başına hizmetler katma değerinin 2004-2011 döneminde %124.4 oranında artarak 2011 yılında 7,790 TL düzeyine ulaştığı görülmektedir. Aynı dönemde kişi başına hizmetler katma değer artış oranı Akdeniz Bölgesinde yer alan TR61 (Antalya, Isparta, Burdur) Bölgesinde %98.6, TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) bölgesinde %130.5 ve Türkiye genelinde %119.6 düzeyinde gerçekleşmiştir.

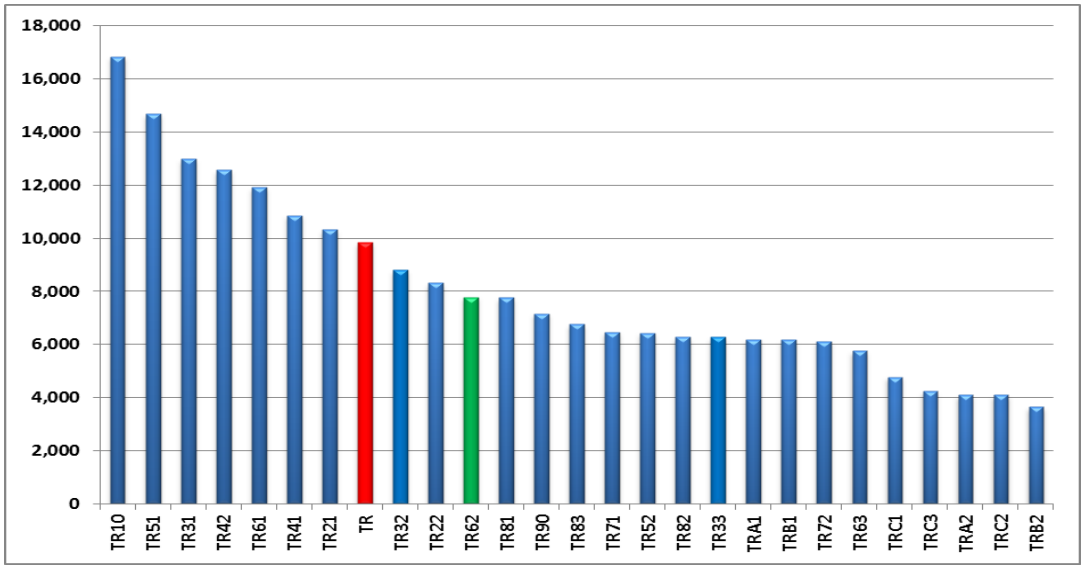
Grafik 15: Kişi Başına Düşen Gayri Safi Hizmetler Katma Değerinin Gelişimi (Cari Fiyatlarla)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
TR61	5996	6783	7771	8649	9384	9670	10405	11910
TR62	3472	3907	4632	5163	5753	5911	6784	7790
TR63	2495	2804	3140	3720	4348	4321	4887	5752
TR	4481	5114	6011	6844	7734	7871	8597	9842

Kişi başına düşen hizmetler sektörü gayri safi katma değerine Düzey 2 bölgeleri sıralaması açısından değerlendirildiğinde, 2011 yılı itibarıyla TR62 (Adana, Mersin) Bölgesi kişi başı hizmetler gayri safi katma değerinin, 26 bölge içinde 11'inci sırada yer aldığı görülmektedir.

Grafik 16: Düzey 2 Bölgeleri Kişi Başına Düşen Gayri Safi Hizmetler Katma Değeri (2011)

Özet olarak;

- ✓ **Tüm Türkiye genelinde olduğu gibi, Adana ilinde de hizmetler sektörü en hızlı büyüyen sektör konumundadır ve 2001 yılı itibarıyla sektörün Adana ili GSYİH'ndan aldığı pay %61.6'dır.**
- ✓ **2004-2011 döneminde, TR62 Bölgesi hizmetler sektörü, Türkiye genelinin üzerinde, Akdeniz Bölgesi hizmetler sektörünün altında bir büyüme kaydetmiştir.**
- ✓ **TR62 Bölgesi, hizmetler sektörünün büyüklüğü ve Türkiye hizmetler sektörü GSKD'sinden aldığı pay itibarıyla 26 Düzey 2 Bölgesi arasında 2011 yılında 8. sırada bulunurken, kişi başına hizmetler sektörü hasılası açısından da 11. sırada yer almıştır.**

2.3.3.2. İldeki Ticari Faaliyetler

Doğuyu batıya bağlayan önemli ticaret yollarının üzerinde olması, çok eski tarihlerden bu yana Adana'nın bir ticaret merkezi olmasını sağlamıştır. Sanayi ve ticaretin birbirlerini tamamlayan faaliyet kolları olması nedeniyle, Adana ticareti sanayiye paralel bir gelişme göstermiştir. Adana'da imalat sanayi faaliyetleri tarımsal faaliyetlere, özelikle pamuğa dayalı olarak gerçekleşmiştir. Doğal olarak ticaret de bu sektörler üzerinden yapılmıştır. 1970'li yıllarda Adana'da imalat sanayinde pamuğa dayalı üretim dışında, gıda, hazır giyim, kimya, orman ürünleri sanayisinde faaliyetlere başlanmış, 1980'li yıllar üretiminde oldukça fazla çeşitlilik sağlanmış, narenciye alanları genişletilmiş ve seracılık yaygınlaşmaya başlamıştır. Kent merkezinde birçok mağaza bulunmakla birlikte, son yıllarda M1 Tepe, Carrefour-SA, Metro gibi büyük alışveriş merkezlerinin yapılması da Adana ticaretine canlılık getirmiştir.

Büyük bir sanayi ve ticari potansiyele sahip olan Adana, altyapısını önemli ölçüde tamamlamıştır. Bugün faal olan Organize Sanayi Bölgesi, TAYSEB Yumurtalık Serbest Bölgesi, Küçük Sanayi Siteleri, Çukurova Elektrik HES, Sugözü Termik Enerji Santrali, Botaş ve BTC (Bakü – Tiflis - Ceyhan) Boru Hattı Projeleri ile bölgenin dışa açılan kapısı olma özelliğini taşıyan Adana, özellikle çevre iller açısından merkez bir konumda bulunmaktadır.

İl ekonomisi, tarıma dayalı bir özellik gösterdiği için iç ticarete konu olan mallar da ağırlıklı, tarımsal hammaddelerle, tarımsal hammaddelerden mamul mallardan oluşmaktadır. Tarımsal hammaddelerin başında pamuk yer almakta, bunu çiğit, susam, buğday, arpa, mısır,

çeltik, yaş sebze ve meyveler takip etmektedir. İldeki en büyük girdi pamuk, en büyük çıktı ise pamuktan mamul iplik ve daha ileri safhalardaki pamuklu mensucattır. İlde pamuğa dayalı üretim dışında gıda, kimya ve orman ürünleri sanayi gelişmiştir. İldeki narenciye alanları genişletilmiş ve seracılık yaygınlaşmaya başlamıştır.

Adana kentinin kimliğinde ve gelişiminde oynadığı rol nedeniyle, ticaret her zaman önemini koruyan bir sektör olarak görülmektedir. Coğrafi yapısı, iklim özellikleri, doğuya, orta doğuya geçiş yolu üzerinde bulunması, tarım ve sanayi altyapısı, doğal kaynakları gibi unsurlar nedeniyle, Adana hâlâ ticaretin yoğun olduğu illerimizden birisidir.

İskenderun Körfezi'nde 5 km uzunluğundaki sahil şeridi, tamamlanmış alt yapısı, 4 milyon 500 bin m²'lik alanıyla Türkiye'nin ve dünyanın en büyük serbest bölgelerinden biri olan Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi, ülkemizin kimya, petro-kimya, demir-çelik, enerji santralleri, tersane ve çimento gibi ağır sanayi yatırımlarına yönelik ilk ve tek serbest bölgesidir. Bölgede 1,758 işçi, toplamda 1,877 kişi istihdam edilmektedir.

İlde, biri Adana'da, biri Ceyhan'da ve birisi de Kozan'da olmak üzere üç Ticaret Odası bulunmaktadır. Adana Ticaret Odası'nda (ATO) 47 meslek grubunda 265 komite üyesi ve komite üyelerinden seçilmiş 109 meclis üyesi bulunmaktadır. 2014 yılı sonu itibarıyla toplam üye sayısı 27,751 olup bir önceki yıla göre üye sayısında %0.11 artış gerçekleşmiştir. 2013 yılındaki üye sayısı ise 27,721 olup bir önceki yıla göre üye sayısında %3.2 artış gerçekleşmiştir.

NACE Ana Faaliyet Grubuna göre ATO'da en fazla üye, Toptan ve Perakende Ticaret grubundadır. Toplam üyelerin %36.1'i bu gruptadır. Ardından %10.5 ile inşaat ve %10.5 ile imalat ana faaliyetler sıralanmaktadır.

Tablo 74: Adana Ticaret Odasına Kayıtlı Üyelerin Sektörel Dağılımları (2013-2014)

ANA FAALİYET KOLLARI	2013	2014	2014 % Dağılım	% Değişim
Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı	9,829	10,025	36.1	2.0
İnşaat	2,843	2,923	10.5	2.8
İmalat	2,760	2,911	10.5	5.5
Ulaştırma ve Depolama	1,124	1,129	4.1	0.4
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	1,079	1,113	4.0	3.2
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	953	1,022	3.7	7.2
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	846	883	3.2	4.4
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	592	655	2.4	10.6
Diğer Hizmet Faaliyetleri	240	442	1.6	84.2
Eğitim	418	414	1.5	-1.0
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	369	399	1.4	8.1
Gayrimenkul Faaliyetleri	265	287	1.0	8.3
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	254	265	1.0	4.3
Bilgi ve İletişim	203	209	0.8	3.0
Madencilik ve Taş ocakçılığı	127	133	0.5	4.7
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtımı	57	80	0.3	40.4
Su Temini; Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faal.	44	52	0.2	18.2
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor	228	39	0.1	-82.9
Kamu Yönetimi ve Savunma; Zorunlu Sosyal Güvenlik	25	25	0.1	0.0
Hane Halklarının İşverenler Olarak Faaliyetleri;	2	2	0.0	0.0
Uluslararası Örgütler ve Temsilciliklerinin Faal.	5,463	1	0.0	-100.0
Tanımsız	-	4,742	17.1	-
TOPLAM	**27,721**	**27,751**	**100.0**	**0.1**

Kaynak: Adana Ticaret Odası

Kuruluş Türlerine göre üyelerin dağılımına bakıldığında; 2014 yılında üyelerin %53'ü limited şirketlerden, %32'si şahıs firmalarından ve %3'ü de anonim şirketlerden oluşmakta olup kalan %11.6 ise şube, kooperatif ve vakıf kuruluşlarından oluşmaktadır.

2014 yılında derecelerine göre üye dağılımlarında en fazla üye 12,937 üye ile 50,000 ve yukarısı sermaye grubunda bulunmaktadır. Ardından 9,092 üye ile 5,000-24,999 TL arasında sermayeye sahip üye grubu sıralanmıştır. Diğer yandan toplam üyelerin %43'ü 50,000 ve yukarısı sermaye grubu üyelerinden oluşmakta olup bir önceki yıl bu oran yine %43 idi.

Ceyhan Ticaret Odası'nın 11 faaliyet grubunda 1,188 üyesi, Kozan Ticaret Odası'nın da 7 faaliyet grubunda 968 üyesi bulunmaktadır.

Adana ilinde biri Adana Merkezde, biri Ceyhan'da ve biri de Kozan'da olmak üzere 3 Ticaret Borsası bulunmaktadır.

Adana Ticaret Borsası İşlem hacmine göre 2013 yılında %3.5 işlem hacmi payı ile en fazla işlem gören ticaret borsaları sıralamasında 5. sırada yer almıştır. 2012 yılında ise %4.3 işlem hacmi payı ile en fazla işlem gören ticaret borsaları sıralamasında 3. sırada yer almıştı. Borsanın 2006 yılında 2,134 Milyon TL olan işlem değeri, 2013 yılında 5,037 Milyon TL'ye ve 2014 yılında ise 5,770 Milyon TL'ye yükselmiştir. Borsadaki işlem değeri 2013 yılından 2014 yılına %15 oranında artmıştır.

Tablo 75: Adana Ticaret Borsası'nda Başlıca İşlem Gören Maddeler (2010-2014)

ÜRÜN ÇEŞİTLERİ	2010	2011	2012	2013	2014
Hububat	1,347,408	1,462,644	1,749,417	2,237,232	3,271,630
Tekstil Hammaddeleri	328,623	393,301	333,492	675,549	268,268
Yağlı Tohumlar	242,208	389,106	499,529	515,533	459,856
Nebati Yağlar	395,007	526,624	789,177	362,267	374,110
Yaş ve Kuru Meyveler	169,782	225,312	272,411	344,904	489,851
Çeşitli Gıda Maddeleri	169,364	199,525	241,922	269,880	247,600
Hububat Mamülleri	236,729	273,561	263,056	252,501	263,761
Kota Dışı Maddeler	-	13,971	-	201,280	-
Kasaplık Canlı Hayvanlar	73,754	52,414	86,145	82,311	71,195
Küspeler	63,824	48,177	62,316	50,577	48,614
Çeşitli Maddeler	8694	11,632	22,109	21,304	24,855
Bakliyat ve Mamülleri	1,040	1,343	2,646	6,760	5,031
Ham Deriler	-	-	8,845	4,953	3,390
Kota Dışı Maddeler	-	191,138	6,224	2,524	242,318
Orman Mahsülleri	994	138	28	112	-
TOPLAM BEDEL (TL)	**3,037,427**	**3,788,886**	**4,337,317**	**5,027,687**	**5,770,479**

Kaynak: Adana Ekonomisi 2014, Adana Ticaret Odası

Adana Ticaret Borsasında, miktar bakımından da işlem değeri açısından da en fazla işlem gören maddeler; hububat, tekstil hammaddeleri, yağlı tohumlar, nebati yağlar ve yaş ve kuru meyvelerdir. 2014 yılı itibarıyla, değer olarak borsa işlem hacminin %56.7'si hububata, %8.5'i yaş ve kuru meyvelere, %8'i de yağlı tohumlara aittir.

2014 yılı sonu itibarıyla Ceyhan Ticaret Borsası'nın 408 üyesi, Kozan Ticaret Borsası'nın ise 91 üyesi bulunmaktadır. Ceyhan'da hububatlar, hububat mamulleri, bakliyat, yağlı tohumlar, nebati yağlar, bitkisel gıda maddeleri, tekstil hammaddeleri, ham deriler, Kozan'da ise bunlara ek olarak canlı hayvanlar, orman ürünleri, hayvansal ürünler ve kuru meyveler ticaret borsasına tescil edilmek suretiyle, belli kotasyonlarda alınıp satılmaktadır.

Türkiye, Akdeniz Bölgesi ve Adana ili için 2013 ve 2014 yıllarında kurulan, tasfiye edilen ve kapanan şirket sayıları da aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 76: Kurulan, Tasfiye Edilen ve Kapanan Şirket Sayıları

	Kurulan			Tasfiye Edilen		Kapanan		
	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi	Şirket	Kooperatif	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi
2013								
Adana	963	8	695	422	24	341	19	528
Akdeniz Bölgesi	5,141	121	5,850	1,799	242	1,508	186	2,236
Türkiye	49,028	915	58,987	18,139	2,279	15,538	1,862	19,873
2014								
Adana	1,138	19	899	249	21	256	36	531
Akdeniz Bölgesi	6,341	191	7,522	1.016	188	1,211	209	2,670
Türkiye	57,710	1,005	67,920	13,561	1,917	14,002	1,820	23,229

Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

Adana'da, 2014 yılında 1,138 adet şirket kurulmuş, 249 adet şirket tasfiye edilmiş ve 256 şirket kapanmıştır. 2014 yılında Türkiye'de kurulan şirket sayısı içinde Adana'nın payı %1.97, Türkiye'de tasfiye edilen ve kapanan şirket sayısı içinde Adana'nın payı ise sırasıyla %1.84 ve %1.83 olmuştur. Adana ili, kurulan şirket sayısına göre Türkiye'de 81 il arasında 10., tasfiye edilen şirket sayısına göre 7., kapanan şirket sayısı açısından da 6. sırada yer almaktadır.

Adana'daki İşletmelerin Net Satışları ve Aktif Büyüklükleri

Türkiye'de bulunan işletmelerin bilançolarındaki net satışlar ve bilançonun aktif büyüklüğü Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından işlenerek, Girişimci Bilgi Sistemleri İstatistikleri olarak yayınlanmaktadır. Söz konusu istatistikler işyerine göre ve girişim merkezine göre yayınlanmakta olup, daha sağlıklı ve gerçekçi olması nedeniyle işyerine göre verilen veriler baz alınmıştır. Bu istatistiklere göre Adana'da bulunan işyerlerinin yaklaşık 86 milyar TL aktif büyüklüğü bulunmakta olup bu işyerlerinde 93 milyar TL'lik net satış yapılmıştır. Bu değerlerle Türkiye içerisinde aktif büyüklük bakımından %2.1 net satışlarda da %2.2 pay almaktadır. Adana, işyerlerinde faaliyet gösteren işletmelerin bilançolarındaki aktif büyüklüğü bakımından 7'nci sırada yer alırken, net satışlar bakımından ise 8'nci sırada yer almaktadır.

Tablo 77: Adana'daki İşyerlerinin Aktif Büyüklüğü ve Net Satışları (Milyon TL)

İli	Aktif Büyüklüğü	%	Net Satışlar	%
Adana	86,456	2.1	93,000	2.2
Mersin	61,418	1.5	75,176	1.8
TR62 Bölgesi	*147,874*	*3.5*	*168,176*	*4.0*
Türkiye	*4,177,955*	*100.0*	*4,208,958*	*100.0*

Kaynak: Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Girişimci Bilgi Sistemi İstatistikleri

Adana, ticaretinde doğal olarak en fazla ildeki firmalarla satış ve alım gerçekleştirmiştir. Kendisi haricinde ilin ticarette en çok satış yaptığı iller İstanbul, Mersin, Ankara, Gaziantep, Hatay ve İzmir iken en çok mal aldığı iller İstanbul, Ankara, Mersin, İzmir, Gaziantep ve Hatay illeridir. İlin en çok satış yaptığı ve en çok alım yaptığı iller aynı iller olup, genelde ekonomik aktivitesi büyük olan İstanbul, Ankara, İzmir, Gaziantep ve komşu iller olan Mersin ve Hatay'dır.

Tablo 78: Adana İlinin En Çok Ticaret Yaptığı İller

Sattığı İller	Adana	İstanbul	Mersin	Ankara	Gaziantep	Hatay	İzmir	**Toplam**
Değer*	12,381	8,628	2,108	1,995	1,563	1,294	806	**36,790**
Pay (%)	33.7	23.5	5.7	5.4	4.2	3.5	2.2	**100.0**
Aldığı İller	Adana	İstanbul	Ankara	Mersin	İzmir	Gaziantep	Hatay	**Toplam**
Değer*	12,381	12,092	3,054	2,211	1,455	1,144	1,058	**39,920**
Pay (%)	31.0	30.3	7.7	5.5	3.6	2.9	2.7	**100.0**

Kaynak: Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Girişim İstatistikleri ***:** Milyon TL

Özet olarak;

- ✓ **Önemli ticaret yollarının üzerinde olması, çok eski tarihlerden bu yana Adana'nın bir ticaret merkezi olmasını sağlamıştır. İldeki ticaret sanayiye paralel bir gelişme göstermiş, imalat sanayindeki gelişme ise tarımsal ürünlere, özellikle de pamuğa bağlı olarak gerçekleşmiştir. İmalat sanayinde pamuğa dayalı üretim dışında, gıda, hazır giyim, kimya, orman ürünleri sanayisi de gelişmiştir.**
- ✓ **İç ticarete konu olan mallar ağırlıklı olarak tarımsal hammaddelerden ve tarımsal hammaddelerden mamul mallardan oluşmakta, tarımsal hammaddelerin başında da pamuk, çiğit, susam, buğday, arpa, mısır, çeltik, yaş sebze ve meyveler gelmektedir.**
- ✓ **İl genelinde 3 Ticaret Odası, 3 Ticaret Borsası bulunmaktadır. ATO'da en fazla üye, Toptan ve Perakende Ticaret grubundadır. Toplam üyelerin %36.1'i bu gruptadır. Ardından %10.5 ile inşaat ve imalat ana faaliyet grupları sıralanmaktadır.**
- ✓ **Adana Ticaret Borsasında, miktar bakımından da işlem değeri açısından da en fazla işlem**

gören maddeler; hububat, tekstil hammaddeleri, yağlı tohumlar, nebati yağlar ve yaş ve kuru meyvelerdir.

- ✓ **Organize Sanayi Bölgesi, TAYSEB Yumurtalık Serbest Bölgesi, Küçük Sanayi Siteleri, Çukurova Elektrik HES, Sugözü Termik Enerji Santrali, Botaş ve BTC (Bakü-Tiflis Ceyhan) Boru Hattı Projeleri ile Adana, Bölgenin dışa açılan kapısı olma özelliğini taşımaktadır.**
- ✓ **Genel olarak TR62 Bölgesi ve Adana ili, tüm taşımacılık olanaklarını barındırması açısından kombine taşımacılığa uygun bir konumundadır. Bölgede havayolu, denizyolu, demiryolu ve karayolu taşımacılığı mevcuttur. Yenice'de kurulması planlanan Lojistik Merkez'in, Adana'nın lojistik gücünü artırması beklenmektedir.**
- ✓ **Tarımsal ve ticari faaliyetleri ile organizasyonları, ulaşım olanakları, altyapı durumu, ayrıca planlanmış ve devam etmekte olan sosyal ve ekonomik projeleri doğrultusunda Adana ili, TR62 Bölgesi ve diğer komşu iller açısından önemli bir Lojistik Merkez olma potansiyeline sahiptir.**

2.3.3.3. Turizm

Adana ili, Anadolu, Mezopotamya ve Doğu Akdeniz arasında köprü vazifesi görmesi, coğrafi konumu, kara, deniz ve ırmaklar üzerinden sağladığı ulaşım kolaylığı, dört mevsim hiç eksilmeyen güneşi ile tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Adana'da her uygarlık kendi kültür çeşitliliğini bir sonrakine aktararak bir kültür mozayiği oluşturmuş, Hititler, Romalılar, Araplar, Selçuklular, Ramazanoğulları, Osmanlılar, Türkmen ve Yörük aşiretlerinin yöre kültürünün çeşitlenmesine katkıları olmuştur. Özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda Adana ovasında yerleşimin yoğunlaşmasıyla tarımda ve sanayileşmede büyük atılımların olması, yörenin kültürünü oldukça zenginleştirmiştir. Farklı uygarlıkların yaşamına sahne olan Çukurova'nın folkloru da, bu nedenle çok zengindir.

Binlerce yıllık tarihi geçmişi, bu geçmişten günümüze kalan sayısız tarihi eserleri; kaleleri, antik kentleri, konakları, mutfağı, doğal güzellikleri, el sanatları; coğrafi ve iklim özellikleri nedeniyle Adana ili, mevcut turizm potansiyeli ve çeşitliliği açısından oldukça zengin bir ilimizdir.

2.3.3.3.1. Tarihi ve Kültürel Değerler[16]

Seyhan ve Ceyhan Nehirlerinin suladığı verimli topraklar ve coğrafi konumu nedeniyle tarih öncesinden günümüze kadar değişik Medeniyetlerin hüküm sürdüğü Çukurova'da, uygarlıkların etkileri kültür yaşamında kendini göstermektedir.

7-11. yy. arası Bizanslılar, Araplar ve birçok küçük siyasi topluluğun kültür etkisi altında kalan Çukurova, 11. yüzyıldan itibaren tamamen Selçuklu kültürü etkisi altına girmiştir. Selçukluların ve onları takiben Beylikler Döneminin etkileri Çukurova'da çok belirgindir. Beylik devrine damgasını vuran Ramazanoğlu Beyliği'nin zengin kültür varlıkları olan Medrese, han, hamam ve konaklar bugün hâlâ ayakta olup görülebilmektedir. Osmanlı Devrinden kalma yazılı kaynaklar da Adana'nın kültür varlıklarına zenginlik katmaktadır.

Adana ilinde toplam 65 adet büyük çaplı sit alanı tescil edilerek ilan edilmiştir. Bu sit alanları içinde; Kozan Merkez ve Seyhan ilçe merkezi gibi kentsel sitler, Misis, Magarsus, Anavarza gibi arkeolojik sitler, Ağyatan-Akyatan Yumurtalık Lagünü gibi doğal sitler bulunmaktadır.

Adana zengin bir tarihe, antik kentlere, ören yerlerine, müzelere, kalelere, köprülere, tarihi çarşılara, konaklara, camii ve kiliselere sahiptir. Kültür ve sanat etkinlikleri, yemek kültürü, geleneksel el sanatları, festivalleri, fuarları bakımından da zenginlik göstermektedir.

Müzeler ve Ören Yerleri

Adana Arkeoloji Müzesi: 1924 yılında kurulmuş olup Türkiye'nin en eski ilk on müzesinden biridir. Müzede özellikle Gözlükule, Yumuktepe, Sirkeli ve Misis kazılarında çıkarılan, Çukurova'nın zengin tarihine ışık tutan özgün eserler yer almaktadır.

Etnografya Müzesi: 1845 yılında inşa edilmiş ancak daha sonra terk edilmiş olan kilise binası, müze olarak düzenlenmiştir. "Eski Müze" adıyla da bilinen müzede, Çukurova köylerinde ve Toroslar'da yaşayan Yörüklere ait oldukça zengin eşyalar sergilenmektedir.

Atatürk Müzesi: Müze binası, 19. yüzyılda yapılmış geleneksel Adana evlerindendir. Kültür Bakanlığı'nca tescil edilmiş ve koruma altına alınmıştır. Ramazanoğulları'ndan Suphi Paşa'ya

[16] Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü web sitesi http://www.adanakultur.gov.tr ve Adana Valiliği www.adana.gov.tr adreslerinden yararlanılmıştır.

ait olan bu evde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, 15 Mart 1923'te eşi Latife Hanım'la birlikte misafir olmuştur. Bina, 1981 yılında ziyarete açılmıştır.

Misis Mozaik Müzesi: 1956 yılında Misis Höyüğü'nden çıkan mozaikleri korumak amacıyla kurulmuştur. Bizans devrine ait bir kilisenin zemininde yer alan mozaiklerde, Hz. Nuh'un tufan esnasında gemisine aldığı hayvanlar betimlenmiştir.

Anavarza (Dilekkaya Köyü) Ören Yeri: Adana'nın Ceyhan ilçesi, Dilekkaya köyü yakınındadır. Çukurova'nın ortasında birdenbire yükselen büyük bir kaya kütlesinin önünde kurulmuştur. Roma İmparatorluğu döneminde "Anazarbus" olarak anılmıştır. Kent, Severus'un 194 yılında galip gelerek imparatorluğun tek hâkimi olmasından sonra en parlak dönemini yaşamıştır. M.S.204-205 yılında Kilikia, İsauria ve Likaonia eyaletlerinin metropolisi, 408 yılında ise antik Kilikia eyaletinin başkenti olmuştur. Şehrin Kalesi, Roma ve İslami dönemlere ilişkin izler taşımaktadır. Günümüzde açık hava müzesi olarak faaliyet göstermektedir.

Şar (Şar Köy) Ören Yeri: Toros Dağları üzerinde, Adana'ya 210 km. uzaklıktaki Tufanbeyli İlçesinin 20 km. kuzeydoğusundaki Şar Köyü'nde yer almaktadır. Şar, Hitit döneminde "Komana" adıyla bilinen önemli bir merkezdir. Ayrıca Roma devrinden kalma açık hava tiyatrosu, Bizans devrinden kalma kilise ve mermer bloklardan inşa edilmiş 6 m. boyundaki "Ala Kapı" görülmeye değerdir.

Misis (Yakapınar) Ören Yeri: Misis antik kenti, Ceyhan Nehri kenarında, tarihi İpek Yolu üzerinde kurulmuş, Adana'dan sonra gelen ikinci bir geçit durumundadır. Misis'i Truva kahramanlarından Mopsos'un kurmuş olduğu söylenmektedir. Hitit, Assur, Makedonya ve Seleukosların eline geçmiş, Roma ve Bizans devirlerinde de önemli bir merkez olmuştur. M.S. 8. yüzyıldan itibaren Abbasiler döneminde yeniden imar edilmiştir. 1517 yılından sonra Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmiş olan Misis'te bugün M.S. 4. yüzyıla ait bir bazilikanın mozaik taban döşemeleri, dokuz gözlü bir taş köprü, akropoldeki surlar, sukemerleri ve hamam kalıntıları ile Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden kalan Havraniye Kervansarayı ve tek kubbeli mescit bulunmaktadır.

Magarsos Ören Yeri: Adana'nın sahil ilçesi Karataş'ta, Dört Direkli mevkiindedir. Antik Kilikia'nın önemli kentlerinden olan Mallos'un dini merkezi olan Magarsos, tapınaklarıyla

tanınmış, özellikle Büyük İskender'in dua ettiği Athena Tapınağı ile ün kazanmıştır. Deniz boyunca uzanan şehir surları, tiyatro, stadium, kilise ve hamam kalıntıları bulunmaktadır.

Ayas (Aigaiai - Yumurtalık) Ören Yeri: Kurulduğu tarih tam olarak bilinmeyen Ayas (Aigaiai) antik kenti, Helenistik devirde Bergama'daki gibi dünyanın üç asklepieion tapınağından biriyle ünlüdür. Roma imparatorluk döneminde gelişmesini devam ettiren Ayas, Ortaçağ'da doğunun Akdeniz'e açılan en önemli liman kentlerinden biri olmuştur. Özellikle Ceneviz ve Venedikli tüccarlar Aigaiai Limanı'nda koloniler kurmuşlardır. Ünlü seyyah Marco Polo Çin seyahati için 1268 yılında bu limandan karaya çıkmış, seyahatini tamamladıktan sonra yine bu limandan gemiye binip Venedik'e dönmüştür. Ayas ve Atlas kaleleri, Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaptırılan üç katlı gözetleme kulesi, Osmanlı ve Roma hamamları kentin tarihi zenginliğini artırmaktadır.

Akören Ören Yeri: Toroslar üzerindeki Aladağ ilçesinin bir beldesi olan Akören, yeni tespit edilmiş bir ören yeridir. İki mahalleden oluşan ören yerinde, ayakta kalmış dört adet kilise, yapı kalıntıları ve caddeler bulunmaktadır. Yazıtların incelenmesinden, burasının Roma devrinden beri yayla olarak kullanıldığı anlaşılmıştır.

Ceyhan-Sirkeli Muvattali Kabartması ve Ören Yeri: Eski Misis-Ceyhan karayolu üzerinde yer alan Sirkeli köyünde, Ceyhan Nehri kenarında bir kaya kütlesinin üzerinde bulunmaktadır. Hitit İmparatoru Muvattali, Mısır Firavunu Ramses ile yaptığı ünlü Kadeş Savaşı'na giderken buraya uğramış ve bu olaydan sonra Hititler tarafından bu yerin kutsallığına inanılmıştır.

Diğer Tarihi Yerler

Yılan Kale: Misis ile Ceyhan arasında, ovaya hâkim bir tepe üzerindedir. İç Anadolu'dan gelip Gülek Boğazı yoluyla Adana, Misis, Payas ve Antakya'dan geçen tarihi istila ve kervan yolunun üzerinde bulunan kale, dağ kaleleri zincirinin ilk halkasıdır. "Şahmeran Kalesi" olarak da bilinen kalede, Şeyh Meran adlı bir kişinin yılan yetiştirip terbiye ettiği söylentisi yaygındır.

Dumlu Kalesi: Ceyhan'ın 17 km. kuzeybatısında, Sağkaya bucağının Dumlu (Tumlu) köyünün batısında ve 75 m. kadar yükseklikteki sert kalkerli bir tepededir. 12. yüzyılda yapıldığı sanılan kale 800 metre olup sekiz burçludur. Kale içerisinde yapı kalıntıları ve sarnıçlar yer almakta, tepe etrafında kaya mezarları görülmektedir.

Ramazanoğlu Medresesi: 1540 yılında yapılmış olup klasik Osmanlı medreseleri planındadır.

Tepebağ Evleri: Eski Adana evleri, aynı adlı Tepebağ Höyüğü'nün üzerinde ve eteklerindedir. Evler, Tarihi sur içindeki Adana şehrinin yüzlerce yıllık kültürünü göstermektedir. Tepebağ Evleri'nin çoğu 18. yüzyılda yapılmıştır.

Ramazanoğlu Konağı: Ramazanoğlu Halil Bey tarafından 1495 yılında yaptırılmıştır. Üç katlı olup kesme taştandır. Adana'nın ve Türkiye`nin en eski ev örneklerindendir.

Hayriye Hanım Konağı: Seyhan ilçesi, Reşatbey Mahallesinde bulunmaktadır.

Kurtkulağı Kervansarayı: Ceyhan'ın 12 km. güneydoğusunda Kurtkulağı beldesindedir. 17. yüzyıl sonunda Hüseyin Paşa tarafından eski Halep kervan yolu üzerinde yaptırılmıştır.

Ramazanoğlu Çarşısı: Ramazanoğlu Halil Bey'in kurduğu yeni Adana şehrinin çekirdeğini oluşturmaktadır. 15.yy`da kurulan çarşı, tarihi İpek Yolu üzerinde bulunan Adana'nın en canlı ticaret merkezi olmuştur. Ramazanoğlu külliyesi içinde geniş bir alana yayılır. 16.yy.' dan beri ticaret merkezidir. Çarşıdan bugüne iki bedesten, Gön Hanı ve Çarşı Hamamı kalmıştır.

Çarşı Hamamı: Ramazanoğlu Piri Bey tarafından 1529 yılında yaptırılmıştır. Soğukluk, sıcaklık bölümü ve halvet odalarıyla klasik Osmanlı hamam mimarisinin tipik örneklerindendir.

Büyük Saat Kulesi: Tarihi Ulu Cami Külliyesi içinde, 1882 yılında Vali Abidin Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kesme taştan dikdörtgen kesitli 32 m. yükseklikte bir kuledir. Resmi dairelerin zamanlarını ve ezan vakitlerini göstermek için yapılmıştır.

Taşköprü: Adana Müzesi'ndeki kitabede mimar Auxentios tarafından 4. yüzyılda yapıldığı yazılıdır. 319 m. uzunluğunda ve 13 m. yüksekliğinde olan köprü, yanlardan ortaya doğru büyüyen 21 yuvarlak kemerden ibarettir. Bugüne, bunlardan ancak 14'ü sağlam kalmıştır.

İpek Yolu: İlde; Ceyhan - Kurtkulağı Kervansarayı, Karaisalı Kesir Han ve Sarışıkhan, İpek Yolu güzergâhında bulunmaktadır.

Kiliseler, Sinegoglar

Kozan Kalesi ve Manastırı: Assurlular tarafından yaptırılmıştır. Kozan Kalesi (Sis) tarihi yol üzerinde stratejik yönden önemli bir konumdadır. 9. yüzyılda Abbasilerin, 11. yüzyılda

Selçukluların ve daha sonra Haçlıların eline geçmiştir. Her üç yılda bir yapılan vaftiz yağı çıkarma törenleri nedeniyle, Hıristiyan dünyasının önemli merkezlerinden olmuştur.

Ulu Cami ve Külliyesi: İldeki sivil mimari eserlerinin en önemlilerindendir. 1513 yılında Ramazanoğlu Halil Bey tarafından yapımı başlatılmış, 1541 yılında Halil Bey'in oğlu Piri Mehmet Paşa tarafından bitirilerek ibadete açılmıştır. Cami, Selçuklu, Memluk ve Osmanlı mimari özelliklerini taşımaktadır.

Hasan Ağa Camisi: Ali Dede Mahallesi'nde bulunan Hasan Ağa Camii, Adana'nın Osmanlı devri klasik mimari tarzını taşıyan tek cami olması bakımından önemlidir.

Hoşkadem Camii: Kozan ilçesinde, Mısır Kölemen Sultanı Abdullah Hoşkadem tarafından 1448 yılında yaptırılmıştır.

Yağ Camii: Yağ Camii, önceleri "Eski Cami" adı ile anılıyorken, hemen yanında kurulu yağ çarşısı nedeniyle daha sonraları bu adı almıştır. 1501 yılında Ramazanoğlu Halil Bey'in emri ile kiliseden camiye çevrilmiş, Piri Paşa tarafından camiye eklemeler yaptırılmıştır.

Yeni Camii: 1724 yılında yapılmış olup Arap mimarisi tarzındadır.

Akça (Ağca) Mescit: Adana'nın en eski Türk yapısı olarak bilinen Akça mescit, Ulucami Mahallesinde, Ulucami'ye 60 metre mesafede bulunmaktadır. Ağca Bey isminde bir Türkmen ağası yaptırmıştır. Ebcet denilen tarihlendirme Akça Mescitte görülmektedir. Eserin 812 Hicri (1489) yılında yapıldığı tahmin edilmektedir.

Bebekli Kilise: 1880-90 yılları arasında yapılan kilisenin esas ismi Saint Paul'dür. Kilisenin tepesinde Meryem Ana'nın 2.5 metrelik tunç heykeli bulunmaktadır. Heykelin bebeğe benzemesi nedeniyle halk arasında Bebekli Kilise olarak bilinmektedir.

İlçeler Bazında, Adana'nın Önemli Turizm Değerleri aşağıda sıralanmıştır.

Adana Merkez: Adana Müzesi, Anıt Müze, Bebekli Kilise, Ulu Camii ve Külliyesi, Ramazanoğlu Konağı, Büyük Saat Kulesi, Kız Lisesi, Tepebağ Höyük, Tepebağ Evleri, Taş Köprü, Atatürk Bilim ve Kültür Müzesi, Sinema Müzesi, Sabancı Merkez Camii, Yağ Cami, Yeni Camii, Hasan Ağa Camii, Nardalı Konağı, Seyhan Nehri ve Baraj Gölü, Augusta (Gübe) Antik Kenti, Misis Höyük ve Köprüsü, Havraniye Kervansarayı

Aladağ: Aladağlar Milli Parkı, Akören Ören Yeri, Mazılık Harabeleri, Sarıçiçek Harabeleri, Meydan Kalesi, Meydan Yaylası, Ağcakise Yaylası, Başpınar Bıcı ve Kosurga Yaylaları.

Ceyhan: Yılankale Kalesi, Sirkeli Höyük, Hitit Kaya Kabartması, Tatarlı Höyük, Kurtkulağı Kervansarayı, Tumlu (Dumlu) Kalesi, Kokar Pınar Kaynağı.

Feke: Karakilise, Kızılyer Kilisesi, Feke Kalesi, Maran Kalesi, Uğurlubağ Kalesi, İnderesi Yaylası.

İmamoğlu: Çörten Mahallesinde eski yerleşim kalıntıları, Altınini yolu ve mağarası, Koyunevi Mahallesinde Roma Dönemine ait hamam, mozaik kalıntıları.

Karaisalı: Kapıkaya Kanyonu, Varda Köprüsü, Yerköprü Mesire Alanı, Dokuzoluk Mesire Alanı, Kızıldağ Yaylası.

Karataş: Magarsus Antik Kenti, Akdeğirmen, Akyatan *YHGS, Tuzla Yaban Hayatını Geliştirme Sahası (YHGS), Kumluk Tabiat Parkı .

Kozan: Anavarza Antik Kenti, Kozan Kalesi, Karasis Kalesi, Roma Köprüsü, Kilikya Manastırı, Bedesten, Arıkan Konağı ve Diğer Konaklar, Tarihi Çarşı, Keşiş Mağarası, Hoşkadem Camii, Küçük Camii, Dağılcak Mesire Alanı, Horzum Yaylası, Çulluuşağı Yaylası, Kozan Baraj Gölü.

Pozantı: Anahşa Kalesi, İbrahim Paşa Tabyaları, Akçatekir Yaylası, Belemedik Yaylası, Fındıklı Yaylası, Armutoluğu Yaylası, Asar Yaylası, Karanfil Dağı YHGS.

Saimbeyli: Saimbeyli Kalesi, Obruk Şelalesi, Obruk Yaylası, Çatak Yaylası .

Tufanbeyli: Şar Komana Antik Kenti, Hanyeri Hitit Kaya Kabartması, Kürebeli Yaylası, Hançer Deresi YHGS.

Yumurtalık: Aigeai Antik Kenti, Liman Kalesi, Deniz Kalesi, Süleyman Kulesi, Yumurtalık Tabiatı Koruma Alanı ve RAMSAR Alanı.

2.3.3.3.2. Doğal Güzellikler ve Turizm Çeşitliliği

Adana ili, milli parklara, tabiat koruma alanları ve yaban hayatı geliştirme sahalarına, mesire alanlarına, yaylalara, şelaleye, akarsu ve göllere, şifalı su kaynaklarına, dağlık alanlara ve

kıyılara, özetle kültür turizmi ve doğa turizmi özelliklerinin hemen hemen hepsine sahip bir ilimizdir.

Milli Parklar ve Tabiat Parkları [17]

Aladağlar Milli Parkı: Aladağlar Milli Parkı gerçek anlamda bir jeomorfolojik açık hava müzesidir. Yörenin belli başlı jeomorfolojik karakteri, vadilerle derin bir şekilde parçalanmış olmasıdır. Yöre, iklimsel açıdan kendine has özelliklere sahiptir. Yazları sıcak, kışları soğuk ve kar yağışlı olarak tanımlanabilecek bu yapı, yörenin yüksek kesimlerinde kalıcı karların bulunmasına imkân sağlamaktadır. Yörede gece ile gündüz sıcaklık farkı oldukça fazladır. Aladağlar Milli Parkı, bitki örtüsü açısından da zengin olup hâkim türler karaçam ve kızılçamdır. Ormanın üst sınırından itibaren başlayan alpin zonda, çayırlar yer almaktadır. Milli parkın yaban keçisi, ayı, vaşak, sansar, su samuru ve yırtıcı kuşlar gibi nesli tükenmekte olan hayvanlardan oluşan zengin bir faunası vardır. Milli park içerisinde kamp alanları, günübirlik alanlar, doğa yürüyüşü ve tırmanma güzergâhları yer almaktadır. Milli parkta "Yaban Hayatını Koruma Bölgesi" ayrılmış olup bir üretme istasyonu kurulmuştur.

Yumurtalık Tabiatı Koruma Alanı: Karataş ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. 16,430 ha. büyüklüğündeki koruma alanı, Karataş ilçe merkezine 35 km. Yumurtalık ilçe merkezine 30 km. mesafededir. Seyhan-Ceyhan nehirleri deltası, göl lagünleri, kıyı kumulları, barındırdığı bitki ve hayvan türleri, tarihi ve kültürel değerleri ile kompleks bir yapı oluşturmaktadır. Sulak alan kompleksi, kuş göç yolları üzerinde bulunmaktadır. Sınırlarında yer alan Akyatan ve Ağyatan gölleri barındırdığı kuş türleri açısından Türkiye'deki "A sınıfı" niteliğindeki 19 sulak alandan ikisini oluşturmaktadır. Ayrıca nesli tükenmekte olan iki tür deniz kaplumbağası "Caretta caretta" ve özellikle "Cheloria mydas"ın Akdeniz'de varlığını sürdürebilmesi açısından da bu alanlar önem taşımaktadır.

[17] Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerinden yararlanılmıştır.

Yukarıdaki park ve tabiat alanları dışında, ilde korunan alanlar da aşağıda verilmiştir:

1 – Tuzla YHG Sahası

2 - Akyatan YHG Sahası

3 – Kozan Çandık YHG Sahası

4 - Seyhan Baraj gölü YHG Sahası

5 – Körkün Eğlence YHG Sahası

6 – Pos Çatalan YHG Sahası

7 – Anavarza Kayalıkları YHG Sahası

8 – Kozan Baraj gölü YHG Sahası

9 – Tufanbeyli Kürebeli YHG Sahası

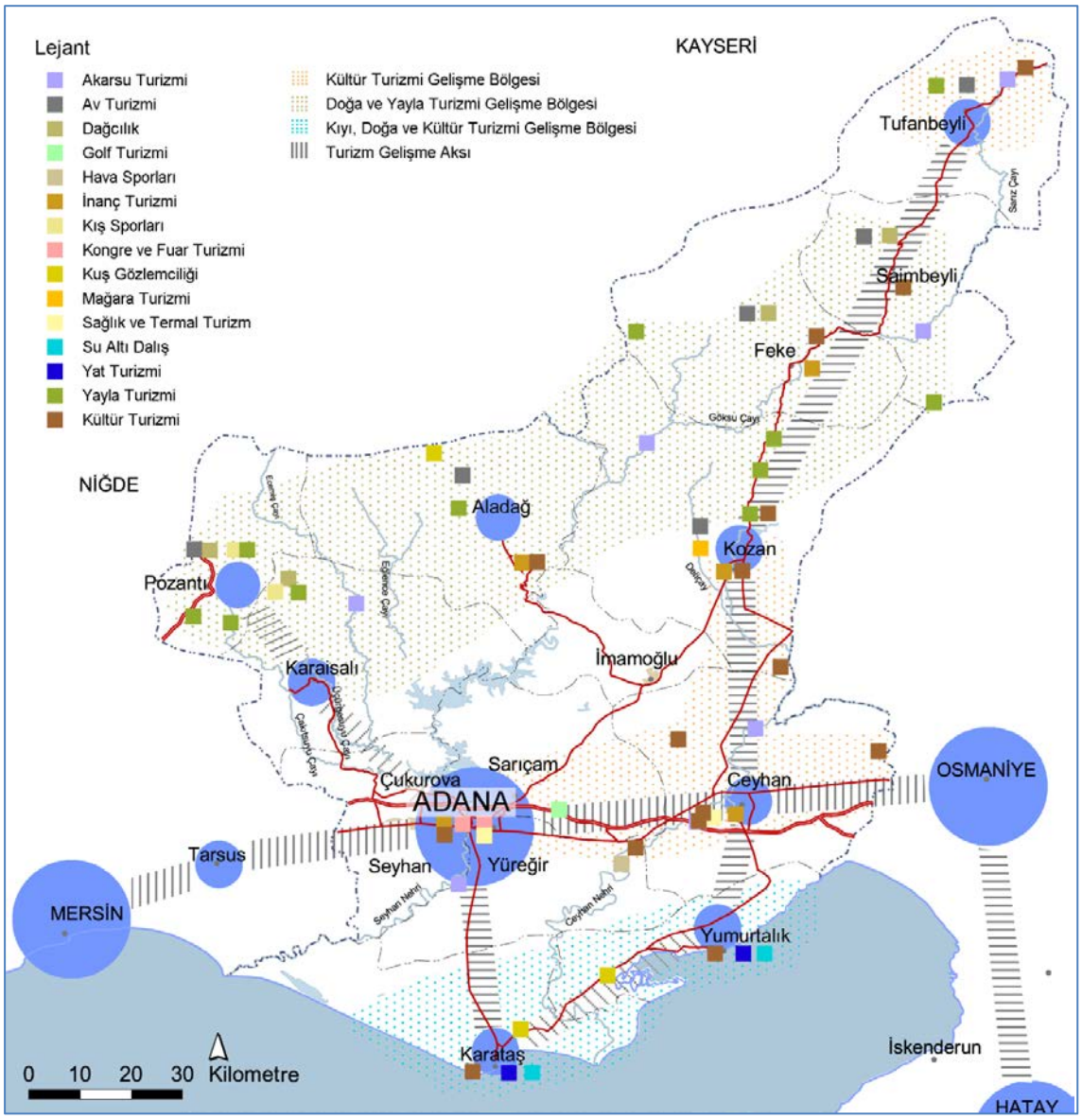
10- Karanfil Dağı YHG Sahası

Mesire Yerleri

Kozan İlçesine 10 km. Adana'ya 90 km. uzaklıkta olan Dağılcak Orman içi mesire yeri, on hektar alana sahiptir. Çakıt Çayı'nın 300 m. batıp çıktığı düden teşkil eden yer, köprü ve Adana'ya 20 km. mesafedeki Sarıçam ormanları, Adana'ya 70 km. mesafedeki Eğner köyü önemli mesire yerleridir. Eğner'deki Simit Şelalesi yörenin doğal güzelliklerinden biridir. Pozantı İlçesinde, Belemedik başta olmak üzere birçok dinlenme alanı bulunmaktadır. Kentin içindeki Seyhan Baraj Gölünün çevresi ve Seyhan Nehrinin iki yanı ile Çatalan Baraj Gölü çevresi, halkın yararlanması için düzenlenmiştir.

Adana alternatif turizm türleri açısından zengin turizm değerlerine sahiptir. Uygun iklimsel özellikleri sayesinde yılın on iki ayı değişik turizm aktiviteleri gerçekleştirilebilir. Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi olan Karataş-Yumurtalık ve Turizm Merkezi olan Yumurtalık ile birlikte yeni turizm gelişim bölgeleri, turizm koridorları, turizm kentleri geliştirilmesine yönelik tematik ve yönlendirici nitelikte çalışmalar yapılmıştır.

Harita 3: Adana'da Alternatif Turizm Türlerinin Dağılımı ve Turizm Gelişme Bölgeleri

Kaynak: Adana Turizm Yatırım Rehberi, İl Turizm Müdürlüğü

Mevcut coğrafi yapı ve doğal kaynaklar doğrultusunda, Adana'daki alternatif turizm türleri aşağıda özetlenmiştir:

Akarsu ve Göl Turizmi

Çakıt Suyu, Zamantı Irmağı, Göksu Nehri, Sarız Çayı, Kürkün Çayı, Eğlence Çayı, Seyhan Nehri ve Ceyhan Nehri rafting, kayaking, kano, nehir kayağı vb. su sporları için elverişlidir. Seyhan Baraj Gölü, Kozan, Çatalan, Yedigöze göllerinde de su sporları gerçekleştirilebilir.

Av Turizmi

Pozantı, Karanfil Dağı, Kozan, Feke, Saimbeyli, Tufanbeyli ilçelerinde av turizmine uygun alanlar bulunmaktadır.

Dağcılık

Aladağlar Milli Parkı, Pozantı, Karaisalı, Kozan, Saimbeyli, Feke ilçelerinde dağcılık sporuna uygun alanlar bulunmaktadır. Karanfil Dağı, Kızıldağ ve Demirkazık mevkiinden Aladağlar Milli Parkı'na giriş yapılarak Yedigöller, Hacer Ormanı ve Kapuzbaşı Şelalelerine kadar olan mesafede trekking yapılmaktadır.

Golf Turizmi

Adana Yüreğir, Kozan, Karataş ve Yumurtalık ilçelerinde golf turizmine uygun alanlar bulunmaktadır.

Hava Sporları Turizmi

Adana pilot eğitimi, yamaç paraşütü, yelken kanat, planör, paraşüt, balon gibi hava sporları için uygun iklimsel özelliklere sahiptir. Misis, pilot eğitimi için yılın on iki ayı uçuşa müsait hava şartlarına sahiptir. Karaisalı'da Hasan Dağı, Kozan'da Andıl Dağı, Kabasakal Köyü, Menekşe Köyü ve yaylalarda hava sporlarına uygun alanlar bulunmaktadır.

İnanç Turizmi

Adana Seyhan İlçesi'nde Ulu Camii ve Külliyesi, Yağ Camii, Yeni Camii, Hasan Ağa Camii, Sabancı Merkez Camii, Bebekli Kilise, eski bir kilise olan Anıt Müze, Aladağ'da Mazılık Harabeleri, Sarıçiçek Harabeleri, Akören Ören Yeri, Feke Karakilise, Kozan Hoşkadem Camii, Küçük Camii, Kilikya Manastırı ve Keşiş Mağarası önemli inanç turizmi merkezleridir.

Kış Sporları Turizmi

Turizm ürününde çeşitlilik sağlanması ve turizm sezonunun tüm yıla yayılması ve değişen turizm talebinin karşılanması, kış sporları sürdürülebilir turizmi açısından önemli bir yer tutmaktadır. Karaisalı İlçesi Kızıldağ'ın kuzeydoğusunda ve Pozantı İlçesi, Akçatekir, Elmalı Boğazı'nda kayak merkezi ve kış sporlarına uygun alanlar bulunmaktadır.

Kongre ve Fuar Turizmi

Adana birinci sınıf otel konaklama ve konferans tesisi zenginliği ile kolay ulaşım, kentin içinden geçen Seyhan Nehri ve Taşköprü ile manzara cazibesi sunmaktadır. Adana merkez ilçeleri özellikle Seyhan ve Yüreğir ilçelerinde kongre ve fuar turizmi için uygun mekânlar bulunmaktadır.

Kuş Gözlemciliği

Aladağlar, Karataş İlçesi'nde Tuzla Gölü, Akyatan Golü, Ağyatan Gölü ve Yumurtalık İlçesi'nde Yumurtalık Lagünleri önemli kuş gözlemciliği merkezleridir.

Kültür Turizmi

Adana merkez, Aladağ, Ceyhan, Karataş, Yumurtalık, Kozan, Feke, Saimbeyli ve Tufanbeyli ilçeleri kültür turizmi açısından zengin değerlere sahiptir.

Mağara Turizmi

Adana ilinde henüz araştırılmamış mağaralar bulunmaktadır. Aladağ yakınlarındaki Bığbığı Mağarası, mağara turizmine oldukça uygundur. İlde Cin, Culfa Keleri, Camlıköy Subatanı, Sütlük Subatanı, Adamkafalı Deliği ve Yılanlıyurt Subatanı gibi mağaralar da bulunmaktadır.

Sağlık ve Termal Turizm

Adana'da bulunan önemli kamu ve özel hastanelerinin yanında, kamu özel ortaklığı olan Adana Entegre Sağlık Kampüsü Projesi ile Adana iline sağlık merkezi olma görevi yüklenmiştir. Bu proje, toplam 1,550 yatak kapasiteli 3 farklı hastaneyi kapsayan bir entegre sağlık kampüsü projesidir. Sağlık sektöründeki bu gelişmelerle birlikte, Adana'da alternatif tıp kapsamında Kurttepe İçmesi, Ali Hoca İçmesi, Acıdere İçmesi, Tahtalıköy Kükürt Kaynağı, Kokarpınar, Ilıca İçmesi, Bağözü İçmesi merkezlerinin turizme kazandırılması mümkündür.

Su Altı Dalış Turizmi

Gelişmeye açık bir turizm türü olan su altı dalış turizmi için Karataş ve Yumurtalık kıyılarında uygun alanlar bulunmaktadır. Dalışa yasak olmayan alanlarda su altı dalış eğitimi ve gemi, uçak vb. enkazı batırılarak su altı batık dalışı turizmi gerçekleştirilebilir.

Yat Turizmi

Mavi yolculuk kapsamında değerlendirilen yat turizmi için Karataş ve Yumurtalık kıyılarında bulunan balıkçı limanlarıyla birlikte yeni limanlar için uygun alanlar bulunmaktadır. Silifke Taşucu, Karataş, Yumurtalık ve İskenderun arasında gemi turları yapılabilir.

Yayla Turizmi

Adana, sahip olduğu uygun iklimsel özellikler, üstün peyzaj değerleri, kırsal ögelerin ağırlık kazandığı geleneksel yaşam biçimi ve dağcılık/tırmanışlar, atlı doğa gezisi, bisiklet gezisi, trekking, yamaç paraşütü, flora/fauna incelemesi, jeep safari vb. doğa sporlarına uygun alanlar ile yayla turizmine son derece elverişlidir.

İldeki yaylalar aşağıda sıralanmıştır:

Aladağ'da; Ağcakise Yaylası, Başpınar Yaylası, Kosurga Yaylası, Meydan Yaylası, **Pozantı**'da; Asar Yaylası, Belemedik Yaylası, Fındıklı Yaylası, Armutoluğu Yaylası, **Kozan**'da**;** Horzum Yaylası, Çulluuşağı Yaylası, Göller Yaylası, **Saimbeyli**'de**;** Çatak Yaylası, Obruk Yaylası, **Karaisalı**'da; Kızıldağ Yaylası, **Feke**'de; İnderesi Yaylası, **Tufanbeyli**'de ise Kürebeli Yaylası bulunmaktadır.

2.3.3.3.3. İlde Devam Eden Kültür ve Turizm Yatırımları

İl turizmine katkıda bulunabilecek en önemli çalışmalardan birisi, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından 2015 yılı içinde hazırlanan "Adana İli Stratejik Planlama Çalışması (2015-2019)" ile "Adana Turizm Yatırım Rehberi" çalışmasıdır. Çukurova Kalkınma Ajansı'nın da destek verdiği bu çalışmalarla, ayrıntılı bir şekilde Adana İlinin turizm potansiyeli ortaya çıkarılmaya çalışılmış, bu doğrultuda il genelinde yapılabilecek yatırımlar, yatırımcılara da rehberlik edecek şekilde ince ayrıntılarıyla açıklanmıştır.

İl genelinde devam etmekte olan kültür ve turizm yatırımları aşağıda verilmektedir:

Yeni Arkeoloji Müzesi: Eski ismiyle Simanoğlu İplik Fabrikası, Eski İstasyon yakınlarında Aristidi Kozma Simonoğlu tarafından 1907 yılında yaptırılmıştır. Müze kompleksi içerisinde yer alacak olan "Adana Yeni Arkeoloji Müzesi Proje Hazırlama İşi"nin ihalesi 03.06.2013 tarihinde yapılmış ve 7,240 m^2 olan eski yapının restorasyonuna başlanmıştır.

Yeni Müze Kompleksi Yapım İşleri: Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünce 29.06.2006 tarih ve 1701 sayılı kararla tescil edilen Milli Mensucat Fabrikası, Bakanlığın 2013 yılı yatırım programları kapsamına alınmış olup fabrikanın Türkiye'nin en büyük müze kompleksine dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Toplam 68,530 $m^{2'}$lik bir arazi üzerinde yer alan Müze kompleksinde öncelikle Yeni Arkeoloji Müzesi yapımı bulunmaktadır. Müzedeki toplam 8,790 $m^{2'}$lik sergileme alanında 700 kültür varlığı ve 45 adet mozaik sergilenecektir. Ayrıca 3,160 $m^{2'}$lik alanda yeni bir yapı hizmete sokulacaktır. Bu kapsamda komplekste, Kent Müzesi, Sanayi Müzesi, Etnoğrafya Müzesi, Tarım Müzesi, konferans salonları, sinema salonu, kütüphane, kafeterya, oyun alanları gibi sosyal tesisler bulunacaktır.

Tufanbeyli Kültür Merkezi: İhalesi yapılmıştır. Ödenek yetersizliği nedeniyle inşaatına henüz başlanamamıştır. Arsa alanı 5,286 m^2 olan proje kapsamında çok amaçlı salon (250 kişilik), okuma salonları, sergi salonu, işlikler, idari ve teknik mekanlar yer almaktadır.

Sirkeli Höyük Kazı Çalışması: Ceyhan ilçesi sınırları içerisinde kalan Sirkeli Höyük'te, 2006 yılından itibaren kazı çalışmaları devam etmektedir. Çalışmalar esnasında; Helenistik, Demir ve Geç tunç dönemlerine ait evler, idari yapı, aşağı şehir sur duvarı ve kapısı, kaplar, demirden aletler (bıçak, delgi, cam boncuklar) çıkartılarak Müzeye teslim edilmiştir.

Karataş ve Magarsus Antik Kent Kazısı: Magarsus Antik Kenti Adana'ya 49 km. uzaklıktaki Karataş ilçesi'nin 5 km. batısında Dört Direkler mevkiinde yer almaktadır. Çalışmalar sonucunda tamamı toprak altında olan antik tiyatro gün yüzüne çıkarılmıştır.

Tepebağ Höyük: Şehir merkezinde Seyhan Nehri kenarında, Tepebağ ve Kayalıbağ Mahalleleri altında kalan Tepebağ Höyükte, bilimsel sondaj kazı çalışmalarına 2013 yılında başlanmıştır. Kazı çalışmaları devam etmektedir.

Kozan Anavarza Kalesinin Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon ve Çevre Düzenleme Projeleri Yapımı: Antik şehrin giriş kapısının (zafer kapısı) restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Kalenin rölöve için yerinde ölçüleri alınmış olup rölövelerin çizim çalışmaları ve malzeme analizlerine yönelik laboratuvar çalışmaları devam etmektedir.

Feke Kalesi ve Kara Kilise Restorasyon ve Çevre Düzenlemesi Yapımı: 2013 yılında ihalesi yapılmış olup 2014 yılında restorasyon çalışmalarına başlanmıştır.

Tufanbeyli Şar Kırık Kilise Restorasyonu: Tufanbeyli İlçesi, Şar Köyü sınırları içerisinde yer alan kilisenin, restorasyon projeleri onaylanmış olup ihale yapılması beklenmektedir.

Adana Yılankale Restorasyonu ve Çevre Düzenlemesi: Yaklaşık 15,000 $m^{2'}$lik alana sahip olan Yılankale'deki, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun kararları ile onaylanan restorasyon projeleri doğrultusunda, 09.12.2013 tarihinde ihale yapılmış olup 02.01.2014 tarihinde restorasyon çalışmaları başlamıştır.

Adana Tumlu Kalesi Restorasyonu: Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 23.07.2010 tarihli kararları ile onaylanan restorasyon projeleri doğrultusunda ihale yapılmış olup Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından restorasyon çalışmaları başlamıştır.

İlde ayrıca, Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nce gerçekleştirilmesi planlanan projeler aşağıdadır:

Adana Anadolu Kültürler Buluşması Festivali Projesi,
Adana Mutfak Festivali Projesi,
Turizm Master Planının Yapılması,
Ramazan Ayı Kültür Sanat Festivali,
Esnafa Turizm Eğitimi Verilmesi,
Turizm Sektöründe Çalışan Personele Turizm Eğitimi Verilmesi,
Adana'nın Marka Kent Yapılması.

2.3.3.3.4. Turizm Arz ve Talebi

Adana ilinde turizm işletme belgeli 39 ve yatırım belgeli 18 olmak üzere toplamda 57 adet konaklamaya dönük işletme bulunmaktadır. Bu işletmelerde 4,485 adet oda bulunmakta olup toplam yatak kapasiteleri ise 9,068'dir. Konaklama tesisleri il merkezinde toplanmıştır, bunun temel nedeni de iş amaçlı seyahatlere hizmet etmeleridir. Bu tesislerin sınıflarına göre oda ve yatak dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir.[18]

[18] Adana Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Tablo 79: Adana İlindeki Turizm İşletme ve Yatırım Belgeli Konaklama Tesisleri (2014)

Oteller	Otel Sayısı			Oda Sayısı			Yatak Sayısı		
	İşletme Belgeli	Yatırım Belgeli	Toplam	İşletme Belgeli	Yatırım Belgeli	Toplam	İşletme Belgeli	Yatırım Belgeli	Toplam
5 Yıldızlı Otel	5	1	6	993	200	1,193	1,990	400	2,390
4 Yıldızlı Otel	10	12	22	876	1,005	1,881	1,753	2,102	3,855
3 Yıldızlı Otel	11	3	14	631	190	821	1,310	364	1,674
2 Yıldızlı Otel	6		6	265		265	501		501
Motel	3		3	101		101	200		200
Butik Otel	2	2	4	98	86	184	196	172	368
Müs. Apart Otel	1		1	28		28	56		56
Özel Belgeli Otel	1		1	12		12	24		24
Genel Toplam	**39**	**18**	**57**	**3,004**	**1,481**	**4,485**	**6,030**	**3,038**	**9,068**

Kaynak: Adana İl Kültür Turizm Müdürlüğü

Adana'da halihazırda, işletme belgeli 39 konaklama tesisi, 3,004 oda ve 6,030 yatak ile hizmet vermektedir. Yatırımdaki otellerin de işletmeye geçmesiyle, 6 adet 5 yıldızlı otel, 22 adet 4 yıldızlı otel, 14 adet 3 yıldızlı otel ve 6 adet de 2 yıldızlı otel il genelinde 9,068 yatak kapasitesi ile hizmet verecektir.

Akdeniz Bölgesi genelinde, 255'i işletme belgeli, 887'si yatırım belgeli olmak üzere, toplam 1,142 konaklama tesisi bulunmakta olup bu tesislere ait toplam oda sayısı 236,338 ve yatak sayısı ise 505,474'tür. Türkiye genelinde ise konaklama yapılabilecek toplam 4,248 tesis, 530,102 oda ve 1,116,872 yatak bulunmaktadır. Adana ili, Akdeniz Bölgesindeki toplam tesis sayısından %5.1, oda kapasitesinden %1.9 ve yatak kapasitesinden %1.8 oranında pay alırken, Türkiye genelindeki tesis sayısından %1.4, oda ve yatak kapasitesinden ise %0.8 oranında pay almaktadır.

İlde ayrıca 90 adet mahalli idarelerce belgelendirilen (belediye belgeli) konaklama tesisi bulunmaktadır. Bu tesislere ait 2,034 oda ve 4,112 adet yatak kapasitesi bulunmaktadır. Adana ili, Akdeniz Bölgesindeki toplam 1,906 olan belediye belgeli tesis sayısından %4.7, oda kapasitesinden %3.9 ve yatak kapasitesinden %3.4 oranında pay alırken, Türkiye genelindeki toplam 9,188 olan tesis sayısından yaklaşık olarak %1, oda ve yatak kapasitesinden ise %0.9 ve %0.8 oranlarında pay almaktadır. Karşılaştırma yapabilmek açısından bakıldığında; Mersin'de, 325 adet belediye belgeli tesis, bu tesislere bağlı olarak 6,170 oda ve 15,429 yatak

kapasitesi, Kahramanmaraş'ta ise 179 tesis, 3,622 oda ve 9,067 yatak kapasitesi olduğu görülmektedir.

Adana ili, gerek turizm işletme belgeli, gerek belediye belgeli, gerekse de yatırım belgeli konaklama tesislerinin sayısı, bunların oda ve yatak kapasiteleri açısından Akdeniz Bölgesi ve Türkiye içinde çok önemli bir yere sahip değildir. Adana ilinin, mevcut turizm potansiyelini yeterince değerlendiremediği söylenebilir.

İlde turizm sektöründe son yıllarda önemli hamleler yapılmış, turizm bölgesi belirlenmiş, yerel aktörler toplanarak ilde yapılabilecek altyapı yatırımlarını tespit etmişlerdir. Pek çok turizm alanında restorasyonlar devam etmektedir. Buna bağlı olarak, Adana'da turizm yatırım belgeli tesislerin de tamamlanmasıyla, turizm sektörünün bir miktar canlanması beklenmektedir.

Adana ilinde, 2014 yılı itibarıyla faaliyet gösteren toplam 125 adet seyahat acentesi bulunmakta olup bu acentaların 117 tanesi A grubu ve 8 tanesi ise C gurubu olmakla birlikte A grubu olan acentaların 38 tanesi şube olarak hizmet vermektedir. İlde ayrıca turistik ölçekte hizmet verebilen 8 restaurant, 1 müstakil eğlence tesisi ve 2 adet de günübirlik tesis bulunmaktadır. Adana ilinde turizm işletme belgeli konaklama tesisleri, Türkiye ve Akdeniz Bölgesiyle, tesislere geliş, geceleme, ortalama kalış süresi ve doluluk oranları açısından 2014 itibarıyla incelendiğinde ilin, potansiyelinin çok altında değerlere sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 80: Turizm İşletme Belgeli Tesislerin Konaklama ve Geceleme İstatistikleri (2014)

	Adana	Akdeniz Bölgesi	Türkiye	Adana/ Akdeniz B.	Adana/ Türkiye
Tesise Giriş Sayısı (Kişi)					
Yabancı	51,782	12,122,769	23,609,016	0.43	0.22
Yerli	406,224	3,869,119	17,292,422	10.50	2.35
Toplam	458,006	15,991,888	40,901,438	2.86	1.12
Geceleme					
Yabancı	118,794	63,130,074	97,581,075	0.19	0.12
Yerli	631,011	9,422,076	32,448,842	6.70	1.94
Toplam	749,805	72,552,150	130,029,917	1.03	0.58
Ortalama Kalış Süresi (Gün)					
Yabancı	2.3		4.1		
Yerli	1.6		1.9		
Toplam	1.6		3.2		
Doluluk Oranı (%)					
Yabancı	5.6		38.9		
Yerli	29.9		12.9		
Toplam	35.5		51.8		

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Tablodan görüldüğü gibi, 2014 yılı itibarıyla Adana, Bölge ve Türkiye genelinden, toplam tesise geliş sayısı ve geceleme sayısından oldukça küçük paylar almaktadır. Bölge rakamlarını yükselten asıl unsur Antalya ili olmaktadır. Adana, turizm belgeli otellerde, toplam tesise geliş sayısı ve geceleme sayısı açısından, Bölgede Antalya'dan sonra ikinci sırada bulunmaktadır. Ortalama kalış süresi açısından Antalya ve Hatay'dan sonra, Mersin ve Kahramanmaraş'la birlikte üçüncü sırayı paylaşan Adana, doluluk oranları açısından da Antalya, Burdur ve Osmaniye'nin gerisinde kalmaktadır. 2014 yılı itibarıyla, Adana'daki konaklama tesislerinin ortalama doluluk oranı %35.5 gibi oldukça düşük bir düzeydedir.

İldeki belediye belgeli tesislere ilçeler bazında bakıldığında; ildeki toplam tesise giriş sayısının %63.2'sinin Seyhan ilçesine (Merkez ilçe), %26.5'inin de Yumurtalık ve Pozantı ilçelerine ait olduğu görülmektedir. Mevcut belediye belgeli tesislerdeki toplam geceleme sayısının da %67.8'i Seyhan ilçesine, %21.3'ü de Yumurtalık ve Pozantı ilçelerine aittir.

Adana ilindeki turizm işletme belgeli tesislere ilçeler bazında bakıldığında; ildeki toplam tesise giriş sayısının %82'sinin Seyhan ilçesine (Merkez ilçe), %16.7'sinin ise Yüreğir ilçesine (Merkez ilçe) ait olduğu görülmektedir. Turizm işletme belgeli tesislerdeki toplam geceleme sayısının da %98.2'si bu iki ilçeye aittir.

Turistik belgeli tesislerde konaklayanların yabancı ve yerli dağılımına baktığımızda; Akdeniz Bölgesi genelinde, tesislere giriş sayısının %75.81'inin, geceleme sayısının ise %87.01'inin yabancı turistlere ait olduğunu, Adana ilinde bu oranların %11.31 ve %15.84 olduğunu görürüz. Türkiye genelinde ise tesislere giriş sayısının %57.72'si, geceleme sayısının ise %75.05'i yabancı turistlere aittir.

2014 yılı itibarıyla, belediye belgeli tesislerdeki, Adana, Akdeniz Bölgesi ve Türkiye geneli tesise geliş, geceleme sayısı, ortalama kalış süresi ve doluluk oranları karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tabloda görülebilir.

Tablo 81: Belediye Belgeli Tesislerin Konaklama ve Geceleme İstatistikleri (2014)

	Tesise Geliş Sayısı			Geceleme Sayısı			Ortalama Kalış (Gün)			Doluluk (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yab.	Yer.	Top.	
Adana	9,527	340,621	350,148	18,368	463,877	482,245	1.9	1.4	1.4	33.0
Akdeniz Böl	2,643,603	1,904,797	4,548,400	9,068,739	3,409,023	12,477,762				
Türkiye	6,736,387	18,415,741	25,152,128	21,358,066	30,205,507	51,563,573	3.2	1.6	2.1	36.3
Adana/Akdeniz	**0.4**	**17.9**	**7.7**	**0.2**	**13.6**	**3.9**				
Adana/Türkiye	**0.4**	**2.5**	**1.9**	**0.3**	**2.3**	**1.4**				

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Adana ili, 2014 yılında, belediye belgeli tesisler açısından bakıldığında da, tesise geliş sayısı ve geceleme sayıları açısından Akdeniz Bölgesi (%7.7 ve %3.9) ve Türkiye genelinden (%0.4 ve %1.4) oldukça düşük oranlar almıştır. Bu oranlarda, Antalya ilinin etkisi göz ardı edilmemelidir. Bölge illeri arasında karşılaştırma yapıldığında, Adana ili Antalya, Mersin ve Kahramanmaraş'tan sonra 4. sırada yer alırken, geceleme sayısı açısından ise Antalya ve Mersin'den sonra 3. sırada yer almıştır. Adana ili, belediye belgeli tesislerdeki ortalama kalış süreleri açısından ise daha kötü bir performans sergilemektedir. Bölge illeri arasında bu açıdan Antalya, Mersin, Hatay ve Osmaniye'nin gerisinde kalan Adana ili, 2.1 gün olan Türkiye ortalamasının da altında kalmıştır (1.4 gün). Belediye belgeli tesislerin doluluk oranı 2014 yılı itibarıyla Türkiye genelinde %36.3 iken, Adana ilinde %33 dolayındadır. Adana, doluluk oranı açısından da Bölge illerinden Antalya, Mersin ve Osmaniye'nin gerisinde kalmıştır.

İldeki belediye belgeli tesislere ilçeler bazında bakıldığında; ildeki toplam tesise giriş sayısının %63.2'sinin Seyhan ilçesine (Merkez ilçe), %26.5'inin de Yumurtalık ve Pozantı ilçelerine ait olduğu görülmektedir. Mevcut belediye belgeli tesislerdeki toplam geceleme sayısının da %67.8'i Seyhan ilçesine, %21.3'ü de Yumurtalık ve Pozantı ilçelerine aittir.

Türkiye geneli ve Bölge ile karşılaştırıldığında, ortaya çıkan en önemli sonuç; Adana ilinin Akdeniz Bölgesi ve Türkiye genelinden turizm faaliyetleri açısından sınırlı bir pay alabildiğidir.

Adana ilinde hem yerli hem de yabancı turist sayısında 2000 yılından beri sürekli olarak artan bir trend izlenmektedir. 2000 yılında konaklama tesislerine giriş sayısı 173,233 ve geceleme sayısı 283,557 iken, bu rakamlar 2014 yılında 458,006 ve 749,805 olmuştur. 2010 yılındaki tesise giriş sayılarının %11.5'i, geceleme sayılarının ise %14.9'u yabancılara aitken, 2014

yılında bu oranlar %11.3 ve %15.8 olarak gerçekleşmiştir. Rakamlardan da anlaşılacağı üzere, 2000 yılından bu yana Adana'ya gelen turist sayısında yerli/yabancı oranı pek fazla değiştirilememiştir.

Adana'ya en fazla giriş-çıkış yapan ülkelerin vatandaşlarının sayılarına bakıldığında, Adana iline Almanya ve ABD vatandaşlarının daha fazla ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır.

Adana ili turizm açısından değerlendirildiğinde; zengin tarihi ve kültürel varlıkları ile doğal kaynak potansiyeline sahip olması turizm açısından avantajlarını oluşturmaktadır. Turizm altyapısının geliştirilebilmesi için; doğal çevrenin geliştirilmesi ve rekreasyon turizminde kullanılması, tarih ve kültür varlıklarının korunması ve kültür turizminde daha etkin değerlendirilmesi, insan kaynaklarının eğitim ve kültür düzeylerinin yükseltilmesi, turizmin geliştirilmesine yönelik, altyapı, plan-proje gereksiniminin, nitelik ve önceliklerinin belirlenmesi büyük önem taşımaktadır.

Özet olarak;

- ✓ **Adana ili, sahip olduğu tarihi, kültürel, jeolojik mirasları, doğal güzellikleri ve değerleri ile turizm faaliyetleri için oldukça zengin bir potansiyel taşımaktadır.**
- ✓ **İl turizm potansiyelleri değerlendirildiğinde, il genelinde turizm alanında gelir artışının sağlanabileceği, ekonomik üretim ve çalışma alanlarının çeşitlendirilip zenginleştirebileceği, il içindeki gelişmişlik farklarının azaltılabileceği görülmektedir.**
- ✓ **İlin turizm altyapısında önemli eksiklikler bulunmaktadır. En önemli eksiklikler; konaklama tesislerinin nicelik ve nitelikleri ile dağılımları, dinlenme ve eğlence merkezlerinin yetersizliği, kültürel varlıkların korunması ve nitelikli personel konusundadır.**
- ✓ **İle gelen turistlerin geceleme süreleri oldukça düşüktür. Turistlerin ildeki geceleme sürelerini artıracak turizm çeşitliliğinin sağlanması büyük önem taşımaktadır.**
- ✓ **İl turizm potansiyelinin kullanılabilmesindeki en önemli etkenler; il genelinde turizm sektörüne yönelik farkındalığın artırılması, turizm çeşitliliğinin sağlanması, Bölgede doğal güzellikler ve tarihi değerler üzerinden cazip turistik destinasyonların çizilmesi ve tanıtım faaliyetlerinin yeterince ve etkin bir şekilde yapılabilmesi olarak sıralanabilir.**

2.3.3.4. Bankacılık

Adana'da, 2014 yılı sonu itibarıyla 21 ayrı banka, 261 şubesi ile bankacılık faaliyetinde bulunmaktadır. 2000 yılında ildeki banka şube sayısı 190'dır. İlde faaliyette bulunan banka şubelerinin 73'ü kamusal sermayeli mevduat bankalarına, 137'si özel sermayeli mevduat bankalarına, 50'si Türkiye'de kurulmuş yabancı sermayeli bankalara ve 1'i de İller Bankası'na aittir.

Tablo 82: Adana ve Türkiye Geneli Bankacılık İstatistikleri

	Adana			Türkiye		
	2000	2014	Değişim (%)	2000	2014	Değişim (%)
Banka Sayısı	41	21	-48.8	79	47	-40.5
Şube Sayısı	190	261	37.4	7,837	11,142	42.2
Kişi Başına Mevduat (TL)	598	7,264	1,115	1,009	12,795	1,168
Kişi Başına Kredi (TL)	477	11,144	2,237	505	14,828	2,839
Mevduat (Milyon TL)	1,106	15,730	1,322	68,442	994,086	1,352
Kredi (Milyon TL)	882	24,134	2,636	34,213	1,152,056	3,267
Kredi/Mevduat Oranı	**79.7**	**153.4**	**92.4**	**50.0**	**113.6**	**127.2**

Kaynak: Bankalarımız, Türkiye Bankalar Birliği

2014 yılı itibarıyla Türkiye genelinde banka şubesi sayısı 11,142 olup Adana ili, Türkiye genelinden %2.3 oranında pay almıştır. Adana ili, şube sayısı açısından 81 il arasında 6. sırada yer almaktadır.

Bankacılık faaliyetleri sanayi, ticaret, turizm ve hizmetler alanında ekonomik aktivitelerin yoğun olduğu ve nüfusun fazla olduğu merkezlerde yoğunlaşmıştır. İldeki toplam 261 banka şubesinden 212'si Merkez ilçelerde (Çukurova, Seyhan, Yüreğir) bulunmaktadır. Aladağ, Feke, Karaisalı, Tufanbeyli ve Yumurtalık ilçelerinde sadece birer banka şubesi mevcuttur.

Adana ili, 2014 yılı itibarıyla, ATM sayısı (942 adet) ve POS sayısı (64,440 adet) açısından iller arası sıralamada 8. sırada, ATM başına düşen ortalama nüfus açısından 2,299 kişi ile (azdan çoğa) 36. sırada, şube başına düşen ortalama nüfus açısından, 8,297 kişi ile 37. sırada (azdan çoğa) yer almaktadır. Türkiye genelinde ATM sayısı 41,469 adet, POS sayısı 2,587,145 adet, şube başına düşen ortalama nüfus ise 6,973 kişidir. Adana ili ATM sayısı açısından Türkiye genelinden %2.3, POS sayısından %2.5 oranında pay almaktadır. Bu rakamlara bakılarak,

nüfus büyüklüğü de dikkate alındığında, Adana'da bankalaşma oranının, Türkiye ortalamasının altında olduğu söylenebilir.

2.3.3.4.1. Mevduat Durumu

Aşağıdaki tabloda, Türkiye ve Adana için yıllar itibarıyla mevduatın gelişimi verilmektedir:

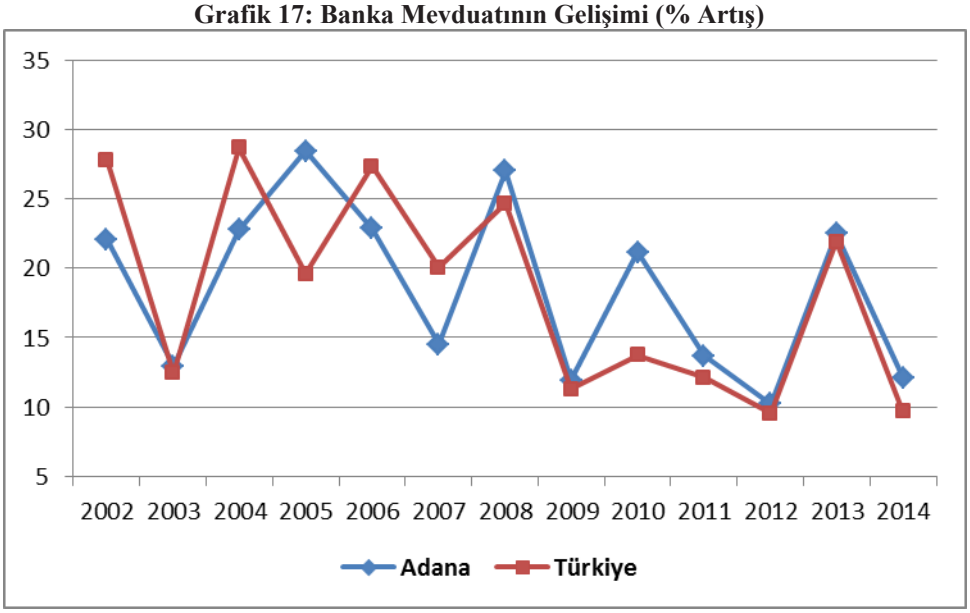
Tablo 83: Banka Mevduatının Gelişimi (2014)

Yıllar	Adana		Türkiye		
	Milyon TL	Milyon USD	Milyon TL	Milyon USD	Adana/Türkiye (%)
2000	1,106	1,647	68,442	101,884	1.6
2001	1,796	1,242	116,647	80,633	1.5
2002	2,295	1,399	142,388	86,835	1.6
2003	2,580	1,852	160,812	115,420	1.6
2004	3,320	2,485	197,394	147,717	1.7
2005	3,971	2,960	253,579	188,984	1.6
2006	5,057	3,597	311,549	221,648	1.6
2007	6,071	5,237	356,713	307,697	1.7
2008	7,569	4,974	453,118	297,751	1.7
2009	8,425	5,665	507,100	340,953	1.7
2010	9583	6,233	614,486	399,640	1.6
2011	10743	5,687	698,656	369,875	1.5
2012	11,767	6,620	770,016	433,177	1.5
2013	14,341	6,732	943,313	442,787	1.5
2014	15,730	6,760	1,057,638	454,526	1.5

Kaynak: Bankalarımız, Türkiye Bankalar Birliği

Adana'da 2014 yılı itibarıyla toplam mevduat 15,730 Milyon TL (6,760 Milyon USD) olarak gerçekleşmiştir. Türkiye toplam mevduatının yaklaşık olarak %1.5'i Adana iline aittir. Adana ili, toplam mevduat büyüklüğü itibarıyla, tüm iller arasında 7. sırada, kişi başına ortalama mevduat açısından da (7,263.6 TL) 18. sırada yer almaktadır.

Grafik 17: Banka Mevduatının Gelişimi (% Artış)

Mevduatın türlerine göre dağılımı incelendiğinde ağırlığın tasarruf mevduatında olduğu ve bunu döviz tevdiat hesabının izlediği dikkati çekmektedir. 2012 yılı itibarıyla mevduatın türlerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 84: Mevduatın Türlerine Göre Dağılımı (2014)

Mevduatın Türü	Adana		Türkiye		Pay (%)
	Milyon TL	%	Milyon TL	%	Adana/Türkiye
Tasarruf Mevduatı	9,575	60.9	373,973	35.4	2.6
Resmi Kuruluşlar M.	287	1.8	45,935	4.3	0.6
Ticari Kuruluşlar M.	1,728	11.0	164,009	15.5	1.1
Bankalar Arası M.	0.0	0.0	66,514	6.3	0.0
Döviz Tevdiat H.	3,506	22.3	352,811	33.4	1.0
Diğer Kuruluşlar M.	379	2.4	41,557	3.9	0.9
Kıy. Madenler Depo H.	255	1.6	12,839	1.2	2.0
Toplam	**15,730**	**100.0**	**1,057,638**	**100.0**	**1.5**

Kaynak: Bankalarımız, Türkiye Bankalar Birliği

Adana'da 2014 yılı itibarıyla, 9.6 Milyar TL olan tasarruf mevduatı, %60.9 oranında pay ile toplam mevduatın en önemli unsuru olmuştur. Döviz tevdiat hesabı, mevduattan %22.3 pay ile ikinci sırada, ticari kuruluşlar mevduatı ise %11 pay ile üçüncü sırada yer almışlardır.

Adana ili, 2014 yılı itibarıyla, Türkiye toplam tasarruf mevduatından %2.6, ticari kuruluşlar mevduatından %1.1, döviz tevdiatı hesabından ise %1 oranında pay alabilmiştir.

İlde kişi başına düşen banka mevduatı 2000'de 598 TL iken, yaklaşık 12 kat artarak 2014 yılında 7,264 TL'ye yükselmiştir. Bu tutar ile Adana, tüm iller arasında 18. sırada yer almaktadır. İldeki kişi başına düşen mevduat tutarı, Türkiye genelindeki kişi başına düşen mevduat tutarının (12,795 TL) %56.8'ine karşılık gelmektedir. Şube başına düşen ortalama mevduat Türkiye genelinde 89,219 TL Milyon TL iken, Adana'da bu tutar 60,268 Milyon TL'dir. Bu değer ile Adana, tüm iller sıralamasında 13. sırada yer almaktadır.

2.3.3.4.2. Kredi Durumu

Türkiye ve Adana'da, banka kredilerinin yıllar itibarıyla dağılımı aşağıdaki tabloda verilmektedir.

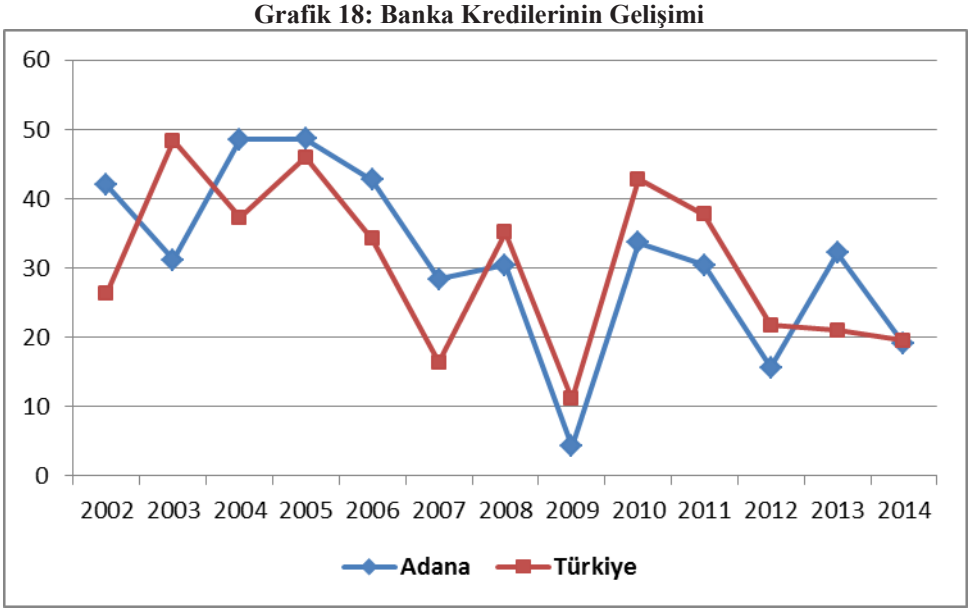
Tablo 85: Türkiye ve Adana'da Banka Kredilerinin Gelişimi (2014)

Yıllar	Adana		Türkiye		Pay (%)
	Milyon TL	Milyon USD	Milyon TL	Milyon USD	Adana/Türkiye
2000	882	1,313	34,213	50,931	2.6
2001	795	549	37,086	25,636	2.1
2002	1,004	612	52,631	32,097	1.6
2003	1,489	1,069	69,002	49,525	1.6
2004	2,043	1,529	102,482	76,691	1.7
2005	2,981	2,222	152,295	113,500	1.6
2006	3,999	2,845	217,309	154,602	1.6
2007	4,653	4,014	278,998	240,660	1.7
2008	6,285	4,130	363,861	239,099	1.7
2009	6,980	4,693	379,405	255,096	1.7
2010	9,967	6,482	506,994	329,731	2.0
2011	13,722	7,265	660,884	349,878	2.1
2012	16,697	9,393	764,197	429,904	2.2
2013	20,198	9,481	1,009,763	473,978	2.0
2014	24,134	10,372	1,201,696	516,437	2.0

Kaynak: Bankalarımız, Türkiye Bankalar Birliği

2014 yılı itibarıyla Türkiye'de 1,201.7 Milyar TL banka kredisi kullandırılmış olup bu miktarın %2'si (24.1 Milyar TL) Adana iline aittir. Adana ili kredi kullanımında iller sıralamasında 7. sırada yer almaktadır.

Grafik 18: Banka Kredilerinin Gelişimi

Banka kredilerinin türlerine göre dağılımı incelendiğinde ise kredilerin ağırlıklı olarak ihtisas dışı kredilerden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 86: Türkiye ve Adana'da Kredi Türlerinin Dağılımı (Milyon TL)

	Adana	%	Türkiye	%
İhtisas Kredileri	**2,373.7**	**9.8**	**85,572**	**7.1**
Tarım	1,649	69.5	34,367	40.2
Gayrimenkul	0.0	0.0	0.0	0.0
Mesleki	370	15.6	12,684	14.8
Denizcilik	0.0	0.0	0.6	0.0
Turizm	0.0	0.0	512	0.6
Diğer	355	15.0	38,008	44.4
İhtisas Dışı Krediler	**21,760.3**	**90.2**	**1,116,124**	**92.9**
TOPLAM	**24,134.0**	**100.0**	**1,201,696**	**100**

Kaynak: Bankalarımız, Türkiye Bankalar Birliği

Adana ilinde, 2014 yılı itibarıyla, kullanılan toplam kredilerin çok büyük bir bölümü (%90.2) ihtisas dışı kredilerden oluşmaktadır. Türkiye geneli ihtisas dışı kredilerinin toplam krediler içindeki payı ise %92.9'dur. Adana ili, Türkiye geneli ihtisas kredileri kullanımından %2.8, ihtisas dışı kredilerden ise %1.9 oranında pay almaktadır. Toplam krediler içerisinde ihtisas kredilerinin payı, o bölgede ihtisasa konu olan sektörlerin gelişim durumunu göstermektedir.

2014 yılında Adana'da, toplam ihtisas kredileri içinde en büyük payı %69.5 ile tarım kredileri almıştır (Türkiye genelinde bu oran %40.2'dir). 2000 yılında Adana'da kullanılan toplam krediler içinde tarım kredilerinin payı %9.3 iken, 2014 yılında bu oran %6.8'e düşmüştür.

Önemli bir turizm potansiyeline sahip olan Adana'da, hiç turizm kredisi kullanılmamış olması ise dikkat çekicidir.

Adana'da 2000 yılında 477 TL olan kişi başına kredi, yaklaşık 23 kat artarak 2014 yılında 11,144 TL'ye yükselmiştir. Bu rakam 14,828 TL olan Türkiye ortalamasının yaklaşık %75'i düzeyindedir. Bu tutar ile Adana ili, tüm iller sıralamasında 10. sırada yer almaktadır. Adana'da, şube başına düşen ortalama kredi tutarı ise 92,467 Milyon TL olup (Türkiye için bu rakam 103,397 Milyon TL) bu değer ile Adana ili, iller arası sıralamada 9. sırada yer almaktadır.

2.3.3.4.3. Kredi/Mevduat Oranı

Adana ilinde, 2000 yılında %79.7 olan kredi/mevduat oranı, 2014 yılında %153.4'e yükselmiştir. Türkiye genelinde kredi/mevduat oranı ise 2014 yılında %113.6 düzeyindedir. 2010 yılına kadar, Adana'da kredi/mevduat oranı Türkiye ortalamasının üzerinde olmakla birlikte, ilde kullanılan krediler, il mevduat düzeyinin oldukça altında kalmıştır. Son yıllarda ise kredi mevduat oranının artarak %100'ün üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Ancak, kredi mevduat oranının yüksekliği açısından, Adana ili, iller arası sıralamada 2014 yılı itibarıyla halen 40. sırada bulunmaktadır.

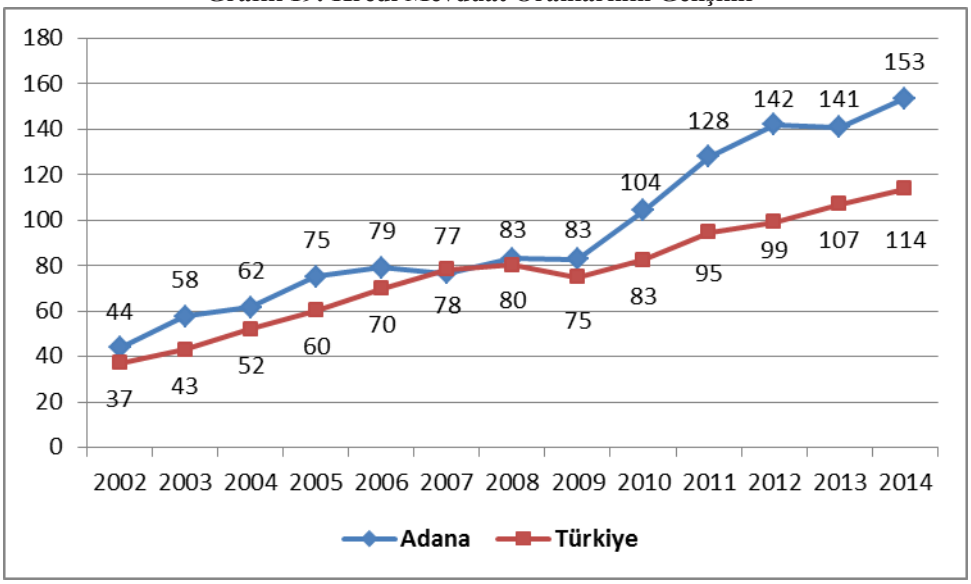
Tablo 87: Türkiye ve Adana'da Kredi/Mevduat Oranı (%)

Yıllar	Adana	Türkiye
2000	79.7	50.0
2001	44.3	31.8
2002	43.8	37.0
2003	57.7	42.9
2004	61.5	51.9
2005	75.1	60.1
2006	79.1	69.8
2007	76.6	78.2
2008	83.0	80.3
2009	82.8	74.8
2010	104.0	82.5
2011	127.7	94.6
2012	141.9	99.2
2013	140.8	107.0
2014	153.4	113.6

Kaynak: Bankalarımız, Türkiye Bankalar Birliği

Adana ili, bankacılık faaliyetleri açısından değerlendirildiğinde, ilin mevduat ve kredi düzeyleri açısından iller arası sıralamada 7. sırada olduğu, ancak kişi başına ortalama mevduat ve kredi miktarları açısından Türkiye ortalamalarının altında kaldığı, toplam mevduatın krediye dönüşümü açısından da birçok ilin gerisinde olduğu dikkat çekmektedir.

Grafik 19: Kredi Mevduat Oranlarının Gelişimi

Özet olarak;

- ✓ **Adana ili, toplam banka şubesi sayısı açısından 81 il arasında 6. sırada yer almaktadır. İldeki şubeler, sanayi, ticaret, turizm ve hizmetler alanında ekonomik aktivitelerin yoğun olduğu ve nüfusun fazla olduğu merkezlerde yoğunlaşmıştır.**
- ✓ **Adana ili, 2014 yılı itibarıyla, ATM sayısı ve POS sayısı açısından iller arası sıralamada 8. sırada, ATM başına düşen ortalama nüfus açısından (azdan çoğa) 36. sırada, şube başına düşen ortalama nüfus açısından 37. sırada (azdan çoğa) yer almaktadır. Bu rakamlara bakılarak, nüfus büyüklüğü de dikkate alındığında, Adana'da bankalaşma oranının, Türkiye ortalamasının altında olduğu söylenebilir.**
- ✓ **Adana ili, toplam mevduat büyüklüğü itibarıyla, tüm iller arasında 7. sırada, kişi başına ortalama mevduat açısından da 18. sırada yer almaktadır. İldeki kişi başına düşen mevduat tutarı, Türkiye genelindeki kişi başına düşen mevduat tutarının %56.8'ine karşılık gelmektedir. Mevduatta ağırlığın tasarruf mevduatında olduğu, bunu döviz tevdiat hesabının izlediği görülmektedir. Şube başına düşen ortalama mevduat açısından da**

Adana, tüm iller sıralamasında 13. sırada yer almaktadır.

- ✓ **Adana ili kredi kullanımında iller sıralamasında 7. sırada yer almaktadır. Kredilerin ağırlıklı olarak ihtisas dışı kredilerden oluştuğu görülmektedir. 2014 yılında, ildeki kişi başına kredi tutarı Türkiye ortalamasının yaklaşık %75'i düzeyindedir. Bu tutar ile Adana ili, tüm iller sıralamasında 10. sırada yer almaktadır. İlde, şube başına düşen ortalama kredi tutarı ise 92,467 Milyon TL olup bu değer ile Adana ili, iller arası sıralamada 9. sırada yer almaktadır.**
- ✓ **Adana ili, 2014 yılı itibarıyla, kredi mevduat oranının büyüklüğü (%153.4) açısından, iller arası sıralamada 40. sırada bulunmaktadır.**

3. TÜM SEKTÖRLERİ KAPSAYAN KÜMELENME ANALİZİ

Bu çalışmanın "Adana İmalat Sanayinin Üçlü Sektör Kırılımında Kümelenme Analizi" bölümünde imalat sanayi için yapılan kümelenme analizi, bu bölümde 2014 yıl sonu SGK verileri ile iktisadi faaliyet kollarının tamamını kapsayacak şekilde tüm sektörler için yapılacaktır. "Üç Yıldız Tekniği" kullanılarak yapılan kümelenme analizi daha önceki bölümlerde[19] ayrıntılı olarak anlatıldığından burada sonuçlar üzerinden değerlendirme yapılmış ve analizin kuramsal çerçevesine değinilmemiştir.

Üç yıldız tekniği hemen tüm uygulamalarda sektörel istihdamlar (kısıtlı sayıdaki bazı çalışmalarda işyeri sayısı) temel olarak alınmaktadır. Adana için yapılacak analizde işyeri sayısı ve istihdama göre üç yıldız tekniği uygulanacaktır. Üç yıldız analizinde üç temel kriter seçilmekte ve her sektör (bölge) için bu kriterlerin değerleri hesaplanmaktadır. Bu kriterleri ifade etmek gerekirse;

Büyüklük (Size) (e_i/E_i): İldeki sektör verisinin, sektörün toplam (Türkiye) verisine oranı,

Baskınlık (Dominance) (e_i/e_n): İldeki sektör verisinin, il toplam verisine oranı,

Uzmanlaşma (Specialization) [(e_i/e_n) / (E_i/E_n)]: Sektörün ildeki payının, sektörün ülkedeki payına oranını göstermektedir. Burada;

Adana için;

e_i: İldeki i sektörü değerini, **E_i:** i sektörünün Türkiye toplam değerini,

e_n: İlin toplam değerini, **E_n:** Türkiye toplam değerini,

ifade etmektedir. Üç yıldız analizinde, her bir kriter (büyüklük, baskınlık ve uzmanlaşma) için bir eşik değer belirlenmekte ve kriterin hesaplanan değeri bu eşik değerini aşarsa, ilgili sektör bu kriterden bir yıldız almaktadır. İller bazında analiz edilen sektörler eşik değeri aştığı her kriter bazında bir yıldız aldığından, herhangi bir kriterin eşik değerini aşan sektör bir yıldız, herhangi iki kriterin eşik değerini aşan sektör iki yıldız, üç kriterde de eşik değerini aşan

[19] Bakınız, 2.3.2.3. TR62 Bölgesi Sanayi Yoğunlaşması ve Kümelenmesi Bölümü

sektör üç yıldız almaktadır. Üç yıldız alan sektörün o ilde "kümelenme" gösterdiği kabul edilmektedir.

Adana için yapılacak bu değerlendirmede eşik değerin belirlenmesinde şu yöntem izlenmiştir:

- Analiz tüm sektörleri kapsayacağından toplam istihdam rakamları için sektörlerinin tamamının toplamı dikkate alınmıştır. İl bazında SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) verileri[20] kullanılarak NACE Rev. 2 dörtlü sektör kırılımında temin edilen veriler üçlü kırılıma göre yeniden düzenlenerek hesaplamalar yapılmıştır.
- Adana'da üçlü kırılıma göre verisi bulunan 252 alt sektör bulunmaktadır. Türkiye verileri il verileri ile eşleştirilmiş ve 252 alt sektör üzerinden değerlendirme yapılmıştır.
  - Adana için eşik değerin belirlenmesinde;
    - *Büyüklük kriteri için, ildeki ilgili sektörün sektör Türkiye toplamı içindeki payı* ***(e_i/E_i)*** *kriteri için toplam 81 Düzey 3 bölgesi (il) olduğundan ve her bir ildeki ilgili sektörün ülke geneli içindeki payının beklenen değeri (1/81=0.012346) olacağından, bu değer büyüklük kriteri için eşik değer olarak alınmıştır.*
    - *Baskınlık kriteri için* ***(e_i/e_n)****, değerlendirmeye alınan 252 imalat sanayi alt sektörü bulunduğundan ve her bir alt sektörün ildeki payının beklenen değeri de (1/252=0.003968) olacağından, bu değer eşik değer olarak kabul edilmiştir.*
    - *Uzmanlık katsayısı için de* ***[(e_i/e_n) / (E_i/E_n)]*** *beklenen değer 1 olacağından (sektörün ildeki payının sektörün ülkedeki payına oranının eşit olması bekleneceğinden), eşik değer olarak 1 alınmıştır.*

Çalışmada kullanılan üç yıldız analizinde, yalnızca eşik değerlerini aşan sektörlerin dikkate alındığı bir kez daha vurgulanmalıdır. Sektörlerin aldıkları yıldızlara göre kümelenme karakteristiklerinin isimlendirilmesinde; üç yıldız alan sektörler için "olgun kümeler", iki yıldız alan sektörler için "potansiyel kümeler" ve tek yıldız alan sektörler için de "aday kümeler" ifadeleri kullanılacaktır.

[20] Hesaplamalar Türkiye Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı Hi<met Sunumu Genel Müdürlüğünden temin edilen 2014 yılı verileri kullanılarak yapılmıştır. Bu kapsamda, "istihdam" terimi ilgili işyerlerine kayıtlı ve herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı tüm kişileri ifade etmektedir.

Adana için yapılan kümelenme analizi çerçevesinde işyeri sayısı ve istihdam bakımından yapılan analiz sonuçları ayrı ayrı tablolar halinde aşağıda verilmiştir.

3.1. ADANA İLİNDE İŞYERİ SAYSINA GÖRE KÜMELENME ANALİZİ SONUÇLARI

Adana'da tüm sektörleri kapsayan 3'lü kırılımdaki 252 sektörlük analizde işyeri sayısı kriterine göre 35 ***olgun küme***; 94 ***potansiyel küme*** ve 78 ***aday küme*** mevcuttur.

Tablo 88: İşyeri Sayısına Göre Aday Küme Özelliği Gösteren Sektörler

İşyeri Kriterine Göre Aday Küme Özelliği Gösteren Sektörler	
014-Hayvansal üretim	381-Atıkların toplanması
021-Orman yetiştirme (Silvikültür) ve diğer ormancılık faaliyetleri	382-Atıkların ıslahı ve bertarafı
089-Başka yerde sınıflandırılmamış madencilik ve taş ocakçılığı	383-Materyallerin geri kazanımı
091-Petrol ve doğal gaz çıkarımını destekleyici faaliyetler	421-Kara ve demir yollarının inşaatı
101-Etin işlenmesi ve saklanması ile et ürünlerinin imalatı	429-Bina dışı diğer yapılara ait projelerin inşaatı
102-Balık, kabuklu deniz hayvanları ve yumuşakçaların işlenmesi ve saklanması	431-Yıkım ve şantiyenin hazırlanması
103-Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	439-Diğer özel inşaat faaliyetleri
104-Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	465-Bilgi ve iletişim teknolojisi ekipmanlarının toptan ticareti
105-Süt ürünleri imalatı	469-Belirli bir mala tahsis edilmemiş mağazalardaki toptan ticaret
152-Ayakkabı, bot, terlik vb. imalatı	478-Tezgahlar ve pazar yerleri vasıtasıyla yapılan perakende ticaret
161-Ağaçların biçilmesi ve planyalanması	479-Mağazalar, tezgahlar ve pazar yerleri dışında yapılan perakende ticaret
162-Ağaç, mantar, kamış ve örgü malzeme ürünü imalatı	511-Hava yolu ile yolcu taşımacılığı
181-Basım ve basım ile ilgili hizmet faaliyetleri	512-Hava yolu ile yük taşımacılığı ve uzay taşımacılığı
204-Sabun ve deterjan, temizlik; parfüm; kozmetik ve tuvalet malzemeleri imalatı	531-Evrensel hizmet yükümlülüğü altında postacılık faaliyetleri
212-Eczacılığa ilişkin ilaçların imalatı	532-Diğer posta ve kurye faaliyetleri
221-Kauçuk ürünlerin imalatı	559-Diğer konaklama yerleri
231-Cam ve cam ürünleri imalatı	619-Diğer telekomünikasyon faaliyetleri
233-Kilden inşaat malzemeleri imalatı	681-Kendine ait gayrimenkulun alınıp satılması
237-Taş ve mermerin kesilmesi, şekil verilmesi ve bitirilmesi	682-Kendine ait veya kiralanan gayrimenkulun kiraya verilmesi veya işletilmesi
239-Aşındırıcı ürünlerin ve metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	712-Teknik test ve analiz faaliyetleri
244-Değerli ana metaller ve diğer demir dışı metallerin imalatı	742-Fotoğrafçılık faaliyetleri
245-Metal döküm sanayii	749-Başka yerde sınıflandırılmamış diğer mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler
251-Metal yapı malzemeleri imalatı	773-Diğer makine, ekipman ve maddi malların kiralanması ve leasingi
255-Metallerin dövülmesi, preslenmesi, baskılanması ve yuvarlanması; toz metalürjisi	791-Seyahat acentesi ve tur operatörlerinin faaliyetleri
259-Diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	799-Diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili faaliyetler
263-İletişim ekipmanlarının imalatı	829-Başka yerde sınıflandırılmamış işletme destek hizmet faaliyetleri
271-Elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazları	851-Okul öncesi eğitim
279-Diğer elektrikli ekipmanların imalatı	853-Ortaöğretim
284-Metal işleme makineleri ve takım tezgahları imalatı	854-Ortaöğretim sonrası yükseköğretim derecesinde olmayan eğitim ve yükseköğretim
289-Diğer özel amaçlı makinelerin imalatı	861-Hastane hizmetleri
291-Motorlu kara taşıtlarının imalatı	873-Yaşlılara ve bedensel engellilere yönelik yatılı bakım faaliyetleri
293-Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	879-Diğer yatılı bakım faaliyetleri
302-Demir yolu lokomotifleri ve vagonlarının imalatı	881-Yaşlılar ve bedensel engelliler için verilen sosyal hizmetler
309-Başka yerde sınıflandırılmamış ulaşım araçlarının imalatı	889-Barınacak yer sağlanmaksızın verilen diğer sosyal hizmetler
324-Oyun ve oyuncak imalatı	900-Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence faaliyetleri
325-Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı	910-Kütüphaneler, arşivler, müzeler ve diğer kültürel faaliyetler
329-Başka yerde sınıflandırılmamış imalatlar	931-Spor faaliyetleri
351-Elektrik enerjisinin üretimi, iletimi ve dağıtımı	949-Diğer üyelik organizasyonlarının faaliyetleri
352-Gaz imalatı; ana şebeke üzerinden gaz yakıtların dağıtımı	951-Bilgisayarların ve iletişim araç ve gereçlerinin onarımı

Tablo 89: Tablo : İşyeri Sayısına Göre Potansiyel Küme Özelliği Gösteren Sektörler

İşyeri Kriterine Göre Potansiyel Küme Özelliği Gösteren Sektörler	
141-Kürk hariç, giyim eşyası imalatı	242-Çelikten tüpler, borular, içi boş profiller ve benzeri bağlantı parçalarının imalatı
256-Metallerin işlenmesi ve kaplanması; makinede işleme	243-Çeliğin ilk işlenmesinde elde edilen diğer ürünlerin imalatı
331-Fabrikasyon metal ürünlerin, makinelerin ve ekipmanların onarımı	252-Metal tank, rezervuar ve muhafaza kapları imalatı
412-İkamet amaçlı olan veya ikamet amaçlı olmayan binaların inşaatı	253-Buhar jeneratörü imalatı, merkezi ısıtma sıcak su kazanları (boylerleri) hariç
432-Elektrik tesisatı, sıhhi tesisat ve diğer inşaat tesisatı faaliyetleri	262-Bilgisayar ve bilgisayar çevre birimleri imalatı
464-Ev eşyalarının toptan ticareti	267-Optik aletlerin ve fotografik ekipmanların imalatı
561-Lokantalar ve seyyar yemek hizmeti faaliyetleri	272-Akümülatör ve pil imalatı
562-Dışarıya yemek hizmeti sunan işletmelerin (catering) faaliyetleri ve diğer yiyecek hizme	275-Ev aletleri imalatı
563-İçecek sunum hizmetleri	281-Genel amaçlı makinelerin imalatı
692-Muhasebe, defter tutma ve denetim faaliyetleri; vergi danışmanlığı	282-Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı
711-Mimarlık ve mühendislik faaliyetleri ve ilgili teknik danışmanlık	283-Tarım ve ormancılık makinelerinin imalatı
812-Temizlik faaliyetleri	292-Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı; treyler (römork) ve yarı treyler (yarı röm
821-Büro yönetimi ve destek faaliyetleri	321-Mücevherat, bijuteri eşyaları ve ilgili ürünlerin imalatı
855-Diğer eğitim	323-Spor malzemeleri imalatı
960-Diğer hizmet faaliyetleri	332-Sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu
970-Ev içi çalışan personelin işverenleri olarak hanehalklarının faaliyetleri	360-Suyun toplanması, arıtılması ve dağıtılması
011-Tek yıllık (uzun ömürlü olmayan) bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi	390-İyileştirme faaliyetleri ve diğer atık yönetimi hizmetleri
015-Karma çiftçilik	451-Motorlu kara taşıtlarının ticareti
016-Tarımı destekleyici faaliyetler ve hasat sonrası bitkisel ürünler ile ilgili faaliyetler	454-Motosiklet ve ilgili parça ve aksesuarların ticareti, bakımı ve onarımı
017-Avcılık, tuzakla avlanma ve ilgili hizmet faaliyetleri	466-Diğer makine, ekipman, aksam ve parçaları ile büro mobilyalarının toptan ticareti
022-Endüstriyel ve yakacak odun üretimi	491-Demir yolu ile şehirler arası yolcu taşımacılığı
023-Tabii olarak yetişen odun dışı orman ürünlerinin toplanması	495-Boru hattı taşımacılığı
024-Ormancılık için destekleyici faaliyetler	504-İç sularda yük taşımacılığı
031-Balıkçılık	521-Depolama ve ambarlama
032-Su ürünleri yetiştiriciliği	582-Yazılım programlarının yayımlanması
071-Demir cevherleri madenciliği	601-Radyo yayıncılığı
072-Demir dışı metal cevherleri madenciliği	602-Televizyon programcılığı ve yayıncılığı faaliyetleri
099-Madencilik ve taş ocakçılığını destekleyici diğer faaliyetler	611-Kablolu telekomünikasyon faaliyetleri
106-Öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı	612-Kablosuz telekomünikasyon faaliyetleri
108-Diğer gıda maddelerinin imalatı	613-Uydu üzerinden telekomünikasyon faaliyetleri
109-Hazır hayvan yemleri imalatı	641-Parasal aracı kuruluşların faaliyetleri
110-İçeceklerin imalatı	643-Trustlar, fonlar ve benzeri mali varlıklar
131-Tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi	649-Diğer finansal hizmet faaliyetleri (Sigorta ve emeklilik fonları hariç)
171-Kağıt hamuru, kağıt ve mukavva imalatı	661-Finansal hizmetler için yardımcı faaliyetler (Sigorta ve emeklilik fonları hariç)
172-Kağıt ve mukavva ürünleri imalatı	721-Doğal bilimler ve mühendislikle ilgili araştırma ve deneysel geliştirme faaliyetleri
182-Kayıtlı medyanın çoğaltılması	722-Sosyal bilimlerle ve beşeri bilimlerle ilgili araştırma ve deneysel geliştirme faaliyetleri
191-Kok fırını ürünlerinin imalatı	732-Piyasa ve kamuoyu araştırma faaliyetleri
192-Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	750-Veterinerlik hizmetleri
201-Temel kimyasal maddelerin, kimyasal gübre ve azot bileşikleri, birincil formda plastik v	782-Geçici iş bulma acentelerinin faaliyetleri
202-Haşere ilaçları ve diğer zirai-kimyasal ürünlerin imalatı	802-Güvenlik sistemleri hizmet faaliyetleri
203-Boya, vernik ve benzeri kaplayıcı maddeler ile matbaa mürekkebi ve macun imalatı	803-Soruşturma faaliyetleri
205-Diğer kimyasal ürünlerin imalatı	842-Bir bütün olarak topluma hizmetlerin sağlanması
206-Suni veya sentetik elyaf imalatı	869-İnsan sağlığı ile ilgili diğer hizmetler
211-Temel eczacılık ürünleri imalatı	872-Zihinsel engellilik, ruh sağlığı ve madde bağımlılığına yönelik yatılı bakım faaliyetleri
235-Çimento, kireç ve alçı imalatı	941-İş, işveren ve meslek kuruluşlarının faaliyetleri
236-Beton, çimento ve alçıdan yapılmış eşyaların imalatı	942-Sendika faaliyetleri
241-Ana demir ve çelik ürünleri ile ferro alaşımların imalatı	990-Uluslararası örgütler ve temsilciliklerinin faaliyetleri

Tablo 90: Tablo : İşyeri Sayısına Göre Olgun Küme Özelliği Gösteren Sektörler

İşyeri Kriterine Göre Olgun Küme Özelliği Gösteren Sektörler	
012-Çok yıllık (uzun ömürlü) bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi	476-Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda kültür ve eğlence mallarının perakende ticareti
013-Dikim için bitki yetiştirilmesi	477-Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda diğer malların perakende ticareti
107-Fırın ve unlu mamuller imalatı	493-Kara taşımacılığı ile yapılan diğer yolcu taşımacılığı
222-Plastik ürünlerin imalatı	494-Kara yolu ile yük taşımacılığı ve taşımacılık hizmetleri
310-Mobilya imalatı	522-Taşımacılık için destekleyici faaliyetler
422-Hizmet projelerinin inşaatı	651-Sigorta
433-Binanın tamamlanması ve bitirilmesi	662-Sigorta ve emeklilik fonuna yardımcı faaliyetler
452-Motorlu kara taşıtlarının bakım ve onarımı	683-Bir ücret veya sözleşme temeline dayalı olan gayrimenkul faaliyetleri
453-Motorlu kara taşıtlarının parça ve aksesuarlarının ticareti	691-Hukuk faaliyetleri
461-Bir ücret veya sözleşmeye dayalı olarak yapılan toptan ticaret	702-İdari danışmanlık faaliyetleri
462-Tarımsal hammadde ve canlı hayvanların toptan ticareti	731-Reklamcılık
463-Gıda, içecek ve tütün toptan ticareti	771-Motorlu kara taşıtlarının kiralanması ve leasingi
467-Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalardaki diğer toptan ticaret	801-Özel güvenlik faaliyetleri
471-Belirli bir mala tahsis edilmemiş mağazalardaki perakende ticaret	856-Eğitimi destekleyici faaliyetler
472-Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda, içecek ve tütün perakende ticareti	862-Tıp ve dişçilik ile ilgili uygulama faaliyetleri
473-Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda otomotiv yakıtının perakende ticareti	920-Kumar ve müşterek bahis faaliyetleri
474-Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda bilgi ve iletişim teknolojisi (ICT) teçhizatının perakende ticareti	952-Kişisel eşyalar ile ev eşyalarının onarımı
475-Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda diğer ev eşyalarının perakende ticareti	

3.2. ADANA İLİNDE İSTİHDAM SAYSINA GÖRE KÜMELENME ANALİZİ SONUÇLARI

Adana'da tüm sektörleri kapsayan 3'lü kırılımdaki 252 sektörlük analizde istihdam kriterine göre 44 ***olgun küme***; 80 ***potansiyel küme*** ve 47 ***aday küme*** mevcuttur.

Tablo 91: İstihdama Göre Göre Aday Küme Özelliği Gösteren Sektörler

İstihdam Kriterine Göre Aday Küme Özelliği Gösteren Sektörler	
031-Balıkçılık	478-Tezgahlar ve pazar yerleri vasıtasıyla yapılan perakende ticaret
091-Petrol ve doğal gaz çıkarımını destekleyici faaliyetler	491-Demir yolu ile şehirler arası yolcu taşımacılığı
103-Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	531-Evrensel hizmet yükümlülüğü altında postacılık faaliyetleri
152-Ayakkabı, bot, terlik vb. imalatı	532-Diğer posta ve kurye faaliyetleri
161-Ağaçların biçilmesi ve planyalanması	601-Radyo yayıncılığı
162-Ağaç, mantar, kamış ve örgü malzeme ürünü imalatı	641-Parasal aracı kuruluşların faaliyetleri
181-Basım ve basım ile ilgili hizmet faaliyetleri	649-Diğer finansal hizmet faaliyetleri (Sigorta ve emeklilik fonları hariç)
192-Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	661-Finansal hizmetler için yardımcı faaliyetler (Sigorta ve emeklilik fonları hari
204-Sabun ve deterjan, temizlik ve parlatıcı maddeleri; parfüm; kozmetik ve tuva	712-Teknik test ve analiz faaliyetleri
242-Çelikten tüpler, borular, içi boş profiller ve benzeri bağlantı parçalarının ima	721-Doğal bilimler ve mühendislikle ilgili araştırma ve deneysel geliştirme faal
245-Metal döküm sanayii	722-Sosyal bilimlerle ve beşeri bilimlerle ilgili araştırma ve deneysel geliştirme
252-Metal tank, rezervuar ve muhafaza kapları imalatı	742-Fotoğrafçılık faaliyetleri
281-Genel amaçlı makinelerin imalatı	773-Diğer makine, ekipman ve maddi malların kiralanması ve leasingi
282-Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı	813-Çevre düzenlemesi ve bakımı faaliyetleri
289-Diğer özel amaçlı makinelerin imalatı	823-Kongre ve ticari gösteri organizasyonu
321-Mücevherat, bijuteri eşyaları ve ilgili ürünlerin imalatı	851-Okul öncesi eğitim
325-Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı	941-İş, işveren ve meslek kuruluşlarının faaliyetleri
381-Atıkların toplanması	949-Diğer üyelik organizasyonlarının faaliyetleri
382-Atıkların ıslahı ve bertarafı	951-Bilgisayarların ve iletişim araç ve gereçlerinin onarımı
383-Materyallerin geri kazanımı	970-Ev içi çalışan personelin işverenleri olarak hanehalklarının faaliyetleri
431-Yıkım ve şantiyenin hazırlanması	990-Uluslararası örgütler ve temsilciliklerinin faaliyetleri
439-Diğer özel inşaat faaliyetleri	141-Kürk hariç, giyim eşyası imalatı
451-Motorlu kara taşıtlarının ticareti	551-Oteller ve benzeri konaklama yerleri
465-Bilgi ve iletişim teknolojisi ekipmanlarının toptan ticareti	

Tablo 92: İstihdama Göre Göre Potansiyel Küme Özelliği Gösteren Sektörler

İstihdam Kriterine Göre Potansiyel Küme Özelliği Gösteren Sektörler	
107-Fırın ve unlu mamuller imalatı	211-Temel eczacılık ürünleri imalatı
133-Tekstil ürünlerinin bitirilmesi	235-Çimento, kireç ve alçı imalatı
139-Diğer tekstil ürünlerinin imalatı	243-Çeliğin ilk işlenmesinde elde edilen diğer ürünlerin imalatı
259-Diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	244-Değerli ana metaller ve diğer demir dışı metallerin imalatı
310-Mobilya imalatı	253-Buhar jeneratörü imalatı, merkezi ısıtma sıcak su kazanları (boylerleri) hariç
412-İkamet amaçlı olan veya ikamet amaçlı olmayan binaların inşaatı	262-Bilgisayar ve bilgisayar çevre birimleri imalatı
421-Kara ve demir yollarının inşaatı	267-Optik aletlerin ve fotografik ekipmanların imalatı
429-Bina dışı diğer yapılara ait projelerin inşaatı	283-Tarım ve ormancılık makinelerinin imalatı
464-Ev eşyalarının toptan ticareti	292-Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı; treyler (römork) ve yarı treyler imalatı
494-Kara yolu ile yük taşımacılığı ve taşımacılık hizmetleri	332-Sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu
561-Lokantalar ve seyyar yemek hizmeti faaliyetleri	360-Suyun toplanması, arıtılması ve dağıtılması
562-Dışarıya yemek hizmeti sunan işletmelerin (catering) faaliyetleri ve diğer yiyecek hizmetleri faaliyetleri	390-İyileştirme faaliyetleri ve diğer atık yönetimi hizmetleri
692-Muhasebe, defter tutma ve denetim faaliyetleri; vergi danışmanlığı	454-Motosiklet ve ilgili parça ve aksesuarların ticareti, bakımı ve onarımı
711-Mimarlık ve mühendislik faaliyetleri ve ilgili teknik danışmanlık	462-Tarımsal hammadde ve canlı hayvanların toptan ticareti
960-Diğer hizmet faaliyetleri	466-Diğer makine, ekipman, aksam ve parçaları ile büro mobilyalarının toptan ticareti
011-Tek yıllık (uzun ömürlü olmayan) bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi	476-Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda kültür ve eğlence mallarının perakende ticareti
012-Çok yıllık (uzun ömürlü) bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi	495-Boru hattı taşımacılığı
015-Karma çiftçilik	504-İç sularda yük taşımacılığı
016-Tarımı destekleyici faaliyetler ve hasat sonrası bitkisel ürünler ile ilgili faaliyetler	511-Hava yolu ile yolcu taşımacılığı
017-Avcılık, tuzakla avlanma ve ilgili hizmet faaliyetleri	582-Yazılım programlarının yayımlanması
021-Orman yetiştirme (Silvikültür) ve diğer ormancılık faaliyetleri	611-Kablolu telekomünikasyon faaliyetleri
022-Endüstriyel ve yakacak odun üretimi	613-Uydu üzerinden telekomünikasyon faaliyetleri
024-Ormancılık için destekleyici faaliyetler	651-Sigorta
032-Su ürünleri yetiştiriciliği	662-Sigorta ve emeklilik fonuna yardımcı faaliyetler
089-Başka yerde sınıflandırılmamış madencilik ve taş ocakçılığı	732-Piyasa ve kamuoyu araştırma faaliyetleri
099-Madencilik ve taş ocakçılığını destekleyici diğer faaliyetler	749-Başka yerde sınıflandırılmamış diğer mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler
101-Etin işlenmesi ve saklanması ile et ürünlerinin imalatı	750-Veterinerlik hizmetleri
102-Balık, kabuklu deniz hayvanları ve yumuşakçaların işlenmesi ve saklanması	771-Motorlu kara taşıtlarının kiralanması ve leasingi
104-Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	782-Geçici iş bulma acentelerinin faaliyetleri
106-Öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı	799-Diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili faaliyetler
109-Hazır hayvan yemleri imalatı	802-Güvenlik sistemleri hizmet faaliyetleri
110-İçeceklerin imalatı	829-Başka yerde sınıflandırılmamış işletme destek hizmet faaliyetleri
171-Kağıt hamuru, kağıt ve mukavva imalatı	842-Bir bütün olarak topluma hizmetlerin sağlanması
172-Kağıt ve mukavva ürünleri imalatı	872-Zihinsel engellilik, ruh sağlığı ve madde bağımlılığına yönelik yatılı bakım faaliyetleri
182-Kayıtlı medyanın çoğaltılması	879-Diğer yatılı bakım faaliyetleri
191-Kok fırını ürünlerinin imalatı	881-Yaşlılar ve bedensel engelliler için barınacak yer sağlanmaksızın verilen sosyal hizmetler
201-Temel kimyasal maddelerin, kimyasal gübre ve azot bileşikleri, birincil formda plastik ve sentetik kauçuk	889-Barınacak yer sağlanmaksızın verilen diğer sosyal hizmetler
202-Haşere ilaçları ve diğer zirai-kimyasal ürünlerin imalatı	900-Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence faaliyetleri
203-Boya, vernik ve benzeri kaplayıcı maddeler ile matbaa mürekkebi ve macun imalatı	910-Kütüphaneler, arşivler, müzeler ve diğer kültürel faaliyetler
205-Diğer kimyasal ürünlerin imalatı	920-Kumar ve müşterek bahis faaliyetleri

Tablo 93: Tablo : İstihdama Göre Göre Olgun Küme Özelliği Gösteren Sektörler

İstihdam Kriterine Göre Olgun Küme Özelliği Gösteren Sektörler	
013-Dikim için bitki yetiştirilmesi	472-Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda, içecek ve tütün perakende ticareti
014-Hayvansal üretim	473-Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda otomotiv yakıtının perakende ticareti
072-Demir dışı metal cevherleri madenciliği	474-Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda bilgi ve iletişim teknolojisi (ICT) teçhizatının perakende ticareti
131-Tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi	475-Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda diğer ev eşyalarının perakende ticareti
132-Dokuma	477-Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda diğer malların perakende ticareti
206-Suni veya sentetik elyaf imalatı	493-Kara taşımacılığı ile yapılan diğer yolcu taşımacılığı
222-Plastik ürünlerin imalatı	521-Depolama ve ambarlama
236-Beton, çimento ve alçıdan yapılmış eşyaların imalatı	522-Taşımacılık için destekleyici faaliyetler
251-Metal yapı malzemeleri imalatı	683-Bir ücret veya sözleşme temeline dayalı olan gayrimenkul faaliyetleri
256-Metallerin işlenmesi ve kaplanması; makinede işleme	691-Hukuk faaliyetleri
291-Motorlu kara taşıtlarının imalatı	702-İdari danışmanlık faaliyetleri
331-Fabrikasyon metal ürünlerin, makinelerin ve ekipmanların onarımı	731-Reklamcılık
351-Elektrik enerjisinin üretimi, iletimi ve dağıtımı	801-Özel güvenlik faaliyetleri
422-Hizmet projelerinin inşaatı	812-Temizlik faaliyetleri
432-Elektrik tesisatı, sıhhi tesisat ve diğer inşaat tesisatı faaliyetleri	821-Büro yönetimi ve destek faaliyetleri
433-Binanın tamamlanması ve bitirilmesi	853-Ortaöğretim
452-Motorlu kara taşıtlarının bakım ve onarımı	855-Diğer eğitim
453-Motorlu kara taşıtlarının parça ve aksesuarlarının ticareti	856-Eğitimi destekleyici faaliyetler
461-Bir ücret veya sözleşmeye dayalı olarak yapılan toptan ticaret	861-Hastane hizmetleri
463-Gıda, içecek ve tütün toptan ticareti	862-Tıp ve dişçilik ile ilgili uygulama faaliyetleri
467-Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalardaki diğer toptan ticaret	869-İnsan sağlığı ile ilgili diğer hizmetler
471-Belirli bir mala tahsis edilmemiş mağazalardaki perakende ticaret	952-Kişisel eşyalar ile ev eşyalarının onarımı

4. DIŞ TİCARET YAPISININ ANALİZİ

Adana Türkiye ekonomisi içerisinde üretim deseninin çeşitliliği, zengin tarımsal kaynakları ve dışa açık ekonomik yapısıyla, dış ticaret hacmi her geçen yıl artan, yükselen bir değer olarak öne çıkmaktadır. Adana dış ticaretinde dönemsel bazda inceleme yapılarak, geçmişten bugüne dış ticaretteki niceliksel ve niteliksel değişimler, geçmiş yıllar ile karşılaştırmalar ve dış ticaret yapısındaki eğilimler gözlemlenecektir. Analizimizde son 10 yıllık dönem (2005-2014) dikkate alınmıştır. Bu kapsamda yapılan değerlendirmeler ve analizler aşağıda detaylı olarak verilmiştir.

4.1. GENEL HATLARIYLA DIŞ TİCARET GÖSTERGELERİ

2014 yılı sonu itibarıyla Adana'da 1.9 milyon dolarlık ihracata karşılık 2.4 milyon dolarlık ithalat yapılmış olup, 535 bin dolar dış ticaret açığı verilmiştir. Yılsonunda ihracatın ithalatı karşılama oranı ise %78 olarak gerçekleşmiştir. Küresel krizin etkilerinin en yüksek seviyede yaşandığı 2009 yılı haricinde, 2012 yılına kadar ihracat ve ithalat Türkiye ile benzer şekilde sürekli artış göstermiştir. 2013-2014 yıllarında ihracat durağan seyrederken ithalatta ise düşüş kaydedilmiştir. Bu durum dış ticaret açığını aşağı çekerken ihracatın ithalatı karşılama oranını da olumlu etkilemektedir. Adana, 1.9 milyon dolarlık ihracatla Türkiye toplam ihracatından %1.2 pay alırken, 2.4 milyon dolarlık ithalatı ile de toplam ithalattan %1 oranında pay almaktadır. Adana, tarımsal potansiyeline, jeopolitik konumuna, yerleşmiş sanayi altyapısı ve kültürüne, serbest bölge ve limanına rağmen Türkiye ihracatına katkısı bakımından düşük bir paya sahiptir. Aşağıda yer alan tabloda Adana ve Türkiye'nin dış ticaret göstergeleri verilmiştir.

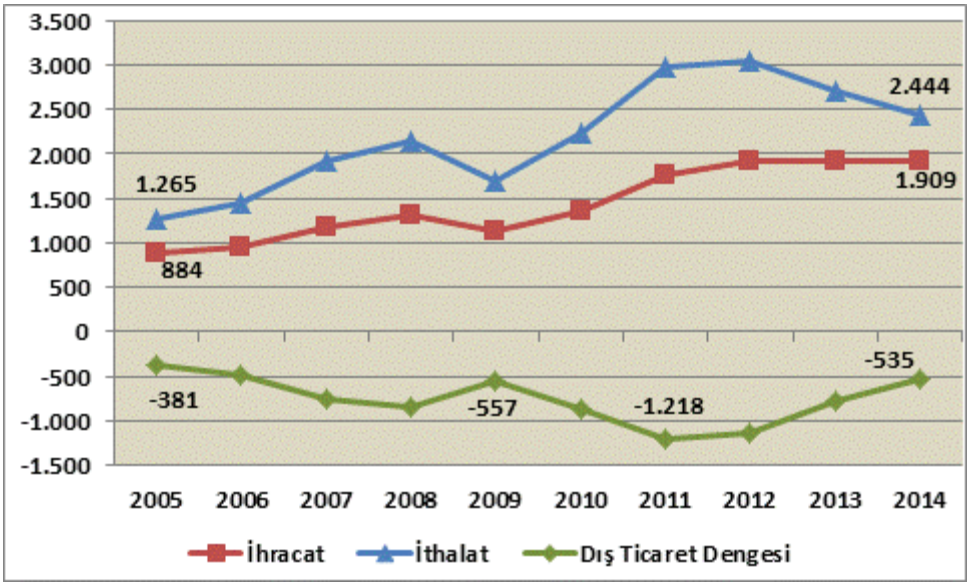
Tablo 94: Dış Ticaretin Gelişimi (Milyon USD)

	Adana				Türkiye				Adana/TR	
	İhracat	İthalat	Denge	Karşılama Oranı (%)	İhracat	İthalat	Denge	Karşılama Oranı (%)	İhracat	İthalat
2005	884	1,265	-381	70	73,476	116,774	-43,298	63	1.2	1.1
2006	959	1,441	-482	67	85,535	139,576	-54,041	61	1.1	1.0
2007	1,166	1,919	-753	61	107,272	170,063	-62,791	63	1.1	1.1
2008	1,304	2,152	-848	61	132,027	201,964	-69,936	65	1.0	1.1
2009	1,136	1,693	-557	67	102,143	140,928	-38,786	72	1.1	1.2
2010	1,352	2,229	-877	61	113,883	185,544	-71,661	61	1.2	1.2
2011	1,756	2,975	-1,218	59	134,907	240,842	-105,935	56	1.3	1.2
2012	1,915	3,046	-1,132	63	152,462	236,545	-84,083	64	1.3	1.3
2013	1,916	2,694	-778	71	151,803	251,661	-99,859	60	1.3	1.1
2014	1,909	2,444	-535	78	157,610	242,177	-84,567	65	1.2	1.0
Değişim	%116	%93	%40	%12	%115	%107	%95	%3		

Kaynak: TÜİK

Adana da Türkiye gibi dış ticaret açığı vererek net ithalatçı konumundadır. Dış ticaret dengesi açısından ilin dikkat çeken bir diğer özelliği Türkiye ekonomisinin daraldığı kriz yıllarında dış ticaret açığının azalmasıdır. Nitekim küresel ekonomik krizin derinleştiği 2009 yılında hem Adana'nın hem de Türkiye dış ticaret açıklarının azaldığı görülmektedir. 2011 yılında dış ticaret açığında zirve yapan Adana, bu yıldan sonra ihracatını artırmakta ithalatını ise düşürmektedir. Böylece son 2 yıldır dış ticaret açığının önemli oranda gerilediği dikkati çekmektedir.

Grafik 20: Adana Dış Ticaretinin Gelişimi (Milyon Dolar)

2005-2014 döneminde 10 yıllık süreçte Adana'da ihracat %116 artarken, ithalat %93 artmıştır. Aynı dönemde Türkiye genelinde ise ihracat %115 ithalat da %107 artış kaydetmiştir. Dönem içerisinde Adana'da ihracat artışı Türkiye ile aynı düzeyde artarken, ithalat artışı Türkiye'nin gerisindedir. Bunun sonucunda ilde ticaret açığı %40 artarken, Türkiye'de %95 artmıştır.

Adana'da 2011'de %59'a kadar inen ihracatın ithalatı karşılama oranı son yıllarda ithalatın düşüşüyle hızla yukarı doğru harekete ederek 2014'de %78'e yükselmiştir. İlin dış ticaretinde ihracatın ithalatı karşılama oranı ana sektörler itibarıyla incelendiğinde; toplamda net ithalatçı konumunda olan Adana, sadece madencilik ve toptan/perakende ticarette net ihracatçı konumundadır. İlin ihracatın ithalatı karşılama oranında en dikkat çeken sektör ise tarım ve ormancılık sektörüdür. Adana'nın en güçlü olduğu sektörlerden tarımda net ithalatçı olduğu ve ihracatın ithalatı karşılama oranının sadece %48 olduğu dikkati çekmektedir. İl için hayati öneme sahip olan imalat sanayinde karşılama oranı %82'dir. Karşılama oranları incelendiğinde imalat sanayi ile genel toplamın oldukça paralel hareket ettiği gözlenmektedir. Madencilik sektöründe çok yüksek olan karşılama oranları, toptan ve perakende ticarette de yüksek olmakla birlikte düşüş eğilimindedir. Ana sektörler itibarıyla Adana'nın ihracatının ithalatı karşılama oranı aşağıda verilmektedir.

Tablo 95: Ana Sektörlere Göre İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)

	Tarım ve ormancılık	Balıkçılık	Madencilik ve taş ocakçılığı	İmalat sanayi	Toptan ve perakende ticaret	Genel
2005	62	346	116	69	323	70
2006	52	3	1,031	67	308	67
2007	39	396	8,508	63	342	61
2008	49	87	15,611	60	254	61
2009	54	1,371	6,047	67	563	67
2010	45	404	6,409	61	643	61
2011	47	84	7,489	59	336	59
2012	40	78	12,753	65	204	63
2013	45	110	12,668	75	197	71
2014	48	72	14,862	82	177	78

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle tarafımızdan hesaplanmıştır.

Adana'da 2014 yılı itibarıyla ihracat yapan firma sayısı 1,101'dir. 2008 yılında 810 olan ihracatçı firma sayısı 7 yıllık dönemde 300 yeni firmanın eklenmesiyle 2014 yılında 1,101'e yükselmiştir. TR62 Bölgesi illerinden Mersin'de de 1,084 firma ihracat yapmakta olup, bölge

toplamı 2,185'dir. Türkiye genelinde ise 63,586 firma ihracat yapmakta olup, TR62 Bölgesi'nin payı %3.4, Adana ve Mersin'in payı ise %1.7'dir. Türkiye'de en fazla ihracatçı firmaya sahip iller İstanbul (32,501 firma), İzmir (4,528 firma) ve Ankara'dır (4,283 firma). Adana en fazla ihracatçı firmaya sahip 8'nci il iken Mersin 9'uncu sıradadır. Firma başına ihracat değerlerine bakıldığında ise Türkiye'de 2.5 milyon USD olan firma başına ihracat değeri TR62 Bölgesi'nde 1.6 milyon USD düzeyinde, Adana'da ise 1.7 milyon USD düzeyindedir. Adana firma başına ihracat değerinin büyüklüğü bakımından 81 il içerisinde 39'ncu sırada iken Mersin 43'ncü sıradadır. Bununla birlikte il, 1.9 milyar USD tutarındaki ihracatıyla 81 il içerisinde 11'nci sırada iken, Mersin 1.7 milyar USD'lik ihracatıyla 13'ncü sırada yer almaktadır. Firma başına ihracatta hem Adana hem de TR62 Bölgesi Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Tablo 96: İhracatçı Firma Sayıları ve Firma Başına İhracat

İl Adı	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Adana	810	839	856	915	941	1,005	1,101
Mersin	730	774	807	870	927	971	1,084
TR62 Bölgesi	*1,540*	*1,613*	*1,663*	*1,785*	*1,868*	*1,976*	*2,185*
Türkiye	**48,144**	**48,591**	**50,379**	**53,282**	**56,440**	**60,117**	**63,586**
Türkiye içindeki Payı (%)							
Adana	1.7	1.7	1.7	1.7	1.7	1.7	1.7
Mersin	1.5	1.6	1.6	1.6	1.6	1.6	1.7
TR62 Bölgesi	*3.2*	*3.3*	*3.3*	*3.4*	*3.3*	*3.3*	*3.4*
Firma başına ihracat (Bin USD)							
Adana	1,610	1,354	1,580	1,920	2,035	1,907	1,733
Mersin	1,474	1,355	1,465	1,540	1,415	1,516	1,584
TR62 Bölgesi	*1,545*	*1,354*	*1,524*	*1,734*	*1,727*	*1,715*	*1,659*
Türkiye	**2,742**	**2,102**	**2,261**	**2,532**	**2,701**	**2,525**	**2,479**

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

Adana'da 2014 yılı itibarıyla ithalatçı firma sayısı 1,086'dır. TR62 Bölgesi illerinden Mersin'de 776 firma ithalat yapmakta olup, bölge toplamı 1,862'dir. Türkiye genelinde ise 67,799 firma ithalat yapmakta olup, TR62 Bölgesi'nin payı %2.7, Adana'nın payı %1.6 ve Mersin'in payı ise %1.1'dir. Firma başına ithalat değerlerine bakıldığında ise Türkiye'de 3.6 milyon USD olan firma başına ithalat değeri, TR62 Bölgesi'nde 2 milyon USD düzeyinde, Adana'da ise 2.3 milyon USD düzeyindedir. Firma başına ithalatta hem Adana hem de TR62 Bölgesi Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Tablo 97: İthalatçı Firma Sayıları ve Firma Başına İthalat

İl Adı	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Adana	920	870	961	1,056	1,059	1,054	1,086
Mersin	608	570	621	685	690	716	776
TR62 Bölgesi	*1,528*	*1,440*	*1,582*	*1,741*	*1,749*	*1,770*	*1,862*
Türkiye	**57,796**	**55,101**	**59,262**	**65,678**	**65,076**	**67,089**	**67,799**
Yüzde Dağılım							
Adana	1.6	1.6	1.6	1.6	1.6	1.6	1.6
Mersin	1.1	1.0	1.0	1.0	1.1	1.1	1.1
TR62 Bölgesi	*2.6*	*2.6*	*2.7*	*2.7*	*2.7*	*2.6*	*2.7*
Firma başına ithalat (Bin USD)							
Adana	2,339	1,946	2,320	2,817	2,877	2,556	2,250
Mersin	1,573	1,210	1,740	1,806	1,637	1,444	1,829
TR62 Bölgesi	*2,034*	*1,655*	*2,092*	*2,419*	*2,387*	*2,106*	*2,074*
Türkiye	**3,494**	**2,558**	**3,131**	**3,667**	**3,635**	**3,751**	**3,572**

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

Adana ihracatta üst sıralarda yer almasına karşın, hem firma başına ihracat hem de firma başına ithalat değerleri göz önüne alındığında, Adana'daki firmaların gerek ihracat gerekse ithalat açısından Türkiye ortalamasına göre daha küçük ölçekte dış ticaret işlemi gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

4.2. İHRACAT VE İTHALAT ANALİZİ

Adana, serbest bölgesi, limanı, verimli toprak yapısı, yüksek tarım potansiyeli, Akdeniz'e kıyısı olması, komşu ülkelerle olan tarihi ticari ilişkileri nedeniyle ihracat için çok büyük avantajlara sahiptir. Adana'da gerçekleştirilen üretim, rahatlıkla Yumurtalık'ta bulunan Toros Ceyhan Terminali ve Mersin limanına ulaşabilmekte ve buradan ihraç edilebilmektedir. Toros Ceyhan Terminali ve Mersin limanı Türkiye'nin Akdeniz'e açılan kapıları konumunda olup, özellikle Orta Doğu, Asya ve Afrika'ya yapılan ihracatta geçiş limanı hükmündedir.

Adana'da 2 gümrük kapısı bulunmaktadır. İl gümrüğünün dışında Yumurtalık Serbest Bölgesi Gümrük'ü de açıktır. Bu gümrüklerden yapılan ihracat tutarı 2014 itibarıyla 995 milyon USD, ithalat ise 679 milyon USD tutarındadır. İldeki gümrükler ilde kayıtlı firmaların yaptığı ihracatın %52'sini ithalatın ise %28'ini oluşturmaktadır. İlde bulunan işletmeler Mersin limanını, dolayısıyla Mersin Serbest Bölgesini yoğun olarak kullanmaktadırlar.

Tablo 98: Adana Gümrüklerinden Yapılan İhracat ve İthalat (Milyon USD)

	İhracat			İthalat		
	2012	**2013**	**2014**	**2012**	**2013**	**2014**
Adana Gümrük Md.	877	1,001	937	397	411	426
Yumurtalık Serbest B. Gümrüğü	16	50	58	135	166	253
İl Gümrükleri Toplamı	***893***	***1051***	***995***	***531***	***577***	***679***
Adana Dış Ticareti	1,915	1,916	1,909	3,046	2,694	2,444
Gümrük/Toplam (%)	**47**	**55**	**52**	**17**	**21**	**28**

Kaynak: TÜİK

Adana ihracatı ana sektörler itibarıyla incelendiğinde, toplam ihracatın %85.5'i imalat sanayi, %11'i tarım ve ormancılık, %2'si toptan perakende ticaret ve %1.3'ü de madencilik sektörü tarafından gerçekleştirilmektedir. İl ithalatının ise %81'i imalat sanayi, %18'i tarım ve ormancılık sektörü tarafından gerçekleştirilmektedir. Bölgenin en önemli gelişim potansiyellerinden biri olan tarımın ihracattaki payı %11 iken ithalattaki payı %18'dir. Tarım sektöründe ihracatın ithalatı karşılama oranının %48 olduğu hatırlandığında, ilin tarımsal ihracat potansiyelinin arttırılması gerektiği anlaşılmaktadır. İlde balıkçılık sektörü ne ihracatta ne de ithalatta kayda değer bir varlık göstermemektedir.

Tablo 99: İhracatın Ana Sektörlere Göre Dağılımı (Milyon USD)

ISIC Adı	**İhracat**			**İthalat**			**Dış Ticaret Dengesi**		
	2012	**2013**	**2014**	**2012**	**2013**	**2014**	**2012**	**2013**	**2014**
Tarım ve ormancılık	203	215	213	510	479	439	-306	-264	-227
Balıkçılık	1	1	1	1	1	1	0	0	0
Madencilik ve taş ocakçılığı	32	22	25	0	0	0	32	21	25
İmalat sanayi	1,650	1,647	1,632	2,521	2,198	1,982	-871	-552	-349
Toptan- perakende ticaret	29	33	37	14	17	21	15	16	16
Toplam	**1,915**	**1,916**	**1,909**	**3,046**	**2,694**	**2,444**	**-1,132**	**-778**	**-535**
Yüzde Dağılım (%)									
Tarım ve ormancılık	10.6	11.2	11.1	16.7	17.8	18.0	-27.1	-33.9	-42.4
Balıkçılık	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Madencilik ve taş ocakçılığı	1.7	1.1	1.3	0.0	0.0	0.0	2.8	2.8	4.7
İmalat sanayi	86.2	85.9	85.5	82.8	81.6	81.1	-77.0	-70.9	-65.3
Toptan- perakende ticaret	1.5	1.7	2.0	0.5	0.6	0.9	1.3	2.1	3.0
Toplam	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**

Kaynak: TÜİK

Adana'nın 169 ülke ile dış ticaret ilişkisi bulunmakta olup Adana'dan 164 ülkeye ihracat yapılmaktadır. İl ihracatının ülkelere göre dağılımına bakıldığında, 2014 yılı ihracat tutarlarına göre ilk 10 ülke sırasıyla; Irak, Almanya, İspanya, Rusya Federasyonu, İtalya, ABD, Fransa, Suriye, Hollanda ve İngiltere'dir. İlden yapılan ihracatta ilk 15 ülkenin payı %67.6'dir. En çok

ithalat yapılan ülkeler ise sırasıyla Çin, ABD, Suudi Arabistan, Almanya, Hindistan, Güney Kore, Rusya Federasyonu, Hollanda ve Tayland'dır. İlk 15 ülkenin toplam ithalattan aldığı pay %75.4'dür.

Tablo 100: İhracatın ve İthalatın Ülkelere Göre Dağılımı (2014, Milyon USD)

Ülke Adı	İhracat		Ülke Adı	İthalat	
	Milyon USD	Pay (%)		Milyon USD	Pay (%)
Irak	337	17.7	Çin	310	12.7
Almanya	194	10.2	ABD	300	12.3
İspanya	102	5.4	Suudi Arabistan	219	9.0
Rusya Federasyonu	94	4.9	Almanya	152	6.2
İtalya	85	4.5	Hindistan	131	5.4
ABD	84	4.4	Güney Kore	109	4.4
Fransa	62	3.2	Rusya Federasyonu	105	4.3
Suriye	60	3.1	Hollanda	98	4.0
Hollanda	51	2.7	Tayland	83	3.4
İngiltere	47	2.5	İtalya	67	2.7
Çin	44	2.3	Japonya	67	2.7
Romanya	39	2.1	Yunanistan	53	2.2
Mısır	37	2.0	İspanya	53	2.2
Portekiz	28	1.5	Belçika	52	2.1
Suudi Arabistan	25	1.3	Bulgaristan	43	1.7
İlk 15 Ülke Toplam	***1,290***	***67.6***	***İlk 15 Ülke Toplam***	***1,842***	***75.4***
Toplam İhracat	**1,909**	**100.0**	**Toplam İthalat**	**2,444**	**100.0**

Kaynak: TÜİK

Ortadoğu ülkelerinde yaşanan siyasi ve askeri belirsizlik ortamı Türkiye ihracatını olduğu gibi Adana ihracatını da olumsuz etkilemektedir. Özellikle son dönemlerde şiddet ve belirsizliğin artması il ihracatında problemler oluşturabilir. İlin en büyük ihracat pazarı olan Irak, Suriye ve Mısır'ın il ihracatındaki payı %23 civarındadır. Son dönemde Rusya Federasyonu'nun Türkiye'den gelen ürünlere bir takım yaptırımlar uygulaması da önümüzdeki dönemde ihracatı bekleyen riskler arasındadır. Söz konusu ülkelere Adana'nın en çok ihraç ettiği ürünler; meyve ve sebze, gıda ürünleri, kimyasal ürünler ve plastik ürünlerdir. Bu noktada bu sektörlerin ihracat pazarlarını çeşitlendirmesi önem arz etmektedir.

Sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından önemli bir kriter olan kişi başı ihracat rakamları bölgeler/iller arasındaki büyüklük farklarından kaynaklanan toplam ihracat tutarlarını daha anlamlı ve kıyaslanabilir hale getirmektedir. Buna göre Türkiye'de kişi başı 2,029 dolar ihracat yapılırken, Adana'da sadece 881 dolar kişi başı ihracat yapılmaktadır. 2007-2014 döneminde

ilde kişi başına ihracat değeri %51.7 oranında artarken Türkiye genelindeki artış %33.5 olmuştur. Adana'da kişi başı 881 dolarlık ihracata karşılık 1,128 dolar kişi başı ithalat yapılırken, Türkiye'nin kişi başına ithalat ortalaması 3,117 dolardır. 2007-2014 döneminde ilde kişi başına ithalat değeri %18 oranında artarken Türkiye genelindeki artış %30'dur. İl ithalatında son iki yıldır yaşanan düşüş kişi başı ithalat rakamını da aşağıya çekmektedir. Adana'da kişi başı ihracat rakamı ithalata oranla daha hızlı büyümektedir. Adana ihracat değerleri, önemli gelişmeler kaydedilmesine rağmen, henüz Türkiye ortalamasının çok altında bulunmaktadır.

Tablo 101: Kişi Başı İhracat ve İthalat (USD)

Yıllar	İhracat		İthalat	
	Adana	Türkiye	Adana	Türkiye
2007	581	1,520	956	2,409
2008	644	1,846	1,062	2,824
2009	551	1,408	821	1,942
2010	649	1,545	1,069	2,517
2011	833	1,805	1,411	2,764
2012	901	2,016	1,433	3,128
2013	892	1,980	1,254	3,282
2014	881	2,029	1,128	3,117
Dönemsel % Artış	**51.7**	**33.5**	**18.0**	**29.4**

Kaynak: TÜİK

Avrupa Birliği tanımına göre girişimler; 1-9 arası işçi çalıştıran işletmeler "Mikro Ölçekli İşletme", 10-49 arası işçi çalıştıran işletmeler "Küçük Ölçekli İşletme", 50-249 arası işçi çalıştıran işletmeler "Orta Ölçekli İşletme"; 250 ve üzeri işçi çalıştıran işletmeler "Büyük İşletmeler" olarak gruplandırılmaktadır. Dış ticaretin KOBİ ağırlıklı mı büyük işletmeler ağırlıklı mı olduğunun tespit edilmesi, teşvik ve ihracat destek politikalarının dizayn edilmesinde göz önünde tutulan önemli bir faktördür. Adana ili dış ticaretini gerçekleştiren şirketlerin çalışan sayısına göre ayrımı aşağıda verilmektedir. Buna göre ilin ihracatının %40'ını, ithalatının ise %48'ini 250 üzerinde işçi çalıştıran büyük şirketler gerçekleştirmektedir. Orta-büyüklükteki yani 50-249 arası işçi çalıştıran şirketlerin ihracattaki payı %25 iken ithalattaki payları %31'dir.

Tablo 102: Çalışan Sayısına Göre Dış Ticaret Profili (2014, Milyon USD)

	İhracat		İthalat		Denge (Tutar)
	Tutar	Pay (%)	Tutar	Pay (%)	
0-9	287	15	191	8	97
10-49	368	19	308	13	60
50-249	482	25	765	31	-283
250+	764	40	1,167	48	-404
Toplam	***1,901***	***100***	***2,431***	***100***	***-530***

Kaynak: TUIK Adana Bölge Müdürlüğü

Adana dış ticaret hacmini büyük şirketler ve orta büyük şirketler şekillendirmektedir. İhracatın %65'ini, ithalatın ise %79'unu bu iki işletme grubu gerçekleştirmektedir. *Adana'da büyük ve orta-büyük ölçekli işletmeler dış ticaret açığı verirken, mikro ve küçük ölçekli işletmeler dış ticaret fazlası vermektedir.*

Tablo 103: Çalışan Sayısına Göre Dış Ticaret Profili (2014, Milyon USD)

Grup	İhracat (Milyon USD)				İthalat (Milyon USD)			
	Sanayi	Ticaret	Diğer	Toplam	Sanayi	Ticaret	Diğer	Toplam
0-9	58	46	183	287	23	36	132	191
10-49	119	9	239	368	109	10	188	308
50-249	351	3	128	482	544	4	217	765
250+	757	6	0	764	1,165	2	0	1,167
Toplam	1,286	65	550	1,901	1,841	52	537	2,431
pay (%)	**Sanayi**	**Ticaret**	**Diğer**	**Toplam**	**Sanayi**	**Ticaret**	**Diğer**	**Toplam**
0-9	5	71	33	15	1	69	25	8
10-49	9	14	44	19	6	20	35	13
50-249	27	5	23	25	30	7	40	31
250+	59	9	0	40	63	4	0	48
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: TUIK Adana Bölge Müdürlüğü

Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması (NACE Rev.2) faaliyet sınıflaması bazında, Adana ihracatının %68'i sanayi sektöründe yapılırken, %3'ü ticaret sektöründe gerçekleşmektedir. İthalatta ise sanayiinin payı %76'ya çıkarken ticaretin payı %2 olarak gerçekleşmiştir. İldeki işletmelerin çalışan sayısına göre gruplandırılmasına göre sanayi sektöründeki ihracatın %59'u 250 üzeri işçi çalıştıran büyük işletmeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Orta ölçekli işletmelerin sanayi sektörü ihracatındaki payı ise %27'dir. Benzer şekilde ithalatta da büyük ölçekli ve orta ölçekli firmalar sırasıyla %63 ve %30 pay alarak toplam sanayi ithalatının %93'ünü oluşturmaktadırlar. İlde mikro ölçekli işletmeler

ticaret sektöründe oldukça etkindir. Nitekim ticaret sektöründe ihracatın %71'ini, ithalatın ise %69'unu mikro ölçekli işletmeler gerçekleştirmektedir. Türkiye genelinde de sanayi sektöründe büyük işletmeler başat rol oynamaktadır. Türkiye sanayi ihracatının %65'ini, sanayi ithalatının da %76'sını büyük ölçekli işletmeler gerçekleştirmektedir. Türkiye toplam ihracatında mikro ölçekli işletmelerin payı %17, küçük ölçekli işletmelerin payı %21, orta ölçekli işletmelerin payı %18 ve büyük ölçekli işletmelerin payı da %44'dür.

4.3. DIŞ TİCARETTE YOĞUNLAŞMA

Dış ticarette yoğunlaşma, dış ticaretin belirli sayıdaki firma tarafından kontrol edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Ancak; dış ticaretin belli ülkelerde, belli fasıllarda ya da maddelerde yoğunlaşması da hesaplanabilmektedir. Yoğunlaşma için yaygın olarak iki ölçüt kullanılmaktadır; Yoğunlaşma oranı (CR_m) ve Herfindahl indeksi (H-I).

Yoğunlaşma oranı (CR_m), kolayca hesaplanabilmesi nedeniyle, yaygın olarak kullanılan bir yoğunlaşma ölçüsüdür. Yoğunlaşma oranı, belli sayıdaki firma, ürün, fasıl (sektör) veya ülkenin toplam paylarını ifade eden bir kavramdır. Burada CR_1 en büyük birimin payı, CR_m ise m inci birimin kümülatif payıdır. m değerinin seçilme işlemi tamamen keyfidir. Genellikle yapılan çalışmalarda, CR_4, CR_8 değerleri hesaplanmaktadır. Birim sayısının az oluşu yoğunlaşmanın arttığı ve dış ticaretin az sayıdaki birim tarafından kontrol edildiği anlamına gelir.

CR_m 0 ile 100 arasında bir değer almakta ve aşağıda belirtilen formül yardımıyla hesaplanmaktadır.

$$CRm = \sum_{i=1}^{m} Pi * 100$$

Formülde, CR_m: Yoğunlaşma oranını, P_i ise firma, madde, fasıl veya ülkenin payını göstermektedir.

Herfindahl indeksi (H-I); Bu indeks, yoğunlaşma oranı hesaplanacak tüm birimlerin toplamdaki paylarının kareleri toplamı olarak tanımlanabilir ve aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanır:

$$H - I = \sum_{i=1}^{n} P_i^2$$

n birim sayısı olmak üzere indeks, 1/n ≤ H-I ≤1 değer aralığında bulunur. Tek bir birim için hesaplandığında indeks değeri 1'dir. Tüm birimler eşit dağılmış ise, indeks en küçük değer olan 1/n olarak bulunur. İndeks, zaman boyutu içerisinde her birimin dağılımdaki paylarının değişikliklerini göstermekle birlikte, tüm dağılımı hesaba kattığı ve birim sayısındaki değişikliklere duyarlı olduğu için iyi bir ölçüttür. Birim sayısı (n) arttıkça H değeri azalmakta veya birimlerin büyüklükleri arasında eşitsizlik arttıkça H indeksi yükselmektedir. Böylece rekabet ortamı az, yoğunlaşma yüksek olur.[21]

4.4.1. Dış Ticarette Ülke ve Sektör Yoğunlaşması

Bu bölümde Adana ihracatında ve ithalatında ülkelere göre ve sektörlere göre yoğunlaşma düzeyi incelenecektir. Yoğunlaşma değerleri, ihracatta ve/veya ithalatta sektör ve ülke düzeyinde çeşitlenme olup olmadığını göstermesi açısından, dış ticaret analizlerinde son derece önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır. Dışa açık, ihracata dayalı büyüme modeli çerçevesinde dünya ekonomisine entegre olan bir ekonomide, ihracat gelirleri az sayıda sektöre ve/veya ülkeye dayanıyorsa, bu malların fiyatlarında ortaya çıkabilecek dalgalanmalar veya dış talepte meydana gelebilecek olası daralmalar ihracat gelirlerinde düşüşe ve istikrarsızlığa neden olabilmektedir. Ancak, ihracat çok çeşitli ürün kompozisyonuna dayanıyor veya çok sayıda ülkeye yönelik yapılıyorsa, düşen fiyatlara ve belli ülkelerde meydana gelecek talep daralmasına rağmen ihracat gelirleri fazla düşmeyecektir. Bu nedenle Adana iline ilişkin sektör ve ülke yoğunlaşmalarının hesaplanması, belirtilen hususların ortaya konması açısından önemlidir.

[21] Bu bölümdeki hesaplama yöntemiyle ilgili açıklama ve formüller için "Dış Ticarette Yoğunlaşma 2003, TÜİK, Ankara" kaynağından yararlanılmıştır.

4.4.1.1. Dış Ticarette Ülke Yoğunlaşma Oranları

Bu alt bölümde ihracat ve ithalatta ülke yoğunlaşma oranları hesaplanacaktır. Yoğunlaşma oranlarını incelemeden önce, Adana ilinin ülkeler bazında ihracat ve ithalat yapısına kısaca değinmek yararlı olacaktır. Aşağıda yer alan tabloda, Adana ihracatında ve ithalatında öne çıkan ülkeler ve payları yer almaktadır.

Adana ihracat değerlerinin ülkeler bazında dağılımı incelendiğinde; Ortadoğu ülkeleri, Avrupa Birliği ülkeleri, ABD, Rusya ve Çin olmak üzere çok çeşitli ülkelere ihracat yapıldığı görülmektedir. Özellikle Irak, Almanya, İspanya, Rusya Federasyonu, İtalya ve ABD ihracatta ön plana çıkmaktadır. İhracatta ilk 4 sektörün payını ifade eden CR_4 %38, ilk 8 ülkenin payını gösteren CR_8 ise %53 olarak gerçekleşmiştir. 164 ülkeye ihracat yapıldığı göz ününe alındığında Adana'da ülke yoğunlaşmasının yüksek düzeyde olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu belli ülkelere ihracat yapılmasında uzmanlaşma olduğunu gösterirken, diğer taraftan sınırlı sayıda ülkeye bağımlı olduğunu da ortaya koymaktadır. İhracatın yoğun olarak gerçekleştirildiği az sayıdaki ülke, olası riskleri de barındırmaktadır. Bu ülkelerde meydana gelecek problemler üreticiler için büyük sıkıntılar doğurabilir demektir.

Tablo 104: Adana Dış Ticaretinde Ülke Yoğunlaşma Oranları (2014)

CR_m	İhracat			İthalat		
	Ülke Adı	Pay (%)	CR_i	Ülke Adı	Pay (%)	CR_i
CR_1	Irak	17.7	17.7	Çin	12.7	12.7
CR_2	Almanya	10.2	27.8	ABD	12.3	25.0
CR_3	İspanya	5.4	33.2	S. Arabistan	9.0	33.9
CR_4	Rusya	4.9	38.1	Almanya	6.2	40.2
CR_5	İtalya	4.5	42.6	Hindistan	5.4	45.5
CR_6	ABD	4.4	47.0	Güney Kore	4.4	50.0
CR_7	Fransa	3.2	50.2	Rusya	4.3	54.3
CR_8	Suriye	3.1	53.4	Hollanda	4.0	58.3
CR_9	Hollanda	2.7	56.1	Tayland	3.4	61.7
CR_{10}	İngiltere	2.5	58.5	İtalya	2.7	64.4
CR_{11}	Çin	2.3	60.8	Japonya	2.7	67.1
CR_{12}	Romanya	2.1	62.9	Yunanistan	2.2	69.3
CR_{13}	Mısır	2.0	64.8	İspanya	2.2	71.5
CR_{14}	Portekiz	1.5	66.3	Belçika	2.1	73.6
CR_{15}	S. Arabistan	1.3	67.6	Bulgaristan	1.7	75.4
CR_{16}	Ukrayna	1.3	68.9	İsrail	1.5	76.9
CR_{17}	KKTC	1.3	70.1	İsviçre	1.3	78.3
CR_{18}	İsrail	1.3	71.4	İran	1.3	79.5
CR_{19}	Türkmenistan	1.2	72.6	İngiltere	1.3	80.8
CR_{20}	Sudan	1.2	73.8	Endonezya	1.2	82.0

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle kendi hesaplamamız.

Ülke yoğunlaşma oranlarının artması ihracatın/ithalatın az sayıda ülke ile yapıldığı, azalması ise ülke (pazar) çeşitliliğinin arttığı anlamına gelmektedir. Literatürde sıklıkla CR_4 ve CR_8 yoğunlaşma oranları kullanılmaktadır. Bu bağlamda Adana ihracatında ilk 4 ülkenin toplam payını gösteren CR_4 %38.1 olarak gerçekleşmiştir. İlk 8 ve ilk 12 ülkenin toplam payını gösteren CR_8 ve CR_{12} ise sırasıyla %53.4 ve %62.9 olarak tespit edilmiştir.

Adana ithalatında ilk 4 ülkenin toplam payını gösteren CR_4 %40.2 olarak gerçekleşmiştir. İlk 8 ve ilk 12 ülkenin toplam payını gösteren CR_8 ve CR_{12} ise sırasıyla %58.3 ve %69.3 olarak tespit edilmiştir. Adana ithalatında ihracatına göre ülke bazında yoğunlaşmanın daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 105: Adana Dış Ticaretinde Ülke Yoğunlaşma Oranları (2010-2014)

		2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	CR_4	37.8	40.1	41.7	37.6	38.1
	CR_8	52.5	54.8	56.4	53.1	53.4
İthalat	CR_4	46.2	43.2	43.4	39.5	40.2
	CR_8	62.2	60.5	58.8	57.2	58.3

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle kendi hesaplamamız.

Adana ihracatında ülke yoğunlaşmalarında geçmiş yıllarda büyük değişiklikler olmamakla birlikte, 2012 yılında daha yüksek yoğunlaşma oranları gerçekleştiği görülmektedir. İl ihracatının az sayıda ülkeye yoğunlaşması, söz konusu ülkelerin gelirlerinde meydana gelebilecek bir problemde (2009 küresel krizinde AB ülkelerinde olduğu gibi) veya siyasi problemlerde (2015'te Rusya'nın ülkemize uyguladığı ekonomik ambargo gibi) yerli üreticilerin satışlarında düşüşe, dolayısıyla gelir kaybına yol açabilecektir. Adana'daki ihracatçı firmaların pazar çeşitlenmesine gitmesi önemlidir.

Adana ithalatında ise hem CR_4 hem de CR_8 oranlarında önemli düşüş yaşandığı dikkati çekmektedir. İthalatta az sayıda ülkeye bağımlılık aynı zamanda ülke risklerini de beraberinde getirmektedir. İthalatçı ülkelerde meydana gelebilecek ekonomik veya siyasi problemler, mal tedariki açısından sıkıntı yaşanmasına neden olabilmektedir. Bu noktada riskin minimuma indirilmesi için mal tedarik edilen ülkelerin çeşitlendirilmesi önemlidir. Adana'da ithalatta yoğunlaşmanın azaldığı ve risklerin azaltıldığı görülmektedir.

4.4.1.2. Dış Ticarette Sektörel Yoğunlaşma Oranları

Adana ili ihracatında/ithalatında sektörel düzeyde yoğunlaşmanın ortaya konması; ilin ihracatta/ithalatta hangi sektörlerde uzmanlaştığı, hangi sektörlerde zorlandığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Sektörel yoğunlaşma oranlarını incelemeden önce, il ihracatında önemli ağırlığa sahip sektörlerin belirlenmesi sektörel yoğunlaşmanın daha iyi anlaşılması açısından gerekli görülmektedir. Bu nedenle ihracatın sektörlere göre dağılımı öncelikle değerlendirilecektir.

Adana ihracatının ISIC Rev. 3 bazında sektörel dağılımını gösteren aşağıda yer alan tablo incelendiğinde, 2014 yılı itibarıyla öne çıkan sektörler şunlardır; 17-Tekstil ürünleri imalatı (%20.2), 15-Gıda ürünleri ve içecek imalatı (%16.4), 24-Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı (%16.2), 1-Tarım ve hayvancılık (%11.1) ve 34-Motorlu kara taşıtı ve römorklar (%7).

Adana ihracatında ilk 4 sektörün toplam payını gösteren CR_4 oranı %64, ilk 8 sektörün toplam payını gösteren CR_8 oranı ise %83 olarak tespit edilmiştir. Adana ihracatında sektörel yoğunlaşmanın çok yüksek olduğu görülmektedir.

2014 yılı itibarıyla Adana ithalatında öne çıkan sektörler; 24-Kimyasal madde ve ürünler (%38.6), 1-Tarım ve hayvancılık (%17.8), 29-Makine ve teçhizat imalatı (%8.6), 34-Motorlu kara taşıtı (%7.6), 17-Tekstil ürünleri imalatı (%5.2) ve 27-Ana metal sanayi (%4.9)'dir.

Adana ithalatında ilk 4 sektörün toplam payını gösteren CR_4 oranı %72.6, ilk 8 sektörün toplam payını gösteren CR_8 oranı ise %88.3 olarak tespit edilmiştir. ilk 4 sektör toplamından Adana ithalatında sektörel yoğunlaşmanın ihracata göre çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Kimya, tarım, makine teçhizat ve motorlu kara taşıtları en önemli ithalatçı sektörler olarak ön plana çıkmaktadır.

Tablo 106: Dış Ticarette 2'li Dijitte Yoğunlaşma Oranlarının Gelişimi

Yoğunlaşma Oranı		2005	2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	CR_4	58.7	62.7	64.0	64.2	61.5	64.0
	CR_8	82.3	82.0	83.2	84.7	81.6	83.0
İthalat	CR_4	69.9	61.7	66.3	71.4	69.9	72.6
	CR_8	91.6	88.3	89.4	89.8	90.6	88.3

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle kendi hesaplamamız.

Adana ihracatında ve ithalatında oldukça yüksek olan yoğunlaşma oranları tek yıla mahsus olmayıp, geçmiş yıllarda da söz konusu oranlar yüksek düzeylerde gerçekleşmiştir. Hem ihracatta hem ithalatta 2'li kırılımda yoğunlaşma oranının artış kaydettiği dikkati çekmektedir. *Adana'da ihracatta ve ithalatta daha az sayıda sektöre dayalı bir dış ticaret profili oluşmaktadır. Bu durumda ihracatta uzmanlaşma artmakta ancak az sayıda sektöre bağımlılık oluşmaktadır. Bu noktada Adana'da sektörel çeşitliliğin artırılması gerekmektedir.*

Tablo 107: Dış Ticarette 2'li Dijitte Sektörel Yoğunlaşma Oranları

Cr_m	İhracat				İthalat			
	ISIC Sektör Adı	Milyon USD	Pay (%)	Cr_i	ISIC Sektör Adı	Milyon USD	Pay (%)	Cr_i
Cr_1	17-Tekstil ürünleri imalatı	386	20.2	20.2	24-Kimyasal madde ve ürünler	943	38.6	38.6
Cr_2	15-Gıda ürünleri ve içecek	312	16.4	36.6	1-Tarım ve hayvancılık	436	17.8	56.4
Cr_3	24-Kimyasal madde ve ürünler	309	16.2	52.8	29-Bys makine ve teçhizat	210	8.6	65.0
Cr_4	1-Tarım ve hayvancılık	213	11.1	64.0	34-Motorlu kara taşıtı ve römorklar	187	7.6	72.6
Cr_5	34-Motorlu kara taşıtı ve römorklar	134	7.0	71.0	17-Tekstil ürünleri	128	5.2	77.9
Cr_6	25-Plastik ve kauçuk ürünleri	87	4.5	75.5	27-Ana metal sanayi	120	4.9	82.8
Cr_7	29-Bys makine ve teçhizat	74	3.9	79.4	15-Gıda ürünleri ve içecek	97	4.0	86.8
Cr_8	18-Giyim eşyası	67	3.5	83.0	36-Mobilya ve bys diğer ürünler	38	1.5	88.3
Cr_9	28-Metal eşya sanayi	43	2.3	85.2	25-Plastik ve kauçuk ürünleri	36	1.5	89.8
Cr_{10}	36-Mobilya ve bys diğer ürünler	38	2.0	87.2	28-Metal eşya sanayi	35	1.4	91.2
Cr_{11}	26-Mineral ürünler	38	2.0	89.2	21-Kağıt ve kağıt ürünleri	33	1.4	92.6
Cr_{12}	27-Ana metal sanayi	38	2.0	91.2	33-Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	29	1.2	93.8
Cr_{13}	51-Atık ve hurdalar	37	2.0	93.1	23-Kok kömürü, raf. petrol ür. nükleer yakıtlar	28	1.1	94.9
Cr_{14}	21-Kâğıt ve kâğıt ürünleri	33	1.7	94.9	31-Bys elektrikli makina ve cihazlar	27	1.1	96.0
Cr_{15}	20-Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç)	24	1.3	96.1	51-Atık ve hurdalar	21	0.9	96.9
Cr_{16}	31-Bys elektrikli makina ve cihazlar	23	1.2	97.4	18-Giyim eşyası	18	0.7	97.6
Cr_{17}	13-Metal cevherleri	22	1.2	98.5	26-Metalik olmayan diğer mineral ürünler	17	0.7	98.3
Cr_{18}	33-Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	10	0.5	99.0	35-Diğer ulaşım araçları	14	0.6	98.8
Cr_{19}	32-Radyo, tv, haberleşme teç. ve cihazları	4	0.2	99.2	32-Radyo, tv, haberleşme teçhizatı ve cihazları	13	0.5	99.4
Cr_{20}	23-Kok kömürü, petrol ür., nükleer yakıtlar	4	0.2	99.4	20-Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç)	8	0.3	99.7

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle kendi hesaplamamız.

Adana ihracatında ve ithalatında 2 dijitte sektörel yoğunlaşmanın çok yüksek olduğu görülmektedir. İhracatta yoğunlaşma oranlarının düşük olması sektörel çeşitliliğin artması anlamına geleceğinden krizlere karşı daha dirençli bir ihracat kompozisyonu demektir. *Bu bağlamda ilin hem ihracatçı sektörlerinin sayısını arttırarak çeşitliliği sağlaması hem de sektörel payları düşürmesi büyük önem taşımaktadır. Benzer şekilde yüksek ithalat yoğunlaşması da mal tedarikinin az sayıda sektöre bağımlı olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda ithal ikameci bir politika güdülerek, ithalata bağmlılığın azaltılması gerekmektedir.* İthal ikameci bir üretim politikası ile, Adana'nın dışa bağımlı olduğu ürünlerin ilde yerli işletmelerce üretilmesinin teşvik edilmesi, teşvik ve hibe politikasının buna göre belirlenmesi gerekmektedir.

2'li bazda sektör yoğunlaşmaları il ihracatında ve ithalatında önemli ipuçları vermektedir. Ancak 4'lü kırılımda yapılacak analiz ile, alt sektörler ve ürünler net olarak görülecektir. Bu nedenle Adana ihracatının ve ithalatının 4'lü kırılımda yoğunlaşma analizi yapılacaktır. İl ihracatında sektörel yoğunlaşma oranları 4'lü sektör ayrımında incelendiğinde, 2014 yılı itibarıyla öne çıkan sektörler şöyle sıralanmaktadır:

- 1711-Tekstil elyafından iplik ve dokunmuş tekstil (%17.5),
- 2413-Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler (%9.2),
- 113-Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri (%7.2),
- 3410- Motorlu kara taşıtları ve motorları (%5),
- 1511-Mezbahacılık (%4.9),
- 2520-Plastik ürünleri (%4.3),
- 1532-Nişasta ve nişastalı ürünler (%3.7),
- 1810-Giyim eşyası (kürk hariç) (%3.5),
- 1549-Başka yerde sınıflandırılmamış gıda maddeleri (%3.4),
- 2430-Suni ve sentetik elyaf (%2.7),
- 1531-Öğütülmüş tahıl ürünleri (%2.7),
- 5149-Atık ve hurdalar (%2) .

Tablo 108: Dış Ticarette 4 Dijitte Sektör Yoğunlaşma Oranları

Cr_m	İhracat				İthalat			
	ISIC Sektör Adı	Milyon USD	Pay (%)	Cr_i	ISIC Sektör Adı	Milyon USD	Pay (%)	Cr_i
Cr_1	1711-Tekstil elyafından iplik ve dokunmuş tekstil	334	17.5	17.5	2411-Ana kimyasal maddeler	484	19.8	19.8
Cr_2	2413-Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler	175	9.2	26.6	111-Tahıl ve bitkisel ürünler	408	16.7	36.5
Cr_3	113-Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat	138	7.2	33.9	2413-Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler	258	10.5	47.1
Cr_4	3410-Motorlu kara taşıtları ve motorları	95	5.0	38.9	3410-Motorlu kara taşıtları ve motorları	117	4.8	51.8
Cr_5	1511-Mezbahacılık	94	4.9	43.8	1711-Tekstil elyafından iplik ve dokunmuş tekstil	112	4.6	56.4
Cr_6	2520-Plastik ürünleri	82	4.3	48.0	2430-Suni ve sentetik elyaf	92	3.8	60.2
Cr_7	1532-Nişasta ve nişastalı ürünler	70	3.7	51.7	2919-Diğer genel amaçlı makineler	81	3.3	63.5
Cr_8	1810-Giyim eşyası (kürk hariç)	67	3.5	55.2	2710-Demir-çelik ana sanayi	80	3.3	66.7
Cr_9	1549-Başka yerde sınıflandırılmamış gıda maddeleri	64	3.4	58.6	3430-Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	69	2.8	69.6
Cr_{10}	2430-Suni ve sentetik elyaf	52	2.7	61.3	2926-Tekstil, giyim eşyası ve deri işlemede kullanılan makineler	50	2.1	71.6
Cr_{11}	1531-Öğütülmüş tahıl ürünleri	51	2.7	64.0	2429-Başka yerde sınıflandırılmamış kimyasal ürünler	43	1.8	73.4
Cr_{12}	5149-Atık ve hurdalar	37	2.0	66.0	2720-Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	40	1.6	75.0
Cr_{13}	3610-Mobilya	37	1.9	67.9	2412-Kimyasal gübre ve azotlu bileşikler	37	1.5	76.5
Cr_{14}	2424-Sabun, deterjan, temizlik, parfüm; kozmetik, tuvalet malzemeleri	34	1.8	69.7	1514-Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağlar	35	1.4	77.9
Cr_{15}	111-Tahıl ve bitkisel ürünler	29	1.5	71.2	1532-Nişasta ve nişastalı ürünler	34	1.4	79.3
Cr_{16}	3430-Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	28	1.5	72.7	2929-Diğer özel amaçlı makineler	29	1.2	80.5
Cr_{17}	2411-Ana kimyasal maddeler	28	1.4	74.1	2520-Plastik ürünleri	29	1.2	81.7
Cr_{18}	112-Sebze, bahçe ve kültür bitkileri ürünleri	26	1.4	75.5	2899-Başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya	29	1.2	82.9
Cr_{19}	2109-Diğer kâğıt ve mukavva ürünleri	25	1.3	76.8	2320-Rafine edilmiş petrol ürünleri	28	1.1	84.0
Cr_{20}	2710-Demir-çelik ana sanayi	24	1.3	78.0	2101-Kâğıt hamuru, kâğıt ve mukavva	25	1.0	85.0

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle kendi hesaplamamız.

Adana ihracatında 4'lü dijitte ilk 4 sektörün toplam payını gösteren CR_4 ve ilk 8 sektörün toplam payını gösteren CR_8 oranları sırasıyla %38.9 ve %55.2 olarak gerçekleşmiştir. İlde yoğunlaşma oranları hem CR_4 hem de CR_8 olarak yüksek düzeylerdedir. Adana'nın ihraç ettiği ürünlerde 2'li ve 4'lü ayrımda sektörel çeşitlilik bakımından geçmiş yıllara göre önemli bir değişiklik gözlenmemektedir.

İl ithalatında sektörel yoğunlaşma oranları 4'lü sektör ayrımında incelendiğinde 2014 yılı itibarıyla öne çıkan sektörler şöyle sıralanmaktadır:

- 2411-Ana kimyasal maddeler (%19.8),
- 111-Tahıl ve bitkisel ürünler (%16.7),
- 2413-Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler (%10.5),
- 3410- Motorlu kara taşıtları ve motorları (%4.8),
- 1711-Tekstil elyafından iplik ve dokunmuş tekstil (%4.6),
- 2430-Suni ve sentetik elyaf (%3.8),
- 2919-Diğer genel amaçlı makineler (%3.3),
- 2710-Demir-çelik ana sanayi (%3.3),
- 3430-Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları (%2.8),
- 2926-Tekstil, giyim eşyası ve deri işlemede kullanılan makineler (%2.1),
- 2429-Başka yerde sınıflandırılmamış kimyasal ürünler (%1.8).

Adana ithalatında 4'lü dijitte ilk 4 sektörün toplam payını gösteren CR4 ve ilk 8 sektörün toplam payını gösteren CR8 oranları sırasıyla %51.8 ve %66.7 olarak gerçekleşmiştir. İl ithalatında yoğunlaşma oranları hem CR_4 hem de CR_8 olarak oldukça yüksek düzeylerdedir. Adana ithalatında 2'li ve 4'lü ayrımda sektörel çeşitlilik bakımından geçmiş yıllara göre önemli bir değişiklik gözlenmemektedir.

4.4.2. Herfindahl - Hirschman Endeksi

Adana için ISIC Rev. 3'e göre hesaplanan sektörel ve ülkelere göre yoğunlaşma oranları yatay kesit analizine dayandığından, yani sadece belirli bir yıla ilişkin bir bulgu niteliği taşıdığından ihracattaki ve ithalattaki yoğunlaşmanın zaman içerisinde nasıl geliştiğini yeterince gösterememektedir. Bu nedenle ihracattaki/ithalattaki gerek ülke gerekse sektör

yoğunlaşmasının nasıl geliştiğini görmek amacıyla, Herfindahl - Hirschman Endeksi (HHI) hesaplanarak yıllar itibarıyla yoğunlaşmanın nasıl bir seyir izlediği tespit edilmiştir.

HHI= $\sum_{i=1}^{n} p_i^2$. Formülde HHI: Herfindahl - Hirschman Endeksini ve P_i ise sektör veya ülkenin payını göstermektedir. Buna göre Adana ihracatı için hesaplanan ülkelere göre Herfindahl - Hirschman Endeksi (HHI) aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 109: Adana Dış Ticaretinde Ülkelere Göre Herfindahl - Hirschman Endeksi (HHI)

	İhracat		İthalat	
Yıllar	**HH-I Değeri**	**Endeks (2010=100)**	**HH-I Değeri**	**Endeks (2010=100)**
2010	0.054	100.0	0.092	100.0
2011	0.063	115.8	0.071	77.4
2012	0.072	132.0	0.085	92.3
2013	0.057	105.6	0.063	68.8
2014	0.058	107.0	0.058	62.9

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle tarafımızdan hesaplanmıştır.

Adana ihracatında ülkelere göre Herfindahl - Hirschman Endeksi (HHI) değerleri incelendiğinde, ülkelere göre ihracat yoğunlaşma endeksinin dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. 2010 endeks değeri 100 kabul edildiğinde, 2012'de sıçrama yaparak yükselme kaydeden endeks, 2013'de önemli düzeyde düşüş yaşamıştır. 2014'te ise az da olsa tekrar yükselmiştir. Sonuç olarak ihracatta ülke yoğunlaşması yükselme eğilimindedir. İthalatta ise ihracatın aksine yoğunlaşmanın düştüğü gözlenmektedir. 2010 yılı endeks değeri 100 kabul edildiğinde 2014 yılı itibarıyla ithalatta ülke yoğunlaşması 62.9 endeks değeri ile düşüş kaydetmiştir. Buna göre Adana ihracatta ülke yoğunlaşmasını artırırken, ithalatta azaltmıştır. İthalatta daha fazla ülke ile ilişkide bulunmak daha önce açıklandığı üzere tedarikçi ülke risklerini azaltmak için oldukça önemli ve yararlıdır. İhracatında yoğunlaşmanın artması ise daha az sayıda ülkeye dayalı bir ihracat yapısının oluştuğuna işaret etmektedir. Bu durum az sayıdaki ülke ile ilişkileri profesyonelleştirirken ülke ve pazar risklerini de bünyesinde barındırmaktadır.

Tablo 110: Adana Dış Ticaretinde Sektörlere Göre Herfindahl - Hirschman Endeksi

Yıllar	2 Dijite Göre				4 Dijite Göre			
	HHI Değeri		Endeks (2005=100)		HHI Değeri		Endeks (2005=100)	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
2005	0.107	0.161	100.0	100.0	0.062	0.079	100.0	100.0
2006	0.112	0.144	104.0	89.0	0.065	0.073	104.3	92.7
2007	0.102	0.161	95.1	100.1	0.054	0.078	87.1	98.2
2008	0.103	0.141	96.2	87.1	0.052	0.069	84.5	87.8
2009	0.110	0.135	102.7	83.7	0.063	0.079	101.8	100.2
2010	0.118	0.132	110.4	82.0	0.055	0.073	87.9	92.6
2011	0.121	0.147	113.0	91.3	0.052	0.071	83.9	90.2
2012	0.123	0.157	115.0	97.5	0.055	0.088	89.1	111.8
2013	0.113	0.173	105.6	107.1	0.061	0.082	97.5	103.3
2014	0.119	0.202	111.0	125.2	0.060	0.090	96.2	113.8

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

Adana dış ticaretinde sektörlere göre yoğunlaşma oranları ve bu oranlardan hareketle türetilen Herfindahl - Hirschman Endeksi değerleri incelendiğinde, 2'li kırılımda sektörlere göre ihracat ve ithalat yoğunlaşma endeksinin tıpkı ülke yoğunlaşma endeksi gibi bir eğilim gösterdiği, artış kaydettiği dikkat çekmektedir. 2005 yılı 100 kabul edildiğinde 2014 itibarıyla ihracat endeksi 111 değerini alırken, ithalat endeksi de 125'e yükselmektedir. İhracatta yoğunlaşmanın 2009 krizine kadar düşüş gösterdiği, 2009 küresel ekonomik krizinden sonra ise artış trendine girdiği dikkat çekmektedir. 4'lü kırılımda da 2009 yılında artış kaydedilmesi küresel krizin Adana ihracatı üzerinde etkisi olarak düşünülmektedir. Sonuç olarak Adana ihracatında zaman içerisinde 2'li kırılımda sektör çeşitlenmesi sağlanmadığı, 4'lü kırılımda ise kayda değer bir düşüş olmamakla beraber çok az çeşitlenme sağlandığı görülmektedir. İthalatta ise hem 2'li hem de 4'lü kırılımda sektörel çeşitliliğin azaldığı dikkat çekmektedir. Bu durum, il ekonomisinin herhangi bir kriz ortamında hareket kabiliyetinin kısıtlı olduğunu ve sektörel çeşitlilik konusunda dinamik bir yaklaşım sergileyemediğini yansıtmaktadır.

4.4.3. İhracatta Uzmanlaşma Katsayısı ve İl İhracatında Öne Çıkan Sektörlerin Belirlenmesi

4.4.3.1. İhracat Uzmanlaşma Katsayısı Yüksek Olan Sektörler

Balassa tarafından geliştirilen ve literatürde yaygın olarak kullanılan Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (RCA) endeksi; ülkelerin mevcut ticaret verilerinden yararlanılarak karşılaştırmalı üstünlüğünü gösteren bir endeks olarak, ülkeler arasındaki karşılaştırmalı

üstünlüğün nedenine inmeden, görünen bir avantaj farkı olup olmadığını açıklamayı amaçlamaktadır. Balassa'nın endeksi bir ülkenin sadece ihracat verilerini dikkate aldığı için Karşılaştırmalı İhracat Performans Endeksi (Comparative Export Performance Index-relative export advantage) olarak da adlandırılmaktadır *(Seymen, Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısı ve Rekabet Gücü,2009)*. İldeki herhangi bir sektör ihracatının il toplam ihracatındaki payının, o sektörün ülke toplam ihracatındaki payına oranını ifade eden ihracat yoğunlaşma veya uzmanlaşma katsayısı, sektörün ülke ihracatındaki göreli üstünlüğünü ifade etmektedir ve şu formülle hesaplanmaktadır;

Uzmanlaşma Katsayısı (LQ) = $(X_{ij} / X_i)/(X_j/X)$

X_{ij}: i ilinde/bölgesinde j sektörünün ihracatı,

X_i: i ilinin/bölgesinin toplam ihracatı,

X_j: Türkiye'deki j sektörünün toplam ihracatı,

X: Türkiye'nin toplam ihracatı.

Yoğunlaşma katsayılarının tamamı için, 1'in üzerindeki değerler sektörün Adana'daki göreli üstünlüğü/avantajını ifade etmektedir. Buna göre, 2010-2014 döneminde ihracatta uzmanlaşmış ve öne çıkan sektörler aşağıdaki tabloda verilmektedir. 2014 yılı itibarıyla Adana'da uzmanlaşma katsayısının büyüklüğüne göre uzmanlaşılan sektörler sırasıyla;

- 51-Atık ve hurdalar,
- 24-Kimyasal madde ve ürünler,
- 1-Tarım ve hayvancılık
- 20-Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler,
- 15-Gıda ürünleri ve içecek,
- 17-Tekstil ürünleri,
- 21-Kâğıt ve kâğıt ürünleri,
- 13-Metal cevherleri olarak sıralanmaktadır.

Tablo 111: Uzmanlaşma Katsayısına Göre İhracatta Öne Çıkan Sektörler (2 Dijit)

ISIC Sektör Adı	2010	2011	2012	2013	2014	Ortalama
51-Atık ve hurdalar	4.3	3.5	4.2	4.2	4.6	4.2
24-Kimyasal madde ve ürünler	3.8	3.6	3.5	3.1	3.2	3.4
1-Tarım ve hayvancılık	2.6	2.9	3.1	3.0	2.9	2.9
20-Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	2.6	2.7	2.9	2.5	2.3	2.6
15-Gıda ürünleri ve içecek	2.5	2.7	2.9	2.1	2.3	2.5
17-Tekstil ürünleri	1.9	1.8	2.1	2.0	2.1	2.0
21-Kâğıt ve kâğıt ürünleri	2.7	2.6	3.4	3.2	1.4	2.6
13-Metal cevherleri	1.8	2.0	1.8	0.9	1.3	1.6
Yıl toplamı	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle kendi hesaplamamız.

Yukarıda ISIC Revize 3'e göre 2 dijitte incelenen Adana ihracatında "yoğunlaşma katsayıları ve öne çıkan sektörler" 4 dijitte değerlendirildiğinde, alt sektörler itibarıyla öne çıkan sektörleri görmek mümkün olacaktır. 2014 yılı itibarıyla il ihracatında Türkiye'ye oranla uzmanlaşmış ve öne çıkan sektörler aşağıdaki tabloda verilmektedir. 4 dijite göre yoğunlaşma katsayıları 1'in üzerinde çıkan sektör sayısı 38 olup, 2010-2014 döneminde ortalaması yüksek olan 4 sektörün de eklenmesiyle 42'ye ulaşmaktadır. Buna göre 42 sektörden en yüksek katsayıya sahip ilk 15'i şöyle sırlanmaktadır:

- 1532-Nişasta ve nişastalı ürünler,
- 1723-Halat, ip, sicim ve ağ,
- 2413-Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler,
- 1511-Mezbahacılık,
- 1030-Turba (turb),
- 2010-Kereste ve parke,
- 2430-Suni ve sentetik elyaf,
- 1549-Başka yerde sınıflandırılmamış gıda maddeleri,
- 2023-Ağaçtan yapılan ambalaj malzemeleri,
- 1711-Tekstil elyafından iplik ve dokunmuş tekstil,
- 2022-İnşaat kerestesi,
- 1533-Hazır hayvan yemleri,
- 5149-Atık ve hurdalar,
- 2421-Pestisit (haşarat ilacı) ve diğer zirai-kimyasallar,
- 122-Başka yerde sınıflandırılmamış hayvanlar ve hayvansal ürünler.

Aşağıdaki tabloda yer alan ve ihracatta uzmanlaşılan 42 sektörden 32'si bir sonraki bölümde anlatılacağı üzere RCA skoruna göre ilin dış ticarette rekabet üstünlüğüne sahip olduğu sektörlerdir.

Tablo 112: Uzmanlaşma Katsayısına Göre İhracatta Öne Çıkan Sektörler (4 Dijit)

ISIC Sektör Adı	2010	2011	2012	2013	2014	Ortalama
1532-Nişasta ve nişastalı ürünler	42.7	38.3	37.3	22.8	29.9	**34.2**
1723-Halat, ip, sicim ve ağ	9.8	13.7	16.1	17.4	22.0	**15.8**
2413-Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler	14.6	12.2	10.7	12.2	12.5	**12.4**
1511-Mezbahacılık	3.2	6.4	11.1	11.8	10.6	**8.6**
1030-Turba (turb)	0.5	0.0	4.4	0.7	9.6	**3.0**
2010-Kereste ve parke	6.1	4.8	7.8	5.7	6.9	**6.3**
2430-Suni ve sentetik elyaf	5.4	5.1	6.3	6.9	6.6	**6.0**
1549-Başka yerde sınıflandırılmamış gıda maddeleri	8.0	5.6	6.3	6.0	6.2	**6.4**
2023-Ağaçtan yapılan ambalaj malzemeleri	11.6	10.9	8.1	5.6	6.0	**8.5**
1711-Tekstil elyafından iplik ve dokunmuş tekstil	4.8	4.6	5.7	5.7	5.7	**5.3**
2022-İnşaat kerestesi	6.8	8.6	9.3	6.4	5.5	**7.3**
1533-Hazır hayvan yemleri	0.0	0.7	0.1	0.6	4.8	**1.2**
5149-Atık ve hurdalar	4.3	3.5	4.2	4.2	4.5	**4.2**
2421-Pestisit (haşarat ilacı) ve diğer zirai-kimyasallar	2.7	1.8	2.0	1.8	3.7	**2.4**
122-Başka yerde sınıflandırılmamış hayvanlar ve hayvansal ürünler	3.7	1.9	2.1	3.1	3.6	**2.9**
2911-İçten yanmalı motor ve türbin; (uçak, taşıt motorları hariç)	0.7	0.2	0.1	0.0	3.5	**0.9**
3210-Elektronik valf ve elektron tüpleri ile diğer elek. parçalar	0.1	0.1	0.1	0.1	3.5	**0.8**
1531-Öğütülmüş tahıl ürünleri	3.3	2.7	2.4	2.3	3.2	**2.8**
113-Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri	3.1	2.8	3.3	3.5	3.2	**3.2**
2695-Çimento ve alçı ile sertleştirilmiş maddeler	3.7	1.9	3.8	5.6	2.8	**3.6**
2694-Çimento, kireç ve alçı	1.7	1.7	0.9	1.5	2.7	**1.7**
112-Sebze, bahçe ve kültür bitkileri ürünleri	2.4	2.9	3.4	3.0	2.6	**2.8**
3311-Tıbbi ve cerrahi teçhizat ile ortopedik araçlar	1.2	1.4	1.4	1.2	2.2	**1.5**
3420-Motorlu kara taşıtlarının karasörleri ve römorkları	1.4	1.2	1.1	1.2	2.1	**1.4**
2923-Metalurji makineleri	2.5	2.1	3.9	6.8	2.0	**3.5**
111-Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler	1.3	3.5	2.7	1.7	2.0	**2.2**
1554-Alkolsüz içecekler, maden ve memba suları	1.4	1.7	0.9	1.3	1.9	**1.4**
2109-Diğer kâğıt ve mukavva ürünleri	2.7	2.7	4.2	4.4	1.9	**3.2**
2424-Sabun, deterjan, temizlik, cilalama mad; parfüm; kozmetik	3.7	3.8	4.3	1.5	1.7	**3.0**
2102-Oluklu karton, mukavva ile kâğıt ve mukavvadan ambalajlar	1.5	1.3	1.7	2.4	1.6	**1.7**
1320-Demir dışı metal cevherleri	1.8	2.0	1.8	1.0	1.4	**1.6**
2520-Plastik ürünleri	0.8	0.7	0.7	1.3	1.3	**1.0**
3610-Mobilya	1.9	1.3	1.5	1.2	1.3	**1.5**
1729-Başka yerde sınıflandırılmamış tekstil ürünleri	1.6	1.1	1.1	0.9	1.2	**1.2**
2921-Tarım ve orman makineleri	1.0	0.8	0.9	1.1	1.1	**1.0**
2411-Ana kimyasal maddeler (kimyasal gübre/azotlu bileşikler hariç)	1.7	1.6	1.2	1.1	1.1	**1.3**
2926-Tekstil, giyim eşyası ve deri işlemede kullanılan makineler	0.9	1.0	1.9	0.9	1.0	**1.2**
1542-Şeker	1.1	1.7	1.5	1.6	1.2	**0.8**
2813-Buhar kazanı (merkezi kalorifer kazanları hariç)	4.3	1.4	2.4	3.2	0.9	2.4
1514-Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağlar	3.8	5.6	4.7	0.3	0.4	2.9
2101-Kağıt hamuru, kağıt ve mukavva	3.8	3.5	3.0	1.1	0.2	2.3
3699-Başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	4.8	6.1	2.9	3.8	0.1	3.5

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle kendi hesaplamamız.

4.4.3.2. Dış Ticarette Rekabet Gücüne Sahip Sektörler

Adana ihracatında öne çıkan sektörlerin dış ticaretteki rekabet durumuna göre analiz etmek için; Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü tarafından geliştirilen ve 2012 tarihli ''Türkiye İmalat Sanayiinin Analizi'', çalışmasında imalat sanayiinin her bir alt sektörü için hesaplanan, sektörlerin "Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler" olarak adlandırılan RCA hesaplaması benimsenmiştir[22]. Literatürde dış ticarette rekabet gücü iki endeks yoluyla hesaplanmaktadır. Bunardan birincisi Balassa Endeksi'dir ki, bir önceki bölümde yapılan uzmanlaşma analizi bu yöntemle yapılmıştır. İkinci analiz ise ihracatla birlikte ithalatı da analize dahil eden ve Volrath tarafından geliştitilen endekstir. Volrath'a göre ithalatı da barındıran rekabet gücü formülü şu şekildedir:

$RCA_{Bölge} = (\ln [(X_{ij} / X_{it}) / (X_{nj} / X_{nt})] - \ln [(M_{ij} / M_{it}) / (M_{nj} / M_{nt})])$

Burada;

X_{ij} : i ülkesinin j mal grubundaki ihracatını,

X_{it} : i ülkesinin toplam ihracatını,

X_{nj} : j mal grubunun dünya ihracatını,

X_{nt} : dünya toplam ihracatını,

M_{ij} : i ülkesinin j mal grubundaki ithalatını,

M_{it} : i ülkesinin toplam ithalatını,

M_{nj} : j mal grubunun dünya ithalatını,

M_{nt} : dünya toplam ithalatını İfade etmektedir.

Balassa Endeksi daha çok ihracatta uzmanlaşma/yerelleşme katsayısını ifade ederken, Volrath Endeksi ihracatı ve ithalatı birlikte değerlendiren bir rekabet gücü analizidir. Sektörlerin dış ticaretteki rekabet gücünü tespit etmek amacıyla, Adana ve Türkiye için dış ticaret verilerinden hesaplanan RCA skorlarına göre, skor değeri pozitif olan sektörler (RCA>0) rekabet gücü olan, RCA skorları 0'dan küçük olan sektörler ise (RCA<0) rekabet gücü

[22] Türkiye İmalat Sanayiinin Analizi (2005-2010 Dönemi, 22 Ana Sektör İtibariyle), Türkiye Kalkınma Bankası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, 2012, Ankara

olmayan sektörler olarak belirlenmiştir. Buna göre Adana dış ticaretinde ikili dijite göre rekabet gücüne sahip sektörler aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 113: RCA Skorlarına Göre Rekabet Gücü Olan Sektörler (2 Dijit)

	2010	2011	2012	2013	2014	2010-2014 Ortalama	Teknoloji Düzeyi
13-Metal cevherleri	12.0	24.3	24.3	23.4	11.8	19.1	Düşük
10-Maden kömürü, linyit ve turb	1.3	-16.2	5.8	3.4	5.0	-0.1	
51-Atık ve hurdalar	4.8	4.1	3.9	3.3	3.0	3.8	
19-Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	0.6	1.6	2.1	1.4	1.8	1.5	Düşük
22-Basım ve yayım; plak, kaset vb.	1.5	1.0	0.7	1.5	1.7	1.3	Düşük
14-Taşocakçılığı ve diğer madencilik	0.6	0.5	0.8	1.4	1.7	1.0	
30-Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	2.7	2.4	2.3	2.2	1.6	2.3	Yüksek
20-Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç)	0.7	1.1	1.2	1.0	1.5	1.1	Düşük
33-Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	0.6	0.5	0.7	0.3	0.7	0.6	Yüksek
21-Kâğıt ve kâğıt ürünleri	1.5	1.7	1.9	1.6	0.6	1.5	Düşük
25-Plastik ve kauçuk ürünleri	0.1	-0.1	-0.1	0.5	0.5	0.2	Orta Düşük
15-Gıda ürünleri ve içecek	0.5	0.2	0.3	0.2	0.5	0.3	Düşük
24-Kimyasal madde ve ürünler	0.9	0.7	0.7	0.4	0.3	0.6	Orta Yüksek
32-Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı	-1.3	-0.9	-1.3	-0.7	0.1	-0.8	Yüksek
17-Tekstil ürünleri	0.5	0.2	0.4	0.2	0.1	0.3	Düşük
26-Metalik olmayan diğer mineral ürünler	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	0.1	0.0	Düşük
31-Bşk yerde sınıf. elektrikli makine/cihazlar	0.2	0.1	0.3	0.1	0.0	0.1	Orta Yüksek

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle hesaplamamız.

2014 yılında Adana'da 13-Metal cevherleri, 10-Maden kömürü, linyit ve turb, 51-Atık ve hurdalar, 19-Dabaklanmış deri, bavul, el çantası ve ayakkabı, 22-Basım ve yayım, 14-Taşocakçılığı ve diğer madencilik, 30-Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları ve 20-Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç) sektörleri en yüksek rekabet gücüne sahip sektörler olarak ilk sıralarda yer almaktadırlar. Adana ihracatında ve üretiminde çok önemli yeri olan gıda, kimyasal ürünler ve tekstil sektörlerinin sınırda rekabet gücüne sahip olmaları dikkat çekmektedir.

Bölgesel RCA değerleri 4 dijite göre de hesaplanmıştır. Buna göre Adana dış ticaretinde 4'lü kırılımda rekabet gücüne sahip sektörler aşağıdaki tabloda verilmektedir. 2014 yılı itibarıyla Adana ihracatında dört dijite göre Türkiye'ye oranla uzmanlaşmış ve öne çıkan 42 sektörden 32'si aynı zamanda RCA skoruna göre rekabet gücüne de sahiptir.

Tablo 114: RCA Skorlarına Göre Rekabet Gücü Olan Sektörler (4 Dijit)

Sektör Adı	2014	Dönem Ort.	Sektör Adı	2014	Dönem Ort.
122- Hayvanlar ve hayvansal ürünler	28.8	13.0	3311-Tıbbi/cerrahi teçhizat, ortopedik araç.	1.2	1.0
1310-Demir cevheri	28.3	29.3	1729-Başka yerde sınıf. tekstil ürünleri	1.2	0.9
2694-Çimento, kireç ve alçı	27.1	17.7	1722-Halı ve kilim	1.2	0.2
1551-Mayalı maddelerden etil alkol	24.2	15.0	1911-Dabaklanmış deri	1.2	-6.2
1320-Demir dışı metal cevherleri	8.9	20.5	2915-Kaldırma ve taşıma teçhizatı	1.1	-0.3
2023-Ağaçtan yapılan ambalaj malzemeleri	7.2	14.8	3110-Elektrik motoru, jeneratör, transformatörler	1.0	1.5
1554-Alkolsüz içecekler, memba suları	5.2	8.2	2430-Suni ve sentetik elyaf	0.9	0.8
1531-Öğütülmüş tahıl ürünleri	5.0	2.4	1711-Tekstil elyafından iplik, dokuma tekstil	0.8	1.0
1422-Tuz	4.0	11.4	3220-Radyo ve TV vericileri, telefon, telgraf	0.8	0.9
1511-Mezbahacılık	4.0	4.6	2924-Maden, taşocağı ve inşaat makineleri	0.7	-1.7
1030-Turba(turb)	3.7	1.3	3530-Hava ve uzay taşıtları	0.7	-1.2
1723-Halat, ip, sicim ve ağ	3.7	3.6	1543-Kakao, çikolata ve şekerleme	0.7	1.8
3692-Müzik aletleri	3.4	5.7	1532-Nişasta ve nişastalı ürünler	0.7	0.7
2219-Diğer yayımlar	3.3	1.9	1520-Süt ürünleri	0.6	17.4
2222-Basımla ilgili hizmetler	3.3	2.7	1544-Makarna, şehriye, kuskus vb. unlu	0.6	2.3
2813-Buhar kazanı	3.2	6.9	2520-Plastik ürünleri	0.6	0.4
2213-Plak, kaset vb.	3.2	-0.1	2109-Diğer kâğıt ve mukavva ürünleri	0.5	1.4
2010-Kereste ve parke	3.1	3.1	2927-Silah ve mühimmat	0.5	-0.4
5149-Atık ve hurdalar	3.0	3.8	3120-Elektrik dağıtım ve kontrol cihazları	0.5	0.4
2923-Metalurji makineleri	2.8	4.7	2221-Basım	0.4	1.4
1920-Ayakkabı	2.7	2.3	1552-Şarap	0.4	-4.7
2211-Kitap, broşür, diğer yayınlar	2.7	0.1	2811-Metal yapı malzemeleri	0.4	0.8
1533-Hazır hayvan yemleri	2.6	2.4	113-Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri	0.3	0.5
1549-Başka yerde sınıf. gıda maddeleri	2.5	2.7	112-Sebze, bahçe ve kültür bitkileri ürünleri	0.3	0.7
2911-İçten yanmalı motor ve türbin;	2.3	0.6	2212-Gazete, dergi ve süreli yayınlar	0.3	8.6
2422-Boya, vernik vb. kaplayıcı maddeler, matbaa mürekkebi, macun	2.3	2.6	2912-Pompa, kompresör, musluk ve vana	0.3	-0.1
2022-İnşaat kerestesi	2.0	2.2	2922-Takım tezgâhları	0.3	0.2
3210-Elektronik valf ve elektron tüpleri ile diğer elektronik parçalar	2.0	0.7	2102-Oluklu karton ve mukavva ile kağıt ve mukavvadan ambalajlar	0.2	0.5
3420-Motorlu kara taşıtlarının karasörleri ve römorkları	2.0	0.9	2914-Sanayi fırını, ocak ve ocak ateşleyiciler	0.2	-0.1
2413-Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler	1.9	2.2	1721-Giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri	0.2	0.0
2930-Başka yerde sınıflandırılmamış ev aletleri	1.9	1.4	2893-Çatal-bıçak takımı, el aletleri ve hırdavat malzemeleri	0.2	0.6
1410-Kum, kil ve taş ocakçılığı	1.8	0.8	2699- Metalik olmayan mineraller	0.1	0.0
2230-Manyetik şeritli kartlar	1.7	-2.9	2610-Cam ve cam ürünleri	0.1	-0.1
7494-Fotoğrafçılıkla ilgili faaliyetler	1.6	9.3	3610-Mobilya	0.0	0.5
3000-Büro, muh. ve bilgi işleme mak.	1.6	2.3	1541-Fırın ürünleri	-0.7	0.4
2424-Sabun, deterjan, temizlik maddeleri; kozmetik ve tuvalet malz.	1.5	2.2	3320-Optik alet ve fotoğrafçılık teçhizatı	0.0	0.2
2695-Çimento ve alçı ile sert maddeler	1.3	2.0	3599-Başka yerde sınıf. ulaşım araçları	-0.5	1.2
2423-Tıpta ve eczacılıkta kullanılan kimyasal ve bitkisel kaynaklı ürünler	1.3	1.4	2913-Mil yatağı, dişli, dişli takımı ve tahrik tertibatı	-0.1	0.2
2511-İç ve dış lastik	1.3	0.4	2921-Tarım ve orman makineleri	-0.1	0.1

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle kendi hesaplamamız.

4.5. İMALAT SANAYİ DIŞ TİCARETİNDE TEKNOLOJİ DÜZEYİ

4.5.1. İmalat Sanayide Teknoloji Yapısı

Dış ticaretin yapısı teknoloji açısından incelenirken, yıllar itibarıyla dış ticarete konu olan sektörlerin teknoloji düzeyindeki değişimin de ayrıca ele alınması, dış ticaret profili açısından yararlı görülmektedir. Bu bölümde Adana ve Türkiye'nin ihracat ve ithalatı teknoloji düzeyi bakımından değerlendirilecek, ilin Türkiye ile karşılaştırması yapılacaktır. Teknoloji düzeyi belirlenirken OECD'nin baz aldığı teknoloji düzeyi sınıflaması[23] dikkate alınarak, ISIC Revize 3'e göre 4 dijitte imalat sanayi ihracat ve ithalatı sektör bazında teknoloji düzeyine göre gruplandırılmıştır. Buna göre 4'lü kırılımda imalat sanayinde bulunan 120 sektörden, 50 sektör düşük teknoloji grubunda, 23 sektör orta-düşük teknolojili, 36 sektör orta-yüksek teknolojili ve 11 sektör de yüksek teknolojili sektör kapsamındadır.

Adana imalat sanayi ihracatı 2005-2014 dönemi için incelendiğinde, ihracatta düşük teknolojili ürünlerin payının arttığı dikkati çekmektedir. 2005'te ihracatta düşük teknolojili ürünlerin payı %41.6 iken 2007'de %36.2'ye kadar düşmesine rağmen, bu yıldan itibaren artış trendine girmiş ve 2014'te %53 olarak gerçekleşmiştir. İhracatta orta yüksek teknolojili ürünlerin payı azalırken, orta düşük ve yüksek teknolojinin payı küçük dalgalanmalar yaşamasına rağmen kısmen durağan seyretmektedir. İhracatta orta yüksek ve yüksek teknolojilerin payları toplamı 2005'te %45.7 iken 2014'de bu oran %34.2'ye gerilemiştir. Düşük ve orta düşük teknolojinin payları toplamı ise 2005'te %54.4'ten 2014'de %65.8'e çıkmaktadır. Sonuç olarak Adana ihracatında yüksek teknolojinin payı azalırken düşük ve orta düşük teknolojili ürünlere doğru bir dönüşümün yaşandığı görülmektedir.

[23] Dırectorate For Scıence, Technology And Industry, STAN Indicators (2005 edition) 1980-2003, S. 25, OECD

Tablo 115: İmalat Sanayi Dış Ticaretinin Teknoloji Düzeyine Göre Gelişimi

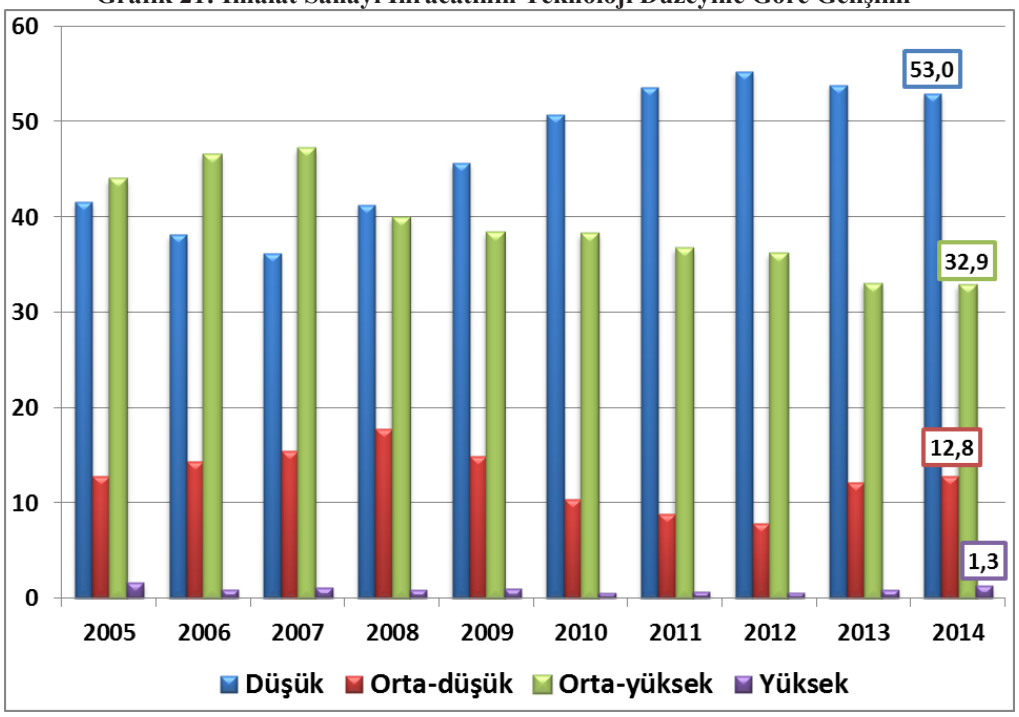
Yıllar	İhracat				İthalat			
	Düşük Teknoloji	Orta-Düşük Teknoloji	Orta-Yüksek Teknoloji	Yüksek Teknoloji	Düşük Teknoloji	Orta-Düşük Teknoloji	Orta-Yüksek Teknoloji	Yüksek Teknoloji
2005	41.6	12.8	44.0	1.7	24.0	5.0	68.4	2.6
2006	38.2	14.4	46.5	1.0	26.1	6.4	63.8	3.7
2007	36.2	15.5	47.2	1.2	22.8	8.3	66.7	2.3
2008	41.3	17.8	40.0	0.9	24.7	9.0	61.1	5.2
2009	45.7	14.9	38.3	1.0	31.3	7.0	49.8	11.9
2010	50.7	10.4	38.2	0.6	24.3	7.6	54.7	13.4
2011	53.7	8.9	36.7	0.7	26.2	8.4	61.9	3.5
2012	55.3	7.9	36.1	0.6	34.8	8.9	53.6	2.7
2013	53.9	12.2	33.0	0.9	23.0	9.8	64.8	2.4
2014	53.0	12.8	32.9	1.3	16.4	11.9	68.8	2.9

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle OECD sınıflandırmasına göre hesaplanmıştır,

Adana imalat sanayi ithalatı orta ileri teknoloji yoğunlukludur. Orta yüksek teknolojili ürünlerin payı %68.8 olarak dikkat çekmektedir. 10 yıllık dönem içerisinde ithalatta (ihracatın aksine) düşük teknolojili ürünlerin payı düşerken, orta düşük teknolojinin payı artmaktadır. 2005'te ithalatta düşük teknolojili ürünlerin payı %24 iken 2014'te %16.4'e gerilemiştir. Bununla birlikte orta düşük teknolojinin payı %5'ten %11.9'a çıkmaktadır. Orta yüksek ve yüksek teknolojilerin payında ise önemli bir değişiklik görünmemektedir. İthalatta orta yüksek ve yüksek teknolojilerin payları toplamı %71.7 iken düşük ve orta düşük teknolojinin payları toplamı ise %28.3'tür. Sonuç olarak Adana ithalatı ihracatının tam aksine yüksek ve orta yüksek teknolojiye dayalıdır. 10 yıllık dönem içerisinde ithalatta düşük teknolojinin payı düşerken orta düşük teknolojinin payı artmaktadır.

Adana düşük ve orta düşük teknolojili ürünler satarken orta yüksek teknolojili ürünler satın almaktadır. Bilindiği gibi genelde yüksek teknolojili ürünler yükte hafif pahada ağır olarak tabir edilen, yüksek fiyatlı ürünlerdir. İleri teknolojiye sahip ürün üretimi için bilgi ve teknolojiye yatırım yapılması gerekmektedir. Adana ihracatının ürün kalitesi artırılırken ithalatı azaltacak ithal ikameci politikalarla yerli üretim teşvik edilmelidir.

Grafik 21: İmalat Sanayi İhracatının Teknoloji Düzeyine Göre Gelişimi

Türkiye imalat sanayi ihracatı incelendiğinde ise, düşük teknolojiden orta düşük ve orta yüksek teknolojili bir yapıya doğru gelişme kat edildiği dikkat çekmektedir. 2005-2014 dönemi içinde Düşük Teknolojili ve Yüksek Teknolojili ürünlerin payı azalırken Orta Düşük ve Orta Yüksek Teknolojili ürünlerin payı artmıştır. Nitekim 2005 yılında Düşük Teknolojili ürünlerin ülke ihracatındaki payı %38.6 iken yıllar itibarıyla azalarak 2014 yılında %35.8'e, Yüksek Teknolojili ürünlerin payı ise %6'dan %3.4'e gerilemiştir. Aynı dönemde, Orta Düşük Teknolojili ürünlerin payı %26.9'dan %29.2'ye, Orta Yüksek Teknolojili ürünlerin payı %28.5'den %31.6'ya yükselmiştir.

Adana ile Türkiye imalat sanayi ihracatı karşılaştırıldığında, Adana daha düşük teknolojili bir yapıya sahip görünmektedir. Düşük teknolojili ürünlerin payı Türkiye'de %35.8 iken Adana'da %53 düzeyindedir. Ancak orta düşük teknoloji ürünlerin payı Adana'da %12.8 iken Türkiye'de %29.2'dir. Düşük ve orta düşük teknoloji paylarının toplamı bakımından ise Adana ve Türkiye toplamları hemen hemen eşit görünmektedir. Orta yüksek ve yüksek teknolojili ürünlerin toplam payı Türkiye'de %35 iken Adana'da %34.2 düzeyindedir. Sonuç olarak Adana ihracat yapısının Türkiye geneline göre daha düşük teknolojili ürünlerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Türkiye imalat sanayi ithalatı incelendiğinde ise, %42'si orta ileri teknoloji, %30'u orta düşük teknoloji, %14'ü ileri teknoloji, %13.5'i de düşük teknolojiden oluşmaktadır. 2005-2014

döneminde paylar arasında önemli bir geçişkenlik gözlenmemekle beraber düşük ve orta düşük teknoloji payı az da olsa artmıştır. Sonuç olarak Türkiye ithalatı orta yüksek ve orta düşük teknolojiye dayalı olarak gelişmektedir.

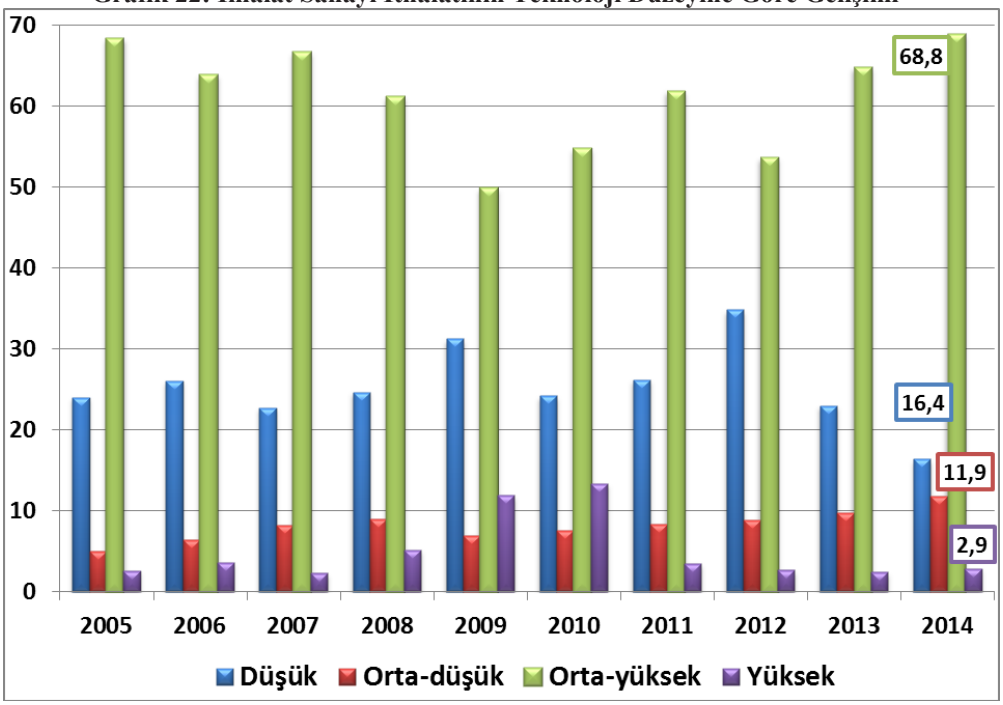
Tablo 116: Türkiye İmalat Sanayi Dış Ticaretinin Teknoloji Düzeyine Göre Gelişimi

Yıllar	İhracat				İthalat			
	Düşük Teknoloji	Orta-Düşük Teknoloji	Orta-Yüksek Teknoloji	Yüksek Teknoloji	Düşük Teknoloji	Orta-Düşük Teknoloji	Orta-Yüksek Teknoloji	Yüksek Teknoloji
2005	38.6	26.9	28.5	6.0	12.8	27.0	45.9	14.3
2006	34.6	29.0	30.8	5.6	12.7	28.5	44.5	14.3
2007	32.7	30.3	32.5	4.4	13.0	30.4	43.6	13.0
2008	28.3	37.7	30.9	3.1	12.9	33.0	41.5	12.5
2009	31.7	34.4	30.4	3.5	14.2	28.3	42.8	14.7
2010	32.6	31.8	32.2	3.4	14.1	28.6	42.8	14.5
2011	32.3	32.5	32.0	3.1	13.5	30.4	43.2	12.9
2012	30.4	37.9	28.4	3.3	13.2	32.1	41.9	12.8
2013	34.5	30.7	31.5	3.4	12.7	33.8	41.2	12.3
2014	35.8	29.2	31.6	3.4	13.5	30.3	42.1	14.0

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle OECD sınıflandırmasına göre hesaplanmıştır.

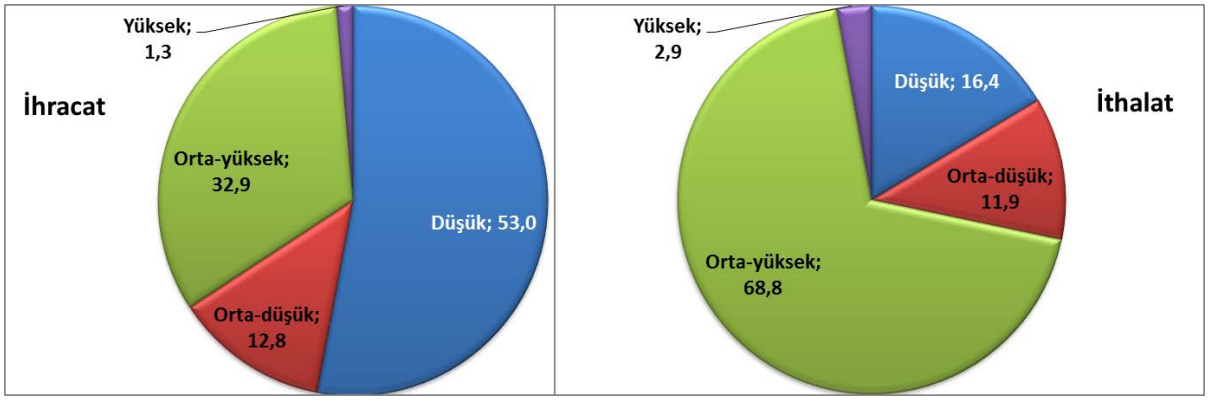
Adana ile Türkiye imalat sanayi ithalatı karşılaştırıldığında, ilde orta yüksek teknoloji baskın iken Türkiye'de orta yüksek ve orta düşük teknolojinin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Yine Türkiye'de yüksek teknolojinin payı %14 iken Adana'da %3 gibi düşük seviyededir. Sonuç olarak Adana ithalat yapısının Türkiye geneline göre daha yüksek teknolojili ürünlerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Grafik 22: İmalat Sanayi İthalatının Teknoloji Düzeyine Göre Gelişimi

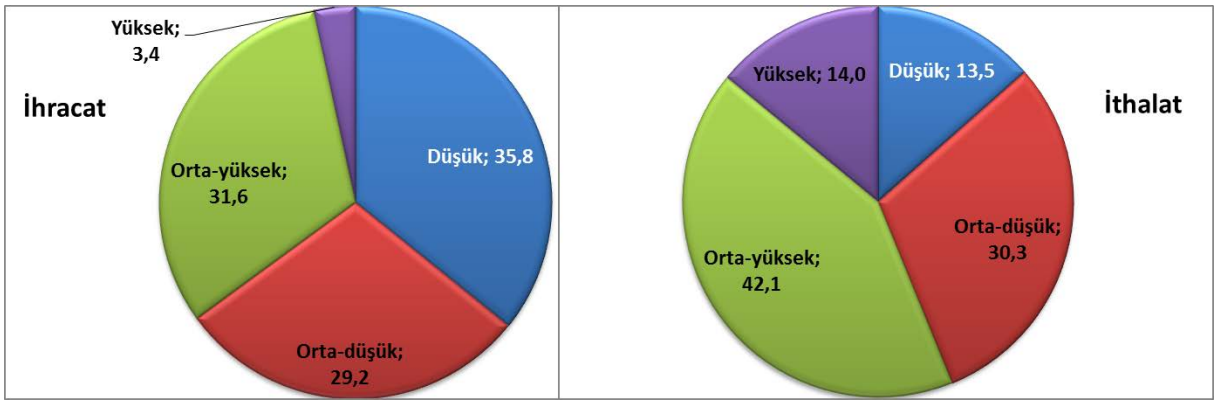

Adana imalat sanayi dış ticaretinde, ihracatta düşük teknolojili ürünlerin payı artarken ithalatta azalmaktadır. Yine ihracatta orta yüksek ve yüksek teknolojinin payı az da olsa düşüş eğilimindeyken ithalatta tam tersine yükseliş eğilimindedir. Türkiye'nin aksine Adana yıllar itibarıyla yüksek teknolojiye geçiş yerine teknoloji açığı vermeye devam etmektedir.

Grafik 23: 2014 Yılı Adana Dış Ticaretinin Teknoloji Düzeyine Göre Dağılımı (%)

Grafik 24: 2014 Yılı Türkiye İmalat Sanayi Dış Ticaretinin Teknoloji Düzeyine Göre Dağılımı (%)

4.5.2. İmalat Sanayinde Teknoloji Düzey Puanı

Tüm sektörleri kapsayacak biçimde teknoloji düzeyini yıllar itibarıyla gösterecek bir katsayının elde edilmesi, Adana imalat sanayi ürünleri ihracatı ve ithalatının teknoloji düzeyi bakımından karşılaştırılabilir olması bakımından çok önemlidir. Bunun için aşağıda anlatılan, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Hazine İşlemleri Daire Başkanı Sayın Dr. Oktay Küçükkiremitçi tarafından geliştirilen yöntemle, Teknoloji Düzey Puanı hesaplanmıştır[24].

[24] Mersin İli Potansiyel Yatırım Konuları Araştırması, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., 2014

Adana ihracatı teknoloji düzeyine göre 4 dijit bazında ve ihracat/ithalat paylarına göre incelenerek teknoloji puanı oluşturulmuştur. İhracat/ithalat dört dijitte düşük, orta düşük, orta yüksek ve yüksek teknoloji olarak sınıflandırılmış, her bir sektörün toplam ihracat/ithalat içindeki payı hesaplandıktan sonra teknoloji grubuna göre puanlandırılmıştır. Hesaplanan teknoloji puanları toplanarak her bir yıl için teknoloji düzey puanı hesaplanmıştır. Teknoloji puanı, OECD'nin baz aldığı teknoloji düzeyi sınıflamasından hareketle her bir teknoloji düzeyine aşağıda gösterildiği gibi puan verilmek suretiyle oluşturulmuştur.

Düşük: 1 Puan; Orta Düşük: 2 Puan; Orta Yüksek: 3 Puan; Yüksek: 4 Puan

Her bir sektörün il toplam ihracatı/ithalatı içindeki payı ait olduğu teknoloji grubunun puanıyla çarpılmış (yüksek teknoloji grubundaysa 4, orta yüksek teknoloji grubundaysa 3, orta düşük teknoloji grubundaysa 2 ve düşük teknoloji grubundaysa 1'le çarpılarak) teknoloji ağırlıklı ortalama payları hesaplanmıştır. Her yıl için her bir sektörün bu yolla hesaplanan teknoloji ağırlıklı ortalama payları toplanarak her yıl için ayrı ayrı teknoloji düzey puanları bulunmuştur. Buna göre hesaplanan teknoloji düzey puanı 1 ile 4 arasında bir değer alacaktır. Teknoloji Düzey Puanı 1'e yaklaştıkça ihracata/ithalata konu imalat sanayi ürünlerinin düşük teknoloji ile üretildikleri, 4'e yaklaştıkça yüksek teknoloji ile üretildikleri varsayılmıştır. Teknoloji puanı aşağıdaki formülle hesaplanmıştır. 1 tamamen düşük teknoloji, 2 orta düşük teknoloji, 3 orta ileri teknoloji ve 4 yüksek teknolojiyi temsil etmektedir.

$$TDP = \sum_{i=1}^{n} w_i S_i \qquad S \in \{1,2,3,4\}$$

TDP= Teknoloji Düzey Puanı

i= Sektör

S_i= i'nci sektörün teknoloji puanı

n= sektör sayısı

w_i= i'nci sektör ihracatının imalat sanayi ihracatı içindeki payı ($w_i = \frac{X_i}{\sum X}$)

X_i= i'nci sektörün ihracatı

ΣX = İmalat sanayi ihracatı

Adana imalat sanayi ihracatı için yukarıdaki formülle hesaplanan Teknoloji Düzey Puanı 2014 yılında 1.83 iken ithalatta 2.58'dir. Bu durumda Adana imalat sanayii ihracatı Orta Düşük Teknoloji puanına sahipken ithalatı ise Orta İleri Teknoloji puanına sahiptir. 2005-2014 döneminde Adana ihracatında teknoloji puanının gerilediği, ithalatta ise puanın arttığı dikkati çekmektedir. İhracat Teknoloji Düzey Puanı ile ithalat Teknoloji Düzey Puanının farkı alınarak dış ticarete konu olan ürünlerde teknoloji açığı hesaplanmıştır. Adana'da Teknoloji Açığı 2005'te 0.44 iken 2014'te 0.76'ya yükselmiştir. Başka deyişle Adana son 10 yılda ihracat teknoloji puanını düşürüp ithalat teknoloji puanını artırmış, dolayısıyla teknoloji açığını yükseltmiştir. Sonuç olarak teknoloji düzeyi bakımından Adana ithalatı ihracatına göre 4'lük puanlamaya göre 0.76 puan öndedir. Yani il imalat sanayi dış ticareti 0.76 puan teknoloji açığına sahiptir. Aşağıdaki tabloda Adana ve Türkiye'nin imalat sanayi ihracatı ve ithalatının teknoloji düzey puanı yıllar itibarıyla verilmiştir.

Tablo 117: İmalat Sanayi İhracat ve İthalatının Teknoloji Düzeyi Puanı (TDP)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Türkiye										
İhracat	2.02	2.07	2.09	2.09	2.06	2.06	2.06	2.05	2.04	2.03
İthalat	2.62	2.60	2.57	2.54	2.58	2.58	2.55	2.54	2.53	2.57
Teknoloji Açığı	**-0.60**	**-0.53**	**-0.48**	**-0.45**	**-0.52**	**-0.51**	**-0.50**	**-0.49**	**-0.49**	**-0.54**
Adana										
İhracat	2.06	2.10	2.13	2.01	1.95	1.89	1.85	1.82	1.81	1.83
İthalat	2.50	2.45	2.49	2.47	2.42	2.57	2.43	2.24	2.47	2.58
Teknoloji Açığı	**-0.44**	**-0.35**	**-0.35**	**-0.46**	**-0.48**	**-0.69**	**-0.58**	**-0.42**	**-0.66**	**-0.76**

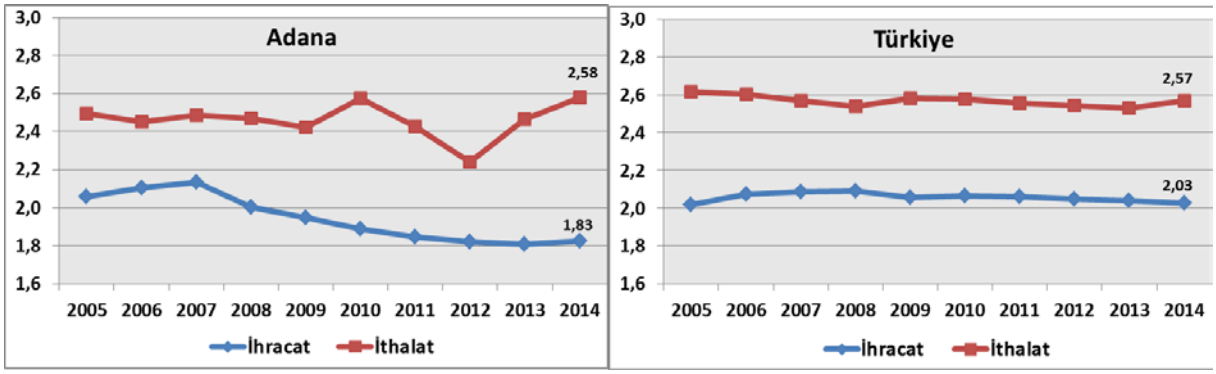
Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle OECD sınıflandırmasına göre hesaplanmıştır.

Türkiye imalat sanayi ihracatı Teknoloji Düzey Puanı 2014 yılında 2.03 iken ithalatı ise 5.57 puana sahiptir. Böylece Türkiye imalat sanayi dış ticareti 0.54 puan Teknoloji Açığı vermektedir. Türkiye imalat sanayinde ihracatı yapılan ürünlerin ortalama teknoloji düzeyi Orta Düşük Teknoloji grubuna, ithalatındaki ürünler ise Orta yüksek teknoloji grubuna girmektedir. 2005-2014 döneminde Türkiye'nin Teknoloji açığı Adana'nın aksine az da olsa düşüş eğilimindedir.

Türkiye ve Adana Teknoloji Düzey Puanı açısından karşılaştırıldığında, Adana imalat sanayi ihracatının Türkiye geneline göre daha düşük, ithalatının ise Türkiye ile hemen hemen aynı teknoloji düzeyinde olduğu görülmektedir. Teknoloji açığı bakımından Adana Türkiye geneline göre daha negatif bir tablo çizmektedir. Hem Adana hem Türkiye daha yüksek

teknoloji içeren ürün ithal ederken, göreli olarak daha az teknoloji içeren ürünleri ihraç etmektedir.

Grafik 25: İmalat Sanayi İhracat ve İthalatının Teknoloji Düzey Puanına Göre Gelişimi

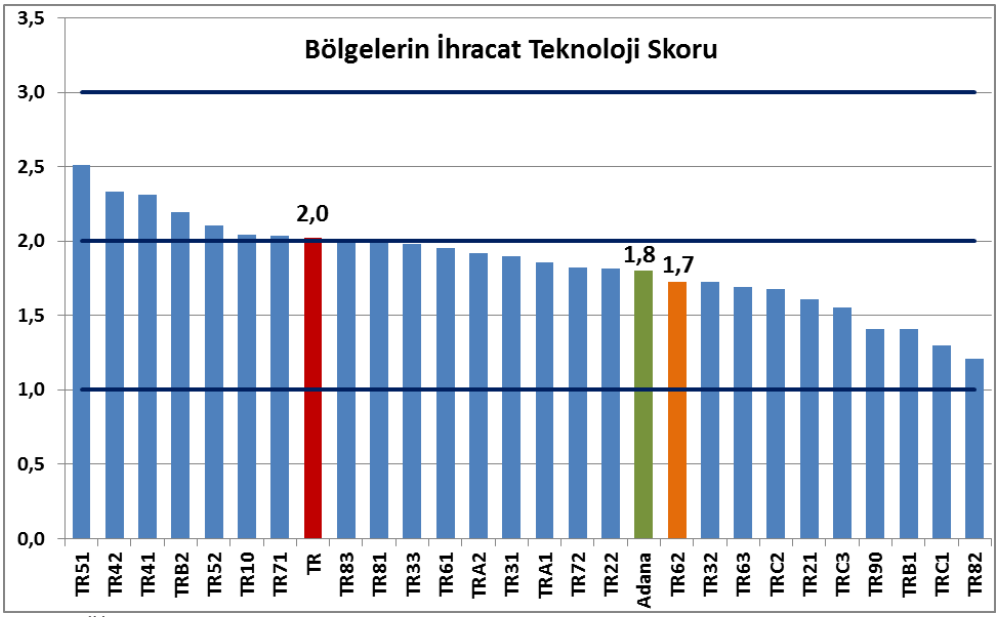

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle OECD sınıflandırmasına göre hesaplanmıştır.

Yukarıdaki tablodan da görülebileceği gibi ithalat ve ihracat teknoloji düzey puanları arasında hem Türkiye'de hem de Adana'da tüm yıllarda ithalat lehine bir durum söz konusudur. İhracat ve ithalat birlikte değerlendirildiğinde, imalat sanayi için teknoloji yoğun mallarda daha az rekabetçi olduğu söylenebilir. Bu bağlamda imalat sanayi için teknoloji açığı veya yüksek teknoloji kullanan sektörlerde üretim açığı olduğunu ifade edebiliriz. Dolayısıyla bu noktada Ar-Ge faaliyetlerinin geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Adana ilinin içerisinde yer aldığı TR62 Bölgesi ile diğer bölgelerin ve Türkiye'nin imalat sanayi ihracatının teknoloji düzeyi karşılaştırması aşağıdaki grafikte verilmiştir. 2 dijite göre hesaplanan imalat sanayi ihracatında Teknoloji Puanına göre hem Adana hem de TR62 Bölgesi Türkiye genelinden daha küçük katsayıya sahip görünmektedir. TR62 Bölgesi 26 düzey 2 bölgesi içinde yüksek teknolojili ihracat yapısına sahip 17'nci bölge konumundadır. 4'lü puanlama üzerinden Türkiye imalat sanayi ihracatında teknoloji katsayısı 2 iken, Adana'da 1.8 ve TR62 Bölgesinde ise 1.7 düzeyindedir.

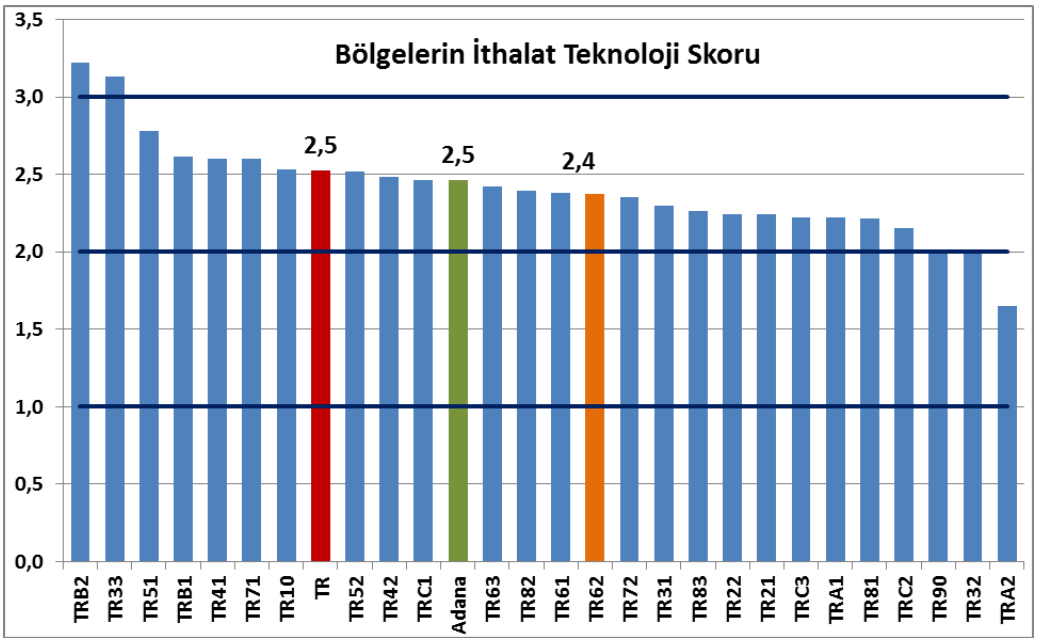
Grafik 26: İmalat Sanayi İhracatının Teknoloji Düzey Puanına Göre Türkiye ve Bölgeler

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle OECD sınıflandırmasına göre hesaplanmıştır.

Adana, TR62 Bölgesi ile diğer bölgelerin ve Türkiye'nin imalat sanayi ithalatının teknoloji düzeyi karşılaştırması aşağıdaki grafikte verilmiştir. 2 dijite göre hesaplanan imalat sanayi ithalatında Adana, TR62 Bölgesi ve Türkiye hemen hemen aynı puana sahip görünmektedirler. 4 üzerinden hesaplanan Türkiye imalat sanayi ithalatı teknoloji katsayısı 2.5 iken, Adana'da 2.5 ve TR62 Bölgesinde ise 2.4 düzeyindedir. TR62 Bölgesi ithalat bazında 26 bölge içerisinde en ileri teknoloji yapısına sahip 14'üncü bölge konumundadır.

Grafik 27: İmalat Sanayi İthalatının Teknoloji Düzey Puanına Göre Türkiye ve Bölgeler

Hem OECD sınıflamasına göre hem de yukarıda anlatılan teknoloji düzeyi puanı yöntemine göre, Adana imalat sanayi ithalat ve ihracatı teknoloji durumuna göre karşılaştırıldığında ithalatın ihracata göre daha yoğun teknoloji ürünleri kapsadığı dikkat çekmektedir. Başka bir anlatımla Adana da Türkiye gibi daha düşük teknolojili ürün ihraç ederken daha yüksek teknolojiye sahip ürünler ithal edilmektedir. Bu durumun tersine çevrilmesi ilin üretim yapısının değişimini de zorunlu kılmaktadır. İlde tarım ve tarımsal sanayiden yüksek bilgi ve teknolojiye sahip ürünlerin üretimi aşamasına geçilmesi, milli kaynakların katma değer zinciri içerinde kalmasını sağlayacaktır. Şu unutulmamalıdır ki, yüksek teknolojili ürün her zaman yüksek katma değer demek değildir. Yapılan çalışmalar en yüksek katma değerin tarımsal ürünlerde olduğunu göstermektedir. Önemli olan ildeki yüksek tarımsal potansiyeli katma değeri yüksek ürün haline dönüştürerek pazarlamaktır. Hammadde olarak satılan ürünler yerine işlenmiş ve tüketime hazır mamul mal haline getirilip satılan ürünlere doğru bir imalat dönüşümü, katma değerin Adana'da kalmasını sağlayacaktır.

Özet olarak:

- ✓ Adana, üretim çeşitliliği, tarımsal potansiyeli, limanı, serbest bölgesi ve dışa açık ekonomik yapısıyla, dış ticaret hacmi giderek artan, yükselmeye açık bir ildir. Ancak, sahip olduğu kaynaklar ve jeopolitik konumu dikkate alındığında, ihracatının yeterli düzeyde olduğu söylenemez. 1.9 milyar USD olan il ihracatının Türkiye toplam ihracatı içindeki payı %1.2'dir.
- ✓ Adana da Türkiye gibi imalat sanayi ihracatında yoğunlaşmıştır. İl ihracatının %86'sı imalat sanayi, %11'i de tarım ve ormancılık sektörü tarafından gerçekleştirilirken, ithalatının da %81'i imalat sanayi, %18'i de tarım ve ormancılık sektöründe gerçekleşmektedir.
- ✓ Adana dış ticaret açığı imalat sanayi ile tarım ve ormancılık sektörlerinden oluşmaktadır.
- ✓ Adana, 164 ülkeye ihracat yapan 117 ülkeden de mal ithal eden bir il olarak, dış ticaret hacmi ve hareketliliği yüksek illerimizdendir. İhracatta ilk 10 ülke sırasıyla; Irak, Almanya, İspanya, Rusya Federasyonu, İtalya, ABD, Fransa, Suriye, Hollanda ve İngiltere'dir.
- ✓ En çok ithalat yapılan ülkeler ise sırasıyla Çin, ABD, Suudi Arabistan, Almanya, Hindistan, Güney Kore, Rusya Federasyonu, Hollanda ve Tayland'dır. Ortadoğu ülkeleri ve Rusya kaynaklı siyasi belirsizlikler il ihracatı için riskler oluşturmaktadır.
- ✓ Adana dış ticaret açığı vererek net ithalatçı konumunda bulunmaktadır. Nitekim 2014 yılında 1.9 milyar USD ihracata karşılık 2.4 milyar USD ithalat yapılmış ve 535 milyon USD dış ticaret açığı vermiştir. Dış ticaret açığı son yıllarda düşme eğilimindedir.
- ✓ Türkiye'de ihracatın ithalatı karşılama oranı %65 düzeyinde iken Adana'da %78'dir.

- ✓ Adana kişi başı ihracat rakamında önemli gelişmeler kaydedilmesine rağmen, henüz Türkiye ortalamasının altında bulunmaktadır. Türkiye'de kişi başı 2,029 USD ihracat yapılırken, Adana'da 881 USD kişi başı ihracat yapılmaktadır.
- ✓ Adana dış ticaret hacmini büyük şirketler ve orta büyük şirketler şekillendirmektedir. İhracatın %65'ini, ithalatın ise %79'unu iki işletme grubu gerçekleştirmektedir.
- ✓ Adana'da büyük ve orta-büyük ölçekli işletmeler dış ticaret açığı verirken, mikro ve küçük ölçekli işletmeler dış ticaret fazlası vermektedir.
- ✓ Adana ihraç pazarlarında ülke çeşitliliği yıllar itibarıyla azalmış ve il, kırılganlıklara karşı daha fazla riskli bir yapıya dönüşmüştür. İthalatta ise tedarik anlamında ülke çeşitliliğinin arttığı, daha fazla ülkeye dayalı bir yapıya doğru eğilim olduğu gözlenmektedir.
- ✓ Ülke bazında yoğunlaşma analizi sonuçlarına göre Adana'da hem ihracatta hem de ithalatta ülke yoğunlaşması yüksek düzeydedir. Ayrıca il ithalatı ihracata göre daha az ülkeye dayalıdır, başka bir deyişle ithalatta ülke yoğunlaşması ihracattan fazladır. Bununla birlikte zaman içerisinde ihracatta ülke yoğunlaşması artarken, ithalatta azalmıştır.
- ✓ Adana'da ihracatta ve ithalatta daha az sayıda sektöre dayalı bir dış ticaret profili oluşmaktadır. Dış ticarette zaman içerisinde sektör çeşitlenmesinin azaldığı, böylece daha az sektöre dayalı bir dış ticaret yapısı oluştuğu gözlenmektedir.
- ✓ Adana ihracatında öne çıkan sektörler *17-Tekstil ürünleri imalatı (%20.2), 15-Gıda ürünleri ve içecek imalatı (%16.4), 24-Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı (%16.2), 1-Tarım ve hayvancılık (%11.1) ve 34-Motorlu kara taşıtı ve römorklar (%7)* sektörleridir.
- ✓ Adana ithalatında önemli sektörler; *24-Kimyasal madde ve ürünler (%38.6), 1-Tarım ve hayvancılık (%17.8), 29-Makine ve teçhizat imalatı (%8.6), 34-Motorlu kara taşıtı (%7.6), 17-Tekstil ürünleri imalatı (%5.2) ve 27-Ana metal sanayi (%4.9)* sektörleridir.
- ✓ İhracatta uzmanlaşmanın olduğu sektörler belirlenmiştir. 2'li dijitte 8 sektör, 4'lü dijitte ise 42 sektör ihracatta uzmanlaşma sağlamaktadır. Buna göre 2'li dijitte uzmanlaşma katsayısı (LQ) en yüksek sektörler sırasıyla; *51-Atık ve hurdalar, 24-Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, 1-Tarım ve hayvancılık, 20-Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç), 15-Gıda ürünleri ve içecek imalatı, 17-Tekstil ürünleri imalatı, 21-Kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı ve 13-Metal cevherleri* olarak sıralanmaktadır.
- ✓ Adana'da dış ticarette en yüksek rekabet gücüne sahip sektörler belirlenmiştir. 2'li dijitte 17 sektör, 4'lü dijitte ise 78 sektör dış ticarette rekabet gücüne sahiptir.
- ✓ Adana imalat sanayi ihracatı düşük ve orta ileri teknoloji ağırlıklıdır. Yıllar itibarıyla yüksek teknolojinin payı azalırken düşük ve orta düşük teknolojili ürünlere doğru bir dönüşümün yaşandığı görülmektedir. Adana ithalatı ise ihracatının aksine yüksek ve orta yüksek

teknolojiye dayalıdır. Adana düşük ve orta düşük teknolojili ürünler satarken orta yüksek teknolojili ürünler satın almaktadır.

- ✓ Adana imalat sanayi ithalatı ihracata göre daha yoğun teknoloji ürünleri kapsamakta, başka bir anlatımla Türkiye gibi daha düşük teknolojili ürün ihraç ederken daha yüksek teknolojiye sahip ürünler ithal edilmektedir. Bununla birlikte Adana imalat sanayi ihracatı Türkiye geneline göre daha düşük, ithalatı ise Türkiye geneline göre daha yüksek teknolojili ürünlerden oluşmaktadır. Adana imalat sanayi dış ticareti teknoloji açığı vermektedir.

5. ALTYAPI OLANAKLARI

5.1. YERALTI KAYNAKLARI

5.1.1. Madenler[25]

Adana ili, jeolojik konumu nedeni ile çeşitli ve önemli yer altı kaynaklarına sahiptir. İl ve yakın çevresinde önemli metalik maden ve endüstriyel hammadde yatak ve zuhurları ortaya çıkarılmıştır. Bunlar, başta demir olmak üzere, krom, alüminyum, bakır-kurşun-çinko, manganez, kuvars, kuvarsit, fosfat ve kum-çakıl olarak sayılabilir.

Feke-Mansurlu yöresi, Türkiye demir rezervleri ve üretim miktarları açısından ikinci önemli bölgedir. En büyüğü Attepe olmak üzere Elmadağbeli, Mağarabeli, Ayıdeliği, Hanyeri ve Karakızoluğu gibi irili ufaklı çok sayıda demir yatak ve zuhurlarının oluşturduğu havzaya, Mansurlu Havzası denilmektedir. Attepe demir yatağında 36 milyon ton rezerv belirlenmiş, kalan rezerv miktarı 2 milyon tonun altına düşmüştür. Mağarabeli yatağında toplam 7,500,000 ton görünür rezerv tespit edilmiş, yataktan geçmiş yıllarda az da olsa üretim yapılmıştır. Karakızoluğu demir yatağında 269,155 ton görünür rezerv tespit edilmiş ve geçmiş yıllarda üretim yapılmıştır. Kozan-İnniktepe demir yatağında 604,100 ton rezerv tespit edilmiştir. Saimbeyli ilçesinde, Kaburluk demir yatağında %52.72 Fe ve %6.23 SiO_2 tenörlü 427,300 ton; Aşılık demir yatağında ise %52.93 Fe ve %6.15 SiO_2 tenörlü 3,185,000 ton rezerv tespit edilmiştir. İki yatak da geçmiş yıllarda işletilmiştir. Saimbeyli ilçesinde, Beypınarı sahasında %7.6 P_2O_5, %23.8 SiO_5 ve %30.3 Fe_2O_3 içerikli ve 148,500 ton mümkün rezerve sahip demirli fosfat yatağı, Gümüğlektepe, Kızılçaltepe ve Küçükakçal tepe mevkilerinde de alüminyum yatak ve zuhurları yer almaktadır. Alimünyum yataklarının toplam mümkün rezervleri 10,750,000 tondur. Bakır-kurşun-çinko cevherleşmelerine Kozan ve Tufanbeyli ilçelerinde rastlanmakta olup Kozan-Horzum'da kurşunçinko cevherleşmesinde 20,000 ton rezerv belirlenmiş, yatak zaman zaman işletilmiştir.

Tufanbeyli ilçesinde çok sayıda karbonatlı bakır-kurşun-çinko cevherleşmeleri bulunmakta olup Kirazlıyurt yöresindeki Kodamandere, Beşiktaş ve Belbaşı mevkilerindeki yataklardan geçmiş yıllarda üretim yapılmıştır. Beşiktaş tepe yatağında ise 49,000 ton rezerv

[25] Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü

hesaplanmış, yatak zaman zaman işletilmiştir. Yatakta halen %27 Zn tenörlü 72,090 ton ve %8 Zn tenörlü 42,600 ton olmak üzere toplam 114,690 ton görünür rezerv mevcuttur. Akçal karbonatlı kurşun-çinko yatağında ise geçmiş yıllarda 30,000 ton üretim yapılmıştır.

İldeki önemli krom cevherleşmeleri Aladağ ilçesinde yoğunlaşmaktadır. Aladağ-Kızılyüksek ve Yataardıç krom yatağında %5.37 Cr_2O_3 tenörlü 198,000.000 ton rezerv belirlenmiştir. Kızılyüksek Yatağı, ofiyolitlere bağlı krom yatakları açısından dünyanın en büyük rezervine sahiptir. Aladağ ofiyolitlerinde çok sayıda krom yatak ve zuhurları da bulunmakta ve bunlar da krom açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Bölgede özel sektör tarafından arama, araştırma ve üretim çalışmaları sürdürülmektedir.

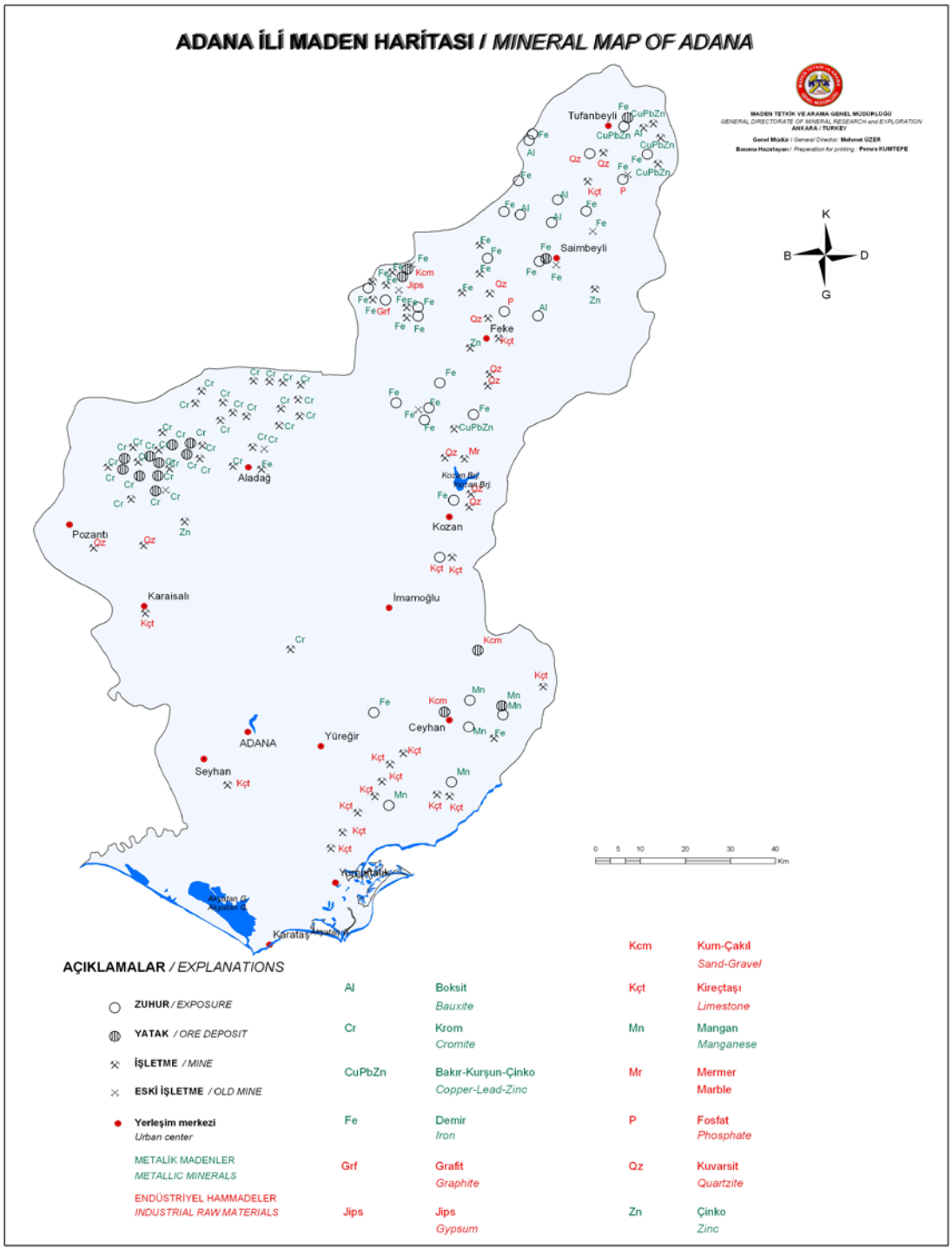
Manganez cevherleşmeleri genellikle Ceyhan ilçesinde yer almaktadır, ancak bunlar demirli manganez yatak ve zuhurlarıdır. Bunlardan bazıları Dokuztekne, Nacarlı, Sarıkeçili, ve Hamdilli demirli manganez zuhurlarıdır. Dokuztekne yatağında 76,557 ton görünür+muhtemel rezerv tespit edilmiş olup geçmiş yıllarda yataktan cevher üretilmiştir.

Endüstriyel hammaddeler bakımından ildeki en önemli hammadde kaynakları kuvarsit ve kum-çakıl olarak sayılabilir. Feke, Kozan ve Tufanbeyli ilçelerinde önemli kuvarsit yatakları bulunurken, kum-çakıl hammaddeleri Ceyhan ilçesinde yer almaktadır. Feke ilçesinde, Köleli ve Kızılyer kuvarsit yataklarında cam ve döküm kumu olarak kullanılabilir nitelikteki kuvarsitlerin toplam görünür+ muhtemel rezervi 163 milyon ton, Tufanbeyli ilçesindeki Doğanbeyli, Karsavuran ve Kumlupınar yataklarındaki kuvarsitlerin toplam görünür+ muhtemel rezervi ise 600 milyon ton olarak belirlenmiştir. Kozan-Horzum yatağındaki %95.32 SiO_2, %0.1 Fe_2O_3 içerikli kuvarsitlerin görünür+muhtemel rezervi 150 milyon tondur. Ceyhan ilçesinde de 1,245,000 m^3 muhtemel rezerve sahip, kum-çakıl hammaddeleri ise stabilize yol malzemesi ve inşaat kumu olarak kullanılmaya elverişli niteliktedir.

Adana ilinde kömür aramalarına yönelik araştırmalar 1960-1997 yılları arasında yürütülmüş ve Adana-Tufanbeyli linyit sahasının rezervi belirlenmiştir. 1989-1993 yılları arasında kömür içerebilecek formasyonlar ve oluşumlar yeniden ele alınmış ve Tufanbeyli linyit sahası ortaya çıkarılmıştır. İl sınırlarında tespit edilen kömürlü sahalar Adana Tufanbeyli-Pınarlar Sahası, Adana-Karaisalı-Meydan Sahası, Adana-Kozan-Bacaklı Sahasıdır. Sahaların sırasıyla alt ısıl değerleri 1361, 5219 ve 5270 Kcal/kg olup Adana Tufanbeyli-Pınarlar Sahasında açık işletmeye uygun özellikte 334,481,000 ton, Adana-Karaisalı-Meydan Sahasında 1,005,000 ton

ve Adana- Kozan-Bacaklı Sahasında ise 102,000 ton toplam rezerv tespit edilmiştir. İl sınırları içerisinde ekonomik özellik göstermeyen, Saimbeyli-Himmetli, Karaisalı-Cungurlu, Karsantı-Hacıosman, Zambal ve Meydan zuhurları da tespit edilmiştir.

Harita 4: Adana İli Maden Haritası

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü

5.1.2. Su Kaynakları

Dünyadaki toplam su miktarı 1.4 milyar km^3 olup, su varlığına göre ülkeler su fakirliği (yıllık kişi başına kullanılabilir su miktarı 1,000 m^3'ten az), su azlığı (yıllık kişi başına kullanılabilir su miktarı 2,000 m^3'ten az) ve su zenginliği (yıllık kişi başına kullanılabilir su miktarı 8,000 m^3–10,000 m^3) şeklinde sınıflandırılmaktadır. Türkiye'de kişi başına düşen yıllık kullanılabilir su miktarı 1,652 m^3 dolayında olup Türkiye su azlığı yaşayan bir ülke konumundadır. Türkiye'nin toplam su potansiyeli, brüt yer üstü su potansiyeli 193 milyar m^3 ve yer altı suyu potansiyeli 41 milyar m^3 olmak üzere brüt 234 milyar m^3 olarak hesaplanmaktadır.

Akarsular

Adana ili sınırları içerisinde bulunan en önemli akarsular Seyhan ve Ceyhan nehirleridir. Bu iki nehir ve kolları; Toros Dağları'ndan getirdikleri sedimanlarla Türkiye'nin en verimli ovalarından biri olan Çukurova'nın oluşmasını sağlamışlardır. Seyhan nehri İç Anadolu Bölgesinde Kayseri-Pınarbaşı'nın kuzeyinde Zamantı ırmağı olarak doğar. Adana ili sınırları içerisine girdiğinde, kuzeydoğudan Sarız'dan doğarak gelen Göksu çayı ile birleşerek Seyhan nehrini oluşturur. Seyhan nehrinin diğer önemli kolları ise Ulukışla'dan doğan Çakıt çayı, Karaisalı'nın kuzeyinden doğarak gelen Körkün çayı ve Eğlence çaylarıdır. Seyhan ve Çatalan Barajlarını oluşturan Seyhan nehri Adana içerisinden geçerek ovaya girer. Adana-İçel sınırını oluşturduktan sonra Deli Burun'da Akdeniz'e dökülür. Toplam uzunluğu 569 km'dir. Diğer önemli akarsu olan Ceyhan nehri Kahramanmaraş-Elbistan'dan doğar. 509 km. uzunluğunda olan nehir Kahramanmaraş ili sınırları içerisinde çeşitli çay ve derelerle birleşerek büyür. Adana-Kahramanmaraş sınırında bulunan Aslantaş Barajından geçtikten sonra Osmaniye-Kadirli civarında Sumbas ve Savrun çayları ile birleşir. Bir müddet Osmaniye-Adana sınırını oluşturduktan sonra Adana ili sınırları içerisine girer. Ceyhan ilçesinden geçerek Misis'e gelir ve oradan güneye dönerek Hurma Boğazı'ndan geçer ve Akdeniz'e dökülür.

Seyhan Nehri'ni doğuran Seyhan Havzasının yağış alanı 20,450 km^2 ve ortalama yıllık akışı 8.01 km^3, Ceyhan Nehri'ni doğuran Ceyhan Havzası'nın ise yağış alanı 21,982 km^2 ve ve ortalama yıllık akışı 7.18 km^3'tür (1km^3: 1 milyar m^3)

Göller

Adana ili sınırları içerisinde doğal olarak oluşmuş göller Akdeniz kıyısında bulunan ve lagün gölleri olan Tuz gölü, Akyatan ve Ağyatan gölleridir. Bu göller Seyhan ve Ceyhan nehrinin

taşımış olduğu sedimanların rüzgar ve dalgalarla kıyıya paralel olarak taşınması ve oluşturduğu kum tepeleri ile kara arasındaki çukurluklara deniz sularının dolması ile meydana gelmiştir. Oldukça sığ olan bu lagünlerin derinliği 80 cm civarındadır. Her üç lagün ve çevresi ile Seyhan ve Ceyhan nehrinin denize döküldüğü bölgeler Orman Bakanlığı tarafından "Yaban Hayatı Koruma Sahası" olarak belirlenmiştir. [26]

Barajlar

Adana'da Seyhan Barajı, Çatalan Barajı, Kozan Barajı ve Nergizlik Barajı bulunmaktadır.

Tablo 118: Adana İlinde Bulunan Barajlar ve Teknik Özellikleri

	Seyhan	Çatalan	Kozan	Nergizlik
Amacı	Enerji, sulama, taşkın	Enerji, taşkın	Sulama	Sulama
Tipi	Toprak dolgu	Zonlu toprak dolgu	Toprak dolgu	Toprak dolgu
Gövde Yüksekliği	50.70 m.	70 m.	78.50 m.	50.25 m.
Aktif Göl Hacmi	1,600 hm^3	2,126 hm^3	143 hm^3	20.11 hm^3
Normal Göl Hacmi	1,200 hm^3	1,629 hm^3	148 hm^3	20.9 hm^3
Kurulu Güç	54 Mw	156 Mw	-	-
Yıllık ortalama Üretim	350 Gwh	696 Gwh	-	-
Sulama Sahası	174,88 ha	-	10,447 ha	2,336 ha
Taşkın Faydası	24,500 ha	-	-	-

Kaynak: MTA

Adana'da içme ve kullanma suyu tüketimine yönelik istatistikler TR62 Bölgesi ve Türkiye karşılaştırmalı olarak aşağıda verilmektedir.

Tablo 119: Adana, TR62 Bölgesi ve Türkiye Su Tüketim İstatistikleri (2012)

	Türkiye	TR62 Bölgesi	Adana
İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı (%)	98	96	100
Belediyelerde kişi başı çekilen günlük su miktarı (litre/kişi-gün)	216	217	228
Toplam çekilen su miktarı (1000 m^3/yıl)	4,936,342	259,139	159,903
İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı (%)	56	76	82
Toplam arıtılan içme ve kullanma suyu miktarı (1000 m^3/yıl)	2,729,430	218,047	135,265
Belediyelerde içme ve kullanma suyu şebekesi için çekilen yüzey suyu miktarı (1000 m^3/yıl)	2,592,253	221,230	137,793
Belediyelerde içme ve kullanma suyu şebekesi için çekilen yeraltı suyu miktarı (1000 m^3/yıl)	2,344,090	37,909	22,111
Su temini işleri ve hizmetleri çevresel yatırım harcamaları (TL)	1,340,905,567	33,463,873	12,790,162

Kaynak: TÜİK (14.10.2014)

[26] Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü

Adana ilinde, nüfusun tamamına, şebeke ile içme ve kullanma suyu ulaştırılmakta olup kişi başı çekilen günlük su miktarı gerek Türkiye gerekse TR62 Bölgesi ortalamalarından yüksektir. Türkiye genelinde toplam yıllık çekilen su miktarı içinde Adana ilinin payı %3.2'dir. Arıtma tesisi ile su hizmeti verilen nüfusun oranı da Türkiye ve Bölge ortalamalarından yüksektir (%82).

5.1.3. Ormanlık Alanlar ve Ormancılık

Adana ilinde, 2012 yılı itibarıyla 350,727 hektarı normal, 232,026 hektarı bozuk ormanlık alan olmak üzere, toplam 582,753 hektar ormanlık alan bulunmaktadır. Türkiye genelindeki 21,678,134 hektarlık toplam ormanlık alan içerisinde, Adana ilinin payı %2.7'dir. Ormanlık alan büyüklüğü açısından Adana ili, iller arası sıralamada 7. sırada yer almaktadır.

İlde, 2012 yılı itibarıyla 39,071,000 m³'ü koru, 159,000 m³'ü koruya tahvil baltalık olmak üzere, toplam 39,230,000 m³ orman serveti bulunmaktadır. Türkiye genelindeki 1,471,136,000 m³'lük toplam orman serveti içerisinde, Adana ilinin payı %2.7'dir. Orman servetinin büyüklüğü açısından Adana ili, iller arası sıralamada 13. sırada yer almaktadır.

Adana'da, 2012 yılı itibarıyla 1,058,000 m³'ü koru, 5,000 m³'ü koruya tahvil baltalık olmak üzere, toplam 1,063,000 m³ orman artırımı söz konusudur. Türkiye genelindeki 41,025,000 m³'lük toplam orman artırımı içerisinde, Adana ilinin payı %2.6'dır. Orman artırımı büyüklüğü açısından Adana ili, iller arası sıralamada 14. sırada bulunmaktadır.

2014 yılı itibarıyla, TR62 Bölgesinde üretilen işlenmemiş odunun %56.2'si, Türkiye genelindeki üretimin %3.6'sı Adana iline aittir. İşlenmemiş odun üretimi açısından Adana ili, iller arası sıralamada 8. sırada yer almıştır. İldeki işlenmemiş odun üretiminin %63.3'ü endüstriyel odun, %36.7'si yakacak odun niteliğindedir. Endüstriyel odun üretimi içerisinde de en önemli kalemler %37 ile tomruk, %34 ile de lif-yonga odunudur. [27]

Özet olarak;

- ✓ **TR62 Bölgesi illerinden Adana ili, metalik maden ve endüstriyel hammadde yatak ve rezervleri bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. İl için en önemli madenler; başta**

[27] Ormancılık İstatistikleri, 2014, Orman ve Su İşleri Bakanlığı

demir olmak üzere, krom, alüminyum, bakır-kurşun-çinko, manganez, kuvars, kuvarsit, fosfat ve kum-çakıl olarak sayılabilir.

- ✓ **Feke-Mansurlu yöresi, Türkiye demir rezervleri ve üretim miktarları açısından ikinci en önemli bölgedir. Saimbeyli ilçesinde, demirli fosfat ve alüminyum yatak ve zuhurları yer almaktadır.**
- ✓ **Bakır-kurşun-çinko cevherleşmeleri Kozan ve Tufanbeyli ilçelerinde, bakır-kurşun-çinko cevherleşmeleri Tufanbeyli ilçesinde, krom cevherleşmeleri ise Aladağ ilçesinde yoğunlaşmıştır.**
- ✓ **Endüstriyel hammaddeler bakımından ildeki en önemli hammadde kaynaklarından kuvarsit Feke, Kozan ve Tufanbeyli ilçelerinde, kum-çakıl hammaddeleri ise Ceyhan ilçesinde yer almaktadır.**
- ✓ **İl sınırlarında tespit edilen kömürlü sahalar Adana Tufanbeyli-Pınarlar Sahası, Adana-Karaisalı-Meydan Sahası, Adana-Kozan-Bacaklı Sahasıdır.**
- ✓ **Adana ilinde, tespit edilmiş, ekonomik anlamda kullanılabilir jeotermal su kaynağı bulunmamaktadır.**
- ✓ **Su kaynaklarının yeterliliği açısından en önemli göstergeler olan; içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı ve belediyelerde kişi başı çekilen günlük su miktarı açısından değerlendirildiğinde, Adana ili Türkiye ortalamalarının üzerinde değerlere veya oranlara sahiptir. Genel olarak ilde su temini konusunda ciddi bir sorun görülmediği, sorunun daha çok kırsal alana hizmet götürme konusunda yaşandığı söylenebilmektedir.**
- ✓ **Adana ili, orman varlığı açısından zengin bir ildir. Adana ilinin, Türkiye genelindeki toplam ormanlık alan içerisindeki payı %2.7, toplam orman serveti içerisindeki payı %2.7 ve toplam orman artırımı içerisindeki payı da %2.6'dır. Ormanlık alan büyüklüğü açısından Adana ili, iller arası sıralamada 7. sırada, orman servetinin büyüklüğü açısından 13. sırada ve orman artırımı büyüklüğü açısından da 14. sırada bulunmaktadır.**
- ✓ **TR62 Bölgesinde üretilen işlenmemiş odunun %56.2'si, Türkiye genelindeki üretimin %3.6'sı Adana iline aittir. İşlenmemiş odun üretimi açısından Adana ili, iller arası sıralamada 8. sırada yer almıştır.**

5.2. ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME

Ulaşım ağları, bir bölgenin diğer bölgeler ile fiziksel, sosyokültürel ve ekonomik bağlantılarının sağlanması bakımından büyük önem taşımaktadır. Adana'yı çevre illere, ülkenin diğer bölgelerine ve yurtdışına bağlayan ulaşım ağlarının geliştirilmesi, bölgesel ekonominin canlandırılması bakımından temel bir öncelik olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de yolcu taşımacılığının %96.2'si karayolu ile yapılırken, %1.7'si demiryolu, %2.1'i de havayolu ile yapılmaktadır. Ülkemizde yük taşımacılığında ise yine karayolunun payı oldukça yüksektir. Yük taşımacılığında karayolunun payı %91.7 iken, bunu %5.3 ile demiryolu, %2.9 ile denizyolu ve %0.2 pay ile de havayolu izlemektedir.

Adana, İç Anadolu'yu Ortadoğu'ya, Akdeniz'i Güneydoğu Anadolu'ya bağlayan kara ve demiryollarının kavşak noktasında yer almaktadır. Adana'da ulaşım ağırlıklı olarak karayolu ile sağlanmaktadır. Ülkemizdeki bütün yerleşim birimlerine karayolu ile bağlantı bulunmaktadır. İlde bir de uluslararası düzeyde bir havaalanı faaliyet göstermektedir.

5.2.1. Karayolları

Karayolu taşımacılığı, kendi bünyesi içinde başlı başına ekonomik bir faaliyet olması yanında, diğer bütün sektörlerle de çok yakın ilişkisi olan ve bu sektörleri doğrudan etkileyen bir hizmet türüdür. Otomotiv, petrol, lojistik, taşımacılık, inşaat sektörleri başta olmak üzere tüm sektörler karayolları altyapısı hizmet seviyesi durumuna bağlı olarak faaliyetlerini yürütmektedirler.

Tablo 120: Türkiye, TR62 Bölgesi ve Adana'da Karayolları Durumu (km) (2014)

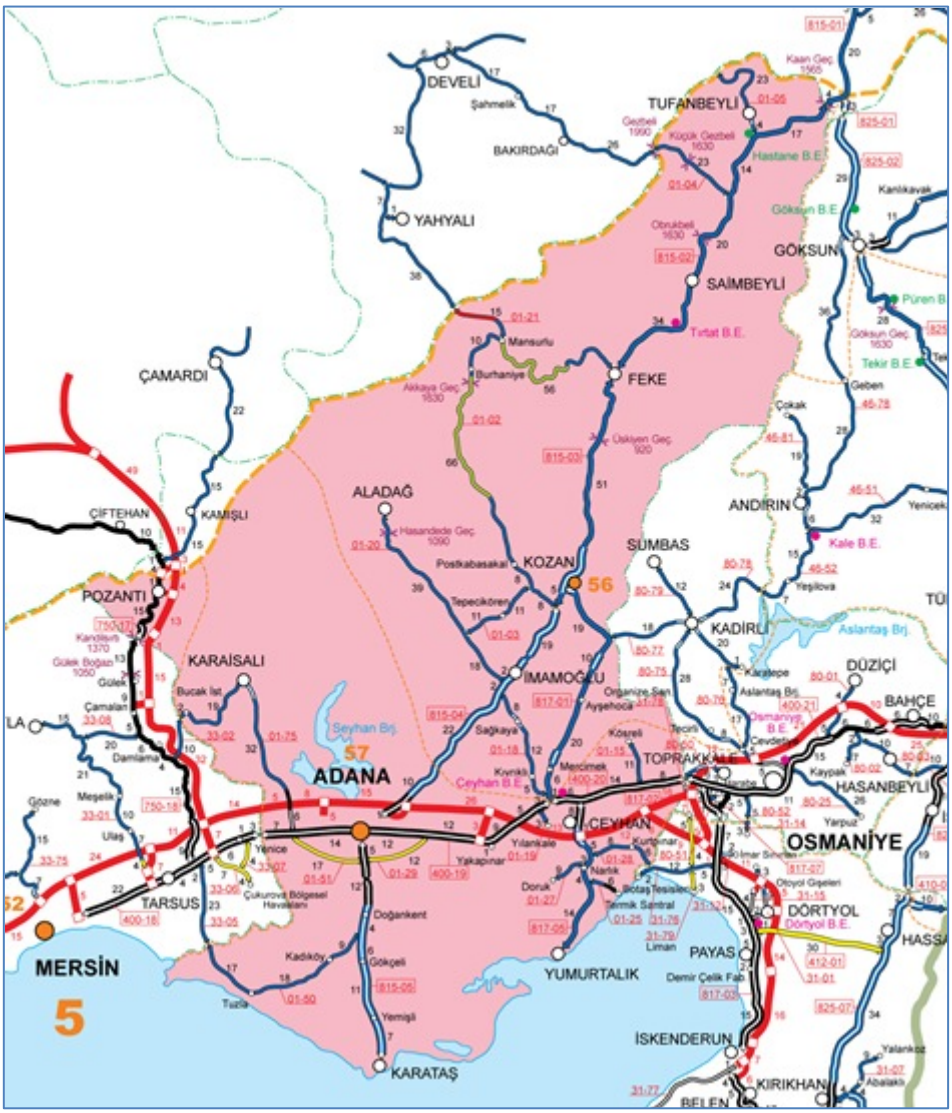
	İl ve Devlet Yolu	Otoyol	Köy Yolu	Toplam
Adana	965	150	0	1,115
TR62 Bölgesi	2,260	305	0	2,565
Türkiye	63,754	2,155	170,762	236,671

Kaynak: Tüik, Karayolları Genel Müdürlüğü ve Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü

Not: 6360 sayılı Kanun gereğince 2014 yılında Büyükşehir Belediyesi bulunan illerdeki köy yolları, kent içi yollar kapsamına dahil edilmiştir.

Adana ili karayolu ağı toplam Türkiye karayolu ağı içerisinde %0.5 oranında, TR62 Bölgesi karayolu ağı içerisinde ise %43.5'lik paya sahiptir. Adana'daki toplam 965 km'lik İl ve Devlet yolunun 866 km'si asfalt, 69 km'si toprak, 29 km'si geçit vermeyen ve 1 kilometresi de parke yoldur.

Harita 5: Adana Karayolları Ulaşım Ağı

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü

Türkiye'de karayolu trafiğinin yük ve yolcu taşıma payı Avrupa Birliği ülkeleri ortalamasına göre yüksektir. Avrupa Birliği ülkelerinde karayollarının yük taşıma payı %45, yolcu taşıma payı %79 olmasına karşılık, ülkemizde yük taşıma payı %92, yolcu taşıma payı ise %96 civarındadır.

Çevresindeki tüm illere doğrudan karayolu ile bağlanma olanağına sahip olan ilde; Adana-Gaziantep, Adana-Ankara otoyolları bulunmaktadır.

Tablo 121: Adana ve Türkiye Geneli Taşımacılık Değerleri (2014) (Milyon)

	Taşıt-Km	Yolcu-Km	Ton-Km
Adana	1,950	5,458	5,206
Mersin	2,044	5,970	5,477
TR62 Bölgesi	3,994	11,428	10,683
Türkiye	102,988	276,073	234,492
TR62 Bölgesi/Türkiye(%)	**3.9**	**4.1**	**4.6**
Adana/TR62 Bölgesi (%)	**48.8**	**47.8**	**48.7**
Adana/Türkiye(%)	**1.9**	**2.0**	**2.2**

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü
Not: Karayolları Genel Müdürlüğü sorumluluğu altındaki yol ağı dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Her türlü trafik yoğunluğu açısından gösterge teşkil eden tablodaki rakamlara bakıldığında, Adana ilinin Türkiye toplam taşıt trafiğinin %1.9'unu, toplam yolcu trafiğinin %2'sini ve yük trafiğinin %2.2'sini, TR62 Bölgesi taşıt trafiğinin %48.8'ini, yolcu trafiğinin %47.8'ini ve yük trafiğinin de %48.7'sini kapsadığı görülmektedir. 2014 yılında, Adana ilinin taşıt, yolcu ve yük trafiği Mersin'e göre daha düşüktür.

Tablo 122: Seçilmiş Bazı Kara Taşıtlarının Bölge ve Türkiye İle Karşılaştırılması (2014)

	Otomobil	Minibüs	Otobüs	Kamyonet	Kamyon	Motosiklet	Bin Kişi Başına Otomobil Sayısı
Adana	266,880	9,572	4,752	85,915	18,896	124,758	123
TR62 Bölges	478,924	16,760	10,077	170,010	47,959	264,980	123
Türkiye	9,857,915	427,264	211,200	3,062,479	773,728	2,828,466	127

Kaynak: TÜİK

Adana ilinde, 2010 yılında 448,353 olan toplam taşıt sayısı 2014 yılında 558,746'ya yükselirken (%24.6 artış), Türkiye genelinde 15,095,603 olan toplam taşıt sayısı 18,828,721'e yükselmiştir (%24.7 artış). 2014 yılı itibarıyla, bin kişi başına düşen otomobil sayısı Türkiye genelinde 127 iken, Adana'da ve TR62 Bölgesi genelinde 123'tür. İldeki otomobil varlığının, Türkiye genelindeki otomobil varlığından aldığı pay %2.7, TR62 Bölgesi otomobil varlığından aldığı pay ise %55.7'dir. Adana ili, mevcut otomobil varlığı ile 81 il arasında 7'inci sırada, kişi başına düşen otomobil sayıları açısından da Adana ili 123 otomobil ile 35. sıradadır.

Şehrin, tek merkezli bir konumda bulunması nedeniyle, Adana ilinin farklı boyutlarda ulaşım problemleri bulunmaktadır. Şehrin her yönünden gelen ana arterler şehrin merkezi kısmında çakışmakta, bu durum ulaşım açısından tıkanıklığa neden olmaktadır.

5.2.2. Demiryolları

Adana'ya ilk demiryolu hattı 1886 yılında kurulmuştur. Günümüzde Adana-Mersin arasındaki bu hatta hızlı trenler çalışmakta olup Adana Tren Gar'ı Türkiye'de uluslararası taşımacılık yapılabilen garlar arasında yer almaktadır.

Adana ili sınırları içerisinde, 149 km'si tek hat, 34 km'si çoklu hat olmak üzere 183 km., TR62 Bölgesinde 289 km. ve Türkiye genelinde de 10,087 km. demiryolu hattında yolcu ve yük taşımacılığı yapılmaktadır. Türkiye geneli demiryolu hattının %1.8'i, TR62 Bölgesindeki demiryolu hattının ise %63.3'ü Adana ilinde yer almaktadır. Doğrudan tren hattıyla gelen yükler dışında, deniz yolu ile gelen yükler de demir yolu ile Ortadoğu ülkeleri ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine taşınmaktadır.

Mersin-Adana arasındaki yolcu tren trafiğinin yanında, yoğun olarak yük trafiği de bulunmaktadır. Mersin Limanından gelen ve giden yükler ağırlıklı olarak Adana-Toprakkale-Narlı-Gaziantep-Nusaybin koridorunda taşınmaktadır.

Yenice Lojistik Merkezi: Yenice'de hem Mersin Limanın son elleçleme ayağını oluşturan hem de Çukurova'nın demiryolu merkezinin konuşlandırıldığı bir "Yük Merkezi" oluşturulmaktadır. Proje kapsamında 12,000 m² kapalı alan, 50,000 m² beton saha ve 13,750 m² yükleme rampası yapılacak, lojistik merkez toplam 415,000 m² alan üzerine inşa edilecektir. Merkez tamamlandığında 1,000,000 ton/yıl taşıma yapılması beklenmektedir. Ayrıca, Adana ve Mersin dahil olmak üzere tüm indirme bindirme, makine, teçhizat, bakım ve onarımları bu merkezde yapılacaktır.

TCDD'nin Adana ilinde gerçekleştirdiği yolcu taşımacılığına ait istatistiki veriler aşağıda verilmektedir.

Tablo 123: Demiryolu Yolcu Taşıma İstatistikleri (Ton)

Cinsi	2010			2014		
	Gelen	Giden	Toplam	Gelen	Giden	Toplam
Adana	1,792,300	1,797,559	3,589,859	1,646,215	1,819,137	3,465,352
Mersin	2,877,929	2,926,271	5,804,200	2,951,081	2,900,733	5,851,814
TR62	4,670,229	4,723,830	9,394,059	4,597,296	4,719,870	9,317,166
Türkiye	20,903,876	20,996,995	41,900,871	22,847,622	22,847,622	45,695,244
Adana/TR62 (%)	**38.4**	**38.1**	**38.2**	**35.8**	**38.5**	**37.2**
Adana/Türkiye (%)	**8.6**	**8.6**	**8.6**	**7.2**	**8.0**	**7.6**

Kaynak: T.C. Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü

Türkiye genelinde demiryolları ile taşınan yolcu sayısı 2010 yılından 2014 yılına %9 civarında artarken, Adana'da taşınan yolcu sayısı %3.5 oranında düşmüştür. Bu doğrultuda, Adana ilinin Türkiye genelinde, demiryolu ağında taşınan yolcu sayısından aldığı pay %8.6'dan, %7.6'ya düşmüştür.

Tablo 124: Adana İli Demiryolu Yük Taşıma İstatistikleri (Ton)

	2010		2014	
	Toplam	**Gelen**	**Giden**	**Toplam**
Adana	**550,070**	63,685	55,209	118,894
Mersin	**1,154,975**	2,190,303	1,393,916	3,584,219
TR62	1,705,045	2,253,988	1,449,125	3,703,113
Türkiye	45,026,837	28,044,396	27,765,784	55,810,180
Adana/TR62 (%)	32.3	2.8	3.8	3.2
Adana/Türkiye (%)	1.2	0.2	0.2	0.2

Kaynak: T.C. Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü İstatistikleri

Türkiye Devlet Demiryolları istatistikleri incelendiğinde; Türkiye genelinde demiryolu ile taşınan yük miktarı 2010 yılından 2014 yılına %23.9 oranında, TR62 Bölgesinde de %117 oranında artarken, Adana'da demiryolu ile yük taşıma miktarının %78.4 oranında azaldığı görülmektedir. Bu rakamlar doğrultusunda, Adana ilinin Türkiye genelindeki demiryolu yük taşımacılığından aldığı pay %1.2'den %0.2'ye düşmüştür.

Hızlı ve Yüksek Hızlı Tren projeleri ile Adana ve Mersin'in Konya üzerinden Ankara, Eskişehir ve İstanbul'a bağlanması planlanmaktadır. Sonrasında, hızlı tren hattının Osmaniye, Gaziantep ve Mardin'e uzatılmasıyla hattın güney bağlantısı kurulmuş olacaktır. Böylece Bölgenin doğu ve kuzey batı ulaşım bağlantılarının güçlenmesi beklenmektedir. Ayrıca Adana ve Mersin arasında hizmet veren çift hatlı demiryolu 4 hatta çıkarılarak Adana-Mersin arasındaki ulaşımın 20 dakikaya indirilmesi amaçlanmaktadır.

5.2.3. Havayolları

Sivil ve askeri hava ulaşımına 1937 yılında açılmış olan Adana Havalimanı, 1956 yılından bu yana uluslararası seferlere açık bulunmaktadır. 1993 tarihinden itibaren de 24 saat kesintisiz iç ve dış hat yolcu ve kargo trafiğine hizmet vermektedir.

2,750 m. pist uzunluğuna sahip olup 2,105 dönüm arazi üzerine kurulu olan Adana Havalimanı, yıllık 5 milyon yolcu kapasitesiyle Türkiye'nin 7. büyük havalimanıdır. 13 uçak park kapasiteli apronu, 1 iç ve 1 dış hat terminal binaları olan Adana Havalimanı'ndan her gün tarifeli iç hat seferi (Ankara - İstanbul - İzmir - Antalya - Bursa - Diyarbakır - Mardin)

yapan 7 uçak firması uçuş gerçekleştirmekte olup iki güne bir tarifeli iç hat seferi (Trabzon, Elazığ ve Van) yapılmaktadır.

İlde, başta Kıbrıs, Almanya, Fransa ve Suudi Arabistan – Cidde'ye direkt sefer olmak üzere tarifeli sefer düzenleyen 5 uçak firması dış hat uçuşu gerçekleştirmektedir. Ayrıca charter seferleri de yapılmaktadır.

2007 yılı itibarıyla Adana Havaalanına ait toplam uçak trafiği 26,007 adet iken, 2007-2013 döneminde uçuş trafiği %61 oranında artış göstererek 2013 yılında 41,930'a yükselmiştir. Aynı dönemde ticari uçak trafiğindeki artış %64 olarak gerçekleşirken, yolcu trafiği %87, yük trafiği ise %26 oranında artış göstermiştir. Kargo trafiğinde ise 2007-2013 döneminde %12 oranında azalma meydana gelmiştir.

Tablo 125: Adana Havaalanından Kalkan Uçak, Taşınan Yük ve Yolcu İstatistikleri

		Tüm Uçak Trafiği	Ticari Uçak Trafiği	Yolcu Trafiği (Gelen/Giden)	Yük Trafiği (Bagaj,Kargo, Posta) (Ton)	Kargo Trafiği (Ton)
2013	İç Hat	37,129	26,963	3,754,227	34,945	34,945
	Dış Hat	4,801	4,387	561,551	8,865	8,865
	Toplam	**41,930**	**31,350**	**4,315,778**	**43,810**	**43,810**
2014	İç Hat	37,604	28,739	4,057,291	36,219	36,219
	Dış Hat	7,376	5,915	630,203	10,213	10,213
	Toplam	**44,980**	**34,654**	**4,687,494**	**46,432**	**46,431**
Değişim (%)	İç Hat	1.3	6.6	8.1	3.6	3.6
	Dış Hat	53.6	34.8	12.2	15.2	15.2
	Toplam	**7.3**	**10.5**	**8.6**	**6.0**	**6.0**

Kaynak: Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü

2013 yılından 2014 yılına, Türkiye genelinde tüm uçak trafiği %10 oranında artış gösterirken, ticari uçak trafiği %9.5, yolcu trafiği %10.9, yük trafiği %11.5 ve kargo trafiği ise %15.1 oranında artış göstermiştir.

Adana Havaalanına ait uçak trafiği ile yolcu ve yük trafiği rakamları incelendiğinde, 2013-2014 döneminde Adana Havaalanına ait hava ulaşımı trafiğinin her alanda önemli oranda artış gösterdiği, ancak bu artış düzeyinin Türkiye genelinin altında kaldığı dikkati çekmektedir.

Yolcu taşıma trafiğine uygun bir şekilde planlandığı için büyük kargo uçaklarının inişine uygun olmayan Adana Havaalanı, yörenin ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktadır. Bu nedenle

Mersin'in Tarsus ilçesinde "Çukurova Bölgesel Havaalanı" yapılmaktadır. Havaalanı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı tarafından Yap-İşlet-Devret modeli ile ihale edilmiş ve 25.01.2012 tarihinde sözleşmesi imzalanmıştır. İnşaatın sözleşmede belirtilen yapım süresi 36 aydır.

İlk aşamada günlük 110 uçak, yıllık 6,5 milyon yolcu kapasitesine, 2025 yılında ise günlük 250 uçak, yıllık 15 milyon yolcu kapasitesine sahip olacak havalimanı, büyüyebilir şekilde tasarlanmış olup hem iç hem dış hat trafiğine açık olacak, konumu dolayısıyla Mersin ve çevre illere kolay ulaşım imkânı sağlayacaktır.

5.2.4. Denizyolu Ulaşımı

Adana ili, denizyolu ihtiyacını Mersin ve BOTAŞ Limanlarının yanında Mersin-Taşucu Limanı ve Toros Ceyhan Terminali ile sağlamaktadır. Ancak, hinterlandı ve etki alanı açısından, en çok ve etkili kullandığı liman Mersin Limanıdır.

Elleçlenen ihracat ve ithalat yük miktarı bakımından Türkiye'nin üçüncü limanı olan Mersin Limanı, 2007 yılına kadar, T.C. Devlet Demiryolları tarafından işletilmiş, 11.05.2007 tarihinde özelleştirilmiştir. Bu tarihten bu yana Mersin Limanı'ndaki faaliyetler, Mersin Uluslararası Liman İşletmeciliği A.Ş. tarafından yürütülmektedir.

Mersin Uluslararası Limanı, Ankara, Gaziantep, Kayseri, Kahramanmaraş, Konya gibi Türkiye'nin sanayileşmiş kentleriyle, Suriye, İran ve Irak gibi sınır komşusu olan ülkelere demiryolu ve karayolu ile bağlıdır. Ortadoğu ve Karadeniz'le olan aktarma ve hinterlant bağlantılarıyla Akdeniz Bölgesi'ndeki ana konteyner limanlarından biridir. Modern altyapısı ve ekipmanları, etkin kargo elleçlemesi, geniş depolama sahaları ve Serbest Bölge'ye yakınlığıyla Doğu Akdeniz'in en önemli limanlarından biridir.

Toplam 110 hektar yüzölçümü olan Mersin Uluslararası Limanı'nında konteyner, genel kargo, proje kargo, RO-RO, ÖTV'siz akaryakıt istasyonu, dökme katı yük, gemiden direkt konteynere kuru yük boşaltımı, dökme sıvı yük, yolcu gemileri, pilotaj, römorkaj ve palamar hizmetleri kesintisiz olarak verilmektedir.

Her geçen gün artan işlem hacmi, 1,000,000 TEU'nun (20 feet'lik konteyner) üzerinde konteyner elleçlemesi ve 8,000,000 ton konvansiyonel kargo elleçlemesi ile Mersin Uluslararası Limanı, Doğu Akdeniz'in lider limanı olma yolundadır. Konteyner dizayn kapasitesi 2,5 milyon TEU olan Mersin Uluslararası Limanı, mevcut kapasitesini 4,5 milyon TEU'ya çıkarmayı ve mega konteyner

gemilerine hizmet verebilmek için son teknoloji ekipmanlarını limana kazandırmayı hedeflemektedir. [28]

Sonuç olarak söylemek gerekirse; uluslararası çekim merkezi ve üretim üssü olabilmenin en önemli tamamlayıcı unsuru Bölgenin erişilebilirliğidir. TR62 Bölgesinin uluslararası bağlantı noktasında en önemli stratejik avantajını oluşturan limanların, karayolu, demiryolu ve boru hatları ile bütünleştirilmesi içeriye ve dışarıya ürün taşımacılığını kolaylaştırarak Bölgenin stratejik konumunu güçlendirecektir.

Özet olarak;

- ✓ **Adana ili, İç Anadolu'yu Ortadoğu'ya, Akdeniz'i Güneydoğu Anadolu'ya bağlayan kara ve demiryollarının kavşak noktasında yer almaktadır. Adana ili karayolu ağı toplam Türkiye karayolu ağı içerisinde %0.5, TR62 Bölgesi karayolu ağı içerisinde ise %43.5'lik paya sahiptir. Çevresindeki tüm illere doğrudan karayolu ile bağlanma olanağına sahip olan ilde; Adana-Gaziantep, Adana-Ankara otoyolları bulunmaktadır.**
- ✓ **Adana ili, Türkiye toplam karayolu taşıt trafiğinin %1.9'unu, toplam yolcu trafiğinin %2'sini ve yük trafiğinin de %2.2'sini kapsamaktadır. Adana ili, mevcut otomobil varlığı ile 81 il arasında 7'inci sırada, kişi başına düşen otomobil sayıları açısından da 35. sıradadır.**
- ✓ **Şehrin, tek merkezli bir konumda bulunması nedeniyle, Adana ilinin merkezi yerlerde ulaşım problemleri bulunmaktadır.**
- ✓ **Adana Tren Gar'ı uluslararası taşımacılık yapılabilen bir gardır. Türkiye demiryolu hattının %1.8'i, TR62 Bölgesi demiryolu hattının %63.3'ü Adana ilindedir. Tren hattıyla ve deniz yolu ile gelen yükler Ortadoğu ülkeleri ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine taşınmaktadır.**
- ✓ **TCDD tarafından planlanan 16 Lojistik Merkez'in birisi de Yenice Lojistik Merkezi'dir. Yenice'de hem Mersin Limanın son elleçleme ayağını oluşturan hem de Çukurova'nın demiryolu merkezinin konuşlandırıldığı bir "Yük Merkezi" oluşturulmaktadır. Merkez tamamlandığında 1,000,000 ton/yıl taşıma yapılması planlanmaktadır.**
- ✓ **Türkiye'de demiryolları ile taşınan yolcu sayısı 2010 yılından 2014 yılına %9 civarında artarken, Adana'da taşınan yolcu sayısı %3.5 oranında düşmüştür. Adana ilinin Türkiye demiryolu ağında taşınan yolcu sayısından aldığı pay %8.6'dan, %7.6'ya düşmüştür.**

[28] Mersin Liman İşletmeciliği AŞ

- ✓ **Türkiye genelinde demiryolu ile taşınan yük miktarı 2010 yılından 2014 yılına %23.9, TR62 Bölgesinde %117 oranında artarken, Adana'da demiryolu ile yük taşıma miktarının %78.4 oranında azaldığı görülmektedir. Adana ilinin Türkiye genelindeki demiryolu yük taşımacılığından aldığı pay %1.2'den %0.2'ye düşmüştür.**
- ✓ **Adana Havalimanı, yıllık 5 milyon yolcu kapasitesiyle Türkiye'nin 7. büyük havalimanıdır. Havalimanı'ndan her gün tarifeli iç hat seferleri ve başta Kıbrıs, Almanya, Fransa ve Suudi Arabistan olmak üzere yurt dışına uçak seferleri de gerçekleştirmektedir.**
- ✓ **Adana Havaalanına ait uçak trafiği, yolcu ve yük trafiği incelendiğinde, 2013-2014 döneminde Adana Havaalanına ait hava ulaşımı trafiğinin her alanda önemli oranda artış gösterdiği, ancak bu artışın Türkiye genelinin altında kaldığı dikkat çekmektedir.**
- ✓ **Adana Havaalanı, yörenin ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktadır. Bu nedenle Mersin'in Tarsus ilçesinde "Çukurova Bölgesel Havaalanı" yapılmaktadır. Havaalanının 2025 yılında günlük 250 uçak, yıllık 15 milyon yolcu kapasitesine ulaşması planlanmaktadır.**
- ✓ **Adana ili, denizyolu ihtiyacını Mersin ve BOTAŞ Limanlarının yanında Mersin-Taşucu Limanı ve Toros Ceyhan Terminali ile sağlamaktadır. Ancak, hinterlandı ve etki alanı açısından, en etkili kullanılan liman Mersin Limanıdır.**
- ✓

5.3. SANAYİ ALTYAPISI

Bir bölgede sanayinin gelişmesi, diğer altyapı olanaklarının dışında, sanayi işletmelerinin tedarik, üretim ve satış işlemlerini kolaylıkla yapabilmelerini sağlayacak özel alanlar oluşturulmasına bağlıdır. Adana ili, bir serbest bölge, üç organize sanayi bölgesi (Hacı Ömer Sabancı, Kozan ve Ceyhan Organize Sanayi Bölgeleri) ve Çukurova Üniversitesi'nin de aktif olarak yer aldığı ve destek verdiği bir teknoloji geliştirme bölgesi ile sanayicilere, faaliyetlerinde her türlü organizasyon ve kolaylığı sağlayabilecek bir sanayi altyapısına sahip bulunmaktadır.

5.3.1. Serbest Bölgeler

Serbest bölgeler bulundukları ülkenin siyasi sınırları içerisinde yer alan fakat dış ticaret, vergi ve gümrük mevzuatı açısından gümrük hattı dışında sayılan bölgelerdir. Serbest bölgelerde sınai ve ticari faaliyetler için ülkede sağlanandan daha geniş muafiyet ve teşvikler tanınır. Bulundukları ülke ekonomilerine sağladıkları katkıların yanında, esnek ve çağdaş idari

yapılarıyla dış ticarete yönelmek isteyen firmalara modern ve gelişmiş bir yatırım ortamı sağlayan serbest bölgeler lojistik merkezler olarak ülkemizde de önemlerini artırmaktadırlar.

Türkiye'de, hâlihazırda 19 adet serbest bölgede faaliyet gösterilmekte olup, TR62 Bölgesinde 1'i Mersin'de diğeri Adana-Yumurtalık'ta olmak üzere 2 serbest bölge bulunmaktadır. Adana-Yumurtalık Serbest Bölgesi belli sektörlerde ihtisaslaşmış bir yapıya sahiptir. Mersin Serbest Bölgesi ise oldukça büyük ticaret hacmiyle Ege Serbest Bölgesi'nden sonra ülke genelinde 2. sırada yer almaktadır. Adana ili, ticari hayatında her iki serbest bölgeden de yararlanmaktadır.

İskenderun Körfezi'ndeki 5 km. uzunluğundaki sahil şeridi, tamamlanmış alt yapısı, 4 milyon 500 bin m²'lik alanıyla Türkiye'nin ve dünyanın en büyük serbest bölgelerinden biri olan Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi, Türkiye'nin kimya, petro-kimya, demir-çelik, enerji santralleri, tersane ve çimento gibi ağır sanayi yatırımlarına yönelik ilk ve tek serbest bölgesidir. Bölgede 1,758 işçi, 97'si büro personeli ve 2 diğer personel olmak üzere toplam 1,877 kişi istihdam edilmektedir.

Yumurtalık Serbest Bölgesi ticaret hacminde son yıllarda önemli artışlar olmuştur. 2014 yılı sonu itibarıyla son beş yılda toplam ticaret hacmi yaklaşık 2.5 kat artmıştır. Bir önceki yıla göre ise toplam ticaret hacminde %29.7 artış gerçeklemiştir. 2014 yılında ticaret hacmindeki bu artışta; yurt dışından Bölgeye yapılan ticaretteki %40 ve Bölgeden yurt içine yapılan ticaretteki %35.8 artışın etkisi olmuştur. Ticaret hacminde de en önemli pay toptan ticaret hacminin %45'inin yapıldığı Bölgeden yurt içine yapılan ticarete aittir.

5.3.2. Organize Sanayi Bölgesi (OSB)

Organize Sanayi Bölgelerinin kuruluş amacı, yatırımlara arazi temin etmek, kümeleşmelerden yararlanmak, sanayi ve sosyal çevre arasında yaşanacak sorunları engellemek, bölgesel ekonomik gelişmeye katkı sağlamak, KOBİ'lere daha kolay ve ucuz üretim olanağı sağlamak, yüksek katma değerli üretimi özendirmek ve ülke ekonomisi için stratejik önem taşıyan sektörleri geliştirmektir.

2015 yılı itibarıyla Türkiye'de toplam 282 adet OSB bulunmakta olup bunların parsel sayısı 74,000 adet, toplam istihdamı da 1.5 milyon kişidir.

Adana Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi (AOSB): Adana-Ceyhan D-400 Karayolu üzerinde, Yakapınar (Misis)'in kuzeyinde tarıma elverişli olmayan 1,590 hektar alan üzerine 1984 yılında temeli atılarak kurulmuş, Türkiye'nin en büyük organize sanayi bölgelerinden biridir. Bölgeye ulaşım karayolu, demiryolu ve havayolu ile sağlanmaktadır. AOSB, Adana havalimanına 28 km, Mersin Limanına 98 km, İskenderun Limanına 80 km, Yumurtalık Limanına 40 km uzaklıktadır. Bölgenin güneyinden D-400 Devlet Karayolu ve TCDD demiryolu, kuzeyinden TEM Otoyolu geçmektedir. Adana Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi'nde, Bölge Müdürlüğü Binası ve Sosyal Tesisleri, Ortak Sağlık Güvenlik Birimi, Ç.Ü. OSB Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Özel Teknik Meslek Lisesi, Çukurova Teknokent'e tahsis edilmiş bir bölge, Çarşı Alışveriş Merkezleri, Bankalar, Noter, İŞKUR, SGK Şubesi, Gümrük Müdürlüğü Şubesi, Türk Telekom Santrali ve PTT Binası, Fiber Optik Kablo Altyapısı ve Polis Noktası bulunmaktadır.

Tablo 126: Adana Hacı Sabancı OSB'deki Firmaların Faaliyet Durumları ve Sektörel Dağılımları

Sektörel Dağılım	Üretim	İnşaat	Proje	Çalışan Sayısı	Toplam	Pay (%)
Tekstil	73	9	18	9,950	100	19.3
Metal	48	10	14	3,350	72	13.9
Plastik	36	8	25	4,050	69	13.3
Gıda Sanayi	38	3	13	3,150	54	10.4
Yapı Elemanları	26	6	10	2,150	42	8.1
Kimya Sanayi	23	7	4	2,850	34	6.6
Ağaç Sanayi	21	4	5	1,750	30	5.8
Makine	12	3	6	1,460	21	4.1
Ambalaj	10	2	7	420	19	3.7
Petrol Ürünleri	13	0	0	840	13	2.5
Kağıt Sanayi	11	2	0	780	13	2.5
Elektrik	7	2	3	470	12	2.3
Döküm	8	0	3	680	11	2.1
Tohumculuk	7	1	1	355	9	1.7
Banka	7	0	0	90	7	1.4
Boya Sanayi	6	0	0	450	6	1.2
Cam Sanayi	3	0	0	350	3	0.6
Nakliye	2	0	0	285	2	0.4
TOPLAM	**351**	**57**	**109**	**33,430**	**517**	**100.0**

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, MTSO

Hacı Sabancı OSB'deki tesislerin %67.8'i faaliyette, %11'i inşaat halinde ve %21.1'i proje aşamasında bulunmaktadır. OSB'de, üretim halindeki tesislerin en fazla yoğunlaştığı

sektörler; tekstil, metal, plastik ve gıda sektörleridir (%55.6). Adana OSB'de, üzerinde hukuki sorunlar bulunan parseller dışında, tahsis edilecek sanayi parseli neredeyse kalmamıştır.

Hacı Sabancı OSB'de, 2014 yılında bir önceki yıla göre doğalgaz kullanımı %9.3, elektrik kullanımı ise %10.6 oranında artış göstermiştir. Bu oranlar, 2013 yılında ise %8.3 ve %14.8 düzeylerindedir.

Kozan Organize Sanayi Bölgesi (KOSB): Adana iline 70 km. uzaklıkta, Kozan'ın kuzey batısında Güneri köyü mayalı kaş mevkiinde, ilçe merkezine 5 km. uzaklıkta tarıma elverişsiz 163 hektar (1,630,000 m^2) arazide, 4562 sayılı OSB Kanunu'na göre 21 Nisan 1998 tarihinde; %60 Adana Valiliği Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı, %30 Kozan Belediyesi, %10 Kozan Ticaret Odası Katılımı ile Kozan Organize Sanayi Bölgesi kurulmuştur. Kozan Organize Sanayi Bölgesi'nde, tahsise uygun sanayi parselleri, oldukça uygun fiyatlarda tahsis edilmeye hazır bulunmaktadır. KOSB'de, 10 kişi ve üzeri istihdam eden firmalar %50 arsa bedeli hibe ile desteklenmektedir.

KOSB'da enerji nakil hattı, ag-og enerji şebeke hattı, telekom şebeke hattı, içme suyu 2000 m^3'lük depo, altyapı, yol inşaatı ve KOSB çevresine tel çit yapımı tamamlanmıştır.

Kozan OSB'de, 64 sanayi parselinden, 58 parsel 50 firmaya tahsis edilmiş olup bunlardan 6 parsel boş bulunmaktadır. OSB'deki tesislerden 36'sı faaliyette olup 11 tesis inşaat halinde, 3 tesis ise proje aşamasındadır. OSB'deki sanayi tesisleri narenciye ve tarım ürünleri paketleme, gıda, çelik, metal, plastik, çinko imalatı ve zeytinyağı işleme sektörlerinde yoğunlaşmıştır (yaklaşık %70).

Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi: Bölge, özellikle petrol ve türevlerinin üretimi, depolanması, dağıtımı, satışı açısından kullanılmaya tahsis edilecek olup Bölge arazisi 2013 yılı Yatırım Programında 1,347 hektar olarak belirlenmiştir. Bölgenin faaliyete geçebilmesi için yapılması gereken altyapı çalışmalarına yönelik planlama ve projelendirme çalışmaları öncesinde kamulaştırma çalışmaları ilgili mevzuat çerçevesinde sürdürülmektedir.

5.3.3. Küçük Sanayi Siteleri

Benzer iş kollarında çalışan ve birbirini tamamlayıcı üretim yapan işletmelerin aynı site içinde toplanmasıyla, verimliliğin ve kâr artışının sağlanması, ihtiyaçların daha ekonomik karşılanmasını ve küçük sanayicilerin, ortak hareket etme, çevresel faktörlerin maliyetini

paylaşma gibi katılımcı yönetim biçiminin geliştirilmesini amaçlayan küçük sanayi siteleri bölge ekonomisinin gelişimi açısından önemli bir uygulama aracıdır.

Adana ilinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı kredisi ile inşaatı devam etmekte olan 1 adet 127 işyerine sahip KSS bulunmaktadır (Adana Doğu, Yüreğir, 2. Etap). Bunun yanında tamamlanmış olan 7 adet 1,945 işyerine sahip KSS bulunmaktadır.

Tablo 127: Adana İlinde Tamamlanmış ve Faaliyette Olan Küçük Sanayi Siteleri (*)

Sanayi Sitesi Adı	İş Yeri Sayısı	Doluluk Oranı (%)
Adana Doğu (Yüreğir) KSS 1. Etap	198	96
Adana Ceyhan KSS	233	100
Adana Kozan KSS	294	100
Adana Merkez (Ağaç İşleri) KSS	391	99
Adana Merkez (Metal İşler) KSS	634	99
Adana İmamoğlu KSS	122	92
Adana Seyhan KSS	73	45
Toplam	**1,945**	

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

(*) 2015 Yılı Ocak Ayı

2015 yılı ocak ayı itibarıyla Türkiye genelindeki KSS sayısından Adana ili %1.5 oranında pay alırken, sanayi sitelerinde yer alan iş yeri sayısı açısından %2.1 oranında pay almıştır. Küçük sanayi sitesi sayısı açısından iller arası sıralamada 19'uncu sırada yer alan Adana, sanayi sitelerinde faaliyet gösteren iş yeri sayısının büyüklüğü açısından 13'üncü sırada yer almaktadır.

5.3.4. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB) – Teknoparklar

2001 yılında 4691 sayılı yasayla kurulan Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde; üniversiteler, araştırma kurum ve kuruluşları ile üretim sektörlerinin işbirliği sağlanarak, ülke sanayinin uluslararası rekabet edebilir ve ihracata yönelik bir yapıya kavuşturulması maksadıyla teknolojik bilgi üretmek, üründe ve üretim yöntemlerinde yenilik geliştirmek, ürün kalitesini veya standardını yükseltmek, verimliliği artırmak, üretim maliyetlerini düşürmek, teknolojik bilgiyi ticarileştirmek, teknoloji yoğun üretim ve girişimciliği desteklemek, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yeni ve ileri teknolojilere uyumunu sağlamak, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulunun kararları da dikkate alınarak teknoloji yoğun alanlarda yatırım olanakları yaratmak, araştırmacı ve vasıflı kişilere iş imkânı yaratmak, teknoloji transferine yardımcı olmak ve yüksek/ileri teknoloji sağlayacak yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandıracak teknolojik alt yapıyı sağlamak amaçlanmaktadır. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, AR-GE

çalışmaları için tasarlanmış alanlar olup yüksek teknoloji alanındaki yatırımları cazip hale getirmektedir.

TGB'lerin Sağladığı Avantajlar

- Bürolar kiralamaya hazır olarak sunulmaktadır ve tesislerin altyapısı hazırdır.
- Yazılım ve AR-GE faaliyetlerinden elde edilen kârlar 31 Aralık 2023 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisinden muaftır.
- TGB içinde üretilen uygulama yazılımlarının satışı 31 Aralık 2023 tarihine kadar KDV'den muaftır. Bunlara sistem yönetimi, veri yönetimi, iş uygulamaları, farklı iş sektörleri, İnternet, mobil telefonlar ve askeri kumanda kontrol sistemlerinde kullanılan yazılımlar dahildir.
- TGB'lerde istihdam edilen araştırmacılarla yazılım ve AR-GE personeline ödenecek maaşlar 31 Aralık 2023 tarihine kadar tüm vergilerden muaftır.
- Bilgi teknolojileri ağırlıklı sektörler için gelir vergisi ile kurumlar vergisinden muaf olunan dönem boyunca KDV muafiyeti de getirilmiştir.
- Gümrük ve resimlerin yanı sıra kaynak olarak kullanılan fonlar için de muafiyet getirilmiştir.
- Akademik personel bölge içinde şirket kurma, bölgede faaliyet gösteren tanınmış firmalarda yer alma ya da bu firmaların yönetim kurullarına katılarak araştırma yapmaya teşvik edilmektedir.

2001 yılından itibaren uygulamaya konulan; sanayicileri, araştırmacı ve üniversiteler ile buluşturarak teknolojik üretime yönelik yeni ürün ve üretim yöntemleri geliştirilmesini amaçlayan 4691 sayılı kanun kapsamında, Eylül 2015 tarihi itibarıyla 61 adet Teknoloji Geliştirme Bölgesi kurulmuştur. TGB'lerin 48'i faaliyette olup, 13 tanesinin ise alt yapı çalışmaları devam etmektedir. Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde, Eylül 2015 tarihi itibarıyla toplam firma sayısı 3,587'ye, istihdam edilen personel sayısı 36,556'ya yükselmiştir. Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde ağırlıklı olarak sırasıyla; Yazılım, Bilgisayar ve İletişim Teknolojileri, Elektronik, Makine ve Teçhizat İmalatı, Enerji, Medikal ve Sağlık konularında çalışan yenilikçi firmalar yer almakta olup, Eylül 2015 itibarıyla, bölgelerde tamamlanan Ar-Ge proje sayısı

17,498 ve devam eden proje sayısı 8,029 adet olmuştur. Bölgelerde 179 yabancı firma faaliyet gösterirken, gerçekleştirilen ihracat yaklaşık olarak 2.0 milyar USD'ye yükselmiştir.

Çukurova Teknoloji Geliştirme Bölgesi (Çukurova Teknokent), Sanayi ve Ticaret Bakanlığının 28.06.2004 tarihli ve 906 sayılı yazısı üzerine, 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri kanununun 4.üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 07.07.2004 tarihinde kararlaştırılarak Çukurova Teknoloji Bölgesi olarak tespit edilmiş ve ilgili karar 17.07.2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Teknokent'i yöneten Çukurova Teknoloji Geliştirme Bölgesi Yönetici A.Ş. ise 17.05.2005 tarihinde kurulmuştur.

Çukurova Teknoloji Geliştirme Bölgesi, Sarıçam ilçesinde bulunan Çukurova Üniversitesi Balcalı Kampüsü içerisindeki, mülkiyeti üniversiteye ait yaklaşık 944,000 m^2 lik bir alan üzerinde kuruludur. Bu alan ulaşım ağı üzerinde bulunmakta olup aynı zamanda Çukurova Üniversitesi kampüsündeki eğitim ve sosyal tesisler ile de bütünlük içerisindedir. Otoyol ve çevre yolu bağlantısı ile Adana'nın önemli merkezlerine ulaşım sorunsuz olarak sağlanmaktadır. Çukurova Teknokent, Şehir merkezine 12 km, Havaalanına 15 km, Şehirlerarası Otobüs Terminaline ise 18 km uzaklıkta bulunmaktadır.

Çukurova Teknokent'in Amacı; İlde daha etkin bir üniversite-sanayi işbirliği sağlanarak, daha fazla araştırma yapılabilmesi imkanının yaratılması ve yapılan araştırmaların ekonomik değere dönüşebilmesi konusunda üniversitenin gelişmiş insan gücü ve altyapı olanaklarının rekabet gücünü artıracak teknolojileri geliştiren ve üreten firmalara sunularak, üniversite-sanayi arasında bir sinerji oluşmasına katkı sağlamaktır. Ayrıca, Çukurova Bölgesinde ve Türkiye'de, bilimin uygulamaya aktarılmasına en uygun ortamı sağlayarak; araştırma, geliştirme ve yenilik aktivitelerinin odak merkezi olmak, Bölgesel ve uluslararası rekabet gücü yüksek, ileri teknoloji üreten ve kullanan paydaşlarına araştırma ve teknoloji transferi yapabilmeleri için uygun ortam yaratmaktır.

Çukurova Teknoloji Bölgesi'nde, hâlihazırda 66 firma faaliyette bulunmaktadır. Bu firmaların 21'i yazılım, 12'si biyoteknoloji, 10'u ise makine ve teçhizat alanındadır. Çukurova TGB için, Adana OSB içerisinde de bir bölüm tahsis edilmiştir.

5.3.5. AR-GE ve Yenilik Faaliyetleri

Sürdürülebilir gelişmenin yanı sıra, özellikle ürün çeşitliliği ve beraberinde rekabet üstünlüğü sağlayan Ar-Ge ve inovasyon faaliyetleri teknolojik ilerlemenin en önemli bileşenleridir.

İnovasyon, günümüzde sadece ulusal düzeyde değil, bölgesel düzeyde de gelişmeyi, kalkınmayı ve rekabetçiliği sağlayan önemli unsurların başında gelmektedir. Bunun farkında olan ülkeler, son yıllarda bölgesel inovasyon stratejileri tasarlamakta ve uygulamaktadırlar.

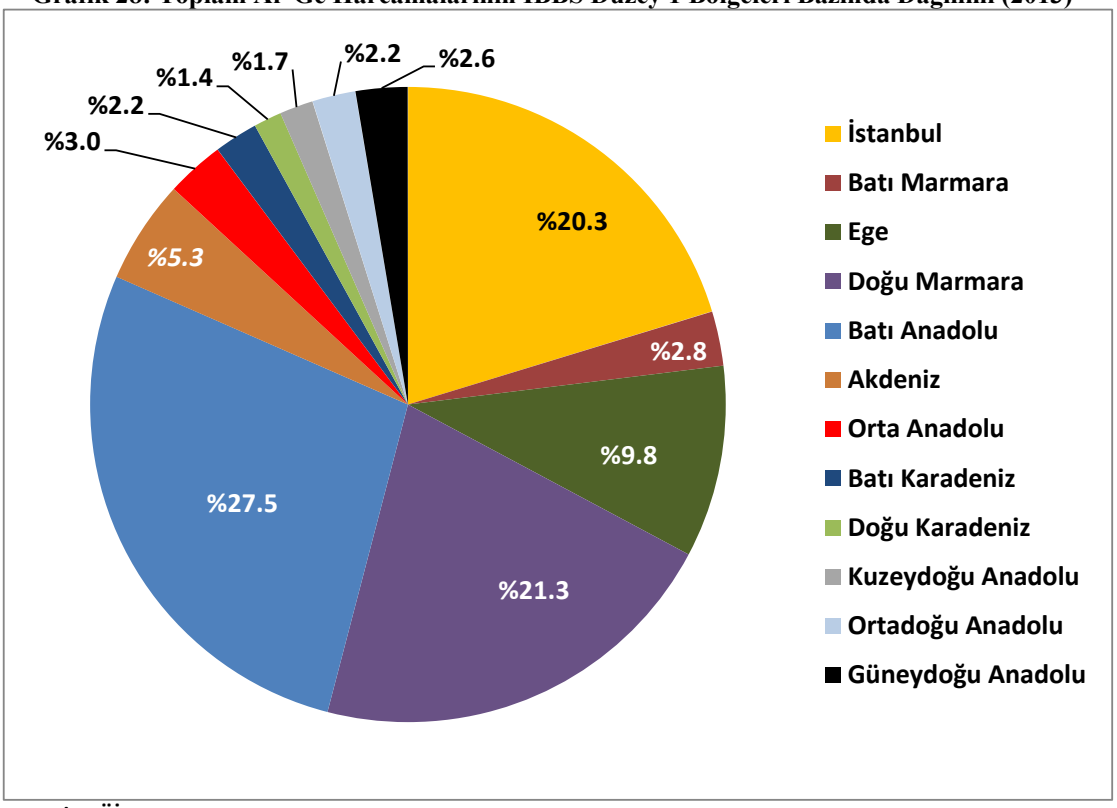
Türkiye'de Ar-Ge harcamalarında son yıllarda önemli gelişmeler yaşanmakla birlikte Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payı hâlâ düşük seviyededir. Ar-Ge harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) içindeki payı 2003 yılında ‰6.1 iken, bu pay 2013 yılında ‰9.5 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye genelinde, 2013 yılında, 14.8 Milyar TL Ar-Ge harcaması yapılmış olup bunun 7.0 Milyar TL'lik bölümünü ticari kesim Ar-Ge harcamaları oluşturmuştur. Gayri Safi Yurtiçi Ar-Ge harcamalarında ticari kesim %47.5 ile en büyük paya sahipken bunu %42.1 ile yükseköğretim kesimi ve %10.4 ile kamu kesimi izlemektedir.

Ticari kesim Ar-Ge harcamalarının %51.3'ü imalat sanayine aitken, %25.2'sini bilgi ve iletişim, %16.4'ünü mesleki ve teknik faaliyetler sektörü oluşturmaktadır. İmalat sanayi içerisinde motorlu kara taşıtları en fazla Ar-Ge harcaması yapılan sektör iken, bunu elektrikli teçhizat, diğer ulaşım araçları ile bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı izlemektedir.

Ar-Ge harcamaları Düzey 1 Bölgeleri bazında dağılımı incelendiğinde, en fazla harcamanın Batı Anadolu Bölgesinde olduğu ve bunu sırasıyla Doğu Marmara, İstanbul ve Ege Bölgesinin izlediği görülmektedir.

Grafik 28: Toplam Ar-Ge Harcamalarının İBBS Düzey 1 Bölgeleri Bazında Dağılımı (2013)

Kaynak: TÜİK

Bir ülke veya bölge genelinde, Ar-Ge ve yenilik çalışmalarına destek sağlayan unsurların, üniversiteler, teknoloji geliştirme bölgeleri, araştırma merkezleri, laboratuvarlar, enstitüler ve meslek yüksekokulları olduğu bilinmektedir.

Çukurova Üniversitesi, Bilim ve Teknoloji Üniversitesi ve Çukurova Teknokent, ilde rekabetin ve bölgesel gelişmenin, Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetlerinin desteklenmesi açısından etkili yapılardır. İlin, şu an itibarıyla araştırma, geliştirme ve inovasyon alanında beklenen düzeyde olduğunu söylemek mümkün değildir. Mevcut Ar-Ge altyapısının geliştirilerek, sanayi ve üniversite işbirliği üzerinden bölgede yenilikçilik yaklaşımının daha üst seviyelere taşınmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Adana Üniversite-Sanayi Ortak Araştırma Merkezi (ÜSAM), 11 yıldır Adana'da ve bölgede faaliyet gösteren sanayi kuruluşları ile üniversiteler arasındaki bağı güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda ÜSAM, birçok proje hazırlayarak hayata geçirmiştir.

Adana'da, faaliyette olan Ar-Ge merkezine sahip 2 firma bulunmaktadır. Bunlar; Temsa ve Bossa firmalarıdır.

Çukurova Üniversitesi'nde bulunan Teknokent; sanayici ile işbirliği yaparak Türkiye'de ve Adana çevresinde, araştırma, geliştirme ve yenilik faaliyetlerinin merkezi olmaya, ileri teknoloji araştırmaları ve çalışmalarına destek vermeye, teknoloj yoğun üretim ve girişimciliği desteklemeye, yeni şirketlerin kurulmasına katkıda bulunmaya, ileri teknoloji kullanan şirketlere uygun ortam yaratmaya, araştırmacı ve nitelikli kişilere iş bulmaya, uluslararası firmaların Bölgeye gelmeleri için uygun altyapı oluşturmaya, yapılan araştırmaları ekonomik değere dönüştürmeye çalışmaktadır.

Çukurova Üniversitesi'nde, halen devam etmekte olan 12, sonuçlanan 132, tamamlanan 11 ve yürürlükte olan 51 adet proje bulunmaktadır.

Türk Patent Enstitüsü (TPE)'nün verilerine göre; TR62 Bölgesi illerinden yapılan, 2010-2014 yıllarındaki marka, patent, faydalı model ve endüstriyel tasarım başvurularının gelişimi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 128: Patent, Faydalı Model, Endüstriyel Tasarım ve Marka Başvuruları

	Marka Başvuruları		Patent Başvuruları		Faydalı Model Başvuruları		Endüstriyel Tasarım Başvuruları	
	2010	**2014**	**2010**	**2014**	**2010**	**2014**	**2010**	**2014**
Adana	1,180	1,433	30	47	40	33	56	71
Mersin	926	1,224	15	15	30	21	27	37
TR62 Bölgesi	2,106	2,657	45	62	70	54	83	108
Türkiye	**85,128**	**111,544**	**8,343**	**12,375**	**3,033**	**3,568**	**30,441**	**42,844**

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü-www.tpe.gov.tr

2014 yılı itibarıyla Türkiye genelindeki Türk Patent Enstitüsü'ne yapılan toplam 170,331 sınai mülkiyet başvurusunun sadece %1.7'si TR62 Bölgesine ait bulunmaktadır. Adana ilinin Türkiye genelinden aldığı pay ise %0.9'dur. Yenilik faaliyetleri açısından gerek TR62 Bölgesi, gerekse Adana ili istenen düzeyde bulunmamaktadır.

2014 yılı başvurularına göre Adana ili 81 il arasında; marka başvurularında 9., patent başvurularında 14., faydalı model başvurularında 12. ve endüstriyel tasarım başvurularında 11. sıradadır. Adana iline ait başvuru sayıları değerlendirildiğinde; 2010 yılından 2014 yılına göre marka başvuruları %21.4 oranında, patent başvuruları %56.7 oranında, endüstriyel tasarım başvuruları %26.8 oranında artmış, faydalı model başvuruları ise %17.5 oranında azalmıştır. Adana'ya ait tek tescilli coğrafi işaret adana kebabıdır.

Adana ili 2010 yılında, Türkiye genelindeki tescil edilmiş marka sayısından %1.5 oranında pay alırken, bu pay 2014'te sadece %1.6'ya çıkabilmiştir. Aynı yıl, tescil edilmiş marka sayısı açısından Adana ili, 81 il arasında 9. sırada yer almıştır. Toplam Türkiye genelindeki patent tescillerinden 2010 yılında %1.2 pay alan Adana, 2014 yılında bu payını %0.6'ya düşürmüştür. Patent tescili açısından Adana ili, iller arası sıralamada 12. sırada yer almıştır. Toplam faydalı model tescilinden 2010 yılında %1.5 pay alan il, 2014'te %0.9 oranında pay alabilmiş, iller arası sıralamada ise 13. sırada yer almıştır. Adana ili, toplam endüstriye tasarım tescilinden 2010 yılında aldığı %0.6'lık payı, 2014 yılında %0.8'ye çıkarmış, 81 il arasında 14. sırada yer almıştır.

Adana İlinin ve Türkiye'nin Ar-Ge harcamalarını değerlendirebilmek ve Adana'nın Ar-Ge konusundaki gelişimini görebilmek açısından, Türkiye ve Adana İlinin Net Satışları ve Ar-Ge harcamaları arasında bağlantı kurabilmemizi sağlayacak olan aşağıdaki tablo verilmiştir.

Tablo 129: Türkiye ve Adana İlinin Net Satışları ve Ar-Ge Harcamalarının Gelişimi (Milyon TL)

	Net Satışlar		AR-GE Harcamaları		AR-GE/Satışlar (%)		Adana/TR (%)	
	Adana	Türkiye	Adana	Türkiye	Adana	Türkiye	Net Satışlar	AR-GE Harcamaları
2006	29,820	1,458,486	25	1,956	0.09	0.13	2.0	1.3
2007	39,038	1,688,083	35	2,261	0.09	0.13	2.3	1.6
2008	42,648	1,914,462	31	2,473	0.07	0.13	2.2	1.3
2009	43,093	1,886,523	42	2,504	0.10	0.13	2.3	1.7
2010	49,223	2,251,378	43	2,765	0.09	0.12	2.2	1.6
2011	64,791	2,838,447	36	3,681	0.05	0.13	2.3	1.0
2012	73,360	3,215,593	33	4,076	0.04	0.13	2.3	0.8
2013	81,842	3,688,508	42	4,485	0.05	0.12	2.2	0.9
2014	93,000	4,208,976	30	5,280	0.03	0.13	2.2	0.6

Kaynak: Sanayi Bakanlığı, Girişim Bilgi Sistemleri Birimi

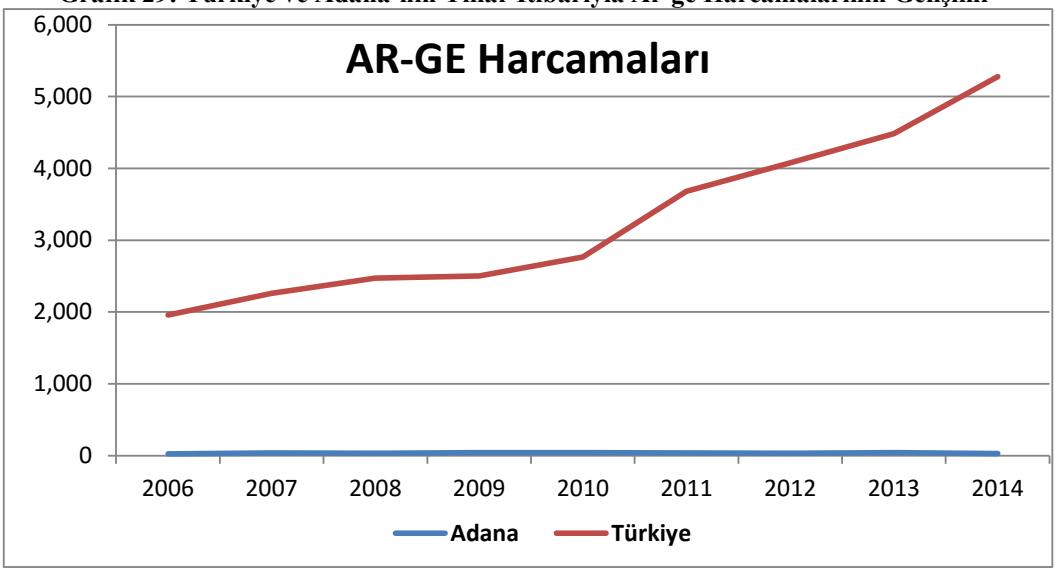
Adana İlinin 2006 yılından 2014 yılına Net Satışları %212 oranında, Türkiye'nin Net Satışları %189 oranında artarken, Adana'nın Ar-Ge harcamalarındaki artış (%18), Türkiye genelindeki Ar-Ge Harcamalarındaki artışın (%170) çok altında kalmıştır.

2006 yılında, Adana'nın Net Satışları içerisinde Ar-Ge Harcamalarının payı %0.09 iken, 2014 yılında bu oran %0.03'e düşmüştür. Türkiye'nin toplam Net Satışları içerisinde Ar-Ge Harcamalarının payı ise 2006 ile 2014 yılları arasında neredeyse sabit kalmıştır (%0.12 ve %0.13 olarak).

Adana İli Net Satışlarının Türkiye Net Satışları içerisindeki payı 2006 yılında %2 oranında iken 2014 yılında %2.2'ye yükselmiştir. Ancak, Adana ili Ar-ge Harcamalarının Türkiye Ar-Ge harcamaları içindeki payı 2006 yılında %1.3 iken, 2014 yılında %0.6'ya düşmüştür.

Adana ilinin, Net Satışlar açısından yaklaşık olarak Türkiye geneline paralel bir gelişme gösterirken, Ar-Ge harcamaları açısından Türkiye geneline göre belirgin bir gerileme içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Grafik 29: Türkiye ve Adana'nın Yıllar İtibarıyla Ar-ge Harcamalarının Gelişimi

Sonuç olarak; Adana İlinin, hâlihazırda araştırma, geliştirme ve inovasyon alanında beklenen düzeyde olduğunu söylemek mümkün değildir. İlde, yenilikçilik yaklaşımının daha üst seviyelere taşınabilmesi için, Mevcut Ar-Ge altyapısının geliştirilmesi, sanayi ve üniversite işbirliğinin artırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Özet olarak;

- ✓ **Adana ilinde, uzun yıllardır özellikle tarımsal üretime dayalı bir sanayi kültürü oluşmuştur. İlde, bir serbest bölge, üç organize sanayi bölgesi ve bir teknoloji geliştirme bölgesi bulunmaktadır. İlin sanayi altyapısı, sanayi girişimleri açısından oldukça uygun görünmektedir.**
- ✓ **TR62 Bölgesinde 1'i Mersin'de diğeri Adana-Yumurtalık'ta olmak üzere 2 serbest bölge bulunmaktadır. Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi, Türkiye'nin kimya, petro-kimya, demir-çelik, enerji santralleri, tersane ve çimento gibi ağır sanayi yatırımlarına yönelik ilk ve tek**

serbest bölgesidir. Mersin Serbest Bölgesi ise ticaret hacmi açısından Ege Serbest Bölgesi'nden sonra 2. sırada yer almaktadır. Adana ili, ticari hayatında her iki serbest bölgeden de yararlanmaktadır.

- ✓ **Adana Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi (AOSB), Adana-Ceyhan D-400 Karayolu üzerinde, 1,590 hektar alanda kurulu olup Türkiye'nin en büyük organize sanayi bölgelerinden biridir. Bölgeye, her türlü ulaşım imkanı vardır. Bölgede, 351 i faal olmak üzere 517 firma bulunmaktadır. OSB'de, üretim halindeki tesislerin en fazla yoğunlaştığı sektörler; tekstil, metal, plastik ve gıda sektörleridir (%55.6). Adana OSB'de, hukuki sorunları bulunan parseller dışında, tahsis edilecek sanayi parseli kalmamıştır.**
- ✓ **Kozan Organize Sanayi Bölgesi'nde, tahsise uygun sanayi parselleri, oldukça uygun fiyatlarda tahsis edilmeye hazır bulunmaktadır. OSB'deki sanayi tesisleri narenciye ve tarım ürünleri paketleme, gıda, çelik, metal, plastik, çinko imalatı ve zeytinyağı işleme sektörlerinde yoğunlaşmıştır (yaklaşık %70).**
- ✓ **Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi, özellikle petrol ve türevlerinin, kimya ürünlerinin üretimi, depolanması, dağıtımı, satışı açısından kullanılmaya tahsis edilecek olup Bölge arazisi 2013 yılı Yatırım Programında 1,347 hektar olarak belirlenmiştir. Kamulaştırma işlemleri devam etmektedir.**
- ✓ **Adana ilinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı kredisi ile inşaatı devam etmekte olan 1 adet 127 işyerine sahip KSS bulunmaktadır (Adana Doğu, Yüreğir, 2. Etap). Bunun yanında tamamlanmış olan, 1,945 işyerine sahip 7 adet KSS bulunmaktadır.**
- ✓ **Çukurova Teknoloji Geliştirme Bölgesi (Çukurova Teknokent) 2004 yılında kurulmuştur. Teknokent'in amacı; İlde etkin bir üniversite-sanayi işbirliği sağlamak, daha fazla araştırma yapılabilmesi olanağı yaratmak, yapılan araştırmaların ekonomik değere dönüşmesi için, rekabet gücünü artıracak teknolojileri geliştiren ve üreten firmalara sunmaktır. Çukurova Teknoloji Bölgesi'nde, halihazırda 66 firma faaliyette bulunmaktadır. Bu firmaların 21'i yazılım, 12'si biyoteknoloji, 10'u ise makine ve teçhizat alanındadır.**
- ✓ **Osmaniye ilinin Adana iline göre teşvik uygulama sistemi açısından daha fazla avantaja sahip olması ve Adana'ya çok yakın bir mesafede bulunması nedeniyle, sanayi yatırımlarının son yıllarda Adana ili yerine daha çok Osmaniye'de yapılmakta olduğu gözlenmektedir.**
- ✓ **Adana, Net Satışlar açısından yaklaşık olarak Türkiye geneline paralel bir gelişme gösterirken, Ar-Ge harcamaları açısından Türkiye geneline göre belirgin bir gerileme içerisindedir. Adana ili Ar-ge Harcamalarının Türkiye Ar-Ge harcamaları içindeki payı 2006 yılında %1.3 iken, 2014 yılında %0.6'ya düşmüştür.**

5.4. ENERJİ

Dünya elektrik üretiminin yaklaşık %67'si fosil yakıtlardan elde edilirken, Türkiye'deki elektrik üretiminin %73'ü fosil kaynaklara dayalı termik santrallerden, %3.1'i yenilenebilir kaynaklardan (dünyada bu oran %3.7), geri kalan kısmı ise hidroelektrik santrallerden elde edilmektedir.

Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Strateji Belgesi'ne göre, 2023'e kadar elektrik üretiminde doğalgazın payının %30'a çıkarılması, hidrolik dahil yenilenebilir enerji kaynaklarının payının %30'un üzerine ve rüzgâr enerjisi kurulu gücünün 20 bin MW'ye çıkarılması hedeflenmektedir. Nükleer enerji santrallerinin elektrik enerjisi üretimindeki payının 2020 yılına kadar en az %5 seviyesine ulaşması, güneş enerjisi kullanımının yaygınlaştırılması ve ülke potansiyelinin azami ölçüde değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Adana ili ve özelikle de Çukurova Bölgesi fosil, hidrolik ve yenilenebilir kaynaklara dayalı enerji üretim potansiyeli açısından zengindir. Türkiye'deki önemli petrol boru hatlarının kesişme noktası olması ile Bölge, bir enerji koridoru haline gelmiştir. Mersin'de Türkiye'nin ilk nükleer enerji santrali ve Adana'da Ceyhan Enerji Endüstri İhtisas Bölgesi kurulacağı düşünüldüğünde, Bölge enerji konusunda dikkat çekici bir konumda bulunmaktadır.

TR62 Bölgesinde, özellikle Adana'nın Yumurtalık, Ceyhan ve Tufanbeyli ilçeleri termik, Mersin'in Gülnar, Mut ve Silifke ilçeleri rüzgâr enerji santrali yatırımları ile dikkat çekerken, Silifke ilçesi ayrıca Akkuyu Nükleer Güç Santrali ile öne çıkmaktadır. Hidroelektrik santral (HES) yatırımları Adana'nın kuzeyi ile Mersin'in tamamına yayılmış durumdadır. Bölge, Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi ile Yumurtalık – Ceyhan ilçeleri arasındaki hat üzerindeki enerji yatırım talepleri ve Hatay ili İskenderun, Dörtyol ve Erzin ilçeleri ile birlikte düşünüldüğünde bir enerji üretim merkezi olma yolunda ilerlemektedir.

Türkiye Elektrik İletim A.Ş. verilerine göre, Adana bölgesinde 2014 yılı itibarıyla devlet ve özel sektöre ait toplam 3,280 MW kurulu güçlü üretim santralleri mevcuttur. Bu santrallerin 2014 yılı toplam üretimi 13.5 milyar kWh olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında kurulu güç 3,243 MW olup toplam üretim 15 milyar kWh idi.

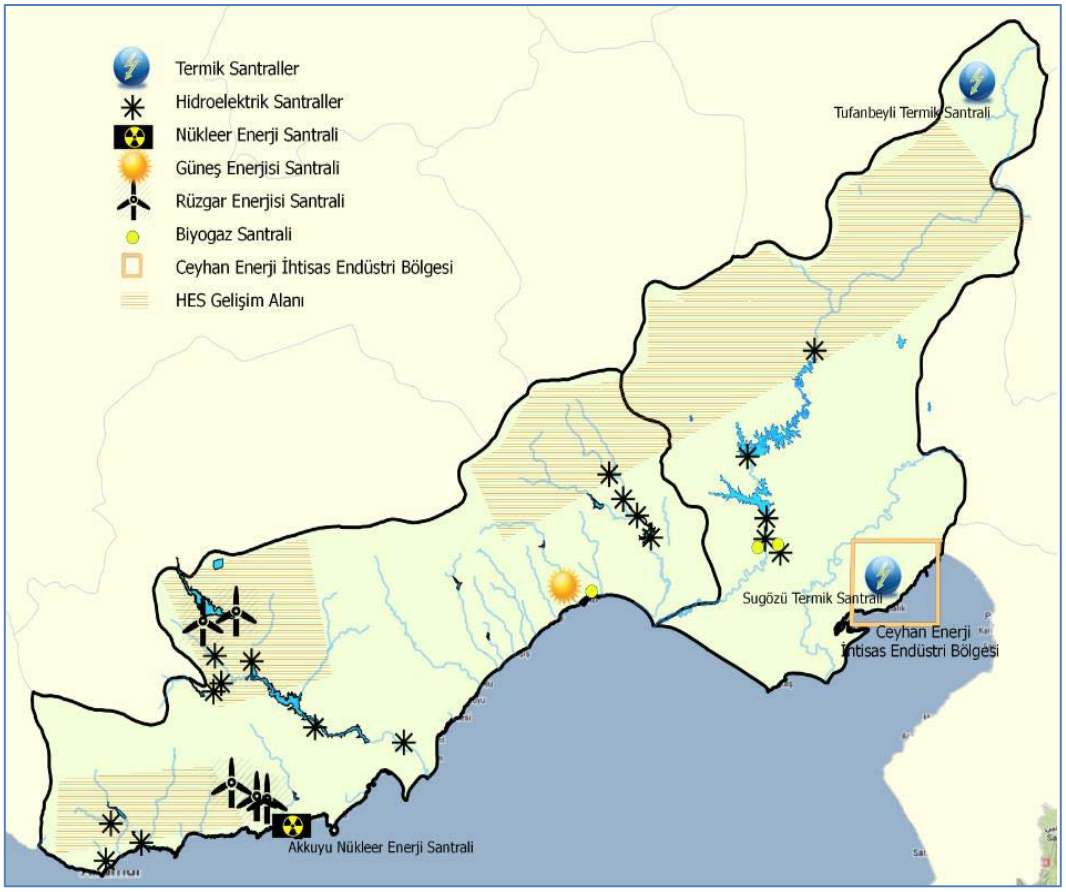
Tablo 130: Adana'da Toplam Elektrik Kurulu Gücü ve Üretim

	Kurulu Güç		Üretim kWh	
Yıllar	MW	% Değişim	kWh	% Değişim
2009	1,774	-	11,668,195,429	-
2010	2,032	14.5	11,176,165,185	-4.2
2011	2,886	42.0	15,405,034,252	37.8
2012	2,371	-17.8	13,458,804,243	-12.6
2013	3,243	36.8	15,107,867,813	12.3
2014	3,280	1.14	13,545,556,363	-10.3

Kaynak: TEİAŞ, Adana Ekonomisi 2014, ATO

TR62 Bölgesi yenilenebilir enerji alanında HES'lerin yanında güneş, rüzgâr ve biyokütle enerjisi üretme potansiyeline de sahiptir. Mersin ili Adana'ya kıyasla rüzgâr enerji santrali (RES) kurulması için daha elverişlidir. Bölgede RES kurulabilir alanlar incelendiğinde, Mersin ili Silifke, Gülnar ve Mut ilçeleri ile Adana ili Pozantı ilçesinin bir kısmının uygun olduğu görülmektedir. Mersin'e kurulabilecek rüzgâr enerji santrali güç kapasitesi 3,531.20 MW iken, Adana'nın rüzgâr enerjisi santrali güç kapasitesi 898.72 MW'dir. Adana'da rüzgâr enerji santrali henüz bulunmazken, Mersin'de rüzgâr enerji santrali yatırımları hızla artmaktadır.

Harita 6: TR62 Bölgesi Enerji Santralleri ve Gelişim Alanları Haritası

Kaynak: ÇKA Bölge Planı, 2013.

Mersin ve Adana illerinin global güneş radyasyon dağılımları ve güneşlenme süreleri, TR62 Bölgesinin güneş enerjisi yatırımları için elverişli olduğunu göstermektedir. Bölgenin güneşlenme süresi değerleri yıl boyu Türkiye ortalamasının üzerindeyken, global radyasyon değerleri de Türkiye değerlerinin üzerinde yer almaktadır.

Tarım ve hayvancılığın gelişmiş olduğu TR62 Bölgesinde biyo-kütle potansiyeli de oldukça yüksektir. Toplam 1.6 MW kurulu kapasitedeki Adana Doğu ve Batı Atıksu Arıtma Tesisleri ile 1.9 MW kurulu kapasitedeki Mersin Karaduvar Atıksu Arıtma Tesisi'nde bulunan biyogaz santralleri yanında, özel sektörün biyogaz santralleri de mevcuttur. Bu alandaki yatırımların artırılması ve mevcut potansiyelden daha fazla yararlanılması gerekmektedir.

Türkiye'nin enerji stratejisinde enerjide ithalata bağımlılığın azaltılması ve yerli kaynaklara öncelik verilmesi benimsenmektedir. Bölge'de yerli kömür, ithal kömür ve diğer yakıt kaynakları ile çalışan önemli santral yatırımları bulunmaktadır. Adana'nın Yumurtalık ilçesinde yer alan Sugözü Enerji Santrali 1,210 MW kurulu kapasite ile Türkiye'nin elektrik ihtiyacının %4'ünü karşılamakta ve yılda yaklaşık 9 milyar kWh elektrik üretmektedir. 450 MW kurulu güç ile yıllık 3 milyar kWh elektrik üreterek Türkiye'nin elektrik enerjisi ihtiyacının %2'sini karşılaması planlanan Tufanbeyli Enerji Santrali yapım aşamasındadır. Ayrıca Adana Yumurtalık'ta Ayas Enerji Santrali (625 MWe) ve Mersin'de Mersin Kombine Doğalgaz Santrali (570 MWe) yatırımları devam etmektedir (EPDK). Ayrıca, özellikle Yumurtalık'ta kurulması planlanan birçok enerji santrali lisans başvurusu bulunmaktadır.

Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu tarafından Adana ili için yapılan değerlendirmede, 2014 yılı itibarıyla uygun bulunan ve yürürlükte olan üretim lisanslı firma sayısı 63 olup, bu tesislerin 3'ü biyokütle, 42'si hidroelektrik ve 18'i termik santral üzerinedir. İşletmedeki kapasiteye bakıldığında, toplam kapasitenin %94'ü hidroelektrik, %4'ü termik üretimine aittir. İlde, rüzgar, güneş ve jeotermal elektrik üretim kurulu gücü bulunmamaktadır.

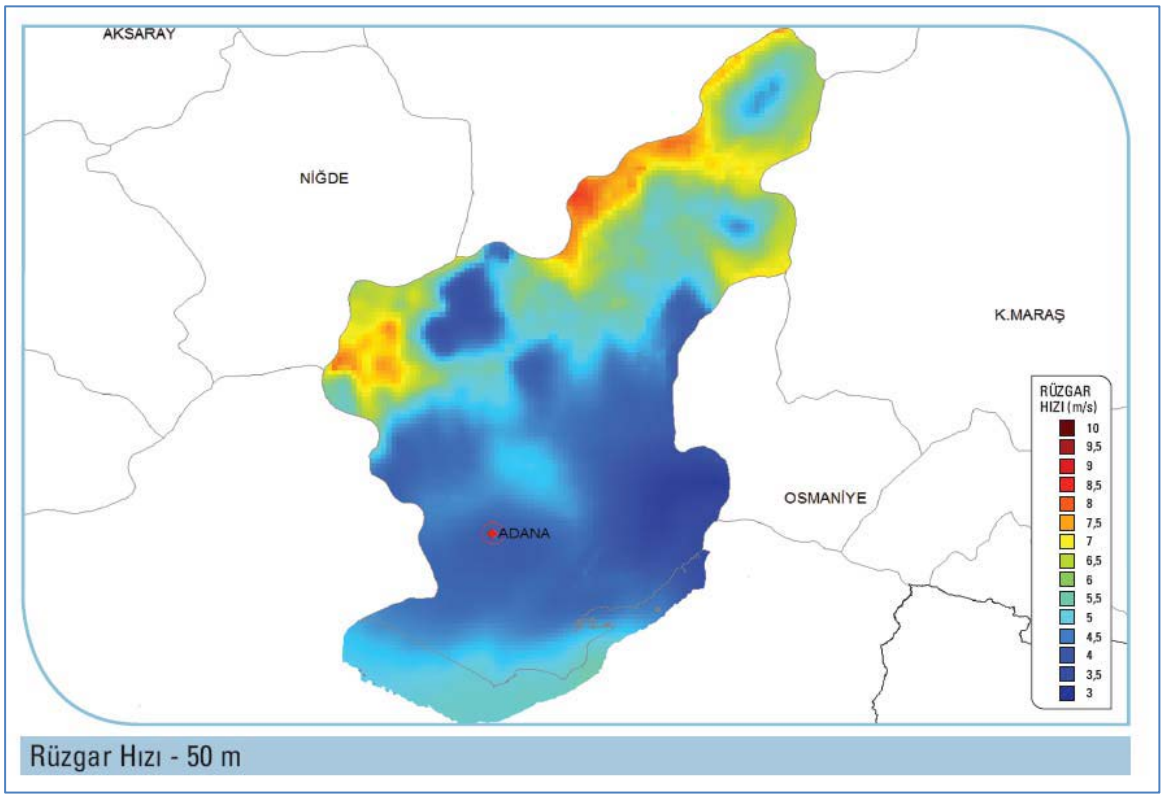
Tablo 131: Adana İlinde Yürürlükte, Değerlendirmede Olan ve Uygun Bulunan Lisanslar

Tesis Türü	Tesis Sayısı	Kurulu Güç Mwe	İnşaat Halindeki Kapasite Mwe	İşletmedeki Kapasite Mwe
Biyokütle	3	17.17	0.00	17.17
Hidroelektrik	42	2,011.87	1,002.43	1,009.44
Termik	18	7,608.44	7,564.15	44.29
Genel Toplam	**63**	**9,637.47**	**8,566.58**	**1,070.89**

Kaynak: EPDK, Adana Ekonomisi 2014, ATO

Türkiye'de, 2023 yılına kadar iki nükleer güç santralinin devreye alınması, üçüncü santral inşasına başlanması ve nükleer enerjinin elektrik enerjisi üretimi içerisindeki payının giderek yükselmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla; Mersin ili Akkuyu Bölgesi'nde nükleer güç santrali kurulmasına yönelik Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu Hükümeti arasında yapılan anlaşma çerçevesinde projenin yürütülmesi için Akkuyu Nükleer Güç Santrali Elektrik Üretim A.Ş. adı ile proje şirketi kurulmuştur. Akkuyu NGS Mersin Limanına 140 km uzaklıktaki Akkuyu mevkiinde inşa edilecek ve her biri 1,200 MW kurulu güce sahip 4 üniteden oluşacaktır. Tesisin tamamının 2023 yılında işletmeye alınması planlanmaktadır. Akkuyu NGS'nin inşaatı tamamlandıktan sonra yılda yaklaşık 35 milyar kWh elektrik enerjisinin üretilmesi öngörülmektedir.

Harita 7: Adana İli Rüzgar Kaynak Bilgileri (REPA)

Kaynak: www.e.i.e.gov.tr

Ekonomik RES yatırımı için %35 veya üzerinde kapasite faktörü gerekmektedir.

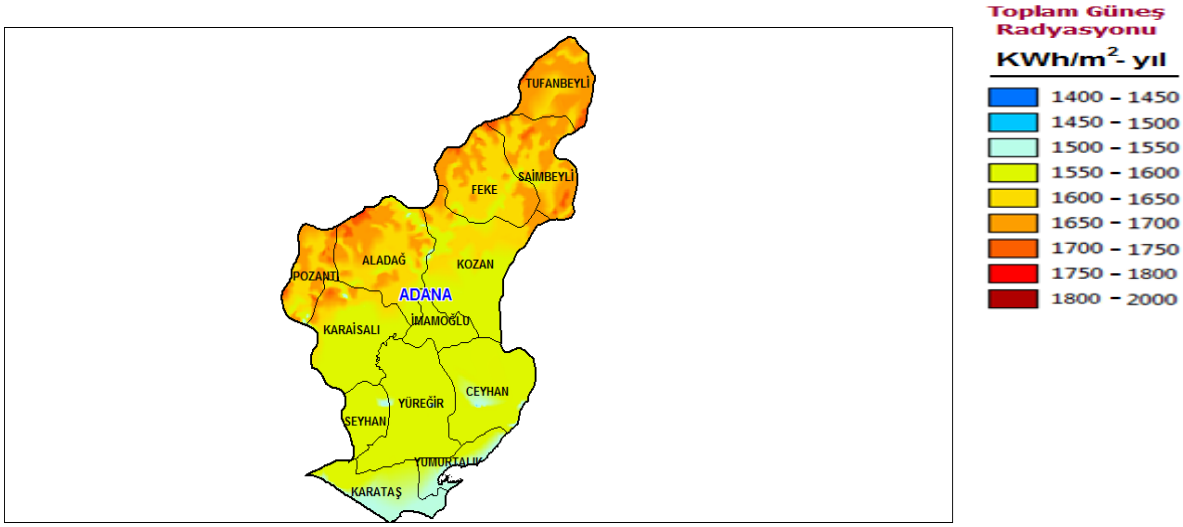
Tablo 132: Adana İli Rüzgar Enerjisi Potansiyeli

50 Metrede Rüzgar Gücü (W/m²)	50 Metrede Rüzgar Hızı (m/s)	Toplam Alan (km²)	Toplam Kurulu Güç (MW)
300-400	6.8-7.5	100.46	502.32
400-500	7.5-8.1	48.99	244.96
500-600	8.1-8.6	18.19	90.96
600-800	8.6-9.5	12.10	60.48
>800	>9.5	0.00	0.00
		179.74	**898.72**

Kaynak: www.eie.gov.tr

Adana ilinde rüzgar gücünden yararlanılarak üretilebilecek enerji miktarı 898.72 MW'dir.

Harita 8: Harita: Adana Güneş Enerjisi Potansiyel Atlası (GEPA)

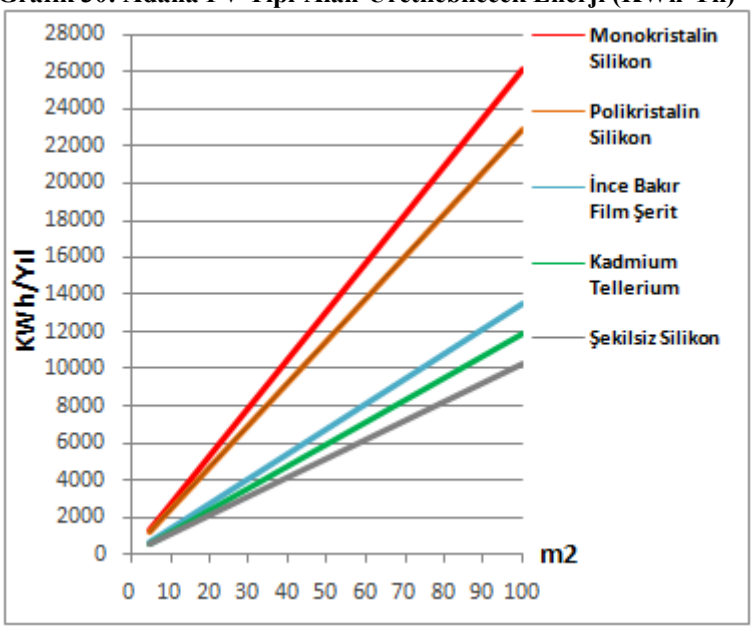

Kaynak: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü

Orta Doğu ve Orta Asya'nın üretiminin dünya pazarlarına ulaşmasında hem bir köprü hem de bir terminal olma hedefi doğrultusunda Bakü'den başlayıp, Ceyhan'da son bulan Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı ile Azeri petrolünün Ceyhan'a taşınması, buradan uluslararası pazarlara ulaştırılması sağlanmaktadır. Kerkük'ten başlayıp Yumurtalık'ta son bulan Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı ile Irak petrolü dünya pazarlarına ulaştırılmaktadır. Ceyhan-Kırıkkale Ham Petrol Boru Hattı, Kırıkkale Orta Anadolu Rafinerisi'nin ham petrol ihtiyacını karşılamaktadır. Bu nedenlerle, Adana ilinin Ceyhan ilçesi, Azerbaycan ve Kuzey Irak petrollerinin uluslararası piyasalara açılmasında kritik rol oynamaktadır. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) 2010-2014 Stratejik Planı'nda "Ceyhan Bölgesi'nin farklı kalite ve özelliklerdeki ham petrolün uluslararası piyasalara sunabildiği, rafineri, petrokimya tesisleri ve sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) ihraç terminalinin bulunduğu entegre bir enerji merkezi

haline getirilmesi sağlanacaktır.” hedefi yer almaktadır. Bu kapsamda 2007 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile ilan edilen Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi’nde kamulaştırma çalışmaları devam etmektedir. Planlanan yatırımların tamamlanması ile Ceyhan’ın bir enerji merkezine dönüşmesi ve petrokimya endüstrisinin gelişmesiyle Ceyhan’ın ve dolayısıyla Adana’nın sanayi yapısının önemli ölçüde gelişmesi beklenmektedir.

Grafik 30: Adana PV Tipi-Alan-Üretilebilecek Enerji (KWh-Yıl)

Kaynak: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü

Özet olarak;

- ✓ **Adana ili, özelikle de Çukurova Bölgesi fosil, hidrolik ve yenilenebilir kaynaklara dayalı enerji üretim potansiyeli açısından zengindir. Yenilenebilir kaynaklardan güneş enerjisi ve biyokütle enerjisi açısından oldukça avantajlı görünen Adana ilinin, rüzgar enerjisi potansiyeli ise sınırlıdır.**
- ✓ **Türkiye’deki önemli petrol boru hatlarının kesişme noktası olması ile Bölge, bir enerji koridoru haline gelmiştir. Mersin’de Türkiye’nin ilk nükleer enerji santrali ve Adana’da Ceyhan Enerji Endüstri İhtisas Bölgesi kurulacağı düşünüldüğünde, Bölge enerji konusunda dikkat çekici bir konumda bulunmaktadır.**
- ✓ **Biyokütle enerjisi üretimi, genel olarak diğer bölgelerimizde olduğu gibi TR62 Bölgesi’nde ve Adana ilinde yenilenebilir enerji üretiminde bir seçenek olarak görülebilir. Özellikle tarım işletmelerinin enerji ihtiyaçlarına yönelik olarak yararlanılabilecek düzeyde biyokütle enerji kaynağının varlığından söz etmek mümkündür.**

5.5. KAMU YATIRIM HARCAMALARI

Kamu yatırımları, bir yörenin altyapı eksiklerinin giderilmesinde en önemli faktörlerden birisidir. Kamu yatırımlarının Türkiye, TR62 Bölgesi ve Adana ilinde 2005-2015 yılları arasındaki gelişimi aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 133: Kamu Yatırım Harcamalarının Gelişimi (Cari Fiyatlarla, Bin TL)

Yıllar	Adana	Mersin	TR62 Bölgesi	Türkiye	Adana/TR62	Adana/Türkiye
2005	247,525	181,103	428,628	19,899,447	57.7	1.2
2006	194,955	192,802	387,757	21,608,226	50.3	0.9
2007	299,862	230,239	530,101	21,513,108	56.6	1.4
2008	245,109	294,801	539,910	21,915,452	45.4	1.1
2009	134,732	292,244	426,976	27,458,727	31.6	0.5
2010	156,430	258,671	415,101	33,832,966	37.7	0.5
2011	198,521	251,198	449,719	36,400,287	44.1	0.5
2012	265,061	460,100	725,161	44,434,287	36.6	0.6
2013	361,099	511,121	872,220	52,881,620	41.4	0.7
2014	570,304	421,935	992,239	56,279,641	57.5	1.0
2015	574,314	455,384	1,029,698	62,240,302	55.8	0.9

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı

Türkiye genelinde kamu yatırımları 2005 yılına göre cari fiyatlarla %213 oranında artarak, 2015 yılında 62.2 milyar TL'ye ulaşırken, TR62 Bölgesinde bu oran %140, Adana ilinde ise %132 olmuştur. Adana ili, 2005 yılında TR62 Bölgesi kamu yatırımlarından yaklaşık %57.7, Türkiye toplam kamu yatırımlarından %1.2 oranında paylar alırken, 2015 yılında bu oranlar %55.8 ve %0.9 düzeylerine düşmüştür. Bu rakamlarla, Adana ili, Türkiye toplam kamu yatırımlarından aldığı pay itibarıyla 2005 yılında iller arası sıralamada 13. sırada iken, 2009 yılında 32. sıraya, 2010 yılında 36. sıraya düşmüş, daha sonraki yıllarda biraz iyileşme sağlayarak, 2015 yılında 11. sırada yer almıştır.

Türkiye, TR62 Bölgesi ve Adana ili için 2015 yılı itibarıyla kamu harcamalarının sektörlere göre dağılımı da aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 134: 2015 Yılı Kamu Yatırım Harcamalarının Sektörel Dağılımı (Cari Fiyatlarla Bin TL)

Sektörler	Adana	Mersin	TR62 Bölgesi	Türkiye	Adana/TR62 Bölgesi (%)	Adana/Türkiye (%)
Tarım	90,334	67,575	157,909	7,072,898	57.2	1.3
Madencilik	22,596	30,602	53,198	2,016,000	42.5	1.1
İmalat Sanayi	6,300	0	6,300	990,366	100.0	0.6
Enerji	22,894	27,215	50,109	3,930,244	45.7	0.6
Ulaştırma/Haberleşme	61,505	22,164	83,669	18,019,934	73.5	0.3
Turizm	5,500	11,173	16,673	452,698	33.0	1.2
Konut	0	200	200	339,070	0.0	0.0
Eğitim	173,214	90,414	263,628	10,587,827	65.7	1.6
Sağlık	46,126	54,706	100,832	3,924,769	45.7	1.2
Diğer	145,845	151,335	297,180	14,906,496	49.1	1.0
Toplam	**574,314**	**455,384**	**1,029,698**	**62,240,302**	**55.8**	**0.9**

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı

Kamunun yaptığı yatırımlar sektörel olarak incelendiğinde; ağırlıklı olarak eğitim (%30.2), diğer kamu hizmetleri (%25.4), tarım (%15.7), ulaştırma-haberleşme (%10.7) ve sağlık sektörlerine (%8) yatırım yapıldığı; buna karşılık imalat, madencilik ve turizm sektörlerinin kamu yatırımlarından çok az oranda pay aldığı görülmektedir.

Adana ilinin sektörel açıdan Türkiye toplam kamu yatırımlarından aldığı pay, imalat sanayi, enerji, ulaştırma-haberleşme sektörlerinde %1'in altındadır. Oransal olarak en fazla payı ise %1.6 oranı ile eğitim sektöründen ve %1.3 oranı ile de tarım sektöründen almaktadır.

Özet olarak;

- ✓ **Türkiye genelinde kamu yatırımları 2015 yılında, 2005 yılına göre cari fiyatlarla %213 oranında artarken, Adana ilinde bu oran %132 olmuştur. Adana ili, 2005 yılında Türkiye toplam kamu yatırımlarından %1.2 oranında pay alırken, 2015 yılında bu oran %0.9 düzeyine düşmüştür. Adana ili, toplam kamu yatırımlarından aldığı pay itibarıyla 2005 yılında iller arası sıralamada 13. sırada iken, 2009 yılında 32. sıraya, 2010 yılında 36. sıraya düşmüş, sonraki yıllarda biraz iyileşme sağlayarak, 2015 yılında 11. sırada yer almıştır.**
- ✓ **Kamunun Adana'da yaptığı yatırımlar sektörel olarak incelendiğinde; ağırlıklı olarak eğitim (%30.2), diğer kamu hizmetleri (%25.4), tarım (%15.7), ulaştırma-haberleşme (%10.7) ve sağlık sektörlerine (%8) yatırım yapıldığı, imalat, madencilik ve turizm sektörlerinin ise kamu yatırımlarından çok az oranda pay aldığı görülmektedir.**

6. BÖLGENİN GELİŞMİŞLİK DURUMU VE EKONOMİK-SOSYAL GÖRÜNÜM

Adana ilinin yatırım ortamı açısından gelişmişlik durumunu ortaya koyabilmek amacıyla, gerek ekonomik, gerekse sosyal-kültürel yaşam açısından veri olabilecek tüm göstergeler aşağıdaki bölümlerde açıklanmaya çalışılmıştır.

Adana ilinin eğitim ve sağlık göstergeleri açısından gelişmişlik durumu daha önceki bölümlerde ayrıntılı olarak verildiği için, bu bölüme alınmamıştır.

6.1. GAYRİ SAFİ KATMA DEĞER AÇISINDAN TR62 BÖLGESİ

Gayri Safi Katma Değer (GSKD) istatistikleri TÜİK tarafından il bazında verilmediğinden, bu bölümde Düzey 2 bazında değerlendirme yapılacak ve TR62 (Mersin, Adana) verileri incelenecektir. TR62 Düzey 2 Bölgesi ili gayri safi katma değerinin 2004-2011 döneminde %126.3 oranında artarak, 2011 yılı itibarıyla 45.5 Milyar TL düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. TR62 Bölgesi, 2011 yılı verilerine göre, Türkiye GSKD'nin %3.96'sını oluştururken, Akdeniz Bölgesi GSKD'nin de %37.61'ini oluşturmaktadır. TR62, Türkiye GSKD'den aldığı pay ile 26 Düzey 2 bölgesi içinde 7. sırada bulunmaktadır.

2004-2011 yılları arasında, Türkiye, Akdeniz Bölgesi ve TR62 Düzey 2 Bölgesi için cari fiyatlarla gayri safi katma değer rakamları, karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 135: TR62 Düzey 2 Bölgesi GSKD'nin Gelişimi ve Bölge ve Türkiye İçindeki Yeri (1,000 TL)

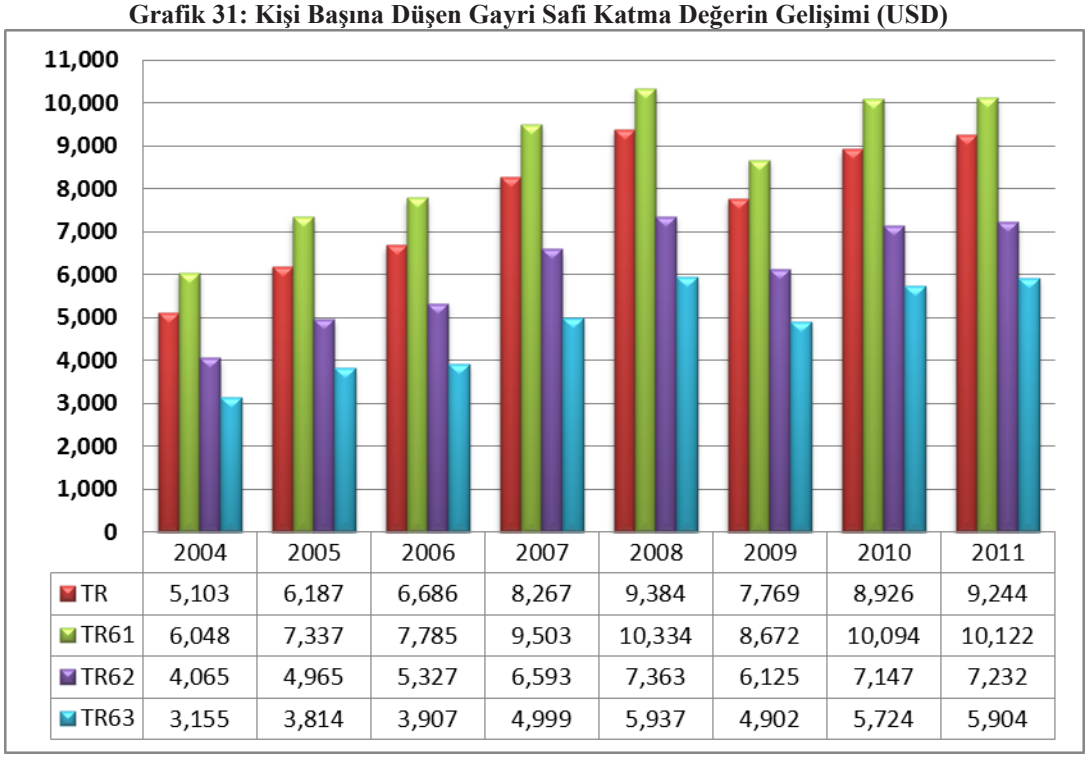
Yıllar	TR62 (Mersin, Adana)	Akdeniz Bölgesi	Türkiye	TR62/Akdeniz Bölgesi (%)	TR62/Türkiye (%)	Akdeniz Bölgesi/Türkiye (%)
2004	20,120,471	51,582,976	494,884,058	39.01	4.07	10.42
2005	23,416,918	60,168,507	571,714,470	38.92	4.10	10.52
2006	27,180,415	69,302,744	668,418,265	39.22	4.07	10.37
2007	30,708,639	79,037,989	754,384,542	38.85	4.07	10.48
2008	34,120,118	88,942,963	854,585,214	38.36	3.99	10.41
2009	34,686,590	91,085,069	864,449,686	38.08	4.01	10.54
2010	39,909,003	105,544,678	980,547,016	37.81	4.07	10.76
2011	45,529,304	121,066,360	1,150,453,139	37.61	3.96	10.52

Kaynak: TÜİK

Kişi başına gayri safi katma değer açısından incelendiğinde, 2004 yılı itibarıyla 4,065 USD seviyesinde olan TR62 Düzey 2 Bölgesi kişi başına düşen gayri safi katma değerin 2004-2011 döneminde %77.90 oranında artarak 2011 yılında 7,232 USD düzeyine ulaştığı görülmektedir. Aynı dönemde kişi başına gayri safi katma değer artış oranı Akdeniz Bölgesinde yer alan TR61

Bölgesinde %67.4, TR63 Bölgesinde %87.2 iken Türkiye genelinde %81.2 düzeyinde gerçekleşmiştir.

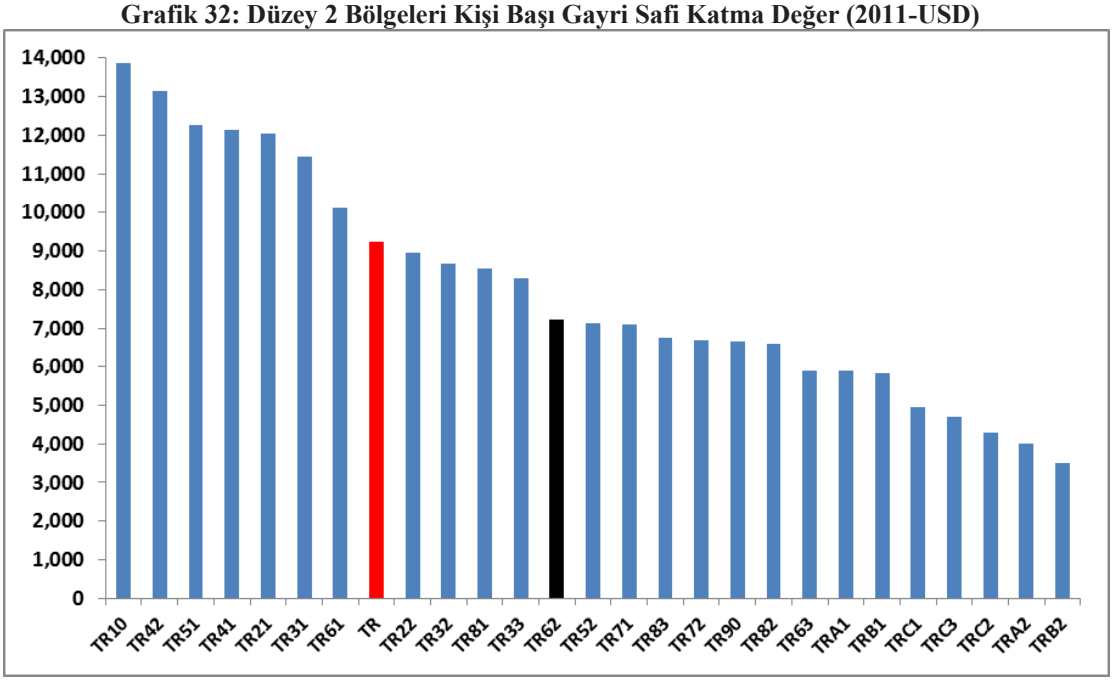
Grafik 31: Kişi Başına Düşen Gayri Safi Katma Değerin Gelişimi (USD)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
TR	5,103	6,187	6,686	8,267	9,384	7,769	8,926	9,244
TR61	6,048	7,337	7,785	9,503	10,334	8,672	10,094	10,122
TR62	4,065	4,965	5,327	6,593	7,363	6,125	7,147	7,232
TR63	3,155	3,814	3,907	4,999	5,937	4,902	5,724	5,904

Kişi başına düşen gayri safi katma değerine Düzey 2 bölgeleri sıralaması açısından bakacak olursak, 2011 yılı itibarıyla TR62 (Mersin, Adana) bölgesi kişi başı gayri safi katma değerinin, 26 bölge içinde 12. sırada yer aldığı görülmektedir.

Grafik 32: Düzey 2 Bölgeleri Kişi Başı Gayri Safi Katma Değer (2011-USD)

2004 ve 2011 yılları itibarıyla, kişi başına düşen GSKD açısından Düzey 2 Bölgelerinin durumu aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 136: Kişi Başına GSKD Açısından Düzey 2 Bölgeleri (USD)

		2004 Yılı		2011 Yılı	
		Kişi Başına GSKD	Sıra	Kişi Başına GSKD	Sıra
TR	**Türkiye**	**5,103**		**9,244**	
TR10	İstanbul	7,943	1	13,865	1
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	6,300	6	12,029	5
TR22	Balıkesir, Çanakkale	4,515	10	8,954	8
TR31	İzmir	6,598	5	11,443	6
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	5,320	8	8,668	9
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	4,042	13	8,283	11
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	6,930	4	12,126	4
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	7,183	2	13,138	2
TR51	Ankara	6,978	3	12,259	3
TR52	Konya, Karaman	3,887	14	7,118	13
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	6,048	7	10,122	7
TR62	**Adana, Mersin**	**4,065**	**12**	**7,232**	**12**
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	3,155	19	5,904	19
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	3,674	15	7,087	14
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	3,635	16	6,675	16
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	5,209	9	8,536	10
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	4,178	11	6,594	18
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	3,549	17	6,762	15
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	3,545	18	6,652	17
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	2,975	21	5,901	20
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	2,048	24	4,001	25
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	3,017	20	5,820	21
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	1,877	25	3,515	26
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	2,678	22	4,952	22
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	2,377	23	4,282	24
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1,853	26	4,689	23

Kaynak: TÜİK

Kişi başına düşen GSKD büyüklüğü açısından TR62 Bölgesi 26 Düzey 2 Bölgesi arasında 2004 yılında 4,065 USD ile 12. sırada yer alırken, 2011 yılında 7,232 USD ile bu sırasını korumuştur. 2011 yılında, kişi başına düşen GSKD açısından 26 Düzey 2 Bölgesi arasında TR10 Bölgesi (İstanbul), 13,865 USD ile 1. sırada, TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari) Bölgesi de 3,515 USD ile 26. sırada (son) yer almıştır.

6.2. SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK DÜZEYİ AÇISINDAN ADANA

Bu bölümde Adana ilinin sosyo-ekonomik yapısı; kişi başına gelir düzeyinin yanı sıra, diğer göstergeler (ekonomik, sosyal, kültürel) açısından da ele alınıp değerlendirilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü'nce 2003 ve 2011 yıllarında yapılmış olan ***"İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları"***ndan yararlanılmıştır.

Coğrafi bölge tanımı çerçevesinde yapılan sıralama sonuçlarına göre Adana ilinin de içinde yer aldığı, 8 ilden oluşan Akdeniz Bölgesi, 2003 yılında yapılan çalışmaya[29] göre; 0,02069 endeks değeriyle 4. sırada yer almıştır. Akdeniz Bölgesi, sahip olduğu endeks değeriyle ülke ortalamasını en iyi yansıtan bölge konumundadır. Akdeniz Bölgesinde tarım, sanayi ve hizmetler sektörleri hızlı bir gelişme içerisindedir. Tarımda sanayi bitkileri üretiminde uzmanlaşmış Çukurova ve tüm bölgede yaygınlaşmış seracılık faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Sanayide de tarımsal sanayilerin yanı sıra demir-çelik ve petro-kimya gibi ana sanayi dalları bölge ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Bölgede yer alan uluslararası limanlar ve serbest bölgeler, ticari faaliyetlerin gelişmesine önemli katkı sağlamaktadır. Ayrıca hızla gelişen turizm faaliyetleri, bölgenin iktisadi yapısını daha da çeşitlendirmiştir. Bölgede mekânsal düzeyde tek bir kutba dayalı gelişme gözlenmemektedir. Bölgede yer alan illerin çoğu başlı başına birer kutup niteliği taşımaya başlamıştır. 2003 endeks değerlerine göre pozitif değere sahip altı bölgeden biri de Akdeniz Bölgesidir. TR61 (Antalya, Isparta, Burdur), TR62 (Adana, Mersin) ve TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) alt bölgelerinden oluşan TR6 Akdeniz Bölgesi, sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksine göre, 12 Düzey 1 bölgesi arasında 6. sırada bulunmaktadır. Düzey 2 sınıflandırmasına göre Adana ve Mersin'den oluşan TR62 alt bölgesi 26 Düzey 2 bölgesi içinde 7. sırada bulunmaktadır (İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması araştırması-2003).

2011 yılı verilerinin[30] yer aldığı çalışmada, Düzey 2 bazında bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre, 14 bölge ülke ortalamasının üzerinde, bir bölge ülke ortalaması düzeyinde, 11 bölge ise ortalamanın gerisinde endeks değerlerine sahiptir. Tek ilden oluşan

[29] T.C. Başbakanlık Devlet Planlama teşkilatı, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003), Mayıs 2003.

[30] T.C. Kalkınma Bakanlığı, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralama Araştırması (SEGE 2011), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara 2013.

İstanbul, Ankara ve İzmir gibi Düzey 2 bölgeleri en gelişmiş bölgeler olurken, TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) ve TR61 (Antalya, Isparta, Burdur) Düzey 2 bölgeleri dördüncü ve beşinci sırada yer almışlardır. Akdeniz bölgesinde, Batı Akdeniz bölgesindeki hızlı yükselişe karşılık Çukurova ve Doğu Akdeniz bölgeleri daha alt sıralarda yer almıştır

Göstergeler itibarıyla değerlendirme yapıldığında, işsizliğin Adana, Mersin, Van, İzmir ve İstanbul gibi özellikle göç alan illerde yoğunlaştığı görülmektedir. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan iller ise göç veren iller olarak, istihdam piyasasındaki etkinlikten ziyade gelişmemiş işgücü piyasaları nedeniyle düşük işsizlik oranına sahiptir. Ekonomik yapının tarımsal üretim ağırlıklı olması nedeniyle bu iller aynı zamanda işgücüne katılma oranının yüksek göründüğü illerdir. İşgücüne katılma oranının düşük seviyede kaldığı iller ise Güneydoğu Anadolu bölgesinde temerküz etmektedir.

Bir önceki çalışmada yedinci sırada yer alan TR62 (Adana, Mersin) Düzey 2 bölgesi bu çalışmada 0.5211 endeks değeriyle dokuzuncu sırada bulunmaktadır. Düzey 2 Bölgeleri içinde pozitif endeks değerine sahip 14 alt bölgeden biri de TR62 bölgesidir.

Akdeniz Bölgesini oluşturan illerin gelişmişlik sıralaması incelendiğinde; 2003 yılı araştırmasına göre; TR62 Düzey 2 illerinden Adana ülke genelinde 8. sırada yer alırken, Mersin 17. sırada yer almıştır. Diğer Akdeniz Bölgesi illerinden Antalya 10., Isparta 28., Hatay 29., Burdur 31., Osmaniye 47 ve Kahramanmaraş 48. sıralarda yer almışlardır. 2011 araştırmasına göre ise TR62 Düzey 2 illerinden Adana 16 ve Mersin 24. sırada yer almıştır. Diğer Akdeniz Bölgesi illerinden Antalya 5., Isparta 21., Burdur 26., Hatay 46., Osmaniye 53., ve Kahramanmaraş 60. sıralarda yer almıştır.

Tablo 137: Akdeniz Bölgesi İlleri Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

İller	Sıra 2003	Endeks 2003	İller	Sıra 2011	Endeks 2011	Sıra Değişikliği (2003-2011)
Adana	**8**	**0.94901**	Antalya	5	1.5026	5
Antalya	10	0.91480	**Adana**	**16**	**0.5666**	**-8**
Mersin	17	0.51934	Isparta	21	0.5272	7
Isparta	28	0.21187	Mersin	24	0.4636	-7
Hatay	29	0.19613	Burdur	26	0.3684	5
Burdur	31	0.14395	Hatay	46	-0.1302	-17
Osmaniye	47	-0.33321	Osmaniye	53	-0.2892	-6
Kahramanmaraş	48	-0.34968	Kahramanmaraş	60	-0.4677	-12

SEGE-2003 çalışmasında 8'inci sırada yer alan Adana, 2011 yılı itibarıyla 0.5666 endeksi ile 16'ncı sırada yer bulmuştur.

Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırmasının diğer amaçlarından birisi de, eşdeğer gelişmişlik seviyesine sahip illerin belirlenmesi ve ülke genelinde homojen alanların saptanmasıdır. Yapılan çözümlemeler ve değerlendirmeler sonucunda ülke; illeri temelde yüksek, orta ve düşük olmak üzere üç gelişmişlik kademesinde incelenmiştir. Yüksek gelişmişlik grubunda bir, orta gelişmişlik grubunda dört ve düşük gelişmişlik grubunda 1 olmak üzere iller altı kademeye ayrılmıştır. Buna göre, birinci kademe gelişmiş 8 il, ikinci kademe gelişmiş 13 il, üçüncü kademe gelişmiş 12 il, dördüncü kademe gelişmiş 17 il, beşinci kademe gelişmiş 16 il ve altıncı kademe gelişmiş 15 il bulunmaktadır.

Adana ili, sosyo ekonomik gelişmişlik endeks değeriyle ikinci kademe gelişmişlik grubunda yer almaktadır. Akdeniz Bölgesinde bulunan 8 ilden 1'i birinci kademe gelişmişlik grubunda, 2'si ikinci kademe gelişmişlik grubunda, 2'si üçüncü kademe gelişmişlik grubunda, 1'i dördüncü kadem gelişmişlik, 1'i de beşinci kademe gelişmişlik grubunda yer almaktadır. Bu çerçevede Akdeniz Bölgesi illerinden sadece Antalya yüksek gelişmişlik grubunda yer almakta, Adana, Isparta, Mersin, Burdur, Osmaniye ve Kahramanmaraş illeri orta gelişmişlik grubunda yer almaktadır. Düşük gelişmişlik grubunda Akdeniz Bölgesinden il bulunmamaktadır. Aşağıdaki Tablo'da illerin gelişmişlik kademelerine göre dağılımı görülebilir.

Adana ilinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ilçeler itibarıyla değerlendirildiğinde; 2004 yılı itibarıyla Adana'nın sadece bir ilçesi birinci derecede gelişmiş ilçeler grubunda bulunurken, 6 ilçesi üçüncü derecede gelişmiş ilçeler grubunda, 4 ilçesi beşinci derecede gelişmiş ilçeler grubunda ve 1 ilçesi de altıncı derecede gelişmiş ilçeler grubunda yer almıştır. 2004 yılı itibarıyla toplam 12 ilçesi bulunan Adana'nın 7 ilçesi negatif sosyo-ekonomik gelişmişlik endeks değerine sahiptir.

Tablo 138: Gelişmişlik Endeksine Göre Kademeli İl Grupları (2011)

1. Kademe			2. Kademe			3. Kademe			4. Kademe			5. Kademe			6. Kademe		
İller	**SEGE 2011 Sırası**	**Endeks Değeri**	**İller**	**SEGE 2011 Sırası**	**Endeks Değeri**	**İller**	**SEGE 2011 Sırası**	**Endeks Değeri**	**İller**	**SEGE 2011 Sırası**	**Endeks Değeri**	**İller**	**SEGE 2011 Sırası**	**Endeks Değeri**	**İller**	**SEGE 2011 Sırası**	**Endeks Değeri**
İstanbul	1	4.5154	Tekirdağ	9	0.9154	Balıkesir	22	0.4764	Rize	34	0.1550	Sinop	51	-0.2479	Diyarbakır	67	-1.0014
Ankara	2	2.8384	Denizli	10	0.9122	Manisa	23	0.4711	Düzce	35	0.1056	Giresun	52	-0.2564	Kars	68	-1.0923
İzmir	3	1.9715	Bolu	11	0.6394	**Mersin**	**24**	**0.4636**	Nevşehir	36	0.1029	**Osmaniye**	**53**	**-0.2892**	Iğdır	69	-1.1184
Kocaeli	4	1.6592	Edirne	12	0.6383	Uşak	25	0.3737	Amasya	37	0.0510	Çankırı	54	-0.3312	Batman	70	-1.1203
Antalya	**5**	**1.5026**	Yalova	13	0.6263	**Burdur**	**26**	**0.3684**	Kütahya	38	0.0198	Aksaray	55	-0.3671	Ardahan	71	-1.1384
Bursa	6	1.3740	Çanakkale	14	0.5999	Bilecik	27	0.3634	Elazığ	39	-0.0103	Niğde	56	-0.3761	Bingöl	72	-1.1920
Eskişehir	7	1.1671	Kırklareli	15	0.5923	Karabük	28	0.2916	Kırşehir	40	-0.0211	Tokat	57	-0.3821	Şanlıurfa	73	-1.2801
Muğla	8	1.0493	**Adana**	**16**	**0.5666**	Zonguldak	29	0.2758	Kırıkkale	41	-0.0687	Tunceli	58	-0.3892	Mardin	74	-1.3591
			Kayseri	17	0.5650	Gaziantep	30	0.2678	Malatya	42	-0.0785	Erzurum	59	-0.4327	Van	75	-1.3783
			Sakarya	18	0.5641	Trabzon	31	0.2218	Afyon	43	-0.0797	**Kahramanmaraş**	**60**	**-0.4677**	Bitlis	76	-1.4003
			Aydın	19	0.5597	Karaman	32	0.1864	Artvin	44	-0.1046	Ordu	61	-0.4810	Siirt	77	-1.4166
			Konya	20	0.5308	Samsun	33	0.1579	Erzincan	45	-0.1056	Gümüşhane	62	-0.4814	Şırnak	78	-1.4605
			Isparta	**21**	**0.5272**				**Hatay**	**46**	**-0.1302**	Kilis	63	-0.5733	Ağn	79	-1.6366
									Kastamonu	47	-0.1471	Bayburt	64	-0.5946	Hakkari	80	-1.6961
									Bartın	48	-0.1976	Yozgat	65	-0.6079	Muş	81	-1.7329
									Sivas	49	-0.2208	Adıyaman	66	-0.9602			
									Çorum	50	-0.2405						

Kaynak: İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, 2013.
Not : Akdeniz bölgesinde yer alan iller koyu olarak belirtilmiştir.

Adana ilinin ilçeler itibarıyla, toplam 872 ilçe arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik sırası ve endeks değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 139: İlçeler İtibariyle Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Durumu

İlçe Adı	Endeks	Gelişmişlik	
		Grubu	Sırası
Büyükşehir	5.71564	1	2
Ceyhan	0.50077	3	186
Pozantı	0.46680	3	191
Kozan	0.14144	3	273
Karataş	0.01236	3	324
İmamoğlu	-0.06441	3	351
Yumurtalık	-0.22099	3	448
Karaisalı	-0.61422	5	655
Tufanbeyli	-0.62767	5	663
Aladağ	-0.70529	5	713
Saimbeyli	-0.74160	5	728
Feke	-0.99248	6	797

Kaynak: DPT, "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması", 2004.

6.3. İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ (İGE) AÇISINDAN ADANA

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yapılan İnsani Gelişme Endeksi (İGE), üç göstergeye dayanan birleşik bir endekstir: Doğumda yaşam beklentisi ile ölçülen yaşam beklentisi, erişkin okur-yazarlık oranı (ağırlığı üçte iki) ve birleşik ilk, orta ve yüksekokul kayıt oranları (ağırlığı üçte bir) kombinasyonu ile ölçülen eğitim düzeyi ve kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla ile ölçülen yaşam standartları.

Birleşmiş Milletler'in uluslararası sıralamalarda kullandığı İGE göstergesi, bir süredir Türkiye'deki iller arasındaki gelişmişlik sıralamasını göstermek için de kullanılmaktadır. Dolayısıyla, Adana ilinin gelişmişlik düzeyinin belirlenmesi ve Türkiye içindeki yerinin belirlenebilmesi açısından bu çalışmanın sonuçlarından da yararlanılmıştır. Türkiye'ye yönelik ve 2000 yılı verileri kullanılarak yapılan İnsani Gelişme Endeksi çalışmasının sonuçları aşağıda verilmiştir:

UNDP tarafından 2004 yılında yapılan İnsani Gelişme Raporu'nda gerek Türkiye geneli gerekse bölgeler bazında İGE değerleri verilmeyip, raporda yayınlanan İnsani Gelişme Endeks Tabloları, Türkiye'nin 81 iline yönelik insani gelişmenin göreli düzeyini karşılaştırmaktadır.

Ancak, bu çalışma kapsamında, iller bazında verilen İGE değerinden hareketle, illerin bölge nüfusu içindeki ağırlıkları dikkate alınarak, Düzey 2 bölgeleri bazında da İGE değerleri hesaplanmış ve bölgesel düzeyde karşılaştırmalar yapılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada illere

yönelik İGE değerlerinin yanı sıra bölgesel düzeyde de İGE değerleri verilerek, illerin ve bölgelerin sıralamadaki göreli üstünlükleri vurgulanmaya çalışılacaktır.

2004 İnsani Gelişme Raporu'na göre, yüksek insani gelişme grubu içerisinde başta Kocaeli olmak üzere Yalova, İstanbul, Bursa, İzmir, Muğla, Sakarya, Bolu ve Tekirdağ illeri yer almaktadır.

Adana ili, diğer Akdeniz Bölgesi illeriyle birlikte, orta insani gelişme grubunda yer almaktadır. 2004 İnsani Gelişme Raporu verilerine göre Adana ilinin insani gelişmişlik endeks değeri 0.751 olup, bu değer ile Türkiye'deki tüm iller arasında 24. sırada bulunmaktadır. İnsani gelişme endeksi açısından, Bölgede düşük insani gelişme grubu içerisinde herhangi bir il bulunmamaktadır. Adana ilinin yaşam beklentisi endeksi 0.656, eğitim endeksi 0.884 ve gelir endeksi 0.714 olarak belirlenmiştir.

Tablo 140: TR6 Akdeniz Bölgesi ve Adana İli İnsani Gelişme Endeksi (2004)

Akdeniz Bölgesi İlleri	Yaşam Beklentisi Endeksi	Eğitim Endeksi	Gelir Endeksi	Cinsiyete Göre Endeks*	İGE Endeksi	İGE İl Sırası
Antalya	0.770	0.901	0.693	0.764 (16)	0.788	13
Mersin	0.694	0.863	0.714	0.743 (22)	0.757	23
Adana	0.656	0.884	0.714	0.742 (24)	0.751	24
Hatay	0.716	0.861	0.665	0.728 (29)	0.747	26
Burdur	0.670	0.887	0.683	0.735 (25)	0.746	28
Isparta	0.688	0.844	0.639	0.710 (42)	0.724	39
Osmaniye	0.655	0.853	0.589	0.689 (50)	0.699	52
Kahramanmaraş	0.590	0.806	0.625	0.670 (58)	0.674	60

(*) : Parantez içindeki değer. cinsiyete göre il sırasını göstermektedir.
Kaynak: İnsani Gelişme Raporu, 2004, UNDP

İllere ait İGE değerinden hareketle, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü'nce hesaplanan bölgesel İGE değerleri incelendiğinde, en yüksek İGE değerine İstanbul bölgesinin sahip olduğu ve bunu, Kocaeli ve İzmir alt bölgelerinin izlediği görülmektedir. TR62 Düzey 2 Bölgesi (Adana, Mersin), 0.754 İGE değeriyle Düzey 2 Bölgeleri arasında 10. sırada yer almaktadır. TR62 (Adana, Mersin) Bölgesi, Düzey 2 bölgeleri arasında, eğitim endeksi açısından ise 11. sırada, GSYİH endeksi açısından 7. sırada ve yaşam beklentisi endeksi açısından ise 18. sırada yer almaktadır.

Tablo 141: Düzey 2 Bölgeleri Bazında İnsani Gelişme Endeksi

Düzey 2 Alt Bölgeler	Yaşam Beklentisi Endeksi	Eğitim Endeksi	GSYİH Endeksi	İnsani Gelişme Endeksi İGE Değeri	Kişi Başına Reel GSYİH Sıralaması - İGE Değeri
TR10- İstanbul	0.791	0.956	0.763	0.837	1
TR42- Kocaeli	0.798	0.927	0.770	0.832	-1
TR31- İzmir	0.787	0.940	0.759	0.829	0
TR41- Bursa	0.798	0.930	0.723	0.817	2
TR32- Aydın	0.787	0.885	0.710	0.794	3
TR51- Ankara	0.698	0.926	0.752	0.792	-2
TR22- Balıkesir	0.768	0.901	0.698	0.789	2
TR21- Tekirdağ	0.686	0.934	0.733	0.784	-3
TR61- Antalya	0.743	0.888	0.681	0.770	2
TR62- Adana, Mersin	**0.674**	**0.874**	**0.714**	**0.754**	**-3**
TR81- Zonguldak	0.689	0.885	0.687	0.754	-1
TR33- Manisa	0.737	0.847	0.663	0.749	0
TR52- Konya	0.714	0.838	0.654	0.735	1
TR83- Samsun	0.690	0.837	0.640	0.722	1
TRC1- Gaziantep	0.715	0.816	0.613	0.715	4
TR72- Kayseri	0.687	0.838	0.613	0.713	5
TR63- Hatay	0.659	0.839	0.637	0.712	-1
TR71- Kırıkkale	0.628	0.838	0.656	0.707	-5
TR90- Trabzon	0.684	0.808	0.614	0.702	1
TR82- Kastamonu	0.651	0.807	0.630	0.696	-3
TRB1- Malatya	0.647	0.799	0.617	0.687	-3
TRA1- Erzurum	0.617	0.788	0.578	0.661	1
TRC2- Şanlıurfa	0.683	0.665	0.580	0.643	-1
TRC3- Mardin	0.639	0.685	0.546	0.623	0
TRA2- Ağrı	0.589	0.731	0.511	0.611	0
TRB2- Van	0.619	0.665	0.509	0.598	0

Kaynak: İnsani Gelişme Raporu, 2004, UNDP
Not: Bölgesel bazda İGE değeri hesaplamalarında, UNDP, Türkiye 2004, İnsani Gelişme Raporu verilerinden yararlanılmış ve illerin bölge nüfusu içindeki ağırlıkları dikkate alınmıştır.

6.4. YAŞAM MEMNUNİYETİ

2004 yılından itibaren düzenli olarak TÜİK tarafından gerçekleştirilmekte olan Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2013 yılında ilk defa il düzeyinde yapılmaya başlanmıştır. Araştırma kapsamında, Türkiye genelinde 125,720 haneye gidilmiş ve 18 ve daha yukarı yaştaki 196,203 birey ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. TÜİK bu araştırmanın *"bireyin genel mutluluk algısını, toplumsal değerlerini, temel yaşam alanlarındaki genel memnuniyetini ve bu alanlardaki kamu hizmetlerinden memnuniyetini ölçmek ve bu memnuniyet düzeyinin zaman içindeki değişimini takip etmek"* amacıyla yapıldığını ifade etmektedir.

Mutluluk Düzeyi

TÜİK'in tanımına göre, mutluluk; *"Acı, keder ve ıstırabın yokluğu ve bunların yerine sevinç, neşe ve tatmin duygularının varlığı ile karakterize edilen durum; hayattan genel olarak*

menün olma halidir". Yaşam Memnuniyeti Araştırmasında mutluluk; mutlu, orta, mutsuz şeklinde düzeylere ayrılmaktadır.

2013 yılı Yaşam Memnuniyet Araştırmasına göre Türkiye ve TR62 Bölgesi illeri cinsiyetlere göre mutluluk yüzdeleri aşağıda tabloda verilmektedir.

Tablo 142: Adana İlinde Cinsiyetlere Göre Mutluluk (%)

Mutluluk Düzeyi	Cinsiyet	Adana	Mersin	Türkiye
Mutlu	Toplam	53.0	52.8	59.0
	Erkek	50.5	50.1	56.1
	Kadın	55.5	55.5	61.9
Orta	Toplam	32.5	33.7	30.2
	Erkek	34.4	34.7	32.0
	Kadın	30.6	32.7	28.5
Mutsuz	Toplam	14.5	13.5	10.8
	Erkek	15.1	15.2	11.9
	Kadın	14.0	11.8	9.6

Kaynak: TÜİK

Türkiye sonuçlarına göre mutlu olduğunu ifade edenler %59.0 iken, Adana'da bu oran %53.0, Mersin'de %52.8 olmuştur. İl, mutlu olduğunu ifade edenler açısından, 81 il sıralamasında Adana 70. sırada, Mersin ise 71. sırada yer bulmuştur.

Umut Düzeyi

TÜİK, Yaşam Memnuniyet Araştırmalarında anket kapsamında görüşülen bireylerin, "çok umutlu", "umutlu", "umutlu değil" ve "hiç umutlu değil" kategorileri itibarıyla, umut düzeylerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Aşağıdaki tabloda umut düzeyleri "umutlu" ve "umutlu değil" kategorilerine ve cinsiyetlere verilmektedir.

Tablo 143: Cinsiyetlere Göre Umut Düzeyi (%)

Umut Düzeyi	Cinsiyet	Adana	Mersin	Türkiye
Umutlu	Toplam	70.38	70.96	77.01
	Erkek	70.49	69.81	76.54
	Kadın	70.26	72.06	77.46
Umutlu Değil	Toplam	29.62	29.04	22.99
	Erkek	29.51	30.19	23.46
	Kadın	29.74	27.94	22.54

Kaynak: TÜİK

2013 yılı anketinin Türkiye sonuçları bireylerin %77.01'inin umutlu olduğunu gösterirken, Adana ilinde bu oran %70.38, Mersin'de ise %70.96 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar ile, 81 il sıralamasında Mersin ili 74. Sırada, Adana ili ise 76. sırada yer almıştır.

Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyet Düzeyi

Ankette kamu hizmetleri başlığı altında yer alan hizmetlerden bu çalışmada eğitim ve sağlık hizmetlerine yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda bireylerin, eğitim ve sağlık hizmetlerinden memnun, orta derecede memnun ve memnun değil kategorilerine göre memnuniyet yüzdeleri verilmektedir.

Tablo 144: Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyet Düzeyi (%)

Kamu Hizmetleri	Memnuniyet Düzeyi	Adana	Mersin	Türkiye
Eğitim Hizmetleri	Memnun	63.9	72.4	69.7
	Orta	14.8	11.6	13.5
	Memnun değil	21.4	16.1	16.9
Sağlık Hizmetleri	Memnun	72.5	74.7	74.7
	Orta	11.7	10.4	10.6
	Memnun değil	15.8	15.0	14.7

Kaynak: TÜİK

Adana'da, eğitim hizmetlerinden "memnun olma" yüzdesinin Türkiye ve Mersin ortalamalarının altında olduğu dikkati çekmektedir. Söz konusu memnuniyet oranının büyüklüğü açısından 81 il arasında Mersin ili 49. sırada yer alırken, Adana ili 72. sırada, yer almıştır.

Adana'da, sağlık hizmetlerinden "memnun olma" yüzdesi de Türkiye ve Mersin ortalamalarının altındadır. "Memnun olma" oranı açısından Mersin ili, 81 il sıralamasında 56. sırada, Adana ili de 63. sırada yer almıştır.

6.6. ADANA'DA SOSYAL VE KÜLTÜREL YAŞAM[31]

Adana, iklim koşullarından kaynaklı deniz ve yayla turizminin varlığı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya geçiş noktasında bulunması, büyük parkları, her gelir grubuna hitap edebilecek yapıda alışveriş merkezleri ile hareketli ve zengin bir sosyal yaşam kültürüne sahiptir. Modern yaşam kültürünün çok baskın olmadığı ilde, merkezi yerlerde ikamet edenlerin

[31] Tüik, Adana Kültür ve Turizm Müdürlüğü

ihtiyaçlara erişiminin kolay olduğu, ancak kırsal kesime doğru gidildikçe erişimin oldukça zorlaştığı görülmektedir. İlde, turistik amaçlı ve büyük eğlence merkezlerinin, sosyal tesislerin yeterli olduğu söylenemez.

Adana'daki sosyal ve kültürel yaşama, Tüik'ten elde edilebilen sinema, tiyatro ve kütüphane verileri üzerinden baktığımızda; aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

Sinema

Adana'da, 2014 yılı itibarıyla, 30 adet sinema salonu, 7,362 sinema salonu koltuğu bulunmaktadır. 978 film gösteriminin yapıldığı ilde, filmleri 1,459,378 seyirci izlemiştir. Bu rakamlarla il, 2014 yılında, 81 il arasında, salon sayısı açısından 16. sırada, koltuk sayısı açısından 6. sırada, gösterim sayısı açısından 8. sırada ve seyirci sayısı açısından da 6. sırada yer almıştır.

Adana ili, Türkiye genelindeki sinema salonlarının %1.4'üne, koltuk sayısının %2.7'sine, gösterim sayısının %2.4'üne ve toplam seyirci sayısının ise%2.6'sına sahip bulunmaktadır.

Tiyatro

Adana'da, 2014 yılı itibarıyla, 10 adet tiyatro salonu, 3,543 adet tiyatro salonu koltuğu bulunmaktadır. 554 tiyatro gösteriminin yapıldığı ilde, tiyatro oyunlarını 123,465 seyirci izlemiştir. Bu rakamlarla il, 2014 yılında, 81 il arasında, salon sayısı açısından 10. sırada, koltuk sayısı açısından 17. sırada, gösterim sayısı açısından 7. sırada ve seyirci sayısı açısından da 9. sırada yer almıştır.

Adana ili, Türkiye genelindeki tiyatro salonlarının %1.6'sına, koltuk sayısının %1.3'üne, gösterim sayısının %1.9'una ve toplam seyirci sayısının ise%2'sine sahip bulunmaktadır.

Kütüphaneler ve Kütüphanelerden Yararlanma Düzeyi

Adana'da, 2014 yılı itibarıyla 19 adet kütüphane, bu kütüphanelerde de 275,516 kitap bulunmaktadır. İldeki kütüphanelerden yararlanma sayısı 413,524 iken, bin kişi başına yararlanma sayısı 191 ve ödünç verilen materyal sayısı 76,985'dir. Bu rakamlarla il, 2014 yılında, kütüphane sayısı açısından 17. sırada, kitap sayısı açısından 17. sırada, toplam yararlanma sayısı açısından 13. sırada, bin kişi başına yararlanma sayısı açısından 68. sırada ve ödünç verilen materyal sayısı açısından da 38. sırada yer almıştır.

Adana ili, Türkiye genelindeki kütüphanelerin %1.7'sine, toplam kitap sayısının %1.6'sına, toplam yararlanma sayısının %2'sine ve toplam ödünç verilen materyal sayısının da %1'ine sahip bulunmaktadır. Bin kişi başına kütüphanelerden yararlanma sayısı, Türkiye ortalamasının yaklaşık %71'i kadardır.

İldeki kültürel ve sanatsal faaliyetler şöyle sıralanabilir;

Altın Koza Kültür ve Sanat Festivali: 1969 yılından günümüze kadar aralıklı da olsa devam eden bu etkinlik, gittikçe büyüyerek Adana'nın ismini duyuran önemli bir sanat olayı haline gelmiştir. Festivalin Türk sinemasının gelişmesinde de önemli katkıları bulunmaktadır.

Portakal Çiçeği Festivali, daha çok turistik amaçlı ve eğlence içerikli olarak birkaç yıldır düzenlenmekte olup Adana iline dikkat çekilmesi, özellikle çevre illerden Adana'ya turistik amaçlı gezileri özendirmesi ve Adana'nın tanınmasına katkıda bulunması açısından dikkat ve ilgi çekici bir festival haline dönüşmüştür.

İldeki önemli kültürel değerler şöyle sıralanabilir;

Halk Edebiyatı ve Aşıklar Geleneği, Halk Ozanları, Geleneksel El Sanatları, Folklor, Geleneksel Yiyecek ve İçecekler.

Halk Edebiyatı ve Aşıklar Geleneği

Çukurova'da, halk edebiyatı ve aşıklar geleneği yüzyıllardan beri sürmektedir. Bu konu ile ilgili yapılan araştırmalarda birçok masal, efsane, fıkra, ağıt v.b. derlenmiştir. Bunlardan en iyi korunanı aşıklık geleneğidir. Adana'da aşıklar, sazlı(telden), sazsız(dilden) olmak üzere iki gruba ayrılır. Karacaoğlan, Dadaloğlu aşıkların en ünlülerindendir. Bunların dışında yörede Aşık Yusuf, Deli Boran, Feymani, Osman Eyyubi, Aşık Abdullah, Gündeşlioğlu, İlbeylioğlu, Kara Osman, Kul Halil, Kul Seydi İçgözoğlu, Aşık Karalı, Hacı Karakılçık, Abdulvahab Kocaman, Aşık Fidani, Aık Ömer, Aşık Ali, Aşık Hüseyin, Derdiçek ve İnce Arap gibi birçok aşık yetişmiştir. Kadın halk şairleri de bulunmaktadır. Bunların en ünlüleri; Durdu, Nazlı Gelin, Sinem Kız, Hasibe Hatun ve Hasibe Ramazonoğlu'dur.

Geleneksel El Sanatları

Yörede teknoloji ne kadar gelişmiş olsa da yerel olarak el sanatları önemini korumaktadır. Özellikle kırsal kesimde daha yaygın. Yetkililer geleneksel el sanatlarını geliştirmek için

gayret göstermekte, bir çok yerde kooperatif yoluyla bu çalışmaları desteklemektedir. En fazla yapılan el sanatları halı, kilim, çul, çuval, heybe, seren ve benzerleridir.

Folklor

Çok değişik uygarlıkların yaşamına sahne olan Çukurova'da Folklor'un da zengin olması doğaldır. Tarihin çok eski çağlarında yaşayan medeniyetlere ait folklor ürünlerinin hangilerinin bugüne kadar yaşadığı, hangilerinin folklor verimi ile bütünleştiğini saptamaya olanak yoktur. Yöre Türk folklorunun tarihi başlangıcını da 7. yüzyıl olarak söylemek doğru olur. Anadolu folklorunun genel karekteristiği yöre folkloründe, bazı değişikliklerle aynen görülmektedir. İklim, iş bölümü, gelenek ve görenekler, folklorun bölge içinde diğer bölgelere göre başkalaşmasına önemli ölçüde etken olmuştur. Şölen, av folkloru ile bu yaşam biçimine uygun giyim, özgür yaşam tavrı bu etkilerle oluşmuş önemli folklor özelliklerindendir. Adana köylerinin bir kısmında hakim olan giyim tarzı, düğünler, cirit, güreş, sinsin gibi oyunlar varlıklarını devam ettiren folklor özellikleridir.

Halk Ozonları

İlin Yetiştirdiği halk ozanlarının başında Karacaoğlan ve Dadaloğlu gelir. Bunların yanı sıra ünü çevresini aşmayan sayısız halk ozanı da vardır. Bunların yanı sıra ünü çevresini aşamayan sayısız halk ozanı da vardır. Sazını eline alıp azığını sırtına vurarak Çukurova'yı ve başka diyarları gezen Karacaoğlan ile başlayan Dadaloğlu, Aşık Yusuf, İlbeylioğlu, Deli Boran, Aşık Abdullah, Gündeşlioğlu, Kara Osman, Kul Halil, Kul Şeydi, Üçgözoğlu, Aşık Ali İlhami, Aşık Ömer, Aşık Hüseyin, Derdiçek, İnce Arap, Aşık İmami, Aşık Halil Karabulut, Aşık Kul Mustafa, Aşık Hacı Karakılçık, Feymani, Aşık Abdülvahap Kocaman, Aşık Deli Hazım Demirci gibi daha nice aşıklarla devam eden halk aşıkları söyledikleri detsan, taşlama, güzelleme, ağıt, koşma ve şiirlerle Çukurova kültürünü tanıtmışlardır.

Kadın halk ozanları da erkeklersen geri kalmamıştır. Karaisalı yöresinden Durdu, Nazlı Gelin, Sinem Kız, Avşar oymağından Hasibe Hatun, Adanalı Hasibe Ramazanoğlu bunların en ünlülerindendir.

Geleneksel Yiyecek ve İçecekler

Adana yöresinin zengin bir yemek kültürü bulunmaktadır. Bu yemek kültürünün bu kadar zengin olmasının nedeni çeşitli kültürlerin etkisinde kalması ve onların yemekleri ile kendi yemeklerini damak zevkine uygun olarak birleştirmesidir. Adana yemeklerinin en önemli

özelliği un, bulgur, et sebze ile çeşitli baharatların çok kullanılmasıdır. Yemeklerin yanında bol yeşillik ve değişik salatalar yenir. Aynı zamanda süt, yoğurt, peynir, çökelekte bol miktarda kullanılmaktadır. Özellikle etli yemekler sebze ile birleştirilerek yapılır. Bakliyat türleri ile sebze yemekleri ve çorbalarda bol miktarda kullanılmaktadır. Çorbalardan kesme ya da hamur çorbası, yüksük çorbası, düğün çorbası; sebze yemeklerinden, süllüm, mercimekli ıspanakbaşı, kabak çintmesi; bulgur yemeklerinden ekşili topalak, sarımsaklı köfte, içli köfte; sakatat yemeklerinden şırdan dolması, karın dolması; içeceklerden şalgam suyu, aşlama(meyan kökü) ayran, kaynar; tatlılardan taş kadayıf, karakuş tatlısı, nemse tatlısı, halka tatlısı ve bici-bici.

Özet olarak;

- ✓ TR62 Bölgesi, 2011 yılı verilerine göre, Türkiye GSKD'nin %3.96'sını, Akdeniz Bölgesi GSKD'nin de %37.61'ini oluşturmakta, Türkiye GSKD'den aldığı pay ile 26 Düzey 2 bölgesi içinde 7. sırada bulunmaktadır. TR62 (Mersin, Adana) Bölgesi, kişi başı gayri safi katma değer açısından 26 bölge içinde 12. sırada yer almaktadır.
- ✓ Adana ili, diğer Akdeniz Bölgesi illeriyle birlikte, orta insani gelişme grubunda yer almaktadır. 2004 İnsani Gelişme Raporu'na göre, Adana tüm iller arasında 24. sırada bulunmaktadır.
- ✓ 2013 yılı Yaşam Memnuniyeti Araştırmasına göre; Türkiye genelinde mutlu olduğunu ifade edenler %59.0 iken, Adana'da %53.0'tür. İl, bu oran ile iller arasında 70. sırada bulunmaktadır. Türkiye genelinde bireylerin %77.01'i umutlu olduğunu ifade ederken, Adana ilinde bu oran %70.38'dir. İller arasında Adana ili 76. sırada bulunmaktadır.
- ✓ Adana'da, eğitim ve sağlık hizmetlerinden "memnun olma" yüzdesi Türkiye ortalamalarının altındadır. Eğitim hizmetlerinden memnuniyet oranının büyüklüğü açısından 81 il arasında 72. sırada yer alan Adana, sağlık hizmetlerinden memnun olma" oranı açısından da 63. sırada yer almaktadır.
- ✓ Adana, iklim koşulları, denizi ve yaylaları, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya geçiş noktasında bulunması, büyük parkları, her gelir grubuna yönelik alışveriş merkezleri ile hareketli ve zengin bir sosyal yaşam kültürüne sahiptir. Modern yaşam kültürünün çok baskın olmadığı ilde, sosyal yaşam ve ihtiyaçlara erişim bölgelere göre oldukça farklılık göstermektedir.
- ✓ Sanatsal faaliyetler açısından nüfus ölçeğinde altyapının bulunmadığı ilde, sanatsal aktivitelerden yararlanma düzeyi de düşüktür. İlde, önemli sanatsal ve kültürel festivaller düzenlenmekte olup bu festivaller Adana'nın tanıtımına, turistik altyapısının geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

7. YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMLARI (DESTEK UNSURLARI)

7.1. GENEL DURUM

Bir ülkede yatırımların özendirilmesinde uygulanan teşvik unsurlarından biri de yatırım teşvik tedbirleridir. Devlet, bölgeler ve/veya iller arasındaki gelişmişlik farkını gidermek amacıyla illere farklı yatırım teşvikleri (başka bir ifadeyle Devlet Yardımları) sağlamaktadır. Yine, devlet belirli sektörlerin ülke içinde gelişmesini sağlamak amacıyla, gelişmesini istediği sektörlere (özel önem taşıyan sektörlere) farklı teşvik tedbirlerini (destek unsurlarını) uygulamaktadır.

15.06.2012 tarih ve 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 19.06.2012 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren yeni teşvik sisteminin, açıklanan hedefleri ve yeni bir teşvik sistemi getirilmesinin nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Ülkenin ekonomik büyüklüğünü artırmak,
- Ülkenin mal ihracatını artırmak,
- Kişi başına milli geliri artırmak,
- Üretim sektörlerinin ithalat bağımlılığını azaltmak,
- Yatırım döneminde vergi indirimi sağlamak,
- Yeni bir bölgesel haritanın çizilmesi,
- 2011 sonu itibarıyla azalan destek oran ve sürelerini artırmak,
- Desteklenen yatırım konularının gözden geçirilmesi,
- Stratejik ve teknolojik dönüşümü sağlayacak yatırımların desteklenmesi,
- En az gelişmiş bölgelerde, yatırımlara sağlanan destek miktarının artırılması.

Yukarıda belirtilen hedeflere ulaşmak için yürürlükteki teşvik sisteminin araçları şunlardır:

- KDV istisnası,
- Gümrük vergisi muafiyeti,
- Vergi İndirimi
- SSK primi işveren hissesi desteği,
- Yatırım yeri tahsisi,
- Faiz desteği,
- KDV iadesi.

7.2. YENİ TEŞVİK SİSTEMİ VE ADANA

Türkiye'de yatırımlara sağlanan kamu desteklerinin çerçevesini belirleyen, Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, Bakanlar Kurulu'nca 15.06.2012 tarihinde onaylanarak, 19.06.2012 tarih ve 28328 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yeni Teşvik Sistemi; Genel Teşvik Uygulamaları, Bölgesel Teşvik Uygulamaları, Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki ve Stratejik Yatırımların Teşviki şeklinde dört mekanizmadan oluşmaktadır.

7.2.1. Genel Teşvik Uygulamaları

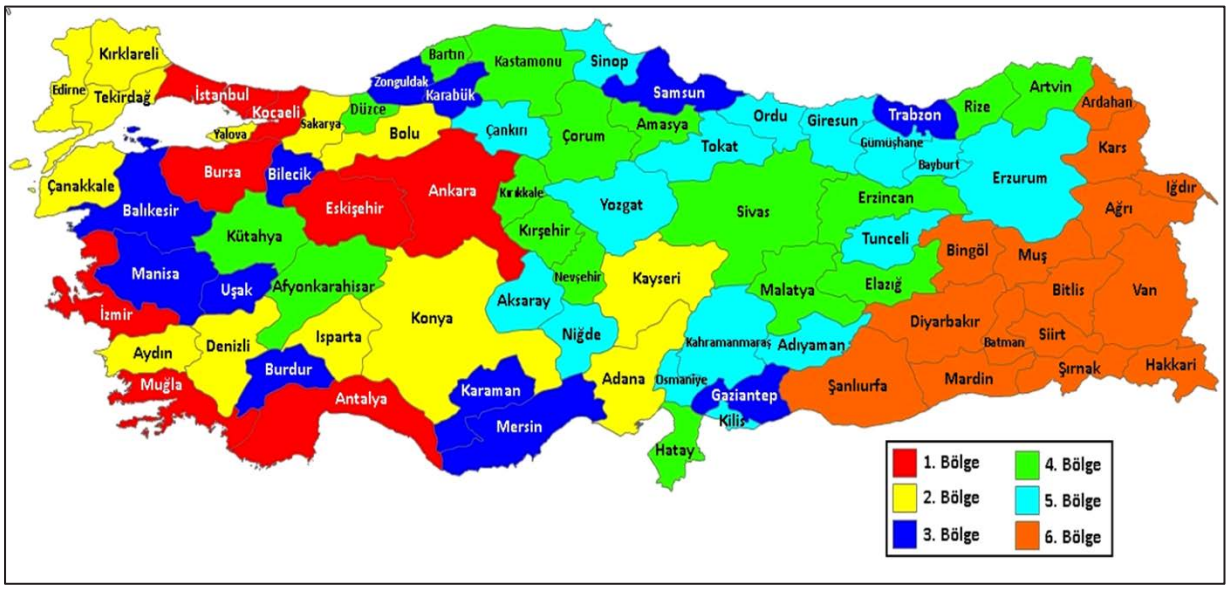
Bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımlar ile teşvik edilmeyecek yatırım konuları ve teşviki için öngörülen şartları sağlayamayan yatırım konuları hariç olmak üzere, asgari yatırım tutarı şartını sağlayan yatırımlar bölge ayrımı yapılmaksızın aşağıdaki destek unsurlarından yararlandırılmaktadır.

a) Gümrük vergisi muafiyeti.
b) Katma Değer Vergisi (KDV) istisnası.
c) Gelir vergisi stopajı desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için).
ç) Sigorta primi işveren hissesi desteği (tersanelerin gemi inşa yatırımları için).

7.2.2. Bölgesel Teşvik Uygulamaları

Bölgesel teşvik uygulamalarında, yeni bir bölgesel harita-il bazlı bölgesel teşvik sistemine geçilmekte olup, Türkiye sosyoekonomik gelişmişlik durumuna göre 6 bölgeye ayrılmaktadır.

Harita 9: Yeni Teşvik Sistemi Bölgeler Haritası

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı.

TR62 Bölgesi illerinden Adana, teşvik sistemine göre 2'nci derecede gelişmiş illerin yer aldığı 2'nci bölgede bulunurken, Mersin 3'ncü bölgede yer almaktadır. 2'nci bölgedeki iller yatırım teşviklerinden özellikle bölgesel ve büyük ölçekli yatırım teşviklerinden daha sınırlı düzeyde yararlanmaktadırlar. Bunun yanında herhangi bir ilde OSB'de yapılan yatırımlar üst bölge teşvikinden yararlanmaktadır. Adana ile bütünleşik olan komşusu Osmaniye 5'nci bölgede yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Osmaniye'de yapılacak yeni bir yatırım OSB'de yapılması halinde oldukça cazip ve geniş destek imkânlarının sunulduğu 6'ncı bölge teşviklerinden yararlanacaktır. Adana'nın komşu illerinden Niğde ve Kahramanmaraş da 5'nci bölgede olup benzer avantajlara sahiptirler. Bu durum Adana için en önemli rekabet dezavantajı durumundadır.

Tablo 145: Yeni Teşvik Sistemine Göre Bölgeler

1.Bölge	2.Bölge	3.Bölge	4.Bölge	5.Bölge	6.Bölge
Ankara	**Adana**	Balıkesir	Afyonkarahisar	Adıyaman	Ağrı
Antalya	Aydın	Bilecik	Amasya	Aksaray	Ardahan
Bursa	Bolu	Burdur	Artvin	Bayburt	Batman
Eskişehir	Çanakkale	***Gaziantep***	Bartın	Çankırı	Bingöl
İstanbul	Denizli	Karabük	Çorum	Erzurum	Bitlis
İzmir	Edirne	Karaman	Düzce	Giresun	Diyarbakır
Kocaeli	Isparta	Manisa	Elazığ	Gümüşhane	Hakkari
Muğla	Kayseri	***Mersin***	Erzincan	***Kahramanmaraş***	Iğdır
	Kırklareli	Samsun	Hatay	Kilis	Kars
	Konya	Trabzon	Kastamonu	***Niğde***	Mardin
	Sakarya	Uşak	Kırıkkale	Ordu	Muş
	Tekirdağ	Zonguldak	Kırşehir	***Osmaniye***	Siirt
	Yalova		Kütahya	Sinop	Şanlıurfa
			Malatya	Tokat	Şırnak
			Nevşehir	Tunceli	Van
			Rize	Yozgat	
			Sivas		

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

İller itibarıyla belirlenen sektörler, asgari yatırım tutarı şartını yerine getirmek üzere, aşağıdaki desteklerden yararlandırılmaktadır.

a) Gümrük vergisi muafiyeti,

b) KDV istisnası,

c) Vergi indirimi,

ç) Sigorta primi işveren hissesi desteği.

d) Yatırım yeri tahsisi,

e) Faiz desteği (3'üncü, 4'üncü, 5'inci ve 6'ncı bölgelerdeki yatırımlar için).

f) Gelir vergisi stopajı desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için).

g) Sigorta primi işçi hissesi desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için).

Adana'da mevcut teşvik sistemine göre bölgesel teşviklerden faydalanabilecek sektörler ve sağlamaları gerekli asgari yatırım tutarları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 146: Adana'da Bölgesel Teşviklerden Yararlanabilen Sektörler ve Asgari Yatırım Tutarları

Sektör Kodu	US-97 Kodu	Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler	Asgari Yatırım Tutarı
1	0121	Entegre damızlık hayvancılık yatırımları dahil olmak üzere entegre hayvancılık yatırımları	1 Milyon TL
2	0500.0.04	Su ürünleri yetiştiriciliği	1 Milyon TL
3	15	Gıda ürünleri ve içecek imalatı	2 Milyon TL
4	17	Tekstil ürünleri imalatı (dip not 8'de belirtilen şartları sağlamayan iplik ve dokuma yatırımları hariç)	Tekstilin aprelenmesi yatırımları için 10 Milyon TL, diğer yatırım konularında 2 Milyon TL
8	1912 ve 1920	Bavul, el çantası, saraciye, ayakkabı vb imalatı	1 Milyon TL
9	20	Ağaç ve mantar ür. imalatı (mobilya hariç), hasır vb örülerek yapılan mad.	3 Milyon TL
10	21	Kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı	10 Milyon TL
11	24	Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	3 Milyon TL
20	26	Metalik olmayan mineral ürünleri imalatı (fırınlanmış kilden, kiremit, briket, tuğla ve inşaat malzemeleri, çimento, inşaat amaçlı beton ürünleri, hazır beton, harç, çok katlı yalıtım camları hariç)	3 Milyon TL
27	2720, 273	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi, metal döküm sanayi	3 Milyon TL
28	28	Metal eşya	3 Milyon TL
30	29	Makine ve teçhizat imalatı	3 Milyon TL
32	30	Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı	3 Milyon TL
33	31	Elektrikli makine ve cihazları imalatı	3 Milyon TL
34	32	Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	3 Milyon TL
35	33	Tıbbi aletler hassas ve optik aletler imalatı	1 Milyon TL

Tablo 146'nın Devamı: Adana'da Bölgesel Teşviklerden Yararlanabilen Sektörler ve Asgari Yatırım Tutarları

Sektör Kodu	US-97 Kodu	Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler	Asgari Yatırım Tutarı
36	34	Motorlu kara taşıtı ve yan sanayi	Motorlu kara taşıtlarında yatırım tutarı 50 Milyon TL; motorlu kara taşıtları yan sanayinde yatırım tutarı 3 Milyon TL
37	3530.0.15	Hava taşıtları ve motorlarının bakım ve onarımı	3 Milyon TL
39	361	Mobilya imalatı (sadece metal ve plastikten imal edilenler hariç)	3 Milyon TL
41	5510	Oteller	3 yıldız ve üzeri
42	5510.3.01	Öğrenci yurtları	100 öğrenci
43	6302.0.01	Soğuk hava deposu hizmetleri	1.000 metrekare
44	6302.0.03	Lisanslı depoculuk	2 Milyon TL
45	80 (809 hariç)	Eğitim hizmetleri (yetişkinlerin eğ. ve diğer eğitim faal. hariç)	1 Milyon TL
46	8511.0.01-05, 8511.0.99, 8531.0.01-03	Hastane yatırımı, huzurevi	Hastane: 1 Milyon TL Huzurevi: 100 kişi
47		Akıllı çok fonksiyonlu teknik tekstil	1 Milyon TL
48		Atık geri kazanım veya bertaraf tesisleri	1 Milyon TL
50		Seracılık	40 dekar

7.2.3. Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki

Teknoloji ve Ar-Ge kapasitesini artıracak ve uluslararası alanda rekabet üstünlüğü sağlayacak büyük ölçekli yatırımlar;

- KDV istisnası,
- Gümrük Vergisi Muafiyeti,
- Vergi İndirimi,
- Sigorta Primi İşveren Hissesi desteği,
- Yatırım Yeri tahsisi
- Gelir vergisi stopajı desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için)
- Sigorta primi desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için)

şeklindeki teşvik unsurları ile desteklenecektir. Büyük ölçekli yatırım konuları aşağıdaki tabloda verilmektedir:

Tablo 147: Teşvik Sistemine Göre Büyük Ölçekli Yatırım Konuları

Yatırım Konuları	Asgari Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)
Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	1,000
Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	200
Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları	200
Motorlu Kara Taşıtları Ana Sanayi Yatırımları	200
Motorlu Kara Taşıtları Yan Sanayi Yatırımları	50
Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri Yatırımları	50
Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı Yatırımları	50
Elektronik Sanayi Yatırımları	50
Tıbbi Alet, Hassas ve Optik Aletler İmalatı Yatırımları	50
İlaç Üretimi Yatırımları	50
Hava ve Uzay Taşıtları ve/veya Parçaları İmalatı Yatırımları	50
Makine (Elektrikli Makine ve Cihazlar Dahil) İmalatı Yatırımları	50
Metal Üretimine Yönelik Yatırımlar: Maden Kanunu'nda belirtilen IV/c grubu metalik madenlerin cevher ve/veya konsantresinden nihai metal üretimine yönelik yatırımlar (bu tesislere entegre madencilik yatırımları dahil)	50

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

Büyük Ölçekli ve Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Destek Unsurları

Bölgesel teşvik ve büyük ölçekli yatırımların teşviki uygulamalarında, vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği ve faiz desteği unsurlarında destek süre ve oranlarında değişiklikler yapılmıştır. Buna göre Adana'da yapılacak yatırımlar 3 yıl boyunca kurumlar vergisi ve gelir vergisini hem bölgesel teşvik kapsamındaki yatırımlarda hem de büyük ölçekli

yatırımlarda %40 indirimli ödeyeceklerdir. Adana'da OSB'de yapılan yatırımlar ve kümelenme özelliği taşıyan yatırımlar 5 yıl boyunca kurumlar ve gelir vergisini %50 indirimli ödeyeceklerdir.

Vergi İndirimi ve Yatırıma Katkı Oranı

Tablo 148: Yeni Teşvik Sisteminde Yatırıma Katkı Oranı

BÖLGELER	Uygulanacak Süre*	YATIRIMA KATKI ORANI (%)			
		Bölgesel Teşvik Uygulamaları		Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki	
		Yatırıma Katkı Oranı (%)	*Kurumlar Vergisi veya Gelir Vergisi İndirim Oranı (%)*	*Yatırıma Katkı Oranı (%)*	*Kurumlar Vergisi veya Gelir Vergisi İndirim Oranı (%)*
1. Bölge	2 Yıl	10	30	20	30
2. Bölge (Adana)	***3 Yıl***	***15***	***40***	***25***	***40***
3. Bölge *(Adana'daki OSB ve Kümelenmeler)*	5 Yıl	20	50	30	50
4. Bölge	6 Yıl	25	60	35	60
5. Bölge	7 Yıl	30	70	40	70
6. Bölge	10 Yıl	35	90	45	90

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

*: Stratejik yatırımlar için bu destek 6 ncı bölgede on yıl, diğer bölgelerde yedi yıl süreyle uygulanır.

Vergi indirimi desteği münhasıran teşvik belgesine konu yatırımdan elde edilecek kazançlara uygulanmakla birlikte, 2'nci, 3'ncü, 4'ncü, 5'nci ve 6'ncı bölgelerde yatırım yapan firmalar için, yatırıma katkı tutarının belirli bir kısmı yatırım döneminde tüm faaliyetlerinden elde ettiği kazançlar üzerinden uygulanabilecektir**.** Adana'da yapılacak yatırımlarda, yatırım henüz devam ederken yatırımcının diğer faaliyetlerinden elde edilen gelirlerden vergi indirimi söz konusu olacaktır.

Tablo 149: Yeni Teşvik Sisteminde Vergi İndirimi

BÖLGESEL TEŞVİK UYGULAMALARINDA VERGİ İNDİRİMİ				
Bölgeler	**Yatırıma Katkı Oranı (%)**	**Vergi İndirim Oranı (%)**	**İşletme/Yatırım Döneminde Uygulanacak Yatırıma Katkı Oranı (%)**	
			Yatırım Dönemi	**İşletme Dönemi**
1. Bölge	10	30	0	100
2. Bölge (Adana)	**15**	**40**	**10**	**90**
3. Bölge *(Adana'daki OSB ve Kümelenmeler)*	20	50	20	80
4. Bölge	25	60	30	70
5. Bölge	30	70	50	50
6. Bölge	35	90	80	20
BÜYÜK ÖLÇEKLİ YATIRIMLARIN TEŞVİKİ UYGULAMALARINDA VERGİ İNDİRİMİ				
Bölgeler	**Yatırıma Katkı Oranı (%)**	**Vergi İndirim Oranı (%)**	**İşletme/Yatırım Döneminde Uygulanacak Yatırıma Katkı Oranı (%)**	
			Yatırım Dönemi	**İşletme Dönemi**
1. Bölge	20	30	0	100
2. Bölge (Adana)	***25***	***40***	***10***	***90***
3. Bölge *(Adana'daki OSB ve Kümelenmeler)*	30	50	20	80
4. Bölge	35	60	30	70
5. Bölge	40	70	50	50
6. Bölge	45	90	80	20

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı
Not: Stratejik yatırımlar için tüm bölgelerde vergi indirimi oranı %90 ve yatırıma katkı oranı %50'dir (6'ncı bölgede %80).

Adana'da yapılacak yatırımlar için bölgesel teşvik uygulamalarında vergi indirimi, II. bölgede yer alan oranlar üzerinden şöyledir: Yatırıma katkı oranı %15, vergi indirim oranı %40, yatırım döneminde yatırımcının diğer faaliyetlerinden elde edilen kazançlarına uygulanacak yatırıma katkı oranı %10'dur. Büyük ölçekli yatırımlarda ise ilde yapılacak yatırımlarda; yatırıma katkı oranı %25, vergi indirim oranı %40, yatırım döneminde yatırımcının diğer faaliyetlerinden elde edilen kazançlarına uygulanacak yatırıma katkı oranı %10'dur.

Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği:

Adana, sigorta primi işveren hissesi desteğinden, 2016'dan sonra yararlanamamaktadır. Ancak OSB'de yapılan yatırımlar ve kümelenme kapsamındaki yatırımlar 3 yıl boyunca Bölgesel Teşvik Uygulamalarında yatırımın %20'sine kadar, Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki kapsamında ise yatırımın %8'ine kadar sigorta primi işveren hissesi desteğinden yararlanabilecektir.

Tablo 150: Yeni Teşvik Sisteminde Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği

Bölgeler	01.01.2016 itibarıyla	Destek Tavanı (Sabit Yatırıma Oranı %)	
		Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki
1. Bölge	Yok	10	3
2. Bölge (Adana)	Yok	15	5
3. Bölge *(Adana'daki OSB ve Kümelenmeler)*	3 yıl	20	8
4. Bölge	5 yıl	25	10
5. Bölge	6 yıl	35	11
6. Bölge*	7 yıl	Limit yok	Limit yok

*6. Bölgede yer alan OSB'de destek 12 yıl süreyle uygulanacaktır.
Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

Faiz Desteği, Gelir Vergisi Stopajı Desteği, Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği

Yeni teşvik sisteminde 1'nci ve 2'nci bölgelerde faiz desteği öngörülmemektedir. Ancak Adana'da OSB'de veya kümelenme kapsamında yapılacak bölgesel yatırımlar için Türk Lirası cinsi kredilerde 3 puan, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerde 1 puan faiz desteğinden yararlanacaktır (destek tavanı 500 bin TL'dir).

Adana'da yapılacak büyük ölçekli yatırımların ve bölgesel teşviklerden yararlanacak yatırımların yararlandırılacağı destek unsurları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 151: Büyük Ölçekli ve Bölgesel Yatırımların Teşviki Özet Tablosu

Destek Unsurları	Büyük Ölçekli Yatırımlar	Bölgesel Yatırımlar
KDV İstisnası	Var	Var
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Var	Var
Yatırıma Katkı Oranı (%)	25	15
Yatırıma Katkı Oranı (%) *(OSB/Kümelenme)*	30	20
Vergi İndirimi (%)	40	40
Vergi İndirimi (%)*(OSB/Kümelenme)*	50	50
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Yok	Yok
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği (*OSB/Kümelenme*)	3 Yıl	3 Yıl
Yatırım Yeri Tahsisi	Var	Var
Faiz Desteği	Yok	Yok
Gelir Vergisi Stopajı Desteği	Yok	Yok
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği	Yok	Yok

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

7.2.4. Öncelikli Yatırımlar:

Yeni teşvik sisteminde öncelikli alanlarda yapılacak yatırımlar, 1'nci 2'nci, 3'ncü, 4'ncü ve 5'nci bölgelerde yer alması durumunda 5'nci bölge desteklerinden yararlanacaklardır. Adana ilinde yapılacak öncelikli yatırımlar da 5'nci bölge desteklerinden yararlanacaktır. Öncelikli yatırımlardan sabit yatırım tutarı 1 milyar TL ve üzerinde olanlar için vergi indirimi desteği, 5'nci bölgede geçerli olan yatırıma katkı oranına 10 puan ilave edilmek suretiyle uygulanır. Öncelik arz eden yatırım konuları şunlardır:

- *Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde veya termal turizm konusunda bölgesel desteklerden yararlanabilecek nitelikteki turizm konaklama yatırımları,*
- *Maden Kanununa istinaden düzenlenmiş geçerli Arama Ruhsatı veya Sertifikasına sahip yatırımcıların ruhsatlı sahalarında yapacağı maden arama yatırımları,*
- *Maden istihraç yatırımları ve/veya maden işleme yatırımları,*
- *Özel sektör tarafından yapılacak şehirlerarası yük ve/veya yolcu taşımacılığına yönelik demiryolu yatırımları ile şehir içi yük taşımacılığına yönelik demiryolu yatırımları,*
- *Savunma Sanayii Müsteşarlığından alınacak proje onayına istinaden gerçekleştirilecek savunma alanındaki yatırımlar,*
- *Test merkezleri, rüzgâr tüneli ve bu mahiyetteki yatırımlar (otomotiv, uzay veya savunma sanayine yönelik olanlar),*
- *Asgari 50,000 m^2 kapalı alana sahip uluslararası fuar yatırımları,*
- *Özel sektör tarafından gerçekleştirilecek kreş ve gündüz bakımevleri ile okul öncesi eğitim, ilkokul, ortaokul ve lise eğitim yatırımları,*
- *Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK ve KOSGEB tarafından desteklenen AR-GE projeleri neticesinde geliştirilen ürünlerin veya parçaların üretimine yönelik yatırımlar,*
- *Motorlu kara taşıtları ana sanayinde gerçekleştirilecek asgari 300 milyon TL tutarındaki yatırımlar ve asgari 75 milyon TL tutarındaki motor yatırımları ile asgari 20 milyon TL tutarındaki motor aksamları, aktarma organları/aksamları ve otomotiv elektroniğine yönelik yatırımlar,*
- *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından düzenlenen geçerli bir maden işletme ruhsatı ve izni kapsamında 3213 sayılı Maden Kanununun 2'nci maddesinin 4-b grubunda yer alan madenlerin girdi olarak kullanıldığı elektrik üretimi yatırımları,*
- *Teşvik Edilmeyecek Yatırımlar" hariç olmak üzere Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının vereceği proje onayına istinaden, yıllık asgari 500 TEP (ton eşdeğeri petrol) enerji tüketimi olan mevcut imalat sanayi tesislerinde gerçekleştirilecek, birim ürün başına en az %20 oranında enerji tasarrufu sağlayan ve yatırım geri dönüş süresi azami 5 yıl olan enerji verimliliğine yönelik yatırımlar,*
- *Atık ısı kaynaklı olarak, bir tesisteki atık ısıdan geri kazanım yolu ile elektrik üretimine yönelik yatırımlar (doğal gaza dayalı elektrik üretim tesisleri hariç),*

- *Asgari 50 milyon TL tutarındaki, sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) yatırımları ve yer altı doğal gaz depolama yatırımları,*
- *Karbon elyaf üretimine veya karbon elyaf üretimi ile birlikte olmak kaydıyla karbon elyaftan mamul kompozit malzeme üretimine yönelik yatırımlar,*
- *Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) teknoloji yoğunluk tanımına göre yüksek teknolojili sanayi sınıfında yer alan ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar (US-97 Kodu: 2423, 30, 32, 33 ve 353),*
- *Yenilenebilir enerji üretimine yönelik türbin ve jeneratör imalatı ile rüzgar enerjisi üretiminde kullanılan kanat imalatı yatırımları.*

Yukarıda bulunan öncelikli yatırım konularından, Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde yapılacak turizm yatırımları maddesinde belirtilen kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgesi olarak 28 bölge belirlenmiştir. Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri, tarihî ve kültürel değerlerin yoğun olarak yer aldığı ve/veya turizm potansiyelinin yüksek olduğu yöreleri korumak, kullanmak, sektörel kalkınmayı ve plânlı gelişimi sağlamak amacıyla değerlendirmek üzere sınırları Bakanlar Kurulu kararıyla tespit ve ilân edilen bölgelerdir. Belirlenen bölgeler arasında yer alan, Adana Karataş Yumurtalık Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesinde yapılacak turizm yatırımları öncelik arz eden yatırım konuları arasında bulunmaktadır.

7.2.5. Kümelenme Yatırımları:

Büyük ölçekli yatırımlar veya bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında teşvik belgesi düzenlenen yatırımlar, aşağıda belirtilen koşullardan en az birini sağlamaları halinde vergi indirimi ve sigorta primi işveren hissesi desteği açısından bulundukları bölgenin bir alt bölgesinde sağlanan oran ve sürelerde bu desteklerden yararlanabilir.

- Organize Sanayi Bölgeleri'nde yapılacak yatırımlar,
- Sektörel işbirliğine/kümelenmeye dayalı yatırımlar.

7.2.6. Stratejik Yatırımların Teşviki

Stratejik yatırım konuları, %50'den fazlası ithalatla karşılanan ara malları veya ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar olarak tanımlanmıştır. Münhasıran bu yatırımların enerji ihtiyacını karşılamak üzere gerçekleştirilecek enerji yatırımları da stratejik yatırım konularına dâhildir. Stratejik yatırımların teşviki ile Girdi Tedarik Stratejisi ve İthalat Haritası çerçevesinde, cari açığın azaltılması amacıyla ithalat bağımlılığı yüksek ara malları ve

ürünlerin üretimine yönelik, uluslararası rekabet gücünü artırma potansiyeline sahip, yüksek teknolojili ve yüksek katma değerli yatırımları teşvik etmek amaçlanmıştır.

Stratejik yatırımları değerlendirme kriterleri de şöyledir:

- İthalat bağımlılığı yüksek ara malı veya ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar,
- Asgari yatırım tutarı 50 milyon TL olan yatırımlar,
- Yatırım konusu ürünün yurtiçi toplam üretim kapasitesinin ithalattan az olduğu yatırımlar,
- Asgari %40 katma değer oranına sahip yatırımlar (rafineri ve petrokimya yatırımlarında aranmaz),
- Üretilecek ürünle ilgili toplam ithalat değeri son 1 yıl itibarıyla en az 50 milyon USD olan (yurt içi üretimi olmayan mallarda bu şart aranmayacaktır) yatırımlar.
- Asgari sabit yatırım tutarı 3 milyar Türk Lirasının üzerinde olan öncelikli yatırımlar stratejik yatırım olarak kabul edilir. Ancak, bu yatırımlar için sağlanacak faiz desteği tutarı 7 yüz bin Türk Lirasını geçemez.

Adana ilinde yapılacak stratejik yatırımların yararlanacağı destek unsurları aşağıdaki gibidir:

- KDV istisnası,
- Gümrük Vergisi Muafiyeti,
- Vergi İndirimi,
- Sigorta Primi İşveren Hissesi desteği,
- Yatırım Yeri tahsisi,
- Gelir vergisi stopajı desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için),
- Sigorta primi desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için).

Tablo 152: Stratejik Yatırımlara Sağlanan Destekler

Destek Unsurları	
KDV İstisnası	Var
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Var
Vergi İndirimi	%90
Yatırıma Katkı Oranı	%50
Yatırım Döneminde Uygulanabilecek Vergi İndirimi Oranı	%50
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği Destek Süresi	7 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi	Var
KDV İadesi	500 Milyon TL'nin üzerindeki yatırımların bina-inşaat harcamaları için
Faiz Desteği	TL kredilerde 5 puan, döviz kredilerinde 2 puan (Yatırım tutarının %5'ini geçmemek kaydıyla, azami 50 Milyon TL'ye kadar)

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

Yukarıdaki tablodan görüldüğü gibi, ilde yapılacak stratejik yatırımlar, KDV istisnası ve gümrük vergisi muafiyetinden yararlanmaktadırlar. Bu tip yatırımlarda, vergi indirimi %90,

yatırıma katkı oranı %50, sigorta primi işveren hissesi desteği destek süresi 7 yıl olup yatırım yeri tahsisi yapılacaktır. Diğer destek unsurları KDV iadesi 500 milyon TL'nin üzerindeki yatırımların bina-inşaat harcamaları için geçerli olacak, faiz desteği de yatırım tutarının %5'ini geçmemek kaydıyla azami 50 Milyon TL'ye kadar uygulanacaktır. Stratejik yatırımlarda yatırım döneminde yatırımcının diğer faaliyetlerinden elde edilen kazançlarına %50 indirimli gelir veya kurumlar vergisi uygulanabilmektedir.

7.3. ADANA İLİNİN YATIRIM TEŞVİKLERİNDEN YARARLANMA DÜZEYİ

2004 yılından 2015 yılı Eylül sonuna kadarki yaklaşık 12 yıllık dönemde teşvik sistemi kapsamında Adana'daki yatırımlar için toplam 774 adet yatırım teşvik belgesi düzenlenmiş olup, bu belgeler kapsamındaki projelerin yatırım tutarı 27.7 milyar TL, bu yatırımlarla hedeflenen yeni istihdam da 37,738 kişidir. 2004–2015 döneminde Türkiye genelinde düzenlenmiş olan yatırım teşvik belgelerinden yaklaşık %2 oranında pay alan Adana, sabit yatırım tutarından %5.4 ve istihdamdan da %2.5 pay almıştır.

Tablo 153: Adana ve Türkiye Yatırım Teşvik İstatistikleri

Yıl	Adana			Türkiye			Adana'nın Teşvikli Yatırımlardan Aldığı Pay
	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam	
2004	42	105	4,295	3,458	15,946	158,247	0.7
2005	47	134	4,237	3,540	16,023	146,904	0.8
2006	40	141	1,698	2,472	13,355	98,172	1.1
2007	45	644	5,887	2,248	20,228	101,632	3.2
2008	64	521	2,989	2,447	21,796	92,096	2.4
2009	69	906	2,237	2,126	23,674	77,195	3.8
2010	79	15,921	3,285	3,919	60,430	136,431	26.3
2011	92	1,712	3,800	4,146	52,003	122,868	3.3
2012	83	2,807	1,891	4,170	61,971	148,895	4.5
2013	76	2,560	3,204	4,869	95,744	192,705	2.7
2014	68	649	2,163	4,032	63,739	144,468	1.0
2015	69	1,634	2,052	3,294	65,755	101,378	2.5
Toplam	**774**	**27,732**	**37,738**	**40,721**	**510,664**	**1,520,991**	5.4

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü
*:2015 yılı verisi Eylül ayı itibarıyla 9 aylık sonuçları kapsamaktadır.

2004-2015 döneminde, özellikle 2010 yılında ilde yatırım teşviklerinin sıçrama kaydettiği göze çarpmaktadır. Bu sıçrama 2010 yılında Ceyhan'da Enerji İhtisas OSB'de kurulması planlanan rafineri ve petrokimya tesisi için alınan 14.8 milyar TL'lik yatırım teşvik belgesinden kaynaklanmaktadır. Bu teşvik belgesi kapsamında ilde büyük bir petrokimya ve rafineri

kurulması planlanmaktadır. Şu an için kamulaştırma ve arazi sahipleriyle ilgili davalar devam etmekte olduğundan, yatırım henüz gerçekleşmemiştir.

Adana'da bulunan firmalar için hazırlanmış olan yatırım teşvik belgeleri incelendiğinde, gerek belge adedi, gerekse yatırım tutarı ve yaratılan istihdam açısından, sektörler içerisinde en büyük payı imalat sanayi almaktadır. Bu dönemde ilde alınan yatırım teşvik belgelerinin sayı olarak yaklaşık %59'u, toplam sabit yatırım tutarının %64.5'i ve öngörülen istihdamın da yaklaşık %66.7'si imalat sanayine aittir. 2004-2015 dönemi itibarıyla, Türkiye genelinde verilen yatırım teşvik belgelerinin ise sayı olarak %56'sı, sabit sermaye tutarının %39'u ve istihdamın da %54'ü imalat sanayi sektörüne ait bulunmaktadır.

Adana'da alınan yatırım teşvikleri ana sektörler itibarıyla incelendiğinde, yatırım tutarı açısından imalat sanayinden sonra enerji sektörü gelmektedir. İlde enerji sektörü, alınan teşvik belgesi bakımından %6.5 paya sahipken, sabit yatırım tutarından %25 pay almaktadır. Bununla birlikte hizmetler sektörü istihdam kaynağı olma işlevini devam ettirmektedir. Alınan teşvik belgelerinin %28.6'sı, bu kapsamdaki istihdamın ise %26.6'sı hizmetler sektörüne aittir.

Tablo 154: Yatırım Teşviklerinin Ana Sektörler İtibariyle Dağılımı

Sektör	Değer			Yüzde (%)		
	Belge Adedi	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İstihdam	Belge Adedi	Sabit Yatırım Tutarı	İstihdam
Enerji	50	6,904	902	6.5	24.9	2.4
Hizmetler	221	2,637	10,031	28.6	9.5	26.6
İmalat	456	17,885	25,174	58.9	64.5	66.7
Madencilik	21	245	1,009	2.7	0.9	2.7
Tarım	26	61	622	3.4	0.2	1.6
Genel Toplam	774	27,732	37,738	100.0	100.0	100.0

Kaynak: T.C. Ekonomi, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

Daha önce bahsedildiği üzere 2010 yılında Ceyhan'da Enerji İhtisas OSB'de kurulması planlanan rafineri ve petrokimya tesisi için alınan 14.8 milyar TL'lik yatırım teşvik belgesi çok istisnai ve büyük bir yatırım girişimine aittir. Bu teşvik kapsamında henüz yatırım yapılmadığı göz önüne alınarak analizden çıkarıldığında, imalat sanayi sabit yatırım tutarı 18 milyar TL'den 3 milyar TL'ye düşmektedir. Bu takdirde imalat sanayinin toplam yatırım tutarı içerisindeki payı %64.5'ten %23.7'ye düşmektedir. Adana için çok büyük anlamı olan Ceyhan Enerji İhtisas OSB'nin hayata geçirilmesi ve öngörülen yatırımların yapılması, ilin gelişimine büyük ivme kazandıracaktır.

2004-2015 dönemi için ilde alınan yatırım teşvik belgelerinin alt sektörlere göre dağılımını görebilmek amacıyla aşağıdaki tablo hazırlanmıştır. Alt sektörlerin toplam yatırım teşvikleri içinden aldıkları yüzde payları gösteren tablo verileri incelendiğinde, 2004-2015 döneminde sabit yatırım tutarının büyüklüğü açısından Adana'da toplam yatırımlarım %54'ünü oluşturan kimya sektörü (yukarıda bahsi geçen 14.8 milyar TL'lik petrokimya yatırımı nedeniyle) dikkati çekmektedir. İkinci sırada enerji yatırımları gelirken onu sırasıyla sağlık, dokuma-giyim ve gıda-içki sektörleri izlemektedir. Adana'da teşvikli yatırımların sayılan sektörlerde yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 155: Yatırım Teşviklerinin Alt Sektörler İtibariyle Dağılımı

Sektörler	Değer			Pay (%)		
	Belge Adedi	Yatırım Tutarı	İstihdam	Belge Adedi	Yatırım Tutarı	İstihdam
Kimya	23	15,033	9,298	3.0	54.2	24.6
Enerji	50	6,904	902	6.5	24.9	2.4
Sağlık	25	1,266	2,848	3.2	4.6	7.5
Dokuma ve Giyim	107	1,249	7,997	13.8	4.5	21.2
Gıda ve İçki	77	506	2,144	9.9	1.8	5.7
Ticaret – Depolama	47	386	908	6.1	1.4	2.4
Turizm	43	341	1,855	5.6	1.2	4.9
Eğitim	34	309	2,761	4.4	1.1	7.3
Orman Ürünleri	20	306	736	2.6	1.1	2.0
Lastik-Plastik	70	290	1,400	9.0	1.0	3.7
İstihraç ve İşleme	21	245	1,009	2.7	0.9	2.7
Altyapı - Belediye Hizmetleri	51	193	347	6.6	0.7	0.9
Madeni Eşya	46	131	933	5.9	0.5	2.5
Diğerleri	17	88	429	2.2	0.3	1.1
Makina İmalat	36	70	709	4.7	0.3	1.9
Ulaştırma	8	66	943	1.0	0.2	2.5
Kâğıt	12	63	269	1.6	0.2	0.7
Pişmiş Kil ve Çimento	13	49	247	1.7	0.2	0.7
Elektrikli Makinalar	6	38	81	0.8	0.1	0.2
Bitkisel Üretim	18	34	488	2.3	0.1	1.3
Toplam	**774**	**27,732**	**37,738**	**100.0**	**100.0**	**100.0**

Kaynak: T.C. Ekonomi, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü
***:** Sektörel sıralama sabit yatırım tutarının büyüklüğüne göre yapılmıştır.

Adana'da yatırım teşviklerinin genelde yerli yatırımcı tarafından talep edildiği gözlenmektedir. Nitekim 2004-2015 yıllarını kapsayan dönemde teşvik belgesi düzenlenen toplam yatırım tutarının %79'u yerli yatırımcılar/firmalar tarafından karşılanırken, yabancı

sermayeli işletmelerin payı %21'dir[32]. Teşvikli yatırımlar kapsamında öngörülen yeni istihdamın ise %65'i yerli, %35'i de yabancı sermeyeli işletmelerce karşılanmaktadır.

Adana'da son 12 yılda alınan yatırım teşvik belgelerinin %58'i komple yeni yatırım iken, %30'u tevsi (büyütme) yatırımıdır. Yine teşvik belgesi kapsamında yapılan yatırımların %93'ü komple yeni yatırımlara, %5'i tevsi yatırımlarına aittir. Hedeflenen yeni istihdamın ise %58'ini komple yeni yatırımlar, %32'sini de tevsi yatırımları barındırmaktadır.

Tablo 156: Sermaye Türlerine Göre Yatırım Teşvik İstatistikleri

Değer	Belge Adedi		Sabit Yatırım Tutarı		İstihdam	
	Yabancı	*Yerli*	*Yabancı*	*Yerli*	*Yabancı*	*Yerli*
2004	3	39	11	94	3,278	1,017
2005	2	45	13	120	2,276	1,961
2006	0	40	0	141	0	1,698
2007	2	43	7	637	4,544	1,343
2008	2	62	13	508	1,626	1,363
2009	6	63	478	428	155	2,082
2010	4	75	464	628	495	2,202
2011	3	89	14	1,698	134	3,666
2012	5	78	541	2,266	206	1,685
2013	6	70	27	2,533	79	3,125
2014	3	65	14	635	59	2,104
2015	6	63	1,071	563	29	2,023
Toplam	**42**	**732**	**2,653**	**10,250**	**12,881**	**24,269**
Pay (%)	***Yabancı***	***Yerli***	***Yabancı***	***Yerli***	***Yabancı***	***Yerli***
2004	7	93	10	90	76	24
2005	4	96	10	90	54	46
2006	0	100	0	100	0	100
2007	4	96	1	99	77	23
2008	3	97	2	98	54	46
2009	9	91	53	47	7	93
2010	5	95	43	57	18	82
2011	3	97	1	99	4	96
2012	6	94	19	81	11	89
2013	8	92	1	99	2	98
2014	4	96	2	98	3	97
2015	9	91	66	34	1	99
Toplam	**5**	**95**	**21**	**79**	**35**	**65**

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü
*: 2010 yılındaki 14.8 milyarlık petrokimya sektörü hariç tutulmuştur.

[32] 2010 yılında 14.8 milyarlık petrokimya yatırımı için alınan teşvik belgesi hariç tutulmuştur.

8. SWOT ANALİZİ VE GELİŞİM BİLEŞENLERİ

Bu bölümde, Adana ilinin güçlü ve zayıf yönlerini, il için fırsat ve tehdit yaratan koşulları irdeleyen genel bir analiz (GZFT veya SWOT Analizi) yer almaktadır.

Bölge veya ilin içinde yer alabileceği veya rekabet edebileceği faaliyetlerdeki veya piyasalardaki kritik başarı faktörlerinin belirlenmesi, güçlü ve zayıf yanların tespit edilmesi için kaynak profilinin kritik başarı faktörleriyle karşılaştırılması ve güçlü ve zayıf yanların, kaynakların ya da becerilerin yeterli bir rekabet avantajı yaratıp yaratmayacağının görülebilmesi açısından GZFT analizi, uygun yatırım alanları araştırmasında önemli bir adım oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında, Adana ilindeki ilgili kamu ve özel kurumlarla, kişilerle yapılan görüşmeler ve Adana iline ilişkin araştırma, analiz ve değerlendirmeler sonucunda ilin ilgili sektörlerdeki güçlü ve zayıf yönleri ortaya konulmuş, il için fırsat ve tehdit yaratan koşullar irdelenmiştir.

8.1. GÜÇLÜ YÖNLER

GZFT analizinin bileşenlerinden **güçlü yönler**, esas itibarıyla sahip olunan beşerî ve fizikî kaynaklardan ve rekabetçilik özelliğinden kaynaklanmaktadır. Ön plana çıkartılacak ve korunacak içsel unsurları içeren bu başlık altında ele alınabilecek hususlar, Adana özelinde aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

GÜÇLÜ YÖNLER	
• Coğrafi konumu itibarıyla, Ortadoğu ve Akdenize geçiş noktası olması nedeniyle kuruluş yeri faktörü açısından cazip olması, • Ortadoğu, Kafkaslar ve Doğu Akdeniz ülkelerine yönelik ticaretin merkezinde bulunması, köklü bir ticaret kültürüne sahip olması, • Komşu illerle yoğun bir ticari ilişki içerisinde bulunması, bu nedenle de ile çok sayıda ziyaretçinin gelmesi, • Ulaşım, altyapı ve lojistik açıdan yerli ve yabancı yatırımcılara sağlamış olduğu avantajlar sebebiyle, son yıllarda yatırımların azalmasına rağmen, ilin sanayi kenti olarak kabul edilmesi, • Türkiye için önemli bir yeri olan Yumurtalık limanına sahip olması ve ticaret hacmi açısından çok önemli konumda bulunan Mersin Limanı'na yakınlığı, • İlin karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolu erişimi ile kombine taşımacılık, depolama ve ulaşım hizmetlerinin sağlanabileceği entegre ve modern tesislerin kurulabilmesine uygun olması, • Demiryolu ulaşımının olması ve Yenice'de Lojistik Köy Projesinin varlığı, • Yurtiçi ve yurtdışı havayolu ulaşımının olması, • Ulusal ve uluslararası ticaret yollarının merkezi konumunda olması (Adana Havalimanı, yeni yapılacak olan Çukurova Havaalanına yakınlık, Mersin ve İskenderun Limanlarına yakınlık, Botaş ve Toros Gübre Limanlarının bulunması, demiryollarının kesişme noktasında bulunması) • Yer altı kaynaklarının (demir, bakır, kurşun, çinko, krom gibi metalik madenler, linyit, manganez, kuvarsit, kum-çakıl) varlığı ve çeşitliliği, • Güneş ve rüzgar enerjisi santralı kurulabilecek güneşlenme ve rüzgar değerlerine ve uygun arazi varlığına sahip olması, • Çalışma çağındaki genç nüfusun, toplam nüfusun önemli bir bölümünü oluşturması, • Üniversitenin varlığı, il ve Türkiye genelinde iş gücü yetiştiren konumda bulunması, • İnovasyon, Ar-Ge gibi konularda farkındalığın bulunması ve bu konularda ilde çalışmaların yapılıyor olması, • Zengin tarih, kültür varlıkları, doğal güzelliklere sahip olması, • Uygun iklim ve coğrafi özellikler sayesinde turizmin bütün bir yıla yayılabilmesi, turizm için ulaşım	• İmalat sanayide ortalama ücretlerin Türkiye'ye göre düşük olması (maliyet avantajı), • Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru hattının ilden geçmesi, • İnanç turizmi, dağ ve yayla turizmi için potansiyel bulunması, • Festival, fuarlar ve etkinliklerin artması ve ilin kültürel ve sanat etkinliklerine müsait olması, • Büyük otellerin varlığı, • Yeni ve nitelikli tesislerin ve alışveriş merkezlerinin varlığı, • İhracat yapılan ülke çeşitliliğinin fazla olması, yaklaşık 170 ülke ile dış ticaret ilişkisinin bulunması, • Dış ticarette belli sektörlerde deneyim ve uzmanlaşma sağlamış olması, • İl ihracatına konu olan ürünlerin çeşitliliğinin fazla olması, • Bölgede başta tekstil olmak üzere gıda ve taş ve toprağa dayalı sanayi gibi sektörlerde tecrübe ve sanayi kültürü bulunuyor olması, • Tarıma elverişli arazi varlığı, • Uygun iklim ve toprak yapısının bulunması ve birim alandan yüksek verim alınması, • Coğrafi yapı ve iklim özelliklerinin, çok çeşitli tarımsal faaliyete olanak tanıması (organik, iyi tarım, seracılık vb), • Ticarete konu olan tarımsal ve sınai ürünlerde ürün çeşitliliğine sahip olması, • Tarımsal ürünlerin işlendiği gıda sanayinin varlığı, • Tarım ve tarımsal sanayide marka potansiyeli olan ürünlerin varlığı, • Narenciye, mısır, örtü altı karpuz, soya ve yerfıstığı ürünlerinde Türkiye'nin en fazla üretiminin yapılması ve diğer birçok tarımsal üründe önemli pay sahibi olması, ilk turfanda üretiminin olması, • Arazi toplulaştırma çalışmalarının başlamış olması, • Tarımsal üretim açısından, başta üniversitelerde olmak üzere tarımsal araştırma faaliyetlerinin yoğun olması, • Sulanabilir tarım arazileri oranının yüksek oluşu • Çiftçi örgütlerinin yaygın olması,

olanakları çeşitliliğinin bulunması, • Sağlık altyapısının güçlü olması ve Adana'ya sağlık kampüsü yapılıyor olmasından kaynaklı, çevre illerden sağlık turizmi potansiyelinin artacağı beklentisi, • Kapsamı genişletilebilecek olan "Portakal Çiçeği Karnavalının" olması, • Adana, Mersin arasında yüksek kapasiteli bir havalimanı yapılıyor olması, • Karataş ve Yumurtalık ilçelerindeki 160 km kıyı uzunluğunun, turizme ve kıyı balıkçılığına uygun olması, • Adana mutfağının zengin olması, • Sanayide çeşitliliğin olması, hemen hemen tüm sanayi sektörlerinin kurulu olması, • Bölgede enerji temini açısından herhangi bir sorun bulunmaması, doğal gazın bölgedeki organize sanayi bölgelerinde kullanılıyor olması,	• Türkiye'nin en önemli 5 lagününün bu havzada bulunması, • Serbest Bölge, OSB ve KSS'lerin varlığı, • Son yıllarda, Sivil Toplum Kuruluşlarının oldukça aktif bir rol üstlenmesi, ilde 2,000'den fazla derneğin faaliyet göstermesi, • İlde serbest bölgenin kurulu olması, ticaret hacmi açısından Türkiye'nin önemli serbest bölgelerinden biri olan Mersin Serbest Bölgesi'nin yakın olması, • Geçmişten gelen bir sanayi kültürünün ve altyapısının bulunması, • Doğal gazın konut ve iş yerlerinde kullanılabiliyor olması, • Kentin gelişime açık alan sorununun olmaması, • Pek çok büyük şehre göre, temel ihtiyaçların ucuza temin edilebiliyor olması,

8.2. ZAYIF YÖNLER

Mevcut yapı içerisinde ve içsel unsurlar altında yer alan zayıf yanlar, tedbir alınması, geliştirilmesi ve giderilmesi gereken özellikleri içermektedir. Adana ili özelinde belirlenen zayıf yanlar aşağıdaki gibidir:

ZAYIF YÖNLER	
• Turizm açısından her türlü potansiyele sahip olmakla birlikte, bu potansiyelin yeterince değerlendirilememesi, • Yerel yönetim, yerel halk ve işletme sahiplerinin kültür varlığı, turizm ve çevre bilinci eksikliği, • Kültür ve doğa varlıklarını tanımlama, tanıtma eksikliği, yanlış tanıtım girişimleri, • Kültür ve doğa varlıklarının turizme hizmet verecek fiziki altyapı ve üstyapı yetersizliği, • Destinasyon yönetiminin olmaması, yurtiçi ve yurtdışı seyahat acenteleri kataloglarında ve tur güzergâhlarında yer almaması, • İlde, özellikle turizm kaynaklarının bulunduğu yerlerde turizm tesislerinin yetersizliğinin, gelen turist sayısının ve turizm gelirlerinin düşük kalmasına neden olması, • Sahil şeridine sahip olmasına rağmen, deniz turizmine yönelik yeterli sayı, büyüklük ve nitelikte konaklama tesisinin bulunmaması, • Denizcilik kültürünün olmaması ve deniz turizmi konusunda eğitim eksikliği, • Kentin ulusal ve uluslararası tanıtımının yetersiz olması, • Adana iline ait hâlihazır haritaların eksikliği ve Coğrafi Bilgi Sisteminin yeterince kullanılamaması, • Kentleşme sorunlarının giderilememiş olması, • Kentlilik bilincinin tam olarak yerleşmemiş olması, • İşsizlik oranlarının, Türkiye ortalamalarının üzerinde seyretmesi, • Mesleki beceriye ve iş tecrübesine sahip yeterli mesleki eğitim mezunu bulunmaması, iş gücü temininde güçlük çekilmesi, • Mesleki eğitimin, bazı üretim sektörlerinin ihtiyacını karşılayamaması, • Nitelikli iş gücünün il dışına göçmesi, • İldeki, geçmişte sanayi faaliyetleri yürüten köklü ailelerin, yatırımlarını başka şehirlere çekmiş olması,	• Bölgenin göç alması ve bu göçün genelde çalışma yaşındaki ve niteliksiz işgücünden oluşması, • Kırsal alandaki ulaşım altyapısının yetersizliği, • Yabancı sermaye yatırımlarının yetersizliği, • Kurumsallaşmanın yetersizliği, • Özel sektörün sosyal sorumluluk anlayışındaki eksiklikler, • Kapsamlı bir sanayi envanterinin tam olarak çıkarılamamış olması, • Özellikle Adana OSB'nin yetersiz kalması ve sanayi için arsa üretiminde karşılaşılan güçlükler, • İlde ana sanayiden çok yan sanayilerin gelişmiş olması, • Akredite laboratuvarların spesifik analizler için yeterli altyapısının olmaması, • AB normlarına uygun kesimhaneler ile et işleme tesislerinin yetersiz olması, • Arazi kullanım ve üretim planlamasının olmaması, • Miras yolu ile arazilerin küçülmesi, tarım alanlarının küçük ve parçalı olması, • Tarımsal girdilerdeki yüksek maliyetler, • Kayıt dışı üretim ve tüketim, • Arazilerin genelde eğimli ve erozyona açık olması, • Tarımsal üretim planlamasının yapılmaması, • İlde, bitkisel ve hayvansal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik altyapının yetersizliğinin, bu ürünlerden sağlanan katma değerin düşük kalmasına neden olması, • Artan trafik ve ulaşım sorunu, plansız ve düzensiz büyüme, • İkinci derece deprem kuşağında olması, • Gelişmiş il kapsamına alındığı için, teşvik tedbirleri açısından ilde yatırım yapma cazibesinin azalması, • İlin, modern bir kent görünümü kazanamamış olması, • Kentin bölümleri arasında, yapılaşma, hizmet alımı ve

• İldeki eğitim kurumlarındaki ve genel olarak ildeki sosyal, kültürel, sportif ve bilimsel faaliyetlerin ve faaliyet alanlarının yetersizliği, • İlde yaşanan yoğun göç olgusunun yarattığı demografik sorunlar, • Okur yazarlık ve eğitim düzeyi göstergelerinin düşük olması, özellikle okul öncesi ve orta öğretimde okullaşma ve üniversite eğitimi alma oranlarının düşüklüğü, diğer eğitim kademelerinde ise kalabalık sınıflarda eğitim görülmesi, • İlde bankalaşma oranı ve eğiliminin düşük olması, • Ortak girişim kültürünün yeterince gelişmemiş olması, • Tarımsal sanayi dışında hammadde potansiyelinin özellikle yeraltı kaynaklarının yeterince değerlendirilmemesi,	güvenlik açısından büyük farklılıklar bulunması, • İlde, yatırımcılar arasında kollektif çalışma anlayışının bulunmamasının, bölgede büyük ölçekli özel sektör yatırımlarının gerçekleşmesine engel olması, • İlde, sanayi-üniversite işbirliğinin tam anlamıyla kurulamaması, • Kamu kurumlarının etkin çalışmaması, • Kamu kurumları ve özel kurumlar arasındaki koordinasyon ve iş birliği eksikliği, • Çevre kirliliğinin bulunması (yer altı ve yerüstü su kaynakları, deniz, hava ve toprak), • Çevre bilincinin yetersiz oluşu,

8.3. FIRSATLAR

Adana ilinin ekonomik ve sosyal yönden gelişmesi için fırsat yaratan unsurlar aşağıda yer almaktadır:

FIRSATLAR	
• Coğrafi konum, iklim özellikleri, doğal kaynaklar, teknik ve sosyal alt yapının ekonomik gelişmelere açık ve uygun olması, • Deniz, doğa, dağ ve kış turizmine uygun doğal yapının bulunması, • Tarihi ve kültürel değerlerin zenginliğinin, ildeki turizm yatırımları açısından fırsatlar yaratması, turizm yatırımları için bakir bir bölge olması, • Yat turizminin gelişimine uygun kıyı yapısı ve iklimin olması, • Uluslararası festival, sportif faaliyetler, fuar ve kongre organizasyonlarının ilde artıyor olması, • Yapım aşamasında olan karayollarının ve yapımı planlanan demiryollarının, havaalanının ulaşımda daha fazla kolaylık sağlayacak olması, • Baraj ve göletlerin varlığı, sulamaya elverişli tarım alanlarının fazlalığı, • Kara, deniz, hava ve demiryolu ulaşım ağının gelişmiş olmasının, ekonomik ve sosyal gelişim için fırsat oluşturması, • Genç, yetişmiş ve nitelikli işgücünün mevcut olması, • Sağlık altyapısının gelişmiş olması, bölgenin sağlık sektörü açısından potansiyel bir çekim merkezi durumuna gelmesi olasılığı, • Tarihi ve turistik değerler ile alternatif turizm olanaklarının varlığının, turizm yatırımları açısından çeşitli fırsatlar taşıması, • Bölgenin doğal gaz ve elektrik enerjisi açısından yeterli olması, • Bölgede içme ve kullanma suyu açısından bir sorun bulunmaması, • Güçlü ve katılımcılığa açık yerel yönetim anlayışının gelişmesi, • Güneş enerjisi ve biyokütle gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının enerjide kaynak çeşitliliğine ve arz güvenliğine olanak sağlaması,	• İlde kurulan Bilim ve Teknoloji Üniversitesi'nin, ilde eğitim ve bilimsellik açısından önemli katkılarda bulunması ve bu konularda gelişim, tetiklemesi, • Organik tarım uygulamaları ve seracılığa uygun alanların bulunması, • Tarımsal üretimin modernleşmesi, • Sanayi girdisi olacak madenlerin varlığı (demir, bakır, çinko, krom vb.), • Adana'da Teknokent'in varlığı, • Marka bilincinin oluşması, • Arıcılık için çok uygun bir floraya sahip olması, • Tarımsal ürün çeşitliliği, ve yüksek verimlilik düzeyi, • BTC boru hattının varlığı, buna bağlı olarak enerji, kimya ve plastik yatırımlarının yapılıyor olması, • Tarıma dayalı ve ihracata dönük sanayinin gelişme potansiyeli, • AB fonlu mesleki eğitim projeleri, • AB projeleri ve hibe programları, • Bölgede, AB ve Dünya Bankası destekli projelerin üretilebilmesi, • Ulusal-uluslararası fuar organizasyonlarının yapılması, • Bölgede meslek edindirmeye yönelik olarak çeşitli branşlarda meslek liselerinin ve meslek yüksekokullarının bulunması, • Özel sektör sanayi yatırımları için, bölgede ucuz işgücü temininin mümkün olması, • Firmaların ve ürünlerin rekabet gücünü artıracak, yenilikçiliği (inovasyonu) güçlendirecek ve geliştirecek Teknoloji Geliştirme Bölgesi'nin bulunması, • Arkeolojik araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin yoğun olması, • Adana il Kültür Turizm Müdürlüğü tarafından, il turizm potansiyelini ortaya koyan Stratejik Plan ve Adana Turizm Yatırım Rehberi çalışmalarının yapılmış olması.

8.4. TEHDİTLER

Adana ilinin ekonomik ve sosyal açıdan gelişmesi önündeki engeller ve zarar verici faktörleri kapsayan tehdit unsurları aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

TEHDİTLER	
• İlin Türkiye'deki kamu yatırımlarından yeterince pay alamaması, • Çevresel kirlenme, kültür varlıklarının tahrip olması ve restorasyon çalışmalarında sorunlar bulunması, • Kaçak yapılaşma, yapılaşmaların uygunsuz ve plansız olarak gelişim göstermesi, • Komşu ülkelerdeki savaş, terör ve istikrarsızlar nedeniyle, ilin yoğun göç almaya devam etmesi, • İldeki sermaye birikiminin İstanbul, İzmir gibi gelişmiş illere yönelmesi ve bunun bölgenin ekonomik gelişmesini olumsuz etkilemesi, • Plansız ve çarpık şehirleşme sonucu sanayi tesislerinin bir kısmının yerleşim birimleri içerisinde kalmış olmasının, çevre kirliliği ve şehrin gelişimi açısından sorun teşkil etmesi, • Tarım alanlarının yapılaşma baskısı altında olması, Tarım alanlarının kentleşme ile beraber imara açılması, tarım alanlarının amaç dışı kullanımı, • Yurtdışından canlı hayvan ithalatının yerel hayvancılık faaliyeti üzerindeki olumsuz etkisi,	• İle büyük ölçüde mevsimlik tarım işçisi göçünün olması ve tarımda gizli işsizliğin yüksek olması, Aile şirketlerinin kurumsallaşmaması, • İlin niteliksiz göç alması, • Nitelikli iş gücünün il dışına göçmesi, • Okur yazarlık ve eğitim düzeyi göstergelerinin düşüklüğünün, il ekonomik ve sosyal yapısı üzerinde zayıflık ve tehdit unsuru oluşturması, • Markalaşma maliyetinin yüksek olması. • Nüfus artış hızının, Türkiye ortalamasının altında olmasının yanı sıra, alınan göçün; çarpık kentleşme, alt yapı sorunları, asayiş sorunları ve eğitim sorunları ortaya çıkarması, • İlin, yatırım çekme performansının son dönemlerde düşmüş olması, • İldeki bankacılık göstergelerinin yatırımların finansmanı açısından sorun teşkil etmesi, • Merkez ilçeler dışında, sanayi altyapısının yeterince gelişmemiş olması, yatırımların ilçelere kaydırılmasını olumsuz yönde etkilemektedir. • Turizme kaynak teşkil edebilecek tarihi ve doğal güzelliklerin yeterince korunamıyor olması,

8.5. GELİŞİM BİLEŞENLERİNİN BULUNABİLİRLİĞİ

Ekonomik gelişmeyi doğrudan etkileyen ve bu sebeple de **"Gelişim Bileşenleri"** olarak adlandırılabilecek olan coğrafi yapı, teknik ve sosyal alt yapı ile turizm sektörünün yeterlilikleri, sermayenin, ham maddenin, teknolojinin ve iş gücünün vb. bulunabilirlikleri açısından Adana alt bölgesinde mevcut durum aşağıda verilmiştir.

Adana alt bölgesi için belirlenen 22 gelişim bileşeninin 16'sının yeterli, 6'sının kısmen yeterli olduğu değerlendirilmektedir. Bölgede gelişim bileşenleri açısından yetersiz düzeyde olan herhangi bir faktör bileşeni bulunmamaktadır.

BİLEŞENLER		BULUNABİLİRLİK DÜZEYİ		
		Yeterli	Kısmen Yeterli	Yetersiz
Coğrafi Yapı		✓		
Pazara Yakınlık		✓		
Teknik Alt Yapı	Kara Yolu Ulaşımı	✓		
	Demir Yolu Ulaşımı	✓		
	Hava Yolu Ulaşımı	✓		
	Deniz Yolu Ulaşımı	✓		
	Liman	✓		
	İletişim	✓		
	Enerji	✓		
Sosyal Alt Yapı	Eğitim		✓	
	Sağlık	✓		
Turizm Kaynaklarının Bulunabilirliği		✓		
Turizm Altyapı Yatırımları			✓	
Teknoloji			✓	
Girişimci Potansiyelinin Varlığı			✓	
İşgücü		✓		
Üst Düzey Yönetici ve Teknik Personel		✓		
Sermaye			✓	
Ham Madde		✓		
Organize Sanayi Bölgeleri		✓		
Küçük Sanayi Siteleri		✓		
Üniversite-Sanayi İşbirliği			✓	

9. ADANA İLİNİN GELİŞİM POTANSİYELİ VE ÖNERİLEN YATIRIM KONULARI

9.1. İLİN SEKTÖREL GELİŞME EKSENLERİ

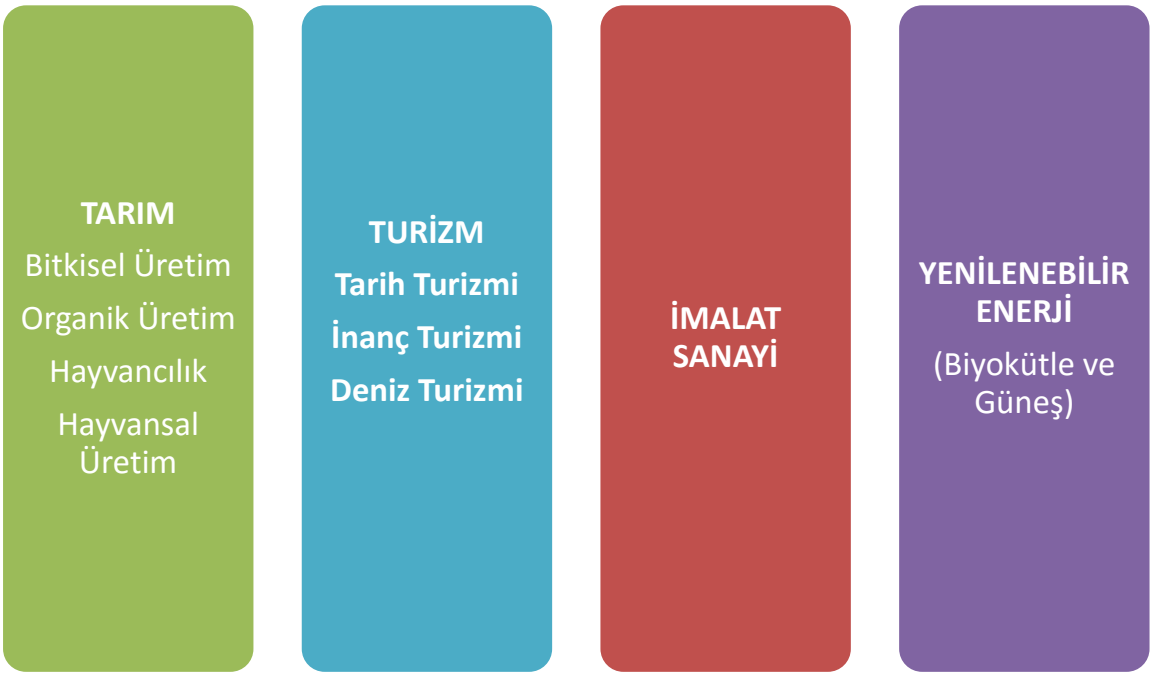
Adana ilinin sahip olduğu kaynaklar ve bu kaynakların kullanılabilme potansiyelleri ve ayrıca yeni teşvik sisteminde gelişmişlik düzeyine göre altı bölge bazında belirlenen sektörel teşvikler dikkate alındığında, ilin temel olarak 4 ana sektör çerçevesinde gelişme potansiyelinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu sektörel gelişme eksenleri, bölgenin tarım, tarıma dayalı sanayi ve tekstil gibi geleneksel yapı arz eden sektörlerini kapsadığı gibi, aynı zamanda yeni gelişim alanlarını içeren sektörleri de kapsamaktadır.

Adana için sektörel gelişme eksenleri tespit edilirken; yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişmenin sağlanmasına özen gösterilmiş ve bölgede rekabet gücünün artırılması, istihdamın artırılması, sosyal kalkınmanın sağlanması ve bölgesel gelişmenin sağlanması gibi temel gelişme stratejileri dikkate alınmıştır.

Bu kapsamda, tarımsal yapının etkinleştirilmesi, sanayi ve hizmetler sektöründe yüksek katma değerli üretim yapısına geçişin sağlanması amacına yönelik olarak aşağıda belirtilen sektörler ön plana çıkmıştır.

1. ***Tarım***
2. ***Turizm***
3. ***İmalat Sanayi***
4. ***Yenilenebilir Enerji***

Figure 1: Adana Sektörel Gelişme Eksenleri

9.2. ADANA İÇİN ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ TESPİTİ

Adana için önerilen yatırım konularının tespitinde öncelikle ilin sahip olduğu kaynaklar ve bu kaynakların kullanılabilme potansiyelleri dikkate alınmakla birlikte, özellikle imalat sanayine yönelik yatırım önerilerinin belirlenmesinde çeşitli teknikler kullanılmıştır. Bu tekniklerin başında ***kümelenme analizleri*** sonucunda öne çıkan (olgun ve potansiyel küme özelliği gösteren) ve yükselme potansiyeli gösteren imalat sanayi sektörleri, 2'li kırılımda 23 sektör, 3'lü kırılımda ise 82 sektör için yapılan ***sektörel performans değerlendirmesi***, sektörlerin üretim yapısı ve sektörlerarası etkileşim kriterlerini dikkate alan ***girdi-çıktı analizleri*** gelmektedir. Ayrıca sektörel bazda ***ihracat ve ithalat düzeylerinin büyüklüğü***, dış ticarette ***rekabet gücü***ne sahip sektörler, ilde ***ihracatta uzmanlaşılan*** (LQ katsayısı yüksek) sektörler, ildeki ***yatırım eğilimi*** ve ***yatırım teşvik uygulamaları***ndan yararlanıp yararlanmadığı da yatırım konuları önerilirken dikkate alınmıştır.

Adana için öne çıkan ve gelişme potansiyeli gösteren imalat sanayi sektörlerinin belirlenmesinde daha önceki bölümde gerçekleştirilen kümelenme analizi sonuçlarından yararlanılmıştır. Gerek literatürde gerçekleştirilen çalışmalar, gerekse de kriterlerin özelikleri dikkate alındığında; kümelenmede önem verilmesi gereken kriterlerin istihdam ve ciro

olduğu düşünülmektedir. Ancak bu çalışmada kümelenme analizi, il için bulunabilen işyeri sayısı ve istihdam verilerinden hareketle yapılmıştır. Çok sayıda işyerine sahip olan sektörlerle yüksek istihdam gösteren sektörlerin önemlilikleri ve temsil gücü düşünüldüğünde bu iki kriterin anlamlı sonuç vereceği açıktır.

Bu değerlendirmelerin yanı sıra, bir sektörün bölge, ülke ve hatta dünya bazında rekabetçi olabilmesinin yalnızca bu sektörün belirli bir bölgede yoğunlaşması ile ilgili olmadığı da unutulmamalıdır. Genel olarak, ülke genelinde rekabetçilik özelliği gösteren bir sektör için bölgede/ilde de bu sektörün gelişmesine elverişli imkânların bulunmuş olması/bulunması önemli bir pozitif katkı sağlayacaktır. Ayrıca, imalat sanayinde bir sektörün kendisine girdi tedarik eden (buradaki girdi geniş anlamda tüm üretim girdileri olarak kullanılmaktadır) sektörlerin ürünlerine ve üretim faktörlerine kolayca erişim imkânına sahip olmasının da bu sektörlerin rekabetçiliğini artıracağı kesindir. Diğer yandan, nihai ürünü ara malı niteliğinde olan sektörlerde de (ana metal ve kauçuk/plastik ürünleri sektörleri gibi) bu sektör ürünlerini girdi olarak talep edecek sektörlerin varlığı ya da gelişme imkânının olması da önemli bir diğer noktadır.

Sektörel performans değerlendirmesinde Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü tarafından yapılan performans analiz bulguları kullanılmıştır. Çalışmada performans ölçümü, NACE Rev. 2 bazında ikili düzeyde imalat sanayinin 23 ana sektörü için ve 3'lü düzeyde (verisi bulunan) 82 alt faaliyet kolu için ayrı ayrı yapılmıştır.

İkili performans sıralamasında sektörler; Üretim Endeksi, Kapasite Kullanım Oranları, Dış Ticarette Rekabet Gücü (RCA), İhracat, İstihdam Endeksi, Çalışan Kişi Başına Verimlilik Endeksi, Ciro ve Fiyat Artışları (ÜFE) kriterleri bazında 2005-2013 dönemi için analiz edilerek, her bir sektörün bu kriterler bazında gösterdiği yıllık değişimlerinden hareketle, dönem genelindeki performans sıralaması hesap edilerek, en yüksek performans gösterenden en düşük performans gösterene göre sektörler sıralanmıştır.

Üçlü performans sıralamasında ise sektörler; Üretim Endeksi, KKO, İstihdam Endeksi, İhracat, Dış Ticarette Rekabet Gücü (RCA) ve Verimlilik endeksleri kullanılarak aynı dönem için sektörel performans sıralaması gerçekleştirilmiştir. Üçlü düzey bazında yapılan bu performans sıralaması, ildeki sektörel bazda potansiyel imalat sanayi yatırım konularının belirlenmesinde ana referans noktasını oluşturmaktadır.

Sektörlerarası etkileşim için Girdi-Çıktı Analizi kullanılarak elde edilecek imalat sanayi alt sektörlerinin yapısal analizinin bulgularından yararlanılacaktır. Bu noktada bilhassa sektörlerin bağlantı etkilerinin analizi (doğrudan geri ve doğrudan ileri bağlantı, doğrudan toplam geri bağlantı ve toplam ileri bağlantı) önem taşımaktadır.

9.2.1. İmalat Sanayi Rekabet ve Performans Analizi

Bu bölümde Türkiye genelinde imalat sanayi alt sektörlerinin Nace Rev. 2 sınıflamasına göre (2'li ve 3'lü ayrımda ayrı ayrı olmak üzere) Üretim Endeksi, İstihdam Endeksi, Verimlilik Endeksi, Ciro Endeksi, İhracat, Dış Ticarette Rekabet Gücü (RCA), Kapasite Kullanım Oranı (KKO) ve Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) kriterlerinden oluşan geniş bir veri setiyle analiz edilerek karşılaştırmalı bir performans değerlendirmesi yapılacaktır. Bunun için aşağıda belirtilen kriterler ve ölçü birimleri kullanılmıştır.

Tablo 157: Performans Analizinde Kullanılan Kriterler

Kriterler	Ölçü Birimi
Üretim Endeksi	Endeks (2010=100)
Kapasite Kullanım Oranı	Yüzde Değer (Düzey)
İhracat	Milyon USD
Verimlilik Endeksi	Endeks (2010=100)
Dış Ticarette Rekabet Gücü (RCA)	RCA Skorları
İstihdam (Üretimde Çalışanlar) Endeksi	Endeks (2010=100)
Ciro Endeksi	Endeks (2010=100)
Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE)	Yüzde Değişim (2003=100)

Kaynak: RCA skorları tarafımızca hesaplanmış olup, diğer veriler TÜİK'ten elde edilmiştir.

Çalışmada, Nace Rev. 2 sınıflamasına göre imalat sanayiinin 23 alt sektörü ve 3'lü ayrımda da verisi bulunan 82 alt sektörü, inceleme dönemi olarak da 2005-2013 dönemi seçilmiş ve yıllık veriler kullanılmıştır. İmalat sanayi alt sektörlerinin seçilen kriterlere ilişkin dönemsel değerleri hem düzey veriler hem de önceki yıla göre yüzde değişimler olarak hesaplanmıştır. Sonrasında, sektörler 8 kriter bazında düzey değerlerine ve bir önceki yıla göre hesaplanan yüzde değişimler itibarıyla (en yüksek değer ya da en yüksek yüzde değişim gösteren sektör ilk sırada olacak şekilde) sıralanmıştır. Bu analiz her yıl için ayrı ayrı yapılarak, kriterlerin her birine göre sektörlerin sıra değerleri elde edilmiştir (2 dijitte 23 sektör olduğundan her bir kritere göre sektörler 1 ile 23 arasında sıralanmıştır). Bu sıra değeri sektörün o kriterden aldığı "skor" olarak kabul edilmiştir. Her kriter için sektörlerin 2006-2013 yılları için 8 yıl boyunca aldıkları bu skorlar yatay olarak toplanarak, söz konusu kritere ait toplulaştırılmış dönem skoru elde edilmiştir. Söz konusu 8 kriterin aldıkları dönem skorlarının toplanmasıyla

da toplam skor elde edilmiştir. Yüksek skor, sektörün kriterlerin çoğunda alt sıralarda kaldığını göstereceği için o sektörün zayıf performans gösterdiğinin, düşük skor ise o sektörün genellikle üst sıralarda yer aldığının göstergesi olacaktır. Bu anlamda her bir kriter için söz konusu 2005-2013 döneminde 8 yıl için hesaplama yapılmıştır (2005 baz yılı olduğundan). "Yıllık" skor değerinin hesaplanmasında 8 kriter olduğundan en iyi skor 8*1=8, en kötü skor ise 8*23=184 olacaktır. "Toplam skor" değerinde ise 8 kriter ve 8 yıl olduğu için en iyi skor, 8*8*1=64, en kötü skor da 8*8*23=1,472 olacaktır. Analizde dönem içerisinde tüm yılların ağırlıkları eşit kabul edilmeyerek, son yılların daha önemli olduğu varsayımından hareketle, 2013 yılı skor değeri 8, 2012 yılı skor değeri 7… ve 2005 skor değeri 1 ile çarpılmıştır. Böylece son yıllardaki mevcut durum ve eğilim daha iyi yansıtılmıştır.

Aşağıdaki tabloda 2005-2013 döneminde imalat sanayi sektörlerinin 2'li ayrımda, 8 performans kriteri bazında aldıkları skorlara göre 23 sektör içindeki sıra değerleri ve tüm kriterlerde aldıkları skorların toplamıyla elde edilen genel sıraları gösterilmektedir. Tablonun okunmasına dair "gıda" sektörü ele alındığında; sektörün 23 imalat sanayi sektörü içinde üretim Endeksinde 10., İstihdam Endeksinde 9., Verimlilikte 17., İhracatta 7., RCA Endeksinde 4., KKO'da 23., ÜFE'de 6. Ve Ciro Endeksinde 11., sırada olduğu görülmektedir. Gıda sektörü bu sıra değerleriyle genel sıralamada ise 5. sırada yer almaktadır. Sektör sıra numaralarına göre alfabetik olarak sıralama yapılan tabloya göre 23 sektörlü imalat sanayi analizinde toplam skor açısından en başarılı sektör (2,826 skor değeriyle) 31 kodlu "Mobilya İmalatı" sektörüdür. Onu (2,840 skor değeriyle) 25 kodlu "Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı" sektörü ve (2,940 skora sahip olan) 22 kodlu "Kauçuk ve Plastik Ürünleri İmalatı " sektörü izlemektedir. En kötü performans sergileyen sektörler ise (4,292 skor değeriyle) 26 kodlu "Bilgisayar, Elektronik ve Optik", (4,142 skor değeriyle) 30 kodlu "Diğer Ulaşım Araçları" ve (4,073 skor değeriyle) 21 kodlu "21-Temel Eczacılık Ürünlerinin Ve Eczacılığa Ait Malzemelerin İmalatı" sektörleridir.

Tablo 158: 2005-2013 Dönemi Toplulaştırılmış Sonuçlarına Göre Kriterler Bazında Sektörlerin Sıra Değerleri

Sektör	Üretim Endeksi	İstihdam Endeksi	Verimlilik	İhracat	RCA	KKO	ÜFE	Ciro	Genel Sıra	Skor
10-Gıda	10	9	17	7	4	23	6	11	5	2,974
11-İçecek	15	6	18	11	9	22	7	17	12	3,416
12-Tütün	18	19	16	8	11	15	18	19	19	3,756
13-Tekstil	20	7	22	18	5	11	**2**	14	10	3,321
14-Giyim Eşyaları	17	22	13	22	**1**	14	20	18	17	3,620
15-Deri ve Ürünleri	21	**2**	20	4	15	**1**	10	10	11	3,331
16-Ağaç, Ağaç ve Mantar Ür.	9	13	7	16	14	18	17	7	13	3,469
17-Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri	8	10	**3**	**1**	17	20	4	5	7	3,102
18-Kayıtlı Medya Basım-Çoğ.	**2**	20	**1**	20	18	19	12	21	18	3,657
19-Kok Kömürü, Petrol Ür.	23	16	21	10	20	9	**1**	**2**	20	3,836
20-Kimyasal Ürünlerin İmalatı	12	11	11	12	21	**3**	5	8	15	3,516
21-Eczacılık Ürünleri ve Malz.	11	21	12	5	23	13	23	20	21	4,073
22-Kauçuk ve Plastik Ürünleri	14	5	14	9	7	7	8	4	**3**	2,907
23-Mineral Ürünlerin İmalatı	19	17	15	23	**2**	10	13	16	14	3,498
24-Ana Metal Sanayii	7	14	10	15	13	21	**3**	13	9	3,291
25-Fabrikasyon Metal Ürünleri	4	**3**	6	13	6	5	19	**3**	**2**	2,840
26-Bilgisayar, Elektronik, Optik	16	8	19	21	22	12	21	23	23	4,292
27-Elektrikli Teçhizat İmalatı	**1**	**1**	9	17	8	6	11	9	**3**	2,907
28-Makine Ve Teçhizat İmalatı	**3**	4	8	6	19	**2**	14	**1**	6	3,095
29-Motorlu Kara Taşıtı	6	12	5	19	10	4	16	6	8	3,215
30-Diğer Ulaşım Araçları	22	18	23	14	16	16	22	12	22	4,142
31-Mobilya İmalatı	5	15	4	**3**	**3**	8	9	15	**1**	2,826
32-Diğer İmalatlar	13	23	**2**	**2**	12	17	15	22	16	3,558

Kaynak: TÜİK ve TCMB verilerinden hareketle hesaplamamız.

Her bir performans kriterine göre en iyi performanstan en düşük performansa göre sektörlerin sıralandığı aşağıdaki tabloya göre Üretim Endeksi ve İstihdam Endeksi kriterlerinde 27 kodlu Elektrikli Teçhizat İmalatı, Verimlilik Endeksi kriterinde 18 kodlu Kayıtlı Medyanın Basılması ve Çoğaltılması sektörü, İhracat kriterinde 17 kodlu Kağıt ve Kağıt Ürünlerinin İmalatı, RCA Endeksinde 14 kodlu Giyim Eşyası, KKO'nda 15 kodlu Deri ve İlgili Ürünlerin İmalatı sektörü, ÜFE Endeksinde 19 kodlu Kok Kömürü ve Rafine Petrol ürünleri sektörü ve nihayet Ciro Endeksinde 28 kodlu Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat İmalatı en düşük skor değerlerini alarak en iyi performans gösteren sektör konumundadırlar. Aşağıda yer alan tablo yardımıyla seçilen herhangi bir kriter için en iyi ve en kötü performans gösteren sektörler belirlenebilmektedir.

Tablo 159: Her Kriter Bazında En İyi Skor Değerine Göre Sektörler

Sıra	Üretim Endeksi	İstihdam Endeksi	Verimlilik	İhracat	RCA	KKO	ÜFE	Ciro	Genel Sıra
1	**27**	**27**	**18**	**17**	**14**	**15**	**19**	**28**	***31-Mobilya İmalatı***
2	**18**	**15**	**32**	**32**	**23**	**28**	**13**	**19**	***25-Metal Ürün.***
3	**28**	**25**	**17**	**31**	**31**	**20**	**24**	**25**	***27-Elektrikli Teçhizat***
4	**25**	**28**	**31**	**15**	**10**	**29**	**17**	**22**	***22-Kauçuk ve Plastik***
5	31	22	29	21	13	25	20	17	***10-Gıda***
6	29	11	25	28	25	27	10	29	28-Makine ve Teçhizat
7	24	13	16	10	22	22	11	16	17-Kâğıt ve Kâğıt Ürün.
8	17	26	28	12	27	31	22	20	29-Motorlu Kara Taşıtı
9	16	10	27	22	11	19	31	27	24-Ana Metal San.
10	10	17	24	19	29	23	15	15	13-Tekstil
11	21	20	20	11	12	13	27	10	15-Deri ve Ürünleri
12	20	29	21	20	32	26	18	30	11-Içecek
13	32	16	14	25	24	21	23	24	16-Ağaç ve Mantar
14	22	24	22	30	16	14	28	13	23-Mineral Ürünler
15	11	31	23	24	15	12	32	31	20-Kimyasal Ürünler
16	26	19	12	16	30	30	29	23	32-Diğer İmalatlar
17	14	23	10	27	17	32	16	11	14-Giyim Eşyaları
18	12	30	11	13	18	16	12	14	18-Kayıtlı Medya Basımı
19	23	12	26	29	28	18	25	12	12-Tütün
20	13	18	15	18	19	17	14	21	19-Kok Kömürü-Petrol.
21	15	21	19	26	20	24	26	18	21-Eczacılık
22	30	14	13	14	26	11	30	32	30-Diğer Ulaşım Araçları
23	19	32	30	23	21	10	21	26	26-Bilg, Elektronik ve Optik

Kaynak: TÜİK ve TCMB verilerinden hareketle hesaplamamız.

Sektörlerin toplam skorlarına göre her yıl için nasıl bir performans gösterdiği aşağıda yer alan tablo yardımıyla görülebilmektedir. Buna göre toplam skor bazında en başarılı olan sektör olan mobilya imalatı, fabrikasyon metal ürünleri ve elektrikli teçhizat sektörü her yıl ilk beş sektör içinde yer alamasa da dönem içinde daha az dalgalanma göstermiştir. Ayrıca ağırlıklı puanlama nedeniyle son yıllardaki performanslarının görece yüksek olması bu sektörlerin dönem genelinde öne çıkmalarında önemli rol oynamıştır. Tablo yorumu açısından gıda ürünlerinin imalatı sektörü 2006'da 20. sırada iken, küresel kriz dönemi olan 2008 ve 2009'da yüksek bir performans göstererek 23 sektör arasından ikinci ve üçüncü sıraya yükselmiş, ancak küresel krizden sonra tekrar gerileme gösterdiği göze çarpmaktadır.

Tablo 160: Yıllar İtibariyle Sektörlerin Sıralaması

Sektör	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Genel Sıra
10-Gıda	20	10	**2**	**3**	14	16	9	**2**	5
11-Içecek	22	16	13	5	13	19	5	15	12
12-Tütün	7	22	6	**2**	20	23	**1**	17	19
13-Tekstil	18	18	22	10	6	12	10	6	10
14-Giyim Eşyaları	21	14	21	9	14	21	7	13	17
15-Deri ve Ürünleri	4	20	20	16	4	9	14	12	11
16-Ağaç ve Mantar	**3**	**2**	18	8	9	10	16	20	13
17-Kâğıt Ve Kâğıt Ürün.	15	11	15	7	10	14	8	5	7
18-Kayıtlı Medya Basımı	16	17	7	**1**	19	17	21	14	18
19-Kok Kömürü-Petrol.	14	21	5	23	17	5	13	23	20
20-Kimyasal Ürünler	11	18	17	13	**3**	14	17	18	15
21-Eczacılık	19	9	11	4	21	22	11	22	21
22-Kauçuk ve Plastik	9	8	7	11	**2**	**3**	17	9	3
23-Mineral Ürünler	8	15	16	17	7	18	20	8	14
24-Ana Metal San.	**1**	4	4	20	11	8	6	21	9
25-Metal Ürünleri	5	**3**	9	18	7	**2**	**3**	10	**2**
26-Bilg, Elektronik, Optik	23	23	23	15	22	20	4	16	23
27-Elektrikli Teçhizat	**2**	4	10	13	12	7	11	4	**3**
28-Makine Ve Teçhizat	17	12	14	21	5	**1**	15	7	6
29-Motorlu Kara Taşıtı	13	6	11	22	**1**	4	22	**3**	8
30-Diğer Ulaşım Araçları	6	7	**1**	19	23	10	23	10	22
31-Mobilya İmalatı	12	**1**	**3**	6	16	6	17	**1**	**1**
32-Diğer İmalatlar	10	12	19	12	18	13	**2**	18	16

Kaynak: TÜİK ve TCMB verilerinden hareketle hesaplamamız.

Yıllar itibarıyla "toplam skora" göre en kötü performansa sahip 26 kodlu "Bilgisayar, Elektronik ve Optik" ve 30 kodlu "Diğer Ulaşım Araçları" sektörlerinin düşük performansının genel olarak yıllara yaygın olduğu görülmektedir. İyi performans gösteren sektörler de dönem içerisinde geri sıralara düşebilmektedir. Bu da her sektörün her yıl başarılı olmadığı, ancak dönem itibarıyla genel bir başarıya sahip oldukları anlamına gelmektedir. Kriz dönemlerinde veya belli konjonktür dönemlerinde hangi sektörün nasıl bir eğilim izlediği de tablodan okunabilmektedir. 2008-2009 küresel kriz döneminde 26 kodlu Bilgisayar, Elektronik ve Optik, 27 kodlu Elektrikli Teçhizat, 28 kodlu Makine ve Teçhizat ve 29 kodlu Motorlu Kara Taşıtı imalatı sektörleri düşük performansları ile dikkat çekerken, 10 kodlu Gıda, 12 kodlu Tütün, 31 kodlu Mobilya ve 18 kodlu Kayıtlı Medyanın Basılması ve Çoğaltılması sektörleri görece yüksek performans göstermişlerdir.

Üçlü Kırılıma Göre Performans Analizi

Bu analizde veri seti olarak, Üretim Endeksi, İstihdam Endeksi, Verimlilik Endeksi, İhracat, Dış Ticarette Rekabet Gücü (RCA) ve Kapasite Kullanım Oranı (KKO) kullanılmıştır. 2005 ve 2006 yıllarında KKO verisi bulunamadığından 2005, 2006 ve 2007 yıllarında 5 kriter, 2008-2013 döneminden itibaren ise 6 kriter bazında performans analizi yapılmıştır. Analiz tıpkı 2 dijit performans analizinde olduğu gibi aynı yöntemle, skor değeri hesaplamasıyla yapılmıştır. İmalat sanayi alt sektörlerinin seçilen kriterlere ilişkin dönemsel değerleri hem düzey veriler hem de yüzde değişimler olarak hesaplanmıştır. Sonrasında, sektörler 6 kriter bazında düzey değerlerine ve bir önceki yıla göre hesaplanan yüzde değişimler itibarıyla (en yüksek değer ya da en yüksek yüzde değişim gösteren sektör ilk sırada olacak şekilde) sıralanmıştır. Bu analiz her yıl için ayrı ayrı yapılarak, kriterlerin her birine göre sektörlerin sıra değerleri elde edilmiştir (3 dijitte 82 sektörün verisi olduğundan her bir kritere göre sektörler 1 ile 82 arasında sıralanmıştır). Bu sıra değeri sektörün o kriterden aldığı "skor" olarak düşünülmüştür. Her kriter için sektörlerin 2006-2013 yılları için 8 yıl boyunca aldıkları bu skorlar yatay olarak toplanarak, söz konusu kritere ait toplulaştırılmış dönem skoru elde edilmiştir. Söz konusu 6 kriterin aldıkları dönem skorlarının toplanmasıyla da toplam skor elde edilmiştir. Burada da 2'li dijitte olduğu gibi son dönemin etkilerinin daha iyi yansıtılabilmesi adına 2013 yılı skoru 8 ile, 2012 skoru 7 ile… ve nihayet 2006 skoru 1 ile çarpılarak ağırlıklandırılmıştır.

İmalat sanayi 3'lü dijit bazında sektörlerin toplam skorlarına göre sıralandığı yukarıdaki tabloya göre 107 kodlu "Fırın ve Unlu Mamuller İmalatı" ve 292 kodlu "Motorlu Kara Taşıtları Karoseri (Kaporta) İmalatı; Treyler (Römork) ve Yarı Treyler İmalatı" sektörleri en iyi performans gösteren sektörler olarak ilk iki sırayı alırken, 263 kodlu "İletişim Ekipmanları İmalatı" ve 133 kodlu "Tekstil Ürünlerinin Bitirilmesi" sektörleri en kötü performans gösteren sektörler olmuşlardır. 82 sektör performans analizinde 3 gruba ayrılmıştır. İlk 27 sektör A Grubu yani yüksek performans, ikinci 27 sektör B Grubu ve son 28 sektör de en düşük performans grubunu simgeleyen C Grubu altında performans sıralamasına göre sıralanmıştır.

Tablo 161: Üçlü Dijitte En İyi Skor Elde Eden Sektörler ve Skorları Sıralaması

	Sektör NACE Kodu ve Sektör Adı	Skor
A GRUBU	107- Fırın ve Unlu Mamuller İmalatı	4,327
	292- Motorlu Kara Taş. Karoseri (Kaporta) İmalatı; Treyler (Römork) ve Yarı Treyler	4,408
	251- Metal Yapı Malzemeleri İmalatı	5,551
	105- Süt Ürünleri İmalatı	5,609
	172- Kâğıt ve Mukavva Ürünleri İmalatı	5,668
	109- Hazır Hayvan Yemleri İmalatı	5,775
	254- Silah ve Mühimmat (Cephane) İmalatı	5,841
	143- Örme (Trikotaj) ve Tığ İşi (Kroşe) Ürünlerin İmalatı	5,973
	310- Mobilya İmalatı	6,056
	273- Kablolamada Kullanılan Teller ve Kablolar İle Gereçlerin İmalatı	6,073
	275- Ev Aletleri İmalatı	6,218
	236- Beton, Çimento ve Alçıdan Yapılmış Eşyaların İmalatı	6,266
	222- Plastik Ürünlerin İmalatı	6,332
	293- Motorlu Kara Taşıtları İçin Parça ve Aksesuar İmalatı	6,494
	101- Etin İşlenmesi ve Saklanması İle Et Ürünlerinin İmalatı	6,573
	303- Hava Taşıtları ve Uzay Araçları İle Bunlarla İlgili Makinelerin İmalatı	6,586
	265- Ölçme, Test ve Seyrüsefer Amaçlı Alet ve Cihazlar İle Saat İmalatı	6,625
	321- Mücevherat, Bijuteri Eşyaları ve İlgili Ürünlerin İmalatı	6,639
	272- Akümülatör ve Pil İmalatı	6,704
	259- Diğer Fabrikasyon Metal Ürünlerin İmalatı	6,722
	142- Kürkten Eşya İmalatı	6,754
	271- Elektrik Motoru, Jeneratör, Transformatör İle Elektrik Dağıtım ve Kontrol Cih.	6,801
	108- Diğer Gıda Maddelerinin İmalatı	6,814
	103- Sebze ve Meyvelerin İşlenmesi ve Saklanması	6,824
	242- Çelikten Tüpler, Borular, İçi Boş Profiller ve Benzeri Bağlantı Parçalarının İmalatı	6,861
	274- Elektrikli Aydınlatma Ekipmanlarının İmalatı	7,026
	204- Sabun ve Deterjan, Temizlik ve Parlatıcı Mad. Parfüm; Kozmetik ve Tuvalet Malz.	7,036
B GRUBU	281- Genel Amaçlı Makinelerin İmalatı	7,047
	106- Öğütülmüş Tahıl Ürünleri, Nişasta ve Nişastalı Ürünlerin İmalatı	7,097
	203- Boya, Vernik ve Benzeri Kaplayıcı Maddeler İle Matbaa Mürekkebi ve Macun İm.	7,099
	239- Aşındırıcı Ürünlerin ve BYS Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	7,120
	252- Metal Tank, Rezervuar ve Muhafaza Kapları İmalatı	7,124
	152- Ayakkabı, Bot, Terlik Vb. İmalatı	7,126
	244- Değerli Ana Metaller ve Diğer Demir Dışı Metallerin İmalatı	7,147
	282- Genel Amaçlı Diğer Makinelerin İmalatı	7,186
	245- Metal Döküm Sanayii	7,238
	102- Balık, Kabuklu Deniz Hayvanları ve Yumuşakçaların İşlenmesi ve Saklanması	7,243
	283- Tarım ve Ormancılık Makinelerinin İmalatı	7,260
	257- Çatal-Bıçak Takımı ve Diğer Kesici Aletler İle El Aletleri ve Genel Hırdavat Malz..	7,268
	139- Diğer Tekstil Ürünlerinin İmalatı	7,277
	235- Çimento, Kireç ve Alçı İmalatı	7,308
	162- Ağaç, Mantar, Kamış ve Örgü Malzeme Ürünü İmalatı	7,320

Tablo 161'in (Devam): Üçlü Dijitte En İyi Skor Elde Eden Sektörler ve Skorları Sıralaması

	Sektör NACE Kodu ve Sektör Adı	Skor
B GRUBU	221- Kauçuk Ürünlerin İmalatı	7,440
	325- Tıbbi ve Dişçilik İle İlgili Araç ve Gereçlerin İmalatı	7,441
	284- Metal İşleme Makineleri ve Takım Tezgâhları İmalatı	7,472
	289- Diğer Özel Amaçlı Makinelerin İmalatı	7,473
	241- Ana Demir ve Çelik Ürünleri İle Ferro Alaşımların İmalatı	7,475
	110- İçeceklerin İmalatı	7,486
	205- Diğer Kimyasal Ürünlerin İmalatı	7,552
	237- Taş ve Mermerin Kesilmesi, Şekil verilmesi ve Bitirilmesi	7,605
	233- Kilden İnşaat Malzemeleri İmalatı	7,639
	141- Kürk Hariç, Giyim Eşyası İmalatı	7,825
	243- Çeliğin İlk İşlenmesinde Elde Edilen Diğer Ürünlerin İmalatı	7,839
	131- Tekstil Elyafının Hazırlanması ve Bükülmesi	7,852
C GRUBU	181- Basım ve Basım İle İlgili Hizmet Faaliyetleri	7,894
	132- Dokuma	7,986
	120- Tütün Ürünleri İmalatı	8,042
	202- Haşere İlaçları ve Diğer Zirai-Kimyasal Ürünlerin İmalatı	8,053
	104- Bitkisel ve Hayvansal Sıvı ve Katı Yağların İmalatı	8,060
	309- Başka Yerde Sınıflandırılmamış Ulaşım Araçlarının İmalatı	8,067
	264- Tüketici Elektroniği Ürünlerinin İmalatı	8,074
	291- Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı	8,230
	171- Kâğıt Hamuru, Kâğıt ve Mukavva İmalatı	8,275
	232- Ateşe Dayanıklı (Refrakter) Ürünlerin İmalatı	8,318
	231- Cam ve Cam Ürünleri İmalatı	8,353
	253- Buhar Jeneratörü İmalatı, Merkezi Isıtma Sıcak Su Kazanları (Boylerleri) Hariç	8,368
	261- Elektronik Bileşenlerin ve Devre Kartlarının İmalatı	8,403
	234- Diğer Porselen ve Seramik Ürünlerin İmalatı	8,459
	212- Eczacılığa İlişkin İlaçların İmalatı	8,599
	279- Diğer Elektrikli Ekipmanların İmalatı	8,733
	301- Gemi ve Tekne Yapımı	8,739
	206- Suni veya Sentetik Elyaf İmalatı	8,925
	255- Metallerin Dövülmesi, Preslenmesi, Baskılanması ve Yuvarlanması; Toz Metalürjisi	8,960
	151- Derinin Tabaklanması ve İşl.; Bavul, El Çantası, Saraçlık ve Koşum Takımı İm. Kürk İşl.	9,070
	192- Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	9,072
	329- Başka Yerde Sınıflandırılmamış İmalatlar	9,098
	201- Temel Kim. Mad. Kim. Gübre ve Azot Bileş. Birincil Formda Plastik ve Sentetik Kauçuk	9,103
	256- Metallerin İşlenmesi ve Kaplanması; Makinede İşleme	9,283
	161- Ağaçların Biçilmesi ve Planyalanması	9,435
	262- Bilgisayar ve Bilgisayar Çevre Birimleri İmalatı	9,707
	263- İletişim Ekipmanlarının İmalatı	10,389
	133- Tekstil Ürünlerinin Bitirilmesi	11,179

Aşağıdaki tabloda ise Nace Rev. 2'ye göre 3'lü ayrımda, 2005-2013 döneminde imalat sanayi sektörlerinin performans sıralaması, 6 performans kriteri bazında aldıkları skorlara göre her bir kriter ve toplam skor bazında ayrı ayrı gösterilmektedir.

Tablo 162: Sektörlerin Performans Kriterlerinden Aldıkları Sıra Değerleri (1 ile 82 Arası)

Sektör	Üretim Endeksi	İstihdam Endeksi	Verimlilik	İhracat	RCA	KKO	Genel Sıra	Sektör	Üretim Endeksi	İstihdam Endeksi	Verimlilik	İhracat	RCA	KKO	Genel Sıra
101	45	10	69	**2**	45	45	15	**237**	77	69	58	65	9	40	50
102	67	23	81	13	30	**1**	37	**239**	14	55	5	17	55	13	31
103	54	52	55	71	**2**	32	24	**241**	41	60	16	62	31	66	47
104	59	65	27	25	54	59	59	**242**	25	19	46	61	32	30	25
105	10	13	44	10	24	61	4	**243**	42	76	26	63	33	79	53
106	70	27	80	39	18	62	29	**244**	13	8	42	54	53	80	34
107	**3**	18	13	6	**3**	35	**1**	**245**	30	48	31	51	36	63	36
108	53	77	25	15	20	58	23	**251**	18	22	32	41	7	9	**3**
109	6	**2**	60	**1**	52	39	6	**252**	55	58	38	59	16	14	32
110	57	24	66	43	37	67	48	**253**	49	38	63	21	69	51	66
120	63	67	56	29	39	28	57	**254**	29	54	18	**3**	21	26	7
131	66	17	79	49	42	16	54	**255**	**2**	40	**1**	81	81	72	73
132	64	37	76	73	29	15	56	**256**	7	9	20	82	82	54	78
133	76	53	72	80	80	56	82	**257**	17	57	11	27	49	47	39
139	74	47	73	50	10	27	40	**259**	40	30	53	42	22	7	20
141	72	79	43	75	8	38	52	**261**	43	46	57	9	77	25	67
142	61	62	47	55	4	23	21	**262**	65	82	10	38	79	8	80
143	22	21	39	67	6	33	8	**263**	80	51	82	64	78	75	81
151	81	73	77	22	50	44	74	**264**	68	32	74	78	27	17	61
152	48	4	78	16	48	24	33	**265**	5	5	9	11	74	11	17
161	36	68	12	79	76	42	79	**271**	20	15	28	34	46	68	22
162	37	43	34	45	41	74	42	**272**	32	35	48	8	40	71	19
171	47	72	15	5	75	31	63	**273**	27	42	23	37	13	69	10
172	19	33	21	18	17	29	5	**274**	31	6	65	20	51	37	26
181	11	66	**2**	68	59	52	55	**275**	28	11	54	60	14	36	11
192	79	59	68	32	61	48	75	**279**	52	14	71	56	72	**3**	70
201	62	78	24	40	70	76	77	**281**	4	34	6	26	64	12	28
202	50	**3**	70	46	67	20	58	**282**	12	12	37	35	60	34	35
203	34	28	41	23	47	10	30	**283**	56	29	45	31	43	**2**	38
204	35	44	30	44	34	73	27	**284**	8	41	19	47	56	6	45
205	26	20	50	14	68	4	49	**289**	15	16	33	48	63	22	46
206	44	61	22	72	65	65	72	**291**	51	70	36	74	35	21	62
212	33	64	35	28	73	78	69	**292**	**1**	7	**3**	30	15	53	**2**
221	60	39	67	53	28	77	43	**293**	9	36	8	36	38	57	14
222	38	26	49	19	25	43	13	**301**	82	75	62	58	26	82	71
231	71	63	59	77	23	64	65	**303**	21	**1**	40	24	66	60	16
232	75	49	75	33	44	55	64	**309**	39	25	52	52	62	49	60
233	78	71	61	70	5	50	51	**310**	23	56	17	12	19	41	9
234	46	31	64	69	57	5	68	**321**	69	81	4	7	11	81	18
235	58	74	51	76	**1**	70	41	**325**	16	50	14	4	71	19	44
236	24	45	7	66	12	18	12	**329**	73	80	29	57	58	46	76

Kaynak: TÜİK ve TCMB verilerinden hareketle hesaplamamız.

Alfabetik sıralamaya göre sıralama yapılan tablodan herhangi bir sektörün 6 kriterden ayrı ayrı kaçıncı olduğu görülebilmektedir. Örneğin 101 kodlu "Etin İşlenmesi ve Saklanması İle Et Ürünlerinin İmalatı" sektörü 82 sektörlü imalat sanayi analizinde 15. sırada yer alırken, Üretim Endeksinde 45., İstihdam Endeksinde 10., Verimlilik Endeksinde 69., İhracat 2., RCA skorunda 45. ve KKO açısından ise 45. sırada yer almaktadır. Dönem genelinde en düşük performansa sahip 133 kodlu Tekstil Ürünlerinin Bitirilmesi sektörünün de hemen hemen her kriterde gerilerde veya orta-geri sıralarda bulunduğu gözlenmektedir. Diğer sektörler için de benzer yorumlar aynı şekilde yapılabilir.

9.2.2. İldeki Sektörel Yatırım Eğilimleri

Adana'nın iktisadi yapısı ile Türkiye'nin iktisadi yapısı arasındaki benzeşme ve/veya farklılıkların tespit edilmesi ve ilde öne çıkan ve üretimde ağırlık kazanan sektörlerin belirlenmesi açısından yatırım teşviklerinin sektörler itibarıyla analiz edilmesi önem arz etmektedir. Bu sayede ilde üretim gücünün nerelere kaydığını ve nerelerde yoğunlaştığını (eğilim olarak da) gözlemlemek mümkün olacaktır. Bu amaçla hazırlanan aşağıdaki tabloda Ekonomi Bakanlığı Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğü tarafından her il için alınan teşvik belgelerinden yola çıkılarak Adana ile Türkiye geneli karşılaştırmalı olarak 2004–2015 dönemi için yatırım teşviklerine göre sabit sermaye yatırımlarının genel iktisadi faaliyetler bazında dağılımı verilmektedir.[33]

Tablo 163: İktisadi Faaliyet Kolları Bazında Sabit Sermaye Yatırımları (% Pay)

Ana Faaliyet Kolu	Değer (Milyon TL)		Pay (%)		Adana/Türkiye
	Türkiye	Adana	Türkiye	Adana	
Enerji	135,465	6,904	27	54	5.1
Hizmetler	151,467	2,637	31	20	1.7
İmalat	182,286	3,057	37	24	1.7
Madencilik	19,436	245	4	2	1.3
Tarım	7,181	61	1	0.5	0.9
Toplam Sektörler	**495,835**	**12,904**	**100.0**	**100.0**	**5.4**

Kaynak: Yatırım teşvik verilerinden hareketle kendi hesaplamalarımız.
*: 2010 yılında 14.8 milyarlık petrokimya yatırımı için alınan teşvik belgesi hariç tutulmuştur.

Adana ile Türkiye genelinde yatırım teşviklerinin dağılımı açısından farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Türkiye'de yatırım teşviklerindeki yatırım tutarları açısından imalat sanayi,

[33] 2010 yılında 14.8 milyarlık petrokimya yatırımı için alınan teşvik belgesi hariç tutulmuştur.

hizmetler ve enerji sektörleri birbirine yakın oranlarda iken Adana'da enerji sektörü açık ara öndedir. Türkiye genelinde sabit yatırım tutarı açısından imalat sanayi %37, hizmetler sektörü %31, enerji sektörü de %27 oranında pay alırken, Adana'da enerji sektörü tüm yatırımların %54'ü gibi bir oranla açık ara birinci sıradadır. Adana'da imalat sanayi teşvik kapsamındaki yatırımların %24'ünü hizmetler sektörü ise %20'sini oluşturmaktadır. Madencilikte ise Türkiye'de %4 olan oran Adana'da %2'dir. Tarım sektörünün oldukça önde olduğu ilde, bu sektörün teşvikli yatırımlardan aldığı payın sadece %0.5 olması dikkat çekmektedir. Aşağıdaki tabloda ise sabit sermaye yatırımları açısından imalat sanayi alt sektörlerinin dağılımı verilmektedir.

Tablo 164: İmalat Sanayi Alt Sektörlerinin Teşviklerden Aldığı Pay (%)

Sektör	Değer (Milyon TL)		Pay (%)	
	Sabit Yatırım	İstihdam	Sabit Yatırım	İstihdam
Dokuma ve Giyim	1.249	7.997	44.0	50.6
Gıda ve İçki	506	2.144	17,8	13,6
Orman Ürünleri	306	736	10,8	4,7
Lastik-Plastik	290	1.400	10,2	8,9
Madeni Eşya	131	933	4,6	5,9
Makina İmalat	70	709	2,4	4,5
Kâğıt	63	269	2,2	1,7
Pişmiş Kil ve Çimento	49	247	1,7	1,6
Elektrikli Makinalar	38	81	1,3	0,5
Taşıt Araçları	31	877	1,1	5,5
Demir Dışı Metaller	24	83	0,9	0,5
Çimento	21	20	0,8	0,1
Cam	21	166	0,7	1,0
Mesl.Bil.Ölç.Opt.Do.	18	63	0,6	0,4
Demir Çelik	15	54	0,5	0,3
Elektronik	4	20	0,2	0,1
Seramik	2	10	0,1	0,1
İnşaat	1	7	0,0	0,0
Kimya Hariç Toplam	*2,840*	*15,816*	*100.0*	*100.0*
Kimya	*15,033*	*9,298*	*84.1*	*36.9*
Tüm İmalat Sanayi Toplamı	*17,873*	*25,114*	*100.0*	*100.0*

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verilerinden hareketle hesaplamamız.

Yukarıdaki tablodan yola çıkılarak Türkiye ve Adana imalat sanayi sabit sermaye yatırımlarının ne ölçüde farklılaştığı belirlenecektir. Böylece ilin hangi sektörlerde Türkiye'ye göre yatırım eğilimi olduğu ortaya çıkarılacaktır. Bunun hesaplanabilmesi için sektörlerin payları bulunarak birbirinden çıkarılacaktır. Bu hesaplamaya göre ilde; dokuma ve giyim,

orman ürünleri, gıda ve içki, lastik-plastik ve mesleki bilgi ölçme optik donanım sektörleri alınan yatırım teşviklerindeki sabit sermaye yatırımları açısından öne çıkmaktadır.

Tablo 165: Yatırım Teşvikleri Adana-Türkiye Farklılaşması

Sektör	Adana	Türkiye	Adana-Türkiye
Dokuma ve Giyim	44.0	20.0	24.0
Orman Ürünleri	10,8	4,1	6,7
Gıda ve İçki	17,8	12,4	5,4
Lastik-Plastik	10,2	8,5	1,7
Mesleki Bil.Ölç.Opt.Do.	0,6	0,6	0,1
Madeni Eşya	4,6	4,8	-0,2
İnşaat	0,0	0,4	-0,4
Seramik	0,1	0,6	-0,5
Elektrikli Makinalar	1,3	2,1	-0,7
Demir Çelik	0,5	1,8	-1,2
Demir Dışı Metaller	0,9	2,2	-1,4
Elektronik	0,2	1,7	-1,5
Kâğıt	2,2	4,3	-2,1
Cam	0,7	3,2	-2,5
Pişmiş Kil ve Çimento Ger.	1,7	4,7	-3,0
Çimento	0,8	4,4	-3,6
Makina İmalat	2,4	6,9	-4,5
Taşıt Araçları	1,1	17,2	-16,1

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verilerinden hareketle hesaplamamız.
Not: Kimya sektörü analize dâhil edilmemiştir.

9.2.3. Girdi-Çıktı Analizi[34]

Bu bölümde sektörlerin üretim yapısı ve sektörlerin birbirlerini etkileme düzeyleri Girdi/Çıktı Analizi kullanılarak incelenecektir. Girdi/Çıktı (I/O) Analizi sektörlerin üretim yapılarını, diğer sektörlerle olan etkileşimlerini gösteren ve ekonomideki sektörel bazda hızlandıran ve çarpan etkilerini hesaplamaya olanak veren bir tekniktir.

2002 için yayınlanan Türkiye I/O tablosunda 59 sektör bulunmaktadır. Burada amaç, özellikle sanayi (ve bilhassa imalat sanayi) sektörünün yapısını incelemek olduğu için 59 sektör 33

[34] Oktay KÜÇÜKKİREMİTÇİ tarafından hazırlanmıştır. Girdi/Çıktı analizi ile ilgili teknik bilgiler EK 2'de verilmiştir.

sektör halinde toplulaştırılmıştır. Tablo 166'da toplulaştırma yapılan sektörler ve bu sektörlerin toplulaştırıldığı NACE Rev. 1.1. kodları verilmektedir[35].

Tablo 166: Toplulaştırma Sonrası Sektörler

NACE Kod (§)	Ürünler
01-05	Tarım, Avcılık, Ormancılık, Balıkçılık
10-14	Madencilik
15-16	Gıda, İçki ve Tütün
17	Tekstil
18	Giyim Eşyası, Kürkün İşlenmesi ve Boyanması
19	Derinin Tabaklanması, İşlenmesi, Deriden Mamul Eşya
20	Ağaç ve Mantar Ürünleri
21	Kağıt ve Kağıt Ürünleri
22	Basım ve yayın
23-24	Kok Kömürü, Rafine Edilmiş Petrol, Kimyasal Madde ve Ürünler
25	Plastik ve Kauçuk Ürünleri
26	Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler
27	Ana Metal Sanayi
28	Metal Eşya
29	Bys Makine ve Teçhizat
30	Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makineleri
31	Bys Elektrikli Makine ve Cihazlar
32	Radyo, TV ve Haberleşme Cihazları
33	Tıbbi Aletler, Hassas ve Optik Aletler
34	Motorlu Kara Taşıtı ve Römork
35	Diğer Ulaşım Araçları
36-37	Mobilya; Bys Diğer İmalat ve Yeniden Değerlendirme
40-41	Elektrik, Gaz, Su
45	İnşaat
50-52	Toptan ve Perakende Ticaret, Bakım Onarım
55	Oteller ve Lokantalar
60-64	Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme
65-67	Finansal Aracılık
70-74	Gayrimenkul, Kiralama, ARGE
75	Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik
80	Eğitim Hizmetleri
85	Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler
90-95	Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri

(§) : Toplulaştırmada, Örneğin; "01-05", 01 ile 05 NACE kodları arasında kalan "Tarım, Hayvancılık, Balıkçılık ve Ormancılık" sektörlerinin birleştirilmiş halini ifade etmektedir.

[35] NACE Rev. 2 sınıflaması ile NACE Rev. 1.1. sınıflaması alt sektörler bazında küçük farklar göstermesine rağmen genel olarak uyumludur. BU nedenle ikili düzeydeki kırılımların temsil ettiği sektörlerin içerikleri aynı kabul edilebilir.

Bu noktada, I/O tablosundan hareketle hesaplanacak bağlantı katsayıları hakkında bilgi vermek gerekirse;

Doğrudan Geri Bağlantı: Herhangi bir sektörün üretimi içinde diğer sektörlerden kullandığı ara girdilerin toplamından hareketle hesaplanmaktadır. "Teknoloji Matrisi (Girdi Katsayıları Matrisi)"nden hareketle hesaplanan doğrudan geri bağlantı katsayısı ise, sektörün toplam üretim değeri "1" olarak kabul edildiğinde, kullanılan ara girdilerin toplam üretime oranlarının toplamından oluşmaktadır. Doğrudan geri bağlantı katsayısının yüksekliği, o sektörün üretim için diğer sektörlerin çıktılarını yüksek oranda kullanmak durumunda olduğunu (sektörün kendisini besleyen gerideki sektörlere yüksek oranda bağımlı olduğunu) ifade etmektedir. Bir başka ifade ile yüksek geri bağlantı katsayısı, o sektörün üretimi ile gerisindeki diğer sektörlerin üretimi arasında kuvvetli bir bağlantı olduğunu göstermektedir.

Doğrudan İleri Bağlantı: Belli bir sektör üretiminin diğer sektörler tarafından girdi olarak kullanılan kısmının (toplam ara tüketim) o sektörün ürünlerine olan toplam talebe=tüketime (ara tüketim + nihai tüketim) oranını göstermektedir. Bu anlamda, sektörün toplam üretiminin ne kadarının diğer sektörler tarafından girdi olarak kullanıldığını (ya da sektör üretiminin ne kadarının nihai tüketime gittiğini) ifade etmektedir.

Toplam Geri Bağlantı: "Leontief Ters Matrisi"nden hesaplanmaktadır. Belli bir sektördeki bir birimlik nihai talep artışının yol açtığı toplam üretim artışı, o sektörün toplam geri bağlantı etkisini göstermektedir. Doğrudan geri bağlantıda yalnızca belli bir sektörün üretimindeki diğer sektör girdilerinin payları ifade edilirken; toplam geri bağlantıda belli bir sektöre nihai talep artışı (nihai tüketiciler tarafından yalnızca o sektör ürününe bir birimlik talep artışı) olması neticesinde, hem bu talep artışını, hem de bu talep artışını karşılamak için gerçekleşen üretim artışı nedeniyle diğer sektörlerden tedarik edilen girdi artışı neticesinde ilgili (bağlantılı) tüm sektörlerde ortaya çıkan toplam üretim artışı ifade edilmektedir. Bu anlamda toplam geri bağlantı katsayısı, o sektör ürününe olan talep değişiminin tetiklediği ekonomideki toplam üretim artışını ifade etmektedir.

Toplam İleri Bağlantı: "Leontief Ters Matrisi"nden hesaplanmaktadır. Tüm sektörlerdeki birer birimlik nihai talep artışlarının belli bir sektörün üretiminde yol açtığı artış, o sektörün toplam ileri bağlantı etkisi olarak tanımlanmaktadır. Toplam ileri bağlantıda, ekonomideki

tüm sektörlerin nihai ürünlerine birer birimlik bir talep artışı olduğundan hareketle üretici sektörlerin üretiminin ne kadar arttığı görülmektedir.

Yukarıda belirtilen tanımlamalar doğrultusunda, 33 sektörün I/O tablosundan hareketle hesaplanan bağlantı katsayıları ve karakteristik değerleri Tablo 167'de verilmektedir.

Tablo 167: Sektörlerin Bağlantı Katsayıları

NACE Kod	Sektör Adı	DGB	TGB	DİB	TİB
01-05	Tarım, Avcılık, Ormancılık, Balıkçılık	0.331	1.651	0.551	2.756
10-14	Madencilik	0.383	1.833	0.868	3.907
15-16	Gıda, İçki ve Tütün	0.739	2.441	0.251	1.870
17	Tekstil	0.728	2.772	0.595	2.851
18	Giyim Eşyası, Kürkün İşlenmesi ve Boyanması	0.722	2.833	0.090	1.174
19	Derinin İşlenmesi ve Deriden Mamul Eşya	0.731	2.819	0.447	1.475
20	Ağaç ve Mantar Ürünleri	0.741	2.654	0.731	1.442
21	Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri	0.720	2.690	0.924	2.455
22	Basım ve yayın	0.613	2.420	0.797	1.272
23-24	Rafine Edilmiş Petrol, Kimyasal Madde ve Ürün.	0.732	2.545	0.737	5.709
25	Plastik ve Kauçuk Ürünleri	0.727	2.716	0.767	2.178
26	Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler	0.628	2.334	0.836	2.043
27	Ana Metal Sanayi	0.757	2.923	0.852	5.894
28	Metal Eşya	0.694	2.774	0.698	1.853
29	Bys Makine ve Teçhizat	0.622	2.545	0.272	1.943
30	Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makineleri	0.561	2.310	0.304	1.128
31	Bys Elektrikli Makine ve Cihazlar	0.706	2.753	0.491	1.735
32	Radyo, TV ve Haberleşme Cihazları	0.786	3.097	0.374	2.286
33	Tıbbi Aletler, Hassas ve Optik Aletler	0.709	2.737	0.218	1.260
34	Motorlu Kara Taşıtı ve Römork	0.757	2.961	0.342	1.631
35	Diğer Ulaşım Araçları	0.537	2.279	0.474	1.145
36-37	Mobilya, Diğer İmalat ve Yeniden Değerlendirme	0.751	2.914	0.139	1.146
40-41	Elektrik, Gaz, Su	0.630	2.413	0.783	3.870
45	İnşaat	0.543	2.291	0.081	1.179
50-52	Toptan ve Perakende Ticaret, Bakım Onarım	0.383	1.766	0.484	5.794
55	Oteller ve Lokantalar	0.535	2.108	0.134	1.216
60-64	Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme	0.437	1.886	0.480	5.401
65-67	Finansal Aracılık	0.362	1.643	0.640	2.858
70-74	Gayrimenkul, Kiralama, ARGE	0.267	1.587	0.390	3.679
75	Kamu Yönetimi ve Savunma, Sosyal Güvenlik	0.397	1.820	0.003	1.008
80	Eğitim Hizmetleri	0.213	1.437	0.048	1.064
85	Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	0.479	1.985	0.056	1.066
90-95	Diğer Hizmet Faaliyetleri	0.433	1.836	0.317	1.486

DGB: Doğrudan Geri Bağlantı, **TGB:** Toplam Geri Bağlantı, **DİB:** Doğrudan İleri Bağlantı, **TİB:** Toplam İleri Bağlantı
Not: Tabloda her bir kriter bazında en yüksek değerler kutu içinde belirtilmiştir.

Buna göre, en yüksek *doğrudan geri bağlantı katsayısına* sahip olan sektör 32 kod numaralı Radyo, TV ve Haberleşme Cihazları sektörüdür. Bu sektörde üretim girdileri içinde ara girdilerin paylarının toplamı 0.786'dır. Sektör 100 birim üretim yaparken diğer sektörlerden 78.6 birim girdi kullanmaktadır. Yine aynı sektör, en yüksek *toplam geri bağlantı katsayısına* da sahiptir. Sektör ürünlerine olan talepte bir birim değişme olduğunda toplam üretim 3.097 birimlik artış göstermektedir.

21 kod numaralı Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri sektörü ise en yüksek *doğrudan ileri bağlantı katsayısına* sahiptir. Sektörün üretiminin %92.4'ü diğer sektörlerin kullanımına, ara tüketime gitmektedir.

27 kod numaralı Ana Metal sektörü 5.894'lük değeri ile en yüksek *toplam ileri bağlantı katsayısına* sahiptir. Toplam ileri bağlantı katsayısının, tüm sektör ürünlerine bir birim talep artışı olduğunda ilgili sektörün toplam üretimin ne kadar artacağını gösterdiği dikkate alındığında; Ana Metal sektörünün önemli bir tedarikçi sektör olduğu ve diğer sektörlerin talebinin artışından en fazla etkilenen sektör olduğu görülmektedir.

9.2.3.1. Sektörlerarası Etkileşim ve "Kısmî Bağlantı Katsayıları"

Tablo 167'de verilen bağlantı katsayıları, kısmî katsayılar olarak ifade edildiğinde daha detaylı bilgiler sağlayacaktır. Bu sayede her bir sektörün en fazla bağlantıya sahip olduğu veya en fazla tetiklediği sektörler de belirlenebilecektir. Bu anlamda, sadece İmalat Sanayii alt sektörlerine yönelik olarak, doğrudan geri, toplam geri ve toplam ileri kısmî bağlantı katsayıları "en önemli ilk 10 sektör" için hesaplanmış olup izleyen tablolarda verilecektir.

Tablo 168: İmalat Sanayi Kısmî Doğrudan Geri Bağlantı Katsayıları

Sektör		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Toplam
1516	Katsayı	0.3603	0.1418	0.0750	0.0470	0.0226	0.0201	0.0184	0.0075	0.0067	0.0048	**0.7393**
	NACE Kodu	0105	1516	5052	6064	2324	25	21	4041	26	28	
17	Katsayı	0.3451	0.1251	0.0811	0.0415	0.0387	0.0176	0.0121	0.0057	0.0051	0.0049	**0.7285**
	NACE Kodu	17	2324	5052	6064	0105	4041	25	21	29	26	
18	Katsayı	0.4083	0.0774	0.0565	0.0416	0.0300	0.0274	0.0079	0.0070	0.0066	0.0062	**0.6219**
	NACE Kodu	17	5052	18	6064	2324	19	1516	4041	25	21	
19	Katsayı	0.2793	0.1226	0.0865	0.0797	0.0383	0.0315	0.0218	0.0117	0.0098	0.0051	**0.5612**
	NACE Kodu	19	1516	2324	5052	6064	17	25	21	4041	28	
20	Katsayı	0.1555	0.1349	0.1216	0.0845	0.0632	0.0250	0.0210	0.0176	0.0175	0.0150	**0.7407**
	NACE Kodu	20	2324	0105	5052	6064	4041	21	25	1014	27	
21	Katsayı	0.2619	0.0941	0.0859	0.0510	0.0464	0.0349	0.0228	0.0207	0.0167	0.0146	**0.7199**
	NACE Kodu	21	2324	5052	6064	4041	0105	1014	25	17	29	
22	Katsayı	0.2314	0.0804	0.0507	0.0486	0.0372	0.0304	0.0220	0.0122	0.0033	0.0031	**0.6125**
	NACE Kodu	21	5052	6064	2324	22	25	4041	29	19	27	
2324	Katsayı	0.2241	0.2165	0.0707	0.0619	0.0168	0.0159	0.0105	0.0100	0.0087	0.0068	**0.7323**
	NACE Kodu	1014	2324	5052	6064	25	0105	21	4041	27	26	
25	Katsayı	0.3103	0.0932	0.0840	0.0523	0.0289	0.0287	0.0116	0.0106	0.0105	0.0104	**0.7267**
	NACE Kodu	2324	25	5052	6064	27	4041	21	17	26	28	
26	Katsayı	0.1413	0.1404	0.0723	0.0704	0.0548	0.0323	0.0223	0.0181	0.0076	0.0064	**0.6280**
	NACE Kodu	1014	26	5052	2324	6064	4041	21	29	28	27	
27	Katsayı	0.4133	0.0751	0.0538	0.0502	0.0501	0.0313	0.0184	0.0139	0.0086	0.0058	**0.7567**
	NACE Kodu	27	5052	6064	1014	4041	26	2324	29	28	20	
28	Katsayı	0.3312	0.0800	0.0567	0.0506	0.0385	0.0225	0.0160	0.0145	0.0110	0.0092	**0.6937**
	NACE Kodu	27	5052	28	6064	2324	29	4041	25	26	21	
29	Katsayı	0.1937	0.1094	0.0758	0.0439	0.0269	0.0222	0.0186	0.0162	0.0161	0.0135	**0.6219**
	NACE Kodu	27	29	5052	6064	2324	31	28	4041	25	26	
30	Katsayı	0.1298	0.0661	0.0617	0.0404	0.0229	0.0176	0.0143	0.0103	0.0090	0.0074	**0.5612**
	NACE Kodu	32	30	5052	6064	27	2324	31	4041	21	22	
31	Katsayı	0.1471	0.1209	0.0876	0.0545	0.0473	0.0464	0.0400	0.0394	0.0210	0.0158	**0.7060**
	NACE Kodu	31	27	5052	25	6064	2324	4041	28	32	1014	
32	Katsayı	0.4075	0.1091	0.0462	0.0436	0.0432	0.0215	0.0134	0.0080	0.0075	0.0057	**0.7863**
	NACE Kodu	32	5052	27	31	6064	25	2324	21	18	33	
33	Katsayı	0.1451	0.1082	0.0747	0.0663	0.0592	0.0494	0.0383	0.0376	0.0250	0.0136	**0.7093**
	NACE Kodu	33	5052	27	2324	32	6064	29	25	26	28	
34	Katsayı	0.2267	0.1347	0.1019	0.0721	0.0706	0.0474	0.0182	0.0152	0.0083	0.0080	**0.7573**
	NACE Kodu	34	27	5052	25	28	6064	2324	26	4041	29	
35	Katsayı	0.0728	0.0711	0.0654	0.0572	0.0411	0.0325	0.0325	0.0206	0.0190	0.0176	**0.5369**
	NACE Kodu	27	28	35	5052	6064	29	2324	25	34	31	
3637	Katsayı	0.2778	0.0939	0.0601	0.0585	0.0579	0.0539	0.0316	0.0276	0.0200	0.0102	**0.7507**
	NACE Kodu	27	5052	20	17	6064	25	28	2324	3637	21	

Tablo 168'de kısmî bağlantı katsayıları anlamında, sanayi alt sektörlerinin bir birim üretim için en fazla girdi kullandıkları sektörler (sektörlerarası bağımlılık) ve bu sektörlerden kullandıkları girdilerin oranları görülmektedir. Tabloda ilk sırada sektörlerin NACE kodları yer almakta ("Sektör" sütunu), daha sonrasında ise büyüklük sırasına göre diğer sektörlerden

aldıkları girdi oranları ve bu sektörlerin hangileri olduğu (NACE kodlarına göre) görülmektedir.

Buna göre örneğin 1516 numaralı Gıda İçki ve Tütün sektörüne bakılırsa, bu sektörün toplam üretimi içindeki tüm ara girdiler toplamının 0.7393 olduğu (Tablonun "Toplam" sütunu) ve girdi kullanımında ilk sırada da 0105 kod numarası ile belirtilen Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık sektörünün 0.3603'lük bir payla yer aldığı görülmektedir (Tablonun 1 nolu sütunu). Buradan yola çıkarak Türkiye'deki Gıda İçki ve Tütün Üretiminin tarımsal faaliyetlere dayandığı ve en önemli girdinin tarımsal faaliyetlerden sağlandığı görülmektedir. Bölgesel planlama ve sektörel gelişme patikalarının belirlenmesinde, bölge coğrafyasının sağladığı hammadde temin koşullarının önemli bir parametre olduğu düşünüldüğünde, belirlenecek üretim deseninin hangi sektörlere ne kadar bağımlı olduğu ve sektörün gerisinde girdi sağlayacak faaliyetlerin yeterli olup olmadığı sorusunun cevabı bu katsayılardan hareketle görülebilmektedir. Diğer bir deyişle, yine örneğin Gıda İçki ve Tütün Üretimi için gerekli ürünler yöreden temin edilebiliyorsa (yörede yeterli tarımsal faaliyet bulunuyorsa) o yörede kurulacak Gıda İçki sektörü yatırımları önemli bir avantaj sağlayacak ve hammadde desenine uygun bir yatırım profili belirlenebilecektir. 1516 sektörünün girdi kullanımında ikinci sırada sektörün kendisi 0.1418 girdi katsayısı ile yer almaktadır. Buradan, sektörün kendi üretiminde en fazla ağırlığa sahip olan tarımsal girdilerden sonra, kendi girdilerini "ara mamul" olarak kullandığını söylemek mümkün görülmektedir. Üçüncü sırada ise görece çok daha düşük olan 0.0750 katsayısı ile 5052 kod numaralı Toptan ve Perakende Ticaret, Bakım ve Onarım sektörü gelmektedir.

Aşağıdaki tabloda verilen imalat sanayii sektörleri toplam geri bağlantıları, bu sektör ürünlerinin marjinal gelir (talep) etkisini ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile her bir sektör ürününe yönelik olarak talep bir birim arttığında bu talep artışının tetiklediği ilgili sektör üretimindeki değişmenin ve bu gelişme neticesinde de kendisinin ve diğer sektörlerin üretimlerini ne kadar tetikleyeceği görülebilmektedir. Burada tablonun ilk kolonundaki tüm kısmî toplam geri bağlantı katsayılarının birden büyük olduğu göze çarpmaktadır. Bunun nedeni, bağlantı katsayısının tanımı gereği, sektör ürününe olan bir birimlik talep artışı için başlangıçta bu talebi karşılamak amacıyla bir birim üretim artışı gerekeceğidir. Dolayısıyla katsayının "1" lik kısmı direkt olarak nihai talebi karşılamak için gereken üretimi ifade etmektedir.

Tablo 169: İmalat Sanayi Sektörlerinin Kısmî Toplam Geri Bağlantı Katsayıları

Sektör		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Toplam
1516	Katsayı	1.1855	0.5039	0.1495	0.1201	0.1084	0.0440	0.0392	0.0369	0.0365	0.0302	**2.4408**
	NACE Kodu	1516	0105	5052	6064	2324	1014	4041	21	25	27	
17	Katsayı	1.5395	0.2974	0.1914	0.1460	0.0951	0.0833	0.0709	0.0341	0.0334	0.0239	**2.7725**
	NACE Kodu	17	2324	5052	6064	1014	0105	4041	27	25	21	
18	Katsayı	1.0629	0.6734	0.1984	0.1966	0.1483	0.0666	0.0550	0.0547	0.0418	0.0313	**2.8326**
	NACE Kodu	18	17	2324	5052	6064	1014	4041	0105	19	27	
19	Katsayı	1.3883	0.2306	0.2067	0.1948	0.1436	0.1025	0.0796	0.0735	0.0534	0.0507	**2.8192**
	NACE Kodu	19	2324	1516	5052	6064	0105	17	1014	4041	25	
20	Katsayı	1.1867	0.2749	0.1850	0.1809	0.1671	0.1103	0.0827	0.0714	0.0465	0.0381	**2.6539**
	NACE Kodu	20	2324	0105	5052	6064	1014	4041	27	21	25	
21	Katsayı	1.3678	0.2303	0.1881	0.1549	0.1309	0.1161	0.0750	0.0465	0.0452	0.0445	**2.6901**
	NACE Kodu	21	2324	5052	6064	4041	1014	0105	27	17	25	
22	Katsayı	1.0437	0.3364	0.1671	0.1598	0.1408	0.0843	0.0671	0.0528	0.0403	0.0283	**2.4201**
	NACE Kodu	22	21	5052	2324	6064	4041	1014	25	27	29	
2324	Katsayı	1.3488	0.3325	0.1596	0.1585	0.0615	0.0591	0.0382	0.0350	0.0289	0.0253	**2.5450**
	NACE Kodu	2324	1014	6064	5052	4041	27	0105	25	21	29	
25	Katsayı	1.1213	0.4939	0.1853	0.1633	0.1480	0.0997	0.0915	0.0341	0.0303	0.0273	**2.7156**
	NACE Kodu	25	2324	5052	6064	1014	27	4041	21	17	26	
26	Katsayı	1.1725	0.2302	0.1577	0.1476	0.1388	0.0944	0.0546	0.0451	0.0379	0.0184	**2.3337**
	NACE Kodu	26	1014	2324	5052	6064	4041	27	21	29	28	
27	Katsayı	1.7524	0.1911	0.1744	0.1672	0.1549	0.0951	0.0702	0.0397	0.0242	0.0152	**2.9235**
	NACE Kodu	27	5052	6064	4041	1014	2324	26	29	28	21	
28	Katsayı	1.0738	0.6424	0.1901	0.1644	0.1206	0.1031	0.0977	0.0464	0.0435	0.0292	**2.7742**
	NACE Kodu	28	27	5052	6064	2324	4041	1014	29	26	25	
29	Katsayı	1.1387	0.4208	0.1725	0.1415	0.1012	0.0863	0.0733	0.0396	0.0374	0.0338	**2.5447**
	NACE Kodu	29	27	5052	6064	2324	4041	1014	26	31	28	
30	Katsayı	1.0726	0.2402	0.1449	0.1185	0.0952	0.0759	0.0481	0.0390	0.0351	0.0282	**2.3096**
	NACE Kodu	30	32	5052	6064	27	2324	4041	1014	31	21	
31	Katsayı	1.1841	0.3143	0.1978	0.1567	0.1542	0.1286	0.1033	0.0843	0.0604	0.0464	**2.7527**
	NACE Kodu	31	27	5052	6064	2324	4041	1014	25	28	32	
32	Katsayı	1.6973	0.2668	0.1886	0.1700	0.1051	0.0931	0.0574	0.0561	0.0554	0.0318	**3.0970**
	NACE Kodu	32	5052	27	6064	2324	31	25	1014	4041	21	
33	Katsayı	1.1714	0.2254	0.2207	0.1775	0.1607	0.1227	0.0782	0.0657	0.0644	0.0619	**2.7369**
	NACE Kodu	33	5052	27	2324	6064	32	1014	25	29	4041	
34	Katsayı	1.3026	0.3931	0.2347	0.1726	0.1331	0.1165	0.1088	0.0810	0.0797	0.0465	**2.9609**
	NACE Kodu	34	27	5052	6064	2324	25	28	1014	4041	26	
35	Katsayı	1.0708	0.2258	0.1347	0.1210	0.1031	0.0913	0.0615	0.0554	0.0519	0.0379	**2.2793**
	NACE Kodu	35	27	5052	6064	2324	28	4041	1014	29	25	
3637	Katsayı	1.0240	0.5415	0.2151	0.1823	0.1499	0.1046	0.0916	0.0854	0.0783	0.0760	**2.9144**
	NACE Kodu	3637	27	5052	6064	2324	17	1014	4041	20	25	

Yine, 1516 nolu sektörün diğer sektörlerden sağlayacağı toplam girdi oranlarının ne olacağına kısmî katsayılar olarak bakıldığında bu kez ilk sırayı sektörün kendisi (1516) 1.1855 katsayısı ile almaktadır. Ancak, önceki cümlede de ifade edildiği üzere, bu katsayının bir birimlik

bölümü zaten nihai talep artışının karşılanması için gereken üretim artışını ifade ettiği için, en büyük etkilenmenin yine 0105 kod numaralı tarım sektöründe olduğu görülmektedir (0.5039 katsayı ile). Burada ilişkinin şöyle düşünülmesi, anlaşılırlık açısından yararlı olacaktır:

İlgili sektörün nihai ürününe talep 1 birim arttı → talebi karşılamak için ilgili sektör üretimi 1 birim arttı → ilgili sektörün diğer sektörlerden girdi kullanımı arttı → doğrudan geri bağlantılı diğer tüm sektörlerin üretimi arttı → diğer sektörlerin kendi üretimleri için kullandıkları ilgili sektör de dahil olmak üzere doğrudan geri bağlantılı tüm sektörlerden girdi talebi arttı → ilgili sektör de dahil olmak üzere girdi tedarikçisi tüm sektörlerin üretimi artan girdi talebini karşılamak için arttı → ilgili sektör dahil olmak üzere tüm sektörlerin girdi kullanımı arttı → ..... → ...

Tabloda 169'da 1516 nolu sektör için verilen 2.4408'lik toplam geri bağlantı katsayısı, yukarıda açıklanan üretim döngüsü neticesinde ekonomideki toplam artışı göstermektedir. Kısmî katsayılar ise, yine bu döngü neticesinde geriye bağlantılı (girdi sağlanan) her sektördeki toplam üretim artışını ifade etmektedir. Bu anlamda, toplam geri bağlantı katsayılarını bir anlamda*, "katma değer yaratma zinciri"* olarak ifade etmek ve sektörlerin diğer sektörleri de tetikleyerek toplam yaratılacak üretimi gösterdiğini söylemek mümkündür.

Aşağıda yer alan tabloda ise tüm sektörlerin ürünlerine nihai talebin 1'er birim arttığı varsayımıyla bu sektörlerin üretimlerinin ne kadar artacağı toplam kısmî ileri bağlantı katsayıları olarak verilmektedir. Tablo 169 ve Tablo 170'in ilk sütunları aynı değerlerden oluşacaktır. Çünkü burada ilgili sektörün nihai talebindeki bir birimlik artışın etkisi görülmektedir (toplam geri bağlantı etkisi ile aynı etki). Ancak, burada toplam geri bağlantıdan farklı olarak tüm sektörlerin ürünlerine aynı anda ve eşit miktarda (bir birim) talep artışı söz konusu olduğundan, sektörlerin ikinci ve sonraki sütunlarında yer alan katsayılar değişmekte, bu kez sektörler sadece diğer sektörlerin üretim artışları neticesindeki talebi karşılamanın yanı sıra, kendi sektörlerinin nihai talep artışını da karşılayacak miktarda (oranda) üretimlerini arttırmak durumunda kalmaktadırlar.

Tablo 170: İmalat Sanayi Sektörlerinin Toplam Kısmî İleri Bağlantı Katsayıları

Sektör		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Toplam
1516	Katsayı	1.1855	0.2067	0.1898	0.0421	0.0226	0.0201	0.0174	0.0151	0.0136	0.0135	**1.8703**
	NACE Kodu	1516	19	55	0105	18	85	21	2324	75	20	
17	Katsayı	1.5395	0.6734	0.1046	0.0796	0.0452	0.0303	0.0267	0.0255	0.0244	0.0243	**2.8509**
	NACE Kodu	17	18	3637	19	21	25	34	20	32	5052	
18	Katsayı	1.0629	0.0154	0.0071	0.0062	0.0054	0.0049	0.0043	0.0042	0.0042	0.0039	**1.1740**
	NACE Kodu	18	32	27	30	17	19	28	75	3637	85	
19	Katsayı	1.3883	0.0418	0.0072	0.0052	0.0039	0.0028	0.0027	0.0024	0.0019	0.0019	**1.4754**
	NACE Kodu	19	18	32	22	30	3637	17	75	20	33	
20	Katsayı	1.1867	0.0783	0.0260	0.0177	0.0140	0.0113	0.0101	0.0099	0.0070	0.0068	**1.4417**
	NACE Kodu	20	3637	45	21	27	35	28	32	31	29	
21	Katsayı	1.3678	0.3364	0.0465	0.0451	0.0382	0.0369	0.0341	0.0332	0.0318	0.0304	**2.4547**
	NACE Kodu	21	22	20	26	19	1516	25	33	32	3637	
22	Katsayı	1.0437	0.0171	0.0139	0.0133	0.0126	0.0095	0.0090	0.0085	0.0080	0.0078	**1.2724**
	NACE Kodu	22	9095	5052	30	7074	85	75	6064	80	6567	
2324	Katsayı	1.3488	0.4939	0.2974	0.2749	0.2306	0.2303	0.1984	0.1775	0.1598	0.1577	**5.7086**
	NACE Kodu	2324	25	17	20	19	21	18	33	22	26	
25	Katsayı	1.1213	0.1165	0.0843	0.0760	0.0657	0.0574	0.0528	0.0507	0.0445	0.0381	**2.1783**
	NACE Kodu	25	34	31	3637	33	32	22	19	21	20	
26	Katsayı	1.1725	0.1331	0.0702	0.0510	0.0465	0.0456	0.0435	0.0396	0.0381	0.0347	**2.0426**
	NACE Kodu	26	45	27	33	34	85	28	29	31	3637	
27	Katsayı	1.7524	0.6424	0.5415	0.4208	0.3931	0.3143	0.2258	0.2207	0.2186	0.1886	**5.8940**
	NACE Kodu	27	28	3637	29	34	31	35	33	45	32	
28	Katsayı	1.0738	0.1088	0.0913	0.0833	0.0604	0.0477	0.0338	0.0287	0.0242	0.0232	**1.8532**
	NACE Kodu	28	34	35	45	31	3637	29	33	27	25	
29	Katsayı	1.1387	0.0644	0.0519	0.0464	0.0415	0.0397	0.0379	0.0360	0.0352	0.0344	**1.9430**
	NACE Kodu	29	33	35	28	1014	27	26	31	45	21	
30	Katsayı	1.0726	0.0082	0.0027	0.0026	0.0024	0.0023	0.0022	0.0021	0.0019	0.0019	**1.1282**
	NACE Kodu	30	32	6064	27	33	80	7074	29	28	3637	
31	Katsayı	1.1841	0.0931	0.0459	0.0374	0.0351	0.0340	0.0299	0.0291	0.0249	0.0199	**1.7353**
	NACE Kodu	31	32	4041	29	30	45	33	35	1014	75	
32	Katsayı	1.6973	0.2402	0.1227	0.0464	0.0270	0.0185	0.0146	0.0115	0.0075	0.0061	**2.2855**
	NACE Kodu	32	30	33	31	29	20	6064	9095	28	3637	
33	Katsayı	1.1714	0.0209	0.0125	0.0111	0.0074	0.0042	0.0037	0.0025	0.0022	0.0021	**1.2596**
	NACE Kodu	33	85	32	30	31	34	4041	29	1014	80	
34	Katsayı	1.3026	0.0327	0.0266	0.0217	0.0151	0.0130	0.0123	0.0116	0.0107	0.0105	**1.6305**
	NACE Kodu	34	35	6064	5052	29	31	28	33	25	3637	
35	Katsayı	1.0708	0.0316	0.0071	0.0023	0.0022	0.0022	0.0015	0.0014	0.0014	0.0013	**1.1449**
	NACE Kodu	35	75	6064	1014	85	9095	2324	34	27	3637	
3637	Katsayı	1.0240	0.0092	0.0091	0.0089	0.0074	0.0055	0.0054	0.0051	0.0045	0.0045	**1.1460**
	NACE Kodu	3637	55	32	18	27	30	9095	28	21	6064	

Yine 1516 nolu sektör için Tablo 170'i yorumlarsak, ilk satır değerinin yorumu, toplam kısmî geri bağlantı ile aynı olacaktır. Ancak, örneğin ikinci sırada yer alan sektöre bakıldığında (0.2067 katsayı ile 19 nolu Derinin Tabaklanması ve Deriden Mamul Eşya) talepteki bu sektörler bazında eşit (ama tüm sektörlere yönelik) toplam bir artış sonucunda Deri ve

Deriden Mamul Eşya sektörünün 1516 nolu sektörün ürünlerine girdi olarak kullanmak için en yüksek talep gösteren ikinci sektör olduğu anlaşılmaktadır. Deri sektörünün ikinci sırada yer almasının nedeni, Gıda ve İçecek Sektörünün içinde yer alan hayvansal yem üretimidir. Üçüncü sırada ise 55 kod numaralı Oteller ve Lokantalar sektörü yer almaktadır. Gıda İçki üretiminin önemli bir bölümünün Otel ve Lokantalarda kullanıldığı ve bu sektörlere temel girdi temin eden sektörün de 1516 nolu sektör olduğu ve gelir artışı (tüm sektörlere olan bir birimlik talep artışı anlamında) neticesinde otel ve lokantaların gıda ve içecek satışı artışı düşünüldüğünde; bu sektörlerin de Gıda İçki sektörü için ne kadar önemli bir pazar olduğu da anlaşılmaktadır. İlişkinin daha iyi anlaşılması için bir sıralama yapmak gerekirse:

Tüm sektörlere talep 1 birim arttı → Tüm sektörler bu talebin karşılanması için öncelikle üretimlerini 1 birim arttırdılar → ilgili sektör bu kez sadece kendi sektörünün nihai talep artışından dolayı gerekli olan üretim artışı için değil, diğer sektörlerdeki üretim artışından da kaynaklanan ve bu sektörden sağlanan girdi ihtiyacını (ilgili sektör nihai mamulü, diğer sektörlerin üretimi için aynı zamanda bir ara girdidir) karşılamak için de gerekli miktarda (oranda) üretimini arttırdı → ilgili sektörün artan üretimi nedeniyle girdi ihtiyacı arttığından, kendisine girdi sağlayan diğer sektör üretimleri arttı → diğer sektörlerin uyarılmış bu üretim artışı nedeniyle ilgili sektöre ara talepleri arttı → ilgili sektör üretimi, artan bu ara talep ihtiyacını karşılamak için arttı → .... →...

şeklindeki bir döngü neticesinde sektörün toplam ileri bağlantı katsayısının ne olduğu belirlenmektedir.

Raporda I/O analizinin yer almasının temel nedeni, sektörlerin karşılıklı etkileşimlerini ve düzeylerini belirlemenin yansıra, nihai olarak Adana için önerilecek yatırım konularında hesaplanacak bağlantı katsayılarının sıralamasının da bir değerlendirme ekseni olarak dikkate alınabilmesini sağlamaktır. Bu cümleden olmak üzere, Adana ili için önerilecek yatırım konularında imalat sanayi alt sektörlerinin bağlantı katsayılarının büyüklüklerinin belirlenmesi ve bu değerlere göre sektörlerin kendi aralarında sıralanması, etkileşimde bulunma gücü yüksek olan sektörlerin ön planda incelenebilmesine olanak sağlayacaktır.

Bu nedenle Tablo 167'de toplulaştırma yapılarak 33 sektör bazında hesaplanan bağlantı katsayıları şimdi 2002 yılı için yayınlanan I/O tablosunun toplulaştırma yapılmayan haliyle (59 sektör) için hesaplanacak ve imalat sanayinin tüm alt sektörleri NACE Rev. 1.1 sınıflamasına

göre 22 sektör için hesaplanacaktır. Tablo 171'de toplulaştırma yapılmadan imalat sanayi alt sektörleri için hesaplanan bağlantı katsayıları verilmektedir.

Tablo 171: İmalat Sanayi Sektörlerinin Bağlantı Katsayıları

NACE Rev 1.1	Sektör Adı	DGB	TGB	DİB	TİB
15	Gıda ürünleri ve içecek imalatı	0.7431	2.4504	0.2605	2.1488
16	Tütün ürünleri imalatı	0.6670	2.3985	0.0658	1.0725
17	Tekstil ürünleri imalatı	0.7285	2.7823	0.5952	3.2962
18	Giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması	0.7218	2.8425	0.0904	1.2535
19	Derinin tabaklanması, işlenmesi; bavul, el çantası, saraçlık, koşum takımı ve ayakkabı imalatı	0.7309	2.8285	0.4473	1.5008
20	Ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç); hasır ve buna benzer, örülerek yapılan maddelerin imalatı	0.7407	2.6147	0.7311	1.5355
21	Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	0.7199	2.6880	0.9239	3.5465
22	Basım ve yayım; plak, kaset vb. kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.6125	2.4376	0.7966	1.5537
23	Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı	0.8059	2.4152	0.7994	2.6855
24	Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	0.6957	2.5672	0.7129	6.3124
25	Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı	0.7267	2.7382	0.7672	2.5926
26	Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı	0.6280	2.3591	0.8358	2.3064
27	Ana metal sanayii	0.7567	2.9597	0.8516	7.3207
28	Makine ve teçhizatı hariç; metal eşya sanayii	0.6937	2.7943	0.6975	2.1442
29	B.y.s. makine ve teçhizat imalatı	0.6219	2.5691	0.2723	2.3210
30	Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı	0.5612	2.3365	0.3037	1.2274
31	B.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı	0.7060	2.7718	0.4913	2.0026
32	Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	0.7863	3.1418	0.3742	2.5400
33	Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı	0.7093	2.7554	0.2184	1.3084
34	Motorlu kara taşıtı , römork ve yarı-römork imalatı	0.7573	2.9942	0.3416	1.9259
35	Diğer ulaşım araçlarının imalatı	0.5369	2.2945	0.4738	1.2800
36	Mobilya imalatı; b.y.s. diğer imalat	0.7505	2.9300	0.1346	1.2020

DGB: Doğrudan Geri Bağlantı, TGB: Toplam Geri Bağlantı, DİB: Doğrudan İleri Bağlantı, TİB: Toplam İleri Bağlantı
Not: Tabloda her bir kriter bazında en yüksek değerler kutu içinde belirtilmiştir.

Sonuç olarak, sektörlerin kümelenme özellikleri ve performansları yeni yatırımlar için çok önemli kriterler olduğu açıksa da, daha orta ve uzun vadede ve bölgesel kalkınma perspektifinden bakıldığında üretim yapısı ve sektörlerarası etkileşim faktörlerinin de en az bu kriterler kadar belirleyici olduğu düşünülmektedir. İlde/bölgede katma değer yaratılması ya da mevcut katma değer yapısının yükseltilmesi düşünüldüğünde, "katma değer" kavramına daha geniş bir perspektifle bakılması kaçınılmaz olacaktır. Dar anlamda bakıldığında, üretim faktörlerine ödenen tutarı ifade eden katma değer kavramını, geniş

anlamda sektördeki bir birim üretim neticesinde ekonomide yaratılan toplam ek hasıla olarak (başlangıçta var olmayan ancak belli bir sektörün üretimindeki artış neticesinde ortaya çıkan değer) olarak düşünürsek, sektörel katma değer yaratma kapasitesinin, ekonomik büyümeye ve üretim artışına hızlandıran mekanizması ile taşınmasını ifade edecek değişken, Toplam Geri Bağlantı Katsayısı (TGBK) olacaktır. Elbette, burada Toplam Geri Bağlantı Katsayısının ifade ettiği büyüklüğün ulusal gelir hesaplarında kullanılan anlamda bir "katma değer" olmadığı, dolayısıyla da ortaya çıkan üretim artışının aynı miktarda bir ulusal hasıla yaratılması demek olmadığı belirtilmelidir. Ancak, TGBK yardımıyla ekonomide canlandırmanın hangi sektörlerde başlatılabileceği (hangi sektör üretimine öncelik verilirse hızlandıran mekanizmasının daha etkin çalışabileceği) ve yörenin demografik, lojistik, hammadde (geniş anlamda tüm üretim girdileri) temini, ekonomik gelişmişlik düzeyi gibi faktörler de dikkate alınarak hangi sektörlerin "öncü sektör" olabilme potansiyeline daha fazla sahip olduğu görülebilecektir. Bunun yanı sıra, herhangi bir sektörün "öncü sektör" olarak seçilmesi durumunda da (kısmî TGBK kullanılarak) bu sektöre girdi sağlayan sektörlerin mevcut olup olmadığı, mevcutsa etkin çalışması için gerekli tüm etkenlerin varlığı araştırılarak gelecek dönem üretim deseni hakkında karar vermek ve önlem almak mümkün olabilecektir.

Diğer önemli ve dikkate alınması gereken katsayı da Toplam İleri Bağlantı Katsayısı (TİBK)'dır. Bu katsayının yüksekliği de, sektörün önemli bir "tedarikçi" sektör olduğunu, diğer sektörlere önemli oranda girdi temin ettiğini göstermektedir. Kısmî TİBK'den çok sayıda sektöre girdi tedarik edildiğinin görülmesi halinde de, girdi temin eden sektörlerin üretimlerini devam ettirebilmesi açısından, ilgili sektörün bir anlamda "vazgeçilmez ve üretimini mutlaka devam ettirmesi gereken" sektör olduğu anlaşılacaktır.

Yöresel bazda üretim konularının belirlenmesi anlamında, bilhassa emek faktörüne doğrudan bir gelir transferi amaçlı düzenlenecek politikalarda sektörel katma değer paylarının, belli bir sektörün üretimi baz alınarak bu sektörün bağlantılı olduğu sektörlerin hangileri olduğunun ve mevcut/gelecek dönem kapasitelerinin ve üretim kalitesinin yeterli olup olmadığının belirlenmesi anlamında Doğrudan Geri Bağlantı Katsayılarının; bölgesel üretimiençoklamak ve mümkün olduğunca daha fazla sektörü kapsayacak toptan bir ekonomik kalkınma tercihlerinde Toplam Geri Bağlantı Katsayılarının, sektörel üretimin ağırlıklı olarak kimler (nihai tüketici ya da diğer sektörler) tarafından kullanıldığını görebilmek ve buna göre satış,

pazarlama ve dağıtım kanallarının geliştirilmesi, reklam ve tutundurma faaliyetlerinin tasarlanması anlamında Doğrudan İleri Bağlantı katsayılarının, ekonomik canlanma neticesinde toplam gelirde meydana gelecek bir birimlik artış neticesinde (ya da nihai tüketicilere yapılacak ek bir gelir transferi neticesinde) hangi sektörlerde ne büyüklükte bir üretim artışı olabileceğini kestirmek anlamında da Toplam İleri bağlantı Katsayılarının kullanılması karar verme ve tercih belirtme anlamında yararlı olabilecektir.

9.2.3.2. Önerilen Yatırım Konularının Belirlenmesinde Girdi-Çıktı Analizi Yaklaşımı

Adana ili için gerçekleştirilen bu çalışmada sektörlerin daha detaylı olarak incelenebilmesini sağlamak açısından TÜİK'ten elde edilen 90 sektörlü Girdi-Çıktı Tablosu üzerinden hesaplamalar ve değerlendirmeler yapılacaktır[36]. Öncelikle, değerlendirmeye alınacak imalat sanayi yatırım konularının ekonomide yaratacağı toplam üretim artışı etkisini vurgulayan Toplam Geri Bağlantı Katsayılarının büyüklüğüne göre imalat sanayi sektörleri sınıflandırılarak, en yüksek 1/3'lük gruba giren sektörler belirlenecektir. Bu sektörler değerlendirmeye alınacak imalat sanayi yatırım konularının irdeleneceği tabloda "TGB" rümuzu ile ifade edilerek, yatırım konusu seçiminde il ekonomisinde daha yüksek üretim artışı sağlama potansiyeli olan sektörler de belirlenmiş olacaktır. Raporun 10. bölümünde ise Adana ili için önerilen yatırım konularının bazıları örnek olarak seçilerek bu yatırım konularının kısmî bağlantı katsayıları sayesinde diğer sektörlerle etkileşimleri, bu yatırım konuları için önemli sektör analizi ve Analizi için seçilecek senaryolar üzerinden bir etki analizi de gerçekleştirilecektir.

90 sektörlü I/O tablosunda yer alan sektörlerin 52 tanesi imalat sanayi alt sektörüdür. Bu sektörler, I/O tablosunda yer aldıkları sıra numaraları, bu sektörlerin içerdiği üçlü kırılımdaki NACE Rev. 1.1. kodları ve Toplam Geri Bağlantı Katsayıları (TGB) Tablo 172'de verilmektedir.

[36] 90 sektörlü I/O tablosunda yer alan sektörler ve bu sektörlerin kapsadığı üçlü kırılımdaki NACE Rev. 1.1. kodları Ek 3'de verilmiştir.

Tablo 172: I/O Tablosunda Yer Alan İmalat Sanayi Sektörleri

Sıra No	Sektör I/O Sıra No	Sektör Nace Rev. 1.1. Kodu	Sektör Adı	TGB (*)
1	10	151	Et Ürün İşleme	2.664
2	11	152	Balık Ürün İşleme	2.018
3	12	153	Sebze&Meyve İşleme	2.574
4	13	154	Sıvı&Katı Yağ	2.597
5	14	155	Süt Ürünleri	2.471
6	15	156	Tahıl Ürünleri&Nişasta	2.385
7	16	157	Hayvan Yemi İm.	2.620
8	17	158	Diğer Gıda Maddeleri	2.480
9	18	159	İçecek	2.306
10	19	160	Tütün Ürünleri	2.390
11	20	171+172+173	Tekstil&Dokuma	2.783
12	21	174+175	Diğer Tekstil Ür.	2.788
13	22	176+177	Örme	2.847
14	23	181+182	Deri Giyim Eşyası	2.861
15	24	183	Kürk Mamulleri	3.082
16	25	191+192	Deri Ürünler&İşleme	2.893
17	26	193	Ayakkabı&Terlik	2.869
18	27	201	Kereste&Parke	2.433
19	28	202+203+204+205	Ağaç Ürünleri	2.641
20	29	211+212	Kâğıt Ürünleri	2.712
21	30	221	Yayım	2.223
22	31	222+223	Plak&Kaset vb.	2.514
23	32	231+232+233	Rafine Petrol&Kok Köm.	2.409
24	33	241	Ana Kimyasallar	2.652
25	34	242+243	Zirai İlaç&Boya&Vernik	2.651
26	35	244	Eczacılık Ürünleri	2.389
27	36	245+246+247	Temizlik Maddeleri	2.768
28	37	251	Kauçuk	2.397
29	38	252	Plastik	2.862
30	39	261	Cam Ürünleri	2.136
31	40	262+263+264	Seramik	2.437
32	41	265+266	Çimento&Kireç&Alçı	2.470
33	42	267+268	Yapı Taşları&Diğer	2.216
34	43	271+272+273	Demir-Çelik	3.009
35	44	274	Demir Dışı Metaller	3.028
36	45	275	Döküm	2.736
37	46	281+282+283	Metal Yapı Malz.&Kazanlar	2.768

(*) : Toplam Geri Bağlantı Katsayıları

Tablo 172'nin (Devam) : I/O Tablosunda Yer Alan İmalat Sanayi Sektörleri

Sıra No	Sektör I/O Sıra No	Sektör Nace Rev. 1.1. Kodu	Sektör Adı	TGB
38	47	284+285+286+287	Diğer Metal Eşya	2.874
39	48	291+292	Genel Amaçlı Makine	2.664
40	49	293+294+295+296	Özel Amaçlı Makine	2.444
41	50	297	Ev Aletleri	2.670
42	51	300	Büro Mak&Bilgisayar	2.399
43	52	311+312+313+314+315+316	Elektrikli Makine&Cihaz	2.804
44	53	321+322+323	Radyo&TV&Haberleş. Cih.	3.169
45	54	331+332+333+334+335	Tıbbi&Optik Aletler	2.749
46	55	341+342+343	Motorlu Kara Taşıtı	2.986
47	56	351	Deniz Taşıtları	2.480
48	57	352	Demiryolu Taşıtları	2.015
49	58	353	Hava&Uzay Taşıtları	1.854
50	59	354+355	Diğer Ulaşım Araçları	2.416
51	60	361	Mobilya	2.841
52	61	362+363+364+365+366+371+372	Diğer İmalat	3.077

(*) : Toplam Geri Bağlantı Katsayıları

Tablo 172'de yer alan 52 adet imalat sanayi sektörü Toplam Geri Bağlantı Katsayılarının büyüklüğüne göre (büyükten küçüğe) sıralanarak ilk 1/3'lük grupta 18 sektör ve ikinci ve üçüncü 1/3'lük grupta 17'şer sektör yer alacak şekilde üç gruba bölünmüştür.

Değerlendirmeye alınacak imalat sanayi yatırım konularının belirlenmesinde kullanılmak üzere, Toplam Geri Bağlantı Katsayısı itibarıyla en yüksek ilk 1/3'lük grupta yer alarak ekonomik faaliyetleri en fazla etkileme gücüne sahip olan sektörler Tablo 173'de verilmektedir.

Tablo 173: Toplam Geri Bağlantı Katsayısı Büyüklüğüne Göre İlk 18 İmalat Sanayi Sektörü

Sıra No	I/O Sıra No	NACE Rev. 1.1. Kod	Sektör Adı	TGB
1	53	321+322+323	Radyo&TV&Haberleş. Cih.	3.1686
2	24	183	Kürk Mamulleri	3.0816
3	61	362+363+364+365+366+371+372	Diğer İmalat	3.0769
4	44	274	Demir Dışı Metaller	3.0277
5	43	271+272+273	Demir-Çelik	3.0088
6	55	341+342+343	Motorlu Kara Taşıtı	2.9865
7	25	191+192	Deri Ürünler&İşleme	2.8931
8	47	284+285+286+287	Diğer Metal Eşya	2.8741
9	26	193	Ayakkabı&Terlik	2.8689
10	38	252	Plastik	2.8620
11	23	181+182	Deri Giyim Eşyası	2.8608
12	22	176+177	Örme	2.8472
13	60	361	Mobilya	2.8415
14	52	311+312+313+314+315+316	Elektrikli Makine&Cihaz	2.8042
15	21	174+175	Diğer Tekstil Ür.	2.7878
16	20	171+172+173	Tekstil&Dokuma	2.7831
17	36	245+246+247	Temizlik Maddeleri	2.7681
18	46	281+282+283	Metal Yapı Malz.&Kazanlar	2.7676

9.2.4. Kümelenme Analizi Neticesinde İmalat Sanayinde Öne Çıkan Sektörler

Çalışmanın *"Adana İmalat Sanayi Yoğunlaşması ve Kümelenmesi"* başlıklı Sanayi Sektörü bölümünde NACE Rev. 2 sınıflamasına göre 3'lü sektör kırılımında Adana'da kümelenme özelliği gösteren sektörler, olgun küme, potansiyel küme ve aday küme olarak belirlenmişti. Buna göre Adana için imalat sanayinde kümelenme gösteren sektörler aşağıda sıralanmaktadır.

Adana ili için imalat sanayinde kümelenme gösteren sektörler;

Olgun Küme: *İşyeri kriterine* göre;

107-Fırın ve unlu mamuller imalatı

108-Diğer gıda maddelerinin imalatı

161-Ağaçların biçilmesi ve planyalanması

222-Plastik ürünlerin imalatı

236-Beton, çimento ve alçıdan yapılmış eşyaların imalatı

275-Ev aletleri imalatı

282-Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı

310-Mobilya imalatı

321-Mücevherat, bijuteri eşyaları ve ilgili ürünlerin imalatı

331-Fabrikasyon metal ürünlerin, makinelerin ve ekipmanların onarımı

332-Sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu.

İstihdam kriterine göre;

101-Etin işlenmesi ve saklanması ile et ürünlerinin imalatı

104-Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı

106-Öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı

107-Fırın ve unlu mamuller imalatı

110-İçeceklerin imalatı

131-Tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi

132-Dokuma

162-Ağaç, mantar, kamış ve örgü malzeme ürünü imalatı

172-Kağıt ve mukavva ürünleri imalatı

206-Suni veya sentetik elyaf imalatı

222-Plastik ürünlerin imalatı

236-Beton, çimento ve alçıdan yapılmış eşyaların imalatı

244-Değerli ana metaller ve diğer demir dışı metallerin imalatı

251-Metal yapı malzemeleri imalatı

256-Metallerin işlenmesi ve kaplanması; makinede işleme

291-Motorlu kara taşıtlarının imalatı

331-Fabrikasyon metal ürünlerin, makinelerin ve ekipmanların onarımı

332-Sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu

Potansiyel Küme: *İşyeri kriterine* göre;

101-Etin işlenmesi ve saklanması ile et ürünlerinin imalatı

104-Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı

106-Öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı

109-Hazır hayvan yemleri imalatı

110-İçeceklerin imalatı

131-Tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi

171-Kağıt hamuru, kağıt ve mukavva imalatı

172-Kağıt ve mukavva ürünleri imalatı

182-Kayıtlı medyanın çoğaltılması

191-Kok fırını ürünlerinin imalatı

192-Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı

201-Temel kimyasal maddelerin, kimyasal gübre ve azot bileşikleri, birincil formda plastik ve sentetik kauçuk imalatı

202-Haşere ilaçları ve diğer zirai-kimyasal ürünlerin imalatı

203-Boya, vernik ve benzeri kaplayıcı maddeler ile matbaa mürekkebi ve macun imalatı

205-Diğer kimyasal ürünlerin imalatı

206-Suni veya sentetik elyaf imalatı

211-Temel eczacılık ürünleri imalatı

235-Çimento, kireç ve alçı imalatı

241-Ana demir ve çelik ürünleri ile ferro alaşımların imalatı

242-Çelikten tüpler, borular, içi boş profiller ve benzeri bağlantı parçalarının imalatı

243-Çeliğin ilk işlenmesinde elde edilen diğer ürünlerin imalatı

252-Metal tank, rezervuar ve muhafaza kapları imalatı

253-Buhar jeneratörü imalatı, merkezi ısıtma sıcak su kazanları (boylerleri) hariç

262-Bilgisayar ve bilgisayar çevre birimleri imalatı

267-Optik aletlerin ve fotografik ekipmanların imalatı

272-Akümülatör ve pil imalatı

281-Genel amaçlı makinelerin imalatı

283-Tarım ve ormancılık makinelerinin imalatı

292-Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı; treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı

323-Spor malzemeleri imalatı

141-Kürk hariç, giyim eşyası imalatı

152-Ayakkabı, bot, terlik vb. imalatı

162-Ağaç, mantar, kamış ve örgü malzeme ürünü imalatı

181-Basım ve basım ile ilgili hizmet faaliyetleri

237-Taş ve mermerin kesilmesi, şekil verilmesi ve bitirilmesi

251-Metal yapı malzemeleri imalatı

256-Metallerin işlenmesi ve kaplanması; makinede işleme

259-Diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı

İstihdam kriterine göre;

102-Balık, kabuklu deniz hayvanları ve yumuşakçaların işlenmesi ve saklanması

109-Hazır hayvan yemleri imalatı

161-Ağaçların biçilmesi ve planyalanması

171-Kağıt hamuru, kağıt ve mukavva imalatı

182-Kayıtlı medyanın çoğaltılması

191-Kok fırını ürünlerinin imalatı

192-Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı

201-Temel kimyasal maddelerin, kimyasal gübre ve azot bileşikleri, birincil formda plastik ve sentetik kauçuk imalatı

202-Haşere ilaçları ve diğer zirai-kimyasal ürünlerin imalatı

203-Boya, vernik ve benzeri kaplayıcı maddeler ile matbaa mürekkebi ve macun imalatı

204-Sabun ve deterjan, temizlik ve parlatıcı maddeleri; parfüm; kozmetik ve tuvalet malzemeleri imalatı

205-Diğer kimyasal ürünlerin imalatı

211-Temel eczacılık ürünleri imalatı

235-Çimento, kireç ve alçı imalatı

243-Çeliğin ilk işlenmesinde elde edilen diğer ürünlerin imalatı

253-Buhar jeneratörü imalatı, merkezi ısıtma sıcak su kazanları (boylerleri) hariç

262-Bilgisayar ve bilgisayar çevre birimleri imalatı

267-Optik aletlerin ve fotografik ekipmanların imalatı

281-Genel amaçlı makinelerin imalatı

283-Tarım ve ormancılık makinelerinin imalatı

292-Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı; treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı

133-Tekstil ürünlerinin bitirilmesi

139-Diğer tekstil ürünlerinin imalatı

181-Basım ve basım ile ilgili hizmet faaliyetleri

259-Diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı

310-Mobilya imalatı

Aday Küme: *İşyeri kriterine* göre;

102-Balık, kabuklu deniz hayvanları ve yumuşakçaların işlenmesi ve saklanması

103-Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması

105-Süt ürünleri imalatı

204-Sabun ve deterjan, temizlik ve parlatıcı maddeleri; parfüm; kozmetik ve tuvalet malzemeleri imalatı

212-Eczacılığa ilişkin ilaçların imalatı

221-Kauçuk ürünlerin imalatı

231-Cam ve cam ürünleri imalatı

233-Kilden inşaat malzemeleri imalatı

239-Aşındırıcı ürünlerin ve başka yerde sınıflandırılmamış metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı

244-Değerli ana metaller ve diğer demir dışı metallerin imalatı

245-Metal döküm sanayii

255-Metallerin dövülmesi, preslenmesi, baskılanması ve yuvarlanması; toz metalürjisi

263-İletişim ekipmanlarının imalatı

271-Elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazlarının imalatı

279-Diğer elektrikli ekipmanların imalatı

284-Metal işleme makineleri ve takım tezgahları imalatı

289-Diğer özel amaçlı makinelerin imalatı

291-Motorlu kara taşıtlarının imalatı

293-Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı

302-Demir yolu lokomotifleri ve vagonlarının imalatı

309-Başka yerde sınıflandırılmamış ulaşım araçlarının imalatı

324-Oyun ve oyuncak imalatı

325-Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı

329-Başka yerde sınıflandırılmamış imalatlar

139-Diğer tekstil ürünlerinin imalatı

İstihdam kriterine göre;

141-Kürk hariç, giyim eşyası imalatı

103-Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması

152-Ayakkabı, bot, terlik vb. imalatı

242-Çelikten tüpler, borular, içi boş profiller ve benzeri bağlantı parçalarının imalatı

245-Metal döküm sanayii

252-Metal tank, rezervuar ve muhafaza kapları imalatı

282-Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı

289-Diğer özel amaçlı makinelerin imalatı

321-Mücevherat, bijuteri eşyaları ve ilgili ürünlerin imalatı

325-Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı.

9.2.5. Sektörel Bazda Potansiyel Yatırım Konuları

Adana için potansiyel faaliyet alanları belirlenirken, yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişmenin sağlanmasına özen gösterilmiş, bölgedeki mevcut potansiyel göz önünde tutulmuştur. Tarım, hayvancılık, orman varlığı, turizm ve enerji kaynaklarından oluşan doğal kaynak potansiyeli, öncelikle ve kolaylıkla değerlendirilebilecek kaynakları oluşturur. Bölgedeki mevcut kaynakların öncelikle değerlendirilmesi, yaratılan katma değerin de önemli bir kısmının bölgede kalmasını sağlayacağı gibi, aynı zamanda sermaye birikiminin hızlı bir şekilde gelişmesini sağlayacaktır. Orta ve uzun dönemde sermaye birikiminde sağlanan bu

gelişmeler sektörel bağlantılar da dikkate alınarak, yeni sanayilerin gelişmesi açısından bir kaynak transferinin gerçekleşmesini de sağlayacaktır. İl ekonomisinde tarım ve hayvancılık sektörü ile birlikte turizm ve madencilik sektörünün ağırlığı da dikkate alındığında, doğal kaynak potansiyeline öncelik verilmesinin gerekliliği çok açıktır.

Adana doğal kaynak potansiyelinin değerlendirilmesi yanında özellikle yurtiçi talebi ve ihracatı karşılamaya yönelik olarak, gelecek vaat eden belli yatırımların yapılması da bölge sanayisi açısından önem arz etmektedir. Özellikle ildeki organize sanayi bölgelerinde yer alması düşünülen bu yatırım konularının kümelenme çalışmaları kapsamında değerlendirilmesi, hem yatırımların verimliliği hem de teşvik uygulamalarından daha fazla yararlanılması bakımından önemlidir. Bu noktada Ceyhan Enerji İhtisas OSB'nin kurulması, rafineri ve yan sektörlerin burada faaliyete geçmesi Adana için büyük gelişim sağlayacaktır.

Üretim ve tüketim ağlarının buluşmasını sağlayan ve bu bağlamda gerek tarım ve hayvancılık sektörü gerekse imalat sanayi ve diğer sektörlerin hızlı ve sağlıklı gelişmesini sağlayan lojistik sektörü de TR62 Bölgesi için önem arz eden sektördür. Küreselleşme ve beraberinde yaşanan rekabetle birlikte önemi daha çok artan lojistik sektörü, Bölge'nin mevcut durumu ve potansiyel durumu dikkate alındığında, yatırım yapılabilecek alanlardan birini oluşturmaktadır. Bu noktada Mersin'in Tarsus ilçesine bağlı Yenice'de "Yenice Lojistik Köy" projesinin yapımı devam etmektedir.

Adana için yatırım konusu önerisinde bulunurken, ürün sınıflaması yerine faaliyet sınıflaması kullanılmıştır. Faaliyet sınıflamaları ekonomik alanda faaliyet gösteren tüm istatistiki birimler ile ilgili verileri mümkün olduğunca homojen kategorilere ayıran ve sunumunu sağlayan, birimlerin ana faaliyetlerini belirleyen ve uluslararası veri karşılaştırmayı sağlayan sınıflamalardır. Bu çalışmada yatırım konusu önerilerinde, Avrupa Birliği ülkeleri tarafından ISIC sınıflamasından türetilen ve üye ülkelerde zorunlu olarak kullanılan ekonomik faaliyet sınıflaması NACE Revize 2 kullanılmıştır.

Önerilebilecek yatırım konularında sektörler için genel yaklaşımımız; üçlü düzeyde sektörlerin genel performansı, kümelenme, yatırım eğilimleri, sektörler arası etkileşim katsayılarının büyüklüğü, ikili düzeyde yapılan genel performans eğilimi ve sektörün ilde teşvik edilip edilmediğinden hareketle belirlenecektir. İmalat sanayi için değerlendirmeye alınacak yatırım konuları belirlenirken; öncelikle 3'lü düzeyde genel performans analizi sonuçlarından

yararlanılmıştır. Bu amaçla, 2005-2013 dönemi kapsamında sektörler 6 kriter bazında (Üretim Endeksi, KKO, İhracat, RCA, İstihdam ve Verimlilik Endeksi) genel performanslarına göre sıralamaya tabi tutulmuştur. Değerlendirmeye alınan üçlü düzeydeki toplam 82 sektör 27, 27 ve 28'lik 3 gruba bölünmüştür. Birinci grup yüksek performans (A grubu); ikinci grup orta performans (B grubu); üçüncü grup ise düşük performansa (C grubu) sahip sektörleri ifade etmektedir. Gerek ilk 27'lik grupta yer alan sektörler gerekse diğer gruplarda yer alan sektörler, çalışmanın genelinde dikkate alınan tüm analizlerle (2'li düzeyde 8 kritere göre performans sıralaması, girdi çıktı tablolarından hesaplanan toplam geri bağlantı katsayıları, sektörel yoğunlaşma, kümelenme düzeyleri ve yatırım eğilimleri) birleştirmek/bağdaştırmak ve değerlendirmek amacıyla, yukarıda sayılan analizler ve sektörel değerlendirmeler kapsamında ayrıca tekrar irdelenmiştir.

İkili düzeyde 23 sektör için yapılan performans değerlemesi neticesinde sektörleri ilk sekizde yer alanlar, ikinci sekizde yer alanlar ve son yedi sektör olarak sıralandırarak, ilk grupta yer alan sektörlerin (ilk sekiz sektörün) genel performans nedeniyle rekabetçi avantaja sahip oldukları söylenebilir. Bu ilk sekiz sektörün genel performans bakımından sağladıkları bu avantaj, üçlü kırılımda alt sektörler bazında yapılacak değerlemede bir gösterge olarak kullanılacaktır. Bu yaklaşımın geliştirilmesinin temel nedeni de; "iyi sektörde kötü alt faaliyet alanı" (ya da tersi) durumunun her zaman karşılaşılabilecek bir durum olmasıdır. Bu kaygıdan hareketle iyi performans gösteren bir sektörün ana sektörünün durumu da belirlenerek, bu ana sektörün de iyi performansa sahip olup olmadığının belirlenmesi amacı güdülmüştür. Bu yaklaşımı şu şekilde özetlemek mümkündür: Genel olarak yörede önerilecek yatırım konularının belirlenmesinde önceliğin sektörel performansa ait olması gerektiği düşünülmektedir.

Sektörel yatırım konularının belirlenmesinde yalnızca performansın yeterli bir ölçüt olmayacağından hareketle, raporun çeşitli bölümlerinde sektörel bazda yapılan diğer analizlerle de bu belirlemenin daha sağlıklı olabilmesini teminen, sektörel karakteristikleri yansıtan diğer faktörler de dikkate alınmıştır. Bu anlamda 90 sektörlü Girdi-Çıktı tablosundan, imalat sanayi alt sektörleri için Toplam Geri Bağlantı katsayıları da büyükten küçüğe doğru sıralanarak, sektörlerin birbirlerini ve ekonominin tamamını etkileme güçleri de sınıflandırılmıştır. 3'lü düzey bazında, 52 imalat sanayi alt sektörü için toplam geri bağlantı (TGB) katsayısının büyüklüğüne göre yapılan sıralamada ilk 18 sektör içinde yer alarak

ekonomik faaliyetleri en fazla etkileme gücüne sahip olan sektörler belirlenmiştir. Bu sayede, sektörler arası etkileşimi temsil eden bu katsayı kullanılarak önerilecek yatırım konularının etkileşim derecesi de dikkate alınmıştır.

Bölgede mevcut yatırım eğilimleri ve bölgedeki imalat sanayi yatırımlarının kümelenme özellikleri de yatırım konularının belirlenmesinde bir kriter olarak dikkate alınmış olup; olgun küme, aday küme ya da potansiyel küme özelliği gösteren sektörler belirlenerek bu kümelenme durumları da analize dahil edilmiştir. Benzer şekilde, yöredeki yatırım trendlerini ve yatırımcı tercihlerini gösteren bölge imalat sanayindeki yatırımlar Türkiye ile karşılaştırılarak, mevcut durumdaki yatırımcı davranış kalıpları da incelenmiştir.

Üçlü düzeydeki sektörel performans analizine göre gruplandırılan sektörlerin, 2'li genel performansı, Input/Output analizinden hareketle toplam geri bağlantı katsayısı, yatırım eğilimi ve kümelenme analizi sonuçları aşağıdaki tablolarda toplulaştırılmıştır.

Tablo gösteriminde kolaylık olması için tablolarda yer alan kısaltmalar ve ifadeler şöyle açıklanabilir: Üçlü bazda sıralanmış faaliyet konularının yanında yer alan *"GP"* ifadesi bu sektörün ikili ana sektörünün performans sıralamasında ilk sekiz sektör içinde yer aldığını, *"TGB"* ifadesi, yine üçlü ana sektörün toplam geri bağlantı katsayısı açısından yapılan sıralamada ilk 18 sektör içinde yer aldığını göstermektedir. İlin sektörel yatırım eğilimlerinin bulunmasında 2004-2015 (Eylül) dönemi toplamı için alınan teşviklerin sabit yatırım tutarları üzerinden hesaplanan sektörel payların, aynı sektörün Türkiye payından farkı alınarak bulunan yatırım eğilimi sıralaması kullanılmıştır. Burada, ilde ilgili sektör payı, Türkiye'nin payından büyük ya da eşitse o sektörde il için yatırım eğiliminin yüksek olduğu varsayılmış ve tablolara *"I"* ifadesi yazılmıştır. Üçlü sektörler bazında yapılan kümelenme analizi neticesinde; *"OK"* ifadesi ana sektörün olgun küme (üç yıldız), *"PK"* ifadesi potansiyel küme (iki yıldız), *"AK"* ifadesi ise aday küme (tek yıldız) özelliğini gösterdiğini belirtmektedir. Kümelenme analizi hem işyeri sayısı hem de istihdam verileri kullanılarak yapılmış olmasına karşın, tablolarda istihdam kriterine göre hesaplanan kümelenme nitelikleri, daha belirleyici olduğu varsayılarak dikkate alınmıştır. Son sütunda yer alan ifadeler ise bu faaliyet konusunun kuruluş yeri faktörleri açısından değerlendirilmeye alınıp alınmadığını, eğer alındıysa hangi kriterlere göre alındığını ifade etmektedir. Örneğin; "GP,TGB,OK,I" ifadesi, faaliyet konusunun sırasıyla ikili sektörün genel performansı, toplam geri bağlantısının

yüksekliği, olgun küme olduğu ve yatırım eğilimi açısından da üst sıralarda yer aldığı için kuruluş yeri faktörleri açısından değerlendirmeye alınacağını ifade etmektedir. Sektör buradaki dört kriterden herhangi bir kombinasyon nedeniyle (genel performans, toplam geri bağlantı, yatırım eğilimi ve kümelenme düzeyi) değerlendirmeye alınacaksa bunun hangi kriter/kriterler nedeniyle yapıldığı da ("GP, I" ya da "OK" gibi) belirtlimiştir. Bunun yanısıra uzman görüşü tabloya yansıtılarak bazı sektörler seçme kriterleri bazında uygun görünse de değerlendirmeye alınmamış ya da kriterler bazında gerekli koşulları sağlamayan bazı faaliyet alanları da yöre için uygun olacağı düşünülerek kuruluş yeri faktörlerine göre potansiyel yatırım alanlarının değerlendirilmesi aşamasına alınmıştır.

Tablo 174: Adana İçin İmalat Sanayi Kapsamında Analize Tabi Tutulan Sektörlerin (3'lü Düzey) Genel Performans Açısından Sıralanması ve Değerlendirmesi

	Sektör NACE Rev 2 Kodu ve Sektör Adı	2'li Düzey Performans An.	I/O Analizi	Kümelenme Analizi	Yatırım Eğilimi Analizi	Değerlendirmeye Alınma Durumu
A GRUBU	107- Fırın ve Unlu Mamuller İmalatı	GP		OK	I	**ALINMADI**
	292- Motorlu Kara Taş. Karoseri (Kaporta) İmalatı	GP	TGB	PK		**GP,TGB,PK**
	251- Metal Yapı Malzemeleri İmalatı	GP		OK		**GP,OK**
	105- Süt Ürünleri İmalatı	GP			I	**GP,I**
	172- Kâğıt ve Mukavva Ürünleri İmalatı	GP		OK	I	**GP,OK,I**
	109- Hazır Hayvan Yemleri İmalatı	GP		PK	I	**GP,PK,I**
	254- Silah ve Mühimmat (Cephane) İmalatı	GP				**ALINMADI**
	143- Örme (Trikotaj) ve Tığ İşi (Kroşe) Ürünlerin İmalatı		TGB		I	**ALINMADI**
	310- Mobilya İmalatı	GP	TGB	PK	I	**GP,TGB,PK,I**
	273- Kablolamada Kullanılan Teller ve Kablolar İle Gereçlerin İmalatı	GP	TGB			**ALINMADI**
	275- Ev Aletleri İmalatı	GP				**GP**
	236- Beton, Çimento ve Alçıdan Yapılmış Eşyaların İmalatı			OK		**ALINMADI**
	222- Plastik Ürünlerin İmalatı	GP	TGB	OK	I	**GP,TGB,OK,I**
	293- Motorlu Kara Taşıtları İçin Parça ve Aksesuar İmalatı	GP	TGB			**GP,TGB**
	101- Etin İşlenmesi ve Saklanması İle Et Ürünlerinin İmalatı	GP		OK	I	**GP,OK,I**
	303- Hava Taşıtları ve Uzay Araçları İle Bunlarla İlgili Makinelerin İmalatı					**ALINMADI**
	265- Ölçme, Test ve Seyrüsefer Amaçlı Alet ve Cihazlar İle Saat İmalatı				I	**ALINMADI**
	321- Mücevherat, Bijuteri Eşyaları ve İlgili Ürünlerin İmalatı		TGB	AK		**ALINMADI**
	272- Akümülatör ve Pil İmalatı	GP	TGB			**GP,TGB**
	259- Diğer Fabrikasyon Metal Ürünlerin İmalatı	GP	TGB	PK		**GP,TGB,PK**
	142- Kürkten Eşya İmalatı		TGB		I	**ALINMADI**
	271- Elektrik Motoru, Jeneratör, Transformatör, Dağıtım ve Kontrol Cih.	GP	TGB			**GP,TGB**
	108- Diğer Gıda Maddelerinin İmalatı	GP			I	**ALINMADI**
	103- Sebze ve Meyvelerin İşlenmesi ve Saklanması	GP		AK	I	**GP,AK,I**
	242- Çelikten Tüpler, Borular, İçi Boş Profiller vb Bağlantı Parçalarının İmalatı		TGB	AK		**ALINMADI**
	274- Elektrikli Aydınlatma Ekipmanlarının İmalatı	GP	TGB			**GP,TGB**
	204- Sabun ve Deterjan, Parfüm; Kozmetik ve Tuvalet Malz. İm.		TGB	PK		**TGB,PK**

Not: GP: Genel Performans; **TGB:** Toplam Geri Bağlantı; **OK:** Olgun Küme, **AK:** Aday Küme; **PK:** Potansiyel Küme; **I:** Yatırım

Tablo 174'ün Devamı Adana İçin İmalat Sanayi Kapsamında Analize Tabi Tutulan Sektörlerin (3'lü Düzey) Genel Performans Açısından Sıralanması ve Değerlendirmesi

	Sektör NACE Rev 2 Kodu ve Sektör Adı	2'li Düzey Performans An.	I/O Analizi	Kümelenme Analizi	Yatırım Eğilimi Analizi	Değerlendirmeye Alınma Durumu
B GRUBU	281- Genel Amaçlı Makinelerin İmalatı	GP		PK		**GP,PK**
	106- Öğütülmüş Tahıl Ürünleri, Nişasta ve Nişastalı Ürünlerin İmalatı	GP		OK	I	**ALINMADI**
	203- Boya, Vernik vb Kaplayıcı Maddeler İle Matbaa Mürekkebi ve Macun İm.			PK		**PK**
	239- Aşındırıcı Ürünlerin ve Bys Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı					**ALINMADI**
	252- Metal Tank, Rezervuar ve Muhafaza Kapları İmalatı	GP		AK		**GP,AK**
	152- Ayakkabı, Bot, Terlik vb. İmalatı		TGB	AK		**ALINMADI**
	244- Değerli Ana Metaller ve Diğer Demir Dışı Metallerin İmalatı		TGB	OK		**ALINMADI**
	282- Genel Amaçlı Diğer Makinelerin İmalatı	GP		AK		**GP,AK**
	245- Metal Döküm Sanayii			AK		**ALINMADI**
	102- Balık, Kabuklu Deniz Hayvanları ve Yumuşakçaların İşlenmesi ve Saklanması	GP		PK		**ALINMADI**
	283- Tarım ve Ormancılık Makinelerinin İmalatı	GP		PK		**GP,PK**
	257- Çatal-Bıçak Takımı, Diğer Kesici Aletler, El Aletleri ve Genel Hırdavat Malz	GP	TGB			**ALINMADI**
	139- Diğer Tekstil Ürünlerinin İmalatı		TGB	PK	I	**TGB,PK,I**
	235- Çimento, Kireç ve Alçı İmalatı			PK		**ALINMADI**
	162- Ağaç, Mantar, Kamış ve Örgü Malzeme Ürünü İmalatı			OK	I	**OK,I**
	221- Kauçuk Ürünlerin İmalatı	GP			I	**GP,I**
	325- Tıbbi ve Dişçilik İle İlgili Araç ve Gereçlerin İmalatı			AK		**ALINMADI**
	284- Metal İşleme Makineleri ve Takım Tezgâhları İmalatı	GP				**GP**
	289- Diğer Özel Amaçlı Makinelerin İmalatı	GP		AK		**GP,AK**
	241- Ana Demir ve Çelik Ürünleri İle Ferro Alaşımların İmalatı		TGB			**ALINMADI**
	110- İçeceklerin İmalatı			OK	I	**ALINMADI**
	205- Diğer Kimyasal Ürünlerin İmalatı		TGB	PK		**ALINMADI**
	237- Taş ve Mermerin Kesilmesi, Şekil verilmesi ve Bitirilmesi					**ALINMADI**
	233- Kilden İnşaat Malzemeleri İmalatı					**ALINMADI**
	141- Kürk Hariç, Giyim Eşyası İmalatı		TGB	AK	I	**ALINMADI**
	243- Çeliğin İlk İşlenmesinde Elde Edilen Diğer Ürünlerin İmalatı		TGB	PK		**ALINMADI**
	131- Tekstil Elyafının Hazırlanması ve Bükülmesi		TGB	OK	I	**TGB,OK,I**

Not: GP: Genel Performans; **TGB:** Toplam Geri Bağlantı; **OK:** Olgun Küme, **AK:** Aday Küme; **PK:** Potansiyel Küme; **I:** Yatırım

Tablo 174'ün Devamı Adana İçin İmalat Sanayi Kapsamında Analize Tabi Tutulan Sektörlerin (3'lü Düzey) Genel Performans Açısından Sıralanması ve Değerlendirmesi

	Sektör NACE Rev 2 Kodu ve Sektör Adı	2'li Düzey Performans An.	I/O Analizi	Kümelenme Analizi	Yatırım Eğilimi Analizi	Değerlendirmeye Alınma Durumu
C GRUBU	181- Basım ve Basım İle İlgili Hizmet Faaliyetleri			PK		**ALINMADI**
	132- Dokuma		TGB	OK	I	**TGB,OK,I**
	120- Tütün Ürünleri İmalatı					**ALINMADI**
	202- Haşere İlaçları ve Diğer Zirai-Kimyasal Ürünlerin İmalatı			PK		**ALINMADI**
	104- Bitkisel ve Hayvansal Sıvı ve Katı Yağların İmalatı	GP		OK	I	**OK,I**
	309- Başka Yerde Sınıflandırılmamış Ulaşım Araçlarının İmalatı					**ALINMADI**
	264- Tüketici Elektroniği Ürünlerinin İmalatı		TGB			**ALINMADI**
	291- Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı	GP	TGB	OK		**GP,TGB,OK**
	171- Kâğıt Hamuru, Kâğıt ve Mukavva İmalatı	GP		PK	I	**ALINMADI**
	232- Ateşe Dayanıklı (Refrakter) Ürünlerin İmalatı					**ALINMADI**
	231- Cam ve Cam Ürünleri İmalatı					**ALINMADI**
	253- Buhar Jeneratörü İmalatı, Sıcak Su Kazanları Hariç	GP		PK		**ALINMADI**
	261- Elektronik Bileşenlerin ve Devre Kartlarının İmalatı					**ALINMADI**
	234- Diğer Porselen ve Seramik Ürünlerin İmalatı					**ALINMADI**
	212- Eczacılığa İlişkin İlaçların İmalatı					**ALINMADI**
	279- Diğer Elektrikli Ekipmanların İmalatı	GP	TGB			**GP,TGB**
	301- Gemi ve Tekne Yapımı					**ALINMADI**
	206- Suni veya Sentetik Elyaf İmalatı		TGB	OK	I	**TGB,OK,I**
	255- Metallerin Dövülmesi, Preslenmesi, Baskılanması ve Yuvarlanması	GP	TGB			**ALINMADI**
	151- Derinin Tabaklanması ve İşl.; Bavul, El Çantası, Saraçlık ve Koşum Takımı		TGB			**ALINMADI**
	192- Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı			PK		**PK**
	329- Başka Yerde Sınıflandırılmamış İmalatlar		TGB			**ALINMADI**
	201- Temel Kim. Maddeler, Kimyasal. Gübre ve Azot Bileşikleri			PK		**PK**
	256- Metallerin İşlenmesi ve Kaplanması; Makinede İşleme	GP	TGB	OK		**GP,TGB,OK**
	161- Ağaçların Biçilmesi ve Palanyalanması			PK	I	**ALINMADI**
	262- Bilgisayar ve Bilgisayar Çevre Birimleri İmalatı			PK		**ALINMADI**
	263- İletişim Ekipmanlarının İmalatı		TGB			**ALINMADI**
	133- Tekstil Ürünlerinin Bitirilmesi		TGB	PK	I	**TGB,PK,I**

Not: GP: Genel Performans; **TGB:** Toplam Geri Bağlantı; **OK:** Olgun Küme, **AK:** Aday Küme; **PK:** Potansiyel Küme; **I:** Yatırım

1. Tarım, hayvancılık ve balıkçılık sektörüne yönelik önerilen yatırım konuları:

NACE Revize 2 Kodu	Tanım
A	**TARIM, ORMANCILIK VE BALIKÇILIK**
01	**Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri**
01.1	**Tek yıllık (uzun ömürlü olmayan) bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi**
01.11	Tahılların (pirinç hariç), baklagillerin ve yağlı tohumların yetiştirilmesi
01.13	Sebze, kavun-karpuz, kök ve yumru sebzelerin yetiştirilmesi (organik tarım ve seracılık dahil)
01.19	Tek yıllık (uzun ömürlü olmayan) diğer bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi (yem bitkileri, çiçek yetiştiriciliği)
01.2	**Çok yıllık (uzun ömürlü) bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi**
01.23	Turunçgillerin yetiştirilmesi (organik tarım dahil)
01.28	Baharatlık, aromatik (ıtırlı), uyuşturucu nitelikte ve eczacılıkla ilgili bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi
01.4	**Hayvansal üretim**
01.41	Sütü sağılan büyük baş hayvan yetiştiriciliği (Süt besiciliği)
01.42	Diğer sığır ve manda yetiştiriciliği (Et besiciliği)
01.45	Koyun ve keçi yetiştiriciliği
03	**Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği**
03.2	**Su ürünleri yetiştiriciliği**
03.22	Tatlısu ürünleri yetiştiriciliği

2. İmalat sanayi sektörüne yönelik önerilen yatırım konuları:

NACE Revize 2 Kodu	Tanım
C	**İMALAT SANAYİ**
10	**Gıda ürünlerinin imalatı**
10.1	**Etin işlenmesi ve saklanması ile et ürünlerinin imalatı**
10.11	Etin işlenmesi ve saklanması
10.13	Et ve kümes hayvanları etlerinden üretilen ürünlerin imalatı
10.3	**Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması**
10.39	Başka yerde sınıflandırılmamış meyve ve sebzelerin işlenmesi ve saklanması, gıda ürünleri imalatı
10.4	**Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı**
10.41	Sıvı ve katı yağ imalatı
10.5	**Süt ürünleri imalatı**
10.51	Süthane işletmeciliği ve peynir imalatı
13	**Tekstil ürünlerinin imalatı**
13.1	**Tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi**
13.10	Tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi
13.2	**Dokuma**
13.20	Dokuma

2 (Devam). İmalat sanayi sektörüne yönelik önerilen yatırım konuları:

NACE Rev. 2 Kodu	Tanım
13.9	**Diğer tekstil ürünlerinin imalatı**
13.92	Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerinin imalatı
20	**Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı**
20.1	**Temel kimyasal maddeler,kimyasal gübre/azot bileşikleri,birincil formda plastik/sentetik kauçuk**
20.11	Sanayi gazları imalatı
20.15	Kimyasal gübre ve azot bileşiklerinin imalatı
20.16	Birincil formda plastik hammaddelerin imalatı
20.17	Birincil formda sentetik kauçuk imalatı
20.6	**Suni veya sentetik elyaf imalatı**
20.60	Suni veya sentetik elyaf imalatı
22	**Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı**
22.1	**Kauçuk ürünlerin imalatı**
22.19	Diğer kauçuk ürünleri imalatı
22.2	**Plastik ürünlerin imalatı**
22.21	Plastik tabaka, levha, tüp ve profil imalatı
22.22	Plastik torba, çanta, poşet, çuval, kutu, damacana, şişe, makara vb. paketleme malz. imalatı
22.23	Plastik inşaat malzemesi imalatı
25	**Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)**
25.1	**Metal yapı malzemeleri imalatı**
25.11	Metal yapı ve yapı parçaları imalatı
25.12	Metalden kapı ve pencere imalatı
25.2	**Metal tank, rezervuar ve muhafaza kapları imalatı**
25.21	Merkezi ısıtma radyatörleri (elektrikli radyatörler hariç) ve sıcak su kazanları (boylerleri) imalatı
25.29	Metalden diğer tank, rezervuar ve konteynerler imalatı
25.6	**Metallerin işlenmesi ve kaplanması; makinede işleme**
25.61	Metallerin işlenmesi ve kaplanması
25.62	Metallerin makinede işlenmesi ve şekil verilmesi
25.9	**Diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı**
25.91	Çelik varil ve benzer muhafazaların imalatı
25.92	Metalden hafif paketleme malzemeleri imalatı
27	**Elektrikli teçhizat imalatı**
27.1	**Elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazlarının imalatı**
27.11	Elektrik motorlarının, jeneratörlerin ve transformatörlerin imalatı
27.12	Elektrik dağıtım ve kontrol cihazları imalatı
27.2	**Akümülatör ve pil imalatı**
27.20	Akümülatör ve pil imalatı
27.4	**Elektrikli aydınlatma ekipmanlarının imalatı**
27.40	Elektrikli aydınlatma ekipmanlarının imalatı
27.5	**Ev aletleri imalatı**
27.51	Elektrikli ev aletlerinin imalatı

2 (Devam). İmalat sanayi sektörüne yönelik önerilen yatırım konuları:

NACE Rev. 2 Kodu	Tanım
28	**Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı**
28.1	**Genel amaçlı makinelerin imalatı**
28.15	Rulman, dişli/dişli takımı, şanzıman ve tahrik elemanlarının imalatı
28.2	**Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı**
28.21	Fırın, ocak (sanayi ocakları) ve brülör (ocak ateşleyicileri) imalatı
28.25	Soğutma ve havalandırma donanımlarının imalatı, evde kullanılanlar hariç
28.4	**Metal işleme makineleri ve takım tezgahları imalatı**
28.41	Metal işleme makinelerinin imalatı
28.49	Diğer takım tezgahlarının imalatı
28.9	**Diğer özel amaçlı makinelerin imalatı**
28.93	Gıda, içecek ve tütün işleme makineleri imalatı
28.96	Plastik ve kauçuk makinelerinin imalatı
29	**Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı**
29.2	**Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı; treyler (römork) ve yarı treyler imalatı**
29.20	Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı; treyler (römork) ve yarı treyler imalatı
29.3	**Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı**
29.31	Motorlu kara taşıtları için elektrik ve elektronik donanımların imalatı
29.32	Motorlu kara taşıtları için diğer parça ve aksesuarların imalatı
31	**Mobilya imalatı**
31.0	**Mobilya imalatı (Büro, mutfak ve diğer mobilya imalatı)**
31.01	Büro ve mağaza mobilyaları imalatı
31.02	Mutfak mobilyalarının imalatı
31.09	Diğer mobilyaların imalatı

3. Enerji sektörüne yönelik önerilen yatırım konuları:

NACE Revize 2 Kodu	Tanım
D	**ELEKTRİK, GAZ, BUHAR VE İKLİMLENDİRME ÜRETİMİ VE DAĞITIMI**
35	**Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı**
35.1	**Elektrik enerjisinin üretimi, iletimi ve dağıtımı**
35.11	Elektrik enerjisi üretimi (Güneş ve biyokütle)

4. Lojistik sektörüne yönelik önerilen yatırım konuları:

NACE Revize 2 Kodu	Tanım
H	**ULAŞTIRMA VE DEPOLAMA**
52	**Taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler**
52.1	**Depolama ve ambarlama**
52.10	Depolama ve ambarlama

5. Turizm sektörüne yönelik önerilen yatırım konuları:

NACE Revize 2 Kodu	Tanım
I	**KONAKLAMA VE YİYECEK HİZMETİ FAALİYETLERİ**
55	**Konaklama**
55.1	**Oteller ve benzeri konaklama yerleri**
55.10	Oteller ve benzeri konaklama yerleri
56	**Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri**
56.1	**Lokantalar ve seyyar yemek hizmeti faaliyetleri**
56.10	Lokantalar ve seyyar yemek hizmeti faaliyetleri (Turistik dinlenme tesisleri)

6. Destek hizmet faaliyetlerine yönelik önerilen yatırım konuları:

NACE Revize 2 Kodu	Tanım
N	**İDARİ VE DESTEK HİZMET FAALİYETLERİ**
79	**Seyahat acentesi, tur operatörü ve diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili faaliyetler**
79.1	**Seyahat acentesi ve tur operatörlerinin faaliyetleri**
79.11	Seyahat acentesi faaliyetleri
79.12	Tur operatörü faaliyetleri

7. Kültür, Sanat, Eğlence ve Spor hizmet faaliyetlerine yönelik önerilen yatırım konuları:

NACE Revize 2 Kodu	Tanım
R	**KÜLTÜR, SANAT, EĞLENCE, DİNLENCE VE SPOR**
91	**Kütüphaneler, arşivler, müzeler ve diğer kültürel faaliyetler**
91.0	**Kütüphaneler, arşivler, müzeler ve diğer kültürel faaliyetler**
91.03	Tarihi alanlar ve yapılar ile benzeri turistik yerlerin işletilmesi
93	**Spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri**
93.2	**Eğlence ve dinlence faaliyetleri**
93.21	Eğlence parkları ve lunaparkların faaliyetleri
93.29	Diğer eğlence ve dinlence faaliyetleri (Dinlence tesisleri, parkları, eğlenceye yönelik fuar ve gösteriler)

9.2.6. Yatırım Önerilerinin Değerlendirme Kriterlerine Göre Sınıflandırılması

Yukarıda verilen yatırım konuları için "Kuruluş Yeri Faktörleri" analizi kullanılarak değerlendirme yapılmış kuruluş yeri faktörleri açısından bölgeye uygunluğu irdelenmiştir. Kuruluş yeri kriterleri, belirli bir üretim biriminin belirli bir coğrafi konuma yerleştirilmesi halinde, söz konusu üretim biriminin maliyeti, satış hasılatı ve sermaye yapısı üzerinde etkili olan tüm konumsal özellikleri kapsar. Başka bir ifadeyle kuruluş yerinin seçimi genellikle işletme giderlerinin en düşük, işletme gelirlerinin en yüksek olduğu yerin belirlenmesi

sürecini içermektedir. Yatırım konuları önerilirken ikili veya üçlü kırılım yerine mümkün olduğu kadar ürün bazına yaklaşmak hedeflenmiştir. Bu nedenle NACE Revize 2 sınıflamasına göre üçlü kırılımda belirlenen 37 sektörden seçilen dörtlü kırılımdaki 65 yatırım konusu önerilmiştir ve puanlamaya tabi tutulmuştur.

Adana ili için yatırım konularının değerlendirilmesinde tarım, imalat sanayi-enerji ve turizm-lojistik-destek faaliyetleri-kültür sanat sektörlerine yönelik olmak üzere üç ayrı değerlendirme kriteri uygulanmıştır.

Tarım sektörü için önerilen yatırım konuları; *İklim Koşulları, Pazar Olanakları, Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık, Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları, Direkt İşgücü Temini, Enerji ve Su Olanakları, Tarımsal Fiziki Alt Yapı, Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu, Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları, Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları, Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı, Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)* olmak üzere 12 kriter açısından değerlendirilmiştir. Her bir yatırım konusu için toplam faktör puanı; 1-3 arası faktör ağırlıkları ile söz konusu yatırım göz önünde bulundurularak 1-10 arası verilen puanların çarpılması sonucu oluşan rakamların toplamından oluşmaktadır.

İmalat sanayi ve enerji sektörleri için önerilen yatırım konuları ise; *Pazara Yakınlık, Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık, Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları, Direkt İşgücü Temini, Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması, Enerji ve Su Olanakları, Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu, İklim Koşulları, Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü, Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları, Yan Sanayiye Yakınlık, Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları, İletişim Alt Yapısı, Sanayi ve Hizmetler Sektörü Alt Yapısı, Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları, Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı, Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk, vs) gibi 17 faktör üzerinden değerlendirilmiştir. Yine her bir yatırım konusu için toplam faktör puanı; 1-3 arası faktör ağırlıkları ile söz konusu yatırım göz önünde bulundurularak 1-10 arası verilen puanların çarpılması sonucu oluşan rakamların toplamından oluşmaktadır.*

Lojistik, turizm, kültür sana ve destek faaliyetleri sektörleri için önerilen yatırım konuları ise; Coğrafi Konum, İklim Koşulları, Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu, Pazar Olanakları, Nitelikli İşgücü Temini, Üst Düzey Yöneticilerin Sağlanması, Ulaşım Alt

Yapısı ve Taşıma Olanakları, Enerji ve Su Olanakları, İletişim Alt Yapısı, Turizm ve Hizmetler Sektörü Alt Yapısı, Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık, Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı, Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları, Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.) gibi 14 faktör üzerinden değerlendirilmiştir. Yine her bir yatırım konusu için toplam faktör puanı; 1-3 arası faktör ağırlıkları ile söz konusu yatırım göz önünde bulundurularak 1-10 arası verilen puanların çarpılması sonucu oluşan rakamların toplamından oluşmaktadır.

Ayrıca önerilen yatırım konuları kendi içlerindeki göreli üstünlüklerini yansıtmak üzere üç grupta değerlendirilmiştir;

A Grubu: Kuruluş yeri faktörleri açısından bakıldığında, yöre için en fazla uygunluk gösteren yatırım konuları grubunu ifade etmektedir.

B Grubu: A grubu kadar olmamakla birlikte, kuruluş yeri faktörleri açısından yöreye uygun olabilecek yatırım konularının grubunu temsil etmektedir.

C Grubu: Kuruluş yeri faktörleri açısından yöreye uygun olmadığı, gerçekleştirilmesi halinde fazla sayıda faktör nedeniyle risk içerdiği düşünülen yatırım konularını ifade etmektedir.

Buna göre, sektörler itibarıyla belirlenen yatırım konularının grup puan aralıkları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Sektörler	C Grubu Puan Aralığı	B Grubu Puan Aralığı	A Grubu Puan Aralığı
Tarım, Hayvancılık ve Balıkçılık	**0 – 149**	**150 – 199**	**200 +**
Turizm, Lojistik, Destek Faaliyetleri ve Kültür Sanat	**0 – 179**	**180 – 239**	**240 +**
İmalat Sanayi ve Enerji	**0 – 179**	**180 – 239**	**240 +**

Yatırımın yer aldığı göreli üstünlük grubu değerlendirmesinde imalat sanayi faaliyet alt dalları değerlendirilirken, ikili notasyon kullanılmıştır. Buna göre ilk harf yatırımın genel performans üstünlüğünü gösterirken, ikinci harf kuruluş yeri faktörleri analizine göre yer aldığı grubu göstermektedir. Örnek ifadeyle, BA notunu almış olan Genel Amaçlı Diğer Makinelerin İmalatı faaliyet konusu, genel performans sıralamasında B grubu, kuruluş yeri faktörleri analizine göre ise A grubunda yer almaktadır. Bu nedenle bu sektör için BA notasyonu kullanılmıştır.

İkili notasyonda değerlendirilen faaliyet konularının göreli üstünlükleri şu şekilde sıralanmaktadır:

AA, AB, AC

BA, BB, BC,

CA, CB, CC

İmalat sanayi faaliyet kolları içinde önerilmesine rağmen, genel performans notasyonu olmayan faaliyet konuları üçlü düzeyde verisi olmadığı için performans analizine tabi tutulamamıştır. Bu kapsamda olan yatırım faaliyetlerine ilişkin notlama, yalnızca kuruluş yeri faktörleri analizine göre yapıldığından, bu sektörler tek bir not (A, B ya da C gibi) almıştır.

Tarım, Madencilik, Enerji, Lojistik, Eğitim, Kültür Sanat ve Turizm sektörleri için ise, bu sektörlerin etkinliği ve faaliyetlerinin sürdürülebilirliği tamamen kuruluş yeri ve kuruluş yerinin belirlediği faktörlerin etkisinde olacağından, belirtilen bu sektörlerin değerlendirmesinde yalnızca kuruluş yeri faktörlerinden aldıkları notlar belirleyici olmaktadır. Bu sektörlere ilişkin olarak da notasyon tek harfle (A, B ya da C gibi) ifade edilmiştir.

Adana ili için önerilen gerek A, gerekse B ve C grubu yatırım konuları, ön değerlendirme niteliğinde olup uygulanabilirlikleri, teknik, ekonomik ve malî yapılabilirlik çalışmalarının sonucunda netleşecektir. Söz konusu yatırım önerilerinin gerçekleşme oranı ise şüphesiz ki, potansiyel yatırımcıların ilde yatırım yapmaya motive edilmesine bağlıdır.

Adana ili için önerilen yatırım konularının göreli üstünlüklerine göre sınıflandırılması ve önerilen yatırım konularının kuruluş yeri faktörlerine göre değerlendirilmesi, tarım, hayvancılık ve balıkçılık, imalat sanayi, lojistik, destek faaliyetleri, kültür sanat ve turizm sektörleri için aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 175: Tarım ve Hayvancılık Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	01.11- Tahıl, baklagil ve yağlı tohumların yetiştirilmesi		01.13- Sebze yetiştirilmesi		01.19- Yem bitkileri ve çiçek/kesme çiçek yetiştirilmesi		01.23- Turunçgiller 01.28- Baharatlık, aromatik bitkilerin yetiştirilmesi		01.1- Organik sebze ve meyve yetiştirilmesi	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. İklim Koşulları	2	9	18	9	18	9	18	9	18	9	18
2 Pazar Olanakları	3	9	27	9	27	9	27	7	21	7	21
3. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	9	18	9	18	9	18	9	18	9	18
4. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	9	18	9	18	9	18	9	18	8	16
5. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
6. Enerji ve Su Olanakları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Tarımsal Fiziki Alt Yapı	3	9	27	9	27	9	27	8	24	8	24
8. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	9	9	9	9	9	9	9	9	8	8
9. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	6	12	6	12	6	12	6	12	7	14
10. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları	2	7	14	7	14	7	14	7	14	8	16
11. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	9	18	8	16	8	16	8	16	7	14
12. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	8	24	8	24
Toplam Faktör Puanı		**212**		**210**		**210**		**198**		**197**	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		**A**		**A**		**A**		**B**		**B**	

Tablo 175'in devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	01.1- Seracılık		01.41 Entegre süt besiciliği (Büyükbaş)		01.42- Entegre et besiciliği (Büyükbaş)		01.45- Entegre et besiciliği (Küçükbaş)		03.22- Tatlısu ürünleri yetiştiriciliği	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. İklim Koşulları	**2**	10	20	8	16	8	16	8	16	8	16
2 Pazar Olanakları	**3**	9	27	8	24	8	24	8	24	7	21
3. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	**2**	9	18	8	16	8	16	8	16	7	14
4. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	**2**	9	18	9	18	9	18	9	18	8	16
5. Direkt İşgücü Temini	**2**	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
6. Enerji ve Su Olanakları	**1**	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Tarımsal Fiziki Alt Yapı	**3**	8	24	8	24	8	24	8	24	8	24
8. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	**1**	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
9. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	**2**	8	16	7	14	7	14	7	14	7	14
10. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları	**2**	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
11. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	**2**	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
12. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	**3**	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		**213**		**202**		**202**		**202**		**195**	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		**A**		**A**		**A**		**A**		**B**	

Tablo 176: İmalat Sanayi Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	10.11- Etin İşlenmesi, saklanması		10.13- Et ürünleri imalatı		10.39- Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması		10.41- Sıvı ve katı yağların imalatı (Ayçiçek ve zeytinyağı)		10.51 Süthane işletmeciliği ve peynir imalatı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	8	24	8	24	8	24	7	21	7	21
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16	8	16	9	18	8	16	8	16
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	8	16	8	16	8	16	8	16	7	14
4. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
6. Enerji ve Su Olanakları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	8	8	8	8	8	8	9	9	9	9
8. İklim Koşulları	1	7	7	7	7	9	9	8	8	8	8
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	7	14	7	14	8	16	8	16	8	16
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	8	8	8	8	8	8	8	8	7	7
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	8	8	8	8	7	7	7	7	8	8
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi Sektörü Alt Yapısı	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	8	16	8	16	8	16	8	16	7	14
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16	7	14	8	16	8	16	8	16
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		**237**		**235**		**242**		**237**		**233**	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		**AB**		**AB**		**AA**		**CB**		**AB**	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Tablo 176'nın devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	13.10- Tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi		13.20- Dokuma		13.92- Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünleri		20.11- Sanayi gazları imalatı		20.15- Kimyasal gübre ve azot bileşiklerinin imalatı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	7	21	7	21	7	21	7	21	8	24
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	6	12	8	16	8	16	6	12	7	14
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
4. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	8	16	8	16	8	16	7	14	7	14
6. Enerji ve Su Olanakları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	8	8	8	8	8	8	7	7	8	8
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9	9	9	8	8	8	8
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	7	14	8	16	8	16	6	12	6	12
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	5	10	6	12	6	12	7	14	5	10
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7	8	8	8	8	7	7	7	7
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	7	7	9	9	8	8	7	7	7	7
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi Sektörü Alt Yapısı	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	8	16	8	16	8	16	7	14	7	14
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		**226**		**237**		**236**		**222**		**224**	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		**BB**		**CB**		**BB**		**CB**		**CB**	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Tablo 176'nın devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	20.16- Birincil formda plastik hammadde imal. 20.17- Birincil formda sentetik kauçuk imalatı		20.60- Suni ve sentetik elyaf imalatı		22.19- Diğer kauçuk ürünlerin imalatı		22.21- Plastik tabaka, levha, tüp ve profil imalatı		22.22- Plastik torba, çanta, poşet, kutu, damacana, şişe, makara imalatı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	7	21	7	21	7	21	7	21	8	24
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	6	12	7	14	7	14	7	14	7	14
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
4. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
6. Enerji ve Su Olanakları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	7	7	8	8	8	8	8	8	8	8
8. İklim Koşulları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	6	12	6	12	7	14	6	12	6	12
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	6	12	5	10	5	10	5	10
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	7	7	8	8	7	7	8	8	7	7
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi Sektörü Alt Yapısı	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	7	14	7	14	8	16	8	16	8	16
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14	7	14	7	14	7	14	8	16
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		**222**		**224**		**225**		**224**		**228**	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		**CB**		**CB**		**BB**		**AB**		**AB**	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Tablo 176'nın devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	22.23- Plastik inşaat malzemesi		25.11- Metal yapı parçaları imalatı 25.12- Metalden kapı ve pencere imalatı		25.21- Merkezi ısıtma radyatörleri 25.29- Metalden tank, rezervuar ve konteyner imalatı		25.61- Metallerin işlenmesi ve kaplanması 25.62- Metallerin makinede işlenmesi ve şekil verilmesi		25.91- Çelik varil vb muhafazaların imalatı 25.92- Metalden paketleme malz. imalatı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	8	24	8	24	7	21	7	21	8	24
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	7	14	7	14	8	16	7	14	8	16
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
4. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	7	14	8	16	8	16	8	16	8	16
6. Enerji ve Su Olanakları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	8	8	9	9	9	9	8	8	9	9
8. İklim Koşulları	1	8	8	9	9	9	9	9	9	9	9
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	6	12	7	14	7	14	7	14	7	14
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	5	10	7	14	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7	8	8	8	8	8	8	9	9
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	9	9
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi ve Hizmetler Sektörü Alt Yapısı	2	8	16	8	16	8	16	8	16	9	18
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	8	16	9	18	8	16	8	16	8	16
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14	7	14	7	14	7	14	8	16
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		**227**		**240**		**237**		**234**		**246**	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		**AB**		**AA**		**BB**		**CB**		**AA**	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Tablo 176'nın devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	27.11- Elektrik motorlarının, jenaratörlerin ve transformatörlerin imalatı		27.12- Elektrik dağıtım ve kontrol cihazları imalatı		27.20- Akümülatör ve pil imalatı		27.40- Elektrikli aydınlatma ekipmanları imalatı		27.51- Elektrikli ev aletleri imalatı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	8	24	8	24	7	21	8	24	8	24
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
4. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
6. Enerji ve Su Olanakları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	8	8	8	8	8	8	9	9	9	9
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi ve Hizmetler Sektörü Alt Yapısı	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	9	18	9	18	9	18	9	18	9	18
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14	7	14	7	14	8	16	7	14
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27	8	24
Toplam Faktör Puanı		**240**		**240**		**237**		**243**		**238**	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		**AA**		**AA**		**AB**		**AA**		**AB**	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Tablo 176'nın devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	28.15- Rulman, dişli, şanzıman ve tahrik elemanları imalatı		28.21- Fırın, sanayi ocakları ve brülör imalatı		28.25- Soğutma ve havalandırma donanımlarının imalatı		28.41- Metal işleme makineleri		28.49- Diğer takım tezgahları	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	**3**	7	21	8	24	8	24	7	21	7	21
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	**2**	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	**2**	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
4. Direkt İşgücü Temini	**2**	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	**2**	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
6. Enerji ve Su Olanakları	**1**	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	**1**	8	8	9	9	9	9	9	9	9	9
8. İklim Koşulları	**1**	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	**2**	7	14	7	14	8	16	8	16	8	16
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	**2**	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	**1**	7	7	8	8	8	8	8	8	8	8
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	**1**	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
13. İletişim Alt Yapısı	**1**	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi ve Hizmetler Sektörü Alt Yapısı	**2**	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	**2**	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	**2**	7	14	8	16	8	16	7	14	7	14
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	**3**	8	24	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		**230**		**240**		**242**		**237**		**237**	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		**BB**		**BA**		**BA**		**BB**		**BB**	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Tablo 176'nın devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	28.93- Gıda ve içecek işleme makineleri imalatı		28.96- Plastik ve kauçuk makinleri imalatı		29.20- Motorlu kara taşıtları karoseri, (kaporta) treyler (römork) ve yarı römork imalatı		29.31- Motorlu kara taşıtları için elektrik ve elektronik donanımların imalatı		29.32- Motorlu kara taşıtları için diğer parça ve aksesuar imalatı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	7	21	7	21	7	21	8	24	8	24
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
4. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
6. Enerji ve Su Olanakları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	7	14	7	14	7	14	8	16	8	16
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi Sektörü Alt Yapısı	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14	7	14	7	14	8	16	8	16
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		**234**		**234**		**234**		**241**		**241**	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		**BB**		**BB**		**AB**		**AA**		**AA**	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Tablo 176'nın devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	31.01- Büro ve mağaza mobilyaları (Tasarım ürünler)		31.02- Mutfak mobilyaları imalatı		31.09- Diğer mobilyarın imalatı (Tasarım ürünler)	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	8	24	8	24	9	27
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16	8	16	8	16
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	8	16	8	16	8	16
4. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	8	16	8	16	8	16
6. Enerji ve Su Olanakları	1	8	8	8	8	8	8
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	9	9	9	9	9	9
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9	9	9
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	8	16	8	16	8	16
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	8	8	8	8	8	8
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	8	8	8	8	8	8
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi Sektörü Alt Yapısı	2	8	16	8	16	8	16
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	8	16	8	16	8	16
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14	7	14	7	16
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	8	24	9	27
Toplam Faktör Puanı		**242**		**239**		**245**	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		**AA**		**AB**		**AA**	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Tablo 177: Enerji Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	35.11. Elektrik enerjisi üretimi (Güneşten)		35.11- Elektrik enerjisi üretimi (Biyokütle)	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	9	27	9	27
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	5	10	7	14
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	8	16	8	16
4. Direkt İşgücü Temini	2	9	18	9	18
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	8	16	8	16
6. Enerji ve Su Olanakları	1	9	9	9	9
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	9	9	8	8
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	8	16	8	16
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	8	16	8	16
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	6	6	6	6
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	7	7	7	7
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9
14. Sanayi Sektörü Alt Yapısı	2	7	14	7	14
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	8	16	7	14
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	5	10	6	12
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		**235**		**238**	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		**B**		**B**	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Tablo 178: Lojistik ve Turizm Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	52.10- Depolama ve Ambarlama		55.10- 4 Yıldızlı Otel		55.10- Butik Otel		56.10- Lokantalar ve Turistik Dinlenme Tesisleri	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Coğrafi Konum	2	8	16	8	16	8	16	8	16
2. İklim Koşulları	2	8	16	8	16	8	16	8	16
3. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	9	9	8	8	8	8	9	9
4. Pazar Olanakları	3	8	24	8	24	7	21	7	21
5. Nitelikli İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	8	16
6. Üst Düzey Yöneticilerin Sağlanması	2	7	14	7	14	7	14	7	14
7. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	3	8	24	8	24	8	24	8	24
8. Enerji ve Su Olanakları	2	8	16	8	16	8	16	8	16
9. İletişim Alt Yapısı	2	9	18	9	18	9	18	9	18
10. Turizm ve Hizmetler Sektörü Alt Yapısı	3	8	24	8	24	8	24	8	24
11. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	9	18	9	18	9	18	9	18
12. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16	7	14	8	16	8	16
13. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	7	14	8	16	5	10
14. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	9	18	9	18	9	18	8	16
Toplam Faktör Puanı		**243**		**240**		**241**		**234**	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		**A**		**A**		**A**		**B**	

Tablo 179: Kültür, Sanat, Eğlence ve Destek Hizmetleri Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	79.11- Seyahat acentesi faaliyetleri 79.12- Tur operatörü faal.		91.03- Tarihi alanlar ve turistik yerlerin işletilmesi		93.21- Eğlence parkı ve lunaparkların faaliyetleri		93.29- Eğlence ve dinlence faaliyetleri, fuar ve gösteriler	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Coğrafi Konum	2	8	16	8	16	8	16	8	16
2. İklim Koşulları	2	8	16	8	16	8	16	8	16
3. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	8	8	7	7	8	8	7	7
4. Pazar Olanakları	3	7	21	7	21	7	21	6	18
5. Nitelikli İşgücü Temini	2	8	16	7	14	7	14	8	16
6. Üst Düzey Yöneticilerin Sağlanması	2	7	14	7	14	7	14	7	14
7. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	3	8	24	8	24	8	24	8	24
8. Enerji ve Su Olanakları	2	8	16	8	16	8	16	8	16
9. İletişim Alt Yapısı	2	8	16	8	16	8	16	8	16
10. Turizm ve Hizmetler Sektörü Alt Yapısı	3	8	24	8	24	8	24	8	24
11. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16	8	16	7	14	8	16
12. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16	7	14	6	12	6	12
13. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	5	10	5	10	5	10	5	10
14. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16	8	16	8	16	8	16
Toplam Faktör Puanı		**229**		**224**		**221**		**221**	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		**B**		**B**		**B**		**B**	

9.2.7. Kuruluş Yeri Faktörleri Açısından Önerilen Yatırım Konularının Değerlendirilmesi

Yörenin doğal, sosyal ve ekonomik koşulları ve potansiyel gelişme eksenleri dikkate alınarak NACE Revize 2 faaliyet sınıflaması bazında üçlü kırılıma göre belirlenen 37 sektörden seçilen dörtlü kırılımdaki 65 yatırım konusunun kuruluş yeri faktörlerine göre değerlendirilmesi sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır. Faaliyet alanlarının 24'ü A grubunda, 41'i ise B grubunda yer almaktadır. (buradaki "A" grubu; "AA", "BA", "CA" ve ilgili faaliyet konusunun performans değerlendirmesi olmadığı için yalnızca kuruluş yeri faktörlerine göre belirlenen "A" grubunun toplamını, "B" grubu ise "AB", "BB", "CB" ve yine ilgili faaliyet konusunun performans değerlendirmesi olmadığı için yalnızca kuruluş yeri faktörlerine göre belirlenen "B" grubunun toplamını ifade etmektedir).

A grubu içerisinde bulunan yatırım konularına bakıldığında;

- Hem performans değerlemesinden hem de kuruluş yeri faktörlerinden de A notunu alan (AA notuna sahip faaliyet alanları) 12 yatırım konusu,

- Performans değerlemesinden B, kuruluş faktörleri açısından A notunu alan (BA notuna sahip faaliyet alanları) 2 yatırım konusu,

-Gerek imalat sanayi dışında yer aldığı gerekse de performans değerlemesi yapılamadığı için performans notu bulunmayan, ancak kuruluş faktörleri açısından A notunu alan (A notuna sahip faaliyet alanları) 10 yatırım konusu bulunmaktadır.

B grubu içerisinde bulunan yatırım konularına bakıldığında;

- Performans değerlemesinden A, kuruluş faktörleri açısından B notunu alan (AB notuna sahip faaliyet alanları) 10 yatırım konusu,

- Hem performans değerlemesinden hem de kuruluş yeri faktörlerinden de B notunu alan (BB notuna sahip faaliyet alanları) 10 yatırım konusu,

- Performans değerlemesinden C, kuruluş faktörleri açısından B notunu alan (CB notuna sahip faaliyet alanları) 9 yatırım konusu,

-Gerek imalat sanayi dışında yer aldığı gerekse de performans değerlemesi yapılamadığı için performans notu bulunmayan, ancak kuruluş faktörleri açısından B notunu alan (B notuna sahip faaliyet alanları) 12 yatırım konusu bulunmaktadır.

Önerilen yatırım konularının değerlendirme neticesinde aldıkları notlar, ana ve alt faaliyet dallarına göre aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 180: Önerilen Yatırım Konularının Özet Değerlendirmesi

Ana Faaliyet Alanı		Notu	Faaliyet Sayısı	Faaliyet Adı (NACE Rev. 2)
TARIM		A	7	**01.11-Tahıl, baklagil ve yağlı tohumların yetiştirilmesi,** 01.13-Sebze yetiştirilmesi, **01.19-Yem bitkileri ve çiçek/kesme çiçek yetiştirilmesi,** 01.1-Seracılık**, 01.41-Süt besiciliği (Büyükbaş),** 01.42- Et Besiciliği (Büyükbaş)**, 01.45-Et besiciliği (Küçükbaş)**
		B	4	**01.23- Turunçgiller** 01.28- Baharatlık, aromatik bitkilerin yetiştirilmesi**, 01.1- Organik sebze ve meyve yetiştirilmesi,** 03.22- Tatlısu ürünleri yetiştiriciliği
SANAYİ	İmalat Sanayi	AA	12	**10.39-Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması,** 25.11-Metal yapı parçaları imalatı**, 25.12-Metalden kapı ve pencere imalatı,** 25.91- Çelik varil vb. muhafazaların imalatı**, 25.92-Metalden paketleme malzemeleri İmalatı,** 27.11-Elektrik motorlarının, jeneratörlerin ve transformatörlerin imalatı**, 27.12-Elektrik dağıtım ve kontrol cihazları imalatı,** 27.40-Elektrikli aydınlatma ekipmanları imalatı**, 29.31-Motorlu kara taşıtları için elektrik ve elektronik donanımların imalatı,** 29.32-Motorlu kara taşıtları için diğer parça ve aksesuar imalatı**, 31.01-Büro ve mağaza mobilyaları (Tasarım ürünler),** 31.09-Diğer mobilyaların (kanepe, yatak odaları, oturma odaları vb.) imalatı (Tasarım ürünler)
		AB	10	**10.11-Etin İşlenmesi, saklanması**, 10.13-Et ürünleri imalatı, **10.51-Süthane işletmeciliği ve peynir imalatı**, 22.21-Plastik tabaka, levha, tüp ve profil imalatı, **22.22-Plastik torba, çanta, poşet, kutu, damacana, şişe, makara imalatı**, 22.23-Plastik inşaat malzemesi, **27.20-Akümülatör ve pil imalatı**, 27.51-Elektrikli ev aletleri imalatı, **29.20-Motorlu kara taşıtları karoseri, (kaporta) treyler (römork) ve yarı römork imalatı**, 31.02-Mutfak mobilyaları imalatı
		BA	2	**28.21-Fırın, sanayi ocakları ve brülör imalatı**, 28.25-Soğutma ve havalandırma donanımlarının imalatı
		BB	10	**13.10-Tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi**, 13.92-Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünleri, **22.19-Diğer kauçuk ürünlerin imalatı**, 25.21-Merkezi ısıtma radyatörleri, **25.29-Metalden tank, rezervuar ve konteyner imalatı**, 28.15-Rulman, dişli, şanzıman ve tahrik elemanları imalatı, **28.41-Metal işleme makineleri**, 28.49-Diğer takım tezgâhları, **28.93-Gıda ve içecek işleme makineleri imalatı**, 28.96-Plastik ve kauçuk makineleri imalatı
		CB	9	**10.41-Sıvı ve katı yağların imalatı (Ayçiçek ve zeytinyağı),** 13.20-Dokuma, **20.11-Sanayi gazları imalatı**, 20.15-Kimyasal gübre ve azot bileşiklerinin imalatı, **20.16-Birincil formda plastik hammadde imalatı**, 20.17-Birincil formda sentetik kauçuk imalatı, **20.60-Suni ve sentetik elyaf imalatı** , 25.61-Metallerin işlenmesi ve kaplanması, **25.62-Metallerin makinede işlenmesi ve şekil verilmesi**

Tablo 180'nin (Devam): Önerilen Yatırım Konularının Özet Değerlendirmesi (Devam)

Ana Faaliyet Alanı		Notu	Faaliyet Sayısı	Faaliyet Adı (NACE Rev. 2)
SANAYİ	Enerji	B	2	**35.11. Elektrik enerjisi üretimi (Güneşten),** 35.11- Elektrik enerjisi üretimi (Biyokütle)
LOJİSTİK		**A**	**1**	52.10- Depolama ve Ambarlama
TURİZM		**A**	**2**	**55.10- 4 Yıldızlı Otel**, 55.10- Butik Otel
		B	**1**	**56.10- Lokantalar ve Turistik Dinlenme Tesisleri**
DİĞER DESTEK FAALİYETLERİ		**B**	**2**	**79.11- Seyahat acentesi faaliyetleri**, 79.12- Tur operatörü faaliyetleri
KÜLTÜR, SANAT, EĞLENCE		**B**	**3**	91.03- Tarihi alanlar ve turistik yerlerin işletilmesi, 93.21- Eğlence parkı ve lunaparkların faaliyetleri, 93.29- Eğlence ve dinlence faaliyetleri, fuar ve gösteriler

10. SEÇİLMİŞ BAZI YATIRIM KONULARININ SEKTÖRLER ARASI ETKİLEŞİMİ VE ETKİ ANALİZİ[37]

Bu bölümde Adana için önerilen yatırım konuları içinde yer alan ve mevcut durumda öne çıkan veya gelecek dönemde potansiyel taşıdığı düşünülen sektörler, I/O analizinin kısmî bağlantı katsayıları tekniği kullanılarak analiz edilecektir. Ayrıca, etki analizi yaklaşımı çerçevesinde gelecek dönem için bazı sektörleri için belirlenen hedeflerin Adana ilinin mevcut üretim yapısına nasıl etki yapacağı, ilin kendi sınırları içinde bu hedeflerin ne kadarını gerçekletirebileceği ve ne miktarda diğer illere/ülkelere bağımlı olacağı araştırılacaktır.

10.1. SEÇİLMİŞ BAZI YATIRIM KONULARI İÇİN SEKTÖRLER ARASI ETKİLEŞİM

Kısmî bağlantı katsayıları, bir önceki bölümde toplam olarak verilen bağlantı katsayılarının (doğrudan geri, toplam geri ve toplam ileri bağlantı katsayıları) sektörlerin etkileşimde bulunduğu sektörler detayını incelememize olanak sağlamaktadır. Buradaki analizde kullanılacak olan Girdi-Çıktı tablosu, 90 sektörlü 2002 yılına ait tablodur. Bu tablodaki sektörlerin NACE Rev. 1.1. sektör sınıflandırması ile uyumlulaştırılması tarafımızca yapılmış ve sektörlerin tam adları ve bu sektörlerin hangi NACE Rev. 1.1. kodlarını kapsadığını belirten tablo da Ek 3'de verilmiştir. Ek 3'den de görüleceği gibi, bazı sektörlerin içerdiği NACE Rev. 1.1. kodlarının fazlalığı ve sektör adlarının uzunluğu, tabloların hazırlanmasını sektörlerin Girdi-Çıktı tablosunda yer alan sıra numaraları ile ifade edilmesini zorunlu kılmıştır. Bu nedenle, bundan sonraki tablolarda sektörleri temsilen Girdi-Çıktı tablosundaki sıra numaraları ve kısaltılmış isimleri kullanılacaktır (örneğin; 4 sıra nolu sektör, 015 ve 020 NACE Rev. 1.1. kodlu iki alt sektörün toplamını ifade eden Ormancılık ve Avcılık sektörünü temsil edecektir).

Adana için detaylı olarak analiz edilmek için Çukurova Kalkınma Ajansı tarafından belirlen sektörler Tablo 181'de verilmiştir. Önerilen yatırım konularının dağılımı da dikkate alınarak, incelenecek sektörlerin 2 tanesi tarım, 13 tanesi imalat sanayi sektöründe yer almaktadır.

[37] Bu bölüm Oktay KÜÇÜKKİREMİTÇİ'nin geliştirdiği "Bölgesel Etki Analizi" yaklaşımı doğrultusunda hazırlanmıştır.

Tablo 181: Adana İli İçin Girdi-Çıktı Analizi Yardımıyla İncelenecek Sektörler

Sektör I/O Sıra No	Sektör NACE Rev. 1.1. Kodları	Sektör Adı
1	011	Bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi; bostan, meyve ve sebze yetiştirilmesi
4	015+020	Ormancılık ve avcılık
10	151	Et ve et ürünleri imalatı, işlenmesi ve saklanması
12	153	Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması
13	154	Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı
16	157	Hazır hayvan yemleri imalatı
18	159	İçecek imalatı
20	171+172+173	Tekstil elyafının hazırlanması ve eğrilmesi; tekstil dokumacılığ; dokumanın aprelenmesi
28	202+203+204+205	Ağaç ürünleri imalatı
33	241	Ana kimyasal maddelerin imalatı
36	245+246+247	Sabun ve deterjan, temizlik ve cilalama maddeleri; parfüm; kozmetik ve tuvalet malzemeleri imalatı; diğer kimyasal ürünlerin imalatı; suni elyaf imalatı
38	252	Plastik ürünlerin imalatı
48	291+292	Genel amaçlı makine imalatı
49	293+294+295+296	Özel amaçlı makinelerin imalatı
60	361	Mobilya imalatı

Bu sektörlerin I/O tablosu kullanılarak elde edilen karakteristik değerleri özet olarak Tablo 182'de verilmektedir.

Tablo 182: Seçilmiş Sektörlerin Bağlantı Katsayıları ve Katma Değer Oranları

	Doğrudan Geri Bağlantı		Toplam Geri Bağlantı		Doğrudan İleri Bağlantı		Toplam İleri Bağlantı		Katma Değer Oranı[38]	
Sektör I/O Sıra No ve Adı	**Katsayı**	**Sıra**	**Katsayı**	**Sıra**	**Katsayı**	**Sıra**	**Katsayı**	**Sıra**	**Değer**	**Sıra**
1- Tahıllar, Meyve, Sebze	0.273	82	1.565	82	0.497	45	***6.119***	5	0.727	9
4- Ormancılık	0,141	89	1,283	89	0,592	38	1,781	37	***0,859***	2
10- Et Ürün İşleme	***0,873***	1	2,664	24	0,096	85	1,917	30	0,127	90
12- Sebze&Meyve İşleme	0,808	3	2,574	31	0,234	66	1,310	61	0,192	88
13- Sıvı&Katı Yağ	0,759	15	2,597	30	0,470	47	1,782	36	0,241	76
16- Hayvan Yemi İm.	0,806	6	2,620	29	0,845	11	1,386	56	0,194	85
18- İçecek	0,561	52	2,306	48	0,218	68	1,149	78	0,439	39
20- Tekstil&Dokuma	0,730	22	2,783	16	0,669	29	4,690	11	0,270	69
28- Ağaç Ürünleri	0,738	18	2,641	28	0,639	30	1,629	42	0,262	73
33- Ana Kimyasallar	0,801	7	2,652	26	***0,944***	5	4,951	8	0,199	84
36- Temizlik Maddeleri	0,733	21	2,768	17	0,727	24	3,398	17	0,267	70
38- Plastik	0,769	10	***2,862***	10	0,769	21	3,301	19	0,231	81
48- Genel Amaçlı Makine	0,649	38	2,664	23	0,374	53	2,062	29	0,351	53
49- Özel Amaçlı Makine	0,579	50	2,444	37	0,289	61	2,085	28	0,421	41
60- Mobilya	0,735	20	2,841	13	0,190	74	1,192	72	0,265	71

[38] Katma değer oranı, (1- Doğrudan Geri Bağlantı Katsayısı) ilişkisi yardımıyla hesaplanmıştır.

Tablo 182'deki sektörel karakteristiklere göz atıldığında;

10-Et Ürünleri İşleme sektörünün en yüksek doğrudan geri bağlantı (en düşük katma değer oranı) katsayısına sahip sektör olduğu görülmektedir. Bu haliyle sektörün üretiminde üretimde kullanılan ara girdiler (hammadde, yardımcı madde, enerji, işletme malzemesi vb) toplam üretim değerinin yüzde 87.3'ünü oluşturmaktadır. Bu nedenle de sektör incelenen 90 sektör içinde en düşük katma değer oranına sahiptir (toplam üretim değerinin yüzde 12.7'si). 4-Ormancılık sektörü ise en düşük doğrudan geri bağlantı katsayısına (toplam üretim değerinin yüzde 14.1'i) sahip olup bu sektörün katma değer oranı toplam üretim değerinin yüzde 85.9'unu oluşturmaktadır.

İlgili sektörün ürününe olan talepteki bir birim artış neticesinde ekonominin bütününde üretimin kaç birim artış olacağını ifade eden toplam geri bağlantı katsayıları açısından bakıldığında, incelenen 15 sektör arasında ilk sırayı 2.862'lik katsayı ile 38- Plastik ürünleri imalatı sektörü almaktadır. Sektör, bu katsayısı ile 90 sektör içinde 10'ncu sıradadır. Ekonomideki sektörel hızlandıran mekanizmasını ifade eden toplam geri bağlantı katsayısı, sadece ilgili sektör talebi artması durumunda ekonomideki tüm sektörel etkileşimleri dikkate almakta ve bu sektörün diğer sektörleri de etkileyerek ekonominin tamamında kaç birim üretim artışı olacağını göstermektedir. Yüksek toplam geri bağlantı katsayısı ekonomik yapıdaki hızlandıran mekanizmasının büyüklüğünü de göstermektedir.

Bir sektörün üretiminin ne kadarının diğer sektörlerin üretimlerinde girdi olarak kullanıldığını (dolayısıyla ne kadarının da nihai tüketici tarafından talep edildiğini) ifade eden doğrudan ileri bağlantı katsayıları açısından sektörlere bakıldığında, ilk sırayı 0.944'lük katsayısı ile 33- Ana Kimyasallar sektörü almaktadır (90 sektör içinde de 5'nci sıradadır). Bu sektörün üretiminin yüzde 94.4'ü diğer sektörler tarafından girdi olarak kullanılmakta, geriye kalan yüzde 5.6'lık bölümü ise nihai tüketiciler tarafından (ihracat dahil) talep edilmektedir. Doğrudan ileri bağlantı katsayısı, her bir sektör ürününün niteliği hakkında (hammadde, ara malı ya da nihai tüketim malı) önemli ipuçları vermektedir. Örneğin; 10-Et Ürünleri İşleme sektörünün 0.096'lık katsayısı bu sektör üretiminin yüzde 90.4'ünün nihai tüketici tarafından talep edildiğini ve üretilen ürünün tam bir nihai tüketim malı olduğunu göstermektedir. Yalnızca doğrudan ileri bağlantı katsayılarına bakılarak da sektörel pazarlama ve tutundurma stratejilerinin muhataplarının başka sektörler mi yoksa nihai tüketici mi olması gerektiği konusunda da bir yargıya ulaşmak mümkün olmaktadır.

Tüm sektörlerin nihai talebinde aynı anda bir birim artış olduğunda her bir sektörün üretiminde kaç birim artış olacağını gösteren toplam ileri bağlantı katsayılarına bakıldığında, incelenen 15 sektör içinde ilk sırayı 6.119'luk katsayısı ile 1- Tahıllar, Meyve ve Sebze Yetiştiriciliği (bitkisel üretim) sektörü almaktadır (90 sektör içinde ise 5. sıradadır). Sektörel üretimin gelir (talep anlamında) değişimlerine duyarlılığını gösteren bu katsayıya göre bir değerlendirme yapıldığında, örneğin; 56-Deniz Taşıtları İmalatı sektörünün katsayısının 1.181 olması deniz taşıtları üreten bir tesisin üretiminin toplam gelirdeki artış nedeniyle ortaya çıkan dolaylı talebe (diğer sektörlerin ürünlerine olan talep artışı durumunda, diğer sektörlerin üretimlerinde kullanmak üzere girdi olarak deniz taşıtları talep etmesi neticesinde deniz taşıtları üretiminin artması) çok da duyarlı olmadığını göstermektedir. Sektörün üretimi zaten kendi nihai talebindeki bir birim artışı karşılamak için her durumda bir birim artacaktır. Bu sektör için dolaylı talep nedeniyle ortaya çıkan üretim artışı yalnızca 0.181 birimdir.

10.1.1 Seçilmiş Sektörlerin Kısmî Bağlantı Katsayıları

Bağlantı katsayıları (ister doğrudan isterse toplam katsayılar olsun) herhangi bir sektörle ilgili sonuçları tek bir katsayı ile ifade etmektedir. Bu katsayının alt sektörler itibarıyla dağılımı ve ilgilenilen sektörün ilişkide bulunduğu sektörlerin detaylarını görebilmek için kısmî bağlantı katsayılarının bilinmesi gereklidir. Kısmî bağlantı katsayıları; doğrudan geri bağlantı için teknoloji (A) matrisinin ilgili elemanlarının ve buna karşılık gelen sektörlerin, kısmî toplam geri ve kısmî toplam ileri bağlantı katsayıları için ise Leontief Ters Matrisinin $[(I-A)^{-1}]$ elemanlarının ve buna karşılık gelen sektörlerin belirtilmesi ile oluşturulmaktadır. Çalışmamızda Adana için incelenen sektörlerin bağlantı katsayısının değeri ile bu sektörlerin her birisi için en büyük kısmî bağlantı katsayısına sahip ilk beş sektörü, tablolaştırılarak verilmiştir.

10.1.1.1. Seçilmiş Sektörlerin Kısmî Doğrudan Geri Bağlantı Katsayıları

Adana için incelenen 15 sektörün kısmî doğrudan geri bağlantı katsayıları Tablo 183'de en yüksek değere sahip ilk beş sektörü içerecek şekilde verilmiştir.

Tablo 183: İlgili Sektörlerin Kısmî Doğrudan Geri Bağlantı Katsayıları ile En Yüksek Katsayıya Sahip İlk 5 Sektör

Sektör I/O Sıra No ve Adı		1. Sıradaki Sektör	2. Sıradaki Sektör	3. Sıradaki Sektör	4. Sıradaki Sektör	5. Sıradaki Sektör	İlk 5 Toplamı	İlk 5 Payı (%)	Toplam
1-Tahıllar, Meyve, Sebze	Katsayı	0,0466	0,0318	0,0310	0,0268	0,0252	**0,1614**	**59,1**	**0,2734**
	Sektör	1- Tahıl, Meyve, Sebze	77-Mali Aracılık	3-Tarım Hizm.	33-Ana Kimyasallar	32-Rafine Petrol&Kok Köm.			
4-Ormancılık	Katsayı	0,0273	0,0232	0,0157	0,0143	0,0118	**0,0923**	**65,5**	**0,1409**
	Sektör	67-Toptan Ticaret	66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	41-Çimento&Kireç&Alçı	72-Karayolu Taşımacılık			
10-Et Ürün İşleme	Katsayı	0,6305	0,0583	0,0460	0,0366	0,0280	**0,7994**	**91,6**	**0,8731**
	Sektör	2-Hayvancılık	72-Karayolu Taşımacılık	68-Perakende Ticaret	67-Toptan Ticaret	16-Hayvan Yemi İm.			
12-Sebze&Meyve İşleme	Katsayı	0,3651	0,1175	0,0474	0,0446	0,0357	**0,6101**	**75,5**	**0,8083**
	Sektör	1- Tahıl, Meyve, Sebze	12-Sebze&Meyve İşleme	72-Karayolu Taşımacılık	67-Toptan Ticaret	68-Perakende Ticaret			
13-Sıvı&Katı Yağ	Katsayı	0,2452	0,2311	0,0389	0,0349	0,0294	**0,5795**	**76,3**	**0,7592**
	Sektör	1- Tahıl, Meyve, Sebze	13-Sıvı&Katı Yağ	72-Karayolu Taşımacılık	67-Toptan Ticaret	15-Tahıl Ürünleri&Nişasta			
16-Hayvan Yemi İm.	Katsayı	0,3285	0,1133	0,1110	0,0347	0,0334	**0,6209**	**77,0**	**0,8059**
	Sektör	1- Tahıl, Meyve, Sebze	15-Tahıl Ürünleri&Nişasta	13-Sıvı&Katı Yağ	67-Toptan Ticaret	72-Karayolu Taşımacılık			
18-İçecek	Katsayı	0,1042	0,0484	0,0480	0,0347	0,0341	**0,2693**	**48,0**	**0,5611**
	Sektör	38-Plastik	39-Cam Ürünleri	29-Kâğıt Ürünleri	17-Diğer Gıda Maddeleri	18-İçecek			
20-Tekstil&Dokuma	Katsayı	0,2953	0,0602	0,0514	0,0422	0,0416	**0,4908**	**67,3**	**0,7295**
	Sektör	20-Tekstil&Dokuma	36-Temizlik Maddeleri	1- Tahıl, Meyve, Sebze	67-Toptan Ticaret	33-Ana Kimyasallar			
28-Ağaç Ürünleri	Katsayı	0,0926	0,0872	0,0847	0,0612	0,0432	**0,3689**	**50,0**	**0,7382**
	Sektör	4-Ormancılık	33-Ana Kimyasallar	27-Kereste&Parke	28-Ağaç Ürünleri	67-Toptan Ticaret			
33-Ana Kimyasallar	Katsayı	0,2346	0,0984	0,0586	0,0561	0,0545	**0,5022**	**62,7**	**0,8009**
	Sektör	9-Taşocakçılığı	77-Mali Aracılık	33-Ana Kimyasallar	1- Tahıl, Meyve, Sebze	72-Karayolu Taşımacılık			
36-Temizlik Maddeleri	Katsayı	0,1484	0,1433	0,0400	0,0392	0,0378	**0,4087**	**55,7**	**0,7333**
	Sektör	36-Temizlik Maddeleri	33-Ana Kimyasallar	72-Karayolu Taşımacılık	67-Toptan Ticaret	38-Plastik			
38-Plastik	Katsayı	0,2018	0,1167	0,0437	0,0390	0,0366	**0,4378**	**56,9**	**0,7692**
	Sektör	33-Ana Kimyasallar	38-Plastik	67-Toptan Ticaret	72-Karayolu Taşımacılık	77-Mali Aracılık			
48-Genel Amaçlı Makine	Katsayı	0,1395	0,1120	0,0728	0,0428	0,0317	**0,3988**	**61,4**	**0,6490**
	Sektör	43-Demir-Çelik	48-Genel Amaçlı Makine	44-Demir Dışı Metaller	67-Toptan Ticaret	72-Karayolu Taşımacılık			
49-Özel Amaçlı Makine	Katsayı	0,1284	0,1015	0,0325	0,0277	0,0242	**0,3143**	**54,3**	**0,5792**
	Sektör	43-Demir-Çelik	49-Özel Amaçlı Makine	67-Toptan Ticaret	72-Karayolu Taşımacılık	48-Genel Amaçlı Makine			
60-Mobilya	Katsayı	0,0920	0,0726	0,0656	0,0565	0,0563	**0,3430**	**46,7**	**0,7347**
	Sektör	28-Ağaç Ürünleri	21-Diğer Tekstil Ür.	38-Plastik	43-Demir-Çelik	47-Diğer Metal Eşya			

Tablo 183, örneğin 10 nolu Et ve Et Ürünleri İmalatı, İşlenmesi ve Saklanması sektörü için yorumlanırsa;

10 nolu sektörün doğrudan geri bağlantı katsayısı 0.8731'dir. Buna göre, sektörün birim üretim değeri içinde diğer sektörlerden kullandığı girdilerin payı 0.8731 birimdir. Bu sektörün üretimi için en büyük oranda girdi kullandığı sektör 0.6305'lik katsayısı ile 2 nolu Hayvancılık ve Hayvancılıkla Birlikte Bitkisel Ürünlerin Yetiştiriciliği (Karma Çiftçilik) imalatı sektörüdür. Et ve Et Ürünleri İmalatı, İşlenmesi ve Saklanması sektörü için temel tedarikçi niteliğinde olan Hayvancılık ve Hayvancılıkla Birlikte Bitkisel Ürünlerin Yetiştiriciliği (Karma Çiftçilik) sektörü, tek başına ara girdilerin yüzde 72.2'sini (0.6305/0.8731) oluşturmaktadır[39].

İkinci sıradaki önemli tedarikçi sektör ise 0.0583'lük kısmî doğrudan geri bağlantı katsayısı ile 72 sıra nolu Diğer Kara Taşımacılığı ve Boru Hattı Taşımacılığı sektörüdür. 10 nolu sektör, üretimini gerçekleştirirken toplam üretim değerinin 0.0583'lük kısmına karşılık gelen tutarda 72 nolu sektör ürünlerini girdi olarak kullanmaktadır. Üçüncü sırada yer alan sektör ise, 0.0460'lık katsayısı ile 68 nolu Perakende Ticaret, Kişisel ve Ev Eşyalarının Tamiri (Motorlu Taşıtlar Hariç) sektörüdür.

10 nolu Et ve Et Ürünleri İmalatı, Etin İşlenmesi ve Saklanması sektörünün en yüksek kısmî doğrudan geri bağlantı gösterdiği (üretiminde en yüksek tutarda girdisini kullandığı) ilk beş sektörden aldığı ara girdilerin sektörün toplam ara girdilerine oranı %91.6'dır. Çalışmada 90 sektör olduğu için söz konusu hesaplamanın bu 90 sektörün tamamı için yapıldığı dikkate alındığında, ilk beş sektörün ara girdilerin neredeyse tamamını temsil ettiği anlaşılmaktadır.
Doğrudan geri bağlantı katsayıları, herhangi bir sektörün temel girdi tedarikçilerini bu tedarikçilerin toplam üretim girdileri içinde ne kadar önemli olduğunu da belirtecek şekilde gösterdiği için, önemli bilgi sağlamaktadır. Adana ilinde önerilen yatırım konuları için tedarikçi sektörlerin mevcudiyeti ya da gelişme olasılıkları; ana sektörün sorunsuz girdi tedariki sağlaması, üretimdeki dikey entegrasyonun bölge bazında gerçekleştirilerek yaratılacak katma değerin bölgede kalmasını sağlaması açısından önem taşımaktadır. Bölgesel planlama ve sektörel gelişme patikalarının belirlenmesinde, bölge coğrafyasının

[39] Girdi-Çıktı tabloları değer olarak ifade edildiği için bu pay, fiziki üretim girdisi oranı olarak değil, toplam ara girdi maliyetleri içindeki oranı olarak yorumlanmalıdır.

sağladığı hammadde temin koşullarının önemli bir parametre olduğu düşünüldüğünde, belirlenecek üretim deseninin hangi sektörlere ne kadar bağımlı olduğu ve sektörün gerisinde girdi sağlayacak faaliyetlerin yeterli olup olmadığı sorusunun cevabı bu katsayılardan hareketle görülebilmektedir. Diğer bir deyişle, yine örneğin Et ve Et Ürünleri üretimi için gerekli ürünler yöreden temin edilebiliyorsa (yörede yeterli hayvan varlığı bulunuyorsa) o yörede kurulacak Et ve Et Ürünleri sektörü yatırımları önemli bir avantaj sağlayacak ve hammadde desenine uygun bir yatırım profili belirlenebilecektir.

10.1.1.2. Seçilmiş Sektörlerin Kısmî Toplam Geri Bağlantı Katsayıları

Toplam geri bağlantı katsayısı, herhangi bir sektörün nihai talebindeki bir birim artış neticesinde ekonomideki (tüm sektörlerin toplamı anlamında) toplam üretim artışını gösterdiğinden, kısmî toplam geri bağlantı katsayısı da ilgili sektörün talebi bir birim arttığında bu sektörün girdi tedarikçisi niteliğinde olan sektörlerin her birinin üretiminin ne kadar arttığını ifade edecektir. Doğaldır ki, toplam katsayı, kısmî katsayıların toplamından oluşmaktadır. Bu sayede herhangi bir sektörün nihai talep artışı neticesinde, bu sektöre girdi tedarik ettikleri için üretimini en fazla arttıran sektörleri analiz etmek mümkün olmaktadır. Toplam geri bağlantı katsayılarında (toplam ileri bağlantı katsayılarında da olduğu gibi) ilgili sektörün nihai talebinin artışıyla ilk önce bu talep artışını sağlamak için üretim yapılacağından, her zaman ilk sırada en büyük (ve birden büyük) kısmî bağlantı katsayısı ile sektörün kendisi yer alacaktır. Sektörün katsayısının tamsayı (1'lik) kısmı bir birim nihai talep artışı için yapılacak üretimi, ondalık kısmı ise sektörlerin zincirleme olarak tetiklenen üretim artışı neticesinde oluşan üretim artışını ifade etmektedir.

Adana için seçilen sektörlerin kısmî toplam geri bağlantı katsayıları Tablo 184'da verilmektedir.

Tablo 184: Seçilen Sektörlerin Kısmî Toplam Geri Bağlantı Katsayıları

Sektör I/O Sıra No ve Adı		1. Sıradaki Sektör	2. Sıradaki Sektör	3. Sıradaki Sektör	4. Sıradaki Sektör	5. Sıradaki Sektör	İlk 5 Toplamı	İlk 5 Payı (%)	Toplam
1-Tahıllar, Meyve, Sebze	Katsayı	1,0552	0,0493	0,0397	0,0385	0,0328	**1,2154**	**77,7**	**1,5651**
	Sektör	1-Meyve&Sebze	77-Mali Aracılık	33-Ana Kimyasallar	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	3-Tarım Hizm.			
4-Ormancılık	Katsayı	1,0109	0,0335	0,0285	0,0223	0,0219	**1,1171**	**87,1**	**1,2828**
	Sektör	4-Ormancılık	67-Toptan Ticaret	66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	72-Karayolu Taşımacılık			
10-Et Ürün İşleme	Katsayı	1,0209	0,6701	0,2553	0,1020	0,0750	**2,1232**	**79,7**	**2,6635**
	Sektör	10-Et Ürün İşleme	2-Hayvancılık	1-Meyve&Sebze	72-Karayolu Taşımacılık	16-Hayvan Yemi İm.			
12-Sebze&Meyve İşleme	Katsayı	1,1337	0,4558	0,0961	0,0801	0,0555	**1,8213**	**70,7**	**2,5744**
	Sektör	12-Sebze&Meyve İşleme	1-Meyve&Sebze	72-Karayolu Taşımacılık	67-Toptan Ticaret	68-Perakende Ticaret			
13-Sıvı&Katı Yağ	Katsayı	1,3028	0,3789	0,0890	0,0725	0,0502	**1,8935**	**72,9**	**2,5971**
	Sektör	13-Sıvı&Katı Yağ	1-Meyve&Sebze	72-Karayolu Taşımacılık	67-Toptan Ticaret	68-Perakende Ticaret			
16-Hayvan Yemi İm.	Katsayı	1,0123	0,4920	0,1479	0,1242	0,0800	**1,8565**	**70,9**	**2,6195**
	Sektör	16-Hayvan Yemi İm.	1-Meyve&Sebze	13-Sıvı&Katı Yağ	15-Tahıl Ürünleri&Nişasta	72-Karayolu Taşımacılık			
18-İçecek	Katsayı	1,0357	0,1336	0,0919	0,0809	0,0750	**1,4171**	**61,5**	**2,3061**
	Sektör	18-İçecek	38-Plastik	1-Meyve&Sebze	29-Kâğıt Ürünleri	72-Karayolu Taşımacılık			
20-Tekstil&Dokuma	Katsayı	1,4448	0,1154	0,1053	0,0973	0,0954	**1,8582**	**66,8**	**2,7831**
	Sektör	20-Tekstil&Dokuma	36-Temizlik Maddeleri	33-Ana Kimyasallar	1-Meyve&Sebze	72-Karayolu Taşımacılık			
28-Ağaç Ürünleri	Katsayı	1,0754	0,1334	0,1316	0,1099	0,1017	**1,5520**	**58,8**	**2,6412**
	Sektör	28-Ağaç Ürünleri	4-Ormancılık	33-Ana Kimyasallar	27-Kereste&Parke	72-Karayolu Taşımacılık			
33-Ana Kimyasallar	Katsayı	1,0939	0,2737	0,1502	0,1116	0,0789	**1,7084**	**64,4**	**2,6519**
	Sektör	33-Ana Kimyasallar	9-Taşocakçılığı	77-Mali Aracılık	72-Karayolu Taşımacılık	1-Meyve&Sebze			
36-Temizlik Maddeleri	Katsayı	1,1983	0,2133	0,1067	0,0862	0,0711	**1,6756**	**60,5**	**2,7681**
	Sektör	36-Temizlik Maddeleri	33-Ana Kimyasallar	72-Karayolu Taşımacılık	67-Toptan Ticaret	83-Diğer İş Faaliyetleri			
38-Plastik	Katsayı	1,1511	0,2770	0,1079	0,1071	0,1023	**1,7454**	**61,0**	**2,8620**
	Sektör	38-Plastik	33-Ana Kimyasallar	72-Karayolu Taşımacılık	62-Elektrik	77-Mali Aracılık			
48-Genel Amaçlı Makine	Katsayı	1,1336	0,3046	0,1774	0,1078	0,0919	**1,8153**	**68,1**	**2,6640**
	Sektör	48-Genel Amaçlı Makine	43-Demir-Çelik	44-Demir Dışı Metaller	62-Elektrik	72-Karayolu Taşımacılık			
49-Özel Amaçlı Makine	Katsayı	1,1214	0,2764	0,0849	0,0834	0,0792	**1,6454**	**67,3**	**2,4444**
	Sektör	49-Özel Amaçlı Makine	43-Demir-Çelik	62-Elektrik	44-Demir Dışı Metaller	72-Karayolu Taşımacılık			
60-Mobilya	Katsayı	1,0213	0,1462	0,1188	0,1178	0,1051	**1,5092**	**53,1**	**2,8415**
	Sektör	60-Mobilya	43-Demir-Çelik	20-Tekstil&Dokuma	72-Karayolu Taşımacılık	28-Ağaç Ürünleri			

Tablo 184'de, örneğin 10 nolu Et ve Et Ürünleri İmalatı, İşlenmesi ve Saklanması sektörüne bakıldığında; bu sektörün nihai talebinin bir birim artması durumunda kendi üretimi 1.0209 birim artmaktadır (daha önce de ifade edildiği gibi bu artışın 1 birimlik kısmı nihai talebi karşılamak için gerçekleşmiştir). İkinci sırada yer alan sektör 2 nolu Hayvancılık ve Hayvancılıkla Birlikte Bitkisel Ürünlerin Yetiştiriciliği (Karma Çiftçilik) imalatı sektörüdür. Et ve Et ürünleri sektörünün talebi bir birim arttığında bu sektörün üretimi 0.6701 birim artış göstermektedir. Üçüncü sırada ise 0.2553 birimlik üretim artışı ile 1 nolu Bitkisel Ürünlerin Yetiştirilmesi; Bostan, Meyve ve Sebze Yetiştirilmesi sektörü yer almaktadır. 10 nolu sektörün nihai talebi bir birim arttığında ekonomideki toplam üretim artışı 2.6635 birim olmaktadır.

Tablo 230, sadece ekonomideki hızlandıran etkisini vermemekte, ayrıca bölgesel olarak bakıldığında geriye doğru üretim artışı tetiklenecek sektörlerin bu üretim artışını karşılayacak mevcut kapasitesinin karşılaştırılması gereğini de göstermektedir. Yine 10 nolu sektör örneğinden gidersek; eğer bu sektörün bölgede desteklenerek üretiminin arttırılması, sektör ürünlerine olan talepte artış olacağı beklentisi/hedeflemesi ile gelecek dönemde oluşacak bölgesel üretim kapasitesinin (hizmetler sektörü de dahil) bu artışa yetip yetmeyeceği araştırılacaksa, Tablo 184 sonuçları bu senaryoyu şimdiden değerlendirme olanağı vermektedir. 10 nolu sektörün desteklenmesi (ya da talebinde artış beklenmesi) durumunda bu sektörün tedarikçisi sektörlerin mevcut kapasitelerinin de gelecek dönem hedefleri ile birlikte düşünülmesi, gerekirse tedarikçi sektör kapasitelerinde de bir desteklemenin yapılması gerekecektir. Aksi taktirde, bölgedeki tedarikçi sektörler yetersizse (yetersiz kalacaksa), üretim artışı neticesinde yaratılacak olan ve bölgede kalması beklenen katma değer, ya ithalat yoluyla yurtdışına ya da diğer bölgelerdeki sektörlere kayacaktır.

Tabloda örneğin Et ve Et Ürünleri sektörü için verilen 2.6635'lik toplam geri bağlantı katsayısı, bu sektörün talebinin bir birim artması neticesinde ekonomideki toplam artışı, kısmî katsayılar ise geriye bağlantılı (girdi sağlanan) her sektördeki toplam üretim artışını ifade etmektedir. Bu anlamda, toplam geri bağlantı katsayılarını bir anlamda, ***"katma değer yaratma zinciri"*** olarak ifade etmek ve sektörlerin diğer sektörleri de tetikleyerek toplam yaratılacak üretimi gösterdiğini söylemek mümkündür.

10.1.1.3. Seçilmiş Sektörlerin Kısmî Toplam İleri Bağlantı Katsayıları

Toplam ileri bağlantı katsayısı, ekonomideki tüm sektörlere nihai talep bir birim arttığında her bir sektörün üretiminin ne kadar arttığını göstermektedir. Kısmî katsayılar ise sektörün bu üretim artışının hangi sektörler tarafından sağlandığını, diğer sektörlerin bu üretim artışı içindeki paylarını göstermektedir. Her sektörün nihai talebi artınca, bu sektörler kendisine girdi sağlayan sektörleri tetiklemektedirler. İncelenen sektör de tedarikçi bir sektör olarak diğer sektörlerin artan üretimlerini karşılamak için kendisinden talep edilen ürünü kadar üretimini arttırmaktadır. Elbette, toplam geri bağlantıda olduğu gibi burada da, incelenen sektörün üretim artışının bir birimlik kısmı kendi nihai talebini karşılamak için yapılacağından, bu sektörün kısmî toplam ileri bağlantı katsayısı da 1'den büyük olacaktır.

Adana için seçilmiş sektörlerin kısmî toplam ileri bağlantı katsayıları Tablo 185'de verilmektedir.

Tablo 185: Seçilen Sektörlerin Kısmî Toplam İleri Bağlantı Katsayıları

Sektör I/O Sıra No ve Adı		1. Sıradaki Sektör	2. Sıradaki Sektör	3. Sıradaki Sektör	4. Sıradaki Sektör	5. Sıradaki Sektör	İlk 5 Toplamı	İlk 5 Payı (%)	Toplam
1-Tahıllar, Meyve, Sebze	Katsayı	1,0552	0,7495	0,4920	0,4558	0,3789	**3,1314**	**51,2**	**6,1188**
	Sektör	1-Meyve&Sebze	15-Tahıl Ürünleri&Nişasta	16-Hayvan Yemi İm.	12-Sebze&Meyve İşleme	13-Sıvı&Katı Yağ			
4-Ormancılık	Katsayı	1,0109	0,3458	0,1334	0,0522	0,0200	**1,5622**	**87,7**	**1,7811**
	Sektör	4-Ormancılık	27-Kereste&Parke	28-Ağaç Ürünleri	29-Kâğıt Ürünleri	60-Mobilya			
10-Et Ürün İşleme	Katsayı	1,0209	0,3635	0,2797	0,0952	0,0211	**1,7803**	**92,9**	**1,9171**
	Sektör	10-Et Ürün İşleme	24-Kürk Mamulleri	25-Deri Ürünler&İşleme	26-Ayakkabı&Terlik	36-Temizlik Maddeleri			
12-Sebze&Meyve İşleme	Katsayı	1,1337	0,0351	0,0215	0,0093	0,0078	**1,2075**	**92,2**	**1,3095**
	Sektör	12-Sebze&Meyve İşleme	70-Lokantalar	18-İçecek	69-Oteller	17-Diğer Gıda Maddeleri			
13-Sıvı&Katı Yağ	Katsayı	1,3028	0,1479	0,0315	0,0276	0,0274	**1,5372**	**86,3**	**1,7818**
	Sektör	13-Sıvı&Katı Yağ	16-Hayvan Yemi İm.	10-Et Ürün İşleme	17-Diğer Gıda Maddeleri	2-Hayvancılık			
16-Hayvan Yemi İm.	Katsayı	1,0123	0,0750	0,0718	0,0350	0,0297	**1,2238**	**88,3**	**1,3855**
	Sektör	16-Hayvan Yemi İm.	10-Et Ürün İşleme	2-Hayvancılık	14-Süt Ürünleri	24-Kürk Mamulleri			
18-İçecek	Katsayı	1,0357	0,0319	0,0232	0,0028	0,0024	**1,0960**	**95,4**	**1,1489**
	Sektör	18-İçecek	69-Oteller	70-Lokantalar	12-Sebze&Meyve İşleme	73-Su Yolu Taşımacılık			
20-Tekstil&Dokuma	Katsayı	1,4448	0,6242	0,6192	0,4972	0,1188	**3,3042**	**70,5**	**4,6899**
	Sektör	20-Tekstil&Dokuma	23-Deri Giyim Eşyası	22-Örme	21-Diğer Tekstil Ür.	60-Mobilya			
28-Ağaç Ürünleri	Katsayı	1,0754	0,1051	0,0874	0,0321	0,0177	**1,3177**	**80,9**	**1,6291**
	Sektör	28-Ağaç Ürünleri	60-Mobilya	27-Kereste&Parke	44-Demir Dışı Metaller	61-Diğer İmalat			
33-Ana Kimyasallar	Katsayı	1,0939	0,2804	0,2770	0,2243	0,2133	**2,0888**	**42,2**	**4,9514**
	Sektör	33-Ana Kimyasallar	34-Zirai İlaç%Boya&Vernik	38-Plastik	35-Eczacılık Ürünleri	36-Temizlik Maddeleri			
36-Temizlik Maddeleri	Katsayı	1,1983	0,1154	0,0815	0,0717	0,0694	**1,5363**	**45,2**	**3,3977**
	Sektör	36-Temizlik Maddeleri	20-Tekstil&Dokuma	22-Örme	25-Deri Ürünler&İşleme	23-Deri Giyim Eşyası			
38-Plastik	Katsayı	1,1511	0,1336	0,0937	0,0710	0,0696	**1,5191**	**46,0**	**3,3014**
	Sektör	38-Plastik	18-İçecek	60-Mobilya	34-Zirai İlaç%Boya&Vernik	52-Elektrikli Makine&Cihaz			
48-Genel Amaçlı Makine	Katsayı	1,1336	0,0653	0,0484	0,0467	0,0361	**1,3301**	**64,5**	**2,0623**
	Sektör	48-Genel Amaçlı Makine	56-Deniz Taşıtları	54-Tıbbi&Optik Aletler	50-Ev Aletleri	49-Özel Amaçlı Makine			
49-Özel Amaçlı Makine	Katsayı	1,1214	0,0550	0,0381	0,0283	0,0278	**1,2705**	**60,9**	**2,0855**
	Sektör	49-Özel Amaçlı Makine	8-Cevher Madenciliği	6-Kömür Madenciliği	43-Demir-Çelik	56-Deniz Taşıtları			
60-Mobilya	Katsayı	1,0213	0,0133	0,0049	0,0049	0,0041	**1,0486**	**88,0**	**1,1919**
	Sektör	60-Mobilya	69-Oteller	70-Lokantalar	72-Karayolu Taşımacılık	28-Ağaç Ürünleri			

Tablo 185, 10 nolu Et ve Et Ürünleri İmalatı, İşlenmesi ve Saklanması sektörü için yorumlanırsa;

Tüm sektörlere olan nihai talep bir birim arttığında sektörün üretimi 1.9171 birim artmaktadır. Bu üretim artışının 1.0209'luk kısmı sektörün kendisinden kaynaklanmaktadır (1 birimlik kısmı nihai talep artışını karşılamak için, 0.0209'luk kısmı ise diğer sektörlerin bu sektörden girdi talep etmeleri nedeniyle). Sektörün üretim artışında, ikinci sıradaki etkiyi 24 nolu Kürkün İşlenmesi ve Boyanması; Kürk Mamulleri İmalatı sektörünün girdi talebi gerçekleştirmektedir. 10 nolu sektörün üretimini üçüncü büyüklükte tetikleyen sektör ise 25 nolu Derinin Tabaklanması ve İşlenmesi; Bavul, El Çantası ve Benzerleri ile Saraçlık ve Koşum Takımı İmalatı sektörüdür (10 nolu sektörün üretim artışının 0.2797'lik kısmı).

Tüm sektörlerin ürününe bir birim talep artışı olduğunda Et ve Et Ürünleri İmalatı, İşlenmesi ve Saklanması sektöründeki üretim artışının %92.9 ilk beş sıradaki sektör tarafından sağlanmaktadır. Bu anlamda bu beş sektör Et ve Et Ürünleri sektörünün en önemli talep birimlerini oluşturmaktadır. Et ve Et Ürünlerine nihai tüketicinin talebini birincil talep olarak düşünürsek, bu beş sektörün Et ve Et ürünlerine olan talebi de sektörün üretiminin artışını sağlayan ikincil talep birimleri olmaktadırlar.

10.1.1.4. Önemli Katsayılar Analizi

Genel olarak, I/O tablosu kullanılarak hesaplanan katsayıların yüksekliği o sektörün diğer sektörlerle ilişkisinin düzeyini vermektedir. Yüksek doğrudan geri bağlantı katsayısı, sektörün üretim değeri içinde diğer sektörlerden kullandığı girdilerin önemli bir pay tuttuğunu, yüksek doğrudan ileri bağlantı katsayısı, sektörün üretiminin diğer sektörler tarafından ara girdi olarak kullanılma oranının yüksekliğini (bu anlamda da sektörün nihai malının ara mal ya da hammadde niteliğinde olduğunu), yüksek toplam geri bağlantı sektörün ekonomideki toplam üretimi arttırma kabiliyetini, yüksek toplam ileri bağlantı ise sektör üretiminin toplam talep değişiminden etkilenme düzeyinin yüksekliğini ifade etmektedir. Buna karşın, katsayıların tümü için bu etkilenme ya da diğer sektörlerle bağlantıların kaç tane sektörle ilgili olduğu anlamında bir bilgi sağlandığı söylenemez. Bir sektör yüksek doğrudan (ya da toplam) geri bağlantıya sahip olabilir, ancak bunu sadece 3 ya da 4 sektörle gerçekleştiriyor olabilir. Bu durumda sektörün katsayısı yüksek olsa da, bu sektörün ekonomi üzerinde yapacağı büyük etki yalnızca birkaç sektör vasıtasıyla gerçekleşecek, ekonomideki diğer sektörlere yansımayacaktır.

Bu konuya açıklık getirmek için kullanılan tekniklerden bir tanesi, her bir sektörün (ve bilhassa toplam geri ve toplam ileri bağlantı katsayıları için) bağlantı katsayılarının Değişim Katsayısını (Coefficient of Variance –CV) hesaplanmasıdır. Bu konu ilk önce Hazari tarafından öne sürülerek, sektörlerin CV'lerinin hesaplanmasını ve yalnızca yüksek toplam bağlantı katsayısının değil, aynı zamanda düşük CV'ye sahip sektörlerin de belirlenmesinin ekonomiye yayılacak etkiyi daha iyi ölçeceğini iddia etmiştir (Hazari, 1970). Bu yöntemle, sektörleri yalnızca bağlantı katsayılarının yükseklği ya da düşüklüğüne göre sınıflandırmakla kalınmamakta, aynı zamanda her bir sektörün CV si de hesaplandığından, sektörler dörtlü bir ayrıma tabi tutulabilmektedirler (yüksek bağlantı katsayılı ve yüksek CV'li sektörler, yüksek bağlantı katsayılı ve düşük CV'li sektörler, düşük bağlantı katsayılı ve yüksek CV'li sektörler ve düşük bağlantı katsayılı ve düşük CV'li sektörler olarak). Burada önerilen, yüksek bağlantı katsayılı ve düşük CV'li sektörlerin ekonomi üzerinde daha yüksek ve daha iyi yayılan bir etki yapacaklarından hareketle, bu sektörlerin ön plana çıkarılmasıdır.

Her ne kadar bağlantı katsayılarının CV'lerinin hesaplanması, sektörlerin kısmî katsayılarının dağılımı ve yayılımı hakkında fikir veriyor olsa da, yine de "ilgilenilen sektörün daha önemli olarak ilişkili olduğu sektörler hangileridir" sorusuna yanıt vermemektedir. Buradaki "daha önemli" ifadesini, "ortalamadan yüksek" olarak düşündüğümüzde, o zaman her bir sektör için hesaplanacak kısmî bağlantı katsayılarının ortalamasını alıp, ortalamanın üzerinde kalan sektörleri "önemli" olarak belirleyebiliriz. Ekonominin karmaşıklığı arttıkça, sektörler arasındaki dolaylı ilişki miktarı da artmakta, diğer yandan da bu ilişkiler artan sektör sayısını da içinde barındırmaktadır. Bu nedenle, önemli katsayıların ekonomide birbirleri ile yüksek doğrudan bağlantılı iki sektör olduğunda görünmesi, aynı anda da bu sektörlerin daha fazla sayıda dolaylı bağlantıyla da birbirlerine bağlandığı beklenir (Reyes, 2002).

"Önemli katsayılar" (Important Coefficients – IC) yaklaşımı konusunda literatürde farklı uygulama örnekleri olmasına karşın, gerek hesaplanma kolaylığı gerekse de verdiği bilgi nedeniyle yukarıda özetlediğimiz çerçeve kullanılarak Adana için önerilen sektörlerin önemli katsayıları ve bu sektörlerle ilişkili önemli katsayıya sahip diğer sektörler belirlenecektir. Tablo 186'de Et ve Et Ürünleri sektörü için önemli katsayılar verilmektedir.

Tablo 186: Et ve Et Ürünleri Sektörünün Önemli Katsayı Analizi

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
1-Meyve&Sebze	2-Hayvancılık	1-Meyve&Sebze	23-Deri Giyim Eşyası
2-Hayvancılık	10-Et Ürün İşleme	2-Hayvancılık	24-Kürk Mamulleri
10-Et Ürün İşleme	24-Kürk Mamulleri	13-Sıvı&Katı Yağ	25-Deri Ürünler&İşleme
16-Hayvan Yemi İm.	25-Deri Ürünler&İşleme	15-Tahıl Ürünleri&Nişasta	26-Ayakkabı&Terlik
67-Toptan Ticaret	36-Temizlik Maddeleri	16-Hayvan Yemi İm.	36-Temizlik Maddeleri
68-Perakende Tic.	70-Lokantalar	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	
72-Karayolu Taşımacılık		33-Ana Kimyasallar	
		62-Elektrik	
		67-Toptan Ticaret	
		68-Perakende Ticaret	
		72-Karayolu Taşımacılık	
		77-Mali Aracılık	

Not: Sektörler I/O tablosundaki kodlarına göre sıralanmıştır.

Tablo 186'dan 10 nolu Et ve Et Ürünleri Sektörü için önemli katsayıya sahip sektörler görülmektedir[40]. Bu sektör için tablo bulgularını yorumlarsak;

10 nolu Et ve Et Ürünleri İmalatı, İşlenmesi ve Saklanması sektörünün doğrudan geri bağlantılı olduğu sektör sayısı 7'dir. Bu sektörlerin kısmî doğrudan geri bağlantı katsayıları, 10 nolu sektörün doğrudan geri bağlantı katsayısının ortalamasından daha büyüktür. Bu önemli sektörler (tabloda *"Girdi Kullandığı Sektörler"* olarak ifade edilmiştir); 1 nolu Bitkisel Ürünlerin Yetiştirilmesi; Bostan, Meyve ve Sebze Yetiştirilmesi sektörü, 2 nolu Hayvancılık ve Hayvancılıkla Birlikte Bitkisel Ürünlerin Yetiştiriciliği (Karma Çiftçilik) sektörü, 10 nolu Et ve Et Ürünleri İmalatı, İşlenmesi ve Saklanması sektörü, 16 nolu Hazır Hayvan Yemleri İmalatı sektörü,..., 72 nolu Diğer Kara Taşımacılığı ve Boru Hattı Taşımacılığı sektörleridir.

Tabloda *"Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler"* ifadesi ise, 10 nolu Et ve Et Ürünleri İmalatı, İşlenmesi ve Saklanması sektörünün hangi sektörlerde önemli bir girdi tedarikçisi olduğunu göstermektedir. Burada, 10 nolu Et ve Et Ürünleri İmalatı, İşlenmesi ve Saklanması sektörünün ilgili sektörün doğrudan geri bağlantı katsayısının ortalamasının üzerinde bir kısmî doğrudan geri bağlantısına sahip olması şartı aranmaktadır. Tablo 146'dan 10 nolu Et ve Et Ürünleri İmalatı, İşlenmesi ve Saklanması sektörünün 6 adet sektörde ortalamanın üzerinde bir kısmî bağlantı katsayısı ile önemli girdi tedarikçisi olduğu görülmektedir. Bu sektörler ise 2 nolu Hayvancılık ve Hayvancılıkla Birlikte Bitkisel Ürünlerin

[40] Diğer 14 sektör için belirlenen önemli katsayıya sahip sektörler, Ek 4'de izleyen tablolar halinde verilmiştir.

Yetiştiriciliği (Karma Çiftçilik) sektörü, 10 nolu Et ve Et Ürünleri İmalatı, İşlenmesi ve Saklanması sektörü,..., 70 nolu Lokantalar sektörleridir.

Tablo 186'daki *"Üretimini Etkilediği Sektörler"* ifadesi 10 nolu Et ve Et Ürünleri İmalatı, İşlenmesi ve Saklanması sektörüne nihai talep bir birim arttığında bu sektörün toplam kısmî geri bağlantı kanalıyla üretimlerini ortalamanın üzerinde tetiklediği sektörleri göstermektedir. Bu niteliğe sahip (10 nolu Et ve Et Ürünleri İmalatı, İşlenmesi ve Saklanması sektörünün ortalama toplam geri bağlantı katsayısından daha büyük değere sahip toplam kısmî geri bağlantı katsayılı sektörler) 12 sektör bulunmaktadır. Bu sektörler ise; 1 nolu Bitkisel Ürünlerin Yetiştirilmesi; Bostan, Meyve ve Sebze Yetiştirilmesi, 2 nolu Hayvancılık ve Hayvancılıkla Birlikte Bitkisel Ürünlerin Yetiştiriciliği (Karma Çiftçilik), 13 nolu Bitkisel ve Hayvansal Sıvı ve Katı Yağların İmalatı,..., 77 nolu Mali Aracı Kuruluşlar ve Bunlara Yardımcı Faaliyetler sektörleridir.

Tablodaki *"Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor"* kolonunda yer alan sektörler, kendi talepleri bir birim arttığında Et ve Et ürünleri sektörü ürünlerine olan talepleri aratan ve bu sayede de Et ve Et ürünleri sektörünün üretiminin artışını tetikleyen sektörlerdir. Bu kategoride beş sektör yer almaktadır.

10.2. ADANA İÇİN 2023 İHRACAT VİZYONU ÇERÇEVESİNDE ETKİ ANALİZİ

Adana ili içi önerilen yatırım konularının her birinin belirlenecek talep artışı neticesinde bölgede yaratacağı toplam üretim artışı etkisini ve bu üretim artışının hangi sektörlerden kaynaklanacağını görebilmek amacıyla, bu yatırım konuları için etki analizi gerçekleştirmek mümkündür. Bu sayede seçilecek sektörlere ilişkin bir hedef talep belirlendiğinde ilde gerçekleştirilecek toplam üretimin benzetim modelini (simülasyonunu) ve bu sayede de bölgesel etki modelini (regional impact analysis) oluşturmak mümkün olacaktır.

Bölgesel Girdi-Çıktı analizinde, uluslararası literatürde (değişik versiyonları mevcut olsa da)[41] uygulanan yöntem, istihdam üzerinden hesaplanan bölgenin sektörler bazındaki uzmanlaşma katsayılarını (LQ, Location Quotient) ulusal Girdi-Çıktı tablolarından hesaplanan doğrudan girdi katsayıları matrisi (A matrisi) elemanları ile çarpmaktır. Burada,

[41] Bu konudaki değişik uygulamalar için (Miller ve Blair, 2009), (Flegg ve Tohmo, 2013), (Kowalewski, 2012)'ye bakılabilir.

$LQ_i = (e_{ij}/e_{nj}) / (E_i/E_n)$ (1)

LQ_i : i sektörünün uzmanlaşma katsayısı,

e_{ij} : j ilinde i sektörü istihdamı,

e_{nj} : j ilinin toplam istihdamı,

E_i : i sektörünün toplam (Türkiye) istihdamı,

E_n : Türkiye toplam istihdamı,

olmak üzere; doğrudan girdi katsayıları aşağıdaki gibi hesaplanacaktır.

$$a_{ij}^R = \begin{cases} a_{ij}^C & LQ_i \geq 1 \text{ ise} \\ LQ_i \,.\, a_{ij}^C & LQ_i < 1 \text{ ise} \end{cases} \quad (2)$$

burada,

a_{ij}^R : Bölge için hesaplanacak doğrudan girdi katsayıları matrisi elemanlarını,

a_{ij}^C : Ülke girdi katsayıları matrisi (A) elemanlarını,

ifade etmektedir. Yukarıdaki (2) nolu eşitlikten de anlaşılacağı gibi, bölge için sektörler bazında hesaplanan uzmanlaşma katsayısının birden büyük ya da eşit olduğu sektörler için, bu sektörün ülke doğrudan girdi katsayıları satırı aynen alınmakta; uzmanlaşma katsayısının birden küçük olduğu sektörler için de doğrudan girdi katsayıları sektörün uzmanlaşma katsayısı ile çarpılmaktadır. Sonrasında elde edilen yeni (uzmanlaşma katsayıları ile düzeltilmiş) doğrudan girdi katsayıları matrisi, bölgenin doğrudan girdi katsayıları matrisi kabul edilerek, Leontief Ters Matrisi ve dolayısıyla da toplam ileri ve toplam geri bağlantı katsayıları elde edilmekte ve etki analizleri bu matris kullanılarak gerçekleştirilmektedir.

Tarafımızca yukarıda özetlenen yaklaşım, yaklaşımda ülke girdi katsayıları matrisi yerine uzmanlaşma katsayıları yardımıyla elde edilen girdi katsayıları matrisinin kullanılmasının ve buradan hareketle Leontief Ters matrisinin elde edilmesinin hatalı olduğu gerekçesi ile aynen

uygulanmayacaktır[42]. Adana ili için yapılacak etki analizi çalışmasında istihdam verileri kullanılarak sektörel bazda uzmanlaşma katsayıları hesaplanmış, elde edilen bu katsayılar ise doğrudan girdi katsayıları matrisi elemanları ile değil, Leontief Ters Matrisi elemanları ile çarpılarak, ilin Leontief Ters Matrisi elde edilmiştir. Dolayısıyla (1) nolu eşitlikte verilen LQ_i katsayıları hesaplanmış, ancak (2) nolu dönüştürme/uyarlama işlemi yerine aşağıda verilen yöntem izlenmiştir.

$$b_{ij}^{R} = \begin{cases} b_{ij}^{C} & LQ_i \geq 1 \text{ise} \\ LQ_i \,.\, b_{ij}^{C} & LQ_i < 1 \text{ise} \end{cases}$$

burada,

b_{ij}^{R} : Bölge için hesaplanacak Leontief Ters Matrisi $[(I-A)^{-1}]$ elemanlarını,

b_{ij}^{C} : Ülke Leontief Ters Matrisi matrisi elemanlarını,

ifade etmektedir. Leontief Ters Matrisi kullanılarak ve bu matrisin elemanları ilin sektörel uzmanlaşma katsayıları ile çarpılarak, herhangi bir sektörün nihai talebinin tahmin edilmesi/planlanması/hedeflenmesi durumunda bu talebin karşılanabilmesi için sektörlerin ne düzeyde üretim yapması gerekeceği ve bu üretimin ne kadarının ilden ne kadarının da il dışından karşılanması gerekeceği ortaya çıkacaktır. Burada nihai talep olarak örneğin hedeflenecek ihracat rakamları kullanıldığında, il için sektör bazında belirlenecek ihracat hedefleri için gerekli üretim düzeyinin ne olacağı görülebilecektir.

Yukarıda yöntemi özetlenen etki analizi çalışması için öncelikle Adana ilinin sektörel istihdam verilerinin Girdi-Çıktı tablosundaki 90 sektöre göre uyumlaştırılması gerekmiştir. Çalışmada Adana ili için güncel ve kapsamlı bir veri setiyle çalışılmıştır. 2014 yılsonu itibarıyla Nace Revize 2 bazında dörtlü kırılımdaki 543 sektörden türetilen üçlü kırılımdaki 252 sektör için hem il hem de Türkiye geneli istihdam rakamları kullanılmıştır. Bu veriler, I/O tablosunda yer alan 90 sektörle uyumlaştırılarak, (1) nolu eşitlikte verilen formül yardımıyla Adana ili için sektörel bazda uzmanlaşma katsayıları (LQ_i)'ler hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda verilmiştir[43]. Tablo düzenlenirken Adana ilinde istihdam verisi olmayan sektörlerin

[42] Rapor kapsamı ile doğrudan ilgili olmadığı için bu konuda detaylı teknik açıklamalara girilmeyecektir. Konuyla ilgili yaklaşımın detayları için (Küçükkiremitçi, 2013; s. 42-44)'e bakılabilir.

[43] Uzmanlaşma katsayıları hesaplanmasında kullanılan veriler SGK Hizmet Sunumu Genel Müdürlüğünden temin edilen 2014 yılsonu istihdam verileridir.

uzmanlaşma katsayıları sıfır kabul edilerek, bu sektörler için mevcut durumda da ihtiyacın il dışından karşılandığı kabul edilmiştir.

Tablo 187: Adana İli İçin Hesaplanan Uzmanlaşma Katsayıları (LQi)

I/O Kod	Sektör Adı	İstihdam		LQ_i
		Adana	Türkiye	
1	Tahıllar, Meyve, Sebze	2,748	33,990	3.711
2	Hayvancılık	1,925	49,059	1.801
3	Tarım Hizmetleri	867	25,538	1.558
4	Ormancılık	1,887	35,323	2.452
5	Balıkçılık	167	7,742	0.990
6	Kömür Madenciliği	27	43,456	0.029
7	Petrol&Gaz Çıkarma	40	6,626	0.277
8	Cevher Madenciliği	1,250	24,718	2.321
9	Taşocakçılığı	1,272	66,292	0.881
10	Et Ürün İşleme	909	37,096	1.125
11	Balık Ürün İşleme	221	5,105	1.987
12	Sebze&Meyve İşleme	737	41,036	0.824
13	Sıvı&Katı Yağ	1,061	15,771	3.088
14	Süt Ürünleri	269	34,653	0.356
15	Tahıl Ürünleri&Nişasta	4,599	205,860	1.026
16	Hayvan Yemi İmalatı	578	11,569	2.293
17	Diğer Gıda Maddeleri	796	92,683	0.394
18	İçecek	1,043	15,047	3.182
20	Tekstil&Dokuma	9,908	222,524	2.044
21	Diğer Tekstil Ürünleri	3,443	237,775	0.665
22	Örme	256	46,481	0.253
23	Deri Giyim Eşyası	4,902	465,087	0.484
25	Deri Ürünler&İşleme	85	23,240	0.168
26	Ayakkabı, terlik	575	43,443	0.608
27	Kereste&Parke	413	21,658	0.875
28	Ağaç Ürünleri	1,137	54,741	0.953
29	Kâğıt Ürünleri	1,346	52,802	1.170
31	Plak&Kaset vb.	977	67,230	0.667
32	Rafine Petrol&Kok Kömürü	174	8,221	0.972
33	Ana Kimyasallar	696	26,139	1.222
34	Zirai İlaç&Boya&Vernik	366	13,533	1.241
35	Eczacılık Ürünleri	59	19,735	0.137
36	Temizlik Maddeleri	1,971	36,400	2.486
37	Kauçuk	207	39,547	0.240
38	Plastik	4,632	158,308	1.343
39	Cam Ürünleri	190	33,448	0.261
40	Seramik	64	54,029	0.054
41	Çimento&Kireç&Alçı	2,183	79,976	1.253
42	Yapı Taşları&Diğer	611	63,266	0.443
43	Demir-Çelik	1,429	89,225	0.735
44	Demir Dışı Metaller	959	28,355	1.553
45	Döküm	612	39,806	0.706
46	Metal Yapı Malz.&Kazanlar	2,423	101,468	1.096
47	Diğer Metal Eşya	6,840	352,196	0.892

Kaynak: SGK istihdam (2014) verilerinden hareketle hesaplamamız.

Tablo 187'nin (Devam): Adana İli İçin Hesaplanan Uzmanlaşma Katsayıları (LQ_i)

I/O Kod	Sektör Adı	İstihdam		LQ_i
		Adana	Türkiye	
48	Genel Amaçlı Makine	1,618	87,210	0.852
49	Özel Amaçlı Makine	1,080	62,062	0.799
50	Ev Aletleri	516	51,458	0.460
51	Büro Makineleri&Bilgisayar	104	21,411	0.223
52	Elektrikli Makine&Cihazlar	282	75,425	0.172
53	Radyo&TV&Haberleşme Cihazları	6	10,487	0.026
54	Tıbbi&Optik Aletler	344	22,110	0.714
55	Motorlu Kara Taşıtı	2,421	157,743	0.705
56	Deniz Taşıtları	2	25,700	0.004
57	Demiryolu Taşıtları	104	8,681	0.550
58	Hava&Uzay Taşıtları	0	7,459	0.000
59	Diğer Ulaşım Araçları	37	5,835	0.291
60	Mobilya	2,548	170,746	0.685
61	Diğer İmalat	6,822	305,016	1.027
62	Elektrik	1,362	51,979	1.203
63	Gaz&Buhar	482	43,709	0.506
64	Su	705	30,327	1.067
65	İnşaat	44,195	2,003,250	1.013
66	Taşıt Satış&Bakım&Onar.	4,894	181,202	1.240
67	Toptan Ticaret	16,047	637,997	1.155
68	Perakende Ticaret	31,923	1,252,887	1.170
69	Oteller	2,178	222,705	0.449
70	Lokantalar	10,231	577,456	0.813
71	Demiryolu Taşımacılık	40	3,003	0.611
72	Karayolu Taşımacılık	13,794	629,159	1.006
73	Su Yolu Taşımacılık	210	18,095	0.533
74	Havayolu Taşımacılık	832	24,562	1.555
75	Diğer Ulaştırma&Acente.	7,042	296,793	1.089
76	İletişim	1,276	109,690	0.534
77	Mali Aracılık	1,644	100,796	0.749
78	Sigorta&Emeklilik Fonları	1,985	72,392	1.259
79	Gayrimenkul	3,060	92,446	1.519
80	Makine&Eşya Kiralama	956	33,141	1.324
81	Bilgisayar Faaliyetleri	685	118,743	0.265
82	ARGE	4,154	229,508	0.831
83	Diğer İş Faaliyetleri	16,316	765,852	0.978
85	Eğitim	16,579	770,404	0.988
86	Sağlık&Sosyal Hizmetler	12,934	352,951	1.682
87	Dernek Faaliyetleri	1,181	59,807	0.906
88	Eğlence&Kültür&Spor	1,852	100,350	0.847
89	Diğer Hizmet	26,737	1,117,871	1.098
90	Ev İçi Çalışan Personel	820	42,565	0.884
	TOPLAM	**306,852**	**14,086,027**	

Kaynak: SGK istihdam (2014) verilerinden hareketle hesaplamamız.

Girdi-Çıktı analizi kullanarak gerçekleştirilecek etki analizinin ikinci aşamasında senaryoda kullanılacak sektörün ya da sektörlerin belirlenmesi gerekmektedir. Belirlenecek bu sektör(ler) için gelecek döneme yönelik bir nihai talep tahmini yapılarak, talep(ler)in bu düzeyde gerçekleşmesi halinde ekonomik yapıda meydana gelecek değişimler, her bir sektörün bu talep(leri) karşılaması için gerçekleştirmesi gereken üretim tutarı ve bu üretimin ne kadarının il içinden ne kadarının ise il dışından karşılanacağı görülebilecektir.

Adana ili için etki analizinde kullanılacak sektörlerin belirlenmesinde nihai talep göstergesi olarak ihracat seçilmiştir. Bu kapsamda bir değerlendirmeyi yapabilmek için öncelikle ilin uzun dönemli ihracat yapısının dikkate alınmasının daha belirleyeceği olacağı düşüncesinden hareketle, son yıl ihracat verilerini kullanarak sektörel ihracat paylarını bulmak yerine, ilin 2010-2014 dönemi (5 yıl) sektörel ihracat verilerinin dönem ortalamaları kullanılarak sektörlerin dönem ortalama ihracatı hesaplanmıştır. Aynı dönem için Türkiye'nin sektörel ihracat rakamların da ortalamaları alınarak, Türkiye için de 2010-2014 dönemi ortalama sektörel ihracat tutarları bulunmuştur. Bu sayede, sektörel bazda Adana ilindeki ihracatçı sektörlerin toplam ihracat içindeki payları elde edilmiştir. X. Kalkınma Planı hedeflerinden birisi de 2023 yılı için 500 milyar USD'lik ihracat hedefi olduğu dikkate alınarak, 2023 yılı için Türkiye ihracatı 500 milyar USD kabul edilmiş ve Türkiye sektörlerinin 2010-2014 dönemi ihracat payları kullanılarak 2023 yılı için Türkiye ihracatının kompozisyonuna ulaşılmıştır. Sonrasında da 20010-2014 dönemi verilerinden bulunan Adana ili ihracatçı sektörlerinin Türkiye sektörel ihracatı içindeki payları kullanılarak 2023 yılı için Adana iline yönelik ihracat kompozisyonu sektörel bazda elde edilmiştir. Buna ek olarak, Adana ilinin turizm potansiyelini de analize dâhil edebilmek amacıyla Adana ilinin turizmden elde edeceği döviz geliri (döviz kazandırıcı hizmet geliri) de ihracat kabul edilmiştir. Türkiye'nin 2014 yılı turizm gelirleri (34 milyar USD) olduğu göz önüne alınarak, bu değerin her yıl %5 artarak 2023 yılında 53 milyar USD olacağı öngörülmüştür. Bu değer Adana'nın Türkiye toplam turizm gelirindeki payı ile (%1.2) çarpılarak, turizm sektörü potansiyel dış talebi olarak (639 milyon USD) dikkate alınmıştır. İl bazında ihracat verileri ISIC Rev. 3.1. sınıflandırmasına göre yayınlanmaktadır.

Bu sınıflandırmaya göre yukarıda özetlenen aşamalar sonucu elde edilen ihracatçı sektörlerin 2023 yılı için tahmin edilen ihracat tutarları Tablo 188'de verilmektedir[44].

Tablo 188: 2023 Yılında Adanaki Sektörlerin Tahmini İhracatı (Milyon USD)

ISIC Rev. 3.1.	Sektör Adı	Adana 2023 İhracatı
011	Bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi	642
012	Hayvancılık	43
132	Metal cevherlerin madenciliği	92
141	Kum, kil ve taş ocakçılığı	6
151	Sıvı ve katı yağlar, sebze, meyve, balık ve et ür.	401
153	Öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta, vb. üretimi	368
154	Diğer gıda maddeleri imalatı	221
155	İçecek imalatı	34
171	Tekstil iplik, dokuma ve apre	1,018
172	Diğer tekstil ürünleri imalatı	151
181	Kürk hariç, giyim eşyası imalatı	197
192	Ayakkabı imalatı	6
201	Kereste ve parke sanayii	10
202	Ağaç ve mantar ürünleri imalatı	69
210	Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	188
232	Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	20
241	Ana kimyasal maddelerin imalatı	647
242	Diğer kimyasal ürünlerin imalatı	235
243	Suni elyaf imalatı	171
251	Kauçuk ürünleri imalatı	10
252	Plastik ürünleri imalatı	180
261	Cam ve cam ürünleri imalatı	9
269	BYS mineral ürünlerin imalatı	108
271	Demir-çelik ana sanayii	43
272	Demir-çelik dışı ana metal sanayii	30
281	Tanklar, sarnıç ve buhar kazanı vb.	87
289	Diğer metal eşyaların imalatı	71
291	Genel amaçlı makine imalatı	87
292	Tarım ve orman makineleri imalatı	118
293	BYS ev aletleri imalatı	22
311	Elektrik motoru, jeneratör vb.	35
312	Elektrik dağıtım ve kontrol cihazları imalatı	11
313	İzole edilmiş tel ve kablo imalatı	8
331	Tıbbi araç ve gereçler, ölçme, vb.	21
341	Motorlu kara taşıtlarının imalatı	431
342	Mot. kara taş. karoseri; römork vb.	23
343	Motorlu kara taş., parça ve aksesuar	88
353	Hava ve uzay taşıtları imalatı	7
361	Mobilya imalatı	115
369	BYS diğer imalatlar	63
402	Gaz üretimi ve dağıtımı	106
551	Otel, motel, pansiyon, kamp vd konaklama yerleri	639
	TOPLAM	**6,864**

[44] Tablonun gereksiz yere büyümesini önlemek ve önemli sektörleri görebilmek amacıyla tahmin edilen ihracat tutarı 5 milyon USD'nin altında olan sektörler dikkate alınmamıştır. Ancak, toplam ihracat rakamı, tabloda yer almayan sektörlerin ihracat değerlerini de kapsamaktadır.

Tablo 188'de elde edilen sonuçlar ISIC. Rev. 3.1. sınıflandırmasına, I/O tablosunda yer alan sektörler ise NACE Rev. 1.1. sınıflandırmasına göre verildiği için, bu aşamadan sonra Tablo 188 sektörleri ile I/O sektörlerinin uyumlaştırılması gerekmiştir. Bu iki sınıflama aynı kırılım düzeyinde birbiri ile tam örtüşmemekte, bazı durumlarda Tablo 188'in sektörlerinin alt kırılımını (dörtlü düzey) kullanmak, bazı durumlarda da Tablo 188'in bazı sektörlerini toplayarak I/O tablosundaki sektörel kırılımla uyumlaştırmak gerekmiştir. Dönüştürme aşamasında bu işlemlere tabi tutulan sektörler ve I/O tablosunda hangi alt sektör içinde dikkate alındığını gösteren dönüşüm anahtarı, Tablo 189'da verilmiştir.

Tablo 189: Dönüşüm İçin Detaylandırma/Toplulaştırma Uygulanan Sektörler

Dönüştürülmesi Gereken Sektörler		**I/O Tablosunda Eşleştiği Sektörler**	
ISIC Rev.3.1.		**NACE Rev. 1.1.**	**I/O Sıra No**
Üçlü Kırılım	**Dörtlü Kırılım**		
151	1511	151	10
	1513	153	12
	1514	154	13
242	2423	244	35
	2424	244+245+247	36
	2429		
269	2691	262+263+264	40
	2692	262+263+264	
	2693	262+263+264	
	2694	265+266	41
	2695		
	2696	267+268	42
	2699		
311		321+322+323	53
313			
341		341+342+343	55
342			
343			

Dönüştürme işlemi de tamamlandıktan sonra seçilen bir baz senaryo bazında etki analizinin yapılması aşamasına geçilmiştir. Bundan sonraki bölümde senaryo açıklanacak ve bu senaryonun gerçekleşmesi durumunda Adana ili sektörlerinin ulaşabileceği ve il dışından tedarik edilmesi gerekecek sektörel üretim değerleri belirlenecektir.

10.2.1. Seçilen Senaryo Bazında Adana İli İçin Etki Analizi

Bu bölümde seçilen bir baz senaryoda belirlenen talebin karşılanabilmesi için Adana ili sektörlerinin üretim düzeyinin ne olacağı ve il dışından karşılanması gereken üretim değerleri ayrı ayrı belirlenecektir. Senaryonun hedef yılı olarak 2023 alınmıştır. Ayrıca, etki analizinde

belirlenen taleplerin sadece ihracat hedefi olduğuna, iç talebi dikkate almadığı için de sektörlerin 2023 yılındaki toplam üretim değerlerinin tahminini değil, ***sadece ek ihracat talebini karşılamak için gerekli ek üretim değerini*** ifade ettiğine dikkat edilmelidir. Bu nedenle, bu senaryo sonucunda bulunan sektörel üretim değerlerinin sektörlerin o dönemdeki mevcut üretimlerine ek olarak senaryodaki ihracat hedeflerine göre yapmaları gereken ek üretimleri ifade ettiği unutulmamalıdır.

Senaryo: Türkiye'nin 2023 yılında 500 milyar USD'lik ihracat hedefi gerçekleşiyor, Adana ili sektörlerinin 2023 yılı Türkiye ihracatından alacakları pay 2010-2014 döneminde Türkiye ihracatından aldığı paya eşit olacaktır (Tablo 184'de verilen sektörel ihracatlar). Ayrıca, döviz kazandırıcı turizm talebi de 639 milyon USD olacaktır. Bu ihracat hedefi durumunda Adana ili sektörlerinin ulaşacağı üretim düzeyi kaç milyon USD olacaktır ve gereken toplam üretimin ne kadarlık kısmı il dışından karşılanacaktır?

Etki Analizi Sonucu: Bu durum, Adana ilinin toplam ihracatının 6,864 milyar USD olması anlamına gelmektedir. Bu ihracatın gerçekleştirilmesi durumunda, bu ihracatın karşılanabilmesi için tüm sektörlerin yapması gereken üretim değeri toplamı 17.199 milyar USD olmalıdır. Bu üretimin 14,893 milyar USD'lik kısmı Adana ilindeki sektörler tarafından gerçekleştirilebilecekken, kalan 2,306 milyar USD'lik kısım ise il dışından karşılanmak durumunda kalınacaktır.

Yukarıda özeti verilen etki analizinin sektörel bazdaki detayları ise Tablo 190'da verilmektedir.

Tablonun sütun başlıkları olan;

Hedef Talep: Senaryoda sektörler bazında belirlenen ihracat hedeflerini,

Δ Bölge Üretim: Senaryoda belirlenen hedef talepleri karşılamak için Adana ilinde ilgili sektörde gerçekleşecek üretim artışını,

Δ Dış Üretim: Senaryoda belirlenen hedef talepleri karşılamak için Adana ili dışında gerçekleşecek üretim artışını,

Δ Toplam Üretim: Senaryoda belirlenen hedef talepleri karşılamak için gerçekleştirilmesi gereken Adana ili içi ve Adana ili dışı toplam üretim artışını (Δ Bölge Üretim + Δ Dış Üretim),

ifade etmektedir.

Tablo 190: Adana İli 2023 Senaryosunun Sektörel Etki Analizi Sonuçları (Milyon USD)

I/O Kod	Sektörler	Hedef Talep	Δ Bölge Üretim	Δ Dış Üretim	Δ Toplam Üretim
1	Tahıllar, Meyve, Sebze	642	1,444	0	1,444
2	Hayvancılık	43	316	0	316
3	Tarım Hizmetleri	0	46	0	46
4	Ormancılık	0	39	0	39
5	Balıkçılık	2	12	0	12
6	Kömür Madenciliği	0	1	36	37
7	Petrol&Gaz Çıkarma	0	72	188	260
8	Cevher Madenciliği	1	45	0	45
9	Taş ocakçılığı	98	391	53	444
10	Et Ürün İşleme	227	254	0	254
11	Balık Ürün İşleme	9	9	0	9
12	Sebze&Meyve İşleme	43	53	11	64
13	Sıvı&Katı Yağ	123	198	0	198
14	Süt Ürünleri	4	3	6	10
15	Tahıl Ürünleri&Nişasta	362	436	0	436
16	Hayvan Yemi İm.	6	40	0	40
17	Diğer Gıda Maddeleri	221	113	174	287
18	İçecek	34	60	0	60
19	Tütün Ürünleri	0	0	0	0
20	Tekstil&Dokuma	1,018	1,782	0	1,782
21	Diğer Tekstil Ür.	151	157	79	236
22	Örme	4	6	18	24
23	Deri Giyim Eşyası	197	122	130	251
24	Kürk Mamulleri	0	0	1	1
25	Deri Ürünler&İşleme	1	3	13	16
26	Ayakkabı&Terlik	6	7	4	11
27	Kereste&Parke	10	26	4	30
28	Ağaç Ürünleri	69	107	5	112
29	Kâğıt Ürünleri	188	423	0	423
30	Yayım	0	0	5	5
31	Plak&Kaset vb.	1	39	19	58
32	Rafine Petrol&Kok Köm.	20	310	9	319
33	Ana Kimyasallar	647	1,144	0	1,144
34	Zirai İlaç%Boya&Vernik	33	131	0	131
35	Eczacılık Ürünleri	10	6	41	47
36	Temizlik Maddeleri	363	717	0	717
37	Kauçuk	10	19	61	81
38	Plastik	180	421	0	421
39	Cam Ürünleri	9	18	50	67
40	Seramik	4	2	37	39
41	Çimento&Kireç&Alçı	87	130	0	130
42	Yapı Taşları&Diğer	16	19	23	42
43	Demir-Çelik	43	381	137	518
44	Demir Dışı Metaller	30	345	0	345
45	Döküm	0	33	14	47

Tablo 190'nın (Devam) : Adana İli 2023 Senaryosunun Sektörel Etki Analizi Sonuçları (Milyon USD)

I/O Kod	Sektörler	Hedef Talep	Δ Bölge Üretim	Δ Dış Üretim	Δ Toplam Üretim
46	Metal Yapı Malz.&Kazanlar	87	113	0	113
47	Diğer Metal Eşya	71	199	24	223
48	Genel Amaçlı Makine	87	146	25	171
49	Özel Amaçlı Makine	118	169	43	212
50	Ev Aletleri	22	18	22	40
51	Büro Mak&Bilgisayar	2	1	4	5
52	Elektrikli Makine&Cihaz	63	24	117	142
53	Radyo&TV&Haberleş. Cih.	5	1	46	48
54	Tıbbi&Optik Aletler	21	25	10	35
55	Motorlu Kara Taşıtı	542	550	231	781
56	Deniz Taşıtları	1	0	5	5
57	Demiryolu Taşıtları	1	2	1	3
58	Hava&Uzay Taşıtları	7	0	10	10
59	Diğer Ulaşım Araçları	0	0	1	1
60	Mobilya	115	94	43	138
61	Diğer İmalat	63	80	0	80
62	Elektrik	0	461	0	461
63	Gaz&Buhar	0	7	7	15
64	Su	0	35	0	35
65	İnşaat	0	28	0	28
66	Taşıt Satış&Bakım&Onar.	0	204	0	204
67	Toptan Ticaret	106	596	0	596
68	Perakende Ticaret	0	299	0	299
69	Oteller	639	296	364	660
70	Lokantalar	0	21	5	26
71	Demiryolu Taşımacılık	0	5	3	8
72	Karayolu Taşımacılık	0	590	0	590
73	Su Yolu Taşımacılık	0	57	50	107
74	Havayolu Taşımacılık	0	24	0	24
75	Diğer Ulaştırma&Acente.	0	156	0	156
76	İletişim	0	48	42	90
77	Mali Aracılık	0	313	105	418
78	Sigorta&Emeklilik Fonları	0	32	0	32
79	Gayrimenkul	0	87	0	87
80	Makine&Eşya Kiralama	0	7	0	7
81	Bilgisayar Faaliyetleri	0	3	10	13
82	ARGE	0	1	0	1
83	Diğer İş Faaliyetleri	0	256	6	262
84	Devlet Hizmetleri	0	0	7	7
85	Eğitim	0	8	0	8
86	Sağlık&Sosyal Hizmetler	0	15	0	15
87	Dernek Faaliyetleri	0	15	2	16
88	Eğlence&Kültür&Spor	0	27	5	32
89	Diğer Hizmet	0	2	0	2
90	Ev İçi Çalışan Personel	0	0	0	0
	Toplam	**6,864**	**14,893**	**2,306**	**17,199**

Bazı örnek sektörler için etki analizi sonuçlarının açıklanmasının, Tablo 190'nın anlaşılmasını daha kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Bu noktada, hedef taleplerin aynı anda gerçekleşeceğinin varsayıldığı, bireysel sektör bazında yapılan değerlendirmelerde, ifade edilmese de, sektörün toplam üretim artışının sadece kendi ürününe olan ihracat talebini karşılamak için değil, bunun yanında diğer sektörlerin üretim artışlarının yaratacağı ilgili sektör girdi talebini de karşılamak için gerçekleşeceği hatırda tutulmalıdır. Şöyle ki; I/O tablosundaki 1- Tahıllar, Meyve ve Sebze ürünleri (bitkisel üretim) sektörünün ihracatının 2023 yılında 642 milyon USD'ye ulaşacağını, ama diğer sektörlerin ***hiçbirisinin*** ihracat gerçekleştirmeyeceğini varsayalım. Bunun anlamı; diğer sektörlerden bitkisel üretim sektörüne ***herhangi bir ek talep gelmediği*** (diğer sektörlerin talebinde artış olmadığı için, girdi talepleri artmamıştır, dolayısıyla da girdi olarak kullanmak için bitkisel üretim sektörü ürünlerine ek talepte bulunmamışlardır), bitkisel üretim sektörünün ***yalnızca*** kendi sektör ürünlerindeki ihracatı karşılamak için üretim artışı gerçekleştireceğidir. Bu durumda, diğer sektörlerin ihracat talepleri (hedef talep) sıfır kabul edilerek, I/O analizinde yalnızca 1- Tahıllar, Meyve ve Sebze Ürünleri sektörünün hedef talebine 642 milyon USD yazılacak ve hesaplama buna göre yapılacaktır (bilgi için; bu hesaplama sonucunda bu sektörün kendisinin üretim artışı 678 milyon USD, ekonomide yaratacağı toplam üretim artışı (kendi sektörü dâhil) 1 milyar USD olacaktır). Oysa, yalnızca bu sektörün değil, Tablo 188'de verilen baz senaryodaki ilgili sektörlerin ihracat hedeflerinin de ***eş anlı*** gerçekleştiği düşünüldüğünde, tahıllar, meyve ve sebze ürünleri sektörünün üretim artışı 1,444 milyon USD olmaktadır. Burada, 642 milyon USD'lik artış nihai talep artışı neticesinde ve ***dolaysız olarak***, 801 milyon USD'lik artış ise (1,444 – 642) diğer sektörlerin tahıllar, meyve ve sebze sektörüne talebi neticesinde ***dolaylı olarak*** gerçekleşmiştir. Adana ili için 1- Tahıllar, Meyve ve Sebze Ürünleri sektörünün uzmanlaşma katsayısı birden büyük olduğundan, bu sektörde gerçekleşmesi beklenen üretim artışının tamamı il içinden karşılanabilecektir.

Tabloda kendilerine ilişkin bir hedef rakamı belirlenmemesine rağmen örneğin, 45- Döküm sanayi sektöründe 33 milyon USD'lik, 62- Elektrik üretimi sektöründe de 461 milyon USD'lik bir üretim (hizmet) artışı olacağı görülmektedir. Bu sektörler diğer sektörlerin önemli bir girdi tedarikçisi olduklarından, kendilerine münhasır bir talep artışı önerilmemesine rağmen, diğer sektörlerin girdi talebi nedeniyle bu üretim artışını gerçekleştireceklerdir. 45-döküm sektörünün uzmanlaşa katsayısı birden küçük (0.706) olduğundan bu sektör üretiminin bir

kısmı il içerisinden bir kısmı da il dışından tedarik edilecektir. 62- Elektrik sektörünün uzmanlaşma katsayısı birden büyük olduğundan (1.203) bu üretim artışının il imkânları ile karşılanması mümkün olacaktır. Kendisi için bir talep artışı öngörülmemesine karşın, üretimi en fazla artması beklenen bir diğer sektör de 77- Mali Aracılık sektörüdür. Bu sektörün uzmanlaşma katsayısı birden küçük olduğundan; gerçekleşecek 418 milyon USD'lik artışın 313 milyon USD'lik kısmı il içinden, 105 USD'lik kısmı ise il dışından karşılanacaktır.

Diğer yandan, tarım ürünleri, gıda ve içecek ürünleri imalatı, dokuma kâğıt ürünleri, kimyasal ürünler, plastik ürünlerin imalatı, çimento, kireç ve alçı imalatı, demir dışı metaller, metal yapı malzemeleri sektörlerinde gerçekleşecek üretimin tamamı il içinden karşılanabilecektir.

Tablo 188'de sektörel detayları verilen 2023 yılı Adana ili ihracat bazlı senaryosuna göre 62 sektörde hedef ihracat rakamları oluşturulmuştur. Buna karşın, sektörlerarası etkileşimler neticesinde, 90 sektörün 84 tanesinde üretim artışı gerçekleşmiştir.

Tablo 190'daki etki analizinin sektörlerin verilen ihracat hedeflerine ulaşabilmesi için gerçekleştirmesi gereken üretim değerleri olduğunu bir kez daha belirtmekte yarar görülmektedir. Bu anlamıyla, etki analizi, sektörlerin üretimde kullandıkları girdiler üzerinden (bu girdiler diğer sektörlerin ürünleri olarak hammadde, yardımcı madde, işletme malzemesi ile katma değeri oluşturan temel üretim girdileri toplamıdır) giderek üretimin ulaşması gereken toplam değerini göstermektedir. Analizin yapısı gereği sonuçlar, yatırımlar ve sektörel yatırım ihtiyacını göstermemektedir. Sektörel bazdaki ek yatırım ihtiyaçları (ve/veya sektörel atıl kapasiteler) ulaşılacak üretim hedefleri ile sektörlerin mevcut üretim kapasitesinin karşılaştırılması ile elde edilmelidir. Buradan hareketle, ilde yapılması planlanan yatırım konuları, desteklenmesi gereken yatırım konuları, atıl kapasite olan/oluşacak yatırım konuları gibi unsurların, gelecek dönemde ulaşılacak hedef üretim rakamları ile mevcut üretim kapasitesinin karşılaştırılması ile belirlenmesi gerekmektedir. Bu noktada, temel senaryonun baz alınarak gerçekleştirilen etki analizinin sektörlerin toplam üretim değerini değil, yalnızca ihracat hedeflerine göre gerçekleştirilmesi gereken ek üretim değerlerini ifade ettiğinin bir kez daha vurgulanmasında yarar görülmektedir. İç talep ve mevcut durumda ithal edilen bazı ürünlerin de il içinde üretilmesinin hedeflenmesi durumunda yeni bir talep unsuru olarak dikkate alınması gereken ithalatın (hem sektörlerin kullandıkları ara girdiler hem de nihai tüketim için gerçekleştirilen ithalat) sektörel talep hedeflerini daha da büyüteceği, sektörlerin daha fazla üretim yapmaları gerekeceği açıktır.

11. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bir yörenin yatırımcılar için çekim merkezi olması, ülke ve bölgenin gelişmişliği yanında, kendi özel konum ve koşullarına da bağlıdır. Yerleşim yerlerinin gelişmişlik düzeyi, kendi iç dinamikleri ve/veya kamunun desteği ile şekillenmektedir. Bir yörenin, gelişme dinamiklerini oluşturan unsurlar, genel olarak doğal altyapı, maddi altyapı, kurumsal altyapı ve beşeri altyapıdan oluşmaktadır. Söz konusu altyapılar birbirlerini tamamlayarak geliştiği ölçüde yörenin/bölgenin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi de artmaktadır.

Sosyoekonomik gelişmenin büyüklük, yoğunluk ve nitelikleri bir yandan illerin sahip olduğu nüfus, altyapı ve üstyapı donatımlarına, diğer yandan da bunlar arasındaki bileşim, etkileşim ağı, firmalar arası ileri ve geri bağlantılar ile yerleşim yeri faktörlerine bağlı bulunmaktadır. Dolayısıyla, devlet yatırımlarının dışsal etkileri, belediyelerin kent planlaması, meslek kuruluşlarının uyarıcı ve yönlendirici faaliyetleri bir bütün olarak şehirlerin sosyoekonomik düzeyini şekillendirmektedir.

Bölgesel/ulusal gelişmenin sağlanabilmesi, ancak rasyonel kararlarla, üretim faktörlerinin etkin kullanılmasıyla, verimli alanlara, uygun zamanda gerekli yatırımların yapılmasıyla mümkün olmaktadır. Bu noktada "kalkınmanın" temel faktörlerinden birini de, tasarrufların yani finansal kaynakların kârlı ve verimli alanlara tahsis edilmesi oluşturmaktadır. Bu amaca hizmet edecek olan, Adana ilinin beşerî ve fizikî kaynaklarının dikkate alınması suretiyle tespit edilen yatırım konularının gerçekleşmesinde, kamu otoritesinin ilgi ve desteğinin özel sektör girişimciliğiyle buluşturulması büyük önem arz etmektedir.

Finansal kaynakların kârlı ve verimli alanlara yönlendirilmesinde ve yörenin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyini artırıcı yatırım projelerinin değerlendirilmesinde, ilk adım olan uygun yatırım alanları araştırması önem kazanmaktadır. Uygun yatırım alanları araştırmasında temel amaç, yörenin kısa ve uzun dönemde beklenen gelişmeleri de dikkate alınarak, yöre kalkınmasına katkıda bulunacak, yöre kaynakları ile uyumlu, iç ve dış talebe yönelik uygun yatırım konularını önermektir.

Uygun yatırım konuları önerilerinin tespitinde yöresel kaynakların yansıra, sektörel düzeyde performans analizi, yatırım eğilimi, sektörel yoğunlaşma, kümelenme analizi, dış ticarette uzmanlaşma (LQ) ve rekabet gücü (RCA) gibi farklı teknikler de kullanılmış, tespit edilen yatırım konuları kuruluş yeri faktörleri analizine göre değerlendirilmiştir. Kuruluş yeri

faktörleri, belirlenen üretim konusunun belli bir coğrafi konuma yerleştirilmesi durumunda, söz konusu üretim konusunun yatırım ve işletme maliyetleri, satış hasılatı ve sermaye yapısı üzerinde etkili olan tüm konumsal özellikleri kapsamaktadır. Bir yatırım projesinde kuruluş yeri, işletmenin amaçlarına ulaşması için gerekli koşulları yerine getirebilecek özellikleri taşımalıdır. Bu amaca yönelik olarak, kuruluş yerinin belirlenme sürecinde verimlilik, ekonomiklik ve kârlılık şeklinde üç temel ekonomik unsur dikkate alınmalıdır.

Adana ili; zengin tarım alanları ve verimli topraklarıyla yüksek tarımsal üretim potansiyeli, ticaret ve geçiş yolları üzerinde olması, tarihi, doğal ve kültürel turizm potansiyeli, sanayi alt yapısı ve birikimiyle Türkiye'den ve dünyadan bugünkü konumunun üstünde bir yer alabilecek potansiyele sahiptir. Pek çok ekonomik ve sosyal gösterge açısından, özellikle son yıllarda, diğer illere ve Türkiye geneline göre gerilemiş görünen Adana'nın, kaynaklarını etkin bir şekilde ve itici gücünü oluşturacak öncü sektörler doğrultusunda kullanması çok önemli görünmektedir.

Adana, Türkiye için stratejik bir öneme sahip olan Doğu Akdeniz Bölgesinde yer almaktadır. GAP bölgesi ürünlerinin ihracat limanı olan Mersin ve İskenderun limanlarının bu bölgede bulunması, mevcut Kerkük-Yumurtalık ve Bakü-Ceyhan petrol boru hatlarının bu bölgede son bulması ve Dünya piyasasına buradan sunulması, KKTC'ne yakınlığı gibi nedenler, Doğu Akdeniz'in dolayısıyla Adana'nın önemini daha da artırmaktadır. Özellikle Ceyhan İhtisas OSB'nin de etkin şekilde devreye girmesi ilin ve bölgenin kalkınması için itici güç olacaktır. Adana'nın, sanayinin yanında turizm ve entegre tarımla sermaye birikimi sağlayarak sosyoekonomik kalkınmasını gerçekleştirebileceği düşünülmektedir.

Adana yüksek imalat sanayi kapasitesine sahip bulunmaktadır. Önemli bir sanayi bölgesi olarak hatırı sayılır bir sanayi birikimi olan Adana, özellikle gıda ürünleri imalatı, metal eşya, kâğıt ürünleri, kimyasal ürünler, lastik&plastik ve mobilya imalatı sektörlerinde göreli avantajlara ve birikime sahip bulunmaktadır. Bu zamana kadar öz kaynaklarıyla atılımlar gerçekleştiren girişimciler, kamunun yönlendirmesi ve perspektif sunması durumunda yeni yatırım kararları alabileceklerdir. Özellikle, ilde büyüyen ve gelişen ancak daha sonra diğer illerde/bölgelerde yatırımlara yönelen sermaye sahibi girişimcilerin tekrar ile yönlendirilmesi önemlidir. Adana, Ekonomi Bakanlığı tarafından uygulanan teşvik destek unsurları bakımından son dönemlerde dezavantajlı bir konuma gelmiştir. Özellikle Bölgesel Teşvik tedbirleri açısından komşu iller Osmaniye, Niğde ve Kahramanmaraş'ın 5'nci Bölgede

bulunması ile yönelecek yatırımlar için bir handikap oluşturmaktadır. Ayrıca ilde üzerinde odaklanılması ve teşvik edilmesi gereken en önemli konulardan biri de Ar-Ge çalışmalarıdır.

Çukurova Bölgesi, zengin ürün çeşidi ve yılda birkaç ürün elde edebilme kabiliyetine sahip ovaları bünyesinde barındırmaktadır. Adana'da hâlihazırda Türkiye ortalamasının üzerinde olan sulama oranının ve buna bağlı olarak da tarımsal üretim değerinin artması beklenmektedir. Adana'da verimli tarımsal alanlardan elde edilen ürünler, uluslararası kalite ve standartlarda yapılacak üretimle, standardizasyonu sağlayan ürüne dönüşmelidir. Böylece ihracat pazarlarında dünya ile rekabet gücüne sahip olabileceği öngörülmektedir. Yurtdışında rekabet gücünün artırılması; düşük işgücü maliyetleri, iklim ve doğal kaynak avantajının değerlendirilmesi, standart ürün kalitesinin sağlanabilmesi, hammadde fiyatlarının cazipliği, dış piyasa konusundaki bilgi düzeyinin yükseltilmesi, eğitim ile insan kaynaklarının geliştirilmesi ve teknolojinin etkin kullanımı ile sağlanabilmektedir. Adana söz konusu şartların tamamını sağlayabilecek durumdadır.

Bölge, turizm açısından farklı kesimlere hitap edebilecek zengin turizm varlıklarına sahip bulunmaktadır. Hâlihazırda yapılan turizm yatırımlarının ve müzelerin gelecek dönemde daha fazla yerli ve yabancı turist çekeceği tahmin edilmektedir. İlin turizm kaynaklarının tanıtımına ağırlık verilmelidir. Büyük bir turizm potansiyeli bulunan il, daha fazla ve etkili tanıtımla turizm değerlerini daha iyi kullanabilecektir. Adana, Türkiye ekonomisi içinde gelecekte daha fazla önemli ve öncelikli bir yer elde etmeye adaydır.

İl için yapılan SWOT analizinin ortaya koyduğu, güçlü yönleri oluşturan unsurların, gelecek beş veya on yıllık dönem içinde hazırlanacak stratejik planlamanın yol göstericiliğinde bölgeyi ulaştıracağı noktaya gelinmesinde, potansiyelin ortaya çıkartılması için atılacak adımların rolü büyük olacaktır. Çalışmanın ilgili bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde verildiği üzere Adana orta vadede arzulanan gelişme atılımını gerçekleştirecek kaynaklara ve potansiyele sahiptir. Bu kaynakların harekete geçirilmesi, ortaya çıkacak fırsatların etkili bir şekilde değerlendirilmesi, olası tehditlerin bertaraf edilmesi ve zayıf yönlerin ortaya çıkardığı dezavantajları aşmakla yakından ilgilidir. Var olan fırsatların etkin bir şekilde kullanılması, belirlenen hedefe ulaşmada önemli bir unsur olmakla birlikte, aynı zamanda, bölgenin zayıf yönlerinin sayıca azaltılmasına yardımcı olabilecek, güçlü yönlerinin artmasına ve daha da kuvvetlenmesine katkı sağlayacaktır.

Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA)'nın varlığı ve yatırımcılara sağladığı olanaklar il için büyük bir avantaj oluşturmaktadır.

İl için 2 farklı senaryo ile etki analizi yapılmıştır. İlk kısımda Çukurova Kalkınma Ajansı tarafından belirlenen 15 sektör için ileri-geri bağlantılar ortaya konulup, bu sektörlerin en fazla ilişkili olduğu sektörler belirlenerek önemli sektörler analizi yapılmıştır. Etki analizi ile, seçilen hedef sektörlerin belirlenmesi durumunda bu sektörlerle etkileşimde olan sektörlerin ne ölçüde gelişmesi gerekeceği, hedef sektörün tetiklediği diğer sektörlerin hangileri olduğu belirlenmiştir. İkinci kısımda ise **2023 yılına yönelik geliştirilen bir senaryo için etki analizi yapılmıştır.** Adana'nın ihracatçı sektörleri, ihracat potansiyeli taşıyan sektörleri ve turizm gelirleri için 2023 yılı için bir senaryo bazında hedefler belirlenerek, bu hedeflerin gerçekleşmesi durumunda il içerisinde gerçekleşecek üretim tutarı ve il dışından tedarik edilmesi gereken üretim ihtiyacı belirlenmiştir. Bu sayede gelecek dönem hedeflerinin gerçekleşmesi için (gerçekleşmesi durumunda) Adana'da hangi sektörlerde ne kadar üretim gerçekleşeceği ve hedefin karşılanması için hangi sektör ürünlerinden ne kadarının il dışından karşılanacağı hesaplanmıştır. Türkiye'nin 2023 vizyonu ve 500 milyar USD ihracat hedefi kapsamında Adana için belirlenen ihracat hedefinin gerçekleşmesi durumunda Tekstil&Dokuma, Tahıllar, Meyve, Sebze, Ana Kimyasallar, Temizlik Maddeleri, Toptan Ticaret, Karayolu Taşımacılık ve Motorlu Kara Taşıtı sektörlerinin belirlenen ihracat hedeflerine göre ilde en fazla üretim artışı sağlayacak sektörler olduğu görülmektedir. Genel olarak, il için belirlenen 2023 yılında 6.9 milyar USD'lik ihracat hedefine göre; bu ihracat için gerekli toplam 17.2 milyar USD'lik üretimin 14.9 milyar USD'lik kısmı (toplam üretim ihtiyacının %87'si) Adana ili içinde gerçekleştirilebilecek, 2.3 milyar USD'lik kısmı ise (toplam üretim ihtiyacının %13'ü) il dışından karşılanacaktır.

Bu çalışmada, Adana için, kısa ve orta dönemde yapılabilirliği olası görülen, yeni istihdam alanları yaratabilecek yatırım konuları önerilmiştir. Yapılan değerlendirmeler neticesinde il için dörtlü sektör kırılımında 65 yatırım konusu önerilmiştir. İlin doğal, sosyal ve ekonomik koşulları ve potansiyel gelişme eksenleri dikkate alınarak NACE Revize 2 faaliyet sınıflaması bazında dörtlü kırılıma göre belirlenen yatırım konularının kuruluş yeri faktörlerine göre değerlendirilmesi sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır. Güncel verilerden oluşan ve yenilenen sektörel performans analizi, en son verilerden yararlanılarak hesaplanan kümelenme analizi

ve dış ticaret performansları imalat sanayi için yatırım konusu belirlemede öncelikle dikkate alınmıştır.

Adana için kuruluş yerinin uygunluğu açısından önerilen yatırım konularının 24'ü A grubunda, 41'i de B grubundadır.

A grubu içerisinde bulunan yatırım konularına bakıldığında;

- Hem performans değerlemesinden hem de kuruluş yeri faktörlerinden de A notunu alan (AA notuna sahip faaliyet alanları) 12 yatırım konusu,

- Performans değerlemesinden B, kuruluş faktörleri açısından A notunu alan (BA notuna sahip faaliyet alanları) 2 yatırım konusu,

-Gerek imalat sanayi dışında yer aldığı gerekse de performans değerlemesi yapılamadığı için performans notu bulunmayan, ancak kuruluş faktörleri açısından A notunu alan (A notuna sahip faaliyet alanları) 10 yatırım konusu bulunmaktadır.

B grubu içerisinde bulunan yatırım konularına bakıldığında;

- Performans değerlemesinden A, kuruluş faktörleri açısından B notunu alan (AB notuna sahip faaliyet alanları) 10 yatırım konusu,

- Hem performans değerlemesinden hem de kuruluş yeri faktörlerinden de B notunu alan (BB notuna sahip faaliyet alanları) 10 yatırım konusu,

- Performans değerlemesinden C, kuruluş faktörleri açısından B notunu alan (CB notuna sahip faaliyet alanları) 9 yatırım konusu,

-Gerek imalat sanayi dışında yer aldığı gerekse de performans değerlemesi yapılamadığı için performans notu bulunmayan, ancak kuruluş faktörleri açısından B notunu alan (B notuna sahip faaliyet alanları) 12 yatırım konusu bulunmaktadır.

Adana ilinin, ekonomik, sosyal ve doğal koşulları ve gelişme dinamikleri dikkate alınarak yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler sonucunda, belirlenen yatırım konuları öneri niteliğinde olup, bu yatırım konularının yapılabilirliği, her konu için teknik, ekonomik ve mali değerlendirmelerin yapılacağı fizibilite çalışmaları sonucunda belirlenecektir. Söz konusu yatırım önerilerinin gerçekleşme oranı ise şüphesiz potansiyel yatırımcıların Adana ve yöresinde yatırım yapmaya motive edilmesine ve tasarrufların yeterli oranlarda yatırımlara kanalize edilmesine bağlıdır.

EKLER

EK 1-A: ISIC REVİZE 3 - ÜÇLÜ DİJİTE GÖRE ADANA'DA İHRACAT VERİSİ BULUNAN SEKTÖRLER TABLOSU

Kod	Sektör Adı	Kod	Sektör Adı
011	Bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi; bostan, meyve ve sebze yetiştirilmesi	269	Başka yerde sınıflandırılmamış metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı
012	Hayvancılık	271	Demir-çelik ana sanayii
020	Ormancılık, ağaç fidanı yetiştiriciliği ve ilgili hizmet faaliyetleri	272	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayii
050	Balıkçılık, Balık üretme ve yetiştirme çiftliklerinin işletilmesi ve balıkçılıkla ilgili hizmet faaliyetleri	281	Metal yapı malzemeleri, tanklar, sarnıç ve buhar kazanı imalatı
101	Maden kömürü çıkarımı ve madenciliği	289	Diğer metal eşyaların imalatı; metal işleri ile ilgili hizmet faaliyetleri
103	Turba (turp kömürü) madenciliği	291	Genel amaçlı makine imalatı
131	Demir cevheri madenciliği	292	Tarım ve orman makineleri imalatı
132	Uranyum ve toryum cevherleri hariç, demir dışında kalan metal cevherlerin madenciliği	293	Başka yerde sınıflandırılmamış ev aletleri imalatı
141	Kum, kil ve taş ocakçılığı	300	Büro, muhasebe ve bilgi işleme makineleri imalatı
142	Başka yerde sınıflandırılmamış madencilik ve taşocakçılığı	311	Elektrik motoru, jeneratör ve transformatörlerin imalatı
151	Sıvı ve katı yağlar, sebze, meyve, balık ve et üretimi, işlenmesi ve saklanması	312	Elektrik dağıtım ve kontrol cihazları imalatı
152	Süt ürünleri imalatı	313	İzole edilmiş tel ve kablo imalatı
153	Öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta, nişastalı ürünler ve hazır hayvan yemleri imalatı.	314	Akümülatör, pil ve batarya imalatı
154	Diğer gıda maddeleri imalatı	315	Elektrik ampulü ve lambaları ile aydınlatma teçhizatı imalatı
155	İçecek imalatı	319	Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli teçhizat imalatı
171	Tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprelenmesi	321	Elektronik valf ve elektron tüpleri ile diğer elektronik parçaların imalatı
172	Diğer tekstil ürünleri imalatı	322	Radyo ve televizyon vericileri ile telefon ve telgraf hattı teçhizatı imalatı
173	Trikotaj (örme) ürünleri imalatı	323	Televizyon ve radyo alıcıları; ses ve görüntü kaydeden veya üreten teçhizat ve bunlarla ilgili araçların imalatı
181	Kürk hariç, giyim eşyası imalatı	331	Tıbbi araç ve gereçler, ölçme, kontrol, test, seyrüsefer ve benzer amaçlı alet ve cihazların imalatı; optik aletler hariç
182	Kürkün işlenmesi ve boyanması; kürk mamülleri imalatı	332	Optik aletler ve fotoğrafçılık teçhizatı imalatı
191	Derinin tabaklanması ve işlenmesi; bavul, el çantası, saraçlık, koşum takımı	333	Saat imalatı
192	Ayakkabı imalatı	341	Motorlu kara taşıtlarının imalatı
201	Kereste ve parke sanayii	342	Motorlu kara taşıtları karoseri imalatı; römork ve yarı-römork imalatı
202	Ağaç ve mantar ürünleri imalatı; hasır ve buna benzer, örülerek yapılan maddelerin imalatı	343	Motorlu kara taşıtları ve bunların motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarların imalatı.
210	Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	351	Deniz taşıtlarının yapımı ve onarımı
221	Yayım	352	Demiryolu ve tramvay lokomotifleri ile vagonlarının imalatı
222	Basım ve basımla ilgili hizmet faaliyetleri	353	Hava ve uzay taşıtları imalatı
223	Plak, kaset vb. kayıtlı medyanın çoğaltılması	359	Başka yerde sınıflandırılmamış ulaşım araçları imalatı
231	Kok fırını ürünleri imalatı	361	Mobilya imalatı
232	Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	369	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar
241	Ana kimyasal maddelerin imalatı	402	Gaz üretimi ve dağıtımı
242	Diğer kimyasal ürünlerin imalatı	514	Tarımsal olmayan ara mallar, artık ve hurda toptan ticareti
243	Suni elyaf imalatı	742	Mimarlık ve mühendislik faaliyetleri ve ilgili teknik danışmanlık
251	Kauçuk ürünleri imalatı	749	Başka yerde sınıflandırılmamış, işle ilgili diğer faaliyetler
252	Plastik ürünleri imalatı	921	Sinema, radyo, televizyon ve diğer eğlence faaliyetleri
261	Cam ve cam ürünleri imalatı		

EK 1-B: ÜÇLÜ DİJİTE GÖRE İMALAT SANAYİ ALT SEKTÖRLERİ TABLOSU (NACE REV. 2)

Kod	Sektör Adı	Kod	Sektör Adı
101	Etin İşlenmesi ve Saklanması İle Et Ürünlerinin İmalatı	237	Taş ve Mermerin Kesilmesi, Şekil Verilmesi ve Bitirilmesi
102	Balık, Kabuklu Deniz Hayvanları ve Yumuşakçaların İşlenmesi ve Saklanması	239	Aşındırıcı Ürünlerin ve bys Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı
103	Sebze ve Meyvelerin İşlenmesi ve Saklanması	241	Ana Demir ve Çelik Ürünleri İle Ferro Alaşımların İmalatı
104	Bitkisel ve Hayvansal Sıvı ve Katı Yağların İmalatı	242	Çelikten Tüpler, Borular, İçi Boş Profiller ve Benzeri Bağlantı Parçalarının İmalatı
105	Süt Ürünleri İmalatı	243	Çeliğin İlk İşlenmesinde Elde Edilen Diğer Ürünlerin İmalatı
106	Öğütülmüş Tahıl Ürünleri, Nişasta ve Nişastalı Ürünlerin İmalatı	244	Değerli Ana Metaller ve Diğer Demir Dışı Metallerin İmalatı
107	Fırın ve Unlu Mamuller İmalatı	245	Metal Döküm Sanayii
108	Diğer Gıda Maddelerinin İmalatı	251	Metal Yapı Malzemeleri İmalatı
109	Hazır Hayvan Yemleri İmalatı	252	Metal Tank, Rezervuar ve Muhafaza Kapları İmalatı
110	İçeceklerin İmalatı	253	Buhar Jeneratörü İmalatı, Merkezi Isıtma Sıcak Su Kazanları (Boylerleri) Hariç
120	Tütün Ürünleri İmalatı	254	Silah ve Mühimmat (Cephane) İmalatı
131	Tekstil Elyafının Hazırlanması ve Bükülmesi	255	Metallerin Dövülmesi, Preslenmesi, Baskılanması ve Yuvarlanması; Toz Metalürjisi
139	Diğer Tekstil Ürünlerinin İmalatı	261	Elektronik Bileşenlerin ve Devre Kartlarının İmalatı
141	Kürk Hariç, Giyim Eşyası İmalatı	262	Bilgisayar ve Bilgisayar Çevre Birimleri İmalatı
142	Kürkten Eşya İmalatı	263	İletişim Ekipmanlarının İmalatı
143	Örme (Trikotaj) ve Tığ İşi (Kroşe) Ürünlerin İmalatı	264	Tüketici Elektroniği Ürünlerinin İmalatı
151	Derinin Tabaklanması ve İşlenmesi; Bavul,El Çantası,Saraçlık,Kürkün İşlenmesi	265	Ölçme, Test ve Seyrüsefer Amaçlı Alet ve Cihazlar İle Saat İmalatı
152	Ayakkabı, Bot, Terlik vb. İmalatı	271	Elektrik Motoru,Jeneratör,Transformatör İle Elektrik Dağıtım ve Kontrol Cihazları
161	Ağaçların Biçilmesi ve Planyalanması	272	Akümülatör ve Pil İmalatı
162	Ağaç, Mantar, Kamış ve Örgü Malzeme Ürünü İmalatı	273	Kablolamada Kullanılan Teller ve Kablolar İle Gereçlerin İmalatı
171	Kağıt Hamuru, Kağıt ve Mukavva İmalatı	274	Elektrikli Aydınlatma Ekipmanlarının İmalatı
172	Kağıt ve Mukavva Ürünleri İmalatı	275	Ev Aletleri İmalatı
181	Basım ve Basım İle İlgili Hizmet Faaliyetleri	279	Diğer Elektrikli Ekipmanların İmalatı
192	Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	281	Genel Amaçlı Makinelerin İmalatı
201	Temel Kimyasal Maddelerin, Kimyasal Gübre ve Azot Bileşikleri	282	Genel Amaçlı Diğer Makinelerin İmalatı
202	Haşere İlaçları ve Diğer Zirai-Kimyasal Ürünlerin İmalatı	283	Tarım ve Ormancılık Makinelerinin İmalatı
203	Boya, Vernik vb. Kaplayıcı Maddeler İle Matbaa Mürekkebi ve Macun İmalatı	284	Metal İşleme Makineleri ve Takım Tezgahları İmalatı
204	Sabun ve Deterjan, Temizlik ve Parlatıcı Mad; Parfüm; Kozmetik ve Tuvalet Mal.	289	Diğer Özel Amaçlı Makinelerin İmalatı
205	Diğer Kimyasal Ürünlerin İmalatı	291	Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı
206	Suni veya Sentetik Elyaf İmalatı	292	Motorlu Kara Taşıtları Karoseri İmalatı; Treyler (Römork) ve Yarı Treyler
212	Eczacılığa İlişkin İlaçların İmalatı	293	Motorlu Kara Taşıtları İçin Parça ve Aksesuar İmalatı
221	Kauçuk Ürünlerin İmalatı	301	Gemi ve Tekne Yapımı
222	Plastik Ürünlerin İmalatı	302	Demir Yolu Lokomotifleri ve Vagonlarının İmalatı
231	Cam ve Cam Ürünleri İmalatı	303	Hava Taşıtları ve Uzay Araçları İle Bunlarla İlgili Makinelerin İmalatı
232	Ateşe Dayanıklı (Refrakter) Ürünlerin İmalatı	309	Başka Yerde Sınıflandırılmamış Ulaşım Araçlarının İmalatı
233	Kilden İnşaat Malzemeleri İmalatı	310	Mobilya İmalatı
234	Diğer Porselen ve Seramik Ürünlerin İmalatı	321	Mücevherat, Bijuteri Eşyaları ve İlgili Ürünlerin İmalatı
235	Çimento, Kireç ve Alçı İmalatı	325	Tıbbi ve Dişçilik İle İlgili Araç ve Gereçlerin İmalatı
236	Beton, Çimento ve Alçıdan Yapılmış Eşyaların İmalatı	329	Başka Yerde Sınıflandırılmamış İmalatlar

EK 2: GİRDİ-ÇIKTI (INPUT-OUTPUT) TABLOLARI[45]

Input-Output tabloları sayesinde belirli bir zaman kesiti için de olsa üretici sektörlerin kullandıkları girdiler, bu girdilerin hangi sektörlerden ve ne oranlarda temin edildiği, sektörlerin ekonomi içindeki payı, sektör üretiminin hangi sektörlerce (nihai tüketim de dahil olmak üzere) ve ne oranda kullanıldığı, sektörlerin ekonomide yaratabilecekleri çarpan etkisi, üretim içinde ithal girdilerin oranı gibi ekonomik yapıya ilişkin tüm bilgiler detaylı bir şekilde elde edilebilmektedir.

Input-Output (I/O) tablosu (matrisi), bir ekonomideki sektörlerin her birinin bir birim üretim yapabilmek için diğer sektörlerden kullanmak durumunda olduğu girdileri ve bu sektörlerin her birinin çıktılarının hangi sektörlerde ne miktarda girdi olarak kullanıldığını gösteren bir tablodur. I/O tekniği, ekonomideki tek bir sektörü inceleyebilmek, sektörlerarası etkileşimi görebilmek, Keynesyen genel denge modelinde gerekli olan "toplam üretim düzeyi", "fiyatlar genel düzeyi", "toplam ihracat", "toplam istihdam" ya da "ortalama verimlilik" gibi bazı kavramların hem genel olarak ülke ekonomisi bazında hem de alt sektörler bazında elde edilebileceğini ifade etmektedir (Leontief, 1949:274). I/O yaklaşımı ile herhangi bir sektörün üretim yapısı belirlenirken aynı zamanda, bu sektörün bağlantılı olduğu diğer sektörlerle olan ilişkisi de incelenebilmektedir. Örneğin; ayrıştırma (decomposition) yöntemi kullanılarak bir sektörün geriye doğru bağlantılı olduğu sektörlerle olan ilişkileri belirlenebilmektedir (Roman ve Weil, 1968).

I/O tablosunda sütunlarda ve satırlarda sektörler yer almaktadır. Sütunlar itibarıyla bakıldığında, bir sektörün üretiminin bileşenleri (diğer sektörlerden aldığı girdiler ve temel üretim girdileri), sektörün üretim değerinin toplamı ve o sektör nihai mamulü ithalatından oluşan toplam arz görülmektedir.

Satırlar itibarıyla bakıldığında ise, bir sektörün üretiminin diğer sektörler tarafından kullanılan kısmı (ara tüketim) ile o sektör ürününe olan nihai talepten (iç tüketim, stok değişmeleri, ihracat dahil olmak üzere) oluşan toplam kullanım yer almaktadır.

---

[45] Bu bölümün yazımında Oktay KÜÇÜKKİREMİTÇİ, "Türkiye ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Üretim Yapılarının Girdi-Çıktı Analizi ve Benzeşme Testleri Yöntemiyle Karşılaştırılması", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aralık 2013' den yararlanılmıştır.

I/O tablosu aynı zamanda bir kare matristir (satır sayısı sütun sayısına eşittir).

Leontief'in temel statik I/O modeli, iki tür ilişkiden oluşmaktadır: denge denklemleri ve yapısal denklemler. Bir sektörün üretimi ya kendisi ve diğer sektörler tarafından ya da üretici sektörler dışında (tüketiciler tarafından) kullanılmaktadır. Nihai tüketiciler dışındaki j sektörlerinin sayısı n ise, i. sektörün denge denklemi aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Hurwicz, 1955) :

$$X_i = x_{i1} + x_{i2} + ... + x_{in} + y_i \qquad \text{(i = 1,2,...,n ve j = 1,2,...,n)}$$

burada,

X_i : i. sektörün toplam üretimini,

x_{ij} : i. sektörün üretiminin j. sektör tarafından girdi olarak kullanılan kısmını,

y_i : i. sektörün üretiminin nihai tüketiciler tarafından kullanılan kısmını

ifade etmektedir.

j sektörünün bir birim üretim için kullandığı i sektörü üretimi a_{ij} olarak gösterilmekte ve j sektöründe kullanılan i sektörü ürününün girdi katsayısı bu katsayılardan oluşan matrise de girdi (teknoloji) katsayıları matrisi adı verilmektedir (Leontief, 1985:22-23).

$$a_{ij} = \frac{x_{ij}}{X_j}$$

Tüm sektörler için ülkenin I/O tablosuna karşı gelecek şekilde girdi katsayılarından (a_{ij}'ler) oluşturulacak matrise ekonominin yapısal matrisi (A matrisi) adı verilmektedir. Yapı matrisi, ekonomide farklı sektörlerin girdi yapısı hakkında sayısal bilgiler vermektedir. Her durumda yapısal matris elemanları bir oran olarak yorumlanmalı ve matrisi oluşturan bu oranların da iki fiziksel değerin birbirine oranlanması ile elde edildiği unutulmamalıdır.

Girdi katsayıları matrisinde satırların toplanmasının ise bir iktisadi anlamı bulunmamaktadır. Ancak yukarıdaki girdi katsayıları matrisini A, elemanlarını a_{ij} olarak adlandırırsak ve her bir sektörün çıktı düzeylerini de x_i olarak gösterirsek, bu değer, (ve ihracatı da nihai talebin bir bileşeni olarak düşünürsek), her sektörün kendisi de dahil olmak üzere diğer sektörlerin

girdisini ($a_{11}x_1 + a_{12}x_{1+\ldots} + a_{1n}x_1$) ve nihai talebi (nihai tüketim+ihracat) karşılamak için gerekli üretim miktarının toplamını ifade edecektir.

Yukarıda genel biçimi verilen ekonominin genel üretim ve talep yapısını gösteren matriste bir sektörün üretimini gösteren X_i ler, bağımsız malların talep fonksiyonu olarak ifade edilmiş ve A matrisi de sabit teknoloji katsayıları olarak gösterildiği için bu matris Leontief tarafından ekonominin yapısal matrisi olarak adlandırılmıştır (Leontief, 1949:278). Genel biçimi verilen I/O modelinden, her bir sektörün denge üretim değerini bulmak mümkündür. Bunun için n tane üretici sektör ve n tane nihai talep vektörü için üretici sektörler açısından gerekli üretim değerlerini yazarsak (x'ler sektörlerin üretim değerlerini, a'lar teknik katsayıları ve y'ler de nihai talep vektörünü ifade etmek üzere);

$x_1 = a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + \ldots + a_{1n}x_n + y_1$

$x_2 = a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + \ldots + a_{2n}x_n + y_2$

...

$x_n = a_{n1}x_1 + a_{n2}x_2 + \ldots + a_{nn}x_n + y_n$

şeklini alacaktır. Burada nihai talep vektörü olan y'yi yalnız bırakarak denklemi düzenlersek;

$(1 - a_{11}x_1) - a_{12}x_2 - \ldots - a_{1n}x_n = y_1$

$- a_{21}x_1 + (1 - a_{22}x_2) - \ldots - a_{2n}x_n = y_2$

...

$- a_{n1}x_1 - a_{n2}x_2 - \ldots + (1 - a_{nn}x_n) = y_n$

olacaktır. Yukarıdaki denklem sistemi matris notasyonu ile gösterilirse;

$$\begin{bmatrix} (1-a_{11}) & -a_{12} & \ldots & -a_{1n} \\ -a_{21} & (1-a_{22}) & \ldots & -a_{2n} \\ . & . & \ldots & . \\ . & . & \ldots & . \\ . & . & \ldots & . \\ -a_{n1} & -a_{n2} & \ldots & (1-a_{nn}) \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ . \\ . \\ . \\ x_n \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} y_1 \\ y_2 \\ . \\ . \\ . \\ y_n \end{bmatrix}$$

Yukarıda sol tarafta yer alan matris birim matristen (I) temel girdi katsayıları matrisi (A) nın farkına eşittir ve (I-A) olarak ifade edilebilir. X, sektörlerin üretim vektörünü (x_1, x_2, ..., x_n), Y de nihai talep (iç talep ve ihracat toplamı) vektörünü (y_1, y_2, ..., y_n) göstermek üzere, yukarıdaki ifade;

$(I-A)\ X = Y$

olarak yazılabilir.

Nihai talebin bilindiği (ya da planlandığı) durumda yapılacak iş, yukarıdaki denklem sistemindeki X vektörünü çözmektir. Matris cebrine göre eşitliğin her iki yanını da $(I-A)^{-1}$ [(I-A) matrisinin tersi)] matrisi ile önden çarparsak;

$(I-A)^{-1}(I-A)\ X = (I-A)^{-1}\ Y$

haline gelecektir. Bir matrisin tersi ile çarpımı birim matrisi (I) vereceğine göre,

$(I-A)^{-1}(I-A) = I$ matrisi olacaktır.

Yine bir matrisin birim matrisle çarpımı da kendisini vereceğinden,

$I\ X = X$

olacaktır. O halde, denge üretim miktarını gösteren x vektörünün çözüm değeri,

$X = (I-A)^{-1}\ Y$

olacaktır.

Burada $(I-A)^{-1}$ matrisi, Teknoloji Ters Matrisi (Leontief Ters Matrisi) olarak adlandırılmakta ve tipik elemanları, j sektörü ürününe olan 1 birimlik nihai talep artışının, i sektörü üretiminde kaç birimlik artış meydana getireceğini göstermektedir. Buraya kadarki anlatımda girdiler toplam (yurtiçi + ithal) olarak ifade edilmiştir. Oysa sektörler bir kısım girdiyi yurt içinden temin ederken bir bölümünü de ithal etmektedir. Bu durumda A teknoloji katsayıları matrisini yerli (A^d) ve ithal (A^m) olarak bileşenlerine ayırabiliriz.

$A= A^d+ A^m$ olacaktır.

Bir malın üretimi için ara malı ithalatı katsayısının girdi katsayıları gibi üretim düzeyinin sabit bir oranı şeklinde gösterilebileceği varsayılacaktır. Ara malı ithalat katsayıları matrisi (ithalat matrisi) A^m ile gösterildiğinde; bu matrisin her bir elemanı j; sektörünün bir birimlik üretimi için i yabancı sektöründen ne kadar ithalat yapacağını göstermektedir.

I/O tablosu, değinildiği gibi, ekonomideki üretici ve üretici olmayan sektörlerden oluşan bir tablodur. Dolayısıyla n tane üretici sektör olduğunda, bu tablo sektörler arasındaki ürün akışını ifade etmektedir. I/O tablosu daha da genişletilerek ulusal hesaplar sistemi olarak da kullanılmaktadır. Burada, nihai talep vektörü kişisel tüketimler, özel yatırımlar ve diğer kalemleri içerecek şekilde brüt harcamaları, maaş ve ücretler, kurumsal karlar ve bunun benzeri faktör gelirleri ise brüt geliri (diğer bir deyişle katma değer ya da birincil üretim girdilerini) göstermektedir (Leontief vd, 1985:228).

I/O matrisine bir satır ve sütun eklenmesi ile üretici sektörlerin birbirleri ile/üretici olmayan sektörlerle olan işlemleri yanı sıra üretici olmayan sektörlerin ilişkileri de irdelenebilir. Bölümlenmiş bir matris gösterimi ile bunu ifade edersek (Ohiorhenuan, 1975:69);

$$\left[\begin{array}{cccc|c} x_{11} & x_{12} & ,..., & x_{1n} & y_1 \\ x_{21} & x_{22} & ,..., & x_{2n} & y_2 \\ . & . & & . & . \\ . & . & & . & . \\ . & . & & . & . \\ x_{n1} & x_{n2} & ,..., & x_{nn} & y_n \\ \hline w_1 & w_2 & ,..., & w_n & s \end{array}\right]$$

olacaktır. Burada, x_{ij}'ler sektörlerarası dağıtımı, y_i yurtiçi ve yurtdışı nihai talep toplamını, w_j ise üretim sistemi içinde üretilmeyen girdileri (birincil üretim girdisi-katma değer) göstermektedir. s ise w_j'lerin toplamı olarak gelir yönünden GSYİH'yı, y_i'lerin toplamı olarak da harcamalar cinsinden GSYİH'yı ifade edecektir (bu anlamda gelir ve harcama yönünden ifade edilen GSYİH birbirine eşit olmak durumundadır). Eğer bir ekonomide i sektörünün brüt üretim düzeyi X_i ise,

$X_i = \sum_{j=1}^{n} X_{ij} + y_i$, i = 1, 2, ..., n olarak ifade edilebilmekte ve herhangi bir ürünün talebinin ara tüketim ve nihai tüketim toplamından oluştuğunu göstermektedir. Buna ilaveten, herhangi bir j sektörünün toplam üretimi de ;

$X_j = \sum_{i=1}^{n} X_{ij} + w_j$, j = 1, 2, ..., n olarak üretilen girdilerin (temel girdiler) ve birincil girdilerin (katma değer) toplamı olarak ifade edilebilmektedir. Bu toplamlar ekonomideki doğrudan karşılıklı bağımlılıkların bir göstergesidir. Her bir sektör için ileri bağlantı ilgili satırdaki sektörlerin sayısı ve büyüklüğü tarafından belirlenmektedir. Benzer şekilde, geri bağlantılar da ilgili sütundaki sektörlerin sayısı ve büyüklüğü ile gösterilmektedir. İleri bağlantılar bir sektörün üretimine yardımcı olduğu farklı malların sayısını gösterirken, geri bağlantılar da herhangi bir malın üretilmesi için gerekli olan malların çeşitliliğini yansıtmaktadır (Ohiorhenuan, 1975:70).

EK 3: 90 SEKTÖRLÜ GİRDİ-ÇIKTI TABLOSUNDA YER ALAN SEKTÖRLERİN NACE REV. 1.1. KARŞILIKLARI

Sektör No	NACE Rev. 1.1. Karşılığı	Sektör Adı
1	011	Bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi; bostan, meyve ve sebze yetiştirilmesi
2	012+013	Hayvancılık ve hayvancılıkla birlikte bitkisel ürünlerin yetiştiriciliği (karma çiftçilik)
3	014	Tarım ve hayvancılıkla ilgili hizmetler (veterinerlik hariç)
4	015+020	Ormancılık ve avcılık
5	050	Balıkçılık
6	101+102+103	Maden kömürü, linyit ve turba madenciliği ve çıkarımı
7	111+112+120	Tetkik ve araştırma hariç, petrol ve gaz çıkarımı ve bunlarla ilgili hizmet faaliyetleri ile uranyum ve toryum cevheri madenciliği
8	131	Metal cevheri madenciliği
9	132+141+142+143+144+145	Taşocakçılığı ve diğer madencilik
10	151	Et ve et ürünleri imalatı, işlenmesi ve saklanması
11	152	Balık ve balık ürünlerinin işlenmesi ve saklanması
12	153	Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması
13	154	Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı
14	155	Süt ürünleri imalatı
15	156	Öğütülmüş tahıl ürünleri; nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı
16	157	Hazır hayvan yemleri imalatı
17	158	Diğer gıda maddeleri imalatı
18	159	İçecek imalatı
19	160	Tütün ürünleri imalatı
20	171+172+173	Tekstil elyafının hazırlanması ve eğrilmesi; tekstil dokumacılığı; dokumanın aprelenmesi
21	174+175	Giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri imalatı; diğer tekstil ürünleri imalat
22	176+177	Trikotaj (örme) ve tığ-işi kumaş imalatı
23	181+182	Deri giyim eşyası imalatı; diğer giyim eşyası ve aksesuarların imalatı
24	183	Kürkün işlenmesi ve boyanması; kürk mamulleri imalatı
25	191+192	Derinin tabaklanması ve işlenmesi; bavul, el çantası ve benzerleri ile saraçlık ve koşum takımı imalatı
26	193	Ayakkabı, terlik vb. imalatı
27	201	Ağacın hızarlanması, planyalanması ve emprenye edilmesi (kereste ve parke sanayi)
28	202+203+204+205	Ağaç ürünleri imalatı
29	211+212	Kağıt hamuru, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı
30	221	Yayım
31	222+223	Basım ve hizmet faaliyetleri; plak, kaset vb. kayıtlı medyanın çoğaltılması

EK 3 (DEVAM): 90 SEKTÖRLÜ GİRDİ-ÇIKTI TABLOSUNDA YER ALAN SEKTÖRLERİN NACE REV. 1.1. KARŞILIKLARI

Sektör No	NACE Rev. 1.1. Karşılığı	Sektör Adı
32	231+232+233	Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı
33	241	Ana kimyasal maddelerin imalatı
34	242+243	Pestisid (haşarat ilacı) ve diğer zirai-kimyasal ürünlerin imalatı; boya, vernik benzeri kaplayıcı maddeler ile mürekkebi ve macun imalatı
35	244	Eczacılık ürünlerinin, tıbbi kimyasalların ve botanik ürünlerinin imalatı
36	245+246+247	Sabun ve deterjan, temizlik ve cilalama mad.; parfüm; kozmetik ve tuvalet malz. imalatı; diğer kimyasal ürünlerin imalatı; suni elyaf imalatı
37	251	Kauçuk ürünleri imalatı
38	252	Plastik ürünlerin imalatı
39	261	Cam ve cam ürünleri imalatı
40	262+263	Seramik ürünleri imalatı
41	265+266	Çimento, kireç ve alçı imalatı; beton, çimento ve alçıdan yapılmış maddelerin imalatı
42	267+268	Süsleme ve yapı taşının kesilmesi, şekil verilmesi ve kullanılabilir hale getirilmesi; metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı
43	271+272+273	Demir-çelik-ana sanayii
44	274	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayii
45	275	Döküm sanayii
46	281+282+283	Metal yapı malz. im.; tank, sarnıç, metal muhafaza ile kalorifer kazanı ve radyatör im.; buhar kazanı im., merkezi kalorifer kazanları hariç
47	284+285+286+287	Diğer metal eşyaların imalatı, metal işleri ile ilgili hizmet faaliyetleri
48	291+292	Genel amaçlı makine imalatı
49	293+294+295+296	Özel amaçlı makinelerin imalatı
50	297	B.y.s. ev aletleri imalatı
51	300	Büro makineleri ve bilgisayar imalatı
52	311+312+313+314+315+316	B.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı
53	321+322+323	Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı
54	331+332+333+334+335	Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ve saat imalatı
55	341+342+343	Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı
56	351	Deniz taşıtlarının yapımı ve onarımı
57	352	Demiryolu ve tramvay lokomotifleri ile vagonlarının imalatı
58	353	Hava ve uzay taşıtları imalatı
59	354+355	B.y.s. ulaşım araçları imalatı
60	361	Mobilya imalatı

EK 3 (DEVAM): 90 SEKTÖRLÜ GİRDİ-ÇIKTI TABLOSUNDA YER ALAN SEKTÖRLERİN NACE REV. 1.1. KARŞILIKLARI

Sektör No	NACE Rev. 1.1. Karşılığı	Sektör Adı
61	362+363+364+365+366+371+372	B.y.s. diğer imalat; geri dönüşüm
62	401	Elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımı
63	402+403	Gaz üretimi; ana borularla gazlı yakıtların dağıtımı; Buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtımı
64	410	Suyun toplanması, arıtılması ve dağıtımı
65	451+452+453+454+455	İnşaat
66	501+502+503+504+505	Motorlu taşıtların satışı, bakımı ve onarımı; yakıtının perakende satışı
67	511+512+513+514+515+518+519	Toptan ticaret ve ticaret komisyonculuğu (motorlu taşıtlar hariç)
68	521+522+523+524+525+526+527	Perakende ticaret, kişisel ve ev eşyalarının tamiri (motorlu taşıtlar hariç)
69	551+552	Oteller
70	553+554+555	Lokantalar
71	601	Demiryolu taşımacılığı
72	602+603	Diğer kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı
73	611+612	Su yolu taşımacılığı
74	621+622+623	Havayolu taşımacılığı
75	631+632+633+634	Destekleyici ve yardımcı ulaştırma faaliyetleri; seyahat acentelerinin faaliyetleri
76	641+642	Posta ve telekomünikasyon
77	651+652	Mali aracı kuruluşlar ve bunlara yardımcı faaliyetler
78	660+671+672	Sigorta ve emeklilik fonları ile ilgili faaliyet (zorunlu sosyal güvenlik hariç) ve bunlara yardımcı faaliyetler
79	701+702+703	Gayrimenkul faaliyetleri
80	711+712+713+714	Operatörsüz makine ve teçhizat ile kişisel eşya ve ev eşyalarının kiralanması
81	721+722+723+724+725+726	Bilgisayar ve ilgili faaliyetler
82	731+732+741+742+743+744+745+746	Araştırma ve geliştirme faaliyetleri
83	747+748	Diğer iş faaliyetleri
84	751+752+753	Devlet hizmetleri
85	801+802+803+804	Eğitim hizmetleri
86	851+852+853+900	Sağlık işleri ve sosyal hizmetler
87	911+912+913	B.y.s. üye olunan kuruluşların faaliyetleri
88	921+922+923+924+925+926+927	Eğlence, dinlenme, kültür ve sporla ilgili faaliyetler
89	930	Diğer hizmet faaliyetleri
90	950+960+970+990	Ev içi çalışan personelin hanehalklarındaki hizmetleri

EK 4: SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

1- Bitkisel Ürünlerin Yetiştirilmesi; Bostan, Meyve ve Sebze Yetiştirilmesi Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
1-Meyve&Sebze	1-Meyve&Sebze	2-Hayvancılık	2-Hayvancılık
2-Hayvancılık	2-Hayvancılık	3-Tarım Hizm.	10-Et Ürün İşleme
3-Tarım Hizm.	10-Et Ürün İşleme	7-Petrol&Gaz Çıkarma	12-Sebze&Meyve İşleme
32-Rafine Petrol&Kok Köm.	12-Sebze&Meyve İşleme	9-Taşocakçılığı	13-Sıvı&Katı Yağ
33-Ana Kimyasallar	13-Sıvı&Katı Yağ	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	14-Süt Ürünleri
34-Zirai İlaç&Boya&Vernik	15-Tahıl Ürün.&Nişasta	33-Ana Kimyasallar	15-Tahıl Ürünleri&Nişasta
37-Kauçuk	16-Hayvan Yemi İm.	34-Zirai İlaç&Boya&Vernik	16-Hayvan Yemi İm.
38-Plastik	17-Diğer Gıda Maddeleri	36-Temizlik Maddeleri	17-Diğer Gıda Maddeleri
48-Genel Amaçlı Makine	18-İçecek	37-Kauçuk	18-İçecek
49-Özel Amaçlı Makine	19-Tütün Ürünleri	38-Plastik	19-Tütün Ürünleri
55-Motorlu Kara Taşıtı	20-Tekstil&Dokuma	43-Demir-Çelik	20-Tekstil&Dokuma
62-Elektrik	33-Ana Kimyasallar	44-Demir Dışı Metaller	24-Kürk Mamulleri
64-Su	69-Oteller	48-Genel Amaçlı Makine	25-Deri Ürünler&İşleme
66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	70-Lokantalar	49-Özel Amaçlı Makine	33-Ana Kimyasallar
67-Toptan Ticaret	84-Devlet Hizmetleri	55-Motorlu Kara Taşıtı	69-Oteller
68-Perakende Ticaret		62-Elektrik	70-Lokantalar
72-Karayolu Taşımacılık		65-İnşaat	
77-Mali Aracılık		66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	
		67-Toptan Ticaret	
		68-Perakende Ticaret	
		72-Karayolu Taşımacılık	
		73-Su Yolu Taşımacılık	
		75-Diğer Ulaştırma&Acente.	
		77-Mali Aracılık	
		83-Diğer İş Faaliyetleri	

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

4- Ormancılık ve Avcılık Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
4-Ormancılık	4-Ormancılık	7-Petrol&Gaz Çıkarma	6-Kömür Madenciliği
32-Rafine Petrol&Kok Köm.	6-Kömür Madenciliği	9-Taşocakçılığı	27-Kereste&Parke
41-Çimento&Kireç&Alçı	27-Kereste&Parke	29-Kâğıt Ürünleri	28-Ağaç Ürünleri
64-Su	28-Ağaç Ürünleri	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	29-Kâğıt Ürünleri
65-İnşaat	29-Kâğıt Ürünleri	33-Ana Kimyasallar	30-Yayım
66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.		41-Çimento&Kireç&Alçı	31-Plak&Kaset vb.
67-Toptan Ticaret		43-Demir-Çelik	60-Mobilya
68-Perakende Ticaret		55-Motorlu Kara Taşıtı	
69-Oteller		62-Elektrik	
72-Karayolu Taşımacılık		64-Su	
75-Diğer Ulaştırma&Acente.		65-İnşaat	
76-İletişim		66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	
		67-Toptan Ticaret	
		68-Perakende Ticaret	
		72-Karayolu Taşımacılık	
		73-Su Yolu Taşımacılık	
		75-Diğer Ulaştırma&Acente.	
		76-İletişim	
		77-Mali Aracılık	
		83-Diğer İş Faaliyetleri	

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

12- Sebze ve Meyvelerin İşlenmesi ve Saklanması Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
1-Meyve&Sebze	12-Sebze&Meyve İşleme	1-Meyve&Sebze	7-Petrol&Gaz Çıkarma
12-Sebze&Meyve İşleme	18-İçecek	7-Petrol&Gaz Çıkarma	11-Balık Ürün İşleme
17-Diğer Gıda Maddeleri	69-Oteller	17-Diğer Gıda Maddeleri	13-Sıvı&Katı Yağ
29-Kâğıt Ürünleri	70-Lokantalar	29-Kâğıt Ürünleri	14-Süt Ürünleri
33-Ana Kimyasallar		32-Rafine Petrol&Kok Köm.	16-Hayvan Yemi İm.
38-Plastik		33-Ana Kimyasallar	17-Diğer Gıda Maddeleri
39-Cam Ürünleri		38-Plastik	18-İçecek
47-Diğer Metal Eşya		39-Cam Ürünleri	53-Radyo&TV&Haberleş. Cih.
67-Toptan Ticaret		43-Demir-Çelik	69-Oteller
68-Perakende Ticaret		44-Demir Dışı Metaller	70-Lokantalar
72-Karayolu Taşımacılık		47-Diğer Metal Eşya	74-Havayolu Taşımacılık
83-Diğer İş Faaliyetleri		62-Elektrik	75-Diğer Ulaştırma&Acente.
		66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	82-ARGE
		67-Toptan Ticaret	
		68-Perakende Ticaret	
		72-Karayolu Taşımacılık	
		75-Diğer Ulaştırma&Acente.	
		77-Mali Aracılık	
		83-Diğer İş Faaliyetleri	

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

13- Sıvı & Katı Yağ Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
1-Meyve&Sebze	2-Hayvancılık	1-Meyve&Sebze	2-Hayvancılık
13-Sıvı&Katı Yağ	13-Sıvı&Katı Yağ	7-Petrol&Gaz Çıkarma	5-Balıkçılık
15-Tahıl Ürünleri&Nişasta	16-Hayvan Yemi İm.	9-Taşocakçılığı	10-Et Ürün İşleme
20-Tekstil&Dokuma	17-Diğer Gıda Maddeleri	15-Tahıl Ürünleri&Nişasta	12-Sebze&Meyve İşleme
29-Kâğıt Ürünleri	70-Lokantalar	20-Tekstil&Dokuma	14-Süt Ürünleri
38-Plastik	82-ARGE	29-Kâğıt Ürünleri	16-Hayvan Yemi İm.
47-Diğer Metal Eşya		32-Rafine Petrol&Kok Köm.	17-Diğer Gıda Maddeleri
62-Elektrik		33-Ana Kimyasallar	24-Kürk Mamulleri
67-Toptan Ticaret		36-Temizlik Maddeleri	25-Deri Ürünler&İşleme
68-Perakende Ticaret		38-Plastik	36-Temizlik Maddeleri
72-Karayolu Taşımacılık		43-Demir-Çelik	70-Lokantalar
83-Diğer İş Faaliyetleri		47-Diğer Metal Eşya	82-ARGE
		62-Elektrik	
		66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	
		67-Toptan Ticaret	
		68-Perakende Ticaret	
		72-Karayolu Taşımacılık	
		73-Su Yolu Taşımacılık	
		75-Diğer Ulaştırma&Acente	
		77-Mali Aracılık	
		83-Diğer İş Faaliyetleri	

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

16-Hayvan Yemleri İmalatı Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
1-Meyve&Sebze	2-Hayvancılık	1-Meyve&Sebze	2-Hayvancılık
13-Sıvı&Katı Yağ	5-Balıkçılık	7-Petrol&Gaz Çıkarma	5-Balıkçılık
15-Tahıl Ürünleri&Nişasta	10-Et Ürün İşleme	9-Taşocakçılığı	10-Et Ürün İşleme
16-Hayvan Yemi İm.	16-Hayvan Yemi İm.	13-Sıvı&Katı Yağ	11-Balık Ürün İşleme
17-Diğer Gıda Maddeleri		15-Tahıl Ürünleri&Nişasta	13-Sıvı&Katı Yağ
33-Ana Kimyasallar		17-Diğer Gıda Maddeleri	14-Süt Ürünleri
35-Eczacılık Ürünleri		20-Tekstil&Dokuma	17-Diğer Gıda Maddeleri
36-Temizlik Maddeleri		32-Rafine Petrol&Kok Köm.	24-Kürk Mamulleri
67-Toptan Ticaret		33-Ana Kimyasallar	25-Deri Ürünler&İşleme
68-Perakende Ticaret		35-Eczacılık Ürünleri	26-Ayakkabı&Terlik
72-Karayolu Taşımacılık		36-Temizlik Maddeleri	36-Temizlik Maddeleri
		62-Elektrik	
		66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	
		67-Toptan Ticaret	
		68-Perakende Ticaret	
		72-Karayolu Taşımacılık	
		77-Mali Aracılık	
		83-Diğer İş Faaliyetleri	

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

18-İçecek İmalatı Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
1-Meyve&Sebze	18-İçecek	1-Meyve&Sebze	12-Sebze&Meyve İşleme
2-Hayvancılık	69-Oteller	2-Hayvancılık	36-Temizlik Maddeleri
12-Sebze&Meyve İşleme	70-Lokantalar	7-Petrol&Gaz Çıkarma	69-Oteller
15-Tahıl Ürünleri&Nişasta		9-Taşocakçılığı	70-Lokantalar
17-Diğer Gıda Maddeleri		12-Sebze&Meyve İşleme	73-Su Yolu Taşımacılık
18-İçecek		15-Tahıl Ürünleri&Nişasta	74-Havayolu Taşımacılık
29-Kâğıt Ürünleri		17-Diğer Gıda Maddeleri	75-Diğer Ulaştırma&Acente.
33-Ana Kimyasallar		20-Tekstil&Dokuma	82-ARGE
38-Plastik		29-Kâğıt Ürünleri	
39-Cam Ürünleri		32-Rafine Petrol&Kok Köm.	
47-Diğer Metal Eşya		33-Ana Kimyasallar	
62-Elektrik		36-Temizlik Maddeleri	
67-Toptan Ticaret		38-Plastik	
68-Perakende Ticaret		39-Cam Ürünleri	
72-Karayolu Taşımacılık		43-Demir-Çelik	
		44-Demir Dışı Metaller	
		47-Diğer Metal Eşya	
		62-Elektrik	
		66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	
		67-Toptan Ticaret	
		68-Perakende Ticaret	
		72-Karayolu Taşımacılık	
		75-Diğer Ulaştırma&Acente.	
		77-Mali Aracılık	
		83-Diğer İş Faaliyetleri	

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

20- Tekstil & Dokuma İmalatı Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
1-Meyve&Sebze	7-Petrol&Gaz Çıkarma	1-Meyve&Sebze	21-Diğer Tekstil Ür.
2-Hayvancılık	13-Sıvı&Katı Yağ	2-Hayvancılık	22-Örme
20-Tekstil&Dokuma	20-Tekstil&Dokuma	7-Petrol&Gaz Çıkarma	23-Deri Giyim Eşyası
21-Diğer Tekstil Ür.	21-Diğer Tekstil Ür.	9-Taşocakçılığı	24-Kürk Mamulleri
32-Rafine Petrol&Kok Köm.	22-Örme	21-Diğer Tekstil Ür.	25-Deri Ürünler&İşleme
33-Ana Kimyasallar	23-Deri Giyim Eşyası	29-Kâğıt Ürünleri	26-Ayakkabı&Terlik
34-Zirai İlaç%Boya&Vernik	25-Deri Ürünler&İşleme	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	29-Kâğıt Ürünleri
36-Temizlik Maddeleri	26-Ayakkabı&Terlik	33-Ana Kimyasallar	53-Radyo&TV&Haberleş. Cih.
38-Plastik	28-Ağaç Ürünleri	34-Zirai İlaç%Boya&Vernik	57-Demiryolu Taşıtları
62-Elektrik	29-Kâğıt Ürünleri	36-Temizlik Maddeleri	60-Mobilya
67-Toptan Ticaret	36-Temizlik Maddeleri	38-Plastik	
68-Perakende Ticaret	37-Kauçuk	43-Demir-Çelik	
72-Karayolu Taşımacılık	57-Demiryolu Taşıtları	44-Demir Dışı Metaller	
77-Mali Aracılık	59-Diğer Ulaşım Araçları	62-Elektrik	
	60-Mobilya	66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	
	82-ARGE	67-Toptan Ticaret	
	83-Diğer İş Faaliyetleri	68-Perakende Ticaret	
	89-Diğer Hizmet	72-Karayolu Taşımacılık	
		73-Su Yolu Taşımacılık	
		75-Diğer Ulaştırma&Acente.	
		77-Mali Aracılık	
		83-Diğer İş Faaliyetleri	

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

28-Ağaç Ürünleri İmalatı Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
2-Hayvancılık	3-Tarım Hizm.	1-Meyve&Sebze	3-Tarım Hizm.
4-Ormancılık	7-Petrol&Gaz Çıkarma	2-Hayvancılık	27-Kereste&Parke
7-Petrol&Gaz Çıkarma	27-Kereste&Parke	4-Ormancılık	29-Kâğıt Ürünleri
20-Tekstil&Dokuma	28-Ağaç Ürünleri	7-Petrol&Gaz Çıkarma	43-Demir-Çelik
27-Kereste&Parke	44-Demir Dışı Metaller	9-Taşocakçılığı	44-Demir Dışı Metaller
28-Ağaç Ürünleri	57-Demiryolu Taşıtları	20-Tekstil&Dokuma	45-Döküm
29-Kâğıt Ürünleri	60-Mobilya	27-Kereste&Parke	46-Metal Yapı Malz.&Kazanlar
32-Rafine Petrol&Kok Köm.	65-İnşaat	29-Kâğıt Ürünleri	47-Diğer Metal Eşya
33-Ana Kimyasallar	87-Dernek Faaliyetleri	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	48-Genel Amaçlı Makine
34-Zirai İlaç%Boya&Vernik		33-Ana Kimyasallar	52-Elektrikli Makine&Cihaz
36-Temizlik Maddeleri		36-Temizlik Maddeleri	53-Radyo&TV&Haberleş. Cih.
38-Plastik		38-Plastik	56-Deniz Taşıtları
43-Demir-Çelik		43-Demir-Çelik	57-Demiryolu Taşıtları
47-Diğer Metal Eşya		44-Demir Dışı Metaller	60-Mobilya
62-Elektrik		47-Diğer Metal Eşya	61-Diğer İmalat
67-Toptan Ticaret		62-Elektrik	65-İnşaat
68-Perakende Ticaret		66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	87-Dernek Faaliyetleri
72-Karayolu Taşımacılık		67-Toptan Ticaret	
77-Mali Aracılık		68-Perakende Ticaret	
83-Diğer İş Faaliyetleri		72-Karayolu Taşımacılık	
		73-Su Yolu Taşımacılık	
		75-Diğer Ulaştırma&Acente.	
		77-Mali Aracılık	
		83-Diğer İş Faaliyetleri	

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

33- Ana Kimyasal Maddelerin İmalatı Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
1-Meyve&Sebze	1-Meyve&Sebze	1-Meyve&Sebze	16-Hayvan Yemi İm.
2-Hayvancılık	6-Kömür Madenciliği	2-Hayvancılık	17-Diğer Gıda Maddeleri
7-Petrol&Gaz Çıkarma	8-Cevher Madenciliği	7-Petrol&Gaz Çıkarma	18-İçecek
9-Taşocakçılığı	9-Taşocakçılığı	9-Taşocakçılığı	19-Tütün Ürünleri
32-Rafine Petrol&Kok Köm.	12-Sebze&Meyve İşleme	20-Tekstil&Dokuma	20-Tekstil&Dokuma
33-Ana Kimyasallar	14-Süt Ürünleri	29-Kâğıt Ürünleri	21-Diğer Tekstil Ür.
36-Temizlik Maddeleri	16-Hayvan Yemi İm.	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	22-Örme
38-Plastik	17-Diğer Gıda Maddeleri	36-Temizlik Maddeleri	23-Deri Giyim Eşyası
44-Demir Dışı Metaller	18-İçecek	38-Plastik	25-Deri Ürünler&İşleme
62-Elektrik	20-Tekstil&Dokuma	43-Demir-Çelik	26-Ayakkabı&Terlik
67-Toptan Ticaret	21-Diğer Tekstil Ür.	44-Demir Dışı Metaller	28-Ağaç Ürünleri
68-Perakende Ticaret	25-Deri Ürünler&İşleme	62-Elektrik	29-Kâğıt Ürünleri
72-Karayolu Taşımacılık	26-Ayakkabı&Terlik	66-Taşıt Satış&Bak.&Onar.	31-Plak&Kaset vb.
73-Su Yolu Taşımacılık	28-Ağaç Ürünleri	67-Toptan Ticaret	34-Zirai İlaç&Boya&Vernik
75-Diğer Ulaşt.&Acente.	29-Kâğıt Ürünleri	68-Perakende Ticaret	35-Eczacılık Ürünleri
77-Mali Aracılık	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	72-Karayolu Taşımacılık	36-Temizlik Maddeleri
83-Diğer İş Faaliyetleri	33-Ana Kimyasallar	73-Su Yolu Taşımacılık	37-Kauçuk
	34-Zirai İlaç&Boya&Vernik	75-Diğer Ulaştırma&Acente.	38-Plastik
	35-Eczacılık Ürünleri	77-Mali Aracılık	40-Seramik
	36-Temizlik Maddeleri	83-Diğer İş Faaliyetleri	50-Ev Aletleri
	37-Kauçuk		52-Elektrikli Makine&Cih.
	38-Plastik		53-Radyo&TV&Haber. Cih.
	39-Cam Ürünleri		54-Tıbbi&Optik Aletler
	40-Seramik		55-Motorlu Kara Taşıtı
	42-Yapı Taşları&Diğer		56-Deniz Taşıtları
	44-Demir Dışı Metaller		60-Mobilya
	46-Metal Yapı Mlz.&Kazan.		
	47-Diğer Metal Eşya		
	49-Özel Amaçlı Makine		
	50-Ev Aletleri		
	52-Elektrikli Makine&Cihaz		
	54-Tıbbi&Optik Aletler		
	56-Deniz Taşıtları		
	60-Mobilya		
	61-Diğer İmalat		
	64-Su		
	79-Gayrimenkul		

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

36- Temizlik Maddeleri, Parfüm, Kozmetik vb. İmalatı Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
2-Hayvancılık	6-Kömür Madenciliği	1-Meyve&Sebze	8-Cevher Madenciliği
10-Et Ürün İşleme	8-Cevher Madenciliği	2-Hayvancılık	9-Taşocakçılığı
20-Tekstil&Dokuma	9-Taşocakçılığı	7-Petrol&Gaz Çıkarma	16-Hayvan Yemi İm.
29-Kâğıt Ürünleri	16-Hayvan Yemi İm.	9-Taşocakçılığı	19-Tütün Ürünleri
32-Rafine Petrol&Kok Köm.	19-Tütün Ürünleri	10-Et Ürün İşleme	20-Tekstil&Dokuma
33-Ana Kimyasallar	20-Tekstil&Dokuma	20-Tekstil&Dokuma	21-Diğer Tekstil Ür.
34-Zirai İlaç%Boya&Vernik	21-Diğer Tekstil Ür.	29-Kâğıt Ürünleri	22-Örme
36-Temizlik Maddeleri	22-Örme	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	23-Deri Giyim Eşyası
38-Plastik	23-Deri Giyim Eşyası	33-Ana Kimyasallar	24-Kürk Mamulleri
47-Diğer Metal Eşya	24-Kürk Mamulleri	34-Zirai İlaç%Boya&Vernik	25-Deri Ürünler&İşleme
48-Genel Amaçlı Makine	25-Deri Ürünler&İşleme	38-Plastik	26-Ayakkabı&Terlik
62-Elektrik	26-Ayakkabı&Terlik	43-Demir-Çelik	28-Ağaç Ürünleri
67-Toptan Ticaret	28-Ağaç Ürünleri	44-Demir Dışı Metaller	29-Kâğıt Ürünleri
68-Perakende Ticaret	29-Kâğıt Ürünleri	47-Diğer Metal Eşya	30-Yayım
72-Karayolu Taşımacılık	30-Yayım	62-Elektrik	31-Plak&Kaset vb
77-Mali Aracılık	31-Plak&Kaset vb	66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	33-Ana Kimyasallar
83-Diğer İş Faaliyetleri	33-Ana Kimyasallar	67-Toptan Ticaret	34-Zirai İlaç%Boya&Vernik
	34-Zirai İlaç%Boya&Vernik	68-Perakende Ticaret	35-Eczacılık Ürünleri
	35-Eczacılık Ürünleri	72-Karayolu Taşımacılık	37-Kauçuk
	36-Temizlik Maddeleri	73-Su Yolu Taşımacılık	38-Plastik
	37-Kauçuk	75-Diğer Ulaştırma&Acente.	39-Cam Ürünleri
	38-Plastik	77-Mali Aracılık	40-Seramik
	39-Cam Ürünleri	83-Diğer İş Faaliyetleri	41-Çimento&Kireç&Alçı
	40-Seramik		52-Elektrikli Makine&Cihaz
	41-Çimento&Kireç&Alçı		54-Tıbbi&Optik Aletler
	52-Elektrikli Makine&Cihaz		60-Mobilya
	60-Mobilya		83-Diğer İş Faaliyetleri
	69-Oteller		89-Diğer Hizmet
	70-Lokantalar		
	81-Bilgisayar Faaliyetleri		
	82-ARGE		
	83-Diğer İş Faaliyetleri		
	86-Sağlık&Sosyal Hizmetler		
	88-Eğlence&Kültür&Spor		
	89-Diğer Hizmet		

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

38- Plastik Ürünleri İmalatı Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
2-Hayvancılık	1-Meyve&Sebze	1-Meyve&Sebze	3-Tarım Hizm.
29-Kâğıt Ürünleri	3-Tarım Hizm.	2-Hayvancılık	12-Sebze&Meyve İşleme
32-Rafine Petrol&Kok Köm.	12-Sebze&Meyve İşleme	7-Petrol&Gaz Çıkarma	13-Sıvı&Katı Yağ
33-Ana Kimyasallar	13-Sıvı&Katı Yağ	9-Taşocakçılığı	17-Diğer Gıda Maddeleri
34-Zirai İlaç%Boya&Vernik	14-Süt Ürünleri	20-Tekstil&Dokuma	18-İçecek
36-Temizlik Maddeleri	17-Diğer Gıda Maddeleri	29-Kâğıt Ürünleri	19-Tütün Ürünleri
38-Plastik	18-İçecek	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	20-Tekstil&Dokuma
39-Cam Ürünleri	19-Tütün Ürünleri	33-Ana Kimyasallar	21-Diğer Tekstil Ür.
43-Demir-Çelik	20-Tekstil&Dokuma	34-Zirai İlaç%Boya&Vernik	22-Örme
44-Demir Dışı Metaller	21-Diğer Tekstil Ür.	36-Temizlik Maddeleri	23-Deri Giyim Eşyası
47-Diğer Metal Eşya	25-Deri Ürünler&İşleme	39-Cam Ürünleri	25-Deri Ürünler&İşleme
62-Elektrik	26-Ayakkabı&Terlik	43-Demir-Çelik	26-Ayakkabı&Terlik
67-Toptan Ticaret	28-Ağaç Ürünleri	44-Demir Dışı Metaller	28-Ağaç Ürünleri
68-Perakende Ticaret	29-Kâğıt Ürünleri	47-Diğer Metal Eşya	29-Kâğıt Ürünleri
72-Karayolu Taşımacılık	31-Plak&Kaset vb	62-Elektrik	31-Plak&Kaset vb
77-Mali Aracılık	33-Ana Kimyasallar	66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	33-Ana Kimyasallar
83-Diğer İş Faaliyetleri	34-Zirai İlaç%Boya&Vernik	67-Toptan Ticaret	34-Zirai İlaç%Boya&Vernik
	35-Eczacılık Ürünleri	68-Perakende Ticaret	35-Eczacılık Ürünleri
	36-Temizlik Maddeleri	72-Karayolu Taşımacılık	36-Temizlik Maddeleri
	37-Kauçuk	73-Su Yolu Taşımacılık	37-Kauçuk
	38-Plastik	75-Diğer Ulaştırma&Acente.	46-Metal Yapı Malz.&Kazanlar
	39-Cam Ürünleri	77-Mali Aracılık	47-Diğer Metal Eşya
	46-Metal Yapı Malz.&Kazanlar	83-Diğer İş Faaliyetleri	50-Ev Aletleri
	47-Diğer Metal Eşya		52-Elektrikli Makine&Cihaz
	50-Ev Aletleri		53-Radyo&TV&Haberleş. Cih.
	52-Elektrikli Makine&Cihaz		54-Tıbbi&Optik Aletler
	53-Radyo&TV&Haberleş. Cih.		55-Motorlu Kara Taşıtı
	54-Tıbbi&Optik Aletler		56-Deniz Taşıtları
	55-Motorlu Kara Taşıtı		59-Diğer Ulaşım Araçları
	56-Deniz Taşıtları		60-Mobilya
	57-Demiryolu Taşıtları		65-İnşaat
	59-Diğer Ulaşım Araçları		
	60-Mobilya		
	61-Diğer İmalat		
	64-Su		
	65-İnşaat		
	79-Gayrimenkul		

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

48- Genel Amaçlı Makinelerin İmalatı Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
29-Kâğıt Ürünleri	1-Meyve&Sebze	7-Petrol&Gaz Çıkarma	6-Kömür Madenciliği
43-Demir-Çelik	6-Kömür Madenciliği	8-Cevher Madenciliği	8-Cevher Madenciliği
44-Demir Dışı Metaller	8-Cevher Madenciliği	29-Kâğıt Ürünleri	9-Taşocakçılığı
47-Diğer Metal Eşya	9-Taşocakçılığı	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	33-Ana Kimyasallar
48-Genel Amaçlı Makine	36-Temizlik Maddeleri	33-Ana Kimyasallar	34-Zirai İlaç%Boya&Vernik
49-Özel Amaçlı Makine	42-Yapı Taşları&Diğer	38-Plastik	36-Temizlik Maddeleri
50-Ev Aletleri	47-Diğer Metal Eşya	43-Demir-Çelik	38-Plastik
52-Elektrikli Makine&Cihaz	48-Genel Amaçlı Makine	44-Demir Dışı Metaller	41-Çimento&Kireç&Alçı
62-Elektrik	49-Özel Amaçlı Makine	47-Diğer Metal Eşya	42-Yapı Taşları&Diğer
67-Toptan Ticaret	50-Ev Aletleri	49-Özel Amaçlı Makine	43-Demir-Çelik
68-Perakende Ticaret	51-Büro Mak&Bilgisayar	52-Elektrikli Makine&Cihaz	46-Metal Yapı Malz.&Kazanlar
72-Karayolu Taşımacılık	52-Elektrikli Makine&Cihaz	55-Motorlu Kara Taşıtı	47-Diğer Metal Eşya
83-Diğer İş Faaliyetleri	54-Tıbbi&Optik Aletler	62-Elektrik	49-Özel Amaçlı Makine
	56-Deniz Taşıtları	66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	50-Ev Aletleri
	58-Hava&Uzay Taşıtları	67-Toptan Ticaret	51-Büro Mak&Bilgisayar
	62-Elektrik	68-Perakende Ticaret	52-Elektrikli Makine&Cihaz
	64-Su	72-Karayolu Taşımacılık	54-Tıbbi&Optik Aletler
	65-İnşaat	73-Su Yolu Taşımacılık	55-Motorlu Kara Taşıtı
	71-Demiryolu Taşımacılık	75-Diğer Ulaştırma&Acente.	56-Deniz Taşıtları
	73-Su Yolu Taşımacılık	77-Mali Aracılık	58-Hava&Uzay Taşıtları
	79-Gayrimenkul	83-Diğer İş Faaliyetleri	60-Mobilya
	80-Makine&Eşya Kiralama		62-Elektrik
			64-Su
			65-İnşaat
			71-Demiryolu Taşımacılık
			73-Su Yolu Taşımacılık
			80-Makine&Eşya Kiralama

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

49- Özel Amaçlı Makinelerin İmalatı Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
29-Kâğıt Ürünleri	1-Meyve&Sebze	7-Petrol&Gaz Çıkarma	1-Meyve&Sebze
33-Ana Kimyasallar	3-Tarım Hizm.	8-Cevher Madenciliği	3-Tarım Hizm.
39-Cam Ürünleri	6-Kömür Madenciliği	9-Taşocakçılığı	6-Kömür Madenciliği
43-Demir-Çelik	8-Cevher Madenciliği	20-Tekstil&Dokuma	8-Cevher Madenciliği
44-Demir Dışı Metaller	9-Taşocakçılığı	29-Kâğıt Ürünleri	9-Taşocakçılığı
45-Döküm	19-Tütün Ürünleri	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	13-Sıvı&Katı Yağ
47-Diğer Metal Eşya	29-Kâğıt Ürünleri	33-Ana Kimyasallar	15-Tahıl Ürünleri&Nişasta
48-Genel Amaçlı Makine	31-Plak&Kaset vb	38-Plastik	17-Diğer Gıda Maddeleri
49-Özel Amaçlı Makine	39-Cam Ürünleri	39-Cam Ürünleri	19-Tütün Ürünleri
52-Elektrikli Makine&Cihaz	41-Çimento&Kireç&Alçı	43-Demir-Çelik	20-Tekstil&Dokuma
62-Elektrik	42-Yapı Taşları&Diğer	44-Demir Dışı Metaller	26-Ayakkabı&Terlik
67-Toptan Ticaret	43-Demir-Çelik	45-Döküm	28-Ağaç Ürünleri
68-Perakende Ticaret	47-Diğer Metal Eşya	47-Diğer Metal Eşya	29-Kâğıt Ürünleri
72-Karayolu Taşımacılık	48-Genel Amaçlı Makine	48-Genel Amaçlı Makine	30-Yayım
77-Mali Aracılık	49-Özel Amaçlı Makine	52-Elektrikli Makine&Cihaz	31-Plak&Kaset vb
83-Diğer İş Faaliyetleri	56-Deniz Taşıtları	53-Radyo&TV&Haberleş. Cih.	38-Plastik
	57-Demiryolu Taşıtları	55-Motorlu Kara Taşıtı	39-Cam Ürünleri
	58-Hava&Uzay Taşıtları	62-Elektrik	40-Seramik
	84-Devlet Hizmetleri	66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	41-Çimento&Kireç&Alçı
		67-Toptan Ticaret	42-Yapı Taşları&Diğer
		68-Perakende Ticaret	43-Demir-Çelik
		72-Karayolu Taşımacılık	44-Demir Dışı Metaller
		73-Su Yolu Taşımacılık	45-Döküm
		75-Diğer Ulaştırma&Acente.	46-Metal Yapı Malz.&Kazanlar
		77-Mali Aracılık	47-Diğer Metal Eşya
		83-Diğer İş Faaliyetleri	48-Genel Amaçlı Makine
			50-Ev Aletleri
			52-Elektrikli Makine&Cihaz
			54-Tıbbi&Optik Aletler
			55-Motorlu Kara Taşıtı
			56-Deniz Taşıtları
			57-Demiryolu Taşıtları
			60-Mobilya
			61-Diğer İmalat
			84-Devlet Hizmetleri

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

60- Mobilya İmalatı Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
20-Tekstil&Dokuma	60-Mobilya	7-Petrol&Gaz Çıkarma	12-Sebze&Meyve İşleme
21-Diğer Tekstil Ür.	69-Oteller	9-Taşocakçılığı	13-Sıvı&Katı Yağ
27-Kereste&Parke		20-Tekstil&Dokuma	20-Tekstil&Dokuma
28-Ağaç Ürünleri		21-Diğer Tekstil Ür.	21-Diğer Tekstil Ür.
29-Kâğıt Ürünleri		27-Kereste&Parke	22-Örme
33-Ana Kimyasallar		28-Ağaç Ürünleri	23-Deri Giyim Eşyası
36-Temizlik Maddeleri		29-Kâğıt Ürünleri	24-Kürk Mamulleri
37-Kauçuk		32-Rafine Petrol&Kok Köm.	27-Kereste&Parke
38-Plastik		33-Ana Kimyasallar	28-Ağaç Ürünleri
43-Demir-Çelik		36-Temizlik Maddeleri	31-Plak&Kaset vb
44-Demir Dışı Metaller		37-Kauçuk	34-Zirai İlaç%Boya&Vernik
47-Diğer Metal Eşya		38-Plastik	36-Temizlik Maddeleri
60-Mobilya		43-Demir-Çelik	38-Plastik
67-Toptan Ticaret		44-Demir Dışı Metaller	39-Cam Ürünleri
68-Perakende Ticaret		47-Diğer Metal Eşya	43-Demir-Çelik
72-Karayolu Taşımacılık		62-Elektrik	44-Demir Dışı Metaller
77-Mali Aracılık		66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	46-Metal Yapı Malz.&Kazanlar
83-Diğer İş Faaliyetleri		67-Toptan Ticaret	47-Diğer Metal Eşya
		68-Perakende Ticaret	51-Büro Mak&Bilgisayar
		72-Karayolu Taşımacılık	52-Elektrikli Makine&Cihaz
		75-Diğer Ulaştırma&Acente.	53-Radyo&TV&Haberleş. Cih.
		77-Mali Aracılık	55-Motorlu Kara Taşıtı
		83-Diğer İş Faaliyetleri	56-Deniz Taşıtları
			59-Diğer Ulaşım Araçları
			61-Diğer İmalat
			65-İnşaat
			69-Oteller
			70-Lokantalar
			72-Karayolu Taşımacılık
			80-Makine&Eşya Kiralama
			82-ARGE
			83-Diğer İş Faaliyetleri
			86-Sağlık&Sosyal Hizmetler

KAYNAKLAR

Görüşmeler

- Çukurova Kalkınma Ajansı
- Adana İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
- Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
- Adana Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü
- Kozan Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü
- Adana Ticaret Odası
- Adana Ticaret Borsası
- Adana İl Bilim, Sanayi ve Teknoloji Müdürlüğü
- T.C. Adana Valiliği, İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü
- TÜİK, Adana Bölge Müdürlüğü
- Türkiye İş Kurumu Adana İl Müdürlüğü
- Adana Teknoloji Geliştirme Bölgesi Başkanlığı
- Sosyal Güvenlik Kurumu, Adana İl Müdürlüğü
- KOSGEB Adana Müdürlüğü

Basılı Kaynaklar

- Adana İli Çevre ve Şehircilik Bakanlığı İl Müdürlüğü, **Özet Rapor**, 2013
- Adana Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Adana İli Stratejik Planlama Çalışmaları 2015-2019
- Adana Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Adana Turizm Yatırım Rehberi, Eylül 2015
- Adana Ticaret Odası, Adana Ekonomisi 2014, 2015
- Adana Vizyon 2023, Adana İli Tarımsal Üretim Durumu Raporu, Ağustos 2013.
- Adana Vizyon 2023, Adana İli Eğitim Durumu Raporu, Ağustos 2013.
- Adana Vizyon 2023, Adana İli Yerel Yönetimler Raporu, Ağustos 2013.
- Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA), Bir Bakışta Türkiye Adana&Mersin, Ocak 2015
- ÇKA, 2014-2023 Çukurova Bölge Planı
- ÇKA, Çukurova Bölgesi İlçe Raporu, 2015
- ÇKA, Rakamlarla Adana, Temmuz 2014

- ÇKA, Yenilenebilir Enerji Raporu, 2012
- FLEGG, Anthony T., TOHMO, Timo.; ” Estimating Regional Input Coefficients and Multipliers: The Use of the FLQ is Not a Gamble” , **Economics Working Paper Series**, No. 1302, University of West England, November 2013
- HAZARI, Bharat R.; “Empirical Identification of Key Sectors in the Indian Economy”, **The Review of Economics and Statistics***,* Vol. 52, No. 3, Aug. 1970, s. 301-305
- HURWICZ, Leonid.; “Reviewed Work(s): Studies in the Structure of the American Economy: Theoretical and Empirical Explorations in Input-Output Analysis by Wassily Leontief”, **The American Economic Review***,* Vol. 45, No. 4, 1955, s. 627-628
- KOWALEWSKI, Julia.; “Regionalization of National Input-Output Tables: Empirical Evidence on the use of the FLQ Formula”, **Hamburg Institute of International Economics (HWWI) Research Paper**, June 2012
- KÜÇÜKKİREMİTÇİ, Oktay.; **Türkiye ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Üretim Yapılarının Girdi-Çıktı Analizi ve Benzeşme Testleri Yöntemiyle Karşılaştırılması**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aralık 2013
- LEONTIEF, Wassily.; “Structural Matrices of National Economics”, **Econometrica**, Vol.17, Supplement Report of the Washington Meeting, (Jul. 1949), s. 274
- LEONTIEF, Wassily.; “Input-Output Analysis”, **Input-Output Economics** içinde, Oxford University Press, New York, 2nd Edition, 1985, s. 22-23
- LEONTIEF, Wassily, vd.; “New Approaches in Economic Analysis”, **Science**, New Series, Vol. 228, No. 4698, 1985, s. 228
- MILLER, Ronald, E., BLAIR, Peter, D.; **Input-Output Analysis Foundations and Extensions**, Second Edition, Cambridge University Press, New York, 2009
- MTA, İl Maden Potansiyelleri, **Adana İli Maden ve Enerji Kaynakları**, 2012
- MÜSİAD Adana Şubesi, Adana İli İhracat Potansiyeli Yüksek Ürünlere Yönelik Hedef Pazar Araştırması Raporu, 2014
- OECD, Directorate For Science, Technology And Industry, **STAN Indicators (2005 edition) 1980-2003**, s. 25

- OHIORHENUAN, John F. E.; **"Structural Factors in the Macro-Economic Planning Process : A Study of Planning in Nigeria"**, Open Access Dissertations and Theses, Paper 3040, 1975, s. 69
- REYES, Fidel Aroche.; "Structural Transformations and Important Coefficients in the North American Economies", **Economic Systems Research**, Vol.14., 2002, No. 2
- T.C. Adana Büyükşehir Belediyesi, Stratejik Plan 2015-2019.
- T.C. Adana Büyükşehir Belediyesi, Adana Mevcut Durum Raporu, 2012
- T.C Adana Valiliği, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2015-2019 Stratejik Plan, 2015.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003)**, Mayıs 2003.
- T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Genel Müdürlüğü, **81 İl Durum Raporu**, 2014
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, **Orman Varlığımız**, 2013
- T.C. Ekonomi Bakanlığı, **İl İl Dış Ticaret Potansiyeli Raporu,** 2011
- T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Adana İli Tarımsal Yatırım Rehberi, Şubat 2015.
- T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Adana Tarımsal Sulama Altyapısının Analizi, Sulamanın Sorunları ve Çözüm Önerileri, 2013
- T.C. İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Adana Tarım Stratejisi 2013-2017.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralama Araştırması (SEGE 2011)**, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara 2013.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, **Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı**, Yatırımlar ve Proje Analiz Dairesi Başkanlığı, 2014
- TR62 CKA Bölge Planı
- TKB, Mersin İli Potansiyel Yatırım Konuları Araştırması, M. Ali Kafalı, Mayıs 2014
- TKB, TR62 Adana Alt Bölgesi, Stratejik Gelişme Raporu, 2009
- TÜGİAD, TR62 İlleri Yatırım Ortamı Değerlendirmesi, 2015
- TÜİK, **İller ve Bölgeler İtibariyle Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki Gelişmeler (1987-2000)**
- TÜİK, **İllere Göre GSYİH (1987-2001)**
- TÜİK, **Seçilmiş Göstergelerle İl Sıralamaları**

- TÜİK, **Seçilmiş Göstergelerle Adana**, 2013
- Türkiye Bankalar Birliği, **Türkiye Bankacılık Sistemi Banka, Şube, Mevduat ve Kredilerin İllere ve Bölgelere Göre Dağılımı**, 2014
- Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Adana Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, **İşgücü Piyasası Analizi Raporu**, 2014
- Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., **Türkiye İmalat Sanayiinin Analizi (2005-2010 Dönemi, 22 Ana Sektör İtibariyle)**, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, 2012, Ankara
- Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., **TR72 Bölgesi (Kayseri, Sivas, Yozgat) Enerji Sektörüne Yönelik İmalat Sanayi Raporu**, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, Mayıs 2013
- Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Mersin İli Potansiyel Yatırım Konuları Araştırması, M.Ali Kafalı, Mayıs 2014
- UNDP, Türkiye, **İnsani Gelişme Raporu: Bilişim ve İletişim Teknolojileri**, 2004
- WEIL Jr. ve ROMAN L.; "The Decomposition of Economic Production Systems", **Econometrica**, Vol. 36, No. 2, Apr., 1968, s. 260-278
- Seymen, Dilek; Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısı ve Rekabet Gücü; DEÜ Yayınları, İzmir, 2009
- World Bank, **Connecting to Compete 2012**, Trade Logistics in the Global Economy, The Logistics Performance Index and Its Indicators, 2012

Web Siteleri

- www.adanakulturturizm.gov.tr
- www.adana.meb.gov.tr
- www.adanasaglik.gov.tr
- www.adana.sanayi.gov.tr
- www.bolge7.ormansu.gov.tr
- www.cu.edu.tr
- www.deprem.gov.tr
- www.dsi.gov.tr
- www.eie.gov.tr
- www.ekonomi.gov.tr
- www.emo.org.tr

- www.enerji.gov.tr
- www.epdk.gov.tr
- www.iskur.gov.tr
- www.kalkinma.gov.tr
- www.kgm.gov.tr
- www.kultur.gov.tr
- www.meb.gov.tr
- www.mta.gov.tr
- www.ogm.gov.tr
- www.orman.gov.tr
- www.osym.gov.tr
- www.saglik.gov.tr
- www.sanayi.gov.tr
- www.sgk.gov.tr
- www.tarim.gov.tr
- www.tbb.org.tr
- www.tcdd.gov.tr
- www.tedas.gov.tr
- www.teias.gov.tr
- www.tim.org.tr
- www.tobb.org.tr
- www.tüik.gov.tr
- www.turkiye.gov.tr
- www.turkpatent.gov.tr
- www.ubak.gov.tr

Çukurova Kalkınma Ajansı
Çınarlı Mah. Atatürk Cd. Sabancı İş Mrk.
No:1/7 Seyhan 01160 Adana/TÜRKİYE
T:+90 322 363 00 40 -F.+90 322 363 00 41
www.cka.org.tr / info@cka.org.tr

Üç Ocak Mah. Turgut Özal Blv.
Mersin Ticaret Kompleksi
(Liman D Kapısı Yanı)
Kat:2 3/21 Akdeniz/MERSİN
T.+90 324 237 80 86 - F.+90 324 237 86 26